توحفەی موزەفەرییە

بە زمانی کوردیی موکری

توحفەی موزەفەرییە

بە زمانی کوردیی موکری

گرداری

ئۆسکارمان

پێشەکی و ساخکردنەوە و هێنانەسەر رێنووسی کوردی

هێمن موکریانی

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس

هەولێر – هەرێمی کوردستانی عێراق

هەموو مافێک هاتووەتە پاراستن ©
دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس
شەقامی گوڵان – هەولێر
هەرێمی کوردستانی عێراق
هەگبەی ئەلیکترۆنی aras@araspress.com
وارگەی ئینتەرنێت www.araspublishers.com
تەلەفۆن: 35 49 224 66 (0) 00964
دەزگای ئاراس لە ٢٨ تشرین (٢) ١٩٩٨ هاتووەتە دامەزران

ئۆسکارمان
توحفەی موزەفەرییە "بە زمانی کوردیی موکری"
پێشەکی و ساخکردنەوە و هێنانەسەر رێنووسی کوردی:
هێمن موکریانی
کتێبی ئاراس ژمارە: ١٠٩٩
چاپی سێیەم ٢٠١١
تیرێژ: ١٠٠٠ دانە
چاپخانەی ئاراس – هەولێر
ژمارەی سپاردن لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان ٩٨ – ٢٠١١
نەخشاندنی ناوەوە: ئاراس ئەکرەم
رازاندنەوەی بەرگ: مریەم موتەقییان
رێنووسی یەکگرتوو: بەدران ئەحمەد حەبیب

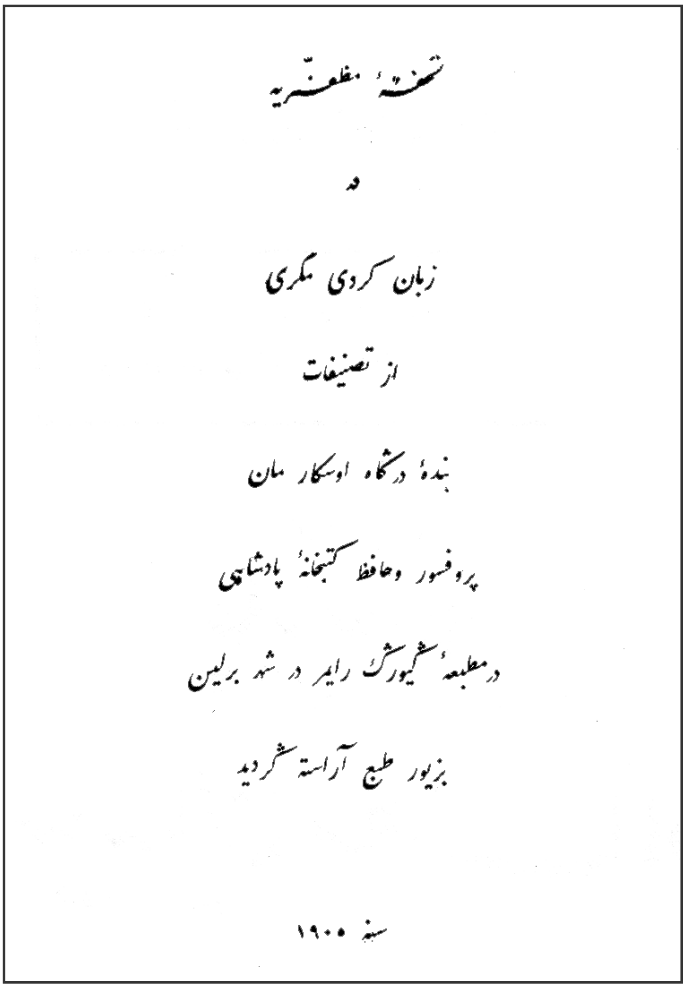
تحفهٔ مظفریه

در

زبان کردی مکری

از تصنیفات

بندهٔ درگاه اوسکار مان

پروفسور وحافظ کتبخانهٔ پادشاهی

درمطبعهٔ گیورگ رایمر در شهر برلین

بزیور طبع آراسته گردید

سنه ۱۹۰۵

وێنەی بەرگی ئەسڵیی کتێبەکە بەفارسی

پێڕست

پێشەکی، نووسینی: هێمن 9
دیباچە 17
سەرەتا، نووسینی: ئۆسکارمان، وەرگێڕانی: ناجی عەباس 102
شێخ فەرخ لە چەند دێڕێکدا، نووسینی: ئەحمەد رەسوول پشدەری 112
(١) چیرۆک 115
(٢) چیرۆک 117
(٣) خولا لە سوڵتان مەحموودی گەورەترە 117
(٤) چیرۆک 120
(٥) چیرۆک 121
(٦) چیرۆک 123
دمدم 127
مەم و زین 143
لاس و خەزاڵ 223
ناسر و ماڵ ماڵ 248
برایمۆک 283
شێخ فەرخ و خاتوون ئەستی 297
مەحمەڵ و برایمی دەشتیان 373
قۆچ عوسمان 400
جولندی 420
خەزێم 445
کاکە میر و کاکە شێخ 455
لەشکری 459
قەر و گوڵەزەر 463

بەیتی زەمبیل فرۆش 484
بەیتی باپیر ئاغای مەنگوڕ بابی هەمزاغا 496
بەیتی عەبدوڕەحمان پاشای بەبە 510
بەیتی عەلی عاشق 516
وردە مەقام 518
مەم و زین 521
فەرهەنگۆک 523

پێشەکی

پاش برانەوەی شەڕی یەکەمی جیهانی، پاش ئەو هەموو کوشتار و تالآن و بڕۆیە، پاش ئەو هەموو قاتوقڕە و پاش ئەو هەموو کوێرەوەری و دەرد و داخە کە لە هەموو لایەک تووشی نەتەوەکەمان هات، هێشتا فۆلکلۆری ئەدەبی کوردی لە کوردستان برەوی هەر مابوو و نرخی بۆ دادەنرا.

وەبیرم دێ ئەو سەردەمە کە من منداڵێکی سەر بەکۆچکە و دیوەخاننشین بووم و هێشتا شوێنەواری شەڕ و گرانی و هەژاری و نەداری لە وڵاتەکەمان هەر مابوو، لە ناوچەی موکریان هەر ئاغایەک دانگە ملکێک، کۆنە دیوەخانێک، قوڵە بارگینێک، کەچە زینێک، پیرە تاژییێکی هەبایە، خۆشخوانێکی ڕادەگرت کە شەوانە لە دیوەخان بەیت و باوی بۆ بڵێ؛ لە وەختی نووستندا حیکایەتی بۆ بکا؛ لە شاییدا داوەت و ڕەشبەڵەکی بۆ بگێڕێ؛ لە سەنگەردا تانووتی لێ بدا. لە ڕاودا لەسەر تەماڵ پایزە و ئازیزەی بۆ بڵێ؛ فڕان باوێتە دژمنی و بەندان بەدۆستی هەڵبڵێ و تەنانەت لە پاش مردنی شینی بۆ بگێڕێ.

تا ئاغا دەستڕۆیوتر، تا دێ ئاوەدانتر و گەورەتر، تا دیوەخان بەبێنە بێنەتر، تا ئەسپ ڕەسەنتر، تا زین و لغاو و ڕەخت و ڕێشمە پەرداختر، تا تاژی چێتر و دەم گەرمتر بان خۆشخوانیش وەستاتر و شارەزاتر، نێر و پڕتر و کۆک و پۆشتەتر دەبوو.

دیارە خۆشخوان وەک هونەرمەندێک چاوی لێ نەدەکرا و ڕێزی لێ نەدەگیرا؛ بەڵام لە کوێخا و گزیر و سەرکار و پاکار و باب نۆکەر و غوڵام و چاپەز و بەردەست، ماقوڵتر بوو. هەقی بوو لە دیوەخان لەسەر چۆک دابنیشێ. خەنجەر بچەقێنێ و ئانیشکی وێ بدا و جا گوتن بڵێ. خۆشخوان لە حوزووری ئاغا نانی دەخوارد و دەگەڵ مام میرزا لەسەر یەک سینی دادەنیشت و بەرماوخۆر نەبوو.

خۆشخوان بەکوڕی ماڵێ حیساب بوو. دەیتوانی بچێتە ئەندەروون؛ لە ژووری

نوسـتندا حـیکایەت بۆ ئاغا بڵێ تا خـەو دەیباتەوە. خۆشـخـوان تەنانەت گۆرانی و بەیت و باوی بۆ ئاغـاژن و خێزانی ئاغا دەگوت. چونکە خـۆشـخـوانەکان زۆربەیان دڵتەڕ و قسەخۆش و دڵپاک بوون، خەڵک خۆشیان دەویستن.

خـۆشـخـوان لە دیدا هـەر ناحـەزێکی هـەبوو؛ ئەویش مـەلای گوند بوو. کـەم وابوو دانوویـان پێکەوە بـکوڵێ. مـەلا وشـکەکـان خـۆشــخـوانـە دڵتـەڕەکـانیـان خـۆش نەدەویست. ناویان نابوون چاوەش. بەچاوی سـووک چاویان لـێ دەکـردن، تا مـەلا تەشـریفی لە دیوەخـان بووبایە خـۆشـخوان دەبوو قـڕوقـاپ دانیشـێ و متـەقێ نەکا. خـۆشـخـوانەکـان لەبـەر مـامـۆسـتـایـان دانەدەنواند و ئەوانیش بەچەکـی خـۆیان، بەچەکی زمـان، بەچەکی شیعر- بەگژیاندا دەچوونەوە و فـڕیان پـێ دادەدان و بەیت و بالۆرەیان بۆ ڕێک دەخستن و لاسایان دەکردنەوە.

دیارە مـەلای وەک خانی و حـاجی قادرمـان بوون کە نـرخـی سـامـانی نەتەوایەتیی کوردیان زانیـوە و ڕێزیان لە شـایـەر و خـۆشـخـوانەکـان گـرتووە؛ بەڵام، بەگـوڵێکـی بەهـار نایـە؛ ئەگـەر مـەلا و فـەقێیـەکـانی زوومـان نرخی هـونەریان زانیبـا و لەباتی سـوڵتـان جـومـجـومـە و ئیـسـمـاعیلنامـە، هـەر یەکـی بـەیتێک، لاوکێک، حـەیرانێک و گەلۆیەکیان نوسیباوە، ئێستا کار لە جێیەکی دیکە دەبوو و سامانی نەتەوایەتیمان دەگەیشتە پلەیەکی تر و فەرهەنگێکی دەوڵەمەندتر و گەورەترمان پێکەوە دەنا.

لە مزگـەوتی گوندیش شـەوانی زسـتـان پاش نوێژی خەوتنان، ئەو شـایەرانەی کە هـەر بۆ دڵی خۆیان دەیانگوت و خۆشخوانیی ئاغایان لە کن کەمایەسی بوو، یا ئەو شـاگـردە لاوانەی هێشـتـا ڕووی مـەجلیسـیـان نەبـوو، بۆ کـوڕ و کـاڵان و بۆ پیـرانی دڵتـەڕ دەیانگوت تا شـەو ڕادەشکا و خـەو لابەلای دەکـردن. ئەوانە پاداشـیـان تەنیـا ڕەحـمـەت لە دایک و بابـت یا دەمـخـۆش بوو. بلوێرئەنگێو و نـایەژەنی واش هـەبوون کە ئاهـەنگی ڕەسـەنی ئەو بەیت و بەندوباوانەیان دەزانی و بۆیان دەگێڕانەوە.

لە شـارەکـانیش شـەوانە خـەڵک لە قـاوەخـانە کـۆدەبوونەوە و تا شـەو درەنگ دەبوو، بەیتبێژ و حیکایەتخـوان دەیخافڵاندن. قـاوەچی ئەو هونەرمەندانەی بەکرێ دەگرت بۆ ئەوەی قاوەخانەکەی ڕەمێن پەیدا بکا.

شـایەری گـەڕۆکیش هـەبوون کـە بەهـار و هـاوین و بەشـێکی پایز، خـەریکی کـار و کاسـبی و جووت و گا بوون. کـە شـەو درێژ دەبوون و کاری مـەزرایە کەم دەبوو، وێ

دەکەوتن و بەماڵە ئاغایاندا دەگەڕان و لە هەر ماڵێک چەند ڕۆژێک دەمانەوە و کۆڕی بەزمیان دەڕازاندەوە و شاباش و خەڵاتی باشیان دەستاند. باشترین شایەر ئەوانە بوون. تەنانەت سنووریشیان دەپەڕاند و گەرمێن و کوێستانیان دەکرد. من بۆ خۆم چەند کەس لەو مامۆستا گەورانەم دیبوون و هونەر نواندنی وانم وەبیر دێ. ئەوی بیانناسم و گوێم لە دەنگیان بووبێ و بەهونەرمەندم زانیبن، ئەوانە بوون: مەجیدە گرویێ، دەروێش سەرڕاو، حاجیلەی ئیندرقاشی، سەید عەولای سەید مینەی، عەزیزە خرە، حەمەدی ئاغای، وسێن کەنیلە، هەباسە خرە، شەریفی مام سەعیدی و وسێن زارخوار؛ ڕەنگ بێ ئێستاش لەوانە هێندێکیان مابن.

سەرەژنی واش هەبوون کە لە وەختی ئاساییدا بەیت و حەیرانیان بۆ مەجلیسی ژنان دەگوت و لە شینگایان بەئاهەنگێکی زۆر پڕسۆز بەمردوویان هەڵدەگوت. قەتم دەنگی خۆش و ئاهەنگی پڕسۆز و جۆشی فاتەڕەشی لاچینی و ژنی ئاغای لە بیر ناچێتەوە. زۆر منداڵ بووم کچێک لە دێیەکەی ئێمە جوانەمەرگ ببوو و ئەو فاتەڕەشە بەدەنگێکی زوڵاڵ و ئاسمانی پێی هەڵدەگوت؛ ئێستاش ئەو بەندەم هەر لە گوێدا دەزرینگێتەوە کە دەیگوت:

هەی مەکە، ڕۆڵە مەکە، بابان وێرانم مەکە،

خەڵکی بەتالانی دەچۆوە، مەڕە، بەرانە، بەختەیە، شەکە،

ئەمنی مل بەکوێن بەتالانم دەچۆوە، گەردنی زەرد و بەژنێ باریک و ڕووی بەخاڵ و دوو چاوی دە بەڵەکە.»

مەنیج حەیران و زلەخا چوختیش، دوو ژنی بێباک بوون کە دەفەیان لێ دەدا و گۆرانیی داوەتیان دەگوت و شایەری شایی بوون و هیچ لە پیاوەکانی ئاواڵیان نەدەمانەوە؛ بەتایبەتی مەنیج کە خەڵکی سابڵاخ و لە خێزانێکی دەوڵەمەند و بەناوبانگ بوو و بۆ خاتری هونەرەکەی دەستی لە خزمەکانی هەڵگرتبوو.

ئەوانەی تەمەنیان زیاتر بوو و پێش شەڕیان وەبیر دەهات، دەیانگوت: «جا ئێوە چتان دیوە؟ ئەو شەڕ و کوشتارە، ئەو قاتوقڕە، ئەو هەڵات هەڵاتە، شایەر و خۆشخوانی لە موکریان بڕی.» ڕاستیشیان دەکرد؛ چونکە چوار ساڵی تەواو لەو مەڵبەندەدا ئاگری شەڕ لە نێوان ڕووسیای تەزاری و عوسمانیدا ئایساوە و گەلی کوردی لێقەومایش ئاوردووی ئەو ئاگرە ماڵوێرانکەرە بووە.

خـوالێخـۆشـبـوو مـیـرزا ئەحـمـەدی ڕەئیس، جارێکی بـۆی گێـڕامـەوە و گـوتی: «ڕۆژێکی سـاردی زسـتـانێ بوو. نوا بەفرێکی ئەسـتـوور باریبـوو. سـوارێکی زۆری ڕووسـان لە میاندواوەوە هات بەرەو سـابلاخ. تورکەکان ڕایان کرد. میرزا فەتاحی قـازی تا شـەهید کـرا لە بەریان دامـەزرا و نەیـهێشت بێن دە شـارەوە و زۆری لێ کوشتن. کە ئەو شـەهید کـرا، کەس خۆی ڕانەگرت. سـاڵدات ڕژانە نێو شـار. چەند ڕۆژ فـەرمانی قـەتڵوعامیـان دا؛ هـەرچی وەبەریان هـاتبـا بەشیر سـەریان دەپەڕاند. پاشـان ئەمـانیـان دا. من چونکە ڕووسـیم دەزانی و ناسـیـاوم هـەبوو و هـاتوچۆی ڕووسیـام کردبوو، لە کوشـتن ڕزگاریم هـات و حـوکمیـان لێ کردم کەلاکەکان بنێژم. بەئەژمار کەلاکی شەش هـەزار ژن و پیاو و منداڵم شاردەوە؛ جگە لەوەی وەبن بەفر کـەوتبـوون و لە کـەلێن و قـوژبناندا نـەدۆزرانەوە و سـەگ و گورگ خـواردنی.» ئەوە ژمـارەی کوژراوەکـانی جـارێکە؛ زۆر جـاری دیکە و زۆر شـار و دێی تر قـەتڵوعـام کراون.

گـرانیی پاش شـەڕیش یەکـجار سـەخت و بەسـام بووە؛ بەڕاسـتی پیـاو پیـاوی خواردووە. لەبرسان مردووی ئەو گرانییە لە حیساب نایە. تا ئەم دوایییانەش پیرە پیـاوەکانی سـابلاخ دەیانگوت ژمـارەی دانیشـتوانی شـاری مـەهاباد ناگەیەنێتـەوە ژمـارەی دانیشـتوانی پێش شـەڕی یەکـەمی شاری سـابلاخ. جـا کە وابوو؛ هـەقیـان بوو ئەوانەی بەئێمەیان دەگوت: «ئێوە چتان دیوە؟».

پەیدابوونی گـەرامـافـۆن لە قـاوەخـانەی شـار و دیوەخـانی ئـاغـا، جـێی بەخـۆشخوانان لێژ کرد. گۆشەی مـزگەوتی دێ و زەمـاوەند و شـاییی دێهات نەبێ، چیـان بەدەسـتەوە نەمـا. هونەرمـەندە گەورەکان لانەواز و بێ ئەنوا مـانەوە؛ چونکە زۆربەیان پشتڕەق و دەستەوستان بوون، تووشی نەداری و هـەژاری و سـەرگەردانی و پەرێشـانی هـاتن. هـەر یـەکـە دەریایـەک هونـەریان دەگـەڵ خـۆیان بردە بن گڵ. شـاگـردە لاوەکـان دەسـتیـان لە فێربوون هەڵگرت. وەدووی کـار و کـاسـبی و ژیان کەوتن.

پاش پـەیدابوونی ڕادیـۆی باتری لـە لادێ، فـۆلکلۆری ئەدەبی کـوردی بەجـارێک کەوتە مەترسـییەوە. ڕووناکبیرانی کورد هـەستیان بەو مەترسییە کرد. لاوانی زانا و وریا، دەستیان بەکار کرد و کەوتنە کۆکردنـەوەی بەیت و باوی کوردی. هـەرچەند

ئیمکانی ئەو کارە لە کوردستانی ئێران زۆر کەمە و جارجاریش دەبێتە هۆی دەردی سەر، بەڵام چەند کەسی خوێندەوار و ڕووناکبیر تا ڕادەیەکی باش لەو کارەدا سەرکەوتن. کاک (عوبەیدوڵڵا ئەیووبیان) کاک قادری فەتاحی قازی و دکتۆر کەیوان پووری موکری هەر یەکە بەشبەحاڵی خۆیان، بەرهەمی باشیان لە فەوتان و نەمان ڕزگارکردووە. بەتایبەتی کاک قادری فەتاحی قازی کارێکی زۆر بەجێی کردووە و بەسەرهاتی کورتی گەلێک لە شایەر و خۆشخوانەکانی کۆکردۆتەوە و لە سەرەتای بەیتی مێر و وەفادا بەفارسی نووسیویەتی. بەڕاستی خزمەتی ئەو زانایانە زۆر جێگای شانازییە.

لەمێژساڵ بوو بیستبووم زانایەکی ئاڵمانی بەناوی ئۆسکارمان، لە سەرەتای ئەم چەرخەدا هاتۆتە سابڵاخ و هێندێک بەیت و بەندی کوردی بەیارمەتی دوکتۆر جەوادی قازی- کە ئەودەمی مەلایەکی لاو بووە- کۆکردۆتەوە و بەخەتێکی لاتینی تایبەتی چاپی کردوون.

بەداخەوە هەرچی تێ کۆشام ئەو کتێبەم وەگیر نەکەوت؛ دەترسام ئەم ئاواتەی بەرمە بن گڵ. تا لە ساڵی ١٩٧٤دا لە کتێبخانەی دەوڵەمەندی کۆڕی زانیاری کورددا ئەو کتێبەم دۆزییەوە. لەپێشدا بەزەحمەت خەتەکەم بۆ دەخوێندراوە. پاش ئەوەی لێی ڕاهاتم، تەماشام کرد کتێبێکی یەکجار بەنرخ و بێ وێنەیە. لەبەرئەوە پێشنیارم بەکۆڕی زانیاری کوردی کرد ئەم کتێبە بخاتەوە سەر ڕێنووسی ئێستای کوردی؛ تا هەموو کەس بتوانێ کەڵکی لێ وەربگرێ. کۆڕ پێشنیارەکەی قبووڵ کردم و بڕیار درا لیژنەیەک لەو کەسانە کە شارەزای زاراوەی موکری بن پێک بێ و ئەو ئەرکە ئەنجام بدەن. بەداخەوە وا هات ئەم لیژنە پێک نەهات. بەڵام من- کە بڕیارم داوە هەموو هێز و توانای خۆم بۆ خزمەتی فەرهەنگ و ئەدەبی کوردی تەرخان بکەم- وازم نەهێنا و ئەو ئەرکە دژوارەم وەئەستۆی خۆم گرت. هەرچەند کاری ئەدەبیی دیکەشم هەبوون، وازم لێ هێنان و چەند کاری نیوە تەواوم لەولای دانان و خەریکی جێبەجێکردنی ئەم ئەرکە بووم. پاش ئەوەی ئەم تێکستانەم سێ چوار جار سەرلەبەر خوێندنەوە، تێ گەیشتم کە شێوەی ئەم تێکستانە هەر ئەو شێوەیە کە من بەمنداڵی و ساوایی زمانم پێ پشکوتووە و زۆربەیانم زۆر جار گوێ لێ بوون و لە سەرانسەری ئەم کتێبە بەنرخەدا تووشی کەم وشەی وا هاتم کە مانای نەزانم. لە کاتی خوێندنەوە و لێکۆڵینەوەی تێکستەکاندا ئەگەر تێگیراوییەکم

دەبوو، دەچوومە کن دۆستێکی زانام و پێکەوە گیروگرفتەکەمان ڕەها دەکرد. تەنیا کۆسپێک کەمێکی خەریک کردم، ئەویش هەڵەنووسی ئۆسکارمان بوو. لەو تێکستانەدا زۆر جار پیتی (ش) و (ژ) و (س) و (ز) و (د) و (ت) و (ح) و (ع) تێکەڵ بوون. بیرم کردەوە دەبێ ئەو هەڵانە وەک چۆن نووسراون شکڵنووسی بکەم یا ڕاستیان بکەمەوە؛ پاش ماوەیەکی درێژ هاتمە سەر ئەوە ڕاستیان بکەمەوە و بەچەند دەلیل ئەو کارەم کرد:

١- ئەگەر ڕاستم نەکردبانەوە کەس سوودی لێ وەرنەدەگرتن. مەگەر کەسێک کە زۆرباش کوردیی زانیبا و شارەزای شێوەی موکریانی بووبا.

٢- ئۆسکارمان بۆخۆی چەند تێکستی بەخەتی فارسی چاپ کردوون و لەواندا ئەم هەڵانە وەبەرچاو ناکەون.

٣- پرسم بە دوو مامۆستای شارەزای شێوەی موکریانی کرد- کە هەم لە من بەتەمەنتر بوون و هەم زانا و کارامەتر- ئەوانیش قۆڵیان کێشا بۆ ڕاستکردنەوەی هەڵەکان.

٤- تێکستی دمدم- کە کاک عەزیزی ئیبراهیمی بەناتەواوی هێناویەتییە سەر ڕێنووسی کوردی- بەتەواوی هانی دام کە هەڵەکان ڕاست بکەمەوە؛ چونکە بەداخەوە هینەکەی ئەو سەر لە خوێنەر دەشێوێنێ و مەعلووم بوو ئەم ئەمانەتەی ئەو لاوە زۆر بەجێ نەبووە.

٥- کاک (عوبەیدڵلا ئەیووبیان)- کە چەند ساڵ لەمەوبەر بەیتی مەم و زینی لەو کتێبە هێناوەتەدەر و بەفارسیی تەرجەمەی کردووە- تووشی ئەم هەڵە نەبووە و هەموو وشەکانی ڕاست نووسیون.

٦- من خۆم موکریانیم و تەمەنیشم لە پەنجا ساڵ تێ پەڕیوە. ئۆسکارمانیش حەفتا و چەند ساڵ لەوەی پێش لە سابلاخ بووە و میرزا جەواد و ڕەحمان بەکر ئەم چیرۆکە و بەیت و وردە مەقامانەیان بۆ گوتووە؛ ئەوپەڕی ٢٠ ساڵ پێش زمان پشکووتن و فامکردنەوەی من. هیچ جێی بڕوا نییە بە (٢٠) ساڵ زمانێک ئەوەندە بگۆڕێ. من لە موکریان زۆر پیری کۆنساڵم دیون کە بێگومان تەمەنیان ئەگەر لە ڕەحمان بەکر زیاتر نەبووبێ کەمتر نەبووە. من زمانم لە کۆشی نەنکمدا پشکوتووە. نەنکم کچە کرمانجێکی خەڵکی دێی

(قەباغکەندی) بوو کە زۆر لە دێی (حاجی حەسەن) نیزیکە؛ ڕەحمان بەکریش خەڵکی حاجی حەسەن بووە. نەنکم ٣٥ ساڵ لەوەی پێش لە تەمەنی ٨٠ساڵیدا مرد. ڕەنگ بێ تەمەنی زۆر لە ڕەحمان بەکر کەمتر نەبووبێ. من قەت لە نەنکم نەبیست لەباتی (ڕۆژ) بڵێ (ڕۆش)، یان لەباتی (خۆش) بڵێ (خۆژ). کە وابوو ڕەحمان بەکر وشەکانی ڕاست گوتوون و ئۆسکارمان بەهەڵەی وەرگرتوون. بەڵام با ئەوە بڵێم خەڵکی لادێی موکریان بەتایبەتی خەڵکی شامات و شارویران و چۆمی مەجیدخان هەمیشە (ح) و (ع) دەگۆڕن. تەنانەت خوێندەوارەکانیشیان لە قسەکردندا ئەو هەڵەیە دەکەن. لەبەر ئەوە کە دڵنیام ڕەحمان بەکریش هەروا بووە، وشەکان چۆن نووسرابوون شکلنووسم کردن. تەنانەت پێم سەیرە کە جارجار دروست نووسراون.

ئەم کتێبە بەنرخە بریتییە لە شەش چیرۆک کە هەر یەکیان عینوانی هەیە (خولا لە سولتان مەحموودی گەورەترە)، ئەوانی تر عینوانیان نییە و هەروەها ئەم بەیتانەی خوارەوە:

١- دمدم.

٢- مەم و زین.

٣- لاس و خەزاڵ.

٤- ناسر و ماڵماڵ.

٥- برایمۆک.

٦- شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ.

٧- مەحمەڵ و برایمی دەشتیان.

٨- قۆچ عوسمان.

٩- جوڵندی.

١٠- خەزێم.

١١- کاکەمیر و کاکەشێخ.

١٢- لەشکری.

١٣- قەر و گوڵەزەر.

١٤- بەیتی زەمبیل فرۆش.

١٥- بەیتی باپیر ئاغای بابی هەمزاغای مەنگوڕ.

١٦- بەیتی عەبدوڕەحمان پاشای بەبە.

١٧- بەیتی عەلی عاشق.

١٨- مەم و زین.

١٩- وردە مەقام.

ئۆسکارمان سەرەتایەکی درێژی بەزمانی ئاڵمانی بۆ ئەم کتێبە بەنرخە نووسیوە کە بەداخەوە تا ئێستا نەکراوە بەکوردی. سەرەتایەکی کورتیشی هەر بەئاڵمانی بۆ نووسیوە کە لەلایەن مامۆستا دوکتۆر ناجی عەباس ئەندامی کارای کۆڕی زانیاری کوردەوە کراوەتە کوردی و پاش ئەم سەرەتایە چاپ کراوە. هەروەها سەرەتایەکی کورتیشی بەفارسییەکی زۆر ڕەق و گران بەئینشای ناهەمواری دەرباری قاجاری بۆ نووسیوە کە ئەوا لە خوارەوە دەیکەم بەکوردی.

***

دیباچە

لە خاوەنانی فام و زانست و یارانی تێگەیشتن و وردبینی ون نییە کە بەشی زۆری پێشکەوتن لە جیهانی زانست و ئەدەبیاتدا لە سایەی چاودێری و یارمەتیی پادشا پایەبەرزەکانە. بێ یارمەتیی ئەوان پێشکەوتنی تەواو، لە جیهانی زانست و شارستانەتیدا زۆر بەسانایی نییە. هەروەک ئەو بەندەی دەرگای ئاسمانپایە (ئۆسکارمان) کە لە ساڵی ١٩٠١ەوە تا ساڵی ١٩٠٣ لەسەر فەرمانی خاوەنشکۆ ئیمپراتۆری دەوڵەتی ئاڵمان بۆ لێکۆڵینەوە لەسەر ئەم زمانانەی کە ئێستاش خەڵکی مەڵبەندی ئێران قسەی پێ دەکەن و پەیوەندێکی تەواوی بەزمانەکانی کۆنی وەک فورسی قەدیم و پەهلەویەوە هەیە- کە لە زەمانی پێشدادییان و ساسانیاندا قسەی پێ کراوە بۆ ئەو وڵاتانە سەفەر بکەم و لەپاش جێبەجێکردنی ئەرکی سەر شانم، بەرهەمی زانیاریی خۆم بەعەرز بگەیەنم. لە تەواوی ئەو دوو ساڵ و نیو سەفەرەدا لە ژێر سێبەری یارمەتی خاوەن شکۆ (موزەفەرەدین شای قاجار)، شاهەنشای وڵاتەکانی ئێران- خوا ملک و پادشایەتی ڕاوەستاو بکا- و یاریدەدانی حاکمە بەدەستەڵاتەکانی ئەم وڵاتانە، زۆر بەئەمینی و بەئاسوودەیی لەنێو تیرەکان و عەشایری کورد و لوڕدا مامەوە، بۆ بەجێ گەیاندنی فەرمان ئیمپراتۆر و خزمەت بەزانست و مێژوو و ئیشتقاقی زمانەکان (Linguistique).

بەختەوەرانە ئەم خزمەتە پیرۆزەم بەجێ گەیاند. چونکە ئەم خزمەتە ئەنجام نەدەدرا ئەگەر چاوەدێریی خاوەن شکۆ شاهەنشای وڵاتەکانی ئێران نەبا، ئەوەتا بەرهەمی لێکۆڵینەوەی خۆم کردە کتێبێک و بەناوی بەرزی پادشا جەمجا ڕازاندمەوە و ناوم نا (تحفە مظفریە). لە خوێنەرانی بەڕێز تکام دەکەم ئەگەر کەموکورتێکی تێدا دەبینن لێم ببوورن.

ئۆسکارمان

لە شاری بەرلین، لە مانگی نوامبری ١٩٠٥

***

وا دیارە ئۆسکارمـان حـەزی زۆر لەوە بوو تا ڕادەیەک شـارەزای مـێژووی نەتەوەی کورد بێ؛ لەبەرئەوە زیاتر بەدوای بـەیتـە مێژووییـیـەکاندا گـەڕاوە. یەکـەم چیرۆکی باسـی قەڵای دمدم دەکا. هـەرچەند ئەم چیرۆکە ئـەفسـانەیە؛ بەڵام دیسـان نیشـانەی تەئسـیری کـارەسـاتی دمـدمـە لەسـەر بیروڕای خـەڵک. هـەروەها یەکـەم بـەیتی ئەم کتێبەش بەیتی دمدمـە. ڕەنگ بێ کورد نەبێ کەم تا کورتێک ئاگای لە کارەسـاتی دمـدم نەبێ. کـارەسـاتـی دمـدم ڕووداوێکـی گـەورەیە لـە مـێـژووی نەتەوەی کـورددا. بەیتبێـژەکـان ئەم ڕووداوەیان هـەم بەشـێـوەی کرمـانجی و هـەم بەشـێـوەی مـوکری کـردۆتـە شـیـعـر. ئـەم بەیتـەی ئـۆسکارمـان تـۆمـاری کـردووە، ڕەنـگ بێ زۆر پاش ڕووداوەکە نەگوترا بێ؛ چونکە ناوی هێندێک لە قـارەمانانی شـەڕ و کارەسـاتەکەی پاراستووە. بەیتێکی حەماسییە. شیعرەکانی سوار و جوانن و پڕ حەماسەن:

دمدمم بەردی لە نەزاری
لێیان دا تۆپی هەوشاری
حەوت شەو و ڕۆژان ئاور باری
خەبەر چوو لە بۆ هەوشاری

***

دمدمم بەردی لە بەردی
لێی دەن بەتۆپی نەبەردی
تا ڕۆژی مەردی و نامەردی

شـیـعری زۆر پڕسـۆزیشـی تێدا هـەن. شـایەر لێرەدا لە زمـانـی ژنەکانی خـانەوە باسـی بێ ئاوی قەڵا دەکا و بزانن چەند پڕسۆزە:

خاتوونێک دێتە مەیدانێ
لە دڵی خانی دەدا تانێ
لێت حەرام بێ جێی کابانێ
ئاو نییە پێ بکەین شێلانێ

***

خاتوونێک دێ و دەبەزی،

ڕەببی خانە، مارت گەزی،

لێم ڕەش بوون سەر و کەزی،

لەم بەیتەدا خەیاڵاتی شاعیرانە بەسەر واقعییەتی مێژووییدا زاڵە و شاعیر، یا باشتر بڵێم شایەر شتی وای لە بەیتەکەدا گونجاندووە، کە دەگەڵ ڕاستی یەک ناگرنەوە. ئەوە هەر شایەرێکی کوردی نەخوێندەوار نییە ئەو هەڵەی کردووە، شانامەی فیردەوسی ئەم شاکارە مەزنەی مێژوو و ئەدەبی فارسیش- جێ متمانەی مێژووزانان نییە؛ چونکە خەیاڵی شاعیرانە ڕاستییەکانی مێژووی گۆڕیوە. ڕاستییەکەی ئەوەیە پاش بەشکرانی کوردستان دەرەبەگایەتیی کورد هەستی بەستەمی نەتەوایەتی کردووە و تا ڕادەیەکی زۆر دەستی لە تەعەسوبی مەزەبی- کە لەو سەردەمەدا پادشا زاڵمەکانی سەفەوی و سوڵتانە بلەوەزەکانی عوسمانی بۆ قازانجی خۆیان برەویان پێ داوە- هەڵگرتووە و کەوتوونە بیری سەربەخۆیی. ئەمیرخانی برادۆست، ئاڵاهەڵگری یەکەمی ئەم بیرە بووە و سەری وەبەر باری شا عەباسی سەفەوی- ئەو پادشا زاڵم و خوێنرێژە نەهێناوە- و گوتوویەتی: «ئەگەر ئەو شایە منیش خانم». شا عەباس ئاگری گرتووە و لەشکری ناردۆتە سەری و بۆ خۆی کوشتووە و ژن و منداڵی یەخسیر کردووە و ماڵ و دەوڵەتی بەتاڵان بردووە و سوڵتانی ئەستەمبوڵیش هیچ لەسەری نەکردۆتەوە؛ چونکە ڕاستە ئەمیرخان بەڕواڵەت دوژمنایەتیی سوڵتانی نەکردووە، بەڵام سەربەخۆیی کوردستان دیارە بەقازانجی عوسمانییەکانیش نەبووە. جارێ ئەو دوژمنایەتیی کۆنی خۆی دەگەڵ سەفەوییەکان وەلاناوە و لێی گەڕاوە ئەم دوژمنە تازەی بفەوتێنن. ئەگەر سوڵتان دڵنیابا ئەمیرخان سەر بۆ ئەو دادەنوێنێ، هەرگیز ئیجازەی نەدەدا لە سنووری وڵاتەکەی، شا عەباس ئەو هەمووو خراپە بکا. ئەمیرخانیش ئەگەر زانیبای سوڵتان لەسەری دەکاتەوە، قەت لە قەڵا نەدەخزی تا لە تینوان قڕ بێ.

ڕەنگ بێ بەیتبێژ ڕاست بکا و ئەمیرخان ویستبێتی لە دژمنایەتیی ئەو دوو دەستەڵاتدارە بەقازانجی ڕاپەڕینەکەی خۆی کەڵک وەربگرێ و پیاوی بۆ کن سوڵتان ناردبێ؛ وەک دەڵێ:

ڕایان وابوو بە هەزاری

سوارکەن خدری بریندای

بەچەپەر بچێ بۆ خزمەت خونکاری

وەزیر وای گوت بەبوێری

چاکە قاقەزێ بنێری

قەڵاتێ بۆ شای بەجێ بێڵی

بەڵام خونکار هەرگیز بەهاواری ئەمیرخانیەوە نەچوو؛ هەرگیز تۆڵەی نەستاندەوە و هەرگیز ئیسفەهانی نەگرت. کە وابوو بەشی دوایی بەیتەکە لە ڕاستی دوورە.

جگە لەوە ڕەخنەیەکی دیکە لەسەر ئەو بەیتە هەیە. ئەویش تەعەسوبی مەزەبیی وشکە. زۆرداران هەمیشە بۆ قازانجی خۆیان لە هەستی مەزەبی هەژاران سوودیان وەرگرتووە. سەفەوی و عوسمانی بۆ پاراستنی دەستەڵات و فەرمانڕەواییی خۆیان ماوەیەکی زۆر لە شیعەگەری و سونیگەری کەڵکیان وەرگرت؛ خەڵکی هەژاریان بەناوی مەزەبەوە بەگژیەکدا دەکرد و بۆ خۆیان لە کۆشکە بەرزەکانیاندا خۆشیان ڕادەبوارد و ئەوی خودا و پێغەمبەر پێیان ناخۆش بوو وایان دەکرد. من وەک کوردێکی ئێرانی دەردی تەعەسسوبی مەزەبی دەزانم و تێ گەیوم ئەم هەستە بەقازانجی زۆرداران و بەزیانی هەژارانە؛ بەڵام نەدەکرا دەسکاریی تێکستێک بکەم کە نیزیکەی چوارسەد ساڵ لەوەی پێش گوتراوە. هیوادارم خوێنەرەکان زەمان و مەکان لەبیر نەکەن و بزانن شاعیرەکانی دەرباری سەفەوی زۆر لەو شایەرەی ئێمە لە شیعەگەریدا بەتەعەسوبتر بوون.

بۆ ئەوەی تا ڕادەیەک مێژووی قەڵای دمدم و بەسەرهاتی ئەمیرخانی لەپزێڕین بۆ خوێنەران ڕوون بکەمەوە، هاتمە سەر ئەوەی، ئەوی ئەسکەندەر بەگی تورکمان- کە بۆخۆی لە گەمارۆدانی قەڵای دمدم و هەموو ڕووداوەکانی پاش گیرانی قەڵادا بەشدار بووە و لە کتێبە بەنرخەکەی خۆی (عالم آرای عباسي)دا نووسیویەتی بکەمە- کوردی.

دیارە ئەسکەندەربەگ کاتیبی تایبەتی شاعەباس و تەبعەن، دژمنی ئەمیرخان بووە. هەرچی قازانجی شای تێدا بووە، ئەوەی نووسیوە. دڵ بەشاندنی پادشایەک کە پیاوکوشتنی پێ لە ئاوخواردنەوە بەسانی تر بووە، هەروا گاڵتە نییە و

ئەسکەندەربەگ نەیتوانیوە جگە لەوەی بنووسێ؛ بەڵام ئەوەندەش بۆ خۆی زۆرە و گۆشەیەک لە مێژووی نەتەوەکەمان ڕوون دەکاتەوە.

***

باسی سەرپێچی و لاساریی ئەمیرخانی برادۆست و چوونی جەنابی (ئیعتمادودەولە) بۆ مەڵبەندی ورمێ و گەمارۆدانی قەڵای دمدم و چلۆنایەتیی کارەسات و ڕووداوەکانی

بەسەرهاتی ئەمیرخانی چۆلاق، بۆ هەموو کەس دەبێ ببێ بەپەند. ئەی ئەو کەسەی بەدوای قسەدا دەگەڕێی! تاوێک گوێ ڕادێرە تا بەسەرهاتی ئەمیر خانت- کە لە عەشیرەتی برادۆستی کورد بوو- بۆ بگێڕمەوە.

لە سەردەمی شای بەهەشتیدا، قەراتاج ناوێکی کورد لە ڕێزی شاپەرستان و خزمەتکاراندا بوو و بەسەر تەرگەوەڕ و مەرگەوەڕ- کە بەمەڵبەندی ورمێ و (ئوشنی) شنۆوە نووساوە ڕادەگەیشت. پاش نەمانی شای بەهەشتی کە ڕۆمییەکان مرخیان لە ئازربایجان خۆش کرد- عێل و عەشیرەتە کوردەکانی سەر بەم دەوڵەتە بایان داوە و ڕەگەڵ ڕۆمییەکان کەوتن. شا محەمەد ناوێک لە میرزادەکانی برادۆست، بەفەرمانی خوندکاری ڕۆم کرا بەمەزن و خاوەن دەستەڵاتی برادۆست.

ئەمیرخان سەری بۆ دانەنواند و ملی بۆ ڕانەکێشا؛ هەردەمە ڕەگەڵ یەکێک لە ئەمیرە گەورەکانی کورد دەکەوت. ماوەیەک لەکن عومەربەگی حاکمی (سهران) ڕای بوارد. لە شەڕێک کە عومەربەگ دەگەڵ دژمنەکانی کردی، ئەمیرخان دەستێکی لە ئانیشکەوە پەڕی؛ ناوبانگی بەئەمیرخانی چۆلاق ڕۆیشت.

لەو ساڵەدا کە ئالای بەرزی پادشایەتی لە ئازەربایجان دەشەکاوە و شا بەو پێ و قەدەمە پیرۆزەوە بۆ داگیرکردنی نەخچەوان و ئێرەوان دەیاژوا، ناوبراو هاتە بەردەرکی بارەگای پادشایەتی و خۆی بەشاپەرست و خزمەتکار نیشان دا. خاوەن شکۆ ئاوڕی ڕەحمەتی لێ داوە. مەزنایەتی و دەستەڵاتداریی تەرگەوەڕ و مەرگەوەڕی پێ بەخشی و نازناوی خانی دایە و سەری بەرزکردەوە. مەڵبەندی ورمێ و شنۆی کە سەر بەئازەربایجانە و لە سەردەمی شای بەهەشتیدا لەژێر فەرمانی یەکێک لە گەورە گەورەکانی قزڵباشدا بوو- پێ ئەسپارد. لەسەر فەرمانی

شا، وەستا زێرینگەرەکان دەستێکیان لە زێڕی سوور دروست کرد و بەگەواهیرات و مرواریی بەنرخ ڕازاندەوە و لە باسکیان بەست. چونکە ئازا و مەرد بوو، خاوەن شکۆ زۆری ڕوو دەدایە و گەلێکی چاکە دەگەڵ دەفەرموو. ئەویش دەستی خزمەتکاریی لەسەر سینگی دانا. لە سایەی دڵسۆزی و چاوەدێریی خاوەن شکۆدا ڕۆژ بەڕۆژ بەپێژەی مەزنایەتیدا چووە سەر و لە هەموو هاوشانەکانی خۆی تێ پەڕاند. چەند ناوچە و مەڵبەندی لە ئەمیرەکانی کوردی سەر بەڕۆم ئەستاندنەوە و وەسەر وڵاتی خۆی گێڕان و بەوجۆرە لەنێو ئەمیرەکانی کورددا بەپایەبەرزی ناوبانگی دەرکرد.

زۆر لە خێڵەکان و لە ئەمیرزادەکان لە دەوری هاڵان و خزمەتی ئەویان ڕەچاو کرد. هێندە پێ نەچوو هەوا و فیز لەسەری دا و لەخۆ بایی بوو. لەو کاتەدا کە (جغال ئۆغڵی) لەشکری بۆ ئازەربایجان کێشا و شەڕ لە دەوروبەری تەورێز قەوما- دەگەڵ ئەوەشدا کە زۆر شەڕگە نێزێک بوو- خۆی بوارد و نەهاتە مەیدان و بەحوزووری خاوەن شکۆ نەگەیشت. پاش شکاندن و تاراندنی جغال ئۆغڵی، لەشکری زاڵ بوو لە ناوچەی سەڵماس خستی. ئەویش بەدێر و ژوانەوە هاتە بارەگا؛ لاواندراوە و کەم خزمەتی و خۆبواردن و نەهاتنە مەیدانی بەڕوودا نەدراوە. بۆ ئەوەی دڕدۆنگ نەبێ ئەو و ئەمیرەکانی کورد -کە وەحشیترین تیرەی ئینسانن- دڵخۆشی درانەوە و چاکەیان دەگەڵ کرا. مەرەخەس کرا بگەڕێتەوە بۆ وڵاتی خۆی، بەڕواڵەت خۆی لە ڕیزی خزمەتکاران دادەنا؛ بەڵام لەبنەوە لەبەر تەعەسوبی مەزەبی و پیسیی دەروون دەگەڵ قزڵباشی دەوروبەری خۆی دژمنانە دەجووڵاوە. هەوای سەربەخۆیی و سەرەڕۆیی لەسەری دابوو. ئەوەندەی بروز ئەستاند کە خەریکی ئاوەدانکردنەوەی قەڵایەکی گەورە و قایم بێ. بەبارەگای دەوڵەتی ڕاگەیاند کە قەڵای ورمێ بنکۆڵ بووە؛ هەرەسی هێناوە و خۆڕاناگرێ و بۆ ئەوە نابێ پشتی پێ ببەسترێ. ئەگەر ئیزن بفەرموون، بناخەی چوار دیوارێک لە شوێنێکی لەبار دادەڕێژم. خاوەن شکۆ- کە هەر ڕواڵەتی ئەوی دەدی و ئاگای لە دەروونی نەبوو- ئیزنی دا. ئەویش لە سێ فرسەقی شاری ورمێ، لەسەر کێوێکی هەرەبەرز- کە کەوتۆتە بەشی تەرگەوەڕ- بناخەی قەڵایەکی قایمی داڕشت.

لەنێو کورداندا باوە دەڵێن: لەپێش ئیسلامدا لە زەمانی ساسانییەکان (اکاسرە)دا هەر لەو شوێنە قەڵایەک هەبووە کە پێی گوتراوە دمدم و دەستدرێژیی

ڕۆژگار خاپوور و وێرانی کردووە. پیر بوداقخان، ئەمیری ئەمیرانی تەورێز- کە پیاوێکی بەئەزموون و وشیار و کارامە بووە- لە جووڵانەوەی دژمنانەی ئەمیرخاندا نیشانەی کەڵەوەکێشی و ملهوڕیی بەدی کرد. بۆیە بەبارەگای پیرۆزی ڕاگەیاند کە: «ئەمیرخان لە ڕێگای ڕاستی لاداوە و هەوای سەرپێچی و لاساریی کەوتۆتە سەر و بناخەی ئەو قەڵا بەرز و قایمەی بۆیە دارشتووە کە لە ڕۆژی پێویستدا بەکاری بێ. ئەو غولامە دروستکردنی ئەو قەڵایە هیچ بەقازانجی دەوڵەت نازانم.» فەرمانی پیرۆز بەم جۆرە بەڕێ کراوە:

«بۆخۆت ئەمیری ئەمیرانی ئەو سنوورەی؛ ئەگەر ئەو قەڵا دروستکردنە بەقازانجی دەوڵەت نازانی پێشگریی لێ بکە.» پیر بوداقخان لەسەر فەرموودەی شا پیاوێکی باوەڕپێکراوی نارده کن ئەمیرخان و پێی ڕاگەیاند: «کە ئەو لە ڕیزی ئەمیرە مەزنەکانی شادا حیساب دەکرێ و پەروەردەی دەستی خاوەن شکۆیە و لافی پاکی و بەندەیی لێ دەدا. هەرچەند شای عالەم پەنا ئەوپەڕی متمانەی پێ هەیە، بەڵام بەو قەڵا دروستکردنەی ئەو زمانی زمان پیسان دەکرێتەوە. ئەگەر ئەو قەڵایەی لە ترسی پەلاماری ڕۆمیان دروست دەکا، ئەگەر ڕۆمیان بێنە ئەو وڵاتە هەتا قەڵای قایم و گەورەی وەک قەڵای تەورێز و ئێرەوان لە نێویدا بێ، ڕوو لە قەڵای وا ناکەن و ئەگەر ترسی لە ئەمیرەکانی کورد بێ، ئەگەر ڕووداوێک بقەومێ ئێمە غولامانی بارەگای شا -کە پاراستنی ئەم سنوورەمان لە ئەستۆیە- چۆن دەتوانین خۆ بنگخێنین؟ ڕەنگ بێ هەر ئەو عاشوورە کۆنەی ورمێ بۆ ئەو بەس بێ. وا باشە کە دەست لەو قەڵایە هەڵبگرێ و زمانی پیاوخراپان لە خۆی نەکاتەوە و ئەو ئامۆژگارییەی دۆستانەی ئێمە- کە قازانجی ئەوی تێدایە- لە گوێ بگرێ و خۆی نەکاتە نیشانەی بوختان و دەمگۆی ئەوتۆ کە بۆنی لاساری و دووبەرەکیی لێ بێ.» بەڕاستی ئامۆژگارێکی دۆستانە و دڵسۆزانە بوو. چونکە بەپشت ئەستووریی ئەو قەڵایە بوو کە تووشی ئەو چارەنووسە ڕەشە هات و ئەوەی پێگەیی کە دەبوو پێی بگا.

بەکورتی ئەمیرخان هەر گوێی نەدا ئەو قسانە و پیاوەکەی پیربوداقخانیش، بەدەستی کوردە برادۆستەکان کوژرا. قەڵایەکی یەکجار قایم و گەورەی دروست کرد و ئازووخە و چەک و چۆڵی کێشاوە نێو قەڵاکەوە. ئەوجار لە ورمێڕا ڕای گوێزت بۆ ئەو قەڵایە. ڕۆژ بەڕۆژ قەڵاکەی قایمتر و ئامرازی قەڵاداریی پەرداختر

دەکرد و لە ڕاستیدا هۆی چارەڕەشی و لێقەومانی خۆی زیاتر پێک دێنا و کاری ئەوتۆی دەکرد کە بەهیچ بارێک دەگەڵ پاکی و یەکڕەنگی یەکیان نەدەگرتەوە. بۆ نموونە، خان ئەبداڵی موکری برای شێخ حەیدەر– کە لە خاوەن شکۆ یاغی ببوو و لە ترسی هێزی لەشکر لە هیچ شوێنێکی وڵاتەکەی خۆیدا حەجمین و حاوانەوەی نەمابوو– بەخۆی و بیست کەس لە دەست و پێوەندەکانیەوە پەنای بۆ هێنا و ئەمیرخانیش پەنای دا و کردی بە هاودەم و هاونشینی خۆی؛ بەڵام بەفێڵ و ڕێوبازی پیاوەکانی خۆی دەنارده دەرگای عالەم پەنا و خۆی بەفیدایی و یەکڕەنگ نیشان دەدا. لە کاتێکدا کە جەلالییەکان ناردرانە کوردستان، فەوجێکیان دەگەڵ ناردرا، پیربوداقخانیش سەرکردەی ئەو لەشکرە بوو. ئەمیرخان کە ئەو خەبەرەی بیست بەدەوڵەتی ڕاگەیاند: «نێوانی من و پیربوداقخان خۆش نییە و قسەی خراپ لەبارەی منەوە بەعەرز دەگەیەنێ. حاوانەوەی من لەنێو لەشکرێکدا کە ئەو سەرکردەی بێ، کارێکی زۆر گران و ئەستەمە.»

بۆ دڵ ڕاگرتنی ئەو ئەم فەرمانە بەقەڵەم داهات: «لەبەر خاتری ئەو، پیربوداقخان ئەو کارەی لێ وەرگیراوە. لە جێی ئەو حەسەن خانمان تاعین فەرمو، کە لە ئەمیرەکانی عێراقە و پیاوێکی پاک و سەرورو خۆشە. بەو حاڵەشەوە ئەگەر بۆخۆی ناتوانێ ڕەگەڵی کەوێ، یەکێک لە کوڕەکانی و ڕدێن سپێکی کارامە و دووسەد سێسەد کەسێکی ڕەگەڵ بخا؛ با یەکڕەنگی و دڵپاکی ئەو بۆ ئەمیر و حاکمەکانی کورد سووربێتەوە و خانەنشینیی ئەو بەخۆبواردن دانەنێن.» ئەمیرخان سەرەڕای ئەو هەموو دڵسۆزی و مودارایەوە کە لەلایەن خاوەن شکۆوە دەگەڵی کرا، هەر لەسەر لاساری و سەرەڕۆییی خۆی ڕۆیشت. کە حەسەن خانی (ئیستاجلوو) و گەورە گەورەکانی قزڵباش لە مەراغە گەیشتنە محەمەد پاشا و جەلالییەکان و بەرەو خزمەتی خۆیان کەوتنە ڕێ. بەئەمیرخانیان ڕاگەیاند: «لەسەر فەرمانی پیرۆزی خاوەن شکۆ ئەگەر بۆ خۆی لە توانایدا نییە بێ، چەند پیاوی باوەڕپێکراوی خاوەن ئەزموون کە لە چاک و خراپی کوردستان و ڕێگاکانی ئاگادار بن و ڕەوەی بکەون پرسیان پێ بکرێ و بۆ ڕاوێژ دەگەڵ کردن بشێن، ساز بکا و بنێرێ.» ئەمیر چەند پەڵپ و بیانووی گرتن.

کورتەی بیانووەکان ئەوە بوو: «تیرەی جەلالی لاپرەسەن و نەگونجاو و باوەڕ پێ نەکراون. با گەورە گەورەکانی قزڵباشیش دەگەڵ بن، من ناتوانم ڕەگەڵ لەشکرێک

بکەوم کــە حــەوت هـەشت هـەزار کـــەسـی جـــەلالیی دەگـــەڵ بێ. ئـەوان لە هـەر ڕێگـایەکـــەوە دەیانـەوێ بڕۆن، مـنیـش لە پـاشـــان هـێنـدێک کـــەس بەدوای ئـەواندا دەنێرم.» ئەمیـرە گـەورەکانی دەوڵەت سـەرکێشیـی ئـەویـان لە سـەرەتای سـەفـەردا بەدڵ نـەبوو. ئەوەیان بـەلاوە باش بوو ئـێـســتــا کــە ڕێگایـان بەلای ئەودایە، بـەهەر بارێک بێ ڕامی بکەن؛ چونکە ئەگەر هاتوو ئـەمـیـرخـان- کە لە نیـزیکانی دەرگای شـایە- وا لاسـاری بکـا و بەلاڕێدا بڕوا، دەبێ لە ئەمـیـرەکانـی دیکەی چاوەنۆڕی چ بێن؟ بـۆیە وەســەر خــۆیان نەهـێنا و بەزمـانێکی نەرم و خـۆش لێـیـان ڕاسـپـارد خـانەخوێیی بـاش بێ و چەند شـەوێک ڕامـان بگرێ؛ جا کـە چاومـان پێک کـەوت، لەســـەرەخــۆ ڕاوێژی لێ دەکــەین و ئەوی قـــازانجی ئەوی تێــدا بێ وا دەکــەین. ئەمیـرخان هـەر جوابی نـامـە و پەیامی حەسـەن خان و ئەمیرەکانی دیکەی نەداوە و لەسـەر کەللەڕەقی و کەڵەوەکێشیی خۆی توندتر ڕاوەستا.

کە پێشـەکیی لەشکر گەیشتە ناوچەی بەرحوکمی ئەو، دەسـتـەیەک لە کوردەکانی برادۆست بەرەنگاری بوون و دەگەڵ ئەو جـەلالییانەی کە لەپێشدا بوون، بەگژیەکدا هـاتن؛ دوو پیـاوی جـەلالی کـوژران و چەند کــەسـیش لـەم نێـوەدا برینیـان هـێنا. حـەســەن خـان و ئەمیـرەکان کـە لەو ڕووداوە ئاگـادارکران پیـاوەکانیـان گێـڕاوە پاشەوە و شـەڕ و کێشـەیان ڕاوەستاند و لەنیـو فرسەقی قـەڵا لە جێگایەکی پەسـیو هـەڵیــان دا و لەشـکریان خــست. کــوردەکــان چوونەوە دە قــەڵاوە و هۆردووگــایان وەبەرتۆپان دا. حـەســەن خـان دیسـان پیـاوی ناردەوە کن ئەمـیـرخـان و هۆی ئەو ڕەفتـارە نالەبارەی لێ پرسـی. هـەرچی لەو لایەوە قسـەی خۆش و دۆسـتانە کران، ئەو پەڵپ و بیـانووی سـەیرتری هێنا گـۆڕێ و دەرگای دۆسـتـایەتی و ئاشنـایەتیی داخست. تووشی هـەر کەس لە قزڵباش و جـەلالی بووبان- کە بۆ جێبـەجێکردنی کـاروباری پێویست لە هۆردوو وەدەردەکـەوتن- دەیانکوشت و ڕووتیـان دەکردەوە. دووپاتەبوونەوەی ئەو کارانە دژمنایەتیی لەنێو هـەردوولادا بەهێزتر دەکرد. محـەمـەد پاشـاش بۆ تۆڵەئەستـاندنەوە لە جـەلالییـەکان وەکار کـەوت و پیاوەکانی پۆل پۆل تا بەر قـەڵا دەچوون و لەولاشـەوە کـوردەکـان لێـیــان وەخـۆ دەکـەوتن و بەپیـریانەوە دەهـاتن و لە هـەردوو لاوە چەند کەس دەکوژران و بریندار دەبوون. کار لەکار ترازا و شـەڕ و کێشـە گەرمتر بوو. هێندێک کەس لە جـەلالییەکان- کە لە محـەمەد پادشا دڕدۆنگ بوون- بـەتایبـەتی مـحـەمـەدبەگی برای (تەویل) و دەست و پێـوەندەکـانی

بایان داوە و چوونە کن ئەمیرخان. بەو جۆرە نیزیکەی سێسەد چوارسەد کەس ڕەگەڵ ئەو کەوتن. ئەوەش پتر ئەوی لەخۆبایی کرد و محەمەد پاشاش بەجارێکی هەراسان و جاڕز بوو. ئاگری دژمنایەتی لەنێوان ئەواندا هەڵگیرسا. فەرمانی قەزا لەبارەی کوردە یاغییەکاندا درا و ملک و ولاتەکەیان داگیرکرا. حەسەن خان بەناچاری لەوێندەرێ دامەزرا و چلۆنایەتیی بەپێچکی تەختی پادشا ڕاگەیاند. ئەو خەبەرە لە ئەردەوێڵ بەعەرز گەیشت. وەک لە سەرەتاوە نووسیمان عالی جەناب (ئیعتمادودەولە) حاتەم بەگی بۆ ئەولای ڕەوانە فەرموو کە بەچاوێکی ژیرانە تەماشای ئەم سنوورانە بکا و ئەگەر ئەمیرخان هیچ جێ متمانە بێ دڵی بداتەوە و بەکەرەمی شاهانە هیواداری بکا. جەلالییەکان لە دەورەی قەڵای ئەو ڕاگوێزێ و وەک سالان جێ هەواریان بداتێ. پێنج هەزار تومەن زێڕی نەغد لە خەزێنەی دارماڵی شاهانە وەربگرێ و بیدا بەجەلالییەکان. جا ئەگەر ئەمیرخان هەر دانەمەزرا و کەللەڕەقی و کەڵەوەکێشیی کرد، ئاوێکی بەو ئاگرە هەڵپرژێنێ و ملکەکانی ئەو بەسەر جەلالییەکاندا دابەش بکا، تا لەوێ نیشتەجێ بن و ئاسەواریش لە کوردە لاسارەکانی دیکە ببڕێ.

باسی چوونە ورمێی (ئیعتمادودەولە) و گەمارۆدانی قەڵای دمدم و کارەساتەکانی دەوری قەڵا

کە عالی جەناب (ئیعتمادودەولە) لە ئەردەوێڵەوە هاتە تەورێز و دەگەڵ پیربوداقخان حاکمی تەورێز و بەرخورداربەگی ئەنیسی تۆپچی باشی و تفەنگچییەکانی ئیسفەهانی و خوراسانی و تەورێزی و بافقی وەڕێ کەوت، دوو هەزار کەسیش جەلالی کە لە تالانی قراچە ئەردەهانەوە دەگەڕانەوە ڕەگەڵ کەوتن.

لە سەڵماس، خان وەلەد غازی بەگی حاکمی ئەوێش وێڕای ئەولیابەگی کوڕی سەیفەدینە کوێرەی حاکمی ئەنزلێ و سۆما، ڕەگەڵ لەشکر کەوتن. ڕۆژی سێشەمۆ- بیست و شەشی شەعبان- گەیشتە هۆردووی ورمێ. حەسەن خان و محەمەد پاشا و گەورەکانی بەپیریەوە هاتن و بەخزمەت گەیشتن. هۆردوو لە جێگای باش دامەزرا.

ڕۆژی پاشێ، جەنابی (ئیعتمادودەولە) پیاوێکی باوەڕپێکراوی دەگەڵ مەلیک ئاغا محەمەدی (تەسووجی) کە ئاشنایەتیی کۆنی دەگەڵ ئەمیرخان هەبوو- ناردە

کن ئەو. پاش ئامۆژگاری دۆستانە و خێرخوایانە داوایان لێ کرد کە مل بدا و لە دەوروبەری قەڵا بۆ دیدار ئامادە بێ؛ تا ڕێگایەک بۆ نەهێشتنی ناکۆکی و ناتەبایی بدۆزنەوە و دڵی ئەو بێننەوە جێ. ئەمیرخان ملی دا و لە قەڵا هاتەخوار و جەنابی وەزیریش بەچەند کەسەوە چوو. چاویان بەیەکتر کەوت و لە هەموو بابەتێک دوان.

ئەمیرخان بە ئاس و پەلاسدا دەچوو و بەفرەوفێڵ و درۆ و دەلەسە، خۆی بەغولام و نۆکەر نیشان دەدا و دەیگوت: «لە ترسی بەرەڵڵایی و ئاکاری نالەباری جەلالییەکان و دڕدۆنگی لە بەرگریکردنی حەسەن خان، پەنام بۆ ئەو چوار دیوارە هێناوە. محەمەد پادشا بەهیوای مڵک و ماشی منە و منی لە خزمەت خاوەن شکۆ بۆسۆ و بەدناو کرد. ئێستاش تکام ئەوەیە جەنابی وەزیر لە خزمەت خاوەن شکۆ عوزرم بۆ بخوازێتەوە. لەو زستانەدا لێم گەڕێن بۆخۆم نەبزووم. یەکێک لە کوڕەکانم لە خزمەت ئێوەدا دەنێرمە بارەگای بەرزی. جا کە بەهاری خاوەن شکۆ بەرەو کوێستان هات، بۆخۆشم دێم بن ڕێسمەی ماچ دەکەم.

جەنابی (ئیعتیمادودەولە) دڵنیای کرد هەموو شتی لێ قبووڵ دەکرێ بەو مەرجەی بەڵێنی خۆی بێنێتە جێ. بڕیار وا درا چونکە قەڵاداری ئەو دەنگی داوەتەوە، بۆ ئەوەی خەڵک بزانن ئەو یاغی و سەرکێش نییە، بەخۆی و کەسوکار و دەست و پێوەندییەوە بێتە نێو قزڵباش و دەگەڵ گەورە گەورەکان یەکتر ببینن و هیچ ترسی نەبێ. ڕۆژێک ئەو میوانی (ئیعتمادودەولە) بێ و ڕۆژێک (ئیعتمادودەولە) میوانی ئەو بێ؛ تا دەنگوباسی نێوانخۆشی و یەکەتیی ئەوان لەو سنوورە بڵاوبێتەوە. ئەمیرخان بەوە ڕازی بوو و قەراری دا سبەینێ بێتە خوارێ.

جەنابی وەزیر کۆڕێکی جوان و باشی ڕازاندنەوە. چونکە ئەمیرخان نەیدەویست چاوی بەجەلالیان بکەوێ، بڕیار درا تاقە کەسێک لەو تیرە لەم کۆڕەدا بەشدار نەبێ. ئەوێ ڕۆژێ هەرچی چاوەنۆڕبوون؛ سۆراخی ئەمیرخان نەبوو. دیسان ئاغا محەمەدی (تەسووجی) یان نارده کنی، بزانێ بۆچی دیار نییە؟ پاش وتووێژێکی زۆر بەئاغا محەمەدی گوت: «قسەی ڕاست ئەوەیە ڕیش سپییەکانی برادۆست لە فێڵ و دەهۆی قزڵباش و جەلالی ئەمین نین و پێیان وایە (ئیعتمادودەولە) -کە پیاوێکی تاجیک و خاوەن قەڵەمە- پێشی ئەوانی پێ ناگیرێ و ئێمەی پێ ناپارێزرێ. بەکورتی یەخەی خۆم لە دەس ئێوە نانێم. ئەگەر بەقازانجی خۆمی بزانم کوڕێکم بەدیاری و پێشکێشەوە دەنێرمە خزمەت خاوەن شکۆ و ئەگەر

خەیاڵێکی دیکەیان لەسەردایە، ئەوە لەو حەوشە خزاوم و جگە لە قەڵاداری چارێکم نییە.»

کورتی ببڕینەوە، لەبنەوەبڕی و ناپاکیی ئەو ئاشکرا بوو. دیاری دا کە وتووێژەکانی بۆ فڕوفێڵ و خۆبواردن بووە. ئەو قەڵا قایمە لە خۆی بابیی کردووە و ڕێگای سەرەڕۆیی و لاساریی گرتۆتەبەر. عالی جەناب (ئیعتمادودەولە) دەگەڵ ئەمیرەکان ڕاوێژیان کرد و هاتنە سەر ئەوە، هێندە نەرمکێشی لە ڕاست ئەمیرخان بەهیچ بارێک دەگەڵ قازانجی دەوڵەت ناگونجێ. هاتنی وەزیری گەورە و باوەڕپێکراوی دەوڵەت بۆ بن قەڵای ئەو و بەدەست بەتاڵی گەڕانەوەی زۆر شوورەییە و قبووڵ ناکرێ. هەموو خۆیان لە قەڵاگرتن هەڵکرد، خەبەریشیان بە پێچکی تەختی شا ڕاگەیاند...

لەپێشدا بەڵێنم دابوو ئەم :چیرۆکەتان وەک چۆن ڕووی داوە بەتەواوی بۆ بگێڕمەوە؛ جا بۆیە بەپێویستم زانی کەمێکتان باسی قەڵای دمدم بۆ بکەم: ئەو قەڵایە لەسەر دوندی کێوێکی یەکجار بەرز دروست کراوە کە یەک پارچە بەردێکی درێژووکە و تەسکە و وەک پشتی گا هەڵکەوتووە. لای شیمال و جنووبی دۆڵی زۆر قووڵن، کە لەژێرلا بۆ سەرێ، دەبێ بە پەیژەی خەیاڵ بۆی بچی. لەبەر بەرزی پێویستی بە شوورە نییە و شوورەیان بۆ نەکێشاوە. دوو لایەکەی دیکەیان- کە پانایی قەڵاکەیە و لای ڕۆژهەڵاتی پاڵی وەبەرزاییی چیا داوە و شوورەیەکی زۆر تەواوی بۆ کێشراوە و بورجی بڵندی هەن و دەرگایەکی هەیە. لای ڕۆژئاوای- کە لە گۆڕایی نیزیکترە- شوورەیەکی یەکجار قایمی هەیە و دەرگایەکی بەرەو جنووب دەکرێتەوە. لە دەروازەڕا بۆ عەرزی، ڕێگایەک بەنێو بەردیدا هەیە کە ئەوندە تەنگە بەزەحمەت سوارێکی تێوە دەچێ. سەنگەر بردنە پێش لەلای ڕۆژهەڵات و ڕۆژاواوە نەبێ ناکرێ. لەلای ڕۆژهەڵات تیرهاوێژێکی بۆ دەرکی قەڵا بمێنێ، یەکپارچە بەردی سەخت و تەخت و ڕەقە. لەبنەوە بوودڕی بۆ لێ نادرێ، کە بەردەکە بڕاوە بورجێکی زۆر بەرز و قایمیان لێ دروست کردووە کە بۆ خۆی قەڵاییچەیەکە. تا ئەو بورجە بەردەست نەکرێ سەنگەربردنە بن قەڵا محاڵە. ئاوی قەڵا لە حەوزێکی گەورەڕا دابین دەکرێ کە بەباران پڕ دەبێ. بەڵام لەلای شیمال- لەنێو گەڵیدا- نیزیکی قەڵا کانییەک هەیە؛ ئاوی زۆر کەمە. ئەمیرخان جۆگەی بۆ کێشاوە و ڕێی بۆ کردۆتەوە و دەحەوزەکەی کردووە. ئاوی ئەو کانییە لە ئێوارەوە تا بەرەبەیانی حەوزەکەی پڕ

دەکا. ئاوەکەی بەشی ڕۆژێکی قەڵانشینەکان دەکا. گومبەزێکیان لە ڕێکی عەرزی لەسەر حەوزەکە هەڵخستووە کە لە پێش چاوان ون بێ، پێی دەڵێن (سولَق). بۆ پاراستنی حەوزخانەکە بورجێکیان بەباڵ قەڵاوە هەڵچنیوە. لەلای جنووبەوە سەهۆڵدانێکیان سازکردووە کە لە زستاندا بەبەفر و سەهۆڵ داخندرێ. لە تەنیشت وێ حەوزێک هەیە؛ تا ئەو بەفر و سەهۆڵەی لە گەرمای هاویندا دەتوێتەوە و دەبێتە ئاو بەفیڕۆ نەڕوا و لەوێدا کۆبێتەوە و لە کاتی کەم ئاویدا بەکاربێ. ئەو سەهۆڵدانەش قەڵاییچەیەکی لەسەر دروست کراوە و پاسەوان و تفەنگچیی لەسەر داندراوە؛ بەویش دەڵێن (بوزڵق) یا (قارڵق)، ڕێگای وێش وەک ڕێگای (سولَق) لە دەرەوەڕا ونە.

بەکورتی ئەم قەڵایە لە پێنج قەڵا پێک هاتووە. یەکیان ئەسڵی قەڵاکە، یەکیان قەڵای خوارێ، یەک (سولَق) و یەک (بوزڵق) و ئەوی دیکەیان بورجی گەورەی دەرەوەی دەرگای ڕۆژهەڵات کە لەپێشدا باسمان کرد. هەر پێنج ئەوندە بەرز و قایمن کە پەیکی تیژڕۆی بیر و مێرووڵەی خەیاڵ ڕێیان تێ نابا و وێیان هەڵناگەڕێ.

جەنابی وەزیر بەلێزانی و بیرتیژی و وشیاریی خۆیەوە کەمەندی زیبک و زاکوونی هاویشتە کۆنگرەی داگیرکردنی ئەو قەڵا ئەستەمە. خەریکی سازکردنی ئامرازی پێویستی قەڵاگیری بوو، لەو کاتەدا پێنجسەد تفەنگچی لە لەشکری تایبەتیی خاوەن شکۆ بەسەرکردەییی (سەفەرقولی) بەگی یوزباشی و قۆڕچییەکانی (چگنی) بۆ کۆمەک گەیشتنە جێ. گەنج عەلی خانیش کە لە تەورێز بوو- بەلەشکرێکی پەرداخەوە هات. حەسەن خان و ئەمیرانی هاوڕێی ئەو و تفەنگچییەکانی ئیسفەهانی و میرفەتاحی سەرکردەیان بۆ بەری ڕۆژهەڵات داندران و بەری ڕۆژئاواش بە پیربوداقخان ئەسپێردرا. مرادخانی سوڵتان چینی و خەلیل سوڵتان و محەمەدتەقی بەگ بۆ بەرامبەر قەڵایچەی بوزڵف نێردران و پاراستنی دەروازەی ئەولا بە گەنج عەلی خان ئەسپێردرا. تفەنگچی مازندەرانی دەگەڵ سەفەر قولی بەگ و قۆڕچی چگنی، بۆ بەری شیمال تاعین کران. بەرخورداربەگی ئەنیس و تۆپچییەکان بەدوو تۆپی گەورە و یەکی (بالیمز)ەوە دامەزران و قبان سوڵتان بێگدلی بە سەرکردەی تۆپخانە داندرا. جارێ تۆپێکی بچووکیان لە دەریای ڕەشەوە بەکەشتی هێنا و لە سەنگەری حەسەن خان

دابەسترا. محەمەد پادشا تووشی نەخۆشیی دڵ هات؛ خزمەتێکی پێ نەسپێردرا. بەڵام جەلالییەکان بەسەر بەشەکانی لەشکردا دابەش کران. پێنج هەزار تومەن زێڕی شایی عەباسی- کە بۆ باربووی جەلالییەکان هێنرابوو- بەسەریاندا بەش کرا. بۆ هەر هۆزێکیان جێ هەوارێک لە پێش چاو گیرا. لەشکر خێوەتی هەڵ دا و هەر دەستەیەک چووە سەر کاری خۆی. ئەمیرخان خەبەردار بوو و ترسا. زۆرجار پیاوی نارد و خەریک بوو بەدرۆو دەلەسە ئەو کێشەی لە کۆڵ خۆی بکاتەوە؛ بەڵام چونکە فڕوفێڵەکانی ئاشکرا ببوون، گوێ نەدرا قسەکانی. بەناچاری ئەویش خەریکی بەرگری و قەڵاداری بوو. چەند کەس لە ئەمیرزادەکانی برادۆست لە قەڵا دەرپەڕین و هاتنە ڕیزی شا پەرستانەوە. هەرکەس لە قەڵاوە دەهات دەیگوت: قەڵانشینەکان لەبەر کەم ئاوی سەخڵەتن. چونکە لەبەر وشکە ساڵی و کەم بارانی ئاوی حەوزەکە زۆری لە کەمیی داوە و ئەوی ماوەش بۆگەن بووە و دەیدەن بەچوار پێیان. ئاوی خواردنەوە بریتییە لە ئاوی سوڵق، ئەویش تاس تاس دەدرێ بە پیاوماقووڵان ئەگەر سوڵق داگیر بکرێ جگە لە خۆبەدەستەوەدان چارێکیان نییە. ئەویش بێتو لە بنەوەڕا بوودڕی بۆ لێ بدرێ، گێڕانی زۆر گران نییە. ئەو تەگبیرە ئەقڵ دەیگرت و ئەگەر بەو جۆرە ناچاریان کردبان خۆبەدەستەوە بدەن، زۆر لە شەڕ و خوێنڕێژی باشتربوو. هەموو کۆششی خۆیان بۆ ئەو کارە تەرخان کرد. وەستا کەرێزکەنەکان خەریکی بوودڕلێدان بوون. تا عەرزەکە خاک و نەرم بوو بەهاسانی چوونە پێش. کە گەیشتنە بەردی، سەوەیان چنین و شەوانە لە ڕێگای دوورەوە گڵیان دەهێنا و سەوەکانیان پڕ دەکرد و بەڕیز دایاندەنان و کۆڵانێکی سەرداپۆشراویان دروست دەکرد. حەسەن خان لەلای ڕۆژهەڵاتەوە ئاوا دەچووە پێش. پیر بوداقخانیش لەلای ڕۆژئاواڕا سەر بەرەو ژوور دەچووە پێش و هەر ئەو کارەی دەکرد. کوردەکان لە بەرەبەیانەوە دەڕژانە سەنگەرەوە و شەڕی باشیان دەکرد و دەم بەدەم هاڕەی تیری تیژپەڕی ئەوان پەیامی ئەجەلی بەگوێی غازییەکان ڕادەگەیاند و گوللەی تفەنگ وەک تەرزە بەسەر ئازاکاندا دەباری. دوو سێ جار بەڕۆژی ڕووناک خۆیان دەسەنگەران هاویشت و شەڕی بەسام و گرانیان کرد. غازییەکان زۆر سەیر، خۆیان ڕادەگرت و توندیان بەرگری دەکرد. هەموو جارێ لە هەردوو لایان زۆر دەکوژران و بریندار دەکران. جارێکی پەلاماری مەتەرێزی نیعمەتوڵلا سوڵتانی سۆفیان دا؛ سۆفییەکان ئازایەتی و مەردایەتییەکی سەیریان

نیـــشـــان دا. پێنج کــەس لـە زارکی مــەتـەرێزەکــە یەک لە دوای یەک کــوژران و نەیانهێشت کوردەکان خۆی تێ باوێن. هەر کەس دەکوژرا گیانبازێکی دیکە جێی دەگرتەوە. لەو ڕۆژەدا هەمـوویان پیاوەتی و ئازایەتیـیان نیـشـان دا. لەو شـەڕەدا حەوت هەشت کەس غازی کوژران و پازدێک برینداربوون. کوردەکانیش تا بیست کەسیان لێ کوژرا و سی چل کەسیان برینی هێنا و چییان بۆ نەکرا و چوونە دە قەلاوە. لە سەنگەری حەسەن خانیرا ئەو تۆپەی بەرەو بورجەکە. دابەسترا بوو، پاش بیست ڕۆژ- بەڵکە مانگێک- تۆپباران چڕژێکی لە بورجەکە کردبوو؛ بەلام هێشتا وا نەبوو پێدا وەسەر بکەوێ. حەسەن خان هەڵەشەیی کرد و سەربەخۆ بێ ئەوەی پرس بە(اعتمادالدولە) بکا، ڕۆژێک هێرشی بردە سەر بورجەکە، دوازدە لاوی هەڵکەوتوو ئازایانە خۆیان گەیاندە سەر بورج. چەند کەسیان ئەنگووان و هەڵدێران. ئەوانی دیکە چاوترســاو بوون و کــەس نەوێرا هەڵکشێ و خــۆیان هەڵداشت. دووسەد کەس کە گەیبوونە بن بورجەکە، لەوێ دامەزران. تا نیوەشەو شەڕ بوو و خەریکی کۆڵینی دیواری بورج بوون.

لەو کاتەدا کوردەکان لەپڕ لەپشتەوە پەلاماری غازییەکانیان دا و بووبە شەڕە شیر. لەسەر بورجەوەش گوللەی تفەنگ دابارى، لە قەلاشەوە دەسـڕێژ دەکرا و کۆمەک بۆ غازییەکان نەدەنێردرا. ناچار غازییەکان دەستیان لە شەڕ هەڵگرت و گەڕانەوە. لاوی ئازا و هەڵکەوتوو لەو شەڕەدا کوژران و برینداربوون. حەسەن خان لە ئازایەتیی شێتانەی خۆی، پەشیوان و شەرمەزار بۆوە. کارێک بوو کرابوو؛ لەبەر ئەوە جەنابی وەزیر لە دوای چووان نەچوو و دڵخۆشیی داوە. لە شەڕێدا زۆر کارەساتی وا دەقەومێن. گرتنی قەلایان بێ کارەساتی وا نابێ.

پاش مــاوەیەک کــە کــەرێزکــەنەکــان کــاریان کــرد، لەبن عــەرزەوە نەیانتـوانی سەرچاوەکە بدۆزنەوە. سەریان لێ شێوا بوو و نەیاندەزانی بوودڕەکە بەرەو کوێ لێ دەن. بەناچاری هەرچەند هەنگاوێکی دەچوونە پێش نیشانەیەکیان دەچەقاند؛ کە دیاربێ بوودڕ بۆ کوێ دەچێ. بەو نیشانانە کوردەکان لە کەینوبەینەکە گەیشتن. لەبەر بێ ئاوی وەک ماسی کەوتبوونە تۆڕ و هەڵبەزهەڵبەزیان دەکرد. هەموو شەوێ هێرشیان دەهێنا سەر بوودڕەکە و دەگەڵ تفەنگچییەکانی مازندەرانی و سەفەرقولی بەگ و قۆرچی چگنی کە پاسەوانی بوودڕ بوون بەشــەڕ دەهاتن. شــەڕی زۆر گــەورە دەکــران و شــەوبوێریان نەبوو. کــەرێزەکــەنەکــان دەرفــەتی

کارکردنیان نەبوو. سێ مانگەی ڕەمەزان و شەشەکان و نێوجێژنان بەو جۆرە شەڕ و کێشە درێژەی هەبوو. دوو سێ جار خەڵکێکی زۆری شەڕنەکەر و ژن و منداڵیان لە قەڵا وەدەرنا کە ژمارەیان نیزیک بەهەزار کەس دەبوو.

ئەو خەڵکە شلەژاوی خۆیان دەگەیاندە ئاو. گەمارۆدراوەکان ئەو کانیلکەیان بەئاوی حەیات دەزانی و فیداکارانە بۆ پاراستنی سوڵق تێ دەکۆشان. لەولایشەوە ئەوپەڕی هەوڵ بۆ دۆزینەوەی سەرچاوە درا و بێ سوود بوو. چونکە ئاوی حەیات ون بوو. جەنابی وەزیر تەگبیرێکی دیکەی کرد. بڕیاریان دا کە بەسەر عەرزیدا بۆی بچن و سەربانی گومبەزی سوڵق کون بکەن و تۆپی گەورە لە دیواری پەیژە بەرەو داڵانی ئاو دابەستن و ئاگری بدەن، کە کوردەکان نەوێرن هاتوچۆی کانییەکە بکەن. بوودڕەکەش بەبن عەرزیدا هەر لێ بدەن. قەرار درا کە میر سۆفی و میر پازووکی و میر موقەددەم لە سەنگەرەکانیان بێنەدەر و سەنگەر بگوێزنەوە بۆ سەر سوڵق. حەسەن خان پیاوی کارامەی لە جێی خۆی دانان و بۆخۆی سەرپەرشتیی ئەو ئەمیرانەی وەستۆ گرت. پیربوداقخانیش سەنگەرێکی بەرەو سوڵق دامەزراند. جەنابی (ئیعتیمادودەولە) ئەوندەی ئەو قەڵا گرتنە بەلاوە گرنگ بوو کە بۆخۆی هاتە سەر تۆپخانە. بیست و یەک ڕۆژ لەسەر تۆپخانەی بوو. لە بەیانەوە هەتا ئێوارە تۆپ هاویشتن و پاراستنی سەنگەرەکان لەژێر چاوەدێریی خۆیدا بوو. هەموو شەوێ هەر ئەرکێکی بەهەر ئەمیرێک ئەسپێردرابایە، بەیانی لێی دەپرسراوە و ئەگەر تەنەخی تێدا کردبا، سەرکۆنە دەکرا. کوردەکان زۆر هەراسان بوون. کە شەو ڕادەشکا لاوی تەیار و پەرداخ و چەکدار دەهاتنە دەرێ و لە دەورەی سوڵق شەڕ دەست پێ دەکرا و ئازایەتییان نیشان دەدا. لەم لایشەوە مەشخەڵ هەڵدەگیرسان و لەبەر ڕووناکیی مەشخەڵان، تفەنگچییەکان بەربەرەکانیان دەکرد. هەموو شەوێ ژمارەیەک لە هەردوو لایان دەکوژران و بریندار دەکران. لە لاپاڵی چیا، ئەشکەوتێک هەبوو کە بەسەر سوڵقدا دەیڕوانی. کوردەکان لەبن ئەشکەوتەکەوە بوودڕێکیان لێ دەدا کە لە ئەشکەوت بێنەدەر و لای سەروو لە غازییەکان ببڕنەوە و دەریان پەڕێن و بۆ هەمیشە بەرگری لەو کارە بکەن. پاش ئەوەی ئەو خەبەرە بە ئەمیرەکان گەیشت، وایان بەباش زانی کە پێشدەستی بکەن و ئەشکەوتەکە بگرن، تا لە داگیرکردنی سوڵقدا دەستیان بکرێتەوە. نیزیکەی سی لاوی لەخۆبووردوو و هەڵکەوتوو ئەو ئەرکەیان وەستۆی خۆیان گرت. دەگەڵ

گزینگی هەتاو ئەو لاوە ئازایانە لە زارکی سەنگەرەوە بەبەر قەڵادا بەغار ڕۆیشتن و خۆیان دە ئەشکەوت هاویشت. لە قەڵاوە زۆریان تفەنگ پێوەنان؛ بەڵام لە یەک کەس زیاتریان لێ نەکوژرا.

کە شەو بەرگی عەباسییانی دەبەر کرد، ئەمیرە گەورەکان تا نیوەشەو لەسەر سەنگەرەکانی خۆیان ڕاوەستان و پاسەوانییان کرد. پاش نیوەشەو دوو دەستە لە کوردەکان هاتنە دەرێ. قۆڵێک ڕوویان دەسەنگەرەکان کرد و شەڕیان هەڵایساند و خەڵکیان بەخۆیانەوە خەریک کرد و قۆڵێکیش لەبن ئەشکەوتەکەوە سەریان دەرێنا و دەگەڵ ئەوانەی لە ئەشکەوتدا بوون، شەڕیان دەست پێ کرد. ئەو لاوە ئازایانە چاک وەدەست هاتن و تا گوللەیەکیان پێ ما و تیرێکیان لە تیرداندا بوو، شەڕیان کرد و ئەشکەوتیان بەدەستەوە نەدا. پاش ئەوەی چییان پێ نەما و دە کەسیشیان لێ کوژرا و چی وای نەمابوو کوردەکان خۆیان دەباڵ باوێن و ئاسەواریان لێ ببڕن، ئەو بیست کەسەی مابوون دەستیان دا شیران و لە ئەشکەوت دەرپەڕین و بەنێو کوردەکان وەربوون، تا بەقوونەشەڕ برۆن و ئەوی ئەجەلی وەدەرنگی کەوتبێ بەزیندوویی بگاتەوە سەنگەر. هەشتی برینداریان هەرچۆنێک بوو گەیشتنەوە و ئەوانی دیکە ڕێگای نەمانیان گرتە پێش. کوردەکان دوو برینداریان کە یەکیان تفەنگچێکی ئیسفەهانی و ئەوی دیکەیان پازووکی بوو بەزیندوویی گرت و بردیاننە قەڵایە. ئەمیرخان لە ئازایەتیی ئەوان سەری سووڕمابوو و نەیهێشتبوو بیانکوژن و دەرمانی کردبوون و پاش ئەوەی برینەکانیان ساڕێژ ببۆوە ئیزنی دابوون بێنەوە دەرێ.

بەکورتی، لە بەرەبەری بەیاندا ئەو شەڕە دوایی هات و کەلاکی کوژراوەکان- کە لەبەر زارک ئەشکەوت کەوتبوون دیاربوو. غازییەکان کەمێکیان سام ڕێ نیشت. جەنابی (ئیعتیمادودەولە) دڵتەنگ بوو و هەڕەشەی لە ئەمیرەکانی موقەدەم و سۆفی و پازووکی فەرموو.

بەڵام لە شەڕێدا ئەوانە هەر دەبن و ئەویش بۆ ئەوەی دژمن دڵخۆش نەبن، زیاتر لە ڕۆژان خەریکی کاروباری شەڕێ بوو. هەر ئەوێ ڕۆژێ چل غازی (ئیستاجلوو) کە لەگەڵ حەسەن خان بوون- ڕقیان هەستا و غیرەتیان بزووت و خۆیان بۆ گرتنەوەی ئەشکەوت ئامادە کرد. (ئیعتیمادودەولە) لە ئیزندانیان دوودڵ و لە ڕووداوی دوێشەو نیگەران بوو. حەسەن خان زۆری هەوڵ دا و گوتی: ئەمشەو بۆخۆم ئاگام لەوانە دەبێ و بە سێسەد کەسەوە بەرگریی لە هێرشی کوردەکان

دەکەم. جەنابی وەزیر لایەک خۆش و لایەک ناخۆش ڕەزای دا و بە قبان سوڵتانی بیگدلی و ئیمام قولّی سوڵتانی ئاجرلووی ئەسپارد کە پشتی حەسەن خانی لەو شەوەدا بەهەموو هێزی خۆیانەوە بگرن. لەسەر داوای ئەمیرەکان، دە کەسی دیکەیان ڕەگەڵ خستن و بەتێکڕایی بوونە پەنجا کەس. بەتەیاری و چەکداری، تێشوو و پێویستی چەند ڕۆژەیان هەڵگرت و لینگیان دا بەرەو ئەشکەوت. کوردەکان لە ئازایی و خۆبەختکردنی ئەوان سەریان سووڕما. کە شەو داهات زووتر لە شەوێ دی هاتنەدەرێ و شەڕ قەوما و شەڕێکی یەکجار توند و گەورە. حەسەن خان و ئەمیران لە دەرەوە و کوڕە کوڕەی نێو ئەشکەوت لە ژوورەوە بەگژ کوردەکاندا هاتنەوە و تا بەرەبەری بەیان شەڕ بوو و کوردەکان هەرچەندی تێ کۆشان چییان بۆ بەچی نەکرا و بەشڵەژاوی گەڕانەوە و غازییەکان پیاوانە ئەشکەوتیان داگیرکرد. هەموو شەوێ چەند کوردیان- کە تا بەیانی ئاویان دەکێشاوە- بەتۆپ و تفەنگ دەکوشت و بریندار دەکرد. تا وردە وردە سەنگەر هەڵکشان و گەینە سەر بانی حەوزی سولّق. گومبەزی حەوزخانەیان کون کرد و لەوێڕا ڕێگای ئاویان دیتەوە و زانییان سەرچاوەکەی لە کوێیە. کوردەکان خەریکی دۆزینەوەی چارەبوون. هەموو ڕۆژێ لەنێو بوودڕەکەوە شەڕیان دەکرد و بەرگرییان لە کاری ئەو کەسانە دەکرد کە بوودڕیان لێ دەدا. ئەمیرە گەورەکان ڕۆژی هەژدەی مانگی قوربان جەنگەی نیوەڕۆیە، کایەکی زۆریان دەکونی سولق کرد و ئاگریان تێ بەردا. پاسەوانی حەوزخانە خۆیان لەبەر ئەو قانگدانە ڕانەگرت و هەڵاتنەوە بۆ قەڵا. غازییەکان خۆیان فڕێ دا خوارێ و سولّقیان داگیرکرد و ڕێگای ئاویان باش بەخشت و قوڕ گرت، ئەوێ ڕۆژێ هەرایەکی گەورە لەبن قەڵا دەست پێ کرا؛ کوردەکان زۆر تێ کۆشان بەرگری لەو کارە بکەن. بەڵام دەرۆست نەهاتن و هیچیان بۆ نەکرا. پاسەوانی سولق بەتفەنگچییەکانی مازندەرانی ئەسپێردرا و ئەمیرە گەورەکان هەریەکە گەڕانەوە بۆ سەنگەرەکانی پێشووی خۆیان. جەنابی (ئیعتیمادودەولە)ش لە تۆپخانەڕا گەڕاوە بۆ مەزڵی خۆی.

ئەمیرخان و گەورە گەورەکان تا دە پازدە ڕۆژ بەئاوی کەمی بوزلق و خەڵکەکەش بەئاوی بۆگەنی حەوزی گەورە قەناعەتیان کرد و خەریکی قەڵادارییی خۆیان بوون چونکە داگیرکردنی سولق لە زستانەوە تا بەهاری کێشا. وەختی بارانێ هات و هەورەکان ئەمساڵ بەپێچەوانەی ساڵی ڕابردوو وەک فیلانی مەست کەوتنە شریخ

و هۆڕ و بەڕوحمی خوڵای کە کەس نازانێ چەند زۆرە، نیزیکەی مانگێکی بێ نێوبڕ باران باری و لێی نەکردەوە و قەڵانشینەکانی لە ئاو بێ نیاز کرد. چونکە تەگبیر تەقدیری پێ هەڵناوەشێتەوە، ئەو هەموو هەوڵ و تێکۆشانەی لەو سێ مانگەدا بۆ داگیرکردنی سولق ئەنجام درا بەفیڕۆچوو قەڵانشینەکان پتر لە جاران خەریکی قەڵاداری بوون.(١)

باسی داگیرکردنی

قەڵای دمدم و کوژرانی ئەمیرخان و دەست و پێوەندەکانی

هەروەها کارەساتەکانی دیکە، کە هێندێکیان لە سەردەمی ژیانی (ئیعتیمادودەولە)دا و هێندێک پاش ئەو ڕوویان داوە.

چونکە لەبەر بارانی زۆر وەکو گوتمان سولّق سوودێکی ئەوتۆی نەبوو، بڕیاردرا کە هەموو ئەمیرەکان سەنگەری خۆیان بەڕێگای کووچەی بەسەوەتاندا بەرنە پێش و قەڵاکەی بەیارمەتیی خودا و هێزی باسک بگرن. جەنابی وەزیر لە مەزڵی خۆی باری کرد و بۆ لای سەنگەری حەسەن خان هات. سەنگەرێکی بەسەرکردەییی (سەفەرقولی) بەگ و پیاوەکانی تایبەتی شا کردە سەنگەری خۆی و لەوێدا دامەزرا. لە هەموو لاوە شەو و ڕۆژ تێ دەکۆشان و شتوومەک و کەرەستەیان دەکێشاوە. سەوە چنەکان، سەوەیان دەچنین و هێندێک گڵ و قوڕیان لە ڕێگای دوورەوە دێنا تا سەوەکانی پڕ بکەن. ئاسنیان بەسەر تەختەیەکی ئەستووردا کێشابوو و گەردوونەیەکیان سازکردبوو کە کارگەرەکان لە پشت ئەوی کار بکەن و لە گوللەی زەبرزەن و تفەنگ بپارێزرێن. بەو جۆرە شەوانە کاریان دەکرد و گەزبەگەز دەچوونە پێش؛ دەگەڵ ئەوەشدا هیچ شەوێک نەبوو کە دوو سێ کەس نەنگێودرێن و لەنێو نەچن. دەپێشدا حەسەن خان و ئەلیاس خەلیفەی قەراداغلوو و

(١) ئەم کارەساتە تا ئێرە لە ساڵی بیست و سێیەمی پادشایەتیی شا عەباسی سەفەویدا کە ڕێککەوتی ساڵی ١٧–١٠١٨ کۆچییە ڕووی داوە و لەلاپەڕەی ٧١٩ تا ٨٠١ کتێبی عالم ئارای عەبباسی نووسینی ئەسکەندەربەگی تورکمان، چاپی گوڵشەن، تاران، ١٣٥٠دا نووسراوە. دوایەکەی دەکەوێتە ساڵی بیست و چوارەمی پادشایەتیی شا عەباس. هێمن

میر فەتاحی مین باشی، تفەنگچییەکانی ئیسفەهانیان بەو جۆرەی گوتمان بردنە پێش و سەنگەریان گەیاندە بن بورجی گەورەی دەرەوەی قەڵا و تەنیشت دیواری. قەرابەگ ناوێک کە وەکیلی ئەمیرخانی بوو، پاسەوانی لەو بورجەی دەکرد. کەرێزکەنەکان چەند ڕۆژ کاریان کرد و ئەو دارانەیان ئاگر تێ بەردا کە بۆ قایمی دەنێو چینەی دیواریان کێشابوون. ئەو دارانە سووتان، دیوارەکە هەرەسی هێنا و زگی دا و نیوەڕۆیەک- کە کارگەرەکان خەریکی نانخواردن بوون- لایەکی بورجەکە بزووت و تێک ڕووخا و دەستەیەک لە پاسەوانەکان دەگەڵ خاک و خۆڵ بۆ نێو دۆڵەکە جاڵەبوونەوە.

کە ئەوە ڕووی دا، جەنابی وەزیر بەحەسەن خانی دەستوور فەرموو کە ئیتر چ وەختی ڕاوەستانە؛ هێرش بۆ بورجەکە بەرن. حەسەن خان فەرمانی هێرشی دا. هەوەڵ کەسێکی پێی لەسەر بورجەکە دانا و تفەنگی لە قەرابەگ دا و سەری بڕی و هێنایەوە، پاڵەوان محەمەد ناوێک بوو لە تفەنگچییەکانی خۆزانی ئیسفەهانی. لەپاش ئەو دوازدە کەسی دیکە وەسەر بورجەکە کەوتن و حەوت هەشت پاسەوانیان لە سەرێ سەر بڕی. خوشکەزای ئەمیرخان- کە لاوێکی زۆر جوان چاک و شەنگ و شۆخ بوو- هەڵدێرا و لە خوارێ دەگەڵ گێلەپیاوێکی تیرەی چینی- کە لە پاسەوانان بوو- تێک ئاڵقان و دەست بەیەخەبوون. هەر دەسبەجێ کوشتی و سەری بڕی و هێنایەوە جەنابی (ئیعتیمادودەولە) زۆری پێ ناخۆش بوو و گەلێک بەسەر کابرایدا هات و ئەو خەڵاتەی بەهیوای بوو نەیدرایە.

بیبڕینەوە، بودجەکە داگیرکرا و پاسەوانەکانی زیاتریان کوژران و چەند کەسیشیان لەبن دار و بەرد و گڵدا خنکان. نووسەری ئەم پیتانە- کە لەو هاتوچۆیەدا ڕەفیقی جەنابی وەزیر بوو-، ئەم چوار نیوە شیعرەی بەدڵدا هات و نووسی:

این برج کە یافتی بفتحش تأیید
از مطلع آن برآمدی چون خورشید
کوتاه بُدی ز رفعتش کیوان را
از دامن خاکریز او دست امید

یانی:

ئەو بورجە کە بۆ گرتنی دەستت گیرا

لە ئاسۆی ئەوی وەک هەتاو هاتیەدەر
ئەوندە بەرز بوو کە دەستی هیوای کەیوان
کورت بوو بۆ ئەوەی بگاتە توربەڕیژی.

کاتێک بورجی گۆرین- کە وەک بەردی سەر ڕێگای غازیان بوو- گیرا، کار هاسان بوو. لە ماوەی دە ڕۆژدا سەنگەرەکانیان گەیاندە دەوروبەری قەڵا و تۆپچییەکانیان دامەزراند. تۆپێکی گەورەی بالیمزیان بەرامبەر بەقەڵای سەریّ و تۆپێکی دیکەیان بەرامبەر بەقەڵای خواریّ لە سەنگەری پیربوداقخاندا دامەزراند و دەستیان بەگوللەباران کرد و تەنگیان بەقەڵانشینەکان هەڵچنی. ئەمیرخان سەری لیّ شێوا و کوردەکان هیوابڕاو بوون؛ چونکە گەلێک لە خزم و کەسوکارەکانیان لەو شەڕانەدا کوژران. قەڵانشینەکان دەستیان بەهاتنەدەر کرد. هەموو ڕۆژیّ دە کەس و بیست کەس لە کوردەکان و لە جەلالییەکان خۆیان دەرباز دەکرد و پەنایان بۆ سەنگەرەکان دەهێنا. لەسەر فەرمانی پیرۆز پەنا دەدران و خەڵات دەکران و دڵخۆشی دەدرانەوە.

بەکورتی کاری قەڵا گەیشتە جێگایەک کە ئەورِۆ و سبەی بگیریّ. کە ڕووداوی مەرگی (اعتماد الدولة) ڕووی دا[1]. ئەو ڕووداوە هەموو کەسی پەرێشان کرد و کاری قەڵای- کە نیزیک بەتەواوبوون بوو- کەمێک وەدواخست. قەڵانشینەکان خۆڕاگرتر بوون. تا محەمەد بەگی شاملوو- کە کرابووە سەردار- گەیشتەجیّ.

---

(١) چلۆنایەتیی ڕووداوەکە ئەوەیە: ڕۆژێکی دەگەڵ ئەمیرەکان لە مەزڵی (گەنج عەلی خان) بوون. ئێواریّ کە هاتنەوە سەرێکی تۆپخانەیان دا، سەری شەویّ هاتنە دیوەخان. پاش بەجیّ گەیاندنی نوێژان، تا دوو بەتڵ شەو ڕابرد وەک جاری جاران زۆر بە ڕووگەشی و ڕووخۆشی دەگەڵ خەڵکی مەجلیس قسەی کرد. کاتی خەو چووە جێی نوستن. نووسەری ئەم پیتانە هێشتا نەگەیبوومەوە مەزڵی خۆم کە بەدووامدا هاتن؛ منی هەژار سەرم سوڕما کە دەبیّ هۆی بانگکردنم چ بیّ؟ یەکی دیکە گەیشتیّ و گوتی: جەنابی میرزای بەمەرگی موفاجات تەواوبوو. هەموو تووشی سەرسوڕمان و خەم و پەژارە بوون. خەبەرەکەمان بەخاوەن شکۆ ڕاگەیاند. هەر ئەو شەوی تەرمەکەمان لەبن قەڵا هێنا خواریّ و شووشتمان و کفنمان کرد. ئێوارەی ئەویّ ڕۆژیّ ناردمانەوە تەورێزیّ. ئەمیرەکان ناردیان لە دووی ئیمام قولی خان کە بەلەشکرێکی تەیارەوە لە سەڵماس بوو.

ئەمیـرەکانی پێـشوو و تازە هاتوو بـەوپەڕی لەخـۆبووردنەوە خـەریکی گرتـنی قـەڵا بوون. بەماوەیەکی کورت سـەنگەرەکان لە خـوارەوە گەیشتنە بن دیوار و بورجـەکان بەزەبری تـۆپە بەردوەشـێنەکـان وەلەرزین کـەوتن و درز و کـەلێنیـان لێ پـەیدابوو. لەلای سـەرەوە، ئازایانی قـەڵاشکێن هێرشیـان هێنا و دوو سێ بورجیان داگیـرکرد. لەلای سـەنگەری پیـربوداقـخـانیـشـەوە غـازییـەکـانی تورکمـان پەلامـاریان بۆ بورجـەکـانی خـوارەوە- کە کـوڕە گەورەی ئەمیـرخـان فـەرمـاندەی بـوو، برد و پێی هەڵچوون و وەسـەرکەوتن. پاسـەوانەکان خـۆیان بۆ ڕانەگیرا؛ دەستیـان لێ هـەڵگرت و ڕایان کـرد بۆ قـەڵای سـەرەوە. حـەوشـەکە کـراوە و لەوێڕا خـەریکی هـەڵکـەندنی دیواری نێـوان دوو قـەڵاکـان بوون. پاسـەوانەکـانی بوزڵق پیـاویان ناردە خـزمـەت ئەمیـرەکان و ئامـانیـان خـواست و تەسلیم بـوون و بوزڵقیـان بەدەسـتـەوە دا. سێ قەڵای قایم گیـران؛ کوردەکان لە فرە کەوتن، هەموو ڕوویان لە ماڵی ئەمیرخان کرد کە ئەویشـیـان کـردبووە نارین قـەڵا. غـازییـەکـان بـێ ترس خـۆیان دەقـەڵا هـاویشت. جگە لە ماڵە ئەمیرخان، هەموو کەلێن و قوژبنی قـەڵاکەیان داگیرکرد ئەمیرخان کە تەمـاشـای کـرد لە هـەمـوولاوە بەلا دەورەی گـرتووە، کـوردەکـانی لە شـەڕکـردن مـەنع کـرد و ناردیە کن مـحـەمـەدخان و تکای کـرد کـە بۆخـۆی دەگەڵ غـازییەکـانی شـاملوو بێتە نێو قەڵا؛ چونکە لە حـەسـەن خـان دەترسم و زۆرمان خـوێن لە یەکتر ڕشـتووە ئەو ئـاگـاداریمان لێ بکـا خـۆم و کـوڕەکـانم و خـێـزان و دەست و پێـوەندەکـانم بەسـەلامەتی بنێرێتە بەر بارەگای بەرزی شـا.

لەو کـاتەدا خـان ئەبداڵی مـوکـری بەچەند کـەس لە نیـزیکانی خـۆیەوە هـاتەدەر. ئەویان ناردە قۆناغی ئەلیـاس خەلیفـەی قەراداغلوو، کە مـیوانی ئەو بێ. لەپاش ئەو مـحـەمـەد بەگی برای (تەویل) بەو جـەلالییانەوە کە لە قەڵادا بوون دەرکـەوت. پاشـان مـحـەمـەد بەگ لەسـەر ویسـتی ئەمـیـرخـان چووە نێـو قـەڵا. ئەمـیـرخـان و کـوڕە گـەورەکـەی و نیـزیکـەی سـەد کـەس لە عـەشـیـرەتی برادۆست، هـەمـوو زرێپـۆش و تفـەنگ بەدەست و چەکدار، بەهـەمـوو ئەسـپـابی شـەڕەوە لە مـاڵێ هـاتنەدەر؛ دەگەڵ محەمەد بەگ یەکتریان دی و دووسەد کەسێکیش لە قەڵادا مانەوە.

محـەمەد بەگ پاسـەوانی بەدیاریەوە دانان کە کەس وێیان نەڕژێ و ڕوو لە ماڵیان نەکا. ئەمیـرخـان و دەست و پێوەندەکـانی هێنا مـاڵی خـۆی خێـوەت و بارەگـایەکی گەورەی تایبەتی بۆ هـەڵدان. ناردی لە دووی حـەسـەن خـان و ئەمیرەکانی تر کە بێن

ئەمیرخان ببینن. جا ئەودەمی هەرچی قازانجی دەوڵەتی تێدابوو ئەوەی بکەن. بۆخۆشی وێڕای براکانی دانیشت و بەگەرمی میوانداریی لێ کردن. کە حەسەن لە خێوەتەکە نیزیک بۆوە ناردی بەدوای محەمەد بەگی دا و بانگی کردە دەرێ. نەهاتنی حەسەن خان بۆ خێوەت و چوونەدەری محەمەد بەگ ئەوانی نیگەران و دڕدۆنگ کرد. حەسەن خان بەمحەمەد بەگی گوت: «سەرم لە کاری تۆ سوڕماوە و قەت وام لە تێگەیشتن و لێزانیی تۆ ڕانەدەدی کە بەخۆت و برایانەوە لەنێو ئەو یاغی و سەرکێش و لاسارانەدا دابنیشی کە دەستیان لە خوێنی خۆیان شوشتووە و جێ متمانە نین و نابێ بەهیچ بارێک بڕوایان پێ بکرێ. تەگبیر ئەوەیە کە ئەوان لەبەر یەک بڵاو بکەی، ئەمیرخان و کوڕەکەی و چەند کەسان لەکن خۆت گل بدەوە و ئەوانی دیکە، هەرچەند کەسان بەئەمیرێکی بسپێرە کە پاش ئەوەی فەرمانمان بۆ هات جێبەجێ دەکەین.»

محەمەد بەگ ئەو قسەی پێ بەجێ بوو. پیاوی ناردە کن ئەمیرخانی: «مانەوەی ئەو هەموو کەسە پێکەوە لە جێگایەک ئیمکانی نییە، بۆ خۆت و کوڕ و خزمەکانت لێرە بحەسێنەوە و ئەوانی دیکە دادەبەشین.» ئەمیرخان ملی ڕاکێشا؛ بەڵام ئاواڵەکانی ملیان نەدا و گوتیان: «بۆ خۆت دڵنیای کە ئەمیرەکان سەربەخۆ ناوێرن ئەتۆ بکوژن، بەڵام یەکی لە ئێمە ناهێڵن. بڕیارمان وابوو کە لە خۆشی و ناخۆشیدا پێکەوە بژین، ئێستا وا دیارە تۆ ژیانی دوو ڕۆژت پێ باشترە. ئێمە لێک هەڵنابڕێین و ئەگەر بکوژرێین باپێکەوە بمرین.» جوابیان ناردەوە دەرێ.

لە کاتی ئەو هاتوچۆیەدا لە ماڵە ئەلیاس خەڵیفە هەرا پەیدابوو، کاتێک خان ئەبداڵی موکریانی ناردە قۆناغی ئەلیاس خەڵیفە، بۆ خۆی لە سەنگەر بوو. پیاوەکانی خەریکی میوانداری و بەجێ گەیاندنی ئەرکی پێویست بوون و شەربەتیان بۆ هێنان. لەو حاڵەدا خەڵیفە– کە پیاوێکی سۆفی و خاوەن ئاکارێکی ساکار– بوو بەسەردا هاتەوە و میوانەکانی زۆر بەخێرهاتن کرد و لە پیاوەکانی تووڕە بوو کە بەو گەرمایە بۆ چەک و بەرگی شەڕتان لە برادەران نەکردۆتەوە. خزمەتکارێک هات کە بەرگی شەڕیان لێ وەرگرێ و سووکیان بکا. خان ئەبداڵ و ئاواڵەکانی خەیاڵێکی دیکەیان بەدڵدا هات. دەسبەجێ لە جێی خۆیان ڕاپەڕین و شیریان هەڵکێشا و چەند شیریان لە ئەلیاس خەڵیفە دا و چەند کەسیان لە خزم و پیاوەکانی– کە بێ چەک بوون– لەنێو خێوەت بریندار کرد. غازییەکانی قەراداغلوو

پێیـان زانی و بەشـیری ڕووتەوە لە خێـوەتێ وەژوورکەوتن. ئەلیاس خـەڵیـفـە و دوو کەس لە خزمانی کوژرابـوون و چەند کەسیش برینداربوون. ڕوویـان لە خان ئەبداڵ کـرد و ئەویان بە ئـاواڵانەوە لەتوپـەت کـرد. ئـەو ڕووداوە قـســەی حـەســەن خـانی وەڕاست گێڕا و کەس متمـانەی بەوان نەما. قزڵبـاشـی غەزاکەر، ڕۆبوونە شـیران و دەسـەر کـەسـەوە نـەچوون و شیریان تێ نان. هـەر کەس لەو ڕۆش پێشـتـر هـاتبـووە دەر- چ کـورد چ جـەلالی- کوژرا. چـونکە بەردەسـتـبـوونی ئەو چینە غـەدارە وەک ئیـمـانی ناهومێدی بوو. ئەمـیرخان و ئاواڵەکانی هـێرشی قزڵبـاشـیـان بۆ دەورەی خێوەتـەکەیان دی و ڕاپەڕین و لبادیان کون کرد و غازییەکانیـان وەبەر تفەنگان دا. لەولاشـەوە خـێـوەت گـوللەباران کرا. بیـست سی کـەسـیـان وەبەرهـاتـن و کـوژران؛ ئەوانی دیکە بەشـیری ڕووتەوە دەرپەڕین و بەشـەڕکردن بەڕێگای نەمـاندا ڕابردن. لەشکری ڕق هـەسـتـا و وای دەست بەکوشتـار کرد کە ئەو کەسانەی شـەش مـانگ لەوەی پێش هـاتبوونە دەریش دەرباز نەبوون؛ تەڕ و وشک پێکەوە سووتا. ئەوانی لە قـەڵاش مـابوونەوە ئاسـەواریـان لێ بڕا. بەکـورتی قـەزاوقـەدەر وای هێنـابوو و ئەو ڕووداوە لەخـۆیـەوە قـەومـا. پاداشـی نمەک بەحـەرامـیی خـۆیـان وەرگـرت. پاش لێکۆڵینەوە زاندرا کە ئەمیرخـان و ئاواڵەکانی تەگبیریان کردبوو و هاتبوونە سـەر ئەوە کـە ڕزگـاریـان لە دەست قزڵبـاش ئیـمکانی نییـە؛ گوتبـوویان: «بەرگی شـەڕێ لەبەر دەکەین و چەک هەڵدەگرین و دەچینـە دەرێ. هەمـوو ئەمـیـرەکـان لەو کۆڕەدا کۆدەبـنەوە؛ دەستـیان لێ دەدەینە شـیران، تا لە دەرەوە ئاگـادار دەبن جووقـەواریان لێ دەبڕین. ئەگەر توانیمـان وەدەرکەوین و خۆ ڕزگـار بکەین، ئەوە باشـە؛ ئەگەر نەمـانـتـوانی، بەس نیـیـە تۆڵەی خـۆمـان لەپـێـشـدا کـردۆتەوە و خـوێنی خـۆمـان ئەسـتـانـدووە و پیـاوانە کوژراوین.» بۆیـە ئەم ئازایەتیـیـە لـە خـان ئەبداڵ ڕووی دا و لەپێشدا ئەلیاس خەڵیفەی کوشت. خودا بۆخۆی دەزانێ.

پاش ئەم ڕووداوە کوڕە بچـووکەکانی و خـاو و خێزانی ئەمیرخـان ئەوی مابوون، هێنایانن بۆ هۆردووگا و مـاڵ و سامانی قەڵانشـینەکان بەسـەر غازییـەکاندا دابـەش کـرا. لە حـاڵێکدا کـە هۆردووی خـاوەن شکۆ لە (گـاودۆڵ)ی مـەراغـە بوو، ئەوەی قـەومـابوو بەعـەرزی پیرۆزی گـەیشت. لـەسـەر فـەرمـوودە، چەند ڕۆژێک گەنج عـەلی خان بەخۆی و تفەنگچییەکانێوە لەبن قەڵا مانەوە و ئەمـیرەکانی دیکە بە لەشکرەوە ڕوویان لە دەرگـای خـاوەن شکۆی عـالەم پەنـا کـرد. لە چیـمـەنی قـەراچووق گـەینە

بارەگـای پـیـرۆز. وڵات و سـامـان و دەسـتـەڵاتداری ورمـێ، بە قـبـان خـانی برای مــحــەمــەد بەگی بێگدلی ئەسـپـێـردرا. سێ هەزار تومـەن زێڕی نەغـدیش بۆ پێداویستەکانی قەڵای دمدم و یارمەتیی غازییەکان و پیاوەکانی ئەو دیاری کرا. فـەرمـان درا لە سنووری سـاروقـورغان و گـاوروود تا سـەڵمـاس، هەمـوو ئەمـیـر و حاکـمـەکـان لەبەر حـوکمی ئەودابن و لـە قـسـەی دەرنەچن. ئەویش بە لەشـکرێکی تەیارەوە چوو بـۆ وێندەرێ و خــەریکی ئاوەدانـکردنـەوەی قــەڵا بـوو. گــەنج عــەلی خانیش بەخۆی و تفەنگچییەکانیەوە تێکەڵی هۆردووی گەورە بۆوە[1].

باسی بەرەو مەراغە چوونی شا و
ڕق هەستانی لە تیرەی موکری و قەتڵوعامی ئەو تیرە

عـەشـیـرەتی مـوکری لە پێڕەوانـی ئەم دەوڵەتە و لە سنووری گـاودۆڵی مـەراغـە و سندووس و میاندواودا نیشتەجێ بوون. لە سـەردەمی شای بەهەشتیدا سـەرکردەی ئەو تیرە بەدەست ئەمیرە ناوێکەوە بوو. پاش مـردنی شـا و لەسـەر تەخت دانیشتنی سـوڵتان محـەمـەد پادشـا- کە سـوڵتـانی ڕۆم بوو- پەیمانی باوک و باپیرانی خۆی هەڵوەشـاندەوە و دنیـای هێدی و هێمنی ئـاڵۆز و پەریشـان کرد. شـەڕ هـەڵایسـێنە بەدفـەڕەکانی سنوور، بازاڕیان گەرم بوو. ئەمیرەی ناوبراو- کە زۆر سـاڵان نمەک پەروەردەی ئەم دەوڵەتە بوو- ڕێگای نمەک بەحـەرامی و یاغیبـوون و هەڵگەڕانەوەی گرتە پێش، دەگەڵ ڕۆمـیان ڕێکەوت و دەستی کرد بەتاڵان و کوشـتار. لە سندوس و مـیـاندواو و مـەراغەدا هاتـە سـەر ڕەوەی (قـەراچیـوق) کە ڕەوەی تایبـەتی حـەزرەتی شـای بەهەشـتی بوو و بەباشی ناوبـانگی بەدنیـادا ڕۆی بوو. ژمـارەیەکی زۆری لە ڕەوەدان و پاسـەوانی ڕەوە کوشـتبوون و ڕەوەکەی داگیرکردبوو. هەمـیشـە دەگەڵ ئەو ئەمیر و قزڵباشانەی دەبوونە حاکمی مەراغـە شـەڕ و کێشە هەبوو. دەمێکیش لە خـراپە و کـوشـتـار و بەدیل گـرتنی ژن و منداڵ ڕانـەدەوەسـتـا. پاش مـردنی ئەمـیـرەبەگ، شـێخ حـەیدەر بەدەسـتووری بێگلەربەگی ڕۆمـیـان بوو بە ئەمـیـر و لە

(١) ئەم کارەساتە لە ساڵی بیست و چوارەمی پادشـایەتیی شا عەباسی سەفەویدا ڕووی داوە کە ڕێککەوتی ١٠١٨ی کۆچییە. ئەسکەندەر بەیگی تورکمان لە لاپەڕەکانی ٨٠٧- ٨١١ی کتێبی عالـەم ئارای عەباسیدا باسی کردووە. حـەیف ڕۆژ و مـانگی گیرانی دمدم و گوژرانی ئەمیرخانی نەنووسیوە. هێمن.

باوکی زیاتر سەربەخۆیی پەیداکرد.

بەڵام لە زەمانی فەرمانڕەواییی سوڵتان محەمەدخاندا لە ڕاس جەعفەر پاشای بێگلەربەگی تەورێز سەرکێشی دەکرد. چەند جار نیزیکانی خۆی ناردە بارەگای عالەم پەنای پادشای مەزن و بچووکی خۆی نیشان دەدا؛ تا شاهەنشا بۆ داگیرکردنی ئازەربایجان چوو. شێخ حەیدەر هات بۆ ڕێسمە ماچکردن و لاواندراوە؛ حەزرەتی شای پایەبەرز و سێبەری خودا، هەڵەکانی پێشووی تیرەی موکری بەخشی. دەستەڵاتی مەراغە و دەوروپشتی- کە هەمیشە بەدەست یەکێک لە ئەمیرە مەزنەکانی قزڵباشەوە بوو- دا بە شێخ حەیدەر. ئەو لەبن قەڵای ئێرەوان وەک لە جێی خۆی باس کراوە- کوژرا. خاوەن شکۆ لەبەر هەقناسی جێی باوکی دا بەقوبادخانی کوڕی کە هێشتا منداڵ بوو. بەکەیخودا و ڕدێن سپییەکانی عێلی فەرموو تا کوڕ گەورە دەبێ لە قسەی دایکی- کە کچی پیاوماقووڵێکی قزڵباش و ژنێکی وشیار و ئاقڵبوو دەرنەچن. بۆ ئەوەی قوبادخان خۆ بگرێ برایەکی شێخ حەیدەر کە ناوی ئەمیرخان بەگ بوو لەنێو عێل هێنادەر و جێ و پایەی دایە و کردی بەحاکمی گەرمڕوود. براکەی تری خان ئەبداڵ داوای مەزنایەتیی دەکرد و سەری بۆ برازاکەی دانەدەنواند و هێندێک پیاوخراپ و بەدفەڕی موکری لەخۆ هالاندبوو. چەند جار لەشکری ناردرا سەر و دەریان پەڕاند؛ تا ئاخری وەک باسکرا پەنای بۆ ئەمیرخانی برادۆست برد و لەکن ئەو مایەوە. لوتف و دڵسۆزی شاهانە قوبادخانی گرتەوە و سەربەخۆیی تەواوی پەیدا کرد و هەموو هۆزەکانی موکری بەردەست بوو. لەنێو سەرهۆزانی ئەم تیرەدا پیاوی بەراز سروشت و ڕێوی سیفەت هەبوون کە لە ڕێگای ڕاست دوورکەوتبوونەوە و لە چۆڵی سەرەڕۆییدا گەورە ببوون؛ دەگەڵ قزڵباشان- کە لە مەراغە خاوەن ملک بوون- خراپ دەجووڵانەوە و بەزۆر زەوییەکانیان داگیر دەکردن. قوبادخانیش کە گەیشتێ، لەبەر نەزانی و پیسیی دەروونی دەگەڵ قزڵباشان ڕەفتارێکی نالەباری گرتەپێش. هەرچەند لەو چەند ساڵەی دواییدا زۆر نافەرمانی و ئاکاری دزێو لە خۆی و لەژێر دەستەکانی دەبیندرا و گەرد لەسەر دڵی ممبارەکی شاهانە دەنیشت، بەڵام لەبەر بەزەیی و دڵسۆزیی تایبەتی خۆی و لە پێش چاوگرتنی خزمەتی شێخ حەیدەر، چاوپۆشیی لێ دەکرا. تا وای لێ هات ئاوی لە ئاوەڕۆیان دەرکرد و سەرەڕۆیی و لاساریی لە ڕادە بردە دەر. هەروەکو ساڵی ڕابردوو حوکم کرابوو کە قوبادخان

بچێتە کن (ئیعتیمادودەولە) و لە داگیرکردنی قەڵای دمدمدا دەگەڵ لەشکر بەشداری بکا، خۆی لەو خزمەتەش بوارد و نەچوو.

لە بەهارێدا کە خاوەن شکۆ خەریک بوو بۆ ڕێکخستنی کاروباری ئەو ناوچەیە بەرەو سنوور بچێ، قوبادخانیش ناچار بەخۆی و چەند کەس لە دەوروپشتەکانیەوە لە (یورت قشلاق) بەخزمەت گەیشت؛ چونکە دڵی پاک و ڕووناکی شاهانە لە سەرەڕۆیی و لاساریی ئەوان گەردی لێ نیشتبوو، هاتە سەر ئەوە کە ئەوانە شیاوی لوتف و دڵسۆزی نین و ڕاوەستان لە تەمێکردنی توندی ئەوان بەقازانجی دەوڵەت نییە و خراپە و کێشەی پتری لێ پەیدا دەبێ. خۆی لە تەمێکردنیان خۆش کرد. بەڵام بەلێزانی و وشیاریی خۆیەوە، جاری خۆی ڕاگرت و لوتفی دەگەڵ کردن تا گەیشتە مەراغە. قوبادخان و ڕدێن سپییەکانی موکری لەوە دەترسان شا داوای ڕەوەی قەراچیوق بکاتەوە؛ بۆیە بەفێڵ، ئەسپە باش و هەڵبژاردەکانیان ناردە جێگایەکی دووردەست و چەند بارگینی نارەسەنی کوردییان لەوێ هێشتەوە، تا ئەگەر باسی ڕەوە هاتە گۆڕێ ئەوان نیشان بدەن. هەروەها ئاشکرا بوو کە هەمیشە دەگەڵ سەردارانی ڕۆمی کەینوبەینیان بووە و خراپەیان دەگەڵ لێقەوماو و هەژاران کردووە و لەبەر تەعەسسوبی مەزهەبی زۆریان شیعەکانی مەراغە ئازار داوە. کە وابوو دەستی زۆرداران دەبوو لە یەخەی هەژاران بکرێتەوە.

بەکورتی لەنێوبردنی ئەو تیرە بەدفەڕ و سەرەڕۆیە– کە لە موسڵمانی هەر ناوێکیان هەبوو– ئەرکی سەر ئەستۆی شای دادپەروەر بوو. ئاگری ڕق و تووڕەیی وا لە دڵی خاوێنی شاهانەدا بڵێسەی گرتبوو کە تەنیا بەخوێنی ئەو بێ فەڕانە و وەکارکەوتنی شیری ئاگربار نەبایە نەدەکووژاوە و دانەدەمرکاوە. لەکاتێکدا کە بارەگای بەرز لە گاودۆڵ هەڵی دابوو، ڕۆژێک قوبادخان بەخۆی و سەد و پەنجا کەسەوە ڕوویان لە بارەگای بەرز کرد. ئێوارە وەخت بوو گەیشتێ؛ دەگەڵ چوار کەس لە خزمەکانی بۆ حوزوور بانگ کران. کە وەژوور سەراپەردە کەوت، لەسەر فەرمانی شا لە وەختی چەکمە داکەندندا غوڵامان بێ ئەوەی بێڵن ببزوون– کوت کوتیان کردن. کەلاکی پیسی ئەوانیان بۆ کووچەی پشت سەراپەردە ڕاکێشا. بۆ ئەوەی زیانێک لەلایەن ئەو پیاوخراپانەوە بەغوڵامان نەگا. فەرمان بەعەلی قوڵی خانی ئێشک ئاغاسی باشی شاملوو درا لەبەر دەرکی سەراپەردە ڕاوەستێ؛ یەک یەک بانگیان بکا بۆ مەجلیس. کە وەژوور سەراپەردەی پیرۆز کەوتن دەسبەجێ

غـولامـان بیـانکوژن و کـەلاکیـان باوێژنە کـووچـەی پشت سـەراپەردە؛ تا لـە پێش چاوان ون بن. تا بیست سی کەس بەو جۆرە کوژران و یەک بەدوای یەکدا فـڕێ دران. ئەوانی دەرێ کەمێک دڕدۆنگ بوون. یەکیان کە هاتە ژوورێ تەماشای کرد خوێن زۆر ڕژاوە و قوبادخان و ئەوانیش دیارنین؛ قیژاندی و دەستی دا خەنجەر. موحیب عەلی خانی شاهی سیونی بریندارکرد. دوو سێ کەس کە بەدوایدا دەهاتن کشانەوە و خەریکی ڕاکردن بوون.

غولامان و قۆرچییان تێیان وەرووکان، هەر لەوێ پارچە پارچەیان کردن. ئەوانی دەرەوە تێ گەیشتن، ڕایان کردن ئەسپان. هێندێک هەر لەو دەوروبەرە و هێندێک لە وەختی ڕاکردندا کوژران و تاقیان لێ برا. لەو وەختە بەسامەدا خاوەن شکۆ هاتەدەر و سواری ئەسپی ڕەسەن و خۆشبەز بوو و ڕووی لە قەڵای گاودۆڵ کرد و سەربازانی قزڵباش کوشتن و تاڵانی عەشایری موکرییان پێ ئەسپێردرا. خاوەن شکۆ بەتلێک لە شەو چووبوو گەیشتە قەڵای گاودۆڵ.

هێشتا ئەم خەبەرە نەگەیبووە قەڵا کە لەشکر بەژوور قەڵا وەربوو؛ هەرکەسیان وەگیر کەوت خستیان. عەلی قوڵی خان ناردرا بۆ حەوشەیەکی دیکە کە لەو نیزیکانە بوو. پەنجا شێست کەسێکی دەست بەستراوی هێنا دەرگای بەرز. غازییە تۆڵەئەستێنەکان بەچاو قووچاندنێک هەموویان ناردنە ولاتی نەبوون. زۆر لەو کەسانەی دەیانهێنان خزمەتکار و پێمەڕەدارەکان هەر بەزەبری گۆپاڵ و پاچ و پێمەڕە سەر و مێشکیان دەکوتان و دەهاڕین. ئەسفەندیاربەگی ئاوچی باشی عەرەبکەرلوو، لەسەر فەرمانی خاوەن شکۆ بەسەر ڕەو ناردرا بۆ گەرمڕوود و بەفێڵێکی شەڕکەرانەوە ئەمیرخانی برای شێخ حەیدەر و ئەو پەنجا کەسەی لە تیرەی موکری کە دەگەڵ ئەوبوون بەجارێک کوشت. حوسێن سوڵتان برازای شێخ حەیدەر و ئەوانەی دەگەڵ ئەو لە ورمێ بوون بەدەستی حەسەن خان کوژران.

بەکورتی قەتڵی عامی ئەو تیرە بەقەڵەمی تەقدیر لەسەر لاپەڕەی ڕۆژگار نووسرا. ئەو چەند ڕۆژەی کە شا لە قەڵای گاودۆڵ ماوە، هەموو ڕۆژێ دەستەدەستە و پۆل پۆل دەیانهێنان و لەسەریان دەدان. بەهرامی خوێنخۆر تاوێک لە تیغ وەشاندن و خوێن ڕشتن ڕانەدەوەستا. هێندێک لە ئوێماق و ئیبی و ئورباد کە لەنێو ئەوان مابوونەوە، بەو تاوانەی لەنێو تیرەی دژی دەوڵەتدا خۆیان

ماتکردووە و لە کاتی دەستەڵاتی ڕۆمیاندا نەگەڕاونەوە نێو قزڵباش هەموویان کوژران.

بیبڕینەوە ئاورگی تیرەی موکری کوژاوە و نێرەوەزەکان هەموو کەوتنە بەر مەودای شیری بەبڕشت و ژن و منداڵەکانیشیان بەدیل گیران. پاش چەند ڕۆژ بڵێسەی ڕقی شاهانە تا ڕادەیەک دامرکاوە و شێربەگ ناوێک لەو بنەماڵە کە هەمیشە خۆی بەخزمەتکار دەزانی و مەخسوربەگ ناوێک کە برای ئەو و لە ڕیزی ئێشک ئاغاسیانی بارەگای بەرزدا بوو، کرانە گەورە و مەزنی موکری و فەرمان درا ئەوانەی لە مەودای شیر ڕزگاربوون و لە کەلێن و پەسیواندا ماونەوە، پەنا بۆ ئەوان بەرن و لە کوشتن و تالآن ئەمین بن. پاش ئەم ڕووداوە شا چەند ڕۆژێک لەنێو ئەسپەکانی ڕەوەدا لە چیمەنی قەراچیوق ڕای بوارد و ولآتی مەراغەی بەسوڵتان میر موقەدەم ئەسپارد(١).

باسی دەسەڵآت پەیداکردنەوەی کوردانی برادۆست بەسەر قەڵآی دمدمدا و دیسان وە دەسکەوتنەوەی بەتەقدیری خاوەنی ئاسمان و ئەستێران

خەبەرێکی بەسام کە لە مازندەران بەگوێی خاوەن شکۆ گەیشت، ڕووداوی سەیر و سەمەرەی دەسەڵآت پەیداکردنەوەی کوردانی برادۆست بەسەر قەڵآی دمدمدا بوو. چلۆنایەتیی ڕووداوەکە ئەوەیە: وەک لەپێشدا باسمان کرد پاسەوانی و دەستەڵآتداریی ئەم ناوچە و قەڵآیەکەی بە قبان خانی بێگدلی ئەسپێردرا بوو.

یەکێک لە ژنەکانی ئەمیرخانی چۆلاق- کە لە کچانی خەڵکی خوێڕیی ئەو مەڵبەندە بوو، دەگەڵ هێندێک لە بۆرە پیاوەکانی نەناسراوی کورد لە قەڵآدا مابوونەوە و خزمەتی قزڵباشیان دەکرد. قبان خان هەڵەکەی ئەوە بوو کە کوردی با نەناسراویش بێ- لە قەڵآدا هێشتبۆوە. بۆخۆشی جاروبار دەچوو بۆ ڕاوێ. (ئەلغ)

---

(١) بەداخەوە ئەسکەندەر بەگ- کە مێژوونووسێکی زۆر ورد بووە- ڕۆژ و مانگی ئەم کارەساتەی ڕوون نەکردۆتەوە؛ بەڵآم چونکە لە ڕیزی ڕووداوەکانی ساڵی بیست و چوارەمی پادشایەتیی شا عەباسدا لەلاپەڕەی ٨١١-٨١٤ی عالەم ئارادا نووسراوە، دیارە ئەو کارەساتە لە ساڵی ١٠١٨ی کۆچیدا ڕووی داوە. هێمن.

بەگی برادۆست- کە خزمی ئەمیرخان بوو- وەک کوند لە وێرانەکانی ئەو سنووورە هەڵکورمابوو و دەگەڵ ئەو (عورت) ژنە و قۆڵچییە کوردەکان پەیوەندیی بەر قەرار کرد. بڕیار وا درا هەر کاتێک قبان خان بەشەو لە قەڵا وەدەرکەوت ئاگاداری بکەن.

ڕۆژێک قبان خان بۆ ڕاوێ لە قەڵا وەدەرکەوت. بە ئەلغ بەگ ڕاگەیەندرا، شەوێ بەخۆی و چل پەنجا کەس کوردەوە هاتنە بن قەڵا. ئەوان بورجێکی سوڵقیان کە بەتەنیشت قەڵاکەوەیە کون کرد، ئەلغ بەگ و ئاواڵەکانی یەک یەک هاتنە ژوورێ؛ لەپڕ پاسەوانی ئەو بورجەیان کە لە خەودا بوو کوشت. هەر کەسێکیان لە هەر بورجێکیدا لە خەودا دی بەرەو نەمانیان بەڕێ کرد، چوونە نەقارەخانە و نەقارەی شادمانییان لێ دا، ئەو کوردانەی لە قەڵادا بوون تێکڕا لێیان کۆبوونەوە. خەڵکی قەڵا وەخەبەر هاتن و ئەوەی هەرگیز بەخەیاڵیاندا نەدەهات بەچاوی خۆیان دی، سەریان لێ شێوا و دەستێکیان کەوتە ئەملا و دەستێکیان کەوتە ئەولایە. بەو شەوە ڕەشە هەراوهوریا لە قەڵادا پەیدابوو، قزڵباشەکان بەئاغا و نۆکەر و پێشخزمەتەوە کە لە قەڵادا بوون، بێ ئەوەی ئاگایان لە چەندوچۆنی داگیرکەران بێ، بەدڵێکی پڕ ترسەوە بەئەملا و ئەولای قەڵادا خۆیان فڕێ دا و هەڵاتن و تا بەیانی تاقەکەسێکیان لە قەڵادا نەماوە. کوردەکان لە قەڵادا مانەوە و ماڵ و سامانی قزڵباشیان داگیرکرد و لە کوردەکانی دەوروبەر، داوای کۆمەک و یارمەتییان کرد.

ئەو خەبەرە بەسامە بە قبان خان گەیشت. ئەنگوستی پەشیوانیی بەددان گەست، ڕووی لەلای قەڵا کردەوە. ئاغا سوڵتانی موقەدەم لە مەراغە خەبەری زانی و بەسەرڕەو بەیارمەتییەوە هات. یەکێک لە هەڵکەوتە باشەکان ئەوە بوو کە سەد و پەنجا کەس لە کوردە یاغییەکان کە بۆ کۆمەکی قبان خان بەرەو قەڵا دەهاتن، تووشی ئاغا سوڵتان و پیاوەکانی قبان خان هاتن، شەڕ قەوما و کوردەکان شکان، زۆریان لێ کوژرا و ئەوی مانەوە و دەرچوون هەڵاتن. پیربوادقخان حاکمی تەورێز و شەهیر سوڵتانی موکری لە بیستنی ئەم خەبەرە شڵەژان؛ بەترەختان خۆیان گەیاندێ، قبان خانیش بەشەرمەزارییەوە تێکەڵ بە ئەمیرە مەزنەکان بۆوە.

ڕوون بۆوە کە قەڵانشینەکان زۆر کەمن. لە بیری هێرشبردندا بوون کە ئاوی

ڕەحمـــەتی خـودا بەســـەر ئەم ئاگـرەدا کـرا. ئەلغ بەگ ڕۆژێک بارووت بەســـەر تفەنگچییەکانیدا بەش دەکا، قەزاوقەدەر وا جاری بوو پریشکێک ئاگر کەوتە نێو بارووت و گــڕی لێ بڵندبوو و لایەکی ڕوومــەتی ســووتاند و پەکی خـست. ئەو ســووتاوانەی ئاگـری ناهـومـێـدی، لە قــەڵاداری کـەوتن و کـە دەورەی قــەڵایان وا بەتەندراوی هاتە پێش چاو، لە گەیشتنی کۆمەک ناهومێد بوون. ترس و ناهومێدی تەنگی پێ هەڵچنین و جگە لە ڕاکردن هیچیان ڕەچاو نەکرد. لە شەوێکدا کە وەک دڵی نەگبەتباران ڕەش و تاریک و تونوک بوو- هەرچی پێیان هەڵگیرا و توانیان لە ئەسپە حەساوەکانی قەڵایان نا و ئەلغ بەگیان بەکەلاکی هاویشتە سەر ئەسپێک و لە دەرفەتێکدا دەروازەیان کردەوە و هەڵاتن. ئەمیرەکان پاش ئاگاداربوون وەدوایان خستن، بەڵام وێیان ڕانەگەیشتن.

جــارێکی دیکەش ئەو قــەڵایە کـە لە قــایمی و بەرزیدا دەگـەڵ ئاســمـانی شین بەرامبەری دەکا کەوتەوە دەستی لەشکری پادشا(١).

مەم و زین

دووەم بەیتی کتێبی ئۆسکارمان، مەم و زینە. مەم و زین بەناوبانگترین چیرۆکی کوردییە. کـام کورد هەیە ئاگای لە چیرۆکی مەم و زین نەبێ. یا هیچ نەبێ ناوی ئەو کچ و کوڕە ناکامانەی نەبیستبێ. لە شیعری شاعیرە کۆن و تازەکانماندا ناوی مەم و زین هاتووە.

چیرۆکی مەم و زین هەر بەکوردی نەماوەتەوە. تا ئێستا بەئەڵمانی، فەرانسەیی، ڕووسی، ئەرمەنی و تورکی تەرجەمە کراوە. لە ساڵی ١٣٤١-١٩٦٢دا ئەم بەیتەی لەم کتێبەدا هەیە، بەدەستی کاک (عوبەیداللە ئەیووبیان) هاتۆتە سەر ڕێنووسی کوردی و زۆر باشیش کراوەتە فارسی و چاپ کراوە.

ئەم چیرۆکەی لەم کتێبەدا چاپ کراوە (ڕەحمان بەکر) بۆ خۆی دەڵێ بە چوار

---

(١) ئەم ڕووداوە لە ساڵی ١٠٢٤ی کۆچیدا کە بەرامبەری بیست و نۆهەمین ساڵی پادشایەتیی شا عەباسە قەوماوە و لە لاپەڕە ٨٨٨-٨٨٩ی عالەم ئارای عەباسیدا نووسـراوە. ئەوی بۆ من جێی داخە ئەوەیە کە نووسەر ناوی ئەم ژنە قارەمانە تۆڵەئەستێنەی نەنووسیوە. هێمن.

ڕۆژان بۆ ئۆسکارمانی گوتووە و ئەویش تۆماری کردووە. من کە زۆر جارم ئەم بەیتە لە زمانی شایەرەکانی هاوچەرخم بیستووە ئەم بەیتەی زۆر بەتەواو دەزانم.

بەبڕوای من مەم و زین زۆر کۆنە. زۆر کۆنترە لەوەی ئێمە بیری لێ دەکەینەوە؛ بەڵام هەروا هاتووە و تازە کراوەتەوە و ڕەنگی گۆڕیوە. کەچی بەو هەموو گۆڕانەوەش نیشانەی ئاینی زەردەشتی بەئاشکرایی پێوە دیارە و ئەوەش بەڵگەی کۆنبوونی ئەم چیرۆکەیە. لە سەرانسەری بەیتی مەم و زیندا لە نێوان خودای خێر و شەڕدا ملانەیە؛ ملانەیەکی توند و بەربەرەکانێکی سەخت و لە ئاشتی نەهاتوو. ئەگەر بەکرە مەرگەوەڕ، بەکری شۆفار و بەدفەڕ وەک خودای شەڕ- دەیەوێ مەم و زین- ئەم کچ و کوڕە پاک و خاوێنانە ڕیسوا بکا، خودای خێر (قەرەتاژدین) گەورەترین مەردایەتی و فیداکاری دەکا و بۆ پاراستنی ئابڕووی ئەوانماڵی خۆی ئاگر تێ بەر دەدا و خانی نەمریش کارەساتەکەمان ئاوا بۆ دەگێڕێتەوە:

ماڵا خوە ژ ڕەنگ قوم زردشت
دا ئاگر و گازیا خۆ ڕاهشت
ئاگر کو دگرتە خان و مانان
وی گرتە بە گازی و فغانان
ئەقوام و قبایل و عشایر
بالجملة بزینە دەفع ئاگر
ئاگاە کو بوون ئەمیر و غلمان
خالی کرن ئەو سرا و بستان
ئوژی کو بزینە وی هەواری
وی موتەهمی وەگوتە یاری
تاژدین تە دی چە ڕەنگ ئەدا کر
مووسا لە بەحر غەم زوا کر

بەیتبێژی ساکاریش ئەو نەقڵەمان بەزمانێکی سەیر بۆ دەگێڕێتەوە:

قەرەتاژدینی لوڕی،

بەزمانی عەرەبان(*) دە ژنێی خوڕی،

دوور(١)، گویتر، لانکی کوڕی.

یا لە زمان خاتوون ئەستێوە دەڵێ:

«نە ئەوماڵەم دەوێ، نە ئەو حاڵە،

«نە ئەو منداڵەم دەوێ نە ئەو تفاڵە

«بەو شەرتەی لە دنیایە سلامەت بن، گەردنی زەرد و ڕووی پڕ لە خاڵە.»

تاریکی بەری ڕووناکی دەگرێ، خودای شەڕ بەسەر خودای خێردا زاڵ دەبێ. بەکرە شۆفار واز ناهێنێ ئەو کچ و کوڕە بێ تاوانانە بەئاوات بگەن. بەڵام دیسان ڕووناکی پەیدا دەبێتەوە، خێر زاڵ دەبێ؛ شەڕ تێ دەشکێ. بەکر دەکوژرێ. ئەما درەنگ؛ پاش لەنێوچوونی ئەو دڵبەر و دڵدارە بێ مرادانە.

خانیی نەمر- شاعیری مەزن و پایەبەرزی کورد- ژیانی هەتاهەتاییی دا بە چیرۆکی مەم و زین. شاکارێکی دروست کرد کە تا دنیا دنیایە مایەی شانازیی ئەدەبی نەتەوایەتیمانە، بەڵام نەیتوانی بەیتە کۆنەکە لەنێوبەرێ و لەبیر خەڵک بەرێتەوە. ئەو بەیتە ئێستاش هەم بە شێوەی بۆتانی و هەم بە شێوەی موکریانی هەر ماوە. ئەگەر تۆماریش نەکرابا هەر دەماوە؛ بەڵام ڕەنگ بوو پتری گۆڕان بەسەردا هاتبا(٢).

بێگومان سەرچاوەی مەم و زینی خانی هەر ئەو بەیتە کۆنەیە. هەروەک پێم وایە

(*) وێ دەچێ شایەر گوتبێتی (زمانی عەجەمان) لەبری (زمانی عەرەبان)؛ بەڵام ئۆسکارمان کە ڕەنگ بێ نە تورکیی زانیبێ و نە عەرەبی، وای وەرگرتبێ؛ دەنا ئەم دێرە تورکییە و لە موکریان بە تورک دەڵێن عەجەم. "هێمن"

(١) دور: هەستە. گوێتر: ببە، هەڵگرە.

(٢) من لەمێژە بیر لەوەی دەکەمەوە چۆنە زۆر بەیتی کۆنی کوردیی وەک مەم و زین، فەرخ و ستی، خەج و سیامەند، سەیدەوان، زەمبیل فرۆش و شێخی سەنعان بە هەردووک شێوەی موکریانی و بۆتانی هەن. ئایا لە ئەسڵدا بەکام شێوە بوون؟ کەی گۆڕاون؟ کێ گۆڕیونی؟ دیارە بۆم نەچۆتەوە سەر چ بنج و بناوانێک، بۆیە خۆی لێ دەبوێرم و باسی لێ ناکەم. هەر ویستم ئەو دیاردە بخەمە پێش چاوان، بەڵکە لە دوارۆژدا زانایانی کورد لێی بکۆڵنەوە.

سەرچاوەی چیرۆکەکانی بیژەن و مەنیژە و رۆستەم و سوهراب و سیاوەش و... شانامەش هەموو بەیتی کۆن بوون و فیردەوسی تازەی کردوونەوە؛ بەڵام چونکە شیعری فیردەوسی ساکارتر و هاسانترن بەیتە کۆنەکان لەبیرچوونەوە و چونکە مەم و زینی خانی، وردەکاریی شاعیرانە و سۆفیانەی زۆر تێدایە و هەروا ساکار و هاسان نییە و نەخوێندەوار هیچ، نیوە خوێندەواریش باشی تێ ناگا، بەیتە کۆنەکەی مەم و زین هەر بەسەر زار و زمانانەوە ماوەتەوە.

پیرەمێردی نەمر شاعیر و رۆژنامەنووسی هاوچەرخیش مەم و زینی هەیە. مەم و زینی پیرەمێرد ئیبداعێکی خۆیەتی و زۆر لە بەیتە کۆنەکە دوورە. :چیرۆکێکی شانۆییی باوی رۆژبووە. تەنانەت بەرەو ئەدەبی رۆژئاوایی چووە و وەک درامەکانی شکسپیر دەچێ. ئەو شیعرە ناسکانەی خوارەوە– کە لە چاو هونەری شیعرییەوە بەرزن– لە مەم و زینی پیرەمێرد وەرگیراون:

هەیرۆ ئیمرۆ رۆی شین و رۆ رۆمە
کە مەم رۆیی رۆی پەژارەی خۆمە
ئەو زوڵفە لوولەم بۆ مەم شانە کرد
فەلەک کوێر بێ بۆنێکی نەکرد
ئەو خاڵ و میلەی من بۆ مەمم رشت
پەیمانم وایە بۆی بەرمە بەهەشت
لێوم دانابوو بۆ گوفتوگۆی مەم
عەهدە تا مردن واتەی پێ نەکەم
هەی مەم دەستی مەم نەگەیشتە تۆ
وا نووکی خەنجەر بوو بەسەزای تۆ
خەنجەر بۆ دڵە گەر راستت دەوێ
ئاخ مەمی تیایە نەک بەری کەوێ

مەم و زینی پیرەمێرد بە نۆرەی خۆی پارچەیەکی ئەدەبی و کۆمەڵایەتیی بەرزە. بە زمانێکی شاعیرانە و هونەرمەندانە رەخنەی لەو رەسمە کۆن و دزێوەی کوردەواری گرتووە کە کچان بەزۆرەملی دەمرێنن و دڵی دڵداران دەشکێنن و ئێستاش دەگەڵ سەردەمی خانیش فەرقێکی زۆری نەکردووە. بەڵام مەوزووعێکی نوێ و لاساکردنەوەیەکی رۆژئاواییە کە دەگەڵ رێوشوێنی کۆنی کوردەواری یەک

ناگرنەوە و زۆر لە بەیتەکەش دووربۆتەوە. زین هەم لە بەیتەکەدا و هەم لە مەم و زینی خانیدا بەمردنی خۆی لە سوێی مەم مردووە و ئەوەش سۆزی ئەوین و وەفای پتر تێدایە، کەچی زینی پیرەمێرد خۆی دەکوژێ، قەدیم خۆکوشتن لە کۆمەڵی کوردەواریدا نەبووە، ئەو دیاریەمان زۆر لەمێژ نییە لە ڕۆژئاواوە بۆ هاتووە. ئاخر دیارییەکانی ڕۆژئاوا هەموویان هەر باش و بەنرخ نین و زۆریان بۆ ئێمە ماڵوێرانکەرن.

لە چیرۆکە کۆنەکانی کوردیدا باسی خۆکوشتن، تەنیا لە بەیتی خەج و سیامەندی موکریانیدا هەیە. خەج پاش مردنی سیامەند شینی بۆ دەگێڕێ و دوای خۆی لە تیکەشاخی کێلەسیپان هەڵدەدێرێ و بەپەلی دارەبەنێدا دەدا. ئەویش تەنیا لە سوێی سیامەند نا؛ بەڵکە لە ترسی براکانیشی کە زۆری لێ نیزیک ببوونەوە و لەوانەبوو بیکوژن. داستانێکم وەبیرهاتەوە؛ هەرچەند کەمێکمان لە مەبەست دوور دەکاتەوە، بەڵام پێم خۆش بوو بیگێڕمەوە. فەقێ بووم؛ لە گوندێکی گەورەی کوردستانی ئێران دەمخوێند، گوندەکە دوو مەلای لێ بوون. مامۆستاکەی من مەلایەکی ڕووناکبیر و خوێندەوار بوو کە تازەترین کتێب و چاپەمەنی دەخوێندەوە و ئاگای لە وەزعی دنیای ئەو سەردەمی هەبوو. مەلاکەی دیکە، پیاوێکی زۆر وشک و کۆنەپەرست بوو و هەموو شتی لە ڕوانگەی کتێبە کۆنە پەڕ زەردەکانەوە دەدی و دژی هەموو شتێکی نوێ بوو. مامۆستاکەم گاڵتەی بەبیروباوەڕی کۆنەپەرستانەی ئەو دەکرد و زۆربەی فتواکانی بە بەڵگەی شەرعی هەڵدەوەشاندنەوە.

ئەو گوندە کیژێکی زۆر شۆخوشەنگ و جوان و چەلەنگ و شەرمێون و بەئەدەبی لێ بوو؛ کچی وا جوان لەو گوندەدا نەبوو دەیانگوت دڵی بەلاوێکەوە هەیە. بەڵام کەس نەیدیبوو جارێکی پێکەوە ڕاوەستابن. دوو برای لۆزەندەر و یەسک گرانی هەبوون؛ هیچ کامیان ژنیان نەبوو و ئەم کچە بناوانیان بوو. پیاوێکی پیر و دەوڵەمەند بەسەری هەڵوەستا. برای گەورەی حازربوو ژن بەژنەی پێ بکا، کچەکە بدا بەبار بەکابرا پیرە و کچی کابراش بۆ خۆی بێنێ، کچ نەدەچووە ژێر بار بەئاس و پەلاسدا دەچوو، تەنانەت شکایەتی لە ئاغاژنیش کرد. بەڵام ئاغاکە لە هەر دوو لاوە پێشکێشی دەستاند، بەقسەی ئاغاژنی نەکرد و دادی نەپرسی، بەزەبری خەنجەر و کوتەک ناچاریان کرد مل ڕابکێشێ، مامۆستا کە ئاگای لە هەموو شتێک بوو نەتەینا بۆخۆی مارەی نەکرد، بەڵکە گوتی: بەهیچ شەرعێک

مارەی نایە و هەرکەس مارەی بکا بەتاڵە.

بەڵام مەلا پیرە مارەی کرد، هێندەی پێ نەچوو کچەکە ون بوو؛ هەرچی لێی گەڕان سۆراخیان نەکرد. دەپێشدا پێیان وابوو وەدووکەوتووە، بەڵام کەس لە دێدا ون نەببوو؛ تەنانەت ئەو کوڕەی دەیانگوت حەزیشی لێ دەکا. ژنە چەنەدرێژەکان بوختانیان پێ کرد و دەیانگوت: «بەخوڵای خوشکێ چۆتە شار و ڕەگەڵ ژنە خراپەکان کەوتووە.» ئاخری باغەوانان بە بۆگەن کەلاکیان لەنێو دارستانێکی چغور و قەوغادا دیتەوە کە خۆی هەڵاوسی بوو. مەلا پیرە کە دەستێکی لەو تاوانەدا هەبوو، نە حازر بوو نوێژی لەسەر بکا و نە تەڵقینی بدا و نەهێشتی لە گۆڕخانەی موسڵمانان‌دا بینێژن و گوتی: «بە هیلاک چووە و بە موسڵمانی نەمردووە.» براکانی کە تازە پەشیوان ببوونەوە هاتنە خزمەت مامۆستاکەی من. ئەویش قسەی مامۆستا پیرەی بەڕاست زانی. ناچار ئەو کچە بێ مرادەیان بەتاقەوە ناشت. من زۆرم پێ ناخۆش بوو و بەمامۆستاکەم گوت: «چۆن دڵت هات بێڵی ئەو سووکایەتییە بەم کچە هەژارە بکەن.» گوتی: «ڕۆڵە من لە تۆم زیاتر زگ بەم کچە دەسووتێ، پێم خۆش نەبوو سووکایەتیی پێ کرا و لەو بڕوایەشدا نیم قیامەت ڕادەبوو ئەگەر لە گۆڕخانەی موسڵمانان بنێژرابایە، بەڵام بابێتە پەند و کچی دیکە فێر نەبن خۆ بکوژن.» تێ فکریم ئەوەش چەشنە چارێک بوو بۆ ئەو دەردە کە تازە بەکوردەواری وەربببوو و وەک ئێستا پەرەی نەستاندبوو.

هەژار شاعیری بەناوبانگ و هاوچەرخیش مەم و زینی هەر لەسەر کێشی مەم و زینی خانی بەشێوەی موکریانی کردۆتە شێعر. شیعرەکانی گەلێک سوار و لەبار پاراو و تێرمانان. چیرۆکەکەشی هەروەک خانی داڕشتوو و پەروەردە کردووە و سەری گرتووە. زمانەکەی یەکجار پەتی و بێگەرد و ساکارە. پڕە لە وشەی ڕەسەنی کوردی و بەڕاستی فەرهەنگێکی دەوڵەمەندی زمانی کوردییە. وشەی ناڕەسەن و داتاشراو و تازەکوورەی تاک تاک نەبێ تێدا نییە. بریا ئەوانیشی تێدا نەبان کە دەڵێی پەڵەی ڕەشن بەکراسی سپیی بووکەوە. ئەگەر خانی مەم و زینی کردۆتە بەهانە بۆ دەربڕینی هەستی پاکی نەتەوایەتی و بیروڕای سۆفیانەی خۆی، هەژاریش مەبەستی ئەسڵیی لە هۆندنەوەی ئەم چیرۆکە تۆمارکردنی وشەی ڕەسەنی کوردی بووە و پیاو هەق بڵێ زۆریش سەرکەوتووە.

مەم و زین چیرۆکێکی نەتەوایەتیی کوردییە. بۆ هەموو شاعیرێکی کورد ڕەوایە

بە ئارەزووی خۆی دایڕێژێتەوە، بەو شەرتە زۆر لە ئەسڵەکەی دوور نەبێتەوە. نازانم هەژار بۆ دەڵێ: «مەم و زینی خانی هەژار کردوویە بە موکریانی.» ڕەنگ بێ ئەگەر ناوی نابا مەم و زینی هەژار، بەرهەمەکەی نرخی پتر بووبایە و زمانی ئەو ڕەخنەگرانە بەسترابایا کە دەڵێن: «هەژار نەیتوانیوە ئەفکاری سۆفیانەی خانی بەوردی دووپاتە بکاتەوە.»

من زۆرم سەر لە وردەکاریی سۆفیانە دەرناچێ و نازانم قسەی ئەو ڕەخنەگرانە تا کوێ ڕاستە، بۆ ئەم مەبەستەش زانای بەڕێز دوکتۆر عیزەدین مستەفا کە بە عەرەبی لەسەر فەلسەفە و بیری خانیی نووسیوە هیوادارین لە دوارۆژدا پەردە لەسەر زۆر لایەنی شاراوەی بیری خانی هەڵداتەوە؛ بەڵام دەڵێم مەم و زینی هەژاریش بەنۆرەی خۆی کتێبێکی بەنرخە و زۆر چیرۆکی واشم پێ شک دێ دوو شاعیر کردوویاننە شیعر و دیارە فەرقیان بووە.

ئەوەش نموونەیەک لە مەم و زینی هەژار.

زین بوخچەی دڵی لای مۆمی داگیرساو دەکاتەوە.

جارێکی بەزاری مۆمی دەدواند
دەردی دڵی زاری ژاری دەنواند
ئەی هاودەم و ڕاز و هاونشینم
من تۆش وەکو خۆم بەسۆز دەبینم
فرمێسکێ لەگەڵ منا دەڕێژی
چۆن وا دەبێ هیچ شتێ نەبێژی
نازانی دڵم بەخۆم دەمێنێ
یەک بگری لەگەڵم و نەمدوێنێ؟
دەردی من و تۆ لە یەک جودایە
وەک خاوەر و زەردەپەڕ وەهایە
تۆ خاوەری شەوق دەدەیتە چاوم
من ڕۆژپەڕ و ئاگرین هەناوم
ناسووتێ لە تۆ مەگەر زمانت
وەک من نی بسووتێ تای ژیانت

شـۆقت کـە لـەسـەر سـەری دیارە
سـەوداگـەری سـەر سـەری دیارە
من گـیـان بەبڵـێسـە دڵ بەپشکۆم
سـووتا جگەر و هەنـاسـە بۆسـۆم
تیـشکی سـەری تۆ لە تۆ زمـانە
گـرپەی دڵی من بەئێش و ژانە
هی من بە لەهی و بە گێـژەڵووکە
ناکوژێتەوە هی تۆ چووک و سووکە
شـەو دەبیە هەواڵی شەو بێداران
ڕۆژانە دەنووی هەتا ئێـواران
من ڕۆژ و شـەو و سبـە و ئێـوارم
یەک لا نیـیـە ئایسـانە کـارم
جـارجـارە لە دەست دڵی بریندار
جـارز لە ژیان دەبوو بەناچار
پەروا نەدەمـا لە ئاگـری خـەم
پەروانە دەمـا ببـێتـە هاودەم

مـەم و زینی خـانی و هـەروەها هی هەژاریش هێندێک جیـاوازییـان دەگـەڵ ئەم بەیتـەدا هـەیە، کـە ئۆسکارمـان تۆمـاری کـردووە. یـەکـەم دیداری مـەم و زین لە بەیتـەکـەدا زۆر ڕۆمـانـتیکی و لە واقیـع دوورە. پـەری، زینێ بۆ مـەم دەبەن؛ بەڵام خـانی بەڕاسـتی ئەم دیدارەی زۆر ئاسـایی پێک هـێناوە و لـە واقـیـعی نیـزیک کردۆتەوە. لە جـێژنی نەورۆزدا، لەو جێژنـە کۆن و نەتەوایەتییـەدا- تووشی یەکی کردوون و بە تیرێکی دوو نیشانەی ئەنگاوتوون. هەم باسی نـەورۆز و ڕەسمەکانی ئەو جـێـژنەمـان بۆ دەکـا و هەم سـەرەتای دڵداری مـەم و زین دادەمـەزرێنێ. من بەشـبـەحـاڵی خـۆم ئەو کـارەی خانیم زۆر بەلاوە گرنگە؛ چونکە من دەزانم خـانی گەلێک لەژێر تەئسیری ئەدەبی فارسیدا بەتایبـەتی لەژێر تەئسیری شیعری نیزامی گەنجەویدا بووە. نیزامی گەنجەوی کە شیعردۆستەکانی فارس بەخودای شیعری دەناسن- شـاعـیـرێکی زۆر بەدەسـتـەڵات بووە. پێنج گـەنجی نیـزامی لە شـاکـارە

بەرزەکانی ئەدەبی جیهان دەژمێردرێن؛ بەڵام چیرۆکەکانی نیزامی بەتایبەتی لەیلا و مەجنوونەکەی لایەنی ئەفسانەییی زۆر بەهێزترە. جگە لەوە ئەدەبی فارسی لە سەردەمی سەفەوییەکان زۆر خراپ گەڕاوەتەوە دواوە و بەچوار ناڵ پاشەکشەی کردووە و لە واقیع دوور بۆتەوە؛ کەچی خانی خەریک بووە لەوکاتەدا لە واقیع نیزیک بێتەوە. تەنانەت لە هێندێک جێدا کە دوور بۆتەوە، عوزری هێناوەتەوە. ئەوەیە گوتوویانە پیاوی هەڵکەوتە زەمان و مەکان ناناسێ.

مەم لە بەیتەکەدا تاقە کوڕەی براهیم پادشای یەمەنە و لە سێوی بەهەشت گووراوە. کەچی خانی ڕەسەنەکەی لێ ئەستاندۆتەوە و کردوویەتی بەکوڕی نووسەری میر، لاوێکی جوان و پاک و خاوێن، بەڵام ئاسایی بووە و هیچ لە سێوی بەهەشت و شتی وا نەگووراوە و ئاوامان پێ دەناسێنێ:

تاژدین وەلەدی وەزیر دیوان
مەم ژی خەلەفی دەبیر دیوان

***

هەژار دەڵێ:

مەم ڕۆڵەی نووسەرێکی میر بوو
تاژدین کوڕی گەورەتر وەزیر بوو

لێرەشدا خانی لایەنی ئەفسانەییی بەیتەکەی بەرداوە. عرفۆ و چەکۆش لە بەیتەکەدا- وەک مەم- شازادەن و ئەوانیش گیرۆدەی زین و میوانی قەرەتاژدینن؛ کەچی خانی بەبرای قەرەتاژدینیان دەناسێ:

تاژدین دوو برا هەبوون دقەلاش
مانند دوو شاهباز جماش
دایم دلێ دژمنان دەسۆتن
یەک عارفۆ و یەک چکۆ دگۆتن

بەنگینە کە لە بەیتەکەدا هاودەمی منداڵی و نۆکەری بەئەمەگی مەمە و ڕۆڵێکی گەورە دەگێڕێ. لە مەم و زینی خانیدا ناوی نییە و گورگینی پیاوی میریش جێگای ئەو ناگرێتەوە.

بەکـر لە مـەم و زینـی خـانیـدا و لە بەیتــەکـەشـدا هـەیە و هـەر خــودای شـەڕ و خراپەیـە؛ بەڵام پلەوپایە و هۆی دژمنایەتیی دەگەڵ مـەم و زین فەرقی هـەیـە. لێرەدا . هـەرچەند زۆر بەجـەســارەتی دەزانم، بەڵام پێم وایـە لە بارەی بەکـردا بەیتـەکـە لە واقیـعی کۆمەڵی کوردەواری نێزیکترە. بەکر لە بەیتـەکەدا گەورە پیاو و هـاوشـانی قـەرەتـاژدینە؛ ئینکەبەری دەگـەڵ قـەرەتاژدین دەکا و قسـەشی لەکن میـر ڕەواجی زۆرە. مـەم بەقسـەی مـەلەک ڕیحـان دەپێشـدا دەچێتـە مـاڵە بەکر؛ بەڵام کـەسی لێ وەدەرناکـەوێ و زیز دەبێ و دەچێتـە ماڵە قـەرەتاژدین. بەکر ئەوەی بۆ شـانی خـۆی بەسـووکایـەتیی دەزانێ و دەیەوێ تۆڵەی لە مـەم و قەرەتـاژدین بکاتەوە. بۆیە دەست دەکـا بەشـەیتـانی و ئەو گـوڵمـەزە دەگـێـڕێ و ئەو هـەمـوو خـراپە دەکـا و وڵات دەشـێـوێنـێ. مـاڵە قـەرەتاژدین بەسـووتاندن دەدا، مـەم لە بەندێدا دەڕزێنـێ و دەمـرێنـێ، زین بـەو دەردە دەبا، خـۆشی بەکوشتن دەدا و دوایی بەو :چیرۆکە پڕ لە دەرد و ماتەمـە دێنـێ. ئەم ڕووداوە هیچ لە واقیـعی کۆمـەڵی کوردەواری دوور نییە و پەیوەندی بەڕادەی ڕق هـەسـتــان و کـار لە دەست هاتنی ئـەو کـەســەوە هـەیە کـە سووکایەتیی وای پێ دەکرێ. ئێستاش ئەو ڕەسمە لەنێو هەموو توێژەکانی کۆمەڵی کوردەواری- بەتایبـەتی لەنێو پیاوماقووڵەکاندا- هـەر ماوە و ڕوو لە هـەر مـاڵێکی کورد بکەی و لانەدەی و بچیە مـاڵە دژمنی ئەو، هـەرچی لە دەستی بێ لەگەڵت دەکا و دەبێتە دژمنت.

بەکر لە مەم و زینی خانیدا گەورەپیاو نییە؛ کوێخادەرکێکی خوێڕی و شەیتان و شـۆفارە کە دژمنایەتیی پێشـووی دەگەڵ مـەم نییە و هـەر لەبەر پیسیی سرشت و نیــهـادی خــۆی ئەو کـێـشـە و ئاشـووبە دەنێـتـەوە. خـانی نەمـر پاش باسـێکی فەیلەسووفانە ئاوا باسی بەکر دەکا:

القــصـــه باقــتـــضـــای خلقت
مــیــری به کــمـــال عـــزّ و رفــعت
راگـــرت ژ بـۆ خـــۆ درگـــڤـــانک
فـــتـــان زمـــانـه صی پـصـــانک
دایم لـه دری وی قـــــاپـوچـی بـوو
قـــلاّع و قـــلاّش و قـــهـــوچی بـوو

ئەمما بە نسب نەمـــرد بوهتـــان
بلکە مـــــتـــــولدی دبوهتـــــان
اصلی وی دبـین مـــرگـــڤـــر بـوو
محضا وی بشر بشوور و شرٍ بوو
نـــاڤـــێ وی مــنـــافــق بــکــر بــوو
بلکە ژبلوقـــــیـــــا بتــــــر بوو
مـناع و مـــــــذبـذبـین و ابـلـیس
خــدّا ع و خـــبـــر بزین و تلبـــیس
شـــاگـرد شـــأمـــتـــا وی شـیطان
شـــرمندە ژ گـوهـتنا وی بوهتـــان
بدچهـــرە ژ رنگی دیو کـــابووس
بد فـعل و ستـیـزەکار و سـالووس

خانی ئەو سۆفییە پاک و دڵ فراوانەی کە پێی خۆشە شەیتانیش ببەخشرێ و نەسووتێندرێ، بەکرە مەرگەوەڕیش پاش ئەو هەموو خراپە و تاوانە دەبەخشێ و نەتەنیا لێی خۆش دەبێ، بەڵکە لە بەهەشتدا دەیکا بە دەرکەوانی کۆشکی مەم و زین. بەڵام نەتەوەی کورد، بەکری نەبەخشیوە و نابەخشێ و ئێستاش یەکێک لە ناخۆشەویستترین پیاوانی مێژووی کوردستانە و ڕۆژ نییە تووک و لەعنەتی بۆ نەچێ. وا دیارە زەمانی پێشوو –باسی ئێستا ناکەم – دووزمانی و شۆفاری لە کۆمەڵی کوردەواریدا کردەوەیەکی یەکجار دزێو و ناشیرین بووە.

لە پێشەوە گوتم بەیتەکە دروشمی ئاینی زەردەشتیی پێوە هەیە؛ بەڵام چونکە ویستی سەرەتاییی ئینسانان لە هەر ڕەگەزێک بن و بیروبڕوایان هەرچۆنێک بێ یەکە، ئەگەر ورد سەرنج بدەینە ئەو بەیتە شتی وای تێدا دەبینین کە لە تەوراتدا دیومانە؛ ئایا وەختێک تۆ دەخوێنیەوە کە پەریان زین لە جزیری بۆ مەم دەبەن، وەبیرت نایەتەوە کە چۆن دێو بلقیسایان لە سەباوە بۆ سولەیمان برد؟ یا ئەگەر گوێت لێ دەبێ کاتێک مەم و بەنگین بۆ یەکەم جار تیشکی هەتاویان دی و گوتیان: «ئەوە خولایە.»، حیکایەتی ئیبراهیم پێغەمبەرت وەبیر نایەتەوە؟

ئەو بەیتانە هەموویان پیاوی هونەرمەند و بێ دەستەڵات دایانناون و بۆ پیاوی

دەستەڵاتداریان گوتوون. بەڵام بێ ئەوەی بۆ خۆیان ئاگادار بن ناتەباییی چینایەتی و ویست و ئاواتی خۆیان تێدا گونجاندووە و چاری غەیرە عیلمییان بۆ دۆزبوەتەوە. لە بەیتی مەم و زیندا شایەر ویستوویەتی نۆکەر جێی ئاغا بگرێتەوە. بەڵام نەک بەخەبات و بەربەرەکانی بەڵکە بەفیداکاری و وەفاداری. بەنگینە ئەوپەڕی فیداکاری نیشان دەدا، تەنیا کەسێکە کە ئاغای خۆی بەجێ نایەڵێ و ئەمەگداری خۆی دەسەلمێنێ. مەمیش دەڵێ ئیدی ئاغا و نۆکەر نین و بووینە برای دایک و بابی. کەچی بڕیارەکەی هەڵدەوەشێنێتەوە و هێندە پێ ناچێ وەک دیلێک دەیبەخشێ. شایەر تۆڵەی ئەو بێ ئەمەگییە لە مەم دەکاتەوە و بەو دەردەی دەبا. بەڵام نایەڵێ بەنگین پەڵەی بێوەفاییی پێوە بنووسێ. لەشکر دێنێ و تۆڵەی ئاغای خۆی دەستێنێتەوە. براهیم پادشای زگ سووتاوی وەجاغ کوێریش چاکەی دەداتەوە و شاری یەمەنێ بە بەنگینە دەسپێرێ. بەوجۆرە ئاواتی شایەر پێک دێ و نۆکەر دەگاتە پلەی ئاغایەتی.

لاس و خەزاڵ

بەیتی سێیەمی کتێبەکەی ئۆسکارمان لاس و خەزاڵە. ئەم بەیتە بەڕاستی شاکارێکی ئەدەبیی بەرز و کەم وێنەیە. زۆر شتمان لە ڕێوشوێنی کۆنی نەتەوایەتیمان بۆ ڕوون دەکاتەوە. دەپێشدا بەیتبێژ بە قسە، باسی گۆڕان و لە دایکبوون و پێگەیشتنی لاس، قارەمانی چیرۆکەکەمان بۆ دەگێڕێتەوە؛ ئەوجار شیعر دەست پێ دەکا.

شیعرەکانی هەتا حەز بکەی لەتیف و جوان و پڕ مانان. میسرەعەکانی زۆر زۆر درێژن؛ بەڵام وشە ڕەسەن و جوانەکانی وا هەڵبژێردراون و لە تەنیشت یەک داندراون کە کێشەکە دەپارێزن. جارجار نیوە شیعرەکان کورت دەبنەوە. شیعرەکان جاری وایە زۆر لەسەر قافیەیەک دەڕۆن و جاری وایە کەم. کورتی ببڕمەوە باری ئەدەبیی بەیتی لاس و خەزاڵ بەبڕوای من زۆر باشە بێگومان ئەو بەیتە زۆر کۆنە؛ لە مەم و زینیش کۆنتر دێتە پێش چاو. لاس دارێکی سەخت و چڕ و دڕکاوییە. دیارە ئینسانی کورد پێش ئەوەی کۆخێکی بۆ خۆی دروست بکا، هەر لەو وەختەوە کە لە ئەشکەوت و زندۆڵ و لێڕەواردا ژیاوە ئەو دارەی ناسیوە و ناوی لێ ناوە. چونکە دارەکە سەخت و دڕکاوی بووە، دوایە کوڕیان بەناوەوە

کردووە. ئەو ناوە کۆنە لە چیرۆکەکەدا هەر ماوەتەوە. ئەگەر ناوەکانی تر گۆڕاون، ئەگەر شتی تازەی هاتوونە نێو، ڕیشەی چیرۆکەکە هەر کۆن دیارە.

بەلێکدانەوەی من ئەو بەیتە لە زەمانی مێوەجاغی، یانی لەو سەردەمەدا کە دەستەلاتی خێزان بەدەست دایکەوە بووە گوتراوە. وێنەی ئەم چیرۆکە لە ئەدەب و مێژووی خۆمان و دەوروپشتماندا نابینین. کۆنترین کتێبی شیعر و مێژووی فارسی (شانامە) دەڵێ کاتێک ساسانییەکان پیاویان لێ بڕا و نێرەوەزێکی شازادە و ڕەسەن نەما لەسەر تەخت دانیشێ، دوو کچی خوسرەو پەرویز ئازەرمیدوخت و پووران دوخت، یەک بەدوو یەکدا چوونە سەر تەختی پادشایەتی. بەلام هەردووک زۆر کەمیان خۆڕاگرت. فیردەوسی زۆر بەپەرۆشەوە دەڵێ:

شکوهي نماند درآن خـــاندان

کة بانگ خروس آید از ماکیان

یانی:

مەزنایەتی لە خێزانێکدا نامێنێ

کە مریشک وەک کەڵەشێر بخوێنێ

فیردەوسی پتر لە هەزار ساڵ لەوەی پێش، مەزنایەتیی ژنی بەچارەڕەشی و لێقەومانی گەل و بنەماڵەی پادشایەتی زانیوە، کەچی تەماشا دەکەین لەو بەیتەدا دوو ژن مەزن و سەرۆکی عەشیرەت و عێلی خۆیانن و دامودەزگای مەزنایەتیان هەیە و لە هەموو خۆشتر، لەسەر لاوێک نێوان ناخۆشییان لەنێو پەیدابووە. تەواو بەپێچەوانەی مێژووی تۆمارکراومان، کە زۆرجار بیستوومانە دوو مەزنی پیاو لەسەر کیژێک دژمنایەتییان بووە و بەگژیەکداچوون.

هەر شتێک ڕیشەیەکی نەبێ لک و پۆپی لێ نابێتەوە. ئەم بەیتەش دەبێ ڕیشەیەکی هەبووبێ؛ ڕۆژگارێک لە ناوچەیەکی ئەو کوردستانە دوو ژن سەردار و مەزن بوون. جا گرنگ نییە ئەو ناوچە کوێیە و ئەو ژنانە خانزادی حەریری و یای خەزاڵی مەلا نەبیانن یا دوو ژنی دیکەن.

خەزاڵ مەزن و هەمەکارەی خێڵی مامودینانە. مەلا نەبی باوکیشی ماوە و کەچی خەزاڵ هەر وا بۆخۆی پێ ڕادەگا. بەئاشکرایی دەگەڵ لاس دڵداری دەکا.

بیر بکەنەوە، لەو زەمانانەدا کە کورد مەلا نەبیی لێ پەیدابووە و قەننەداری

گرتووه، ڕێوشـوێنی نەتەوایەتی و بیر و بڕوای مەزهەبی دەسـتەڵات و ئیختیاری وای داوە بەژن؟ دڵداریی لاس و خـەزاڵ وەک دڵداریی مـەم و زین نییـە. خـەزاڵ وەک زین کچۆڵەیەکی بێدەستەڵات و بێ ئەزموون نییە.

خـەزاڵ ژنێکە کە تـەنانەت لاسـیـشی هێناوەتـە ژێر فـەرمـانی خـۆی. خـانزادیش ئەگـەرچی لاس بێ وەفـاییی دەگـەڵ کردووە و بەجـێی هێشـتـووە، یا بـاشـتـر بڵـێم خـەزاڵ لاسی لێ داگـیـرکـردووە، دیسـان هـەر مـەزن و دەسـتـەڵاتداری عـێل و عەشیرەتی خۆیەتی.

بـاری دڵداریی بەیـتی لاس و خــەزاڵ زۆر شــیــرین و جــوان و تەواوە. بـاری حـەمـاسـیـشی گـەلێک بەهێـزە. پیـاو کە دەیخـوێنێتـەوە، شـیـعـرەکانی شـانامـەی فـیـردەوسـیی وەبیـردێتـەوە کە ڕۆسـتـەمی پاڵەوان لە مـەیدانی شـەڕێدا بەخـۆی هـەڵدەڵێ:

«چو فــردا برآید بلند آفــتــاب
من و گُرز و مـیدان افـراسـیـاب
چنـانـش بکوبم بگُرز گـــــران
کــــة پولاد کــــوبند آهنگران»

لاسیش دەڵێ:
شەڕی کاوڕان نییە شەڕی بەرانە،
ژنانو دەکەمە ئێخسیر، جێ ماڵو دەکەمە سەبزیخانە.

ئەوی لەو بـەیتـەدا دڵی خـوێنەر یا گـوێگر دەسـووتێنـێ و پیـاو خـەمناک دەکـا، بێوەفـاییی لاسە دەگەڵ خانزاد کە هیچ وەک کردەوەی پاڵەوانانی بەناوبانگ ناچێ. ئەو لاوە ئازا و زەبربەدەسـتـە وا گیرۆدەی خـەزاڵ بووە. پاش وەی خـەزاڵ ئیجـازەی دەدا بچێ سـەری عـەشـیـرەتی خۆیان بدا، هـەزار سـوێندی بـۆ دەخـوا کـە لەبزی دە لەبزی خـانزاد نەگـەڕێ. لاس دەچێتـەوە بەرەو هـەواری خـۆیان. خـانزاد پـێ دەزانێ، تەدارەکی بۆ دەگرێ؛ خـێر و خـێرات دەکـا؛ تەنانـەت سـوپاسـی خـەزاڵیش دەکـا کـە لاسی بۆ ئیزن داوە و دەڵێ:

«خەبەری یای خەزاڵم بۆ بێن دەگەڵم وەکو خوشکانە،
«لاسی ناردۆتەوە ئێرەکانە،

«پێڵاوی لەسەر چاوانە.

بەڵام لاس ناپیاوی دەکا و سەری لێ نادا و ئەحواڵی ناپرسێ و زوو دەگەڕێتەوە بۆ هۆبەی خەزاڵێ و کە دەگاتەوە وەک ترسەنۆکێک دەڵێ:

«یای خەزاڵ بەسەری تۆ لەبزم دە لەبزی خانزادخانێ نەگەڕاوە.

«خانزادی دڵشکاویش تووکی لێ دەکا و دەڵێ:

یا ڕەبی لاسەشۆڕ هەڕۆ بڕۆ سەر نەیەنیەوە دواوە،

«بزانە دەگەڵ ئەو عێل و مەخلووقەی چم لێ قەوماوە،

«هەزار و حەوسەد ماڵی باڵەکیان بەسەر ئەمندا بەجێ ماوە.

لاس دەگەڕێتەوە و خەزاڵ لە وەڵامی لاسدا کە دەڵێ: پێم نەکراوە هیچ دیارییەکت بۆ بێنم، دەڵێ:

«هیچم ناوێ لاسەشۆڕ وەکازی دەستانم،

«ئەمن خانەخوێم ئەتوو ببە میوانم»

بێ ئەوەی بیر لە حاڵی خانزاد بکەنەوە خەریکی کەیف و نەهەنگی خۆیان دەبن.

«لاس لەوێ دەبێ هەتتا سبحەینانێ،

«ئەوێ شەوێ خۆش ڕادەبرێ دەگەڵ گوزەرانێ.

خۆشگوزەرانی زۆر دەوام ناکا. خەزاڵی هەوەسباز و جوانی پەرست لاسی پاڵەوانی ئازا و زەبربەدەست، بەڵام ئاڵی و بێ دەستەڵات، دەنێرێتە چل پلەی عومانێ گوڵی شۆڕانێی بۆ بێنێ و دەڵێ:

«چ بکەم ئەوەش دەبێتە خەم، ئەمن بابان وێرانێ،

«پێیان گوتم گوڵی شۆڕانێ هەن لە چل پلەی عومانێ،

«چرا و لالەت ناوێ سەربەخۆ داییسێ هەتتا سبحەیانێ.

لاس دەڵێ:

یای خەزاڵ بزانە چۆن کارانت بۆ پێک دێنم،

یان سەری خۆم دادەنێم یا گوڵی شۆڕانێت بۆ دێنم.

لاس بەدوای هەوای خەزاڵدا دەڕوا بۆ چل پلەی عومانێ. ئەو سەفەرە کورت و پڕ مەترسییەی، ئەو حەوت خوانی ڕۆستەممان وەبیردێنێتەوە. ڕاستە گوڵی شۆڕان بۆ

خـەزاڵـێ دێنێ، بەڵام ســەری خـۆشی دادەنـێ. وەبەر تیـری چڵکنان دێ و بـریندار دەبێ خـانزاد بەبرینـداری نایەتە سـەری، دەگەڵ ئەوەشـدا خـەزاڵ لە دوای دەنێری. بەڵام کـە دەمـرێ دێ و وێڕای خـەزاڵ شـینی بۆ دەگـێـڕێ. ئەم تیـری چڵکنـانە من دەباتەوە نێـو قووڵاییی مێژوو، گەڕانەوەی دە هـەزار سـوارەی یۆنانی و گەزەنەفـۆنم وەبیردێنێـتەوە کە دەڵێ: کـوردەکان بۆسـەیان بۆ دادەنـاینەوە و تیرەکانیـان لە ناکاو گورچووی دەبڕین.

ناسر و ماڵ ماڵ

چوارەم بەیتی کتێبـەکەی ئۆسکارمـان ناسـر و مـاڵ ماڵە؛ بەیتێکی ڕەوان و خۆشی دڵداری و حـەمـاسـیـیـە. زۆرجـار لە زۆر کـەسـانم ئەو بەیتـە بیـسـتـووە؛ تەنانەت بەچاپکراویش دیومـە. ڕەنگە ئەو تێکسـتـە لە هـەمـوویان باشـتـر و تەواوتر بێ. ئەم بەیتـە زۆر کـۆن نییـە، کوێسـتـانی گاگەش بـاوەمـەر ئێسـتـاش نـاوی نەگۆڕاوە. لە کـوردسـتـانی ئێـران و لە مـەڵبـەندی مـەنگوڕانە؛ لە نێـوان سـەردەشت و مـەهاباد هەڵکەوتـووە. لە هـەردووکان نـیزیکە. کـوێسـتـانێکی یەکجـار زەنوێر و سـازگـار و بژوێن و زەمەنـد و ئاووهـەوا خۆشە. بەهـاران چاوی کوێری پێ ڕوون دەبێتەوە و بە سوێسن و هـەڵاڵە و بەیبوون و شلێرە دەڕازێتەوە. قـەبری ناسر و ماڵ ماڵ لە نێوان گوندی گاگەش و شـەکربەگ هـەریەکە لەسـەر گردێکی بچـووک ئێسـتـاکەش مـاون. چوومـە سـەریان گـۆڕی سـاکـارن، هیـچیان لە کێلەکان نەنووسـراوە، بەڵام زۆر دریژ هەڵخـراون. لەوە درێژترن کە پیـاو بڕوا بکا پیـاوی ئەوندە کەڵەگەت لە کـوردسـتـاندا هەبوون. دیارە بەئانقەسـت بۆ ئەوەی پاڵەوانەتیی ئەوان نیشـان بدەن گـۆڕەکـانیـان وا درێژ هەڵخستوون.

قـەبری کـوردەش لـەسـەر گـردێکی دیکە هـەر مـاوە. ئەو بـەردەی کـوردە لەسـەری دانیـشـتـووە لە خـۆی نەبزووتووە. کـانی ناسـر و مـاڵ مـاڵان وشـک نەبـووە ئەوانە هەمـوویان نیـشـانەی ئـەوەن کـە بەیتـەکـە زۆر کـۆن نیـیـە. جگە لەوە چیـرۆکـەکـە بەجوانی لێی وەدەردەکـەوێ کە لەپاش دابەشکردنی کوردسـتـان و بێدەسـتـەڵاتیی دەرەبەگایەتیی ناوخۆی کوردسـتـان ڕووی داوە. سـەیریش نییـە دەگەڵ ئەوەشـدا کە گاگەش کەوتۆتە نێو سنووری ئێران لە بەغداوە مەزنی بۆ داندرابێ. نـاوچەکە زۆر لە سنوور دوور نییە، وێ دەچێ لە زەمانی قاجاڕاندا بووبێ، کە دەوڵەتی ئێران زۆر

بێدەستەڵات بووە.

بەو لێکدانانەوە ناتوانین ڕاستییەکەی بدۆزینەوە. بەڵام دەوە دەگەین کارەساتی ناسر و ماڵ ماڵ لە زەمانێکدا قەوماوە کە دەرەبەگی کورد ڕێوشوێنی بێگانەکان– بەتایبەتی عوسمانییەکانی– ڕەچاو کردووە. ژن کە لە سەردەمی دەرەبەگایەتیی خۆمانەدا زۆر سووک نەبووە و تا ڕادەیەک ڕێزی لێ گیراوە، لەو بەیتەدا بەتەواوی بۆتە دیل و کۆیلەی باب و برای. تەماشا بکەن خاتوون تەورێزی لە وەڵامی گلەییی ماڵ ماڵدا دەڵێ چی؟

«خولاکەی بزانە سووچ و تاوانی من چییە؟

«ئەمن بابم لێ ڕاوەستابوو بە خەنجەرێ، برام بە شیری ڕووتییە،

«کوشتن و مردنم قبوول دەکرد نەمدەداوە وەکیلییە،

«بۆیەکم وەکیلی داوە، تا دەگەڵ ناسر و ماڵ ماڵان نەیێتەوە دیدار ئاخرەتییە،

«دەگەڵ ئەتوو نا ماڵ ماڵ ئەمما دەگەڵ ناسری ئی من و ناسری خوشک و برایەتییە،

«چ بکەم ئەتوو ئەمنت ناوێ کاری خولای ڕەببییە.»

باری ئەدەبیی بەیتەکە باشە و باری حەماسیشی هەروا؛ شیعرەکانی مەوزوون و قافیەدارن. نیوە شیعرەکانی کورت و درێژیان هەیە. لەسەریەک بەیتێکی باشە. ڕەحمان بەکر کە لە ئاخری هەموو بەیتەکان ناوی خۆی دێنێ، دیارە تێ گەیشتووە کارەکەی نرخی هەیە و قازانجی نەتەوەکەی تێدایە، بۆیە دەڵێ: «هەزار ڕەحمەت لە بابی (ڕەحمان بەکر)ی ئەو بەیتەی ڕۆناوە؛ خولا دەوامی ئیمپراتۆری بدا ئەگەر (ساحیبی) ئاڵمانی ناردووە عیلمی کوردی بکا تەواوە.»

برایمۆک

بەیتی پێنجەمی ئەم کتێبە، بەیتی برایمۆکە. ئەو بەیتەی زۆر مەشهوورە. گەلێک جارم ئەو بەیتە بیستووە. وەک لەبیرم بێ ئەوەی لە سەید عەولای سەید مینەم بیستووە، زۆر درێژتر و جوانتر و خۆشتر بوو لەو تێکستەی ئۆسکارمان بۆی تۆمار کردووین. وادیارە ڕەحمان بەکر لەو بەیتەدا زۆر وەستا نەبووە. خۆ مەرج نییە بەیتبێژێک هەموو بەیتەکان باش بزانێ. ڕەخنەیەک کە ئەو کتێبە دەگرێتەوە

ئەوەیە بەشی هەرەزۆری بەیتەکان هەر شایەرێک گوتوونی.

ڕەحمان بەکر خۆی شایەرێکی زۆر وەستا بووە. بەیتی داناون و بەیتە کۆنەکانیشی زانیون. لە هێندێکیاندا یەکجار وەستا بووە و هێندێکی باش نەزانیون. بەو حاڵەوەش برایمۆکی ڕەحمان بەکر زۆر ڕێکوپێک و لەبارە. نیوە شیعرەکانی زۆربەیان درێژن، درێژ و مەوزوون؛ قافیەگۆڕیی تێدایە. بەڵام جاری وایە زۆر لەسەر قافیەیەک دەڕوا.

بەشێکی چیرۆکەکە بە قسە دەگێڕێتەوە. چیرۆکێکی دڵدارییە نۆکەرێک حەز لە خوشکی ئاغاکەی دەکا و لەو ڕێگایەدا زۆر ڕەنج و جەفا دەکێشێ. لەسەر تکای گراوییەکەی، حەوت ساڵی ڕەبەق ئاغا گولەکەی دەگێڕێ تا بە دەرمانێکی سەیر و ئەفسانەیی چاری دێ.

میرشێخ لە کاتی نەخۆشیدا بەڵێنی دابوو پەریخانی خوشکی بدا بە برایمۆکی. تەنانەت سوڵتانی ئەستەمبووڵێ فەرمانی لەو بارەدا مۆرکردبوو. نازانم بۆ میر خۆی گێل کردووە و برایمیش بێدەنگ بووە، تا میرحەج براکەی دیکەی خاتوون پەریخان بەو کەینوبەینەی زانیوە. ڕەگی دەرەبەگایەتیی بزوتووە و بە چلووی زستانێ برایمۆکی دەرکردووە.

دەرکردنی برایمۆک ئەوندە بێڕەحمانە و ناپیاوانە و ڕزگاربوونی لە سەرما و بەفری زستانێ ئەوندە سەیروسەمەرە بووە کە بۆتە زەربولەسەل و ئێستاش لەبیر نەچۆتەوە. لە کوردەواریدا ئەگەر یەکێک دەرکرا دەڵێن بە دەردی برایم چوو. یا ئەگەر ئاغایەک هەڕەشەی لە مسکێنێکی دەکا، دەڵێ: «وەک برایمۆکی بە چلووان دەرت دەکەم.» ئۆسکارمانیش لە پەراوێزێکدا ئیشارەی بەو مەبەستە کردووە.

ئەم بەیتە تازەیە لە زەمانی دەستەڵاتی عوسمانییەکان بەسەر کوردستاندا گوتراوە. زۆر بەڕێزەوە باسی سوڵتانی ئەستەمبووڵێ دەکا. دەیگەیەنێتە ڕیزی پیاوەکانی خودای. ئەو سەردەمەمان وەبیر دەخاتەوە کە سوڵتانەکانی عوسمانی بەناوی دینەوە بەشی زۆری موسڵمانانیان دەچەوساندنەوە و وایان فریودابوون کە بەخۆیان نەدەزانی.

لەو بەیتەدا بەیتبێژ هەڵەیەکی زۆر گەورەی کردووە و ئۆسکارمانیش تێی نەگەیشتووە و ئەوی لە زاری هاتۆتەدەر نووسیویەتەوە. منیش ئەو هەقەم بەخۆم

نەدا هەڵەکە ڕاست بکەمەوە. هەروەک چۆن نووسراوە نووسیم. بەڵام بەپێویستم زانی خوێنەر وشیار بکەمەوە. خوێنەر پاش ئەوەی بەیتەکەی خوێندەوە دەزانێ ئەو کەسەی گول بووە و برایمۆک گێڕاویەتی و ئەو هەموو جەفایەی دەگەڵ کێشاوە، میرشێخە و ئەوەی ئەو هەموو خراپەی دەگەڵ دەکا و ئەو پەیوندەی بەسەردێنێ و بە چلووی زستانێ و بە مانگی کانوونێ دەری دەکا لە وڵاتی، میرحەجە. لە زۆر جێی بەیتەکەدا ناوی میر شێخ بەگول براوە. کەچی کاتێک میرحەج دوولکی لەسەر ئەستۆی برایمی دادەگرێ و هەردووک پێی لێ دە کەوشێک دەکا و حوکمی لەسەر دادەنێ بڕوا، برایم چاکەی خۆی بەچاویدا دەداتەوە و دۆ و دۆشاوی تێکەڵ دەکا و دەڵێ:

«میر بەقوربانت دەبم، خۆ نانی ئاغایان بۆ نۆکەران منەتی نینە،

«هەر نانی خۆت بەفکرە ئەمەگی منی قەلەندەرت بەفکر نینە،

«ئەتوو گولێک بووی لەوانی نفرینە،

«حەوت ساڵانم سواڵ بۆ کردی، سێبەرم بۆ دەکردی لە گوێی کەرێ شینە،

«بەوانەش قایل نەبووم بردمیە ئەستەمبووڵێ بۆ خزمەت سوڵتانی ئەمینە،

دەچوومە کن شوان و گاوانان دە قاپێلکی کیسەڵاندا چۆڕچۆڕەی شیرم بۆ توو هینا.

«ئێستا دەڵێی دەرت دەکەم بەدڵ و یەقینە».

ئەو حەوت دێرانە سیمای بەیتەکە دەگۆڕن و سەر لە خوێنەر دەشێوێنن چاککردنیان هاسان بوو. بەڵام هەق نەبوو دەستیان لێ بدەم. چۆن نووسرابوون هەر وام نووسینەوە.

پاش ئەو چەند دێرانە برایم هەستی دەروونی خۆی دەردەبڕێ و بەخاتوون پەریخان هەڵدەڵێ و بەڕاستی بەندەکانی ناسک و جوانن.

برایمۆک بە هەزار کوێرەوەری و دەردی سەری دەگاتە ماڵە میرشێخی و بەبێ سەر و زمانی لە کانییە خومارۆیەی دێننەدەرێ. (جێی هەرە ئینسانی چیرۆکەکە ئێرەیە). میرشێخ بەتایبەتی ژنە گەورەکەی، ئەمەگی برایمۆک دەدەنەوە. چارێک بۆ برایمی کەسیرە و سڕبوو دەدۆزنەوە و فیداکارییەک بۆ ڕزگاریی ئەو لە چەنگاڵی مەرگ ئەنجام دەدەن؛ کە ڕەنگە وێنەتان لە هیچ چیرۆکێکیدا نەخوێندبێتەوە.

برایمۆک له مردن ڕزگار دەبێ، میرشێخ دەنێرێ خاتوون پەریخان بە فێڵ دێنێتە ماڵە خۆی و لە برایمی مارەدەکا و برایم بەئاوات دەگا:

«کاری هەرتکیان بوو تەواوە،

«موبارەک بێ بووک و زاوا،

«(ڕەحمان بەکر) ڕاوەستاوە،

«لەنێو کوردی زۆر بەناوە،

«لە سابڵاغێ دانراوە،

«حوکمی(١) خاریجەگەری بەوی دراوە،

«ئەلحەملای کارمان تەواوە.»

شێخ فەرخ و خاتوون ئەستی

شەشەم بەیتی کتێبەکەمان بەیتی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستییە. ئەو بەیتە پاش مەم و زین لە هەمووانی پتر جێ گرتووە. (ڕەحمان بەکر) لەو بەیتەدا زۆر وەستا و شارەزا بووە. زۆر بەڕێ و جێی گوتووە و باش تۆمارکراوە.

دەڵێن فەرخ و ستی بە زاری کرمانجی ژووروش چاپ کراوە، بەڵام بەداخەوە وەگیرم نەکەوت تا لەبەریەکیان ڕانێم و جیاوازییەکانیان بخەمە بەرچاو.

بەیتبێژ دەپێشدا بە قسە دەست پێ دەکا و زۆر بەکورتی باسی لە دایکبوونی فەرخمان بۆ دەگێڕێتەوە. (نازانم بۆ بەپێچەوانەی جاران ڕەحمان بەکر قسەکانی پچکر پچکر و تێکەڵ پێکەڵن). پاشان دێتە سەر شیعر. شیعری جوان و ڕەوان، شیعری سوار و ساکار، شیعری بەتاموخوێ و تەروپاراو. لەسەر کێشی خۆمانە و تایبەتی و کۆنی کوردی. بۆ دەربڕینی مەبەست، جاری وایە نیوە شیعرەکانی

(١) وا دیارە ڕەحمان بەکر لە پاداشی ئەو کارەی کە بۆ ئۆسکارمانی کردووە، کراوە بە تەبەعەی دەوڵەتی ئەڵمان. ئەو سەردەمەی قانوونی کاپیتو لاسیۆن لە وڵاتی ئێران هەبووە. ئێرانی زۆریان بوونە تەبەعەی دەوڵەتە گەورەکان و قانوونی ئێران نەیگرتوونەوە. نەمبیستووە پیاوی هەژار و کەم دەست بووبنە تەبەعەی بێگانە، ڕەنگ بێ ڕەحمان بەکری کرمانج لە سایەی هونەرەکەیەوە یەکەم کرمانج بووبێ کە ئەم کارەی بۆ جێبەجێ کرابێ. هێمن

تەواوێک درێژن و جاری واشە زۆر کورتن. بەڵام لە هەموو حاڵێکدا کێش و مۆسیقا پارێزراوە. قافیەی زۆر بەگرنگ گرتووە. شیعری بێ قافیەی تێدا نابینی. بەڵام قاعیدەیەکی ڕێکوپێکی نییە، جاری وایە زۆر لەسەر قافیەیەک ڕۆیوە و جاری وایە هەر تاقە دوو نیوە شیێعر لەسەریەک قافیەن، بەستەیە بەهاسانی و گرانیی قافیە، ئەگەر هاسان بووە زۆری لەسەر ڕۆیوە و ئەگەر گران بووە خۆی ماندوو نەکردووە و زووی بڕیوەتەوە. شایەرە کۆنەکان دووپاتەکردنەوەی قافیەیان لە شیعردا بەعەیب نەزانیوە. ئەم کێش و قافیەیە نەبۆتە هۆی ئەوە شایەر لە مەبەستی بنەڕەتی دووربێتەوە و لە گێڕانەوەی چیرۆک دامێنێ. ئەم بەیتە بەندی زۆر جوان و مەزموونی زۆر ناسک و شاعیرانەی تێدا هەن، تابلۆی زۆر ڕەنگین و هونەرمەندانەی کێشاوە. زمانەکەی زۆر تەڕ و پاراوە. وشەی گەلێک ڕەسەن و شیرینی کوردیی بەکارهێناوە. بەپێچەوانەی بۆچوونی ئۆسکارمان، بەیتبێژ لە شێوەی موکریانیدا گیری نەخواردووە و لە زاراوەکانی دیکەش گەلێکی کەڵک وەرگرتووە. بەتایبەتی ئەگەر پێداویستی بەقافیە بووبێ.

ئەوەی لەو بەیتەدا سەرنجی منی ڕاکێشاوە و بێگومان سەرنجی خوێنەرە بەڕێزەکانیش ڕادەکێشێ تەنیا باری شیعر و زمان نییە؛ بەڵکە باری دارشتنی چیرۆکە. ئەم بەیتە لە کۆمەڵێک چیرۆکی جۆربەجۆر پێک هاتووە کە تێکەڵ کراون و پێکەوە جۆش دراون و ئەم چیرۆکە سەیروسەمەرەیان لێ پەیدابووە. من زۆرم چیرۆک بیستوون و کەمیشم نەخوێندوونەوە. تا ئێستا :چیرۆکی کورتی وام نەبیستووە و نەخوێندۆتەوە کە ئەوەندەی لکوپۆپ لێ بێتەوە و ئەوەندەی ڕووداوی سەیر تێدا بێ.

ئەم چیرۆکە کورتەی کە شایەری نەناسراوی کورد بۆ ئەوەی بتوانێ بەشەوێک تەواوی بکا، ناچار بووە کورتی بکاتەوە تا شاباشی ئاغای پێ بگا، تا قاوەچی کرێی بداتێ، یا هیچ نەبێ، دانیشتوانی هونەردۆستی مزگەوتی لادێ، ڕەحمەتی بۆ دایک و باوک بنێرن و دەم خۆشێکی پێ بڵێن، ئەگەر بەبیری نووسەرێکی وەک (ئەکساندر دوما)دا هاتبا، بێگومان چەند بەرگ ڕۆمانی شیرین و درێژی لێ دروست دەکرد.

بەیتبێژ بێ ئەوەی بێڵێ هەودای چیرۆک بپسێ، زۆر باری ژیانی کۆمەڵایەتیی کۆمەڵی کوردەواریمان بۆ دەگێڕێتەوە. ئەو ڕێوشوێنە تایبەتییە باش و درێوانەمان

نیشـان دەدا کە ئێسـتـاش مـاون و بەتایبـەتـی لە لادێدا کـەمـیـان گـۆڕان بەسـەردا هـاتووە. ئەگـەر ژنێک زا، چۆن ژنانی ئاوەدانی لێی کۆدەبنەوە. ئەگـەر کـوڕی بوو، چۆن مزگێنی بۆ باوک و کەسوکاری دەبەن؛ چۆن ڕووژووی دەکەنەوە؛ نێوکی دەبڕن و دەیهـاوێنە سـەر بێـژینگ تا حـەوتـووی دەچێ. ژنی زەیسـتـان چـۆن دەکـەوێ و مـەلۆتکەی لە تەنیـشت دادەنێن و بۆ ئەوەی شـەوە منداڵەکە نەخنکێنێ و ئاڵ خـۆی نەبا، قـورعـان و دوعای لەسـەر دەخـوێنن؛ یا هـیـچ نەبێ قـورعـانێکی لە پشت سـەری دادەنێن. پاش ئـەوەی حـەوتووی چـوو دایک خـۆی دەشـوا و جلک دەگـۆڕێ و منداڵ ناو دەندرێ و داوێژرێتە سـەر پشتی لانک و گوێزەبانەی بۆ دەگرێ. بەڵام قـارەمانی ئەم چیـرۆکە گـوێزەبانەی بۆ نـاکرێ؛ چونکە کـارەسـاتێک دەقـەومـێنێ کـە خـزم و کەسـوکاری هۆشی ئەو کارەیان نامێنێ. پاش ئەوە باسی مردوو و مـردن و شـووتن و ناشـتن و سـەرەخـۆشـی و پرسـە و لە مـزگـەوت کـۆبوونـەوەمـان بـۆ دەکـا. ئەو ڕێوشوێنەی کە هیچ گۆڕانی بەسەردا نەهاتووە و لەلادێدا هـەروەک خۆی ماوە(١).

ئەو کـەسـانەی (تذکرة الاولیـا)ی شـێـخی عـەتار شـاعـیـر و نووسـەر و سـۆفی بەناوبانگی فارسیان خوێندبێتەوە، دەزانن شێخی وا هـەبوون و کاری وایان کردووە پیـاو سـەری سـووڕدەمـێنێ و پێی بە عـەرزەوە وشک دەبێ. بـۆ نموونە لەو کتـێـبـەدا خـوێندوومـەتەوە ڕۆژێک دوو شـێخ لە قـوون تەندوورێک کـە هـەروا نێـڵـەی دەهات پێکەوە ڕۆنیشتبوون. جامێکی ئاویان بۆ دانان. یەکیان دەستی دە ئاوەکەی هەڵدا و ماسییەکی زیندووی دەرێنا. ئەوی دیکە گوتی: «جا ئەوە چییە، ماسیماڵی ئاوێیە.» ئەوجـار بۆ خـۆی دەسـتی ڕۆهێـشـتـە تەندوور و مـاسـیـێکی هێنادەر. ئـەویش نەک ماسی برژاو، بەڵکە ماسی زیندوو. یا ئی وایان هەبووە دەرزی دە بـەحر هـاویشتووە و دوایە گـوتوویەتـی دەمـەوێـتـەوە. هـەزاران مـاسـی لە دەریا هـاتوونەدەر و هـەریەکـە

(١) بیسـتوومە لە ناوچەی پشدەر شەخسێک هـەیە ناوی شێخ فـەرخە. خـەڵکی ئەو ناوچە زۆریان پێ گـەورەیە و گـۆڕەکـەی مـەزارە و بۆ نـیـاز و مـرادان دەچنە سـەری. مـاوەیـەک لەوەی پێش لاوێکـی خـوێندەوار و ڕووناکبـیـری پشـدەری بەڵێنی پێ دام زانیـارییـەکی تەواوم لەسـەر ئەو پیـرە بۆ بـنووسـێ و بۆ بنێـرێ. ئەویش بەڵێنی خـۆی بەجێ هـێنا و نووسراوەکەی لە شوێنی خۆیدا چاپ دەکرێ. شێخ فەرخی پشدەر شێخێک بووە وەک ئەو هـەمـوو شـێـخـانەی دیکە. کـەشف و کـەرامـاتی نواندووە و چاکەی دەگـەڵ خـەڵک کردووە و لە خراپەی گێڕاونەوە.

دەرزیێکی زێڕ و زیوویان بەدمەوە بووە شێخ نەیویستوون و تا ئاخری ئی خۆیان دۆزیوەتەوە و بۆیان هێناوەتەوە! زۆریان بەرماڵی ممبارەکیان هاویشتۆتە سەر دەریا و پێی پەڕیونەوە، یا باریان لە شێری دڕندە ناوە و هەژدیهایان وەک گوریس پێ هەڵداوە. شێخی عەتار زۆر شتی سەیرتریان لێ دەگێڕێتەوە. شێخ فەرخی پشدەریش یەکی وەک ئەوانە بووە و کاری وەک ئەوانی کردوون.

بەڵام ئەو شێخ فەرخەی کە خەیاڵی شایەرێکی کوردی نەخوێندەوار دروستی کردووە، کاری لە کەشف و کەراماتی شێخانەدا نەهێشتووە و موعجیزاتی پێغەمبەرانەی کردوون. سەیر ئەوەیە بەپێچەوانەی پیاوچاکان، بەباری خراپەدا کەڵکی لەو هێزە خواپێداوە وەرگرتووە.

فەرخ هەر لە دایکی بەردەبێتەوە، وەک عیسا قسە دەکا. خەڵک سەریان سووڕدەمێنێ و بە ڕموزنی دەزانن. فەرخ لە قەرەواش و مامان و ژنەکانی دەوروبەری دایکی ڕادەخوڕێ و هەڕەشەیان لێ دەکا و تەنانەت لە هەڕەشەکەیدا وشەی بێگانەش بەکاردێنێ، تا بزانن جگە لە زمانی زگماکی، زمانی دیکەش دەزانێ و دەڵێ:

«ئەو پیرێژن و مامانچی و سەرسپییە،

«هێندێک کێشکچی بن هێندێک بەرن مزگێنییە،

«زۆرو دەدەنێ کەم نییە،

«ئەگەر هێناتانەوە هەموویان لێ بەش دەکەم بە برایەتییە،

«هەر کەس پووڵێکی بدزێ بەحەقی ئەو خولایەی ڕەببییە،

«سەری دەتاشم سواری کەرێی دەکەم (بیروونی) دەکەم لە شاری داودییە.»

فەرقی فەرخی دەگەڵ عیسا دوو شتە. یەکیان: عیسا کە بەساوایی قسەی کرد، بۆ پاکانەکردن لە دایکی بوو. قسەکانی باش و خێربوون. بەو موعجیزە مریەمی بوختان پێکراو و ئابرووبراوی کردە ژنێکی پاکی مێژوویی. بەڵام فەرخ، زمانی بەباش و خێر نەگەڕا. جگە لەوەی هەڕەشەی پێ لە خەڵک کرد، بەو زمانە تەڕ و پاراوە تووک و نزای لە دایک و باوکە بەستەزمانەکانی خۆی کرد و کوشتنی. ئەوە یەکەم کاری باشی فەرخۆڵەیە، شاکارەکانی دیکە دوایە دەبینن. فەرقی دووەم ئەوەیە وەک دەزانن عیسا دڵداری و شتی وای نەکردووە و تا لەسەر عەرزی بووە بە

ڕەبەنی ماوەتەوە؛ بەڵام فەرخۆڵەی ئێمە هەر لە زگی دایکیدا ئاشقی خاتوون ئەستی کچی مامی بووە و دایک و باوکە هەژارەکانیشی بۆیە مراندن تا بەکەیفی خۆی کاو لە خاتوون ئەستی ببینێ.

مامی فەرخی ترسا خەبەر بە سوڵتانی ئەستەمبووڵێ ڕابگا کە ڕموزنەی وا لە بنەماڵەکەیاندا پەیدابووە و ئازاریان بدا. دەستووری دا لە تەویلەی کەڵ و گامێشاندا فڕێی بدەن تا لەبن پێیاندا بچێ.

ئەوە ئەفسانەی زاڵی باوکی ڕۆستەمیمان وەبیر دێنێتەوە. بە قسەی فیردەوسی ئەویش منداڵێکی سەیر بووە. کە هاتۆتە سەر دنیا ڕیش و سمێڵێکی پیاوانەی هەبووە. باوکی کە پاڵەوان و ڕەسەنزادە بووە، پێی شوورەیی بوو تۆرەی وا سەیروسەمەرەی لەپاش بەجێ بمێنێ. بۆیە ناردی لە بیابان فڕێیان دا. سیمرغ بردی و بەخێوی کرد و عاملاندی و کردی بە پیاوێکی ئەوتۆ کە باوکی شانازیی پێوە بکا(١).

کە فەرخیان هاوێشتە سەر لانک و دەسرازە توند توند شەتەکیان دا، کارێکی وای کرد کە بێگومان لە مێژوودا وێنەی نییە و نەبیستراوە؛ با لە زمان بەیتبێژەوە کارەساتەکەتان بۆ بگێڕمەوە؛

«تەمەنای کرد لە ڕەبییە،

هەموو کەس خەوی گران بییە،

«وەڵڵاهی چیدی دەو لانکەیدا نابم ئەو شەو دەچمە پاڵ خاتوون ئەستییە.

«فەرخ هاواری دەکردە خولای جەبباری،

«دەسرازەی بەسەر خۆیدا فڕێ دەدا لە لانکێ دەهاتە خوارێ بە یەکجاری»

بە سەرینی خاتوون ئەستییە هەڵدەگەڕا، دەرزیی لە بەرۆکێ دەرهێنا پێی دە یەخەی کێشا بۆخۆی چووە نێو سینگ و مەمکانی بە یەکجاری. دڵداری وا سەیروسەمەرە کێ بیستوویەتی؛ مەلۆتکەیەکی سەر حەوتوو و چلوان خۆ لە لانک هەڵدێرێتە خوارێ، بە سەرین هەڵگەڕێ، بە درزی بەرۆکدا خۆ لە ژووری ڕۆکا و بچنە زگ کیژێکی سەر و عوزر شۆڕ. جا توخوا خاتوون ئەستی هەقی نەبووە بڵێ:

(١) ئێستاش لە کوردەواریدا ئەگەر ویستیان باسی زانایی و وریایی کەسێک بکەن، دەڵێن دەست پەروەردەی سیمرغە.

«گوڵە! ئەتوو دێیە کن ئەمن چت پێ دەکرێ؟» ئەو ژوانانە درێژەیان دەبێ و شتی سەیر لەو بابەتەوە لە بەیتەکەدا دەخوێننەوە کە پێویست ناکا من بۆتان بگێڕمەوە.

لەپڕ ڕووداوێکی تازە ڕوودەدا؛ ئاشقێکی دیکە بۆ خاتوون ئەستییە پەیدا دەبێ. شێخاڵە کەچەڵێک قوت دەبێتەوە. گەورەپیاوێکی وڵاتی خۆیەتی، کەچی لە سوێ خاتوون ئەستییە دەبێتە شوانیماڵی باوکی.

لکێکی تر لە چیرۆکەکە دەبێتەوە. شێخاڵ لەباتی شەرتی شوانی داوای خاتوون ئەستییە دەکا. براکانی و دایک و باوکی ناچار دەبن بەزۆرەملێ خاتوون ئەستییە لە شێخاڵ مارە بکەن. بەو مەرجە شێخاڵە کەچەڵ بە (گۆڕەمەرگی) یانی تا مردن بۆیان بچێتە بەرمەڕی. شایەر لێرەدا دیمەنێکی دزێو و ناشیرینی ڕێوشوێنی کۆمەڵایەتیی کوردەواریمان نیشان دەدا. ڕێوشوێنێک کە ماکەی چارەڕەشیی کۆمەڵە دیلی و بێدەستەڵاتی کچ و زوڵم و زۆری برا و ماڵپەرستی و بێبەزەییی دایک و باوک.

خاتوون ئەستی ناڕازییە، کەس ئەو کارەی پێ خۆش نییە. تەنانەت ماڵپەرستی و تەماح، کەسوکاری کچەکەیان ناچارکرد ئەو کارەی بکەن. ئەوان مەڕەکەیان لە کچەکەیان پێ بەنرختر بوو، دەنا پێیان خۆش نەبوو شێخاڵ ببێتە زاوایان. لەو نێوەدا تەنیا دوو کەس بەکەیفن، دیارە یەکیان شێخاڵە کەچەڵە. ئەوی دیکە کێ بێ باشە؟ ڕەنگ بێ بەلاتانەوە سەیربێ ئەگەر بڵێم ئەوی تر کەس نییە فەرخۆڵەی دڵتەڕ و شەوگەڕ نەبێ، بەڵێ. فەرخۆڵە گوێ ناداتە ئەوی گراوییەکەی بەزۆری و بەنابەدڵی بەمێرد دەدەن. بۆچی؟ چونکە دەترسا یەکی دی بەسەر خاتوون ئەستی هەڵوەستێ و خاتوون بەبووک بچێ؛ بەڵام شێخاڵ زاوابەندە و قەراریش وایە تا خاتوون ئەستی بۆخۆی مل نەدا، بەدەستی نەگرێ. کەوابوو جارێ فەرخ دەرفەتی هەیە کەیفی خۆی بە دۆستەکەی تەخت بکا.

لەو بەیتەدا شتێکی ترمان لە واقیعی ژیانی کۆمەڵایەتیی کۆنی کوردەواری و تەئسیری وەزعی ئابووری لەسەر ڕێوشوێنی کۆمەڵایەتیی گەلان بۆ ڕوون دەبێتەوە. ئەمیرێکی کورد کە ئەگەر چیرۆکەکە بخوێننەوە تێ دەگەن زۆر بروای بە جیاوازیی چینایەتی هەیە- حازر دەبێ کچی خۆی بدا بە شوانێک. بۆ؟ چونکە تا ئەم دوایانە کورد گەلێکی کۆچەر بووە و بەمەڕداری و ئاژەڵ بەخێوکردن ژیاوە و زۆر کەمی

ئاوڕ وەسەر کشتوکاڵ داوەتەوە. دیارە شوانێکی چاک چەند بەکاری مەڕداری دێ. لە کتێبەکانی دینیدا خوێندوومانەتەوە زۆربەی پێغەمبەرەکان شوان بوون و شوانی سوننەتە. ئەوەش بەڵگەیە بۆ ئەوەی مەڕداری کاری ئەسڵی گەلانی کۆچەر بووە(١).

دیسان شایەر لکێکی دیکە لە چیرۆکەکە دەکاتەوە و شێخاڵ گرنەی دەگرێ کە دەبێ خاتوون ئەستی بێتە مەڕ دۆشین. ئەگەر ئەو شوانە، ژنیشی دەبێ بێری بێ. ئەو لکەی چیرۆکەکە هەم زۆر شیرین و خۆشە هەم شتی سەیری تێدان، هەم چەند ڕێوشوێنی کۆنی سەردەمی دەرەبەگایەتیی کۆمەڵی کوردەواریمان نیشان دەدا کە تا ئێستاش بەتەواوی بنەبڕ نەبوون. شیو و کوڵی کیژە ئەمیران، چوونە مەڕی ناسکە بێرییان، بێر و هاوێری مەڕی و شتی دیکەی وا. فەرخیش بێ کار نییە و ڕۆڵی ئەسڵی هەر ئەو دەیگێڕێ. کچەکان دەخەوێی دەکەن و دەچنە شیو و کوڵ. کە وەخەبەر دێ وەدوویان دەکەوێ. ئەوان خۆیان ڕووت کردۆتەوە و خەریکی کاری خۆیانن. فەرخ لە کەلێنی بەردی پاردەوە تەماشایان دەکا. کارێکی سووک و منداڵانە و بێ شەرعییە. ڕاستە لە ڕاست خوشکەکانی خاتوون ئەستییە چاو دەقوچێنێ؛ بەڵام هەر لەبەری پێوە تا تۆقی سەری دە خاتوون ئەستییە دەفکرێ. بە چ هەقێک ئەو کارە دەکا، مەگەر خاتوون ئەستی مارەکراوی پیاوێکی دیکە نییە؟ گریمان فەرخ زۆر ڕووناکبیر بووبێ و لێکی دابێتەوە خاتوون ئەستی بەزۆرەملی مارەکراوە و مارەی لە شێخاڵ نەهاتووە، دیسان هەقی نەبوو ئەو کارە ناشیرینە بکا. بۆ ئەوەی سەرنجی خاتوون ئەستی ڕابکێشێ، کارێکی سەیرتر دەکا. بەردان بەسەر خۆیدا دەڕووخێنێ و بەئانقەست خۆی دەگەیەنێتە حاڵی جاوی. وسو ئاغای بانگ دەکەن یاسینی لەسەر بخوێنێ؛ بەڵام لەپڕ زیندوو دەبێتەوە و نایەڵێ وسو ئاغا- کە ئەویش دڵی بەخاتوون ئەستییەوە هەیە- بێتە پێش.

پاشان وسو ئاغای دەکاتە نۆکەر و پیاوی خۆی. ئەویش بە چ فێڵێک؟ وسو ئاغا لە تۆرەی بەکرە مەرگەوەڕە؛ لە جزیری بۆتان هەڵی نەکردووە، پەڕیوەی ئەم وڵاتە بووە. کەس بەو ڕازە نازانێ فەرخ نەبێ، چونکە غەیبزانە. کە ئەوەی بە وسو ئاغا ڕادەگەیەنێ، وسو ئاغا دەست و داوێنی دەبێ ڕاستی لێ نەڵێ. خاتوون ئەستی بەخوشکی خۆی قبووڵ دەکا و بۆ هەمیشە دەبێتە پیاو و پشتیوانی فەرخ و

(١) مووساش بە زاوابەندی شوانەتیی کردووە.

خزمەتی بەنرخی پێ دەکا. تێگەیشتن دووزمانی و شۆفاریی چەند تاوانێکی گەورە بووە؟ تۆرەی پیاوێکی شۆفار بۆ ئەوەی ڕازی نەدرکێ، بەهەموو دەستەڵاتی خۆیەوە ملی بۆ منداڵێک ڕادەکێشێ.

گوتمان فەرخ کە لە دایک بوو موعجیزەی عیسای نواند، بەڵام بەباری باشدا نا. ئێستا دەبینین موعجیزەی مووساش دەنوێنێ؛ دیسان بەباری خراپدا. مووسا وەکازێکی هەبوو دەیکردە هەژدیها. گیانی وەبەر بێ گیانێکی دێنا، بۆ ئەوەی سیحر بەتاڵ بکا؛ بۆ ئەوەی جادووگەران ببەزێنێ؛ بۆ ئەوەی فیرعەونی زاڵم و زۆردار بترسێنێ. بەڵام فەرخ گیاندارێک بێ گیان دەکا؛ ئینسانێک دەکاتە بەرد.

خاتوون ئەستی و دایکی بۆ دڵدانەوەی شێخاڵ دەچنە مەڕی. فەرخ ناحەجمێ و وەدوویان دەکەوێ. دایکی خاتوون ئەستییە سیری دەخوا و زمانی دەسووتێ و ناماقووڵی دەکا و ئێستر وەسەر فەرخ دەپەڕێنێ. فەرخ ڕقی لێ هەڵدەگرێ. دەپێشدا تۆڵەیەکی لێ دەستێنێتەوە و کارێکی وا دەکا کە منداڵی هەرە قۆشمە و بەدفەڕ نەبێ نایکەن. دڕووی وەبن کلکی ئەو ئێسترە دەدا کە پیرێژنە سەر بەسۆدرەکە سواری بووە. دڕوو وەبن کلکی ئێستردان گاڵتە نییە؛ ئێستر شێت دەبێ. جیفڕک هەڵداوێ. ئەملا و ئەولا دەکا، تا پیرێژن هەڵدەدێرێ و چی وا نامێنێ مل بشکێنێ. فەرخ بەوەشی لە کۆڵ نابێتەوە. دوعای لێ دەکا و دەیکاتە بەردێکی شین.

دەچنە مەڕی لکێکی شیرین و جوان لە بەیتەکە دەبێتەوە. نامەوێ باسی بکەم. دیسان فەرخ هێزی خۆی نیشان دەدا و شێخاڵ ڕەق دەکا. کەیفی خۆیەتی شێخاڵ بێ ئەدەبیی دەگەڵ کردووە؛ بەڵام ئیزندانی گورگ بۆ نێو مەڕ، کارێکی پیاوچاکانە نەبوو و زەکات بەگورگیدان بەهیچ شەرعێک دروست نییە. کەچی فەرخی ئێمە بێ ئەوەی ئەو شیعرەی سەعدی لەبیر بێ:

ترحّم بر پلنگ تیـــــز دندان
ستمکاری بود بر گوسفندان

گورگان دەنێرێ لەبەر چاوی باشقە شوانی مامی، مەڕی بخۆن؛ هەر بۆ ئەوەی هێزی خۆی بە شێخاڵ نیشان بدا. لە گەڕانەوەدا خاتوون ئەستی زۆری لەبەر دەپاڕێتەوە دایکی نەجات بدا. ئەویش لەبەر دڵی ئەو گیانی وەبەر دێنێتەوە. بەڵام

جارێ تا دەگەنەوە شاری دەیکاتە دێڵەسەگ و نایکاتەوە ئینسان. ڕاستە ئامۆژنی ژنێکی باش نەبوو؛ بەڵام ئەو تۆڵەئەستاندنەوەش زۆر بێ ڕەحمانەیە. ئامۆژنی نەقڵەکە بۆ کوڕەکانی دەگێڕێتەوە و ئەوانیش ئەو سووکایەتییەیان پێ قبووڵ ناکرێ. لە فەرخ دەخەفتێن و خەریک دەبن بێ بەتڵێن. ناچار ڕادەکا و دەچێتە ماڵە وسوئاغا. ماڵە وسو ئاغا زۆر ڕێزی لێ دەگرێ. لەوێش ئیعجازێک دەنوێنێ کە (شەققو لقەمەمان) وەبیر دێنێتەوە. هێشتا سێ ڕۆژی ماوە ڕەمەزان تەواو بێ، مامی ڕادەگەیەنێ هەرکەس مزگێنیی جێژنم بۆ بێنێ جوانوو ئەسپێک و کەوڵێکی جێژنانە دەدەمێ. فەرخ زەمان دەگۆڕێ و جێژن سێ ڕۆژ وەپێش دەخا و مانگ دەبیندرێ و جێژنانەی وەردەگرێ. لە هەموو کارەکانی سەیرترە؛ دەستەڵاتێکی زۆری ئینسانە بەسەر تەبیعەتدا. کەس شتی وای لە دەس نەهاتووە. جگەلەوە تەنیا کارێکی قارەمانی چیرۆکەکەمانە کە قازانجی خۆی تێدایە و بەزیانی کەسیش تەواو نابێ.

کوڕە مامەکانی ئەوجار بەفێڵ و دەهۆ خەریکن لەنێوی بەرن. خاتوون ئەستی پێ دەزانێ نایەڵێ دە داو کەوێ. فەرخ چی دی خۆی پێ ناگیرێ؛ دەپێشدا کارێکی گەلێک خراپ و ئەتکێکی زۆر گەورە بە کوڕە مامەکانی دەکا.

یەکێک لە ڕەسمە هەرە دزێو خراپەکانی کوردەواری کە بەداخەوە ئێستاش هەر ماوە، گیشە و گەڵ و خەرمان سووتاندن، زگی گا دڕین. کلک و گوێی کەر و ئێستر بڕین و ڕەفیسکە و ڕەمانەی یەکسم هەڵبڕینە. فەرخیش پێش ڕۆیشتن ئەو کارەی کرد. با شایەر بۆتان باس بکا:

«کێ، بوو؟ فەرخۆڵەی نازدارە،

شیری بابی وەچەنگ کەوت ئەو جارە،

دەستی دایە بۆ یەختەخانەی ماڵی مامی چووە خوارە،

دەرکی کردەوە چوو لە تەویلەی گرتی قەرارە.

بەتەویلەیدا هات لە ڕەفیسکەی هەموو ماین و ئەسپانی داوە.

قەت یەکێکی بەساغی نەماوە.»

پاش ئەو کارە ناشیرینە لێی سواری جوانوولەی خۆی دەبێ و دەچێ بۆ شام بۆ ماڵی خاڵی. لە ڕێگادا تووشی زۆر کوێرەوەری دەبێ؛ بەسەر هەموو کۆسپێکدا زاڵ

دەبێ. دیارە نەک بەهێزی شـان و باهۆ، بەڵکە بەهێزی مەعنەوی. بەفر دەتوێنێتەوە و نەقڵی شەقبوونی نیلمان بەئیشـارەی مووسـا وەبیردێنێتەوە، بەزەحمـەت لە زێ دەپەڕێتـەوە. پیرە بارگینێک ئەسپەکەی بریندار دەکا، هەرچەند دوایە پەشیـوان دەبێتەوە، فەرخ لێی نابووڕێ و تووکی خراپی لە خۆی و تۆرەمەی دەکا.

فـەرخ ئەو جـار ئیعجـازی سولەیمانی پێـغـەمبـەر نیشـان دەدا؛ زمـانـی باڵندان دەزانێ. دوو ڕەشـیـشــەی نێـر و مێ ئەسـپـەکەی دەرەوێننەوە، ڕازێک بۆ نێـرەکـە دەگێـڕێتـەوە کـە دەبێـتـە هۆی ئەوە هەمـوو سـەری مـێـیـەکـەی هەڵبـچـڕێ. لەو موعجـیـزەش کەڵکی خـراپ وەردەگـرێ، بەڵام دوایە پەشیـوان دەبێـتەوە و دوعـای باشیـان بۆ دەکا. لە کەوانیش تووڕە دەبێ و دوعای لە کەوانیش دەکا. دوعاکەشی گیرابووە.

نازانم لە پێش ئەوەیدا فـەرخ دوعـا لـە کـەوان بکا چۆن بوون؟ بەڵام ئـەوانەی لە کوێستان ژیاون دەزانن کەوی تێژباڵ دەبەفری یەک نوا و تەڕدا هـەر یەک باڵ و دوو باڵ دەفڕێ. کە باڵی تەڕبوو سـەری لە بەفرێ ڕۆدەکا و قوونی قووچ دەکاتەوە و بە دەستی دەگیرێ.

کورتی ببڕینەوە فـەرخ بەهـەزار ناری عـەلی گـەیشـتـە شـامێ و ماڵی خـاڵی. بەڵام ئەو پەندەی پێشـینیـانی لێ وەڕاست نەگـەڕا: «خـاڵان خـوارزا مـەزن کرد، مـامـان برازا بزر کرد». خـاڵی نەک هـەر بەخێرهاتنی نەکرد، نەک هـەر بەپیرییـەوە نەچوو، نەک هـەر ڕێی نەدا بۆ مـاڵی خـۆی، بەڵکە جاڕێ ڕاکێشا، کـەس ڕای نەگرێ. فـەرخ پەنای بۆ تەکیەی شێخان برد.

دیسـان لکێکی دیکە لە چیرۆکەکە دەبێتـەوە. لکێکی خـۆش و شـیـرین و تەنانەت سـەیر و پڕ گاڵتـەوگەپ. من نامەوێ لێرەدا باسی ئەو بەشـەیان بکەم، تەنیا دەمەوێ ڕێوشوێنێکی سـەیری سیاسـی کۆمـەڵی کوردەواریتان بخەمە بەرچاو. لەو بەیتەدا و لە زۆر چیرۆکی دیکەی کوردیدا هـەیە و بێگومان ئەسـڵێکی هـەبووە. کاتێک ئەمیری شـارێک دەمـرێ یا لێ دەکـەوێ، بازی دەوڵەت هـەڵدەوێن و لەسـەر هـەر کـەس نیشت ئەوی دەکەنە ئەمیر. سـەیر نییە کۆمەڵێک ئینسانی خاوەن عەقڵ و بیروڕا و تەگبیر، ئیـخـتـیـاری خـۆیان بدەنە دەست بـاڵندەیەکی بێ عـەقڵ، گـەورە و مـەزنیـان بۆ هەڵبـژێرێ؟ فـەرخـیش بەو جـۆرە بوو بە ئـەمـیـری شـامێ. لەو چیـرۆکـەدا لـەباتی

دەوڵەت کە لە کوردەواریدا زۆر مەشهوورە دەڵێ: (بازی یەقین). من ئەوەم هەر لەو بەیتەدا بیستووە. بەڵام ئەوە زۆر هەیە ئەگەر کەسێک چاکی بۆ هات، کورد دەڵێ:

«بازی دەوڵەتی لەسەر نیشتووە»

فەرخ بە ئەمیری و مەزنی و تەخت و بەختیش خاتوون ئەستی لەبیرنەچووە. دیسان بەشێوەی سولەیمان پێغەمبەر قاسیدی ناردە کن خاتوون ئەستی. بەڵام قاسیدی ئەو باڵندەیەکی جوان و پاک و خاوێن بوو. پەپووسڵەمانەی بۆگەن نەبوو؛ قورینگ، قورینگی جوان و نازدار بوو.

باسی ڕازیکردنی شێخاڵ و ناردنی خاتوون ئەستی بۆ شامێ، دیسان لکێکی دیکەی چیرۆکەکەیە. لەسەر ڕۆینی لێرەدا پێویست ناکا. بەڵام فەرخی ئەمیر و مەزن، شیرین کارییەکی دیکە دەکا. پێی وابووە بەربووە و هەمیشە بۆی دەلوێ، دیسان بەدزی پارێزێ بۆ خاتوون ئەستییە دەبا کە لە قەراخ شاری هەڵی داوە. خەریک دەبێ وەک زەمانی منداڵی دەباڵی خزێ؛ کەچی پاسەوان پێ دەزانن. دەیگرن، جا وەرە لێی دە؛ کوێت دێشێ. هێندیان لێ دا تا دەنگی لە زگی هات. دوایە خاتوون ئەستی ناسییەوە. بۆچی وای کرد؟ بۆخۆی دەزانێ. ئەگەر تا بەیانی سەبری کردبا ئەو لێدانەی دە کیسەیدا دەماوە.

پاش ماوەیەک خاتوون ئەستی دەگەڕێتەوە و دەمرێ و فەرخیش ئۆقرە ناگرێ و دێتەوە وڵاتی خۆی. کە دەزانێ خاتوون ئەستی مردووە، دەچێ دەست دە کێلەکەی وەردێنێ و لە خوڵای دەپاڕێتەوە، یا بیکوژێ یا خاتوون ئەستییەی بۆ زیندوو بکاتەوە. نزاکەی بە زیانی خۆی گیرا دەبێ:

«هەرچەند دوعای کرد فەرخ بەستەزمانە،

«لێی نەهاتە جواب خاتوون ئەستیی نۆجوانە،

«لە بارەگای خوڵای دەهات میوانە،

«ڕوحیان لێ وەردەگرت ئەو بەستەزمانە،

«دەهاتنە سەری ئەو هەموو خزمانە،

«زەریفیان دەشوت سەید و مەلایانە،

«کن خاتوون ئەستییەی لێ بوو گۆڕخانە

«فەرخ لە خاتوون ئەستییە میوانە.»

خوێنەری خۆشەویست! بەو کورتە باسە بەیتی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستی شی ناکرێتەوە. من تەنیا ویستم سەرنجی ئێوە بۆ لای ئەو بەیتە ڕابکێشم، دەنا ئەگەر کەسێک بیەوێ ئەو بەیتە شی بکاتەوە دەبێ سەدان لاپەڕەی لەسەر بنووسێ. بەدوودڵییەوە دەڵێم وێ دەچێ ئەو بەیتە لە ئەساتیری یۆنانی وەرگیرابێ. ئاخر یۆنانییەکان ماوەیەکی زۆر لە کوردستاندا ماونەتەوە. ئێستاش بەڵگەمان هەیە بۆ ئەوەی ڕۆژگارێک لەو کوردستانە خەڵک هەبووە بڕوای بە(ئەربابی ئەنواع) بێ. خێوی کانی، خێوی شەو و خێوی دارستان، ئێستاش لە کوردستاندا ناوبانگیان هەر ماوە. من بۆ خۆم لە پێرێژنانم بیستووە هەزار سوێند و قورعانیان خواردووە کە خێوی کانییان بە دوو چاوی خۆیان دیوە. بۆیە تا ڕادەیەکی زۆر پێم وایە ئەسڵی ئەو بەیتە پاشماوەی ئەساتیری یونانییە لە زمانی کوردیدا. دیارە زۆری لەسەر سوور نیم و چی دیی لەسەر ناڕۆم.

مەحمەڵ و برایمی دەشتیان

زۆر پێویست ناکا ئەو بەیتەیان کە حەوتەمین بەیتی کتێبەکەیە بۆ شی بکەمەوە. بەیتبێژ دەپێشدا بە قسە و پاشان بە شیعر چیرۆکەکەتان بەڕەوانی و ڕێکوپێکی بۆ دەگێڕێتەوە. قسەکانی زۆر ساکار و جوانن و شیعرەکانی گەلێک سوار و ڕەوانن. هەرچەند باسی ئەوەیە کە کچە ئەمیرێک خۆی بەئەستۆی شوانێکدا بڕیوە، بەڵام لانی دڵداریی بێ هێزە. سۆزی ئەوینی تێدا نییە. ئەو شیعرە ناسک و پڕ سۆزانەی کە لە مەم و زین و برایمۆک و لاس و خەزاڵدا هەن، لەو بەیتەدا نایەنە بەرچاو. زۆر ڕووناکە؛ بۆچی؟ چونکە هەوەس کچە ئەمیری ناچار کردووە خۆی بەستۆی شوانەوێڵەدا ببڕێ و ترس شوانی ناچار کردووە دەست دەگەڵ ئەو شازادە هەوەسبازە نەخۆشە، تێکەڵ بکا. کە وابوو سەیر نییە کە شیعری دڵداری و ئاشقانەی تێدا نەبێ.

چیرۆکی ئەسڵی ئەو بەیتەش بەبڕوای من زۆر کۆنە. ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ مێوەجاغی (دایک شایی). تێ بفکرن؛ میر زۆراب خان بۆخۆی پیربووە، ناتوانێ مەزنایەتی بکا. مەزنایەتی و پادشایەتیی بەخاتوون پەریخانی کچی ئەسپاردووە. دەگەڵ ئەوەشدا کە کوڕی هەبووە، بەڵام کوڕەکەی هێشتا منداڵ بووە و کاروباری

دەوڵەتـی پێ بەڕێوە نەچووە. شـتـی وا لە مـێـژووی نوێی گـەلی کـورد و گـەلانی ڕۆژهەلاتدا نییە. ئێستـاش شای وا هەن کچی گەورەیان هەیە و کوڕی بچووکیـان کردۆتە وەلیعادی خۆیان.

خـاتوون پەریخـان پادشـایەکی بەزیبک و زاکـوون بووە. بەلام دیارە نەخـۆشـیی جـینسـی هـەبووە. زانسـتـی نوێ سـەلمـاندوویەتـی ئەو ژن و پیـاوانەی تووشـی بێ بەشـیی جـینسـی دەبن، ئینسـانی زۆر خـوێنڕێژ و بێ بەرز و پیـاوکـوژیان لێ پەیدا دەبێ. وێنەی پەریخان لە مێژوودا کەم نین. بـۆیە پێم سەیر نییـە ئەگەر بەیتبێژ بەو زمـانە سـاکـارەی خـۆی دەڵێ: «خـاتوون پـەریخـان زۆری کـەیف لە پیـاوان بوو، هەر کەسێک بەکوچەیدا ڕابردبا خـاتوون پەریخـان کەیفی دەیگرت. خـاتوون پەریخـان دەیگوت: «وەرە حەزم لێ بکە.» ئەویش قبووڵی نەدەکرد. خاتوون پەریخان دەیگوت: «بلا بیـسـووتێنن نەکـو لەکن خـەڵقی بلێ. ئابڕووم دەچێ.» پیـاوی دەگـرت، دەنێـو چیغی دەنا، نەفتی پێدا دەکرد، دەیسووتاند.» بەبڕوای من هەموو پیاوکوژێک شێتە و نەخۆشە، بەلام نەخۆشییەکەیان جیاوازە. یەک شێتی جێگا و پایەیە، یەک شێتی مـاڵ و سـامـانە، یەک شـێـتی جـینسـیـیـە و یەک هەست بەکـەمـایەتی دەکـا. تا نەخۆشییەکەی توندتر بێ پیاوکوژەکەش بەسامتر و بێ بەزەییانەتر دەبێ. دیارە نەخۆشیی خـاتوون پەریخـان زۆر توند بووە، کەوا دڕندانە پیاوی سـووتاندوون. لە دوو لا زیاتر نییـە، یا ئەو کچە ئەوەندە دزێو و نـاشیـرین بووە کە کەس لێی نەبۆتە پیـاو، یا ژنێکی ئـاسـایی نـەبووە و نەیتـوانیـوە لەزەتی جـینسی لە هەمـوو پیـاوێک بەرێ. لە هەردووک حـاڵدا ئەو بێ بەشـیـیـە بۆتـە هۆی ئەوەی تۆڵەی لە پیـاوان بستێنێتەوە و تـا نەیسـووتاندوون ئۆخـژنی نەهـاتۆتێ. بۆ خـۆی بەمـەحـمـەڵ دەڵێ: «مـەحـمـەڵی دەشـتـیـان ئەمـن میـر غـەزەب نیم هەمـوو ڕۆژێ پیـاوێکی دەچیـغی وەردەگرم، دەیخنکێنم، قسەی دڵی خۆم دەکەم لێم قبووڵ ناکەن، ئەمنیش بۆیە ئەو عالەمەی وا لێ دەکەم.»

مـەحـمـەڵ کـامڕەوای کـردووە، ئەویش ڕەدوای کـەوتووە. یا باشـتـر بلێم، خـۆی بەئەسـتـۆیدا بڕیوە و دەسـتی لە خـەڵک سـووتاندن هەڵگرتووە زیـاتر شـێـتـەکـانی جینسی بەبێ ڕەحمی لە مێژوودا ناوبانگیان هەیە.

لەبیرمە جارێک دەگەڵ مـامـۆسـتایەکی مـێژوو کێشەمـان هەبوو. مـامـۆسـتا کە

هەستی نەتەوایەتیی زۆر بەتین بوو دەگوت: «لە مێژوودا پیاوی لە کەریم خانی زەند کە کورد بووە دادپەروەرتر نییە. ئەو پیاوە گەورە بەو هەموو دەسەڵاتەوە پێی شوورەیی بوو ناوی پادشا لە خۆی بنێ و بە (وکیل الرعایا) مایەوە. گوتم: مامۆستا منیش کەریم خان دەناسم، منیش زۆر شتم لەبارەی ئەو پیاوەدا بیستووە و خوێندۆتەوە. منیش دەزانم کەریم خان زۆر لە پادشاکانی پێش خۆی و پاش خۆی کەمئازارتر و کەمفیزتر بووە. بەتایبەتی دەگەڵ نادر شای ئەفشار کە ئەویش وەک کەریم خان لە خوارێڕا پێ گەیشت و خۆی لێ گۆڕا و ئەو هەموو خراپەی کرد و ئەو هەموو خوێنەی ڕشت، هیچ وێک ناچن. بەڵام من بەشبەحاڵی خۆم کەریم خان بەبەرپرسی ئەو هەموو تاوان و خوێنڕشتن و پیاوکوشتنەی ئاغا محەمەد خانی قاجار دەزانم. گوتی بۆچی؟ گوتم چونکە پێم وایە ئەگەر کەریم خان نەیخەساندبا و گریمانەی ڕووحی بۆ پەیدا نەبووبا، مەعلووم نەبوو ئەو جانەوەرە خوێنخۆر و بەدفەڕەی لێ پەیدابێ. مامۆستا کەمێک ڕاما و گوتی: قسەکەت جێی سەرنجە، بەڵام کەریم خانی کوردی ساکار و نەخوێندەوار ئاگای لە زانستی پیسیکۆلۆجی نەبووە. دەبێ بیبەخشی. پێ کەنیم و گوتم من نایبەخشم دەڵێم چی، بەڵام ڕەنگ بێ زانست نەیبەخشێ.

ئاغا محەمەد خانی خەسیدە و بێبەش تۆڵەی کەریم خانی لە بنەماڵەی زەند و گەلانی ئێران کردەوە. زۆری پیاو کوشت، زۆری خوێن ڕشت، زۆر تاوانی دزێو و ناپیاوانەی ئەنجام دا. ئەو گەورە پیاوانەی بەدیلی دەگرتن دەپێشدا پیاوی دەباڵ دەکردن، جا دوایە دەیکوستن. ئەوە نیشانەی شێتیی جینسییە، ئەوە نیشانەی هەست بە بێ بەشی و بە کەمایەتی کردنە. ئەویش وەک خاتوون پەریخانی ئێمە خەڵکی سووتاندووە. دەگێڕنەوە جارێک چۆتە شارێک و ئەهلی شارەکە باشیان پێشواز نەکردووە. بە حاکمی شاری فەرمان داوە بیست هەزار جووتی چاو بۆ دەربێنێ. حاکم نەیوێراوە لە قسەی دەربچێ، چاوەکانی دەرێناوە و بۆی هێناوە. تەماشای ئینسان، وەرە تۆ ئەوندە خراپ بی. بەکاوەخۆ دانیشتووە و چاوەکانی بژاردووە، جووتێکیان کەم بووە، دەسبەجێ دەستووری داوە چاوی حاکمیان دەرێناون.

گوتم باری دڵداری بەیتەکە بەهێز نییە. بەڵام باری حەماسی یەکجار بەهێز و پێزە:

کێ بوو؟ لە مەحمەڵی بچووکە،
بە دەستێکی خەنجەری دەبانە بە یەکێکی کێردووکە،
دەنێو سواری چەلیان گەڕا وێنەی تەیر و باشووکە،

***

کێ بوو لە مەحمەڵی فەرخە،
دە باغەڵێکیدا هەیە کاری ساوا دە ئیدیکەیدا بەرخە،
دە نێو سواری چەلیان گەڕا بە گێرە و چەرخە،

میر زۆراب خان کە دوور نییە ئاگای لە ئاکاری کچەکەی بووبێ و لەپێشدا هیچ وەسەر خۆی نەهێنابێ، کە زانیویەتی ڕەدووی شوانێک کەوتووە، کێچی کەوتۆتە کەوڵی و لەشکری کێشاوەتەوە سەر برایم و مەحمەلان. بەدرێژی لە بەیتەکەدا باسی ئەو کارەساتە هەیە. وا دیارە میر ئەوەی پێ شوورەیی نەبووە کە کچەکەی پیاوان دەباڵ خۆی دەکێشێ و دوایە دەیانسووتێنێ؛ ئەوەی پێ بێناموسی بووە کە دەگەڵ کرمانج ڕۆیشتووە و زۆرجار دەڵێ: دەگەڵ کرمانجم لێ قەوماوە.»

دوا سەرنجم ئەوەیە پاش ئەوەی کوڕی مەحمەڵ و خاتوون پەریخان دەگەنێ و کودیتا لە میرزۆرابخان دەکەن و دەیکوژن و تۆڵەی باوک و مامان دەکەنەوە، سەرلەنوێ دایکیان دەکەنەوە پادشا. ئەوەش بەڵگەیەکی ترە بۆ کۆنیی چیرۆکەکە.

قۆچ عوسمان

هەشتەم بەیت لە کتێبەکەی ئۆسکارماندا قۆچ عوسمانە، کە ئاوا دەس پێ دەکا:

«بە خالەقی بەرقەرارە،
«بەوەی ڕۆی نابوو ڕۆژگارە،
«مەخلووق بەبێ ئیختیبارە،
«ئەو لە بۆ عەبدی هەژارە،
«قۆچ عوسمان پیاوێک بۆ ڕووت و قووت و لە وی دە بێکارە،»

سەرانسەری بەیتەکە شیعرە. بەشی زۆری لەسر ئەو قافیەی سەرەوەیە. نیوە شیعرەکانی کورت و درێژییان هەیە، بەڵام کێش پارێزراوە. باری ئەدەبیی زۆر

باشـە؛ تەنانەت دەتوانم بلـێم بەرزە. چیـرۆکـێکی مـێـژووییـیـە، پاش دەسـتـەلات پەیداکردنی عوسـمـانییـەکان و کـەمـهێزبوونی دەرەبەگایەتیی نێوخـۆ ڕووی داوە. ئەمیـرێکی کورد ئەسـپـێکی باشی بووە؛ بەلام شـتی باش هەر بۆ سـولـّتـان چاکە. سـولـّتـان بۆ ئەسـپـەکەی ناردووە. ئەمیـر ئەسـپی خـۆی نـەداوەتێ و هـەلـّپـەڕیوەتەوە. سولـّتان ڕقی هەلـّستاوە و لێی خەفتاوە:

«سولـّتان تەگبیری دەکرد بە مەخلووقی دنیایە:

«ئەوە تەماحی هەیە لێم داگیر بکا بەغدایە.

«میر سـەیفودین دەلـّێ:

«ئەمن سولـّتانم بۆ چییە؟

ئەمن قبوولّ دەکەم لەمسە و ئورووسـی سولـّتانم قبوولّ نییە.

«سێ سالان دەگەلّ قۆچ عوسمانی گەڕان نەهاتنەوە ئاوەدانییە

«سـولـّتـان کە زانی بەهاسـانی ناتوانێ بـەردەسـتی بکا، عـادەتی هـەمـوو دژمنانی کورد کەوتە فێلّ و تەلـّەکان و بە دەهۆ دەگیری خست:

«کێ بوو؟ لە سولـّتان ئاقلـّدار و دانا،

«بۆ میر سـەیفودینی مۆرکرد قورعانە:

«هـەلـّستێ بێتە ئێرەکانە.»

کـوردی سـاکـار و بەدین نەیدەزانـی ئەو کـەسـەی لەسـەر بەرمـالـّی پێغـەمـبـەری دانیشتووە، بڕوای بە قورعانێ نییە. فریوی خوارد. خزمەکانیشی گوتیان:

«دوورووا(*) نابێ بۆ سـولـّتانی.

«دەبێ نۆکەری قەدری بزانی،

«بچۆ بە خۆت و قۆچ عوسمانی،

«ئەودەمی لەوێ خۆی زانی.»

«هەر گەیشتە ئەستەمبوولّ سولـّتان گوتی:

«ئەگەر هات گەیییە دیوەخانێ،

(*) لە ئەسلـّدا وایە، ڕەنگە - درۆ - بێ.

«ئەسپی بەرنە ئێختەخانێ،

«دەملی کەن کۆت و زەولانێ.

«خەلیفەی ئیسلام ئاوای ئیحتیرامی سوێند و قورعان گرت و بەلەبزی موبارەکی فەرمووی:

«مەیدوێنن،

«قورقوشمی بۆ وەتوێنن

«نابێ بەزێڕی بخنکێنن.»

لە بەیتەکەدا بەدرێژی باسی کوژرانی میر سەیفودین کراوە. قۆچ عوسمان نایەڵێ سوڵتان پێ دە ڕکێفی ئەسپی بۆرە بنێ؛ پاشووی دەپەڕێنێ و دوایە ئەویش دەکوژرێ.

لەم بەیتەدا بۆ یەکەم جار هەم لە زمان ئەمیر و هەم لە زمان دایکیەوە شایەر قسەی سووکی بە سوڵتان گوتووە و نە مووی لەسەری زمانی هاتووە و نە ڕۆقنایی چاوی دارژاوە. ئەوە نیشانەی ئەوەیە چینەکانی بەرەژێر وشیاربوونەوە و هەستیان بە ستەمی نەتەوایەتی کردووە. بەڵام چینی سەرەوە بەتایبەتی مەلا و شێخ و خوێندەوارەکانی ئەو سەردەمە هەروا بروایان بە گەورەیی و پاکی خەلیفەی ئیسلام ماوە[1].

شایەر لەو بەیتەدا هێندێک ڕێوشوێنی نەتەوایەتیمان بۆ دەگێڕێتەوە. ئێستاش کەمتاکورتێک ماون و لەبیر نەچوونەوە. بەبیری من لە موکریان ئەگەر هەواوبان خۆش با و سەرماوسۆڵ لێ گەڕابایە، هەموو ڕۆژی چواشەمۆیان و جێژنان خەڵکی هەر مەڵبەندێک دەچوونە سەر چاکی بەناوبانگی مەڵبەندەکەی خۆیان. لەوێ بەتەقەی دەهۆڵ و زۆرنا دەیانکردە داوەت و ڕەشبەڵەک و تەقڵە و ڕمبازی. تا پەیدابوونی حکوومەتی پۆلیسی ئەم ڕێوشوێنە هەر بەردەوام بوو. ئێستا بەو بەربڵاوییە ناکرێ و ئیمکانیش نییە. بەڵام چوونە سەر چاک بە ڕۆژی چوارشەمۆ و جێژن و شایی گرتن هەر ماوە. ئەو ڕێوشوێنە لە کەیەوە هەیە؟ بۆ ڕۆژی

(١) هیچ دوور نەڕۆین، مێژوونووسی بەناوبانگی کورد لە شەرەفنامەدا باسی ئەم میرە و کوژرانی بە دەستی خەلیفە دەکا. بەڵام زۆر بەڕێزەوە ناوی سوڵتان دێنێ. بۆ ئاگاداری زیاتر بنوارنە لاپەڕەی ٤٩٢ی شەرەفنامەی کوردی.

چوارشەمۆ هەڵبژێراوە؟ بۆ کورد ڕۆژەکانی تر دەچێتە سەر قەبران دەگری و دەچێتە سەر چاکی دەپاڕێتەوە و لەو ڕۆژەدا هەڵدەپەڕێ و دەهۆڵ و زوڕنا لێ دەدا؟ بێگومان ئەسڵێکی هەیە و نایزانین. بزانن شایەر چەند شاعیرانە ئەو دیمەنەتان دەخاتە پێش چاو:

«تەماشا دەکا لە دەشتی بالێنێ ڕەشەبەڵەک بووە، سەلەلات بە چ قەرارە

«تەماشا دەکا داوەتە و لۆتی و ڕەققاسە لەو کارە

«لەلای سەرچۆپی گرتوویانە پیاوی بە کێرد و کەمبەرە و چەکمەدارە

«لەلای نێوەڕاستی گرتوویانە کیژی بەژن باریک و سینگ سەدەف و چاو بەڵەک لەوی گوێ بەگوارە

«لەلای گاوانییە گرتبوویان پیاوی ژن جوان و زۆرخۆر و بێکارە.»

شایەر ڕێوشوێنێکی دیکەمان وەبیردەخاتەوە؛ ئەویش بازاڕی دەشتەکی و گشتییە. ئەو ڕێوشوێنەش لە کۆنەوە هەر بووە و ئێستاش کەمتاکورتێک ماوە. خەڵک لە دەشتێکی پانوبەریندا کۆدەبێتەوە و هەر کەسە شتی خۆی بۆ فرۆشتن ڕادەنێ[1].

---

(١) گەورەترین بازاڕی موکریان بازاڕی قەباغکەندی بوو. هەموو ڕۆژی پێنج شەمۆیان بازاڕە، تا ئێستاش هەر ماوە، بەڵام وەک جاران نییە. زەمانی پێشوو نە تەنیا خەڵکی هەموو ناوچەکانی کوردستان و بەشێکی زۆری ئازەربایجانی ڕۆژهەڵات دەهاتنە ئەو بازاڕە، بەڵکە لە کوردستانی عیراقیشەوە کڕیار و فرۆشیار دەهاتن. هەزاران سەر ئاژەڵی جۆربەجۆری لێ ڕادەگیرا. زۆر کەسیش هەر بۆ سەیر دەچوو.
شتێکی سەیرم وەبیر هاتەوە و پێم ناخۆش نییە بۆ خوێنەرانی بگێڕمەوە. دەوروبەری ئەم بازاڕە دەشتێکی پڕ خێر و بێرە و دێی گەورە گەورەی لێ هەن. بەیانی پێنج شەمۆیان سەگەلی ئەو دێیانە زۆر پێش ئەوەی خەڵک کۆبێتەوە، لە جێ بازاڕ ملۆمۆیە دەکەن! کێ بەو سەگانە ڕادەگەیەنێ ڕۆژی بازاڕە و چۆن دەزانن؟ جگە لە بازاڕی قەباغکەندی بازاڕی خورگە و مەمەلیانیش هەبوون. دیارە ئەوەندەیان خەڵک لێ کۆ نەدەبۆوە.

جوڵندی

من کــە ئـەو ناوەم خــوێندەوە پێکەنینم هـات. ناوێکی ســەیرە؛ قــەت ناوی وام نەبیستووە. وەک ناوی جندۆکان دەچێ؟ پێم وابوو بەیتێکی گاڵتەوگەپە. کەچی کە خوێندمەوە، تەماشام کرد بەپێچەوانەی بۆچوونی من نەک هەر گاڵتەوگەپ نییە، بەڵکە بەیتێکی دینیشە. جوڵندیش جندۆکە نییە و لە جندۆکە خراپترە. پادشایەکی کافرە و دژمنی حەزرەتی عەلییە. شایەر ناخۆشی دەوێ و بۆیە ئەو ناوە سەیرەی لێ ناوە. ئەوەش هونەرێکی گەورەیە لە چیرۆکدا کە ناوی ناخۆش بۆ قارەمانی خراپ بدۆزیەوە.

جوڵندی بەیتی نۆیەمە لە کتێبەکەی ئۆسکارماندا. تێکەڵاوێکە لە شەڕی خەندەک و خەیبەر. شایەر باسی ئەو شەڕانەی لە مەلای ئاوەدانی بیستوون؛ تێکەڵاوی کردوون؛ ئەو بەیتــەی هۆندۆتەوە و بە خــەیاڵی ناسکی شــایەرانەی خــۆی ڕازاندوویەتەوە. ئەو بەیتە– کە لەپێشدا بە قسە دەست پێ دەکا و دوایە دەبێتە شیعر، ئەوەندەش باش دروست کراوە، ئەوەندە ڕەوان و شاعیرانە هۆندراوەتەوە، من پێم وایە دەبێ کاری عەلی بەردەشانی بێ. زۆر وەک شێوەی ئەو کەڵەشایەرە بەناوبانگە دەچێ. شیعرە ڕەوانەکانی، تەعبیرە جوانەکانی، وشە، ڕەسەنەکانی، ئەم گومانەیان لە دڵی من پەیدا کردبوو. دوایە شکم پەڕییە سەر ئەوەی ڕەحمان بەکر بۆخۆی ئەو بەیتەی دانابێ؛ چونکە لە ئاخرەکەیدا دەڵێ:

«وا جوڵندین کردووە فەنا،

«ئەو لەشکرەی کافرێک نەما،

«ڕەحمان بەکر بۆتە وەستا.»

ڕەحمان بەکریش شایەرێکی پایەبەرز، وەستایەکی زۆر شارەزا و شاگردێکی باشی عەلی بەردەشانی بووە. لام وایە بۆخۆی توانیبێ بەیتان بهۆنێتەوە.

شایەرەکان لە بەیتی دینیدا بە دندووک پێوە دەبن و خراپ گیر دەخۆن. ئەوان دڵتەڕ و جوانی پەرستن. ئەوان دەبێ قسەی تەڕ و پاراو بکەن. ئەوان دەبێ بەندی جوان و شیرین بڵێن. ئەوان دەبێ هەستی دەروونی خۆیان دەربڕن. دەبێ باسی ژن، باسی دڵداری و حەز لێکردن بکەن. لە بەیتی وشکی دینیدا ئەو هەستە چۆن دەربڕن؟ ئەو باسە چۆن بکەن؟ ڕەحمان بەکر یا هەر کەسێکی دی کە ئەو بەیتەی

دانابێ، ئەو مەسەلەی ژیرانە- بەڵکو شەیتانانە- چارەسەر کردووە. عەشقێکی پیرۆز و خاوێنی هێناوەتە گۆڕ؛ باسی خۆشەویستی و ئەوینی ژن و پیاوێکی مەزنی موسڵمانی کردووە. لە زمان عەلی و فاتیمەوە ڕازونیازی ئاشقانەی دەربڕیوە. کێ دەوێرێ فزەی لەبەر بکا؟ کێ دەوێرێ متەقی لەبەر بێتەدەر و کێ دەوێرێ ڕەخنەی لێ بگرێ؟(١)

خەزێم

بەیتی دەیەم لە تۆمارکراوەکانی ئۆسکارمان بەیتی خەزێمە. خەزێم شاکارێکی ئەدەبیی کەم وێنەیە. ڕەنگ بێ ئەو بەیتە ڕۆژگارێک وەک بەیتی شەم و شەمزین داوەتی پێ گەڕابێ. وێ دەچێ ئی عەلی بەردەشانی بێ. ئەگەر ئی خۆی نەبێ ئی شاگردێکی زۆرباشی ئەو وەستا نەمرەیە. دوور نییە ڕەحمان بەکر دای نابێ؛ لە ئاخری بەیتەکەدا دەڵێ:

«هەزار ڕەحمەت لە بابی ڕەحمانی

«خەزێمی فێرکرد بە ساحیبی ئاڵمانی»

دیارە ڕەحمان بەکر لە دواییی زۆربەی بەیتەکاندا ناوی خۆی هێناوە و نابێ

(١) لە کاتی ساغکردنەوەی ئەو بەیتەدا دۆستێکی شارەزا و لێزان هاتە لام. گوتم: «کاکە من سەرم لەوە سوڕماوە، بەشی زۆری کوردی موسڵمان سونییە و هەر چوار یاری پێغەمبەری پێ بەرهەقن. لە خەرمان پێواندا کە گەیشتە چوار دەڵێ:

«چوار، چوار یارەی نەبی، ئەبوبەکر و عومەر و عوسمان و عەلی.»

کەچی جارێ باسی ئەبوبەکر و عوسمان لە فۆلکلۆری ئەدەبی کوردیدا دەکوولەکەی تەڕیشدا نییە و باسی ئیمامی عومبەریش جاروبار نەبێ ناکرێ و باس هەر باسی عەلییە. لە بەهنەسادا، لە بەیتی ئیمامی عەلی و محەمەد حەنیفە و حاتەم و ئیمامی هەمزەدا فەتح هەر عەلی دەیکا. ئەوەتا لەو بەیتەشدا قارەمانی ئەسڵی هەر عەلییە. گوتی: «برا ئەوە هیچ پەیوەندیی بە هەستی مەزهەبییەوە نییە. ئازایەتی بەلای کوردانەوە سیفەتێکی بەرزە، هەرکەس ئازا و شیروەشێن بێ خۆشیان دەوێ و باسی دەکەن. بۆ کەمیان باسی ڕۆستەم کردووە؟ کەمیان بە(خاڵندی بنی وەلی) هەڵگوتووە؟ ئیمامی عەلیش ناوبانگی بە ئازایەتی ڕۆیشتووە و شایەرە کوردەکان بۆیە ئەوەندەیان باس کردووە». قسەکەم بەدڵەوە نووسا و سەلماندم.

بەوەیان بەهەڵە بچین. بەڵام ئەو بەیتە شێوەی شیعری عەلی بەردەشانی ئەوەندە پێوە دیارە کە پیاو بیربکاتەوە ئەگەر عەلی بەردەشانی دای نەنابێ، ئی شاگردێکی باشی ئەو بێ. ڕەحمان بەکریش یەکێک لە شاگردە هەرە باشەکانی عەلی بەردەشانییە.

لە بەیتی خەزێمدا باسێکی مێژوویی و سیاسی و حەماسی نییە. پارچەیەکی ئەدەبیی یەکجار بەرز و لەتیفە. بەڵام شۆڕشێکی ئەدەبی لە فۆلکلۆری ئەدەبی نەتەوەی کورددا پەیداکردووە. باسی دڵداریی کوڕە پاشا و کچە ئەمیر نییە. باسی گورز و گۆپاڵ و شیر و مەتاڵ و ئەسپ و زرێی تێدا نەکراوە. حیکایەتی پەلاماری دژمن و بەرگری مەزنەکانمان بۆ ناگێڕێتەوە. باسی ئەوینێکی ساکار و ئاسایی کچ و کوڕێکی دۆمی ڕووت و گەڕۆکە.

شیعرەکانی ئەوەندە ڕەوان و جوانن، وشەکانی ئەوەندە شیرین و ڕەسەنن، کە پیاو لە خوێندنەوەیان تێر نابێ:

***

بینایی چاوم گەوهەر و دوڕم
من باڵدار نەبووم بە باڵان بفڕم
محەندەک نەبووم بە خۆم بخوڕم
بچمە میسر و شام کراسێک بکڕم

تەماشای کوڕە دۆمێکی ڕەش و ڕووت- بەڵام قیتوقۆز و گورجوگۆڵ- کە هەموو سامانەکەی بریتییە لە خێوەتێکی شڕ و پەتوور، دوو پیرە کەری پشت بریندار، تاژییەکی نینۆک شکاوی قرخەمەرەس، جووتە کەوێکی ڕاونەکەری چوو، کە زافی ڕەش دەکا تا دوو تەشی و چوار شانە دروست دەکا، چ کراسێکی بۆ یارەکەی دەدروێ. پیاو ئەم نیوە شیعرەی حافزی وەبیردێتەوە: «خشت زیر سر و بر طارم هفت اختر پای». چاکیان گوتووە: «دۆم تا ڕووتتر بێ مەزاقی خۆشترە.»

«سەد وەستام دەوێ لە پایە عەرزی،
«دوو سەد شاگرد بێ، بۆخۆی و دەرزی،
«کراسی بدروێ لە گوڵووکی ڕەزی،
«لە بەژنی یارم بۆ خۆی بلەرزی.»

شایەر ئیبداع دەکا؛ کێش دەشکێنێ و لە زمانی کوڕە دۆمەوە دەڵێ:

«سەد وەستام دەوێ لە بانی کۆیە

«هەشتا لە مووسڵێ، شێست لە شنۆیە

«کراس بدروون، لە گوڵی لیمۆیە

«دەبڵا تەنک بێ،

ناسک و شلک بێ،

«بۆ چاو هەڵۆیە.

«سێ سەد وەستا بێ، لەلای دریازێ،

«شێست بێن لە مووسڵێ، چل لە شیرازێ،

«کراس بدروێ، لە گوڵی پیوازێ،

«دەبڵا تەنک بێ،

«ناسک و شلک بێ،

«بۆ بووکە نازێ.»

لەوەی خۆشتر، کچە دۆمێک کە لەبن خێوەتدا لە دایک بووە، لەبن ئاسمانی شیندا گەورە بووە، پێستی کەلەکەی بەدرزی کراسی خامی شیندا دیارە و قامکی پێیان بە کونی کەلاشی کەچدا وەدەرکەوتووە و ڕۆژێ دەبێ چوار دێیان بگەڕێ تا چەند خولخولە و تەشی و شانە و چەند زارجوو بنێشت و کەمێک دمکانە بفرۆشێ و چەند هەتیوی دێ لێی ڕەبادەن تا چەقۆیان بەدەست تیژبێ، چەند بەنازە و کراسی وای ناوێ و کوڕ دەڵێ:

«بۆ خاتری خولای ئەمن بناسە،

«یار دەبەرناکا قەت ئەو کراسە»

ڕەنگە ئەوەندەی ئەو بەیتە هەستی من دەجووڵێنێ، هەستی لاوێکی تازە پێگەیشتووی شارستانی دەجووڵێنێ. هەقیش وایە. من تەمەنێکی درێژم لە دێ ڕابواردووە، زۆر کچە دۆمی نەشمیلانەی قسەخۆشی ڕوو هەڵمالاوی چاو ڕەشی کوڵمە سووتاوی خوێن شیرین سەرنجیان ڕاکێشاوم. زۆر کچە لادێیی جوان- بەلام هەژار-م دیون کە ڕۆژی داوەتێ لەبن دیواری هەڵترووشکاون و وەک بارێزە

بەچاویاندا هاتۆتە خوار؛ چونکە کراسیان نەبووە، کەوشیان دڕاوە و پێیان شوورەیی بووە بچنە داوەتێ. ئاخر کوڕەگەلی دێ- دەگەڵ ئەوەشدا بۆخۆیان ڕانکی شڕ و چۆغەی بێ گرۆڵیان لەبەردا دەبوو، گاڵتەیان بەکچی ڕووت دەکرد، تەنانەت شایەرە دڵ ناسکەکانیش فڕیان داوێتنێ(١).

---

(١) پوور جەواهێر ژنێکی قسەخۆشی جیرانمان، زۆر جار بۆی دەگێڕامەوە دەیگوت: «ساڵێکی دەگەڵ مستەفا سریلەی کاکم کە شایەرێکی بەناوبانگ بوو دەچوومە بەرخان. ڕۆژێک لە نیزیک گوندێک کە داوەتی لێ دەگەڕا، بەرخەلمان چێشتاو دا. کاکم گوتی ئەتۆ لێرەبە تا من دەچمەوە تێ دەوەشێنم؛ زۆر دژوێنم. ئێستا دەگەڕێمەوە. دیارە فریوم نەخواردبوو، دەمزانی دەچێتەوە بۆ کن براژنم. گوتم باشە. ئەو چۆوە بۆ دێیەکەی خۆمان. هەر ئەو ئاوابوو، منیش دام قەلاشت بۆ لای داوەتێ. ئەگەرچی بەڕاستی ڕووت و ڕەجاڵ بووم، بەلام خۆم تێ هاویشت. هێندە پێ نەچوو کاکم پەیدابوو. کوڕەگەلی دێ بەپیریەوە چوون و لەبەری پاڕانەوە چەند بەندیان بۆ بڵێ. کاکیشم دەستی دەبناگوێی نا و ڕووی لە من کرد و گوتی:

«تەماشای بزگوڕ و پەڕۆی،
«دەڵێی نێری چاو لە کۆی،
«شەریفی کوڕی عەدۆی،
«ژنی دێنێ بۆ برای خۆی،
بۆ لە کێویرا دەڕۆی؟
هەرسێک تەلاقم کەوێ
جەواهێر پلاوێ ناخۆی.

***

«تەماشای ڕوتیتۆڵی،
تەماشای پشتی بەخۆڵی،
تەماشای قوونی دەهۆڵی،
دەڵێی مریشکی کۆڵی،
لە من بە بۆڵەبۆڵێ،
هەرسێک تەلاقم کەوێ،
دەوری پلاوێ ناکۆڵی

***

=

بەیتی یازدەهەم؛ بەیتێکی کورتی مێژووییە. من ئەو بەیتەم زۆر بیستووە. بەیتەکە هەر شینی دوو خوشکانە بۆ برایان؛ زۆر مەحزوونە. زۆر لەوەی درێژترە کە ڕەحمان بۆ ساحیبی ئاڵمانی گوتووە؛ جا یا ڕەحمان ئەو بەیتەی نەزانیوە، یا ئەوانەی لەو دوایانەدا بۆ منیان گوتووە بۆخۆیان لێیان زیادکردووە. درێژی و کورتیی بەیتەکە هیچ لە ئەسڵی کارەساتەکە ناگۆڕێ. کارەساتەکە هەر ئەوەندەیە کە بەیتبێژ دەپێشدا دەیڵێ.

باسی ئەو کارەساتە بەکورتی لەلاپەڕەی ٥٢٣ی شەرەفنامەی کوردیدا نووسراوە. هەر بەوەی دەزانین قارەمانی چیرۆکی ئێمە و ئەوی لە شەرەفنامەدا نووسراوە یەکن، چونکە ناویان وێک دەچێ و شوێنی کوژرانیان جێگایەکە. دەنا ئەوەی شەرەفخان نووسیویەتی و ئەوی بەیتبێژ گوتوویەتی، عەرز و عاسمانیان تەفاوەتە. بە قسەی شەرەفخان ئەم ڕووداوە لە ساڵی ٩٤١ ک (١٥٢٣ز)دا ڕووی داوە.

حاجی شێخی ئەو لە حاڵی نوێژدا بە دەستی مەرەگەییی بڵح و غەیان کوژراوە. بەیتبێژەکەی ئێمە ئاگای لە ساڵی کوشتنی نییە و دەڵێ لەبەر بێ نامووسی بەدەستی پیاوی بەغیرەت و ناموسپەرست– کە لە دەست ئەو پیاوە زاڵمە زاڵەیان لێ پەیدا ببوو و گوریسیان گەیبووە هێچکان لەتوپەت کراوە. من بەشبەحاڵی خۆم

= سەری وەک تەپڵەگوێنی.
جلی کەرانە نوێنی،
چەند چڵکن و دژوێنی،
چۆنم هەڵگرتووە شوێنی،
بەوەی مەلا دەیخوێنی،
کوڕینە هەرکەس هەڵی گرێ،
ئەمن ناستێنم خوێنی

بەیتی پوور جەواهێر زۆر لەوەی درێژتر بوو، بەمنداڵی هەمووم دەزانی، بەڵام ئێستا هەر ئەوەندەم لەبیرماوە. مام مستەفاشم دیبوو. کە من وەبیرم دێ تۆبەی کردبوو، بەیت و باوی نەدەکوتن. بەڵام زۆر سەیربوو، قسەی ئاساییی هەموو نەزم بوون.

بڕوا بە بەیتبێژەکە دەکەم. چونکە دەزانم ئەگەر ڕاست نەبایە هەرگیز بەیتبێژ و شایەرێکی مسکێن، نەیدەتوانی بوختانێ بە ئەمیرێکی مەزنی دەست پەروەردەی سوڵتانی ئەستەمبووڵێ بکا و بە بەیت بۆ گەورە گەورانی بڵێ. زانایەک دەڵێ: «مێژووی هەموو گەلان بە قازانجی زۆرداران و بە زیانی هەژاران نووسراوە. دەبێ حەقیقەتی مێژوو لە لابەلای فۆلکلۆری ئەو گەلانەدا بدۆزینەوە».

بەڕاستی ئەگەر ئەو کارەساتە لە سینگی شایەرەکانماندا نەپارێزرابایە و زانایەکی ئاڵمانی تۆماری نەکردبایە، کێ (هەیدەر گۆران) ئیسپارتا کۆسی کوردی دەناسی. هەیدەر گۆرانێک کە دیلەکانی کۆکردەوە و سوێندی دان و ئامادەی کردن بۆ ئەوەی تۆڵەی خۆیان لە ئەمیرێکی گورگەمێش و داوێن پیس بکەنەوە. ڕەنگ بێ هەیدەر گۆران یەکەم بۆرەپیاوی کورد بێ کە ڕاپەڕینێکی سەرکەوتووانەی ڕابەری کردبێ.

بەداخەوە من هەر ئەوەندەی لەسەر دەزانم کە شایەر لەسەری گوتووە، نازانم چیی بەسەر هاتووە. ڕەنگە خۆی دەربازکردبێ. ڕەنگە دەستی کەسوکاری میرشێخی نەگەیبێتێ. چونکە شەرەفنامە باسی کوڕ و نەوەکانی دەکا و هیچ بۆ ئەوەی ناچێ کە تۆڵەیان لەوانە کردبێتەوە کە میرشێخیان کوشتووە. هیوادارم مێژوونووسانی دواڕۆژمان شتی نوێ لەسەر ئەم پیاوە بدۆزنەوە. تەنانەت ئەوەندەم بۆ نەچۆوە سەریەک: هەیدەر، گۆران بووە؟ یانی لەو کوردانە بووە کە پێیان دەگوترێ گۆران، یا لەبەر ئەوەی لە پێش ئەم ڕووداوەدا جاروبار دەستی ڕەماڵی زۆرداران خستووە، ئەم ناوەی بەسەردا بڕاوە؟ چونکە لە موکریان تا ئەم دوایانە نازانم بۆچی بە دزیان دەگوت گۆران.

لەشکری

لەشکری بەیتی دوازدەهەمی کتێبەکەمانە. بەداخەوە ڕەحمان بەکر ئەو بەیتەشی باش نەزانیوە. ئەو بەیتە کە ئاهەنگی گوتنی یەکجار خۆشە، ئێستاش بەسەر زار و زمانانەوە ماوە. من بۆخۆم شریتێکم هەیە کە زۆر لەوەی تەواوتر و درێژترە. بەڵام شریت کۆنە. شایەریش پیرە و بەپەلەشی گوتووە، پیاو لە زۆر جێگایانی ناگا و هێنانە سەر کاغەزی دژوارە، دەڵێن لەشکری شایەر و خۆشخوانی سولەیمان بەگی قوڵی بەگیان بووە. گیرۆدەی ئەوینی خانزاد- شێرەژنی مێژوویی گەلی

کـورد بووە. ئەوین هـانی داوە خـەیانەت بەئـاغـای خـۆی بکا. جـاسـووسـەکـانی سـوڵتـانی ئەسـتـەمـبـووڵ بەڵێنیـان داوەتـێ ئەگـەر سـولەیمـان بەگ دەرمـانداو بکا خـانزادی لـێ مـارە بکەن. ئەویش ژەهـری بـۆ سـولەیمان بـەگ لە قـاوە کـردووە و کوشـتوویەتی. خـەیانەتەکە ئـاشکرا بووە. خانزاد لە چینەی دیواری گرتووە؛ دەڵێن ئەو بەیتـەی لەو حـاڵەدا گوتووە (من بڕوا نـاکەم). خـانزاد لەوێ ڕاوەسـتاوە و گوێی بۆ هەڵخستووە تا تەواو بووە، ئەوجار بە دەستی خۆی تۆپێکی قوڕ بەدمی داداوە.

بەهـەر حـاڵ ئەوەی ڕەحـمـان بەکـر گـوتوویەتی دەگـەڵ ئەو بەیتـەی ئێـسـتـا باوە فـەرقیـان هـەیە. دەپێشدا وا دەست پێ دەکـا: «بابی لەشکری دەڵێ». بۆیـە من بیر دەکەمەوە ئەو بەیتە باوکی لەشکری داینابێ و دەگەڵ بەیتەکەی لەشکری جیاواز بێ. ئەو بەیتەش ئەگەرچی زۆر کورتە، دیسان گەلێک بەنرخە، شیعرەکانی جوانن، وشـەکانی ڕەسـەنن و هێرش دەباتە سـەر دژمـنان و تاوانی بڵـحـەڕۆمیـان ئاشکرا دەکا. بەڵام سـوڵتان دەپاریزێ و وەک شایەری بـەیتی قۆچ عوسـمانی ڕەپ و ڕاست بە سوڵتان دانادا و خۆی گێل دەکا و دەڵێ:

«ڕەنگە سوڵتان بەو کارەی نەزانێ.»

قەر و گوڵەزەر

بەیتێکی درێژە. بەیتێکی ئاشقانەیە. چیرۆکێکی قووڵ و سەیر و پڕ کارەسات نییە. کوڕە قزڵباشێکی ئێرانی ئاشقی کچە دەرەبەگێکی کوردی ئەودیوی سنوور بووە. ئەو ڕووداوە پاش دابەشکردنی کوردستان لە نێوان سەفەوی و عوسمانییەکاندا قەوماوە. ئەوی لەو چیرۆکەدا جێی سەرنج بێ دوو شتە: یەکیـان مەسـەلەی سنوورە کـە شـایەر جـوانی شـەرح داوە. مـەزنێکی کورد کـە کـەوتۆتـە بەشی عـوسـمـانی نەوێراوە شـوانێک لە کـوێسـتـانی دیوی ئێـرانەوە دەگـەڵ خـۆی بەرێتـەوە دیوی گەرمێنێ؛ هەروەها نەیتوانیوە کچی خۆی بدا بە کوڕی پیاوێکی گەورەی قزڵباش. قـزڵبـاشـەکـەش نەوێراوە بووکێ لـەو دیوڕا بـۆ کـوڕی خـۆی بگوازێتـەوە. ئەوی دیکەیـان ئەوینی پیـاوێکی دەوڵەمـەند و سـەوداگـەرە. بەکـر شـێـخـان بازرگـانێکی گەورەیە کە هاتوچۆی هەردووک بەشان دەکا و کاروانی پێشی ناگەڕێتەوە. ئەویش ئاشق و سوێندخۆری خاتوون گوڵەزەرە. تا قەر بە شوان دەزانێ گاڵتەی پێ دەکا و دەڵێ کـچی حـەمـەدی پاشـاغـان بـۆ شـوانەوێڵـەیەک نابێ. بەڵام کـە دەزانێ کـوڕە

قـزڵبـاشـە؛ بۆخـۆی حـاکمـی سندووسـیـە؛ ئـەگـەر دڵـی بێشـێنـێ ڕێی ئـەودیوی لـێ دەبەسـتـێ و سـەرمـایەکـەی دەکـەوێتـە مـەترسـیـیـەوە، نـەک هـەر دەس لە خـاتوون گوڵەزەر هەڵدەگرێ، بەڵکو دەبێتە دەلاڵ و نێوبژیکەریش. هەرچەند بۆ خۆی دەڵێ: « بەڕدێنی سـپـیـەوە دەلاڵی بەمن ناکـرێ»، بەلام لە ڕاسـتـیدا دەلاڵیـی کـردووە و زۆر باشـیشـی کـردووە. قسـەی قـەری بۆ گوڵەزەر بردووە و قـاقـەزی گوڵەزەری بۆ قـەر هێناوە. ئەدی دەلاڵی چۆن دەبێ؟

ئەو سـۆز و چێـژەی لە بەیتـە عاشـقـانەکانی تردا هـەیە لەو بەیتـەدا نیـیـە. کوڕە دەرەبەگ خـەریکە بە زۆری کچـە دەرەبەگ بسـتێنـێ. چی وا نامێنـێ سـوڵتـان و شـا عـەبـاس لەسـەر ئەم کـارە بچـووکـە بەگژیەکـدا بچن و دیسـان کـوردسـتـان ببێـتـە مـەیدانی شـەڕ لە نێوان دوو هێزی بەدەسـتـەلاتی ئەو سـەردەمەدا. شـا دادەنوێنـێ و فـەرەجـوڵلا خـانی باوکی قـەر، حـاشـا لە کوڕی وا دەکا کـە هۆی نێواننـاخـۆشـیی سـوڵتـان و شـا پێـک بێنـێ. لە دواییدا مەعلـووم نییـە چارەنووسـی قـەر و گـوڵەزەر چ بووە؛ بەیتەکە بەنیوەچڵی دەبڕێتەوە.

چیـرۆکـەکە دەپێشـدا بە قسـەیە و دوایە بـە شـیـعـرە. شـیـعـرەکانی ڕێکوپێک و باشن. وەزن و قافیـەیان هـەیە. زمانەکـەی پوخت و پاراوە. ڕەحمـان بەکریش باشـی زانیوە و ئۆسکارمانیش چاکی تۆمارکردووە.

بەیتی زەمبیل فرۆش

بەیتی چاردەی تۆمارکراوەکانی ئۆسکارمان بەیتی زەمـبیل فرۆشـە. کـەم کوردی وا هـەیە لـە کوردسـتـان ژیابێ و ئەو بەیتـەی نەبیـسـتـبێ. چیـرۆکێکی سـۆفـیـانەیە. چیرۆکێکی یەکجار کۆنە؛ قارەمـانی ئـەم چیرۆکە لە هیندیدا بوودایە، لە فـارسـیدا ئیـبـراهیـمی ئەدهەمـە و لە کوردیدا زەمـبیل فـرۆشـە. ئـەوانـە هـەرسـێـیـان دەپێشـدا پادشـابوون، خـاوەن دەسـتـەلات و مـاڵ و سـامـان بوون. لـە ترسـی مـردن، لە تاوی قـەبر، دەسـتـیـان لە پادشـایەتی هـەڵگرتـووە؛ وازیان لە بێنە و بـەرە و بگرە و بەردە هێناوە. بوونە سۆفی و گۆشـەگیرییان ڕەچاوکردووە. بوودا و ئیبراهیمی ئەدهـەم تا ژیاون هـەر گـۆشـەگـیـر بوون؛ بەلام شـایەری کـورد دانووی دەگـەڵ سـۆفـیـگەری و گۆشەگیری ناکوڵێ. ئەم جـۆرە ژیانـەی پـێ خـۆش نییـە. بۆیە چارەنووسـی قـارەمـانی چیـرۆک دەگـۆڕێ. بەشـی دووەمی ئـەم چیـرۆکـە لـە کـوردیدا زۆر وەک حـیکایـەتی

یوسف و زولەیخا دەچێ. ئەوینی خاتوونی میری جیاوازی دەگەڵ زولەیخا کەمە، خۆپاراستنی زەمبیل فرۆش لە یوسف زیاترە. نەک هەر وەک یوسف لە دەست خاتوون ڕادەکا، بەڵکو خۆ لە بان هەڵدێرێ؛ تەنانەت لە وەختێکی زۆر ناسکدا پێ دەزانێ فێڵی لێ کراوە و ڕادەکا. یوسف ئەو فێڵەی لێ نەکراوە و لەبن لێفەوە دەرنەپەڕیوە. زەمبیل فرۆش نەچۆتە گرتووخانە و ئاوارە و دەربەدەر بووە. ئەنجامی هەردووک چیرۆک یەکە. ژنەکان بەئاوات گەیون؛ نەک هەر خۆشەویستەکەیان پێ براوە، بەڵکو هاتوونەوە سەر حەدی چاردە ساڵی. زەمبیل فرۆشی ئێمەش بۆتەوە خاوەن کۆشک و باخ و ماڵ و سامان.

بەیتبێژ دەپێشدا حیکایەتەکەمان بەدرێژی بە قسە بۆ دەکا، ئەوجار دەیکاتە شیعر. شیعرەکان لە سەرەتاوە بەشێوەی کرمانجی سەروو و لەسەر کێشی عەرووزن. پڕن لە وشەی عەرەبی و فارسی. ئۆسکارمان ئیشارەی بەوە کردووە و گوتوویەتی ئەو بەیتە بەشێوەی موکریانی نییە و دیارە شاعیرێکی خوێندەوار دایناوە. ڕەحمان بەکریش نەیزانیوە و خولا هەڵناگرێ باشی سەر و گوێلاک شکاندووە. دوایە وەڕەز بووە و وازی لە بەیتی خوێندەوارانەی ڕەقوتەق و پڕ لە وشەی نامۆ هێناوە و هاتۆتە سەر شێوەی موکریانی و کێشی خۆمانە. جا ئەوجار دادی شاعیری داوە و جوانی هونەر نواندوە. فەرمایشەکانی زۆر خۆش و ڕەنگینن؛ بۆیە لە دواییدا دەڵێ:

«دەستێک گوڵ بەنادری،

ساحبی ئاڵمانی نەمری!

ئەوە فەرمایشی ڕەحمان بەکری.»

بەیتی باپیر ئاغا مەنگوڕ بابی هەمزاغا

یەکێک لە کارەساتە دڵتەزێنەکانی مێژووی کوردستان پاش موکری قڕانەکەی شا عەباسی سەفەوی– کارەساتی قەتڵوعامکردنی عەشیرەتی مەنگوڕە لە مەراغە. کە بەداخەوە مێژوونووسانی خۆمانە و بێگانە شتێکی ئەوتۆیان لەسەر نەنووسیوە. من زۆر تێ کۆشام، تەنانەت سەرچاوەیەکی باوەڕپێکراوم وەگیر نەکەوت کە ساڵی ئەو کوشتارەم بۆ ڕوون بکاتەوە.

خانەکانی موکری کە لە مێژبوو حکوومەتیان دەکرد و خەڵکی ئەم مەڵبەندە لەبەر خاتری بوداغ سوڵتان زۆریان ڕێز لەو بنەماڵە دەگرت. بوداغ سوڵتان کە ئەمیرێکی کوردی زۆر دادپەروەربووە لە سابلاخ زۆر خۆشەویستە، وەک پیاوچاکێک دەچنە سەر مەزاری و سوێند بە گومبەزەکەی دەخۆن. دیارە زۆری حەز لە ئاوەدانکردنەوە بووە؛ پردی سوور و مزگەوتی سوور و کۆخی کورتەک- کە ئێستاش هەر ماون- لە کارە باشەکانی ئەون. لە زەمانی مەزنایەتیی ئەودا موکریان سەربەخۆ بووە و هیچ بێگانەیەک- نەعوسمانی و نە سەفەوی- پێدا ڕانەبردوون. سکەی بۆخۆی لێ داوە. دیارە هونەرمەند و خوێندەواری زۆر خۆش ویستوون. کوڕەکانی خۆی فێرە هونەر کردوون. بەردە نووسراوەکەی سەر دەرکی مزگەوتی سوور کە لە ساڵی ١٠٨٩دا سوهراب خانی کوڕی ئەو ئەمیرە هەڵی کەندووە، ئەم حەقیقەتەش دەسەلمێنێ.

بەڵام بەداخەوە ئەو بنەماڵەش پیاوی گەندیان لێ پەیدابوو. خەڵک لە دەستیان وەزاڵە هات. باپیر ئاغای مەنگوڕ- کە پیاوێکی بەدەستەڵات و مەزنێکی ئازا و لێهاتوو بووە خەریک بووە حوکمات لە دەس ئەو بنەماڵە بێنێتە دەرێ. پێیان زانیوە، بەڵام نەیانوێراوە بەگژیدا بچن. پەنایان بۆ بێگانە، بۆ شای ئێران- بردووە. ئەویش ئەحمەدخانی موقەدەم، حاکمی مەراغەی- کە دژمنایەتیی کۆنیشی دەگەڵ خانەکانی موکری هەبووە- کردۆتە مەئمووری کوشتنی باپیر ئاغای مەنگوڕ. ئەحمەدخان فێڵی لە باپیر ئاغا کردووە؛ بانگهێشتنی کردووە بۆ مەراغە. باپیر ئاغاش بەخۆی و نۆسەد سواری هەڵبژاردەی مەنگوڕەوە چۆتە ئەو شارە. سوارەکانیان بەسەر ماڵاندا بریون. لە شەوێکی دیاریکراودا هەرکەس میوانی خۆی لە خەوێدا سەربڕیوە. لەو نۆسەد سوارە تەنیا سوارێک دەرچووە کە ناوی وەستا عوسمان بووە. وەک گوتم مێژوونووسانی خۆمانە و بێگانە شتێکی ئەوتۆیان لەسەرئەو کارە نامەردانە نەنووسیوە. دەڵێن عەشیرەتی مەنگوڕ پاش ئەو کارەساتە پیاویان لێ بڕاوە،، وەستا عوسمان ژن و منداڵی باپیرئاغای دەرکردووە و ماڵ و دەوڵەتی هەموو عەشیرەتەکەش بەتاڵان چووە. هەمزاغای مەنگوڕ کە پیاوێکی شۆڕشگێڕ و بەناوبانگە و نزیکەی سەد ساڵ لەوەی پێش لە ڕاپەڕینی ڕزگاریخوازانەی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهریدا بەشداریی کردووە؛ کوڕی باپیرئاغای بووە؛ زۆر شتی سەیر و قارەمانانە لەو پیاوە دەگێڕنەوە کە دەرفەت نییە بۆتان بگێڕمەوە. پاش تێشکانی جووڵانەوە ناکامڵەکەی شێخ، هەمزاغاش بەدەستی

حاکمی کوردی سابڵاخ (ئەمیرنیزامی گەرووسی) دیسان بەفێڵ وەک باوکی کوژراوە. ئەمیرنیزامی پیاوکوژ و خوێنڕێژ، خۆی نووسەرێکی زۆرباشی فارسی بووە کە لە ساکارنووسیدا ناوبانگی هەیە. بەو قەڵەمە لووسەی خۆی، باسی کوشتنی هەمزاغای بە دوورودرێژی نووسیوە. حەیف بەدەستەوە نییە دەنا وەرم دەگێڕا سەر کوردی.

باپیرئاغا کە کوژراوە هەر کوڕێکی بەژن و ماڵی هەبووە. بۆیە جگە لەبەرەی خدری بەرەکانی دیکەی مەنگوڕان هەموو بەناوی دایکیانەوە ناودەبرێن. بەرەی زێڕینێ، بەرەی شەمێ، بەرەی زینێ، بەرەی مرۆتێ، بەرەی ئامانێ. من بەمنداڵی مام بایزئاغای کوڕی باپیرئاغام دیوە کە دەیانگوت تەمەنی لە سەد ساڵی هەڵبواردووە و ژنی مردووە و دەیەوێ ژن بێنێتەوە؛ بەڵام لەنێو عەشیرەتەکەی خۆیدا کەسی پێ ناشێ؛ هەموو برازانی.

ئەگەر مێژوونووسەکانمان لەسەر ئەو کارەساتەیان نەنووسیوە، شایەرەکان- کە هەموو ڕووداوێکی سەردەمی خۆیان کردۆتە شیعر- لێرەشدا بێدەنگ نەبوون. شایەر لەو بەیتەدا کورتەی کارەساتەکەمان بۆ دەگێڕێتەوە. دەڵێن و نووسیویانە کە ئەم بەیتەش ئی عەلی بەردەشانییە. هەرکەس چ عەلی بناسێ؛ ئەو گومانەی بۆ پەیدا دەبێ. چونکە ڕەوانیی شیعر، پوخت و پاراویی زمان، ساکاریی بەیان و گێڕانەوەی چیرۆک، ئەم شکەمان بۆ پەیدا دەکا. بەڵام من بۆم ڕوون نییە ئی عەلی بێ؛ بەو دەلیلانەی خوارەوە:

١- ئاشکرا نییە و نازانین عەلی پاش باپیرئاغا ژیاوە یان نا؟

٢- ناوی زۆر گوندی نێو مەنگوڕان و دەوروبەری سابڵاخی تێدایە کە نیشانەی شارەزایی شایەرە لەم ناوچەیەدا. ئایا عەلی ئەوەندە لە موکریاندا ماوەتەوە کە ئەو شارەزاییەی هەبێ؟

٣- وشەی (پیاوبوون) لەبری (دابەزین) هەر لە شێوەی شاروێران و شاماتدا هەیە و بۆخۆم لە هیچ جێگایەکی تری کوردستان نەمبیستووە. ئەم وشە لەو بەیتەدا بەکارهاتووە:

«مەنگوڕی دە مێ وەچاعێ،

پیاوبوون لە سابڵاغێ، (یانی لە سابڵاخێ دابەزین)

تەدارەک بۆ مەراغێ.»

٤- عەلی لاسای شاعیرە خوێندەوارەکانی کردۆتەوە و ناوی خۆی لە هەموو بەیتەکاندا هێناوە. لەو بەیتەدا ناوی عەلی نەهاتووە. سەیرە ڕەحمان بەکریش ناوی خۆی نەهێناوە. ڕەنگ بێ شایەرەکەی ناسی بێ، بۆیە ئەو کارەی نەکردووە. ڕاستە ئەم شیعرە بەهێزانە وەک شیعری عەلی، مامۆستای شایەرانی کوردستان دەچن:

«هۆی سولەیمانی خەزاڵی

نەوەی ڕۆستەمی زاڵی

حەوت قوبەی لە مەتاڵی

پێم نەڵێن ئەتوو منداڵی،

لە جلیتێی نەکرد خاڵی،

وەک هەوران بە گەواڵی،»

یا:

«بانگم وەبەر پادشای لە ژوور،

خان ناردنی دوور بە دوور،

بڵباس هاتن بە جەمبوور،

ڕانک ڕەشی چەکمە سوور.»

بەڵام مەرج نییە ئی ئەو بن. ئاخر لە بیرتان نەچێ عەلی بەردەشانی شاگردی زۆر باشی پەروەردە کردوون. پێم خۆش بوو زانایەک لەو بارەدا تەحقیقی کردبایە و ڕوونی کردباوە ئەم بەیتە ئی عەلییە. چونکە بەڕاستی حەیفە شایەرەکەی نەناسرێ. بزانن شایەر چەند وەستایانە باسی تاڵان و بڕۆکەمان بۆ دەگێڕێتەوە:

«بداخان بوو لە دوایی،

هەزار مەڕی شۆگایی،

هەر هەرزان و خۆڕایی،

دەیاندا مەڕ و شایی.

***

بزنێک بێنێ دوو کاره،

له مووی بکرێ دهواره،

بههای بزنێم دوو پاره

***

ههزار گای بێ جووتبهنده،

قیمهتی گای خولآبهنده،

بڵباسان کاریان گهنده.»

بهیتی عهبدوڕهحمان پاشای بهبه

ئهم بهیته- که عهلی بهردهشانی به عهبدوڕهحمان پاشا بابانی ههڵگوتووه- شاکارێکی کهم وێنه و دوری سهر خهزێنهی بهیته جوانهکانی کوردییه. زۆر شت لهسهر عهبدوڕهحمان پاشا نووسراوه و پێویست ناکا من دووپاتهیان بکهمهوه. بهڵام ههرچی لهسهر عهلی بهردهشانی بگوترێ و بنووسرێ هێشتا کهمه؛ کهسێکی حاجی قادری کۆیی- شاعیری مهزن و نهمری کورد- ئاوای باس بکا:

دوو عهلین، شاعیرن وهکوو حهسسان

بهردهشان و حهریره مهسکهنیان

دهبێ چ هونهرمهندێکی خاوهن بههره و مهزن بووبێ؟ عهلی ههموو ڕووداوهکانی سهردهمی خۆی کردۆته شیعر. عهلی شایهرێک بووه که وشهی کوردیی وهک مێو له دهسدا بووه و ههرچۆنێکی ویستوویهتی دهری هێناوه. ههموو شایهرهکانی پاش ئهو عهلییان بهمامۆستای خۆیان زانیوه و بهڕێزهوه ناویان هێناوه. من بۆخۆم عهلی بهردهشانی بهمامۆستای خۆم دهزانم و زۆر شتی لێ فێربووم. له بیرمه زوو پارچه شیعرێکم لهسهر ئهو کێشهی کوردی- که له پێش عهلیشدا ههبووه، بهڵام عهلی برهوی پێ داوه و ئێستا زۆربهی شاعیرهکانمان شیعری پێ دهڵێن، گوتبوو. بۆ شیعرناسێکم خوێندهوه. گوتی باشت کردووه وهدووی مامۆستا گۆران کهوتووی و لهسهرئهو کێشه شیعرت داناوه. گوتم من زۆر ڕێز بۆ گۆران دادهنێم و به شاعیرێکی زۆر مهزنی دهزانم؛ بهڵام له شیعردا ئیلهامم له عهلی بهردهشانی وهرگرتووه که زۆر دهپێش مامۆستا گۆراندا دهڵێ:

پاشای بەبان جیهانگیری،
وەک ڕۆستەمی زاڵی پیری،
تەحا بەڕاو و تەگبیری
ڕانابوێرێ بە ڕەزیلی:
ناکەم خزمەتی وەزیری
نانی دەستێنم بەشیری

هیچ بیرتان لەو نیوە شیعرەی دوایە کردۆتەوە؛ وەک قسەی ئەو پیاوە سیاسییە گەورە دەچێ کە دەڵێ: «هەق لە لوولەی تفەنگدایە». بەداخەوە زۆربەی شیعرەکانی عەلی لەبیر چوونەوە. ئەگەر هەموویان کۆکرابانەوە، فەرهەنگێکی دەوڵەمەندمان دەبوو. من پاش ئەو بەیتە ئۆسکارمان ١٤ بەند و وردە مەقام و گۆرانی ئەو سەردەمەی تۆمارکردوون کە بەختەوەرانە ئێستاش لەبیر نەچوونەوە و بۆخۆم هەمووم لەبیر بوون. گۆرانی بێژەکانیش هەر دەیانڵێنەوە:

زۆرم بیر لەوەی دەکردەوە کە بۆچی شاعیرانی چەرخی نۆزدەی شاری سولەیمانی بەشێوەی موکریانی شیعریان گوتووە. بەخەیاڵی خۆم وام دانابوو کە ئەوان بەتایبەتی (نالی) کەوتوونە بیری دروستکردنی زمانی یەکگرتووی ئەدەبی و ئەو شێوەیان بەئەسڵ داناوە؛ تەنانەت لەو بارەدا شتیشم نووسی، بەڵام پاش ئەوەی سەرنجم دا ئەو بەیتە و شیعرەکانی عەلی بەردەشانی، زانیم بەهەڵەچووم. زمانی بارەگای عەبدوڕەحمان پاشای بەبە ئەوە بووە کە شاعیرانی چەرخی نۆزدەمان شیعریان پێ گوتووە. یەعنی سابلاخ و سەلەیمانی؛ دوو پاتەختی ئەو سەردەمی کوردستان بەیەک شێوە قسەیان کردووە، کە بەداخەوە ئێستا زۆر لێک جویێ بوونەوە. ئەگەر وا نەبایە عەلی کە شایەری تایبەتی و نانخۆری پاشا بووە، شیعری بەشێوەیەک دادەنا کە پاشا پێی خۆشە و زمانی خۆیەتی و نەیدەگوت:

ئەزم عەلی بەردەشانی،
دەبەندێم نەکەی زبانی،
بەیتێ دەڵێم بە دیوانی،
مەدحی پاشای کوردستانی.

***

مەدحی پاشای کامیان باشە،
شایەد ڕۆم و قزڵباشە،
هەرجارێ شیری دەکێشا،
هەموو دەهاتنە تەماشا،
عالەم ئالایە(*) چاوەشە،
مەردە عەبدوڕەحمان پاشا.

من ئەو هونەرەی بە عەلیمەوە دیوە بەهیچ شاعیرێکمەوە نەدیوە. عەلی چیرۆکێکی خەیاڵیی دروست کردووە. دەگەڵ قوڵەشین شایەری جندۆکان فڕیان هاویشتۆتە یەک و شەڕە شیعریان کردووە. ئەوی لەباتی خۆی گوتوونی هەموو لێک و لووس و جوان و ڕەوانن. ئەوی لەباتی جندۆکەی گوتوون بەرەژێرترن و لەنگولۆریان تێدایە و قوڵەشینی بەو فێڵە بەزاندووە بۆیە شایەرەکانی دوای عەلی دەیانگوت:

«بابە مەمانان چۆن دەوێرین خۆ لە قەرەی عەلی بدەین، ئەو فێرکردەی جندۆکانە». بڕواشیان بەو قسەی خۆیان هەبوو. ڕەنگ بێ یەکێک لە هۆیەکانی فەوتانی شوێنەوارەکانی عەلی بەردەشانی ئەوە بێ کە هەموو کەس دەخۆی ڕانەدیوە بەیتەکانی ئەو بڵێتەوە. هیچ شایەر و بەیتبێژێک هەقی وەی بە خۆی نەداوە دەس لە شیعری عەلی وەر بدا و وشەیەک پاش و پێش بکا. کەچی پاش ئەوەی نووسرانەوە کەمتاکورتێک دەستیان تێ وەردراوە.

خۆزگە ئەو کەسانەی بۆیان دەلوێ زیاتر زەحمەت بۆ کۆکردنەوەی بەیتەکانی عەلی بکێشن. خۆزگە هەموو شوێنەوارەکانی عەلی پێکەوە چاپ دەکران و بڵاودەبوونەوە.

یا خولا هەروا گەرد و تۆز بێ،
دەسرۆکەی لە ملان ئالۆزبێ،
لەیلا جێژنەت لێ پیرۆز بێ.

***

(*) عالم آرا.

دیسان شەو هات بۆ حاڵی من
لەو دڵەی پڕ خەیاڵی من
ئالەم سووتا لە ناڵەی من

پاش ئەو گۆرانییانە بەیتی عەلی عاشقە. بەیتێکی کورتە؛ هەمووی یازدە بەندە. بەڵام شیعرەکانی تا بڵێی هەست بزوێن و جوانن. ئۆسکارمان دەڵێ ئەم عەلی عاشقە لاوێکی کورد بووە؛ زۆری حەز لە کچێکی کردووە. ئەو شەوی کچەیان بۆ گوێزتۆتەوە لەبەر دەرکی پەردوو مردووە. بەڕاستی پارچە شیعرێکی جوانە و بۆیە دەبێ زۆر جار چاپ بکرێتەوە:

عەلی ئاشق! ئەگەر ئیشقت زوبانی بێ،
سەد جار عومرت زوو فانی بێ،
حەیفە ئیخلاس پەنهانی بێ.
مەلا زادە بەخێرهاتی.

ئاخر بەیت مەم و زینێکی بچووکە کە لاپەڕێکی کتێبەکەی تەواو نەگرتووە. ئۆسکارمانیش دەڵێ شتێکی ئەوتۆ نییە و کۆپیەی ناشیرینی بەیتی برایمۆکە.

خوێنەری بەڕێز و خۆشەویست!

ماوەیەکی دووروودرێژ بەو کارەوە خەریک بووم. زۆرم شەو، شەونخوونی کێشا. زۆرم ڕەنج و کوێرەوەری دی. گەلێک ماندوو و شەکەت بووم. تا توانیم ئەو تێکستانە ساغ بکەمەوە و بیانهێنمە سەر ڕێنووسی ئێستای کوردی. دەشزانم نە هونەرێکم نواندوە و نە کارێکم کردووە. هونەر هونەری ئەو خۆوێژ و شایەرانەیە کە ئەو بەیتانەیان داناون. هونەر هونەری ئەو مرۆ بێ ناوونیشانانەیە کە بەدرێژاییی مێژوو؛ سینگاوسینگ پاراستوویانن. هونەر هونەری ڕەحمان بەکری نەمرە کە ئەو هەموو دوڕ و گەوهەرانەی لە خەزێنەی مێشکی پڕی خۆی هەڵێنجاون و دەکۆشی گەوهەرناسێکی وەستای وەک ئۆسکارمانی کردوون. کار کاری ئۆسکارمان، ئەو زانا و مامۆستا گەورە و مەزنەیە کە ئەو دوڕ و گەوهەرانەی وا بە ڕێکوپێکی هۆندوونەوە و کردوونی بەو ملوانکە و بەرمەوورە کە لە بازاڕی هونەردا نرخی تەواو نابێ.

ئۆسکارمان ئەو کارەی بە هەر مەبەستێک کردبێ، خزمەتێکی زۆر گەورەی بە

زمـان و ئەدەب و فـەرهەنگ و مـێـژووی نەتەوەی کـورد کـردووە؛ خـزمـەتێک کـە فەرامۆش ناکرێ. خزمەتێک کە وێنەی کەمە. خزمەتێک کە ناوی ئەو زانا بێگانە و دڵسۆزە لە مێژووی ئەدەبی گەلەکەماندا بەنەمری دێڵێتەوە.

لێرەدا نابێ خزمـەتی ئەو ڕۆڵە کـوردە زانایەش (دکـتـۆر جـەوادی قـازی) لەبیـر بکەین کە بە گیان و دڵ یارمەتیی ئەوی داوە.

تەنیا کارێکی من کردوومە و دەبوو زۆر دەپێشتردا کرابایە ئەوەیە: ئەو ملوانکە بەنرخە و ئەو بەرمـوورە نایابەم لە کۆنە سندووقە تۆز لەسـەر نیشتـووەکان هێنادەر و دامـەوە بەخـاوەنی خـۆی؛ بە کـۆمـەڵانی هـەراوی نـەتەوەی کـورد. مـیـراتی باوک و باپیری خۆیانە و هەر پیرۆزی خۆیان بێ.

سـوپاسی کۆڕی زانیـاری کـورد دەکـەم کـە ئەم ئـەرکـەی بەمن ئەسـپـارد. دیسـان سوپاسی دەکەم کە چاپی کرد و نەیهێشت ڕەنجم بەفیڕۆ بچێ.

سـوپاسی کـاک (ج) و کـاک (ر) دوو هـاوڕێ و برای نیـزیکم دەکـەم کـە هـەڵەکـانی نووسـینیـان دەسـتنیـشـان دەکـردم و زۆریان یـاریدە دام. سـوپاسی برای خـۆشـەویسـتم کـاک (خ) دەکـەم کـە لە کـاتی نووسـیندا سـەرانسـوێی دەکـردم و پێـویسـتیـەکـانی ڕادەپەڕاندم. سـوپاسی تەمـەنی خـۆم دەکـەم کـە تەواو نـەبوو تا تەواوبوو.

هێمن
١٩٧٥/١/١٩

سەرەتا

ئەمە سەرەتای کتێبە نایابەکەی Oskar Mannە، کوردیزانی بەناوبانگی ئەڵمانیا، کە ساڵی ١٩٠٦ لەژێر ناوی (شێوەی کوردانی موکری) (-Die Mundart der Muk ri - Kurden) لە بەرلین لە چاپی دا. من لە ئەڵمانییەوە کردمە کوردی.

ناجی عەباس

ئەم پارچە ئەدەبیاتە کە لەم بەرگە بڵاودەکرێنەوە، کە بریتین لە بەیت (Epik واتا هەڵبەستی درێژی مێژوویی) چیرۆکی پەخشان و دێرە هەڵبەستی فۆلکلۆری لە مانگەکانی حوزەیران و تەمووزی ساڵی ١٩٠٣ لە شاری سابلاخ، کە سەرە شاری ئەیالەتی موکری کوردستانە- کۆکرانەوە. بۆ زانینی بارەی جوغرافی ئەم ئەیالەتە بچووکە- کە لەلایەن حاکمێکەوە سەرپەرشتی دەکرێ و پەیوەندیی هەیە لەگەڵ حاکمی ئازربایجان لە تەبریز- تەماشای بەرگی دووەمی کتێبەکەی De Morganم کرد Mission Scientifique en Perse بعـثـەیێکی علمی لە فارس، لاپەڕەیەک و لەوەپاش[١]. H.C. Rawlinsion عالمێکی کۆنتر، لە ساڵی ١٨٣٨ باری خێڵەکان و جێگای بڵاوبوونیانی باش ڕوون کردەوە[٢].

ڕاولنسن بێجگە لەوە هەندێ لە مەعلووماتەکەی مێژووزانی کورد شەرەفەدینی نرخ پێ داوە. کتێبەکەی ئەم مێژووزانە کە لە ساڵی ١٨٦٠ لە چاپ درا و بڵاو کرا

(١) شکڵی نووسینی ناوە جوغرافیەکانم وەک de Morgan دانەنا، بەڵکو لەپاش لێپرسینەوە من خۆم بەدیقەت دامنان. ئۆسکارمان

(٢) هەندێ مەعلوومات لەلایەن ئەو گەشتەوە کە لە تەبریزەوە بەناو کوردستانی ئێراندا کرا لە مانگی تشرینی یەکەم و دووەمی ساڵی ١٨٣٨، گۆڤاری جڤاتی (جەمعیەتی) جوغرافیەزانەکی ئینگلیز، بەندی دەیەم، لاپەڕە یەک و لەوەپاش. ئۆسکارمان.

لەلایەن خێڵی موکرییەوە مەعلوماتی مێژوویی تریمان دەداتێ؛ ئەو خێڵە کە ئێستا زۆربەیان لە باشووری جەنوبی و باشووری ڕۆژهەڵاتی و ڕۆژئاوای گۆمی ورمێ دەژین. شەرەفەدین لە بەرگی یەکەم لاپەڕە ٢٨٨ باسی بنەچەی (ئەسڵی) میرەکانی موکری دەکا و دەڵێ ئەمانە لە بەبەکانەوە پەیدابوون، کە لە سولەیمانی و دەوروپشتی دەژین کە تابعی تورکن (واتا عوسمانییەکان) کە پێشتر لە ئەیالەتی شەهرەزوور جێنشین بوون[١]. وا گومان دەکەم ئەمە ڕاستە، وە شێوەی موکری- هەروەکو لە پاشان پێشان دەدرێ - عەینی شێوەی بەبەیە. لە پاشا ئیمڕۆش خێزانە ناودارەکانی سابلاخ وا دەگەین کە لە بنەواندا دەچنە سەر بەبە. بێجگە لەمانە بەپێی ئەو مەعلوماتە (زانیارییە) کە ڕاوڵنسن لەبارەی موڵکایەتی لە ئەمارەتی بەبە دەمانداتێ، خێزانە سەرکەوتووەکان بەهێزی شیر توانویانە بەسەر لادێییەکانا زاڵ بن و زەوی و موڵکەکانیان لەناو خۆیانا دابەش بکەن. ئەم جۆرە موڵکایەتییە لە ولاتی موکریان ئێستاش باوە و باش دیارە. مێژووزانی کورد شەرەفەدین دەڵێ خێزانە سەرکەوتووەکان لە ولاتی سولەیمانی ئێستاوە هاتوون. کاتی ئەم سەرکەوتن و زاڵبوونە لە زەمانی ئیسماعیل سەفەویی یەکەمەوە زۆر دوور نییە. لەبەرئەوە بەڵگەیێکی وامان بەدەستەوە نییە کە بڕوا بە قسەی شەرەفەدین نەکەین.

ئەو خێڵانە کە موکرییەکان بەسەریانا زاڵبوون، وەکو خۆیان کورد بوون. لەمەدا نابێ گومان بکرێ. چونکە دەمی پەلاماردان و زاڵبوون تەنیا ٤٠٠ ساڵ دوورە. ئێستا لەم ولاتە پاشماوەی تورک زمان و ئیدیەم (Idiom)ی تورکی[٢] نەماون. لێرە تەنیا دەبێ بیر لە تورک زمان بکرێت کە لە ڕۆژهەڵاتی موکریان دەژین و نابێ بیر لە پاشماوەی نەتەوەی دیکە بکرێت. چینی جووتیاران- کە ڕەعیەتیان پێ دەڵێن- زۆرتریان لە خێڵی (دێبۆکری)ن. زۆربەی ئەم دێبۆکرییانە لە بەشی ڕۆژهەڵاتی موکریان لە ناوچەی شارویران و لە دۆڵەکانی جەغەتوو و تەتەهوی نیزیک میاندواب دەژین. وا دیارە ئەم دێبۆکریانە لەلایەن خێڵە موکرییەکانی هاوزمانیان - لەپاش دەس بەسەرەوەنانی موڵکەکانیان - لە ڕۆژئاواوە بۆ

(١) وا بزانم لێرەدا نووسەر هەڵەی کردووە. چونکە لەسەدەی ١٩ شاری سولەیمانی تابعی ئەیالەتی شارەزوور بوو کە ئەودەمە مەرکەزەکەی شاری کەرکوک بوو. ناجی عباس

(٢) وەک قسەی نەستەق و پەندی پێشینان ن.ع.

ڕۆژهەڵات دەرکران.

ئێستا دەتوانین سنووری ڕۆژهەڵاتی ناوچەی زمانی موکری باش دابنێین: ئەو خەڵکانە کە لە ڕۆژهەڵاتی دۆڵی جەغەتوو دەژین بە تورکی قسە دەکەن و ژمارەیێکی زۆری ئەمانە لە دەشتی میاندواب جێنشین. کە ڕوو دەکەینە باشوور (جەنووب) دەگەینە ناوچەکانی سەقز و بانە کە دانیشتووەکانی دیسان بەشێوەی موکری قسە دەکەن. کە چەند سەعات لەم دوو شارە بچووکەوە بەرەو خوار بکشێین دەگەینە ناوچەی (مەریوان) کە دەکەوێتە نیزک سنووری تورک (واتا عوسمانییەکان). کە لە مەریوانەوە بەرەو ڕۆژهەڵات بڕۆین دەگەینە خێڵی تیلەکۆ کە لە هەرێمی هۆبەتوو دەژین. ئەم تیلەکۆیانە بە شێوەی سنە قسە دەکەن و تابعی ئەیالەتی (کوردستان)ن. بێتوو لە سابڵاخەوە- کە مەرکەزی موکریان دەگرێت - بەرەو ڕۆژئاوا بڕۆین، لە بەشی شمال دەگەینە سێ خێڵی بڵباس: مەنگوڕ کە تەواو دەکەونە ڕۆژئاوای باشووری (جەنووبی) سابڵاخ. مامش کە لە هەرێمی لاجانن و پیران کە لە بەشی ڕۆژئاوای باکووری ئەو هەرێمە دەژین. شێوەی پیران زۆر کەم لە هی سابڵاخ جیا دەبێت. لە دەشتی (شنۆ)وە بەرەو باکوور (شمال) بڕۆین ئیتر شێوەی موکری نامێنێ. هەندێ کەس لە هۆزەکانی (ڕەوەندی)[1] -کە لە باشووری (جەنووبی) شنۆ پێیان گەیشتم- بە قسەی موکری قسەیان دەکرد. بەڵام هەرێمی ڕەوەندییەکان لەوێوە بەرەو ڕۆژئاوا هەتا دۆڵی زێی گەورە دەکشێ. کە لە سابڵاخەوە بەرەو ڕۆژئاوای باشوور بڕۆین دەگەینە سەردەشت و بانە. لەو ناوە نیزک سنووری تورک خێڵی (گەورک) دەژین کە شێوەی موکری بەکاردێنن. حەیف و مەخابن من ئیزن نەدرابووم لە هەرێمەکانی تورک (واتا عیراقی ئێستا) لەسەر تۆژینەوە دەوام بکەم. لەبەرئەوە بەداخەوە ناتوانم بڵێم شێوەی موکری لەولای سنوور هەتا کوێ دەکشێ[2]. بەڵام ئەو ئاخاوتنانەم لەگەڵ هەندێ کەسی خەڵکی سولەیمانی و دەوروپشتی و لەگەڵ هەندێ شاعیری خۆشەویست لە سابڵاخ، کە

(١) وابزانم لێرە مەبەستی لە (ڕەوەندی) ئەو ڕەوەندانەیە (کۆچەرانەیە) هاوینان لەوێ لە ژێر خێوەت دەژین؛ وەک هەرکی و سوورچی و خێڵی تری. (ن.ع)

(٢) وەکو بزانم شێوەی موکری تەواو و پەتی لە هەرێمی پژدەر و ڕانیە بڵاوە. لە هەرێمی باڵەکی ڕۆژهەڵاتی ڕەواندز خەڵکی حاجی ئۆمەران، زینوی شێخ، و ڕایەت بە شێوەی موکری قسە دەکەن. لە دەربەندی ڕایەت شێوەی سۆران دەس پێ دەکا ن.ع.

خـەڵکی کـەرکـووک، دەربەند و دێهـاتی سـولەیمانی بوون، پێـشـانی دام کـە جیـاوازیێکی ئەوتۆ نیـیـە لە بەینی شـێـوەی مـوکـری و ئەوانی تری. تۆژینەوەی Chodzko لە بابەت شێوەی سولەیمانی – کە لە پاشان باس دەکرێ – ئەم قسەیەی من بەڕاست دادەنێ.

شەرەفنامە باسی مێژووی موکرییەکان دەکا هەتا کاتی خۆی کە نزیک دەبێ لە ساڵی ١٥٩٥. بێتو بمانەوێ پاش ئەم ساڵە بەشوێن ئەم مێژووە بڕۆین دەبێ دەس بخەینە ناو مێژووی عەجەم؛ بەتایبەتی مێژووی سەفەوییەکان. من لەم بابەتەوە هەندێ تۆژینەوەم کرد؛ بەڵام ئێستا ماوەی ئەوەم نییە لەسەری بڕۆم و تەواوی کەم.

میرزا ئەسکەندەر لە مێژووە میرییەکەی (ڕەسمییەکەی) کە بۆ شاە عەباسی نووسیوە بەناوی (تاريخي عالم آرائي) باسی شەڕە درێژەکانی موکری و برادۆست دەکا– کە خزم و دراوسێی موکرییەکانن بەرامبەر لەشکری شاە عەباس. ئەسکەندەر میرزا خۆی لەگەڵ لەشکری عەجەم بووە، لەبەر ئەوە مێژووەکەی بە ڕاپۆرتێکی ڕاست دادەندرێ. کوردەکان لەلایەن ئەم شەڕانەوە بەیتێکی مێژوویی درێژیان داناوە کە باسی بەرگری و ئازایەتیی قارەمانانەی کوردەکان دەکا لە قەڵای دمدم لەژێر سەرکردەییی ئەمیرخانی سەرۆکی برادۆست کە بە (خانی لەپزێڕین) بەناوبانگ بوو[١]. ئەم بەیتی دمدمە یەکێک لە جوانترین و بەناوبانگترین داستانی میللی کوردە.

لە مێژووی نادرشای میرزامهدی خانیش لە بابەت موکریانەوە دەسکەوتی باش دەدۆزرێ.

ڕاولنسن Rawlinson لە وتارە باشـەکـەی بەدرێژی باسی هاتنی قـەرەپەپاغی تورک دەکا کە لە وڵاتی جورجیای قەفقاسەوە بۆ هەرێمی سولدوز کۆچیان کردووە. سولدوز دەکەوێتە ڕۆژئاوای باشووری گۆمی ئورمێ.

زۆربەی خێڵەکانی موکری ئێستا جێنشین و لە دێهات دەژین کە بریتییە لە خانووی قوڕی خراپ و ناپەسەند. هاوینان خانووەکانیان بەجێ دەهێڵن و – هەتا دەغڵودانیان کۆ دەکەنەوە – لە ژێر ڕەشماڵی ڕەشدا – نیزک دێیەکانیان دەژین.

(١) میـرزا ئەسکەندەر– وەکو دوژمن. ن.ع– نازناوی (چۆلاق)ی پێ دەدا، کە بەتورکی مەعنای دەس گۆج یان دەس شکاو دەگری. ئۆسکارمان.

تەنیا بەشێکی بچووکی ئەم کوردانە نیوە کۆچەرن (نیوە ڕەوەندن) کە زستانان نیشتەجێن و لە خانوودا دەژین و خۆیان کەمتر لەگەڵ کشتوکاڵ خەریک دەکەن. هەر ئەوەندە دەغڵ دەچێنن کە بەشی خۆیان بکا. ئەم نیوە کۆچەرانە کە بەهار هات خانووەکانیان بەجێ دەهێڵن و لەگەڵ مێگەلەکانیان دەچنە کوێستان و هەتا پایز لە مێرگێکەوە دەچن بۆ مێرگێکی دیکە. کە پایز هات دەگەڕێنەوە دێیەکانیان و کۆمەکی ئەو چەند خێزانە دەکەن کە لەوێ ماون بۆ چاودێریی دەغڵ و باغات و پێکەوە ئیتر بەرهەمەکەیان (مەحسوولەکەیان) کۆ دەکەنەوە. ئێستا لەم هەرێمەی کوردستانە کۆچەری تەواو نەماون کە زستان و هاوین لەژێر خێوەتا بژین و تەنیا مەڕوماڵات بەخێوکەن و دەست لە کشتوکاڵ نادەن.

لە بابەت زمانی ئەم خێڵە کوردانە هەتا ئەم ڕۆژانە تەنیا دوو نووسراوی کورت هەیە:

١– A. Chodzko شۆدزکۆ: تۆژینەوەیێکی زمانسازیی زمانی کوردی (شێوەی سولەیمانی) کە لە گۆڤاری ئاسیایی ساڵی ١٨٥٧ بڵاو کراوە. شۆدزکۆ مەعلووماتەکەی لە سەرۆکێکی بەبە کۆکردۆتەوە کە ساڵی ١٨٥٣ ماوەیێکی درێژ لە پاریس ماوە. زمانزانی بەناوبانگ P. Lerch لێرەش باسی بەرهەمەکەی شۆدزکۆ دەکا. من لێرە تەنیا بەراوردی ئەو شێوەیە دەکەم کە شۆدزکۆ باسی دەکا لەگەڵ شێوەی موکری.

٢– A. Houtum - Schindler هوتوم – شیندلەر: بەرهەمێک، لەلایەن وشەی کوردییەوە. ئەم بەرهەمە بەنرخە کەمێک ڕێزمانیشی تێدایە.

٣– De Morgan دێ مۆرگان: بیعسەیێکی علمی لە فارس کە پێنج بەرگە. بەرگی یەکەمی– کە ساڵی ١٨٩٤ و ١٨٩٥ بڵاوکرایەوە– باسی شێوەی موکری دەکا لەگەڵ شێوەکانی تری، بەڵام زۆر قسەی هەڵە و چەوتی تێدایە(١).

ئەو مەعلوماتە کە لە سابلاخ کۆم کردەوە بریتین لە چوار شت:

١– ڕێزمانی شێوەی موکری.

---

(١) لێرە ئۆسکارمان لەلاپەڕە ٢٢ەوە هەتا ٢٥ی سەرەتا بەدرێژی و توندی ڕەخنە لە دێ مۆرگان دەگرێ و پەلاماری دەدا کە پێی ناوێ لێرە بیکەمە کوردی. لە وێنەکان کە ئۆسکارمان پەلاماری دەدا وا دیارە دێ مۆرگان کوردیی باش نەزانیوە. ناجی عەباس

٢- ژمارەیێکی زۆر لە وشەی کوردی کە بۆ ژیانی ڕۆژانەی خەڵک بەکار دەهێنرێن.

٣- ٢٠٠ غەزەل و قەسیدەی شاعیرانی کورد کە زۆریان نوێن.

٤- چیرۆکی پەخشان، بەیت و چەند گۆرانی ناو خەڵک.

من بەختم هەبوو لە ساباڵاخ تووشی میرزایێکی گەنجی ژیر بووم و خێرا کردمە منشیی[١] خۆم. ناوی میرزا جەواد بوو و لە یەکێ لە خانەدانەکانی موکری بوو، کە پشتاوپشت دەچووە سەر خانەدانی ئەمارەتی بەبە. کەسانی ئەم خانەدانە لەناو خەڵک بەفاملیەی (قازی) بەناوبانگن. ئەم گەنجە لە عەرەبی و شەریعەتی ئیسلام زۆر شارەزا بوو و زۆر حەزی دەکرد فێری زانستیەکانی ئەورووپا بێ. من ویستم لە پێش هەموو شتێکا زاراوەی بنجی (مستەلەحاتی ئەساسی) ئێمەی (ئەڵمانی) بۆ ڕوون کەمەوە؛ چونکە میرزا بەزانینی ڕێزمانی عەرەبی، لە لێکدانەوە لە زمانێکی هندو-جەرمانی پەکی دەکەوت. لەپێشدا نەختێ ئینگلیزیم فێرکرد و هەندێ دەستووری (قواعدی) زمانی ئینگلیزیم پیشان دا. لە پاشا زۆر بەدڵخۆشی تەماشام کرد کاک میرزا وەک کوردێک بیر دەکا لە زمانە زگماکەکەی خۆی و شیی دەکا و وردە وردە دەستووری بۆ دەدۆزێ. ئینجا لەگەڵی دەسم کردە تۆژینەوەی ڕێزمانی کوردی و خوێندنی پارچە هەڵبەستی کوردی. ئەو هەڵبەستانە کە میرزا دەسخەتێکی زۆری -داخەکەم زۆر تازەی- هەبوو. لە ماڵەوە بەکۆمەکی براکەی لیستەی وشەی کوردیی لەگەڵ فارسییە بەرامبەرەکەی دانا. من لە پاشان نیشانەم دانابوو بۆ ئەو دەنگانە کە تایبەتی کوردین و ئەم نیشانانەم فێری میرزا کرد و شتە کوردییەکانم پێ نووسیەوە.

ئەو شەش چیرۆکە پەخشانە کە لەم کتێبە بڵاوکراوانەوە لەگەڵ هەندێ لەو گۆرانییە بچووکانە کە لەژێر پیتی (C) دانراون لە میرزا جەواد وەرگیراون. هەڵبەستە بچووکەکانی تریم لە شوان و قاترچی وەرگرت. هەڵبەستەکەی (عەلی عاشق) و هەندێ پارچەی (مەم و زین)م لە (مەریوان)[٢] لە کوردێک وەرگرت کە

(١) ئەم وشەیە ئۆسکارمان بە حروفی ئەڵمانیی نووسیوە و وا دیارە لەودەمە زاراوەیێکی کوردی و فارسی ئێران بووە. لای ئێمە میرزا یان کاتبی پێ. دەوترێ ناجی عەباس.

(٢) مەریوان شارێکی بچووکی ئەیالەتی ئەردەڵان یان کوردستانە کە تەواو لەسەر سنووری تورکە و نیزک پێنجوینە. ئۆسکارمان.

لەوێ لـە دایک بووبـوو و مــاوەیێکی درێژ لە بانـە و ســەقـز و ســابلاخ ژیابـوو. ئەو کوردە وای پیشـان دەدا کە شـێوەی موکری باش دەزانێ؛ بـەلام ئەو پارچانە کە لێم وەرگرت جیاوازیێکی زۆری هەیە لەگەڵ پارچەکانی تری[1].

ئەو هەڵبـەستانە کە لە مەریوان بەدەسم کەوت لە سابلاخ بەشـێوەی مـوکری بۆم خوێندرایەوە. کە بەراوردی شێوەی مـەریوانمان کرد لەگەڵ هـی سابلاخ، دەبینین لە هەڵبـەسـتدا جـیـاوازییێکی کـەمـتر هـەیە لە هی پەخـشـان. هەڵبەسـتی (عـەلی عـاشق ژمارە ١٥) لەلایەن لاوێکی هەرزەکارەوە دانراوە کە بۆ خواستنی کچێک ماوەیێکی درێژ هـەوڵی دەدا؛ بەلام لە دواییـدا کـە توانـی مـارەی کـا، ڕۆژی شـایی لە پڕێکا ڕیزێک هەڵبەستی بەخۆشەویستەکەی- کە ناوی پەریزادە بوو- هەڵگوت و لە بێلای (عەتەبەی) ژووری بووک بەمردوویی کەوتە خوارەوە.

زۆربەی ئەو کـۆمـەڵە تێکسـتـە (text = سـایـانە) کە لەم کـتـێـبـە بلاو دەکـرێنەوە بریتین لە گۆرانیی بەیت (لە لاپەڕە ١٢ەوە هەتا ٢٩٧) کە بەدەم خەڵکەوەیە. ئەمـانە لەلایەن ڕەحـمـانـی کوڕی بەکری شـاعرەوە[2] پێم نووسـرا کە لە هەرێمی سـابلاخ بەڕەحـمـانی بەکـری بەیتـبـێژ بەناوبانگە؛ کـە دێبـۆکـرییـە و خـەڵکی دێی حـاجی حوسـێنە[3]. کە دێیـێکی بچووکـە لە دەشـتی مـیـاندواب. تەنیـا ژمـارە ١٦ (لاپەڕە ٢٩٣) دەروێشێکی موکری پێی نووسیم، کە خۆی بەشـانازییەوە بەئوسـتاد دادەنا. لەگەڵ ئەوەشدا ئامادە بووم پاداشی باشی بدەمێ؛ داخـەکەم جارێکی تری نەهاتە لام و وا دیاربوو چە هێزێک نەیدەتوانی ئیقناعی بکا تاکو بێتە لام. لە ڕۆژی پۆستە کە بۆ من ڕۆژی پشوودان بوو – داوام لە میرزا جەواد دەکرد ئەو هەڵبەسـتانە کە ڕەحمـانی بەکر لەبەریەتی بەڕێنووسی فارسی بۆم بنووسێ. لە پاشا مـیرزا ئەو هەڵبـەستانەی بۆ دەخوێندەوە و من دەمنووسی. من چەشنە ڕێنووسێکی کوردیم دروست کـرد کـە لە دوا لاپەڕەکـانی ئەم کـتـێـبـە لـە چاپ دراوە. ئەو پارچـانە کـە

(١) چیرۆکی مەم و زین زۆر لە هەڵبەستەکەی برایمۆک دەکا کە لەژێر ژمارە پێنج لەم کتێبە بلاوکرایەوە. ئۆسکارمان.

(٢) وا دیارە مەبەستی ئۆسکارمان لە (شاعر) (شایەر)ە کە بەگۆرانیبێژ دەوترێ.

(٣) کاک هێمن دەڵێ من بەڵەدی ئەو ناوەم لەوێ دێیەک نییە ناوی حاجی حسەین بێ، بەلام بەناوی حاجی حەسەن دێیە هەیە. وا دیارە ئۆسکارمان هەڵەی کردووە، یان لە چاپدا تووشی هەڵە بووە. ناجی عەباس

ڕەحمـان پێی دەنووسیم، ڕەحمـان بەشێوەی ناو خەڵک بۆی دەخوێندمەوە بەڵام میرزا جەواد کە خوێندەوار بوو وشە عەرەبیەکانی ناو زمانی کوردی باشتر تێ دەگەیشت و دەیخوێندەوە. بەڵام هەندێ جار (وەک لە پارچەکانی ١٣، ١٤، ١٥) من زۆرم لێ دەکرد کە خەڵکی نەخوێندەوار چۆن دەیڵێن وام پێ بنووسێ.

بەیتی ژمارە یەک (مێژووی دمدم) لەگەڵ (ناسر و ماڵ ماڵ)م جارێکی تری بیست لەناو کوردەکانی ڕەوەند لە دێی عەینی ڕۆم کە ڕەشماڵ دێیەکی[1] بچووکە لە باکووری شنۆ. گۆرانیبێژەکانی ڕەوەند لە تێکستی ڕەحمان خۆیان لانەدەدا. وشەکانی دێری یەکەمی دمدم تەواو وەک ئەوە بوو کە لای من نووسرابوو. بەڵێ هەندێ جیاوازیی هەبوو لە وشە و دەنگەکان، بەڵام زۆر کەم. داخەکەم ئەودەمە نەمتوانی زیاتر لەناو ڕەوەندەکان بمێنم و گۆرانییان لێ وەرگرم؛ چونکە چەند ڕۆژێ بوو تام لێ هاتبوو و کارم پێ نەدەکرا و دەربەست بووم ئەوەندەی پێم بکرێ زووتر بەسواری بچمە ئورمێ و لەوێ خۆم بگەینمە لای پزیشکێک تاکوو چارەم بکا.

لە وەرگێڕانی بەیتەکان بۆ سەر ئەڵمانی کە لە بەرگی دووەم بڵاودەکرێتەوە لە تێبینیەکانی Prym - Socin سوودم وەرگرت.

بێجگە لەو فێرگانە (قوتابخانە و مەدرەسانە) کە زۆریان لەژێر سەرپەرشتیی مەلاکانن، هەندێ فێرگەی گۆرانی هەن کە لەوێ گەنجەکان فێری بێژینی ئەو بەیتانە دەبن کە لە پەخشان و هەڵبەستی کوردەواری پێک هاتوون. ئەو گەنجانە کە دەنگیان خۆشە دەچنە لای وەستایێک (کە بەفارسی ئوستادی پێ دەبێژرێ) تاکو فێری بێژین و چرینی هەموو ئەو هەڵبەستانە بن کە ئەو وەستایانە دەیانزانن و لەبەری کەن. بەم جۆرە ئەو پارچە هەڵبەستانە دەماودەم دەپارێزرێن. ئەو بەیتبێژانە بەدەگمەن خوێندن و نووسین دەزانن؛ تەنانەت ڕەحمـانی بەکر نەخوێندەوار بوو. بێتو ئەو گەنجانە بیانەوێ باشتر فێری پیشەکە بن، دەچنە لای وەستایێکی دووەم و سێیەم و دەبنە شاگردی؛ بەڵام نەک بەخۆڕایی. شاگردەکە بەخزمەتکردن لە ماڵی وەستاکەی، یان بەهێنانی شتی پێویست (وەک چا و گەنم و ڕۆن...) پاداشتی دەدا.

---

(١) لە هەرێمی شنۆ ڕەشماڵدێ نییە کە زستانیش تێدا بژین. وا گومان دەکەم عەینی ڕۆم ناوی هاوینەهەوار بێ.

لە پاشا ئەم گۆرانیبێژانە لە ماڵی ناودارەکان مەشق دەکەن؛ ئێواران دەچنە دیوەخانەکانیان و دەس دەکەن بە گۆرانی وتن. بەرامبەر ئەمە ئەو ماڵانە بەرگی بەنرخیان پێ خەڵات دەکەن، یان شتی تریان پێ پێشکەش دەکەن، لەم بابەتەوە نابێ ڕەزیلی بنوێنن. لە دێیەکان بە دەرخواردنی پلاوگۆشتێکی باش دڵخۆشیان دەکەن. لە شارەکان زۆر چایخانە هەن هەندێ جار ئەم چایخانانە سەرتاپا پڕ دەبێ لە خەڵک کە پاڵ بەیەک دەدەن بۆ گوێگرتن لە گۆرانیبێژێک کە بەهەڵکەوت هاتووەتە ناو شار[١].

ئەو گۆرانییانە بۆ ئێمە (واتا بۆ ئەڵمان و ئەوروپاییەکانی تری) یەکنەسەق بوون و پیاویان وەڕس دەکرد. لە دێرە درێژەکان، گۆرانیبێژ وشەکانی بەپەلە یەک لە دوای یەک لە زار دەردەپەڕاند. لە دێرە کورتەکان، وشەکان بە هونەرمەندی درێژ دەکرێ و بەندی دوایی بەهێز، بەڵام بەنزمی و نەرمییەوە بەدەنگێکی لەرزۆک و خۆش لە دەم دەردەهێنرێ.

وا دیارە بیری (زاکرەی) سەیر و غەریبی ئەم پیاوانە بەگۆرانییەکانەوە بەستراوە. ڕەحمان- کە گۆرانیەکانی پێ دەنووسیم- نەیدەتوانی دێر بەدێر بیری لێ بکاتەوە بێ ئەوەی بیر لە هەموو گۆرانییەکە بکاتەوە. بیتەبع هەندێ جار گۆرانیبێژ بەسەرپێیی وشە و دەنگ دەگۆڕێ؛ بەڵام لەوە کەمتر کە من لەپێشدا بڕوام دەکرد. کە من بەراوردی ئەو تێکستە (زەمبیل فرۆش ژمارە ١٥)م کرد لە ڕەحمان وەرم گرتبوو لەگەڵ هی دووانەکەی زمانزان Prym - Socin جیاوازییێکی ئەوتۆم نەدی. پیاو واقی وڕدەمێنێ لەوە کە کوردەکان چۆن توانیویانە پارچە هەڵبەستەکانیان دەماودەم وا باش بە وردی و باشی بگێڕنەوە.

هەڵبەستەکان هەموو بەیەک Form دروست نەکراون؛ بەڵام گۆرانیبێژ لە چڕیندا

---

(١) لە سابلاخ ئەو ڕۆژانە کە ڕەحمان گۆرانییەکانی پێ دەنووسیم ڕۆژانی جەژن بوو. ڕەحمان کە ساڵی جارێک و یەک ڕۆژ بۆ سابلاخ دەهات، کە ماوەیێکی درێژ بۆ من لە شار دەمایەوە، لە کاتی پشوودان و حەسانەوە دەچووە یەکێ لە چایخانەکان و لەوێ گۆرانی دەبێژنی کە دەمی کارکردن بۆ من دەهات یەکێکم دەنارد تاکوو بۆ لای من بهێنن، بەڵام ئەو کەسانە هەموو جارێ زۆر بەزەحمەت دەیانتوانی لە دەس گوێگرە بەشەوقەکان ڕایکێشن و بۆ کارکردن بۆ لای منی بهێنن. ئۆسکارمان.

جیاوازی ناکا و له بەین هەڵبەستێکی دێر درێژ وەک مەم و زین یان پارچەیێکی دێر کورت وەک هەڵبەستی نومرە دەی جوڵندی Julindi زمانەکەی بەتێکڕایی یەکە (موحدە). ئەویش شێوەی سابلاخ و دەوروپشتیەتی. بەڵام هەندێ جار تووشی وشەی جیاواز دەبین بەتایبەتی لە دروستکردنی سەجع. بۆچی ئەدیبەکان ئەمە دەکەن؟ ئایا بۆ خاتر سەجع ئیزنی ئەوەیان دراوە وشەیێک بەسەربەستی بەشکڵێکی (فۆرمێکی) غەریب بەکاربێنن، یان ئەو وشانە لە هەڵبەستی شێوەکانی تری بەکارهێنراون ئەمانیش دەتوانن لێیان وەرگرن؟

تەنیا بەیتی زەمبیل فرۆش، کە ژمارەی ١٤یە، فۆرمی لە بەیت و هەڵبەستەکانی جیاوازیی هەیە. چونکە دێرەکانی ئەم بەیتە تەرکیبێکی تایبەتیی هەیە و بۆ ئامانجێکی ئاین و تەسەوف دانراوە. من دڵنیام ئەم بەیتە لە دەم خەڵکی نەخوێندەوارەوە پەیدانەبووە و یەکێکی لادێیی ناو کێوەکانی موکری دای نەناوە.

لێرە ماوەی ئەوەم نییە ئەم جۆرە پرسیارانە لێ بکۆڵمەوە، با هەڵی گرم و دوای خەم بۆ جێگایێکی تر.

***

شێخ فەرخ لە چەند دێڕێکدا

ماوەیەک لەمەوبەر شاعیری پایەبەرز و ئاوارە، شاعیری گەل (هێمن)ی خۆشەویست، داوای لێ کردم کە دەربارەی (شێخ فەرخ) زانیاری و شارەزاییی خۆمی لە چەند لاپەڕەیەکدا بۆ تۆمار بکەم. منیش بەڵێنم دایە و هەر ئەوڕۆ بۆ سبەینێم لێ کرد و تا بەرگی لەبیرچوونەوەم لەبەر بەڵێنەکە کرد. بەڵام بۆچی ئەو بەرگەم بۆ بەڵێنەکە دروی؟ ئەوەیان بەلای منەوە گرنگە.

بەسەرهاتی شێخ فەرخ لە داستانێکی ئەفسانـاویدا بەشێوەی بەیت ماوەتەوە. هەرچی گوتەش هەیە لە پەڕاوێزی ئەو بەیتانە دادڕاون. داستانەکە بابەتی شەوچەرەی دیواخان و کۆڕی کوڕوکاڵی لادێکانە.

بەهۆی بوونی مەزارێک بەناوی شێخ فەرخەوە تا ڕادەیەک ئەو داستانە کاری کردۆتە سەر مێشک و دەروونی خەڵکی سادە و نەخوێندەوار.

بەباوەڕی من بەیتەکان زۆریان دراوەتە پاڵ و لە ئەندازەی ڕاستی بەدەرن. تەنانەت درۆشی تێکەڵ بووە. کار بەوەشەوە نەوەستاوە کەلێن و لایەنی ئەوتۆی تێکەڵ بووە، ناوهێنانیان نیشانەی دواکەوتوویی و ژیانی دەوری بەردمان بەباڵا دەبڕێ. هەرچی واقیعییە و ئەوەی بەچاوی خۆم دیومە بەبۆنەی پشدەرایەتیم تۆماری دەکەم و هەرچی واتەی خەڵکی ناوچەکەمان هەیە لەو بارەیەوە فەرامۆشی ناکەم. بەباوەڕی من شێخ فەرخ هەبووە. بەڵام شێوەی ژیانی و کار و کرداری بەم جۆرە نەبووە کە لە بەیتەکاندا ئەدرێتە پاڵی...

چوونە ناو ناوەڕۆکی باسی شێخ فەرخ ئەبێ بکرێت بەچەند بەشێکەوە:

١- مەزار و شوێنەواری شێخ فەرخ:

مەزاری شێخ فەرخ لە گوندی (داودێ) لە ناوچەی پشدەرە. (داودێ) هەشت نۆ ماڵێک دەبێ و ماوەی ٩ کیلومەتر لە شاری قەڵادزەوە دوورە. دەکەوێتە بەشی خوارووی ڕۆژهەڵاتی قەڵادزە.

مەزارەکە لە گۆڕەپانێکدایە و بەشی سەرووی شاخێکە و بەشی خواروی شێوە و خڕ و دۆڵە تا دەگاتە چۆمی (مەرزەوانان). وارشـێکی گـەورە بۆ ئارامگاکـەی کراوە کـە درێژیی وارشـەکە نزیکی ٢٠٠٠ هەزار مەتر دەبێ و پانیی نیو مەتر و بەرزی مـەترێک دەبێ[١]. ئارامگاکـەی بەتاشـەبەرد و کـێلی گـەورە داڕێژراوە، دەکەوێتە بەشی ڕۆژهەڵاتی داودێ.

داودێ، کـانی و ئاوی زۆرە. بەناوبـانگتـرین کـانی (کـانی خـاتوو ئەسـتی)یە کـە ئاوی خواردنەوەی قـەڵادزە لەو کانییەوە بە بۆری ڕاکێشراوە و دەکرێتە تانکییەکی گەورەوە و دوای ئەوە دابەش دەکرێت.

گوندی داودە بەهـۆی مـەزاری شـێخ فـەرخـەوە بۆتە سـەیرانگا و کـۆڕی شـایی و لوغـان. بەهـاران کـەسێک نامـێنێ نەچێتـە داودێ، تـەنانەت خـەڵکی سـەنگەسـەر و ڕانیـە و کـۆیەش بەشـداری قـەلادزە دەکـەن لەو ڕۆژانـەدا. هەرچەنـدە لە داودێ دارودرەخت کـەمـە؛ بەڵام خـەڵکی ئەوەیان بەلاوە گـرنـگ نیـیـە. لەبەر چەقی هەتاو بەپاڵ گردەکانەوە سەماوەری خۆیان گەرم دەکەن. لە ڕۆژانی سەیراندا بۆ (داودێ) کەرێکی شەل بەنرخێکی زۆر وەدەست ناکەوێ.

دوای سـەیرانکردنی پۆلی ژن و کچ ڕێچکە دەبەستن بۆ زیارەتی شـێخ فـەرخ و هەریەکە داواکاری خۆی بە سرپە دەدرکێنێ. هەندێک شەمۆلە دەگرنەوە، هەندێک بەرد دەنێن بە کێلی ژوور سـەریەوە، هـەندێک پەڕۆ لە ئالاکـان دادەڕن. لەولاشـەوە کۆڕی لاو و کچی شۆخ دەیکەن بەڕەشبەڵەک. دەنگی تەپڵ و دوزەلە منداڵ و پیریش دەهێنێتـە سـەمـا. هەر شاباشـە و دەکرێ. هەر ڕیزی چەکـە دەنگ دەداتەوە. هەر نیشانەیە و ناپێکرێ. لەلایەک سێبازە و لەلایەکی تر جۆلانەیە و داخراوە؛ لەلایەکی تر ڕمبازێنە ئەکرێ. پێش خۆرئاوا خەڵکی بەرەو شار دەبنەوە.

ئەوەی بەلای منـەوە جێگای سـەرسـووڕمـانە ئەوەیە خـەڵکی داودێ لەو ڕۆژانەدا خـۆیان بۆ خـزمـەتی سـەیرانکەران ئامـادە دەکـەن؛ بەبێ ئەوەی چاوەڕێی هـیچ پاداشـێک بن. هـەرچەندە زۆریش زەرەریان پێ دەگـا؛ بەڵام دەربەست نایەن. ئەوەیان گرنگە پێم وایە ئەو هەموو خـەڵکە بە میوانی شـێخ فەرخ دەزانن و لەبەر ئەو دەنگ ناکەن.

---

(١) (بەسەرهاتی ئەم وارشە لە شوێنی خۆیدا باس دەکەین)

٢- واتەی خەڵکی:

أ- دەڵێن شێخ فەرخ وەلییەکی عاشقە؛ کەرامەتدارە.

ب- دەڵێن شێخ فەرخ نەمردووە و ئاگای لە هەموو شتێکە.

جـ- دەڵێن هەر ژنێک سکی پڕبێ و بچێتە سەر ئارامگاکەی؛ کە منداڵەکەی بوو نیشانەی پێوە دەبێ. ئەو نیشانەیە لە شێوەی (خاڵ)دا دەبێ. ئەوەی جێگای سەرسووڕمانە نموونە بۆ ئەمە زۆرە.

د- دەڵێن ئەو دووعایانەی شێخ فەرخ کردوونی تا ئەمڕۆش ئاکاریان ماوە.

هـ- دەڵێن مارەی خاتوو ئەستی و شێخ فەرخ لە ڕۆژی ئەزەلەوە بڕدراوە.

گەلێ دەڵێنی تریش کە هەمووی لە یەک قاوغدا خۆی پێچاوەتەوە. بەکورتی خەڵکی ناوچەکە- بەتایبەتی کۆنەکان- زۆر ڕێز لە شێخ فەرخ دەنێن و ڕازی نین کەس هیچی دەربارە بڵێ.

ئەحمەد ڕەسووڵ پشدەری

١*

ئەحمەد خان لەپ زێڕین جێگای قەڵای دمدمی بوو؛ لە زەمانی شاە عەباسیدا بوو. لە دێیەک لە دێهاتی ورمێ ساحبی عێل بوو. یاغی بوو لە شاە عەباسی. قەڵایەکی دروس کرد. لە پاشان شاە عەباس لە ئیسفەهانێ لەشکری نارد بۆ سەر خان ئەحمەد خانی؛ شەڕێکیان کرد. خان ئەحمەد خان شکا. چوو بۆ ئەستەمبووڵێ؛ چووە کن خونکاری. شەڕێک بوو لەگەڵ عرووسی. خان ئەحمەد خان لەو شەڕەیدا سەری سەرکردەی عرووسی بڕی. وەدەستیان پەڕان لەو شەڕەیدا. خونکار خەڵاتی کرد، دەستی زێڕی تێ گرت، ناردیە وەڵاتی خۆی، کردیە حاکمی وەڵاتی خۆی. کە هاتەوە وەڵاتی، عێلاتی وێی لێ خڕبوونەوە. دیسان یاغی بوو؛ دەستی کرد بەقەڵات دروسکردنێ؛ شارێکی بینا نا. خەریک بەتاڵانی دەورەی خۆ بوو، فەعلەیان دەگرت ڕۆژێ بەپێنج قڕانان؛ نەیدێشت فەعلەکان بچنە دەرێ. شاە عەباس لە ئیسفەهانێ بەرگی دەروێشییەی لەبەرکرد؛ گوتی: «بزانم ئەوە چ ئەحمەدخانێکە یاغی بووە». بەکوردستانێدا هات؛ تا هاتە لاجانێ. شەوێ میوانی دەروێشێکی بوو. بەدەروێشی گوت: خانەخوێ! شوغڵت چییە؟» گوتی: «شوغڵم کەو گرتنە»؛ گوتی: «سێ ڕۆژە هیچم نەگرتووە». شاە عەباس گوتی: «ئەمشۆکە بچۆ بەبەختی شاە عەباسی». دەروێش گوتی: «شاە عەباسێکی لە ئیسفەهانێ، ئەمنێکی لێرە چلۆن بەبەختی وی بچم؟» گوتی: «قەیدی نییە، بچۆ». دەروێش ڕۆی؛ ئەوێ شەوێ پێنج کەوی گرت. هاتەوە گوتی: «خزم! بەخوڵات سوێند دەدەم، ئەتوو خەڵقی کوێی؟ بەختی توو زۆر لە زیادیەدایە. ئەمشۆ بەبەختی توو پێنج کەوم گرتووە. ئەتو شاە عەباس نی؟» گوتی: «دەروێش چت لێ بشێرمەوە، ئەمن شاە عەباسم. دەچمە قەڵای دمدمی». گوتی: «دەروێش! زۆرت چاکە دەگەڵ دەکەم، ئەتوو ئەگەر ئەمن بشێریەوە». دەروێش گوتی: (چاک). شەوێ هاتنە سەر دەروێشی؛ گوتیان «فەعلەت سبحەینێ بێ بۆ قەڵایە». شاە عەباس گوتی: «دەروێش ئەمن بنێرە لەجیاتی خۆت». دەروێش گوتی: «چاکە».

(*) ئەو چیرۆکانە هەندێکیان لە ئەسڵی کتێبەکەی ئۆسکارماندا بێ ناونیشانن. هێمن

سبحەینێ شاه عەباس ڕۆی بۆ قەلاتێ، دەستی کرد بەکارکردنێ. خان ئەحمەد خان هاتە سەر فەعلان؛ تەماشای کرد: پیاوێکی جوانچاک لەنێو فەعلاندایە؛ بەسەرکاری فەعلانی گوت: «ئێواری بیهێنە کنە خۆم؛ بۆخۆم حەقی دەدەمێ». ئێوارێ شاه عەباس بەدزی ڕۆی. سبحەینێ هاتەوە. دیسان خان چاوی پێ کەوت، ناسییەوە؛ گوتی: «ئێوارێ ئەو فەعلەی بێننە کنە خۆم». دیسان ئێوارێ شاه عەباس خۆی دزیەوە. سبحەینێ نەهاتەوە کارێ. خان ئەحمەد خان هاتەدەر؛ فەعلەکەی نەدی. پرسی: «چی لێ هات؟» عەرزیان کرد: «ئەمڕۆ نەهاتۆتەوە». خان ترسا. پیاوی لە دەروازان دانا: هەرکەسێ بچێتەدەر لە قەلایە بیگرن. شاه عەباس چووە ماڵەکی میوان بوو؛ زۆر پاڕاوە؛ گوتی «ئاشکرام مەکەن، ئەمن شاه عەباسم؛ زۆرم چاکە بۆتان دەبێ». ئەوێ شەوێ لەوێ بوو. سبحەینێ هەڵستا؛ ناڵی کەوشی ئاوەژوو لێ دا، بۆ خاتر ئەوکو کێشکچی بزانن لە دەرێ هاتۆتە ژوورێ؛ کەس لە ژوورێ نەچۆتەدەر. بەدزی سبحەینێ وەدەرکەوت. کێشکچییان تەماشایان کرد، کەس لە قەلایە نەچۆتەدەر؛ بەلا یەکێک هاتۆتە ژوور؛ وەدووی نەکەوتن. شاه عەباس ڕۆیەوە ئیسفەهانێ، لەشکری خڕکردەوە ناردی بۆ سەر خانێ. شەڕیان کرد. لەشکری خانی شکا چوو دە قەلایەوە؛ قەلابەندی بوون. قاسیدێکی نارد بۆ ئەستەمبوولێ؛ نووسی بۆ خونکاری «کۆمەکم بۆ بنێرە». خونکار جوابی نووسییەوە: «مانگێکی دی لەشکری دەگاتێ». قاسد گەڕاوە؛ هاتەوە. هەتا گەیشتەوە قەلایە، ماندووبوو لەوێ خەوی لێ کەوت؛ لەشکری شاه عەباسی هاتنە سەری. کاغەزەکەیان لە باغەڵی دەرهێنا؛ خوێندیانەوە. نووسرابوو: مانگێکی دی لەشکرت بۆ دەنێرم کاغەزەکەیان گۆڕی لەجیاتی مانگێکی کردیانە حەوت ساڵ. قاسد سبحەینێ هەڵستا. دەرکیان لێ کردەوە چووەکن خانی، کاغەزی دا بە خانی. نووسرابوو: حەوت ساڵی دی لەشکرت بۆ دەنێرم. خان گوتی «تا حەوت ساڵی دی ئەمن لێرە لە برسان دەمرم؛ مەسڵەحەتە وەدەرکەوم بۆ شەڕێ». دەرکی قەلایەی کردەوە، بەلەشکرەوە دەرکەوت. لەشکری شاه عەباسی پێیان زانی، هاتنە پێشێ، دەستیان کرد بەشەڕێ. لە شەڕێی دا خان ئەحمەد خان گەیشت بە سەرکردەی شاه عەباسی کوشتی. یەکێکی دی لە سەرکردان گەیشتە خانی، شیرێکی لە دەستی دا دەستی پەڕان، ئاخری خانیان کوشت. لەشکری خانیان شکان هەموویان قەتڵوعام کردن. ژن و مناڵیان بەیەخسیر بردن. قەڵایان وێران کرد. لەشکر گەڕاوە بۆ ئیسفەهانێ.

٢

لە دێیەک لە دێهاتی لاجانێ دوو ئامۆزا تفەنگیان دە شانی کرد، چوونە ڕاوی گا کێوی. ئەوێ ڕۆژێ پێنج گا کێویان کوشت. شەویان بەسەردا هات؛ چوونە ئەشکەوتێکی ئاوریان کردەوە؛ کەبابیان کرد. دەستیان کرد بەخواردنێ. یەکیان گوتی: «ئامۆزا! ئەمن ئەوە دەنووم؛ ئەتۆ کێشکێ بکێشە. خەوت لێ نەکەوێ، ئێرە بەترسە». خەوی لێ کەوت: ئەوی دیکە زۆری خەو دەهات؛ نووست. نیوەشەوێ وەخەبەر هات. تەماشای کرد ئامۆزای نەماوە. ئاوری خۆش کرد، تەماشای کرد خوێن زۆر ڕژاوە. لە ئەشکەوتەکەیدا کونێکی دییەوە ڕووناکاییی دەدا. چوو دە کونەکەیەوە، تەماشای کرد لە بنەبانێ جانەوەرێک دانیشتووە؛ ئاوری کردۆتەوە، کەبابی دەکا. کێردێکی بەدەستەوەیە، کەلاکی ئامۆزای لە تەنیشتێتی، بە کێردەکە دەیبڕێ، لەسەر ئاوری دادەنێ؛ نیوەبریشتوو دەیخوارد. کابرا سەرسام بوو. تفەنگی خۆی پڕکرد؛ ڕووی لە سینگی وی کرد؛ لێی ئاوردا. دەعباکە گوللەکەی بەدەستی گرتەوە. بۆڵژنێکی لێ هات، گوللەکەی بۆ هاویشت. کابرا زۆر ترسا. چوو تفەنگی ئامۆزاکەی هێنا، پڕی کرد؛ دوو گوللەی تێ هاویشت، لە پشتی ئاور دا جانەوەرەکە بۆڵژنێکی لێ هات کەوتە سەر عەرزی. کابرا چووە سەری، دوازدە خەنجەری لێ دا. جانەوەرەکەی کوشت ئەوێ شەوێ لەوێ بوو؛ سبحەینێ هەڵستا چۆوە دێی؛ ڕدێنی سپی ببوو، خەڵقی نەیانناسیەوە. گوتی: «بابە، حیکایەتێکی وام بەسەرهاتووە، ڕدێنم بۆیە سپی بووە؛ وەرن، بچین، مەیتەکەی بهێنینەوە». چوون هێنایانەوە.

٣

خولاّ لە سوڵتان مەحموودی گەورەترە

پیاوێکی ئاوفرۆش لە شاری غەزنەیدا ئاوفرۆشیی دەکرد. خولاّ وای بۆ بڕیبۆوە، کە هەموو ڕۆژێ تمەنێکی پەیدا دەکرد. شەوێ دەهاتەوە ماڵە خۆی. هێندێکی برادەر بوون، بۆ وانی خەرج دەکرد. شەوێ لە ماڵە وی خەریکی بەزمی دەبوون. قەدەر پەیاماێکی وای ڕابوارد، شەوێکی سوڵتان مەحموود دە شاری غەزنەیدا دەگەڕا، هاتە ئەو کووچەی، گوێی هەڵخست، تەماشای کرد دەنگی گۆرانی و تار دەهات.

بەجلکی دەروێشی چووە ژوورێ. سەلاوی کرد. ساحب ماڵ جێی پێ نیشان دا؛ دانیشت. بەخێراتنی کرد. قەدەرێکی دانیشت، خەڵقەکە بڵاوەیان کرد. سوڵتان مەحموود فکری کردەوە، لە دڵی خۆیدا گوتی: «ئەو پیاوە ئاوزەی ماڵێی هیچ نییە؛ ئەو بەزمەی لە چی دروس کرد؟ نارۆم هەتا نەزانم، لە کوێی بووە». خۆی داگرت، نەڕۆی. خانەخوێ گوتی: «دەروێش ئەتۆ بۆ نارۆی؟» گوتی: «بابە، ئەمشۆ میوانم، لێرە زیاتر چ جێم نییە».

ساحب ماڵ گوتی: «دەروێش، قەیدی نییە ئەوشۆ لێرە بە». سەعاتێکی پێ چوو پرسی: «خانەخوێ بە خوڵات سوێند دەدەم، ئەو خەرجەت لە کوێ پەیداکردووە؟ ئەمن دەبینم ئەتوو هیچت نییە». گوتی: «دەروێش! بنوو. لەو قسانە گەڕێ». زۆر پاڕاوە لە ساحب ماڵی. گوتی: «دەروێش، ئەمن هەموو ڕۆژێ ئاوفرۆشی دەکەم، تمەنێکم وەگیر دەکەوێ، بۆ ڕەفیقان خەرجی دەکەم. هەموو شەوێ حاڵم وایە وەکی دەیبینی». دەروێش گوتی: «ئەگەر سوڵتان مەحموود حوکمی بکا کەس ئاوێ نەفرۆشێ چ دەکەی؟» گوتی: «دەروێش خوڵا لە سوڵتان مەحموودی گەورەترە؛ بنوو». دەروێش نووست تا سبحەینێ. سبحەینێ زوو ڕۆی چۆوە سەر تەختی، حوکمی کرد: «ئەمڕۆ کەس ئاوێ نەفرۆشێ». جاریان لە شاری دا کێشا؛ کابرا گوێی لێ بوو. قسەی دەروێشی وەبیرهاتەوە؛ گوتی: «ئەو دەروێشە شەیتان بوو». چوو لە ماڵێ، گوریسێکی هەڵگرت، خەریکی حەمباڵی بوو. ئەوێ ڕۆژێ دیسان تمەنێکی پەیدا کرد، شەوێ بۆ ڕەفیقان خەرجی کرد. سوڵتان مەحموود دیسان، هاتەوە سەلاوی کرد. ساحب ماڵ بەخێراتنی کرد، دانیشت. پاش قەدەرێکی خەڵقی ڕۆین، گوتی: «دەروێش، بۆ نارۆی؟» گوتی: «چ جێم نییە بیچمێ؛ ئەمشۆش لێرە دەبم» دیسان دەروێش پرسی: «ئەمڕۆکە سوڵتان مەحموود بیستم حوکمی کردووە، کەس ئاوێ نەفرۆشێ، ئەتو خەرجی ئەمشۆت لە کوێ بوو؟» ساحب ماڵ گوتی: «دەروێش! وەک قەلێ دەقڕی، ئەمن شەوێ دیم پێ گوتی: خوڵا لە سوڵتان مەحموودی گەورەترە». دەروێش گوتی: «ئەگەر سوڵتان مەحموود حوکمی بکا کەس نابێ حەمباڵی بکا، چ دەکەی؟» گوتی: «دەروێش! خوڵا لە سوڵتان مەحموودی گەورەترە». دەروێش نووست حەتا سبحەینێ، سبحەینێ زوو ڕۆییەوە سەر تەختی. جاریان ڕایەشت، کەس نابێ حەمباڵی بکا. کابرا زۆر مات بوو، هیچ کاسبیی دیکەی نەدەزانی. مەحتەل بوو تا ئێوارە هیچی وەگیر نەکەوت. جلی

بێکاریی لە ماڵێ بۆ دەبەری کرد، هاتە سەر کووچەی! ڕاوەستا. تەماشای کرد، دوو لادێیی شەڕیان دەکرد. خۆی لێ کردنە دارۆغە. چوو دوو سێ داری لێ دان، گرتنی؛ گوتی: «دەتانبەمە کن سوڵتانی». پیاوەکان ترسان! گوتیان: «بابە، دوو تمەنت دەدینێ، مەمانبە کن سوڵتانی». دوو تمەنەکەی لێ وەرگرتن، چۆوە ماڵە خەرجی کرد. شەوێ سوڵتان چۆوە دیتی بەزمی ئەمشۆ لە هەموو شەوان زیاترە. چۆوە ژوورێ دانیشت، تا درەنگێکی پرسی: «ڕەفیق، ئەمڕۆ بیستم سوڵتان حوکمی کردبوو، هیچ کەس حەمباڵی نەکا؛ خەرجی ئەمشەوەت لە کوێ بوو؟» گوتی: «زۆر بەدفەڕی، ئەتۆ چت بەسەر ئەو قسانە داوە؟». گوتی: «دەروێش، حیکایەتی وابوو». دەروێش گوتی: «ئەگەر سوڵتان سبحەینێ بتباتە کنە خۆی شیرێکی لە قەدت بەستێ، تا ئێوارێ چ دەکەی؟» گوتی: «دەروێش! سوڵتان چی بەسەر ئەمن داوە؟» دەروێش گوتی: «بەڵکی لە دووی ناردی». ئەو شەوی نووست؛ سبحەینێ هەڵستا، ڕۆییەوە سەرتەختی دانیشت؛ پیاوی نارد کابرایان هێنا شیرێکی لە قەدی بەست، ڕای گرت تا ئێوارێ. ئێوارێ کابرا خۆی دزیەوە، شیرەکەی بردە کن شیرگەرێکی، گوتی: «وەستا شیرێکی دارم بۆ دروس بکە، ئەو شیرەش گرۆی بیستمەنی بێ، حەتتا سبحەینێ پووڵت دەدەمەوە». پووڵەکەی لێ وەرگرت. چوو خەرجی کرد. ئەوێ شەوێ میوانییێکی چاکی دروس کرد. سوڵتان مەحموود ئێوارێ ڕۆی بۆ ماڵە کابرای گوتی: «بزانم، ئەمشۆ چی هەیە بیدا بە میوانان». ڕۆی تەماشای کرد مەجلیسی ئەوێ شەوێ لە هەموو شەوان خۆشترە. سوڵتان سەرسام بوو، خەرجی ئەوشۆی لە چی پەیدا کردووە؟ ڕۆیە ژوورێ. سەلاوی کرد. ساحب ماڵ گوتی: «وەدەرێی بنێن، زۆر بەدفەڕە؛ هەموو شەوێ سەدەقم لێ دەدا، هەرچی ئەو دەڵێ وام بەسەردێ». دەروێش زۆر پاڕاوە. دانیشت هەتا شەو درەنگ بوو. خەڵقی ڕۆین، دەروێش بەجێ ما ساحب ماڵ گوتی: «دەروێش برۆ». دەروێش گوتی: «ئەگەر برۆم حەسەسان دەمگرن». گوتی قەیدی نییە، هەرچی ئەتۆ بڵێی چاترم بۆ دێ». دەروێش گوتی: «بیستم ئەمڕۆ سوڵتان ئەتۆی بردبووە کنە خۆی، تا ئێوارێ لەوێ بووی. خەرجی ئەمشەوەت لە کوێ پەیدا کرد؟». حیکایەتەکی بۆ گێڕاوە؛ دەروێش گوتی: «ئەوێستا شیرەکە دارە؛ ئەگەر سوڵتان سبحەینێ بتبا گوناباریکی بێنێ، بڵێ سەری ببڕە چ دەکەی؟» گوتی: «دەروێش، بنوو، خولا لە سوڵتان مەحموودی گەورەترە». سبحەینێ دەروێش

ڕۆیەوە سەرتەختی، گوتی: «بچن فوڵان کەسی بێنن». چوون هێنایان. شیرەکەی بەقەدەوە بووە. گوتی: «بچن، گرتووێکی بێنن، ئەو پیاوە سەری ببڕێ». هێنایان. دایانە دەست ئاوفرۆشی کە سەری ببڕێ. سوڵتان چاوی لێیە؛ کابرا گوتی: «یا ڕەبی! ئەو پیاوە ئەگەر گوناہبار نییە شیرەکە ببێ بەدار». شیری دەرکێشا. لە ئەستۆی کابرای دا؛ نەیبڕی، شیرەکە ببوو بەدار. ئاوفرۆش بە سوڵتانی گوت: «قوربان! ئەو پیاوە گوناهی نییە؛ بۆیە شیرەکە بوو بە دار». سوڵتان زۆر پێ کەنی. خەڵاتی کرد و کردی بە نۆکەری خۆی.

دەسکێک گوڵ دەسکێک نەرگز

مەرگی ئەو جەماتەی نەبینم هەرگیز

٤

لە وڵاتی دارستانێ کچێک دەگەڵ منداڵان چووە گێلاخان. هەتا ئێوارێ لە دەشتی بوون. ئێوارێ کچەکە لە ئاوالان هەڵبڕا. ورچێک تووشی بوو هاویشتیە سەر قەلاندۆشی. بردیە کونی خۆی. چوونە نێوێ. ورچ هاتەدەرێ. بەردێکی زەلامی بەکونەکەیەوە نا. بۆ خۆی ڕۆییبە گەڕانێ. شەوێ منداڵەکان چوونەوە؛ خەبەریان دا بەدایک و بابی کچەکەی. خەڵقی دێ وەدەرکەوتن، زۆر گەڕان نەیاندییەوە؛ هاتنەوە. ورچەکە هەموو ڕۆژێ دەچوو میوەی دەدزی دەرخواردی وی دەدا. بەسێ چوار ڕۆژان مەڕێکی بۆ دەدزی. بۆی دەهێناوە؛ سەری دەبڕی، کەوڵی دەکرد، دەیشتەوە؛ بۆی دەکردە کەباب. کچەکەش دەیخوارد. ورچەکە بەدەست و بەچاو دڵخۆشیی دەداوە. قەدەر ئەییامێکی دەگەڵی بوو لە پاشان دەستی دەگەڵ تێکەڵ کرد. ساڵێکی لەکن بوو منداڵێکی بوو؛ نیوەی لەشی ورچ بوو نیوەشی ئینسان بوو. هەموو ڕۆژێ ورچ بۆ خۆی دەچووە ڕاوێ بۆ مەڕ دزینێ، بەردێکی زەلامی بەدەرکی کونەکەیەوە دەنا، هەتا ژنەکە نەتوانێ بڕوا. ژنەکەش هەموو ڕۆژێ خەریک بوو، بەردەکەی پێ لانەدەچوو؛ تا ورچ دەهاتەوە. ئەگەر ئەو دەهاتەوە، بەردەکەی لادەبرد، دەچووە ژوورێ؛ ژنەکە لە ترسان نەیدەوێرا بڕوا. سێ ساڵان پێکەوە بوون سێ منداڵیان بوون. ورچەکە زۆری خۆش دەویستن هەموو ڕۆژێ لە کۆڵی دەکردن. ڕۆژێکی ورچەکە چووە دەشتێ، لەبیری نەبوو دەرکی کونەکەی بگرێ. ژنەکە پاش ڕۆینی ورچی لە کونەکەی وەدەرکەوت، ڕۆیەوە بۆ دێی خۆی؛ بێچووە ورچەکان

ڕەدووی کەوتن، هەرچی حەولی دا، نەگەڕانەوە. هەتا گەیشتنەوە ماڵان خەڵقی نەیانناسیەوە. حیکایەتی خۆی گێڕاوە؛ گوتی: «بابە، ورچەکە لە دوام دێ، بچن بیکوژن». تفەنگچی وەدەرکەوتن تەماشایان کرد. ورچ بەهەڵیگەدان هات، بەردی زەلامی هەڵدەگرت، بەخەڵقەکەی دادەدا. هەرسێک بێچووەکانی لەوێ دین؛ هەرسێکی بەباوەشی هەڵگرتن، لەسەر ڕا بە عەرزێی دادان. هەرسێکیان مردن. ورچەکە هەلات، تفەنگچییان وەدووی کەوتن، ورچەکەشیان کوشت.

٥

دەگێڕنەوە ڕێوییێک شەوێکی چوو بۆ مریشک خواردنێ. چووە سەربانی خمخانێکی، لە ڕۆچنێرا دە خمی کەوت. هەموو گیانی شین بوو. بەگونگەیدا وەدەرکەوت. تەماشای کرد هەموو گیانی شین بووە، چووە کن کەڵەبابی. کەڵەباب گوتی: «مام ڕێوی، بۆ کوێ دەچی؟» گوتی: «مەڵێ مام ڕێوی؛ بڵێ حاجی. تۆبەم کردووە؛ دەچمە حەجێ. ئەتۆش دەگەڵ خۆم دەبەم». کەڵەباب گوتی: «ئەمن حەجم لێ نەکەوتووە؛ نایەم». ڕێوی گوتی: «خێر؛ دەبێ بێی. خەرجت بۆخۆم دەکێشم». کەڵەباب لە ترسان نەیوێرا بڵێ نایەم، ڕەگەڵی کەوت. لە دڵی خۆیدا ددانی لە کەڵەباب تیژکردبوو؛ بەزاهیری دوعای دەخوێند، زیکری دەکرد، تا کەڵەباب بزانێ ڕێوی تۆبەی کردووە. کەڵەباب لە ترسان هەر پێ دزیلکەی بوو؛ ڕۆین هەتا گەیشتنە مێشێکی تەماشایان کرد پەپوسڵەمانکەیەک لەسەر دارێیە. ماندوو نەبوونی لە ڕێوی کرد. گوتی: «مام ڕێوی! ئۆغربێ». کەڵەباب گوتی: «مەڵێ مام ڕێوی بڵێ حاجی، ڕێوی تۆبەی کردووە، دەچێتە حەجێ. ئەمنیش دەگەڵ خۆی دەبا. ئەتۆش وەرە بچین». پەپووسڵەمانکە گوتی: «ڕاوەستن، دەچم خولا حافیزێ لە ماڵێ دەکەم، زوو دەگەڕێمەوە». لەسەری ڕاوەستان هەتا دێتەوە. ڕێوی لە دڵی خۆیدا خۆشی خۆشیی بوو، دەیگوت: «دوو نێچیرم وەدەست کەوتووە». پەپووسڵەمانکە زوو گەڕاوە؛ ملی ڕێیان گرت و ڕۆین هەتا گەیشتنە سەر چۆمێکی؛ تەماشایان کرد مراوێک لە ئاوێدا هاتوچووی دەکرد. ماندوو نەبوونی لێ کردن، گوتی: «بەخێر! بۆ کوێ دەچن؟» ڕێوی گوتی: «تۆبەم کردووە دەچمە حەجێ». کەڵەباب گوتی: «مراوی! ئەتۆش وەرە نیزیک مردنتە تۆبەیەکی بەحەق بکە، بەڵکی خولا بتبەخشێ». گوتی: «زەریفە، ئەمنیش دێم». لە ئاوێ وەدەرکەوت ڕەگەڵیان

کەوت. ڕۆین هەتا گەیشتنە دارێکی؛ قشقەڵەیەک لەسەر دارێکی بوو، ماندوو نەبوونی لێ کردن، گوتی: «بۆ کوێ دەچن؟» گوتیان: «دە خزمەت ڕێویدا دەچینە حەجێ». گوتی: «ماڵو شێوێ، ئەنگۆ شێت بوون؛ ڕێوی هەمووتان دەخوا». گوتیان «نا؛ مام ڕێوی تۆبەی کردووە؛ هەموو ڕۆژێ بەڕۆژووە؛ لە ئاوی شەوێ پارێزێ دەکا. دەچێتە حەجێ». زۆریان دەبەر قەڵێ هەڵخوێند؛ ئاخری هاتە خوارێ. ڕەگەڵیان کەوت. ڕێوی لە ڕێیە هەر لەبەر خولاّی دەپاڕاوە. شەوێ گەیشتنە کێوێکی؛ شەوێ لەوێ مەنزڵیان گرت. ڕێوی کونێکی دیوە، هەمووی دەوێ کردن. بۆخۆی لە زارکی کونەکەی دانیشت. نیوەشەوێ زۆری برسی بوو؛ چونکی ئەوێ ڕۆژێ هیچی نەخواردبوو. زۆریش ماندوو ببوو، گوتی: «وێستا وادەی خواردنیانە». قشقەڵە لە ژووڕێدا پێی گوتن: «ماڵوێرانینە، دیتان چلۆنو خۆ دەگیر خست؟ وێستا ڕێوی هەموومان بانگ دەکا. یەک یەکی دەمانخوا. هەر کەس مەردە خۆی نەجات بدا». ڕێوی هەولّێ کەڵەبابی بانگ کرد گوتی: «وەرە، دوو سێ قسان بکە نەزیرێکم بۆ بگێڕەوە». کەڵەباب لە ترسان هاتە زارکی کونەکەی. ڕێوی گوتی: «کەڵەباب، ئەتوو بۆچی خەوت لە خەڵکی حەرام کردووە؛ نیوەشەوێ دەس دەکەی بەقیژەقیژێ؟ مەگەر ئەتوو چی وا دەکەی؟ مەگەر خولاّ ئەتۆی بۆیە دروس کردووە؟» کەڵەباب گوتی: «حاجی ڕێوی، ئەمن قازانجم هەیە بۆ خەڵکی، بۆ نوێژیان وەخەبەر دێنم، بۆ کاسبیان وەخەبەر دێنم». ڕێوی گوتی: «زەریفە، ئەو عوزرەت لێ قەبووڵ دەکەم؛ ئەمما ئەتۆ زۆر بێ شەرمی لەپێش چاوی بەنی ئادەمی سواری مریشکی دەبی شەرمێ لە شای ناکەی.» کەڵەباب دەستی بەقسان کرد؛ ڕێوی توند بەئەستۆی دا نووسا خنکاندی و خواردی دەمولوتی خۆی ئەسترِی، بانگی مراوی کرد. مراوی لە ترسان هاتەپێشێ. ڕێوی گوتی: «مراوی ئەتوو بۆ لە بەحراندا هەر چشتی خۆش دەخۆی، گوێ نادەیە کەس؟» مراوی لە ترسان لەرزی، لەسەرڕا بەعەرزێدا کەوت. ڕێوی ئەویشی گرت خواردی. زاری کونەکەی گرتەوە، نەیەڵێ ئەوانی دیکە بڕۆن. بانگی پەپووسڵەمانکەی کرد، گوتی: «وەرە، سەرگوزەشتێکم لە حیکایەتی سولەیمان پێغەمبەری بۆ بگێڕەوە، ئەتوو زۆر خزمەتی ویت کردووە». پەپووسڵەمانکە لە ترسان هاتەدەرێ. ڕێوی گوتی: «ئەتوو ئەو تاجە چییە لەسەرخۆت ناوە؛ مەگەر ئەتوو پاشای یا وەزیری؟ درۆیان دەکەی؛ دەڵێی ئەمن زۆرم خزمەتی سولەیمان پێغەمبەر کردووە». گورجێکی گرتی و خواردی.

بەری بەیانی بوو، ڕێوی زۆری برسی ببۆوە، بانگی قشقەڵەی کرد، گوتی: «وەرە پێشێ». قشقەڵە لە ترسان هاتە پێشێ. ڕێوی گوتی: «ئەتۆ بۆچی زەرعاتی خەڵکی دەخۆی، وە هێلکەی ئەوان دەدزی؟ مەگەر خەڵکی کاسبێ بۆ توو دەکا؟» قشقەڵە گوتی: «ڕاستی گوناهم زۆرە ئەمما لە ڕێی خزمەتییەوە شتێکت پێ دەڵێم؛ لە پاشان کەیفی خۆتە». ڕێوی گوتی: «بڵێ بزانم». قشقەڵە گوتی: «کەڵەباب و مریشکێکم پێ شک دێ لە زەمانی حەزرەتی ئادەمییەوە ماون هەتا ئەوڕۆ. ئەگەر ئیزنم بدەی، دەچم، بۆتیان دێنم؛ لە پێشدا ئەوان بخۆ، لە پاشان ئەمنیش بخۆ». ڕێوی گوتی: «زەریفە زۆرم برسییە، زوو وەرەوە؛ ئەگەر بێی ئەو کارەی بکەی، ناتخۆم». قەڵ ڕۆی چووە دێیەکی. سبحەینەی زوو بوو دوو سەگ لە حەسارێکیدا گەپیان دەدا؛ خۆی بەسەیەکان نیشان دا؛ سەیەکان ڕەدووی کەوتن. بەقەستی زۆر بە قندە قندە دەڕۆیی، هەتا وەدووی کەوتن هێنانی هەتا گەیشتنە ڕێوییێ؛ قەڵ ئیشارەتی کرد لە ڕێوییێ، گوتی: «ئەوەتان». ڕێوی کە سەگەکانی دی، دەستی هەڵوەشاند، گوتی: «قبووڵە، مەیانهێنە پێشێ. قشقەڵە بە قسەی نەکرد، ڕێویی بە سەیەکان نیشان دا؛ سەیەکان وەدووی کەوتن، ڕێویان کوشت. تۆڵەی ئەو دەعبایانەیان لێ کردەوە. بۆیە وێستا ڕێوی ئەگەر سەگی تێ بەردەدەن، دەستی هەڵدەوەشێنێ.

٦

لە زەمانی قەدیمدا پادشایەک بوو کوڕێکی بوو ناوی ئەحمەد بوو. پادشا زۆری ئەو کوڕە خۆش دەویست؛ ئەنگوستیلێکی بوو، هەرچی حوکمت لێ کردبا، جێبەجێ پێکی دەهێنا. پادشا هاتە وەی بمرێ. ئەحمەدی بانگ کرد؛ گوتی: «ڕۆڵە، ئەو ئەنگوستیلەی قایم هەڵگرە؛ لە پادشایەتیی تۆ چاترە». کوڕەکە ئەنگوستیلەکەی هەڵگرت، دە قامکی کرد. دوو سێ ڕۆژ پێ چوو، پادشا مرد. ئەحمەد ناشتی، لە پاش سەرەخۆشێی لەسەر تەختی دانیشت. قەدەر ئەیامێکی پێ چوو، هەوەسی ژنێی کەوتەسەری. کچی مامی خۆی خواست. ڕۆژێکی ئەنگوستیلەکەی بابی وەبیرهاتەوە. لەکن ژنەکەی دەستی بەسەردا هێنا؛ تەماشای کرد چەند دێوێک پەیدابوون. گوتیان: «ئاغا دەفەرمووی چی بەجێ بێنین؟». گوتی: «لەنگۆم دەوێ قەڵا و باڵەخانێک، خشتێکی لە زێڕی، خشتێکی لە زێوی بێ». گوتیان: «بەڵێ»، لە

مودەی مانگێکیدا تەواویان کرد. هاتن گوتیان: «ئاغا! تەواو بووە» ئەحمەد دەگەڵ ژنەکەی چوون؛ تەماشایان کرد خانووبەرێکە هیچ پادشایەک هەتا وێستا نەیبووە. لەوێدا دانیشتن. ژنەکەی گوتی: «دەبێ ئەو ئەنگوستیلەی بدەی بەمن». ئەحمەد گوتی: «ئافرەت! خەساری دەکەی. بۆ توو نابێ؛ ئەگەر دەتەوێ هەتا، سەد هەزار ئەنگوستیلەی جەواهێراتت بۆ دروس بکەم». ژنەکە گوتی: «حوکمەن ئەو ئەنگوستیلەم دەوێ». زۆری لێ پاڕاوە، ئەنگوستیلەی لێ ئەستان. جوولەکەیەکی جیرانیان بوو، خاسیەتی ئەو ئەنگوستیلەی دەزانی. زۆر خەریک بوو، ئەو ئەنگوستیلە بدزێ. هەرچی حەولی دا ڕێی نەبوو. فکری کردەوە گوتی: «مەسڵەحەت وایە ژنی پادشای بکەمە دۆستی خۆم». هەرچی ماڵ و دەوڵەتی بوو، هەمووی کردە پووڵ، لە ژنی پادشای ڕائەسپارد، کە حەزم لێ بکا؛ ژنی پادشای زۆری جنێو بۆ ناردەوە. جووە زۆر خەریک بوو، هەتا ژنی پادشای کردە ڕەفیقی خۆی. قەدەر ئەیامێکی پێ چوو، جووە زۆر هاتوچۆی ماڵە پادشای دەکرد هەتا وای لێ هات، دەستی دەگەڵ ژنی پادشای تێکەڵ کرد. شەوێکی گوتی: «ئەمن و توو مەسڵەحەتە، پادشای ببەتڵێنین، ئەمەش لێ دەین بڕۆین». ژنەکەی گوتی: «خۆ من زۆر حەزێ دەکەم؛ بەڵا بۆمان ڕیک ناکەوێ». جوولەکە گوتی: «ئەگەر حەزێ بکەی، هاسانمان بۆ ڕێک دەکەوێ» ژنەکە گوتی: «چ بکەین؟» جووە گوتی: «ئەو ئەنگوستیلەی پادشا داویە بەتۆ ئەگەر بمدەیێ، ئەمن پادشای دەبەتڵێنم». ژنەکە گوتی: «ئەوە هاسانە. لەو وەختییەوە پادشا ئەو ئەنگوستیلەی داوە بەمن هیچ لێی نەپرسیوەتەوە». ئەنگوستیلەی دا بە جووی دەستی بەسەردا هێنا، دێوەکان پەیدابوون. گوتیان: «دەفەرمووی چی؟» جووە گوتی: «لەنگۆم دەوێ وێستاکانە ئەحمەد پادشای لەسەر تەختی هەڵگرن، فڕێی دەنە دەشتێ؛ ئەو خانووبەرەشم بۆ لەنێو بەحرێ دابنێن». هەر ئەوێ شەوێ خانووبەرەکەیان هەڵگرت، بردیان لە نێوەڕاستی چزیرێکیان دانا. ئەحمەد پاشا سبحەینێ هەڵستا تەماشای کرد، نە ژن ماوە و نە ماڵ و نە خانووبەرە؛ زۆر گریا. جوولەکە و ژن لەوێ خەریکی عەیشێ بوون؛ هەرچی پێیان ویستبا، حوکمیان لەو دێوانە دەکرد بۆیان دێنان. ئەحمەد پادشا سەیەک و پشیلەیەک و مشکێکی بوو لە ماڵێدا. زۆری خۆش دەویستن. ئەو وەختەی کە ئەحمەد پادشا وای لێ قەوما، شەو و ڕۆژێ لەکن ئەحمەد پادشای دەکەوتن. ڕۆژێکی سەگ بە مشک و پشیلەی گوت: «ڕەفیقینە، ئەمە زۆرمان

ئەمەگی ئەو پیاوەی لەسەرە. ئەمڕۆکە وای لێ هاتووە، وا چاکە ئەمە خزمەتێکی دەبێ بۆ پیاوەی بکەین. وەرن بچین، ئەو ئەنگوستیلەی بۆ بێنینەوە». مشک و پشیلە گوتیان: «زۆر چاک دەڵێی، هەستە بڕۆین». چوونە کن ئەحمەدی، خولاحافیزییان لێ کرد؛ ڕۆین». پشیلە بە سەگی گوت: «ئەمە چووزانین، جووە چۆتە کوێ؟» سەگ گوتی: «ئەنگۆ دەنگێ مەکەن، ئەمن دەزانم چۆتە کوێ؟» ڕۆیین هەتا گەیشتنە سەر بەحرێ. سەگ گوتی: «جووە، هاتۆتە نێو ئەو بەحرەی؛ دەبێ بپەڕینەوە». هەرسێکیان مەلەیان چا دەزانی. لە ئاوێیان دا، چوونە جزیرەکەی. لەوێ هەر چلۆنێکی بوو، خۆیان دە قەلعەکەی هاوێشت. ئەحمەد پادشا بە دووی واندا، هاتە سەر بەحرەکەی، چاوەنۆڕی وان بوو. سەگ ڕۆژێکی بە پشیلە و مشکی گوت: «ئەمن ڕێی ژوورێم نییە؛ ئەنگۆ بچن بزانن جووە ئەنگوستیلەی لەکوێ داناوە؟» مشک و پشیلە ڕۆینە ژوورێ؛ تەماشایان کرد، ئەنگوستیلەکە لە قامکی جولەکەدایە، وەختێکی دەنوێ، ئەنگوستیلەکەی لە کەپۆی دەنێ. پشیلە هات بۆ سەگی گێڕاوە. سەگ گوتی: «وا مەسڵەحەتە، مشک کلکی خۆی لە ئەسپۆنێ وەر بدا. وەختێکی جووە دەنوێ، بچێ کلکی خۆی دە کەپۆی جوولەکەی بنێ، دەپشمێ؛ ئەنگوستیلەکە دەردەپەڕێ، ئەو وەختەی ئەتۆ پڕی بدەیە، بیهێنە دەرێ، لێ دەدەین، دەڕۆین». مشک چوو، کلکی خۆی دە ئەسپۆنێ وەردا، چوو کلکی خۆی دە کەپۆی جوولەکە نا. پشمی؛ ئەنگوستیلەکە دەرپەڕی. پشیلە پڕی دایە و وەدەرکەوت. مشکیش وەدووی کەوت؛ بەخۆشی خۆشی ئەنگوستیلەکەیان بردە کن سەگی. سەگ گوتی: «هێناتان؟» گوتیان: «بەڵێ». ئەنگوستیلەکەیان لە پێش سەگی دانا. سەگ هەڵی گرت، هاتنە سەر بەحرێ. پشیلە گوتی: «ئەنگوستیلەکەی بدەن بەمن، هەڵی گرم هەتا دەپەڕینەوە، ئەو وەختی دەیدەمەوە بە سەگی». سەگ گوتی: «بەتو هەڵناگیرێ، ئەمن هەڵی دەگرم». پشیلە گوتی: «زۆر دەترسم، لێت بکەوێ، ئەتو زۆر دەوەڕی هەر شتێکی ببینی پێی دەوەڕی». سەگ گوتی: «نا، ناوەڕم» لە ئاوێیان دا، تا گەیشتنە نێوەڕاستی ئاوێ. ماسییەک وەدەرکەوت، سەگ پێی وەڕی، ئەنگوستیلەکەی لێ دەئاوێ کەوت؛ ماسییەک قووتی دا، سەگ زۆر خەجاڵەت بوو، پشیلە گوتی: خولا غەزەبت لێ گرێ؛ نەمگوت زۆر دەوەڕی، ئەنگوستیلەکە دە ئاوێ دەکەوێ. ئەحمەد پادشا ئەو لەوبەری بەحرێ چاوەنۆڕی مەیە، ئەنگوستیلەی بۆ بەرینەوە. وێستا ئەوا خەجاڵەتی وی بووین» سەگ لە شەرمان هیچ قسەی پێ

نەدەکرا. هاتن هەتا گەیشتنە ئەوبەری. چوونە کن ئەحمەد پادشای؛ لێی پرسین: «کوا ئەنگوستیلەکە؟» حیکایەتەکەیان بۆ گێڕاوە. ئەحمەد زۆر عاجز بوو تۆڕەوانێک لەسەر بەحرێ بوو؛ ئەحمەد چوو کنە وی بە نۆکەری. ڕۆژێ چوار ماسی دەستان؛ یەکی بۆ خۆی دەخوارد سێیەکانی دیشی دەدا بەدەعباکان. ڕۆژێکی ماسییەکیان دا بەوی؛ زگی دڕی تەماشای کرد، ئەنگوستیلەکەی لە زگی ویدایە، ئەنگوستیلەکەی هەڵگرت و سەگ و پشیلە و مشکی بانگ کرد. بۆی گێڕانەوە. زۆریان خۆشی خۆشی وێ کەوت؛ ئەحمەد پادشا دەستی بەسەر داهێنا، دێوەکان پەیدابوون؛ حوکمی لێ کردن گوتی: «وێستا خانووبەرەکەی خۆم دەوێتەوە». گوتیان: «زۆر چاکە». دێوەکان ڕۆیین، خانووبەرەکەیان هەڵگرت، هێنایانەوە جێی خۆی. ئەحمەد بەدێوەکانی گوت: «جووە و ژنەکەی بێنن». چوون هێنایانن لە پێش چاوی وی هەردووکیان شەققە کێشان، کەلاکەکانیان هاویشتە پێش سەگەکەی، خواردنی. ئەحمەد ئیدی بەخۆشحاڵی بەسەری برد. هیچ ژنی دیکەی نەهێنا، تۆبەی لە ژنێ کرد.

***

دمدم

دڵم ڕاناوەستێ لەبەر ئەوێ غەمێ لەبەر ئەوێ ژانێ

بانگێکم وەبەر خولای، ئەوی دیکەم بەر پێغەمبەری ئاخر زەمانێ

بانگی دیم وەبەر چاکی گەرمێنێ و لە کوێستانێ

بانگی دیکەم وەبەر پیر سولەمانی لە بانێ

بانگی دیکەم وەبەر سوڵتان سەمەدی ماڵە خۆی دەکرد لە دەشتی ورمێ دەگەڵ کەونە لاجانێ

بانگی دیم وەبەر سوڵتان بایاقووبی ماڵەخۆی دەکرد لە کێوی فەرەنگێ بەرامبەری گردی گۆزەگیرانێ

بانگی دیم وەبەر شێخ مارفی ماڵەخۆی دەکرد لە دەشتی مەحمەشەی بەرامبەر بەگردی گۆڕخانێ

بانگی دیکەم دەبەر بەرماڵ سپی لە چۆمەلانێ

بانگی دیکەم وەبەر خدری زیندە و خدرەلیاسان، نەمرن، سەیاحن کەس بەمەنزڵیان نازانێ

بانگی دیکەم وەبەر ئیمام حەسەن و حوسێنی غەریب، مەرقەدیان لە مەشەد و کەربەلایە عەجەم و کلاوڕەشیان دەچنە زیارەتێ

دەڵێن: ڕۆژی قیامەتێ، خولا دەماندانێ ئیمانێ

بانگی دیکەم وەبەر حەزرەتی عەلی ڕۆژی جومعە و جەماعەتان سوار دەبێ لە دوڵدوڵی، دەست دەداتە زولفەقاری دەچێتە خەزای گاورقڕانێ

بانگی دیم وەبەر سەوزەپۆشی لە حاجی خۆشی لە ترشەکانێ

بانگی دیم وەبەر ئەو شۆڕەسوار سوڵتان سەعد وەقاسی، ماڵەخوێ دەکرد لە ترۆپکی کوێستانێ

کەوم لێ بەجووت ئەنگوتن لە قسقەپانێ

کەڵم لێ یاغی بوو لە چیمەنی هۆزانێ

لەبن گوێیانم خۆش دێ هاڕەی قاڵنیە دەگەڵ چریکەی کۆتانێ

خانم چوونە سەر بورجی دمدمی، خۆیان هەڵدەدێرن بەرامبەری بەردی شمشیر خانێ

دڵی خانی بەبرینە چەند بەبرین برینە، زەینی خۆم دا چیمەنی هۆزانێ، چەند شین و نازەنینە چۆمی باراندێزی دێتە خوارێ، چەند زوڵاڵ و شیرینە

دیواندڕێ، بازاڕ بەتاڵکەرێ بۆ کەس نەماوە، بۆمەش نامێنێ.

خانی برادۆستان گوتیان بەخان ئاڵدەڵی موکرییە:

بڵا بۆت بم بەبرایەکی دایک و بابییە،

دەستت بۆ باوێمە سەر باڵچۆغەی شیران، کێلانانت بۆ بەجێ بێڵم، لە بنەبانێی دمدمییە.

خەنجەرانت بۆ دەشکێنم جوێ لە نێرۆییە

شیرانت بۆ دەشکێنم جوێ لە دانزغییە،

دەمانچانت بۆ دەشکێنم جوێ لە میسرییە،

تفەنگانت بۆ دەشکێنم، خانی خۆم، جوێ لە وەستا شاقوڵییە،

ڕمبانت بۆ دەشکێنم، خانی خۆم، جوێ لە نەزەرییە،

مەتاڵانت بۆ دەشکێنم، خانی خۆم، جوێ لە کەرگەدەنییە،

زرێیانت بۆ دەپسێنم، خانی خۆم، جوێ لە داودییە،

ئەسپانت بۆ دەپسێنم، خانی خۆم، جوێ لە سەگلاوییە،

پیاوانت بۆ دەپسێنم، خانی خۆم، جوێ لە سی ساڵییە.

مەگەر ئەو شەڕە کێ کردبی، ڕۆستەمی مازندەرانێ، لەبن کێوی دەماوەندێ سپی دێوی دەهێنا زەوتی شیرییە،

مەگەر ئەو شەڕە کێ کردبی، کوڕە ئێرانیان بە خوێنی سیاوەشییە.

دڵی خانی بەبرینە، چەند بەبرین برینە!

بۆت دەچمە گۆلی دمدمی، چ دمدمێکی ڕەنگینە،

چۆمی باراندێزی دێتە خوارێ، چەندی زوڵاڵ و شیرینە!

لیم بوویە قەسرێکی جندییە خەمخواری دەبڕیەوە.
بڵا هەر لە شای هەتا خونکاری
هەر لە خونکاری هەتا شاهییە.
شا بە ئەبداڵی گەڕایە،
هۆ لە دمدمی دی دەزگایە،
لە ئیسفەهانێ لێ کرد ڕایە
شا عەباس دەڵێ: حەسەن خانە!
بڵا بکەین تەگبیر و ڕایانە،
بەسەرمان داهات زستانە،
زستان چوو و ڕابرد هاوینە،
ڕابە بەدڵ و یەقینە،
زووکە شوغڵم بۆ پێک بینە،
دمدمم لە بۆ بستینە،
ئەو ساڵ حەوت ساڵە لە من یاغینە.
دەڵێ: شا! جێی ئاسێیە، ئەز نایچۆمێ،
هیمدادی بۆ دێ لە ڕۆمێ،
دەنشکێنێ، تێک دەدا کۆمێ،
دەنکەن بە بەردی بن گۆمێ
خەڵقی بەعام دەنکەن لۆمێ
شا عەباس دەڵێ: حەسەن خانی بە غەرەزە
بەس بکە، قسەی دە ناتەرزە
هەستە لە پێشم ڕابەزە
لە هیمدادت دەیەم ئەزە
دمدم لە زگی بەغەرەزە
حەسەن خان دەڵێ: شا! بەسم لەسەر بکە ناز و ئەرجووان
ئەگەر نەمئەستان بەوان زووان

ڕەشم بکەن هەردووک ڕووان
دامنێ لە جێ ماڵی جووان
مەیتەر ئەسپیان دەرهێنانە
زینیان دە پشتی دەکوتایە
تەدارەک و ناڵبەندانە
چەپەر چوو بۆ سەر ئێلانە
بەسەر شار و وڵاتانە
ئەو ئیرات و ئیرەوانە
ڕەشت و کشمیر و گێلانە
بێت لە ورمێ و لە لاجانە،
سندووس بێت و موکریانە،
سنە بێ، سننوور بێ، کرماشانە
دەرگەزێنە، ڕژدستانە
هەوێز و شووشتەر و مەریوانە
سەد هەزار خان و سوڵتانە
پایتەختیان ئیسپەهانە
وەدەرکەوت لە ئیسفەهانێ
لە قۆشەنێ، لە توغیانێ
دار و بەرد هاتە هەژیانێ
تۆز گرتی بەری ئاسمانێ
بووە ڕۆژی ئاخر زەمانێ،
دە قۆشەنان کەوت غلووە،
لەشکر تیپ تیپ ئاوابووە،
مەنزڵێکیان، هات قافڵانتووە
لەو کافری دە بەفێڵە،
سەری ڕمبیان دەڵێی بێڵە،

لەشکر لە دووی بوو بەخێڵە،
مەنزڵێکیان، هات ئەردەوێڵە.
کافر داژوێن لە مەجێزە،
مەلعوونە دێن ڕێز بەڕێزە،
مەنزڵێکیان، دەشتی تەورێزە.
دێ لرفەلرفی بەیداغان،
دێ دەنگی زرێ و قوڵچاغان،
مەنزڵ لە بناو و مەراغان
قۆشەن دێ ڕێ بەڕێیە
دەڵێ: خانی موکری لە کوێیە؟
مەنزڵێکیان، لە دەشتی خوێیە
لەشکر ئاژوای بەمەخسووسی
لە خانی موکری دەپرسی
لەشکر لە دەشتی سندووسی
چەند لەشکرێکی ئەنگامەیە
بەقۆشەن و زەمزەمەیە
هات، گرتی گەڵی دارنەیە
(ڕەحمان بەکر)یان دەگەڵ هەیە
جواب چوو لە بۆ خانییە،
چاکە خۆ بکا قەوییە،
عالەم بۆ ئەو بزووتییە،
چاک شەڕێک لەسەر دینییە
خان دەڵێ: ئەو شا بێ، ئەمنیش خانم،
خالەق بێ بەپشتیوانم،
غولامی ڕەوێک شێرانم،
قاتڵی کوللی شیعانم

ڕۆژێکی بەیانی بەردا
لەشکری شای هات لەسەردا
دای پۆشیبوو، دار و بەردا
هات، لەبن دمدمی وردا
دمدمم بەردی مەیدانێ
لێی دەن تۆپی ئیسفەهانێ
تۆز گرتی بەری ئاسمانێ
مەرد چاک تێدا دەگرن مانێ
بۆ ڕۆژی ئاخر زەمانێ
دمدمم بەردی لە نزاری،
لێیان دا تۆپی هەوشاری،
حەوت شەو و ڕۆژان ئاور باری
دونیای داگرت بەیەکجاری.
خەبەر چوو لە بۆ هەوشاری
دمدم بەردی لە بەردی
لێی دەن بەتۆپی نەبەردی
تا ڕۆژی مەردی و نامەردی
دمدمم بەردێکی زۆپە
لێیان دا تۆپخانە و تۆپە
دمدمم بەردێکی پانە
لێیان دا تۆپ و تۆپخانە
قەڵاتی پێ بکەن وێرانە
دمدم بەردی مەیدانێ
لێی دەن تۆپی لە کارخانێ
کاریتەی گەییە هۆزانێ
دمدمم بەردی دەبەیە

لێی دەن بە تۆپی کەڵەیە
کاریتەی گەییپە کۆکەیە
خان بەخەزایە مەشغووڵە
دمدمم بەردێکی خڕە
چوار تەرەفی لێوەبڕە
بەهەشتێ بە شیر بکڕە
خان بە خەزایە مەشغووڵە
دمدمم بەردێکی شینە
چوار زستانە، پێنج هاوینە
تێیدا خانی لەپ زێڕینە
زەفەریان پێ نەبردینە.
وەکیل و وەزیر دەڵێن: خان، ئەوهە کینە؟
خان فەرمووی: ئەوە کاروانینە.
خان بە خەزایە مەشغووڵە
خانێک ڕابوو لە کوردانە
کێ بوو، لە حەمەد بەگی لێتانە
ڕووی ڕەش بێ دەگەڵ جووانە
لەسەر یەک نیمچوون ناڵانە
زیزبوو، چوو بۆ نێو ئەوانە
پێی نیشان دان سووڵەخانە
کێ بوو؟ لە کافری بێ ئیمانە
تێیان کرد هاش و دەرمانە
پێی قڕ دەبوون موسڵمانە
لەوان بووە ڕۆژی تەنگانە
لە کنیان ئاخرەت زەمانە
چەند گریان ئەو خاتوونانە

لێیان تێک چوو جێی و مەکانە
خولاْیان بێت پشتیوانە
خاتوونێک دێتە مەیدانێ
لە دڵی خانی دەدا تانێ
لێت حەرام بێ جێی کابانێ
ئاو نییە پێی بکەین شێلانێ
خاتوونێک دێ و دەبەزی:
ڕەببی، خانە، مارت گەزی
لێم ڕەش بوون سەر و کەزی
خاتوونێک دێ بەفەقیری،
چۆکی دادەدا لە پێش میری
خان، سەلاْ لە منی فەقیری
خان ئاو نییە پێی بکەین هەویری
خان حەیفە، تۆ بێ مودەبیری
خان بەخەزایە مەشغووڵە
کێ بوو؟ لە خانی لەپ زێڕینە
لە شەرافەتی خاتوونی شیرینە
بەفرێک باری بەهاوینە
لە شەرافەتی خانی لەپ زێڕینە
حەوت شەو و ڕۆژان بەوی ژینە
ڕایان وابوو بە هەزاری:
سوارکەین خدری بریندای،
بە چەپەر بچێ بۆ خزمەت خونکاری.
وەزیر وای گوت بەبوێری:
چاکە قاقەزی بنێری
قەلاْتی بۆ شای بەجێ بێڵی

کێ بوو؟ لە خانی جندییە
گوتیە تایفەی خەزانییە
هەرچی هەڵێ قەیدی نییە
هەرچی بمرێ فیداییە
هەرچی بکوژرێ خەزاییە
تایفێک بوو، تایفە کافری
گوتیان بە خان: پووچ و ناماقوڵت کرد تا سەرت هەڵدەگری
دەس بە شیر دەچین بۆ لەشکری
کێ بوو؟ لە خانی جندییە
دەڵێ: بانگی حەق وەبەر ئەوییە
بێ شەریکە، هیچ شەریکی نییە
غەیرەز خولا هیچ کەس نییە
یا بێ شێخی گەیلانییە
شێخ جونێدی بەغدادییە
سوڵتان مەعرووفی کەرخییە.
با بێ فەرخی داودییە
با بێ ڕابیعەی عەدەوییە
با بێ شەمسی تەورێزییە
شێخ موحەمەدی باڵەکییە
عەبدولعەزیزی شنۆییە
شێخ ڕەشی گەرگەرۆییە
لە مەیدانێ شەڕە قەرقەشە
لە جێڕاوگان کەوتبوو لەشە
خان دەپرسێ: ئەوهە کێیە؟
خان! کوڕەی ئەسحابە ڕەشە
سوارێک هاتووە ئەسپی شێیە

خان دەپرسێ: ئەوهە کێیە؟
خان ئەوە کوڕەی پیرۆتی مەرگێیە
سوارێک هاتووە بەنادری
کەس نییە چەکانی وەرگری
خان دەپرسێ: ئەوهە کێیە؟
خان، ئەوە عەزرەتی خدری
سوارێک هاتووە لەبۆ گەشتێ
بەویە سووڕەتی بەهەشتێ
خان دەپرسێ: ئەوهە کێیە؟
«ئەوهە وەیسی ماهیدەشتێ
سوارێک هاتووە لە کارخانێ
بەویە سووڕەتی ئیمانێ
خان دەپرسێ: ئەوهە کێیە؟
خان، شێخ عەبدولقادری گێلانێ
سوارێک هاتووە هونەرمەندە
ئەسپابی دەعوایەی ڕەندە
خان دەپرسێ: ئەوهە کێیە؟
خان، ئەوهە شاهی نەخشبەندە
سوارێک هاتووە ئەسپی تازە
مل بە قەتلا پڕ ئەنگازە
خان دەپرسێ: ئەوهە کێیە؟
خان، ئەوەش سوڵتان سەعدی وەقازە
سەلاح شۆڕان دەست دا چەکان
دەگەڵ سەفی دە مەلەکان
دێت گوڕەی شێخی باڵەکان
خان بە خەزایە مەشغووڵە

هات عەشەڕەی دە موبەشەڕە
هەمزە و هەباس و هەیدەرە
دەگەڵ مەقلووبی پەڕ بەسەرە
ئالاچی سوڵتان سەمەرە
با بێ ئالای نەبییە
حەوت تیپی تێک پەڕاندییە
خان دەپرسێ: ئەوهە کێیە؟
کوڕژنێ حەزرەتی عەلییە
با بێ بەیداغی پێغەمبەری
هەمزە بێ دەگەڵ عومبەری
بێ خالیدی ئیبنی وەلی
خان بە خەزایە مەشغووڵە
خان دەڵێ: ئابداڵ بەگە*، ڕۆڵەی بابی
بە من دەکەی چاک چاک دەبی
دەڵێ: بابە! چ بکەم، لێرەوارە، دوایی نابی
با بکەین مەدحی هورمز بەگی
ڕمبی نەزەری بە چەنگی
لە هەزاری دەبرێ مەرگی
خان ئەبداڵ و کاکە خانە
حەوت شەوان و حەوت ڕۆژانە
شەڕیان دەکرد بە شیرانە
شیران نەیاندی کێلانە
لەش کەوتبوون وەکی گردانە
خوێن ڕۆی هەر وەک جۆگانە
باڵچۆغەی شیران نەمانە

(*) ئەو نێوە بەسێ جۆر: ئاڵداڵ، ئابداڵ، ئاوداڵ، تۆمارکراوە، بەڵام هەر یەکێکە.

شەهیدیان کرد کاکە خانە
خان دەڵێ: خانی خەزاییمە
هەتا لە دنێ ئەز بژیمە
بۆخۆم پەرژینی شەڕیمە
خان ئاودالّ و کاکە خانە
گرتبوویان وەعدە و پەیمانە
دەست هەڵناگرن لەو کارانە
بانگم وەبەر میری میران
خان بۆخۆی دەکا تەگبیران
حەوت پۆلی دایە بەر شیران
بانگم وەبەر پادشای قودرەتێ
خانیان شەهید کرد بە کوتکی خێوەتێ
هاوار و ڕۆڕۆ دمدمە
ڕۆژێکی تاو هەلاتێ
عەجەم دەکاتن غەباتێ
سەبر هەڵدەکشا بۆ بن قەڵاتێ
کوانێ سواری دە نازەنین
کێ بوو لە ئاڵی ئادەمان
قەڵاتی هەڵگرت بەزەمان؟
کێ بوو لە ئاڵی ئادەمانە
قەڵاتی هەڵگرت بە زەمانە؟
حەوت شەو و (ئوند)* حەوت ڕۆژانە
شەڕی دەکرد بە تۆپانە
قەڵاتی لە دوو نەدانە
کوانێ سواری دە نازەنین؟

(*) ڕەنگە ئەم (ئوند)ە هەڵە بێت و لە ڕاستیدا خۆی واوی عەتف بێت.

کێ بوو لە ئاڵی بەجەرگە؟
لەوانی کردەوە دەرگە
لە خەنجەری دەمنی زەرگە
لە هەزاری دەبڕی مەرگە
هاوار و ڕۆڕۆ دمدمە
کێ بوو لە خاتوون پەروەرێ
گوتی: کاک ئاڵی ئەتۆ ماوی ئەتۆش هەڵێ
کێ بوو لەبەر کاک ئاڵییە
گوتی: خاتوونێ، پووچ و ناماقوڵت کردییە
بەشی خۆم خەزا کردییە
شەهیدیان کرد کاک ئاڵییە
هاوار و ڕۆڕۆ دمدمە
کێ بوو؟ لە خاتوونی خانی
قبووڵ ناکەن کافرستانی،
خۆمان هەڵدەدێرین لە چل کەوانی
ئەی دمدمی بەردی دە لان
جێگەی خان و خان ئاودەلان
ئێستا بووی بە مەسکەنی خەرتەلان
کوانێ سواری دە نازەنینی
لە سوڵتانی ئەمینی
ئەگەر قامەتێ دێنی
ماڵە خولاّی دەبینی
لە سوڵتانی موحتەبەر
دەڵێ بەئیزنی خولاّی لەسەر
پشتیوانم پێغەمبەر
دەچم بۆ سەر شای قەجەر

ڕاوەستان لەسەر وەعدان
ئەسپی خۆیان ناڵ لێ دان
خوروش کەوتە کۆلانان
بە داو دەکەن پێکۆڵێ
وەدەرکەوت لە ئەستەمبووڵێ
کەنگێ وەکەم وێ تۆڵێ
جووجێک* هەبوو زەمانی
ئەو بە سوڕان دەزانی
دوازدە وەزیری دەرگای
بوون بە وەکیلی خانی
لە سوڵتانیان دەستوور دا
شیریان لە قایشان هەڵ دا
لە سەری دوازدانیان دا
چ غەیان بوو لێیان دا
سوڵتان دەکاتن نازێ
بدەن لە تەپڵی بازێ
هات و گەییە سیوازێ
سوڵتان دەکا تەڵەبێ
لە قۆشەن و دەبدەبێ
هات و گەییە حەڵەبێ
سێ بەش دەکەن چۆپییە
سوار دەکەن ڕمبازییە
هات و گەییە ئەمەدییە
لە هەیبەتی ڕۆمییان
لە کەوڵ و یەنگیچەریان

(*) پێم وایە (جویێک)ە.

گەییە توولە و تاوییان
ڕۆژێکی بەیان بەردانێ
سوڵتان گەییە لاجانێ
ڕۆژێکی نوێژی نێوڕۆیە
سوار دەکەن هۆبەهۆیە
گەییە دەشتی شنۆیە
قۆشەن دێ ڕێ بەڕێیە
سەد لەکە بە زرێیە
گەییە دەشتی ورمێیە
لە سوڵتانی ئەنوەرە
هەم سەید و سەروەرە
ناردی موهر و دەفتەرە
لە بۆ پادشای قەجەرە
ئەگەر هەڵێ ماکەرە
شا گوتبووی لە دیوانە
ڕەببی خۆش بێ سوڵتانە
دەگەڵم نەکا بەتۆپانە
شەڕێ دەکەین بە شیرانە
یان شا دەبێ، یان سوڵتانە
سوڵتان دەڵێ: قەسەم بە زاتی نەبی
هیچ ماڵی ئاورم پێ نەبی
هەرچی شا دەڵێ: بلا وەبی
یا خولا هەر خۆش بێ سوڵتان
حەوت شەوان، حەوت ڕۆژان
شەڕیان دەکرد؛ بە شیران
لەش کەوتن وەک گردان

خوێن ڕۆیی هەروەک جۆگان
نە شا شکا، نە سوڵتان
وەزیر گرتیان دیوانە
یا خولا خۆش بێ سوڵتانە
عەجەم بەفێڵ و زۆرزانە
پێ ناوەستین بە شیرانە
وەزیری ئەستەمبوڵێ کیایە
حەوسەد تۆپیان هێنایە
دە لبادان پێچرایە
بەرەو قۆشەنی شایە
ئەگەر ئاوریان دایە
سەد هەزاری کوژرایە
یا خولا خۆش بی سوڵتان
لە ئیسفەهانێ گرت دیوان
عامی کردن موسڵمان
مزگەوتی لە بۆ دانان
بانگی حەقی لەنێو دان
ئەوجار گەڕاوە سوڵتان
گوێ لە من بێ، گەلی جوانمێران
هەرچەندی بەردی لەبەر ئەستێران
هەرچەندی گیای سەر دەردێنێ لە حەوشان، لە زەنوێران
سەد هەزار سەڵەوات لە پێغەمبەری دەگەڵ گوێدێران

***

مەم و زین

براهیم پادشای یەمەن، هیچ کوڕی نەبوو. دەگەڵ وەزیری خۆی هەڵستان، ڕۆین بۆ ماڵە خولاّ؛ دوازدە مەنزڵان ڕۆین. خولاّ ڕەحمی بەوان کرد؛ وەیسەلقەرەنی ماهی دەشتێی ناردیە کن ئەوان، دوو سێوی پێدا نارد. نووستبوون؛ لە پشت سەری وانی دانا. ئەوانە بگەڕێنەوە؛ نێنە (نەیەنە) بێتولّلاّ. ئەوانە بۆ کوڕی هاتوون؛ بچنەوە ماڵە خۆیان. شەوی جومعەی دەسنوێژێ هەڵگرن. ئەو سێوەی لەتی بکەن؛ لەتێکی بۆخۆی بخوا، لەتێکی ژنی. جیماع دەگەڵ ژنی خۆیان بکەن. ژنی وان زگیان پڕ دەبێ ئینشاڵڵاّ: یەکی کوڕێکیان دەبێ. کوڕی براهیم پادشای دەبێ نێوی کاکە مەم بێ، کوڕی وەزیری نێوی بەنگینە بێ. دەبەر خوێندنیان نێن بخوێن. نێویان لێ نان، ئاغا و نۆکەر، کاکەمەم و بەنگینە. بە دایانیان دان؛ دووساڵ لە کن دایانێ بوون. لە پاشان بە لەلەیان دان؛ سێ ساڵ لە کن لەلەی بوون. لە پاشان سواریان کردن؛ دوو ساڵان سواربوون. ئەوجار هێنایانن بردیاننە مەدرەسەی لە خزمەت مامۆستا دانیشتن. حەو ساڵان دە ژێرخانێدا بوون. ڕۆژ و شەویان لێ قەدەغەکردن؛ شەو و ڕۆژیان نەدەزانی چییە. ڕۆژێکی سەروپێیان لێ نابوو. نەهاریان بۆ وان هێنا. مەم و بەنگینە نانیان خوارد ئێسکی سەروپێیان گەپیان پێ دەدا؛ ئاویتیان وە پەنجەرەی کەوت. شووشەی شکان؛ چووە دەرێ. تیشکی ڕۆژێ هاتە ژوورێ؛ ئەستەغفیروڵڵاّ! گوتیان: «ئەوە خولاّیە». مامۆستای وان لەوێ نەبوو هەر ئامێزیان لە تیشکەی وەردەهێنا؛ بۆیان نەدەگیرا. مامۆستا هاتەوە، کاکە مەم و بەنگینە گوتیان: «مامۆستا خولاّ هاتۆتە نێو ئەمە». مامۆستا گوتی: «ڕۆڵە، ئەوە خولاّ نییە؛ ئەوە شەمس و قەمبەرن. خولاّ ساحبی ئەوانەیە. ئەوە یەکیان شەوە، یەکیان ڕۆژە. ئەگەر ڕۆژ دەبێ، ڕووناک دەبێ؛ ئەگەر مانگ هەڵدێ، تاریک دەبێ؛ ئەوە دەبێتە شەو». دەڵێ: «مامۆستا! ئەگەر دنیا وا خۆشە بۆ لەمەت قەدەغە کردووە؟» دەڵێ: «ڕۆڵەینە! خەتای من نییە. حوکمی براهیم پادشایە. براهیم پادشا ساحبی یەمەنێیە؛ گەورەی هەر چوار پادشایانە». کاکەمەم گوتی: «دەچمە دەرێ؛

مـامۆسـتـا! مـامـۆسـتـا گـوتی: «ڕۆڵـه، مـیـرمـهم! سـهبرێکی بگره؛ زهحـمـهتی من بهخـۆڕایی مهده. لهمێژه زهحمهتی دهگهڵ ئهتوو دهکێشم؛ بهڵا بچم عـهرزی براهیم پادشـای بکهم، بزانم چ دهفـهرمـووێ؟» دهڵێ: «مـامـۆسـتـا هـهڵسـتـه بچـۆ خـهبهرم بۆ بێنهوه». مـامـۆسـتـا هـهڵسـتـا؛ چووه خـزمـهتی براهیم پادشـای. سـهلامی کـرد له براهیم پادشای: براهیم پادشا، عهرزم هـهیه. ئهوڕۆ دایکی کاکهمهمی سـهروپێی بۆ کـاکـهمـهمی ناردبـوو. ئێـسکی گـۆشـتی بـه شـووشـهبهندیدا دابوو، شـووشـهی شکاندبوو. چووبووه دهرێ؛ تیشکی ڕۆژێ هـاتبووه نێو ئهوان. دنیای ڕوونیـان چاو پێ کهوت؛ گلهییـان دهکرد له من، دهیانگوت: «ئهو دنیـا خۆشـهت بۆچ لهمه قـهدهغه کردووه؟ ئهگـهر شـهو و ڕۆژ هـهیـه ئهمه بۆ دهو ژێرخـانهیداین. حـوکمـه دێینه دهرێ. مۆڵهتم لێ خواستوون هـاتوومه خزمهت توو. ئهتۆش کوڕی خۆته؛ کهیفی خۆته، بهڵا زهحمـهتی من بههیچێ نهچێ». پادشـا هـهڵی گـرت، قاقهزێکی بۆ میرمهمی نووسی: «ڕۆڵه فرزهند سـهبرێکم لێ بگره هـهتاوهکو کۆشک و تالارت بۆ دروس دهکهم». هـهڵی گرت، قـاقـهزی بردهوه مـامۆسـتـا. کاکهمـهم بهپیر قـاقـهزی بـابیـهوه هـات. وهری گرت؛ ماچی کرد؛ لهسـهر سـهری خۆی دانا. زۆری کهیف خۆش بوو؛ گوتی: «مامۆستا، به وادهی چهندی ئهمن لێره ڕادهگری؟». گـوتـی: «ڕۆڵه بابت قـاقـهزی نووسـیـوه، ئهمن نازانم؛ بۆخـۆت بیخـوێنهوه، بزانه چیی نووسیـوه». قاقـهزهکهی بابی خـوێندهوه پێی قـایل نـهبوو. گـوتی: «مـامـۆسـتـا! هـهڵسـتـه بچـۆوه خـزمـهت پادشـای؛ پێـی بڵێ ڕاناوهسـتـم هـهتا خـانووبهره تهواو دهبێ، بهڵان بۆ خـاتری وی حـهوت ڕۆژی دی سـهبرێ دهکهم». هـهڵسـتا مـامۆسـتا چوه خزمـهت پادشـای عـهرزی کـرد: «میرمـهم عهرز و سـهلامی له توو دهکرد بۆ خـاتری وی ئهوه حهوتووێکی دیکه ڕاوهسـتاوم. به سـهری مـوبارهکی وی چی دی گـیـرنـابم دێرهدا؛ مـهرخـهس بفـهرمـووی دێم دهبمه مهیتهر». هـهڵی گرت. قاقهزێکی بۆی نووسی: «ها فرزهن! ئهلحهمدولیلا ئهتوو هاتیه وجـوود. ئهمن دنیـای ڕوونم بـۆ توو دهوێ؛ ئهمما سـهبرێکم لێ بگره هـهتا حـهوت مـانگی دی؛ هـهتاوهکو کۆشک و تهلارت بۆ دروس دهکهم». هـهڵی گرت مـامۆسـتـای ناردهوه. قاقهزهکهی وهرگرت له مامۆستای. ماچی کرد، لهسـهر سـهری خۆی دانا. هـهڵی گرت قاقهزهکهی نارد بۆ دایکی: «دایه! حهوت ساڵه له ژێرخانێدام. وێستاش دنیای ڕوونم لێ قهدهغه کراوه». دایکی گوتی: «ڕۆڵه! دهبێ به قسـهی بکهی. حهوت مانگی قـهرار بۆ داناوی؛ سێ مانگان بۆ خاتری من، چوار مـانگان بۆ خاتری بابت

دانیشه». کاکه مەم دانیشت هەتا حەوت مانگان. براهیم پادشا ناردی میعماری هێنا. وەستای هێنا؛ فەعلەی گرت؛ خانووبەرەی بۆ دروس کرد. خشتێکی ئاوەزێڕ، خشتێکی زێو؛ بە حەوت مانگان خەلاسی کرد. جا ناردیە کن کوڕی خۆی: «ڕۆڵە! تەدارەکم بۆ گرتووی. ڕۆڵە! ڕۆژی جومعەی دەبێ وارید ببی بە کۆشک و باڵەخانەی خۆت». ڕۆژی جومعەی وەدەرکەوت. چوە خانووبەرەکەی. هەڵی گرت، ناردیە کن بابی: «بابە نێوی کۆشکی من چییە؟» پادشا فەرمووی: «بورجی بەڵەک». تێدا ڕۆنیشت کاکەمەم، هەتاساڵە وەختێکی هیچ خەبەر نەبوو.

خالەق! هەر ئەتووی لە سەر هەمووانە
دێنە ڕووی زەمینێ سێ پەریی دە تەڕلانە
لەسەر کۆشکی کاکەمەمی، کوڕی براهیم پادشای یەمەنێ دەیاندا سەیرانە
خالەق؛ هەر ئەتووی بەتەنێ
سێ پەری دێنە ڕووی وەتەنێ
سەیرانان دەدەن لەسەر کۆشکی کاکەمەمی، کوڕی براهیم پادشای یەمەنێ
خالەق! هەر ئەتۆی لەسەرە
سێ پەری لە ئاسمانی حەوتەمین بەستوویانە لەنگەرە
لەسەر کۆشکی کاکەمەمی هەڵدەنیشتن ئەوبەر ئەوبەرە
خوشکی گەورە دەڵێ بە خوشکی چکۆڵە
خولاکەی، خوشکێ، ڕوومەتی کاکەمەمی زەریفە یان چرا و فەنەرە؟
خوشکی گەورە لە خوشکان پرسییە
خوشکی نێونجی وای گوتییە
هەر لە عەرشی تا کورسییە
هەر لە گای هەتا ماسییە
هەموو دنیام پشکنییە
هیچ کەسم نەدیوە، لە گوێن جوانیی کاکەمەمییە
خوشکی گەورە دووبارە گوتی بە خوشکانە
خوشکێ ئەزت ببم بە قوربانە
ئەمن جارێکی دەگەڵ پەریان چوومە ڕاوی چل شەو و چل ڕۆژانە

له پەریان هەڵدەبڕام لە منی کردەوە کرێوە و بۆرانە
ڕێم سەرەودەر نەدەکرد، کەوتمە شاری جزیرێ بۆتانە
لەسەر کۆشکی یایەزینێ دەبووم میوانە
دەبووم بە کۆترێکی شین، دە کونی پەنجەراندا هەڵدەنیشتم لەسەر دەلاقانە
ئەگەر چاوی خۆم بە یایەزینێ هەڵدەینانە
ئەو خاتوونەم دیو ئافتای کاکەمەمی جوانە
خوشکی چکۆڵە گوتی بە خوشکانە
خوشکێ! ئەزو ببم بە قوربانە
بەڵا ئەمە کاکەمەمی هەڵگرین بیبەینە جزیر و بۆتانە
بزانین کاکەمەم زەریفترە یا یایەزین زێدە جوانە
خوشکی نێونجی گوتی بە خوشکانە
خوشکێ! بەقانوون و قاعیدانە
کەس نەیدیوە مێرد بچێ لە دووی ژنانە
هەر ژن هاتوونەوە لە بۆ مێردانە
ئەمە ئەوە کاکەمەممان هەڵگرت و بردمانەوە جزیر و بۆتانە،
تەقا خولاّ ڕازیی لێ نەبوو، ئەمە کاکەمەممان نەگەیاندەوە ئێرەکانە
کاکەمەم دەبێتەوە بێ حورمەت و قەدر نەزانە
دەڵێن: ئەوە شوانە یا گاوانە
کاکەمەم چونکە لە سێوی بەهەشتێ ئیجادبووە، دەبێ براهیم پادشا لە شانی ڕاستە و چەپەی خۆی بیانبینێ هەوەڵی سبحەینانە.
چونکە لە سێوی بەهەشتێ ئیجاد بووە، هەرکەسێک لە سەلامی نوێژێ بیانبینێ مەم و بەنگینانە
ئەگەر کافریش ببێ ئینشاڵڵا ساحب ئیمانە
ئەگەر کاکەمەممان نەگەیاندەوە یەمەنی گەورە و گرانە
ئەگەر بابی دەگەڵ سەلامی نوێژی نەیبینێ هەموو سبحەینانە
لەکن دایکی سۆراخ نەکا، لە بورجی بەڵەکێ نەکا بەیانە

لایەکی یەمەنێ نوغرۆ دەکا، تەرەفی دیکەی لە دوو دەکا وێرانە

هەڵدەدڕێ زگی حەوسەد وەزیر و وەکیلی کەوڵ بەشانە

دەکوژێتەوە چەن نۆکەر و قەننەداری بەردەستانە

خولا هەڵناگری ببینە باعیسی قەتڵی ئەو موسڵمانانە

دەبلا، ئەمە بچین یایەزینێ بێنینە ئێرەکانە

بزانین جا کاکەمەم زەریفترە یا یایەزین زێدە جوانە

خوشکی نێونجی زۆر موحتەبەرە

دەڵێ: خـوشـکێ بەبـالان بفـرە، لە مـن بگرەوە بـاڵەخـانە و پـەنجـەرەی سـەر بە خێزەرە

بزانە ڕوومەتی کاکە مەمی زەریفە یان چرا و فەنەرە

ئەوە کێ بوو؟ لە پەری دەتەڕلانە

شەقژنیان لە باڵی خۆیان دەداوە، دەیانگرتەوە حەوتەبەقەی ئاسمانانە

لە هیـچ کـوێیـان وچان نەدەدا، هەتا دەچوونە شـاری جـزیرێ، لـەسـەر کـۆشکی یایەزینێ دەبوونەوە میوانە

دەبوون بە کۆتری شین بە کونی پەنجەراندا دەچوونە ژوورێ هەڵدەنیشتن لەسەر دەلاقانە

خوشکی گەورە دەڵێ

جەمینێ، سەفینێ، ئەمن و ببم بەقوربانە

ئینجا بزانن کاکەمەم زەریفە یا یایەزین زێدەجوانە

خوشکی نێونجین دەڵێ:

خولا هەڵناگرێ پێم بدۆڕێنیەوە ئیمانێ

ڕوحی کاکەمەمی لەوێ ڕاهاتووە ئەوا ڕاوەستاوە دەکا سەیرانێ

ئەگەر بڵێین: یـایەزین زەریفـە، ڕوحی کـاکـەمـەمی زیز دەبێ، دەچـێ، شکایەتمان لێ دەکا لە کن ساحبی عەرز و ئاسمانێ

ئەگەر بڵێین: کاکەمـەم زەریفـە ڕوحی یایەزین زیز دەبێ. لێـمان دەبێـتە عـەرزچی لە خزمەت پێغەمبەری ئاخرزەمانێ

خوشکی چکۆڵە گوتی بە خوشکانە:

ئەمنو ببم بەقوربانە
ئەمە با یایەزینێ هەڵگرین بیبەینە یەمەنی گەورە و گرانە
بزانین کاکەمەم زەریفە یان یایەزین زێدەجوانە
خوشکی چکۆڵە ڕێی خەوێی لە یایەزینێ گرت
خوشکی نێونجی هەڵی ئەستان، بەرگی سەفایەی دەبەر کرد
ڕوومەتی ویی نەخشین کرد
بسکی ویی جوان کرد
وەسبەی برۆی ویی کێشا، زۆر تەمیز و مەحبووب کرد
توندیان دە لێفە و سەرینانەوە پێچا، ڕووحی ڕەوانیان گرت
هەڵیان گرت، لە پەنجەرانیان هێنادەرێ، لەسەر باڵی خۆیان دانا
لە خولای دەپاڕانەوە، هەرەکەتیان لە خۆیان دا، چوونە حەوت تەبەقەی ئاسمانە، لە هیچ کوێیان، وچان نەدەدا هەتا دەهاتنە شاری یەمەنێ، لە بورجی بەڵەک دەبوونەوە میوانە،
دە کونی پەنجەراندا دەچوونە ژوورێ یایەزینیان وێڕای میرمەمی درێژ دەکرد شانبەشانە،
بۆخۆیان، دەفڕین، دەچوونە سەر دەلاقانە
خوشکی گەورە گوتی بە خوشکانە:
خوشکێ، وەزو ببم بە قوربانە
بزانن یایەزین زەریفە یا میر مەم زێدەجوانە
خوشکی نێونجی دەڵێ:
لە خۆم بابان وێرانێ
ئەنگۆ تەماعتانە بە من بدۆڕێن ئیمانێ
دەبێ لە خەوێیان هەڵبستێنین، بزانین، کیهەیان جوانە، کیهەیان قسان چاک دەزانێ
کێ بوو لە خوشکی نەوجوانە
دەبەر یایەزینێی کردەوە ڕووحی ڕەوانە

خوشکی گەورە گوتی: بۆچ کاکەمەمت هەڵنەستاند؟

گوتی: ئەوە ئافرەت و غەریبە؛ لەپێشدا هەڵی بستێن، نەک لەدوایە خەجاڵەت ببێ

وەخەبەر هات، تەماشای کرد، زەلامێکی لە تەنیشتێ درێژبووە. ئەگەر چاوی خۆی هەڵێنا. گوتی: «خولایە! خۆ من ژوانم دەگەڵ کەس نەکردووە، قاسیدی کەسم نەهاتۆتە کنێ؛ ئەوە دەبێ پووڵی دابێ بەکوێخادەرکان، هاتبێتە ژوورێ». کاکەمەم جلی خۆی داکەندبوو. ئاگای لە هیچ نەبوو. خەوی لێ کەوتبوو لەسەر تەختی پشتێ. یایەزین گوتی: خولایە! ئەوە ئەبلەیە، یا شێتە؟ قەت پیاو وا دێتە ژوانێ؟». یایەزین بانگ دێڵێ:

لاوە، وەرە لاوە!

ئەبلەی، شێتی، ئاقڵ ناتەواوە؟

ئەگەر دەهاتیە سەر جێی من بۆچی لە منت نەگێڕاوە؟

کاکە مەم دەڵێ:

خاتوونێ، چاوبەنگییە!

بە هەقی ئەو خولایەی بێ شەریکە هیچ شەریکی لەبۆ نییە

ئەمن نەهاتوومە سەر جێی توو بەدزییە

ئێرەماڵە خۆمە، چ ئاگام لە توو نییە

ئەگەر یایەزین ئەو قسەی لە میرمەمی دەبیست تەواوە

لە پێشەوە مستێکی لە دەمی کاکەمەمی داوە

خوێن لە دەمی کاکەمەمی دەڕۆی وەک جۆگە و بەحر و ئاوە

کاکە مەم بانگ دێڵێ:

بەنگینە، هەرێ بەنگینە

نۆکەرەکەی دانا و گۆچان زێڕینە

سەر لە کەوڵ و سێقەڵاتان دەرینە

لە بۆم بێنە ئافتاوە و مەسینە

بەنگینە سەری لە کەوڵ و فەرەجی دەرهێناوە

ئافتاوە و لەگەنی لە بۆ ئاغای خۆی هێناوە

به هەر دووک چەپۆکان بەسەری خۆیدا داوه
دەڵێ: ئەی ماڵی وێرانم! داخولا، ئاغای من چی لێ قەوماوه
کاکەمەم دەڵێ:
ئافتاوه و مەسینان بگێڕەوه بچۆوه به دواوه
چ نەبووه، چم لێ نەقەوماوه
چەنجورکێکم له کەپۆی خۆم داوه
دڵۆپێک خوێن لەوی تکاوه
یایەزین دەڵێ:
لاوه، ئەو دیارییه له توو قەبووڵ نینه
ئەوه، داخولا، چ قەرەکولایەکه دەگەڵه خۆت دەهێنا؟
کاکه مەم دەڵێ:
خاتوونێ نەوجوانه
به هەقی ئەو خولای لایەزانه
ئەگەر قبووڵ بکەی ئەوەم چاوەش و پێشخزمەتی، بەردەستانه
خاتوونێ! چاوی تۆم گەلێک زەریفترن له چاوی سەقران
ددانی توو گەلیک زەریفتر له دانان ده گەوهەران
ئەگەر ئەتوو له من قەبووڵ ناکەی پێشخزمەتان دەگەڵ گەوره نۆکەران
بۆخۆت بانگ یەڵه قەرەواشان، کەنیزەکان، کارەکەران
یایەزین بانگ دێڵێ:
قەرەواش، ناو مەلکڕیحانه
لەبۆ من بێنه ڕووبەندێ، چرایه، دەگەڵ فەنەرانه
ئەو شەو زێده له شەوان تەعجوبێکی گەلێک تەعجووبی، دەخۆمدا دی، زینی مل بەکوێنی بابان وێرانه
یایەزین بانگ دێڵێ:
قەرەواش، ئەی قەرەواشەی نێو ئەسمەره
لەبۆ من بێنه، فەنەرێ ڕووبەندی یەکسەره

ئەوشەو تەعجوبێکی زۆر تەعجوبم دەخۆم دی، زینی مل بەکوێن، قەلەندەرە
یایەزین بانگ دێڵێ:
قەرەواش، قەرەواشی نێو گوڵەندامە
لە بۆ من بێنە فەنەرێ، فانۆسێ، ڕووبەندێکی تەمامە
ئەو شەو زێدە لە شەوان تەعجوبێکی گەلێک تەعجوبی لە منی مل بەکوێن ڕوودامە
کێ بوو؟ لە یایەزینێ بەڵەک چاوە
هەرچەندی گازی دەکرد ئەو قەرەواش و کەنیزی دە نەولاوە
هیچ کەس نەبوو، کەس جوابی نەداوە
یایەزین دەڵێ:
لاوە! لاومەتی جندییە
بەشقی ئەو خولای لە ژووری سەرییە؛
ئەگەر ئەتوو پێم نەڵێی بابەت کێیە، بۆخۆت نێوت چییە
کاکە مەم دەڵێ:
خاتوونێ کێل گەردنێ!
ئەمن بۆخۆم میرمەمم، تاقە کوڕەی براهیم پادشای یەمەنێ
ڕۆژی دەعوایە لە دووی بابم سوار دەبێ دوازدە پادشا، هەموو ساحبی تیپ و سوپا و قۆشەنێ
کاکەمەم دەڵێ:
خاتوونێ چاوبەنگییە!
بەشقی ئەو خولایەی لە ژووری سەرییە
ئەگەر ئەتوو پێم نەڵێی بابت کێیە، بۆخۆت نێوت چییە
یایەزین دەڵێ:
میرمەم، گیان گیان!
ئەمن یایەزینێک بووم بەزولفانە
خوشکی میرزێندینم، کچی میرئاودەلانە

لەکنم خوڵاوەندی ئەمنی بۆ توو بە دیاری ناردووە بە نیشانە
یایەزین دەڵێ:
کاکە مەمی چاوبەنگییە!
بەشقی ئەو خوڵایەی لە ژووری سەرییە،
ئەگەر پێم نەڵێی نێو و نیشانەی کۆشک و پەنجەرەی توو لە شاری یەمەنێدا نیشانەی چییە،
کاکەمەم دەڵێ:
«خاتوونێ، کۆشکی من بڵندە سەر لە حەو تەبەقەی ئاسمانێ
خشتێکی زێڕە یەکێکی زێوە، وەستا دایناوە لە کارخانێ
دەنگی مەلایەکەتان دەیگاتێ لە حەوت تەبەقەی هاسمانێ
کۆشکی من کۆشکێکی گەلێک گەورە و گرانە
دیوانی براهیم پادشای یەمەنێ گەلێک بەحوکمە، ساحب دیوانە
لە دیوانی براهیم پادشای ڕۆنیشتوون سەد وەکیل و وەزیری کەوڵ بەشانە
شام و نەهاران چل مەجوعمە[*] بە زەرفەوە دێتە دیوانی براهیم پادشای لە پێشخانان نۆکەر و میرئاخوڕ و مەیتەران بەدزی دەڵێن: کوێرنانە.
ئەوا کاتیب ڕۆنیشتووە حوکمان دەنووسێ، حاکم دەڕۆن بۆ سەر شارانە
لە لایەکی خەڵاتان دەبەخشێ لە لایە دیکەی زێڕوەشانە
لە لایە دیکەی تەنافی ڕاکێشاوە، جەڵەبی لەوێ ڕادەوەستانە
لە تەرەفی دیکەی سەرباز دەڕوا، لە تەرەفی دیکەی سواران دەداوە لە سانە
لە لایەکی تەویلەیە، لای دیکە یەختەخانە
لە لای دیکە هەڵاوەسراون چەک و سیلاحی دەمەردانە
میرمەم دەڵێ:
یایەزین، عەمرەکەم! چی دیکەی لێ نازانم، پێی ناکەم بوختانە
میرمەم دەڵێ: خاتوونێ چاو بەنگییە!
بەشقی ئەو خوڵایەی لە ژوور سەرییە

(*) مەجمەعە.

ئەگـەر ئەتوو پێم نەڵێی نێـو و نیـشـانـەی کـۆشـک و پـەنجـەرەی توو دە شــاری جزیرێدا چییە

یایەزین دەڵێ:

میرمەم، کۆشکی من بڵندە سەر لە شاخی

ئاوی سـپی لە حـەوزی کـەوسـەرێ دێ هـەڵدەڕژێتە سـەر بـەردی مـەڕمـەڕ پەخش و پەرێشان دەبێ لەنێو چوارباغی

شەهێن و شالوور و شمقاڕ لەوێدا بوون یاغی

یایەزین دەڵێ:

میرمەم، کۆشکی من بڵندە سەر لە حەوت تەبەقەی ئاسمانێ

وەسـتـای بۆ هـاتوون لە هـیندێ، مـیـعـمـاری لە بوخـارایە، گـێـچی بۆ هـاتووە لە تاریکستانێ

کۆشکی من خشتێکی زێڕە، یەکی گەوهەری کارخانێ

هەرچەندی بەردی وەقیمەتە، غەواسان دەریان هێناوە لە دەریای نیل و عومانێ

هەرچەندی پارچەی هیندییانە، ئەوە لەوێم داناوە پیـاوی تاجـر، ئەگـەر کلووری نەبێ بەقیمەتی نازانێ

میرمەم، عەزیزم! بلا بەڵەدی پێکەوە بکەین، ببژێرین شوکرانێ

کێ بوو لە جووتە ئاشقانە نەوجوانە

هەڵدەگرن، فەنەرێ، فانۆسێ، دەگەڵ چرانە

هەرچەندی کۆشکان پەنجەران دەگەڕانە

کۆشکی کاکەمەم بوو؛ خاتوونێ نەیبوو چ نیشانە

خاتوون سەری لە کاری خولای تاجوب ما لە قسەی خۆی بوو پەشیمانە

کاکەمەم دەڵێ:

یایەزین، عومرەکەم! بۆچت بەمن دەکرد ئەو گەورە بوختانە؟

یایەزین دەڵێ:

لە من مەگرە مانێ دەگەڵ ئەوێ گەورەمانێ

ئەمن هەورێک بووم لە هەورەکانی دە ئاسمانێ

ئەمن لە بۆ توو هاتوومە خوار دەگەڵ دڵۆپەی دە بارانێ
هەتا پێکەوە بکەین سەفایە دەگەڵ سەیرانێ
یایەزین دەڵێ:
توخولا! میرمەم لێم مەگرە مانێ لێم هەڵمەکە پشتێ
ئەمن هەورێک بووم لە هەورەکانی دە بەهەشتێ
خولاوەندی عالەمیان ئەمنی لە بۆ توو هاوێشتە پێدەشتێ
کێ بوو لەو جووتە ئەشقەی دە تەڕلانە،
دەسرە و ئەنگوستیلەیان پێک دەگۆڕیەوە بەنیشانە
دەستیان دەستۆی یەک دەکرد، دەهاتنەوە، لەسەر فەرشان، جانمازان، قالیچانە
جا پێکەوە ڕۆنیشتن، دەیانبژاردەوە شوکرانە
یایەزین دەڵێ:
خولاکەی میرمەم، ئەگەر سبحەینێ هەڵدەستی ئەو خەونەت وەبیر بێ
ئەگەر هەڵنەستی نەبی بە ئێڵچی لە دووری من، نەیەیە شاری وێرانە جزیرێ
یا ڕەببی، پێناودارم بی، ئەگەر ئەوێ ڕۆژێ خولا دەکا دیوانێ، ئەگەر دیوان دەگیرێ
کاکەمەم دەڵێ:
یایەزین، گیان گیانە!
ئەگەر سبحەینێ هەڵستم، خولا نەخواستە ئەتوو نەمێنی لێرەکانە، ئەگەر هەڵنەگرم کەشکۆڵێکی دەروێشان، دار عەسایەکی نەوجوانە
ئەگەر بە سواڵکەری وەدووت نەکەوم، پەیدا بکەم نان نانە
یاڕەبی بەکافری بمرم، لەسەر کۆچک و دەسماڵی دە ژنانە
یایەزین، عومرەکەم، هەرچەند ماینەی خولا دروستی کردووە، جوولەکەیە، فەرەنگە، داسنییە، ئورووسە، دیانە
حەلاڵی دنیایە لێم حەرام بێ لە توو زیاتر هەموو وەکو دایک و خوشکانە
یایەزین دەڵێ:
لە خۆم مل بەکوێن و بێ سەلایە

هەرچەندی نێرینەی خولاوەندی عالەمێ دروستی کردوون لە دنیایە

هەرچەندی جووە، هەرمەنییە، لە توو زیاتر حەلاڵی دنیایەم لێ حەرام بێ
هەمووم لەکن وەک باب و برای خۆم وایە

کێ بوو لەو ئاشقی دە تەڕلانە

دەستیان دەستۆی یەک دەکرد دمیان بەدمی یەکدی دەنانە

پەرییەکان گوتیان: ئەگەر نەیبەینەوە ڕووڕەشی خولای دەبین، ئەگەر دەیبەینەوە خولاگیری ئەوی دەبین». خوشکی گەورە گوتی: پیاو بە خولای خەلاسی دەبێ بەلا بە عەبدان خەلاسی نابێ

کێ بوو خوشکی، چکۆڵە گەلێک نازداری

تەمەنای دەکرد لە خولای لە پێغەمبەری موختاری:

یارەبی خەو بۆو ئاشقانە لە بارەگای خولای بباری

ئەوانە کەوتن بێ هۆش بوون بەیەکجاری

ئەو کێ بوو؟ لەو پەریی دە تەڕلانە

تەگبیریان کرد بە هەر سێ خوشکانە:

ئەمە بلا ڕووڕەش نەبین لە بارەگای بینای چاوانە

بلام یایەزینێ پێچینەوە بە پەنجەی دەستانە

لێرەی هەڵگرین بەجێومەکانە

بیبەینەوە شاری جزیرێ، سبحەینێ خەجاڵەت نەبێ ئەو بەستەزمانە

جا لە کاکەمەمی چ بکەین، دەمێنێ بێ جێومەکانە؟

دەڵێ: عیلاجی دەکا بینای چاوانە

کێ بوو لەو پەریی دە گوڵباوە

یایەزینیان توندتوند بە دەستان دەپێچاوە

لەسەر باڵی خۆیان دادەناوە

هەتا هەڵیان گرت، بردیان لە حەوت تەبەقەی ئاسمانێ ڕاوەستاوە؛ وچانیان نەدا هەتا بردیان لە شار جزیرێ لە جێومەکانی خۆیان داناوە

ئەگەر سبحەینێ کاکەمەم لە خەوێ هەڵستاوە

بانگ دێڵێ: ئەو بەنگینەی بەڵەک چاوە
ئەو یایەزینەی لەکن ئەمن بوو بۆ چ دیار نییە لەکن ئەمن نەماوە
بەنگینە دەڵێ:
میرمەم، بە حەقی ئەو خولای لە ژووری سەرییە
ئەمن هیچ کەس نازانم و هیچ کەسم نەدییە
کاکەمەم بانگ دێڵێ:
بەنگینە خەمناکم، گەلێک دەرفکرم
ئافتاوە و لەگەن بێنە دەسنوێژێکی ممبارەک هەڵگرم
ئەوە کێ بوو لە بەنگینی گوڵباوە
ئافتاوە و لەگەنی بۆ ئاغای خۆی هێناوە
ئەگەر دەسنوێژی هەڵدەگرت دەسترەی دەستانی لەبەری خۆی دەرێناوە
ئەگەر تەماشای قامکی خۆی دەکرد مۆر و ئەنگوستیلەی یایەزینێ لەکنی بەجێ ماوە
دەسبەجێ بێ حاڵ دەبوو زمانی شکاوە
چاوی هەڵنەهات هۆشی ئۆمەتێی نەماوە
بەنگین دەرمانی بێهۆشیی هێناوە
کاکەمەم جێبەجێ چاوی هەڵات، زمانی کراوە
کاکەمەم بانگ دێڵێ:
بەنگینە جێم بۆ ڕاخە کارم کراوە
کاکەمەم بانگ دێڵێ:
بەنگینە دەروونم گەلێک لە جۆشە
خەبەرێکی بەبابم بدە بڵێ کاکەمەم دەردی گرانە گەلێک نەخۆشە
کێ بوو لە بەنگینەی گوڵباوە
بانگ لەسەر بانگی لێ داوە
چووە دیوانێ براهیم پادشای ڕاوەستاوە
براهیم پادشا دەڵێ:

بەنگینێ چاو بەنگییە
ئەدی ئاغای توو لە کوێیە دیار نییە؟
دەڵێ: قوربانت بم دڵم بەخەمە نابێ خامۆشە
کاکە مەم دەردی گرانە گەلێک نەخۆشە
کە براهیم پادشا وا دەزانێ
هەڵدەستێ شەقژن دەکەوێتە دیوانێ
کێ بوو؟ لە براهیم پادشای گوڵباوە
فرمێسکی چاوانی دەتگوت ڕووبار و ئاوە
کێ بوو لە براهیم پادشای موحتەبەرە
لە پلیکان و پەنجەران دەکەوتە سەرە
کێ بوو لە براهیم پادشای گوڵباوە
دەرکی کردەوە، پەردەی هەڵداوە
کێ بوو؟ لە براهیم پادشای جندییە
سەری کاکەمەمی دەگرت، داینا لەسەر ڕانییە
دەڵێ: ڕۆڵە، بە قوربانت بم کوێت دێشێ ئازارت چییە؟
ڕۆڵە، چاکە بابت ئازارت بزانی
تا بنێرم لە دووی ئەرستۆی، لوقمانی
دەشقەم کەسێک بێ شەفای دەردی تووم بۆ بزانی
هەرچەند بابی دەیگوت و دەپاڕاوە
کاکەمەم نە قسەی دەکرد نە جوابی دەداوە
براهیم پادشا دەڵێ:
ڕۆڵە! ئازارت لە کوێیە لە خۆم ماڵ وێرانێ
ڕۆڵە! ڕۆحت دەسەر دەگێڕم دەگەڵ سەرتاپای ئیمانێ
ڕۆڵە! دڵم سووتاوە؛ میرمەم ئاورم بەربووە لە بەدەنێ
ڕۆڵە! چاوی خۆمت دەسەر دەگێڕم دەگەڵ شارەکەی یەمەنێ
ڕۆڵە! وەکازی دەستم، ڕووناکاییی هەردووک چاوانم

ڕۆڵە! هێزی جەرگم، ویردی زبانم
ڕۆڵە! ئەتوو چت بەسەر بێ، ئەمن خۆم بەساحبی یەمەنێ نازانم
ڕۆڵە! فرزەندی خۆم، دیدەی شیرینم
ڕۆڵە! توو چاوان هەڵێنە، تا من جارێکی بتبینم
میرمەم دەڵێ:
بابە منداڵ بووم، بووم بە فەقێ
لە فەقێیەتی ڕابردم بووم بە مەلا
لە مەلایەتی ڕابردم بووم بە قازی
بابە گیان ئەلعان و بیلفەرس دەبێ ژنم بۆ بخوازی
براهیم پادشا دەڵێ:
ڕۆڵە! لە ڕۆحی بابت کەوێ دەگەڵ ئەوێ غەمێ، دەگەڵ ئەوێ فکرێ
ڕۆڵە! لەبۆت داوێمە سەر بەحرێ کەڵەکێ دەگەڵ جیسرێ
ڕۆڵە! تەشریفی موبارەکت بێ، دەچم لەبۆت دەخوازم کچی پادشای میسرێ
ڕۆڵە! لەمنت کەوێ دەگەڵ ئەوان خەمان ئەوان گلەییان
ڕۆڵە! لەبۆت دێنمە سەر بەحران کەڵەکان دەگەڵ گەمیان
ڕۆڵە! تەشریفی موبارەکت بێ دەچم لەبۆت دەخوازم کچی پادشای هیندییان
ڕۆڵە! لەمنت کەوێ دەگەڵ ئەوێ خەمێ دەگەڵ ئەوێ غەباتێ
ڕۆڵە! تەشریفی موبارەکت بێ، دەچم لەبۆت دێنم کچی پادشای لە ڕۆژهەڵاتێ
دەڵێ: بابە گیان نە میسرم دەوێ نە شامە
بە کابەتوڵڵایە کەم ماڵە خولایە بەیتوڵڵامە
دڵی من وای لە یایەزینێ گرتووە مەقامە
لەپاش یایەزینێ حەلاڵی دنیایە لە من حەرامە
بابە ئەگەر ڕاستە بۆم دێنی چ ژنانە
یایەزینم دەوێ وای بە زوڵفانە
خوشکی میرزێندینە و کچی میرئاودەلانە
ئەگەر دەپرسی مەملەکەتی وان شاری جزیرێ بۆتانە

براهیم پادشا گوتی: جزیر ده موڵکی خولایدا نییه

وەکیل و وەزیران گوتیان: «قوربان نییە». گوتی: «بەڵا، بۆ من عەیبە؛ ئەمن پادشا بم، کچی نۆکەری خۆم بۆ کوڕی خۆم بێنم». گوتیان: «کۆنە وەزیرێک هەیە، بچن ئەوی بێنن، بزانن، جزیر هەیە یان نییە». وەزیریان هێنا؛ دە قەفەزێدا بوو. هێنایان لە دیوانی براهیم پادشای دایان نا. براهیم پادشا گوتی: «وەزیر شاری جزیرێ دە موڵکی خولایدا ئەمن دەڵێم نییە؛ هەیە یان نییە؟» وەزیر گوتی: «قوربان! شاری جزیرێ ئەوا لێرە لە ڕۆژاوایە؛ حەوت ساڵان پادشای بابی توو لەجیاتی مواجبی دایمێ موخاریجی منی دەرنەهێنا». براهیم پادشا کە وای زانی ڕقی هەڵستا؛ زیزبوو ڕۆی. کاکەمەم لە جێی خۆی هەڵستا؛ ڕۆنیشت. وەزیر هەموو ڕێوشوێنی جزیرێی بەوی گوت؛ هەزار لیرەی ئەنعام دا بە وەزیری. براهیم پادشا ناردی جەللابی لەسەر ڕێی وەزیری دانا: «ئەگەر لە وەتاغی کاکەمەمی هاتە خوار، سەری ببڕن لەبۆ منی بێنن». ئەگەر هێنایانە خوارێ تەماشای کرد جەللاب ڕاوەستابوون دە کووچەیدا. وەزیر ئەوانی ناسی؛ گوتی: «بانگی ئەو جەللابانە بکەن». ئەنعامی دانێ؛ گوتی: «مەرەخەستم دەکەن بچمە دیوانێ یا سەرم دەبڕن؟» گوتیان: «بەڵێ قوربان! مەرەخەستی بۆ دیوانێ». هەڵیان گرت و بردیان بۆ دیوانی براهیم پادشای. عەرزی پادشای کرد: «پادشا، هەڵبەت مردن بۆ من چاکە بە جیهەتی چی فەرمووتە سەری ببڕن؟» گوتی: «ئەمن ئەو تاقە کوڕەم هەیە؛ ئەمن دەڵێم: جزیر نییە ئەتوو بۆ دەڵێی هەیە؟»

گوتی: «قوربان ئەمن نەمزانی، ئەوە خەونی پێوە دیوە. دە سەر کاکەمەمی بکە بچێتە ڕاوێ. یەمەن چل دەروازەی هەیە. چل مەحەلەیە. هەر مەحەلەی چل کچ و ژنی جوانی لێ هەڵبژێرە؛ بێنە داوەتی بۆ بگرە. ئەوی لە ڕاوێ دێتەوە لۆتی و ڕەقاسی بۆ دانێ، شێر و مەیموونی لەسەر ڕێ دانێ، چاوەش و سازندەی لەسەر ڕێ دانێ. ئەگەر بەخێر لە ڕاوێ هاتەوە، ئەوێ شەوێ لە خەوێی دیوە لەو ژنانە و لەو کچانە یەکیان وەوی دەچێ. کاکەمەم کەیفی دەیگرێ. ئەگەر کچ بوو، بێ منەتە. بابی ئەو کچەی حەزی دەکا، کوڕی براهیم پادشای کاکەمەم ئەوی بخوازێ. ئەگەر ژن بوو، مێردی بانگ بکە بیکە وەزیر؛ زێڕی زۆر بدەیە؛ ژنەکەی پێ تەلاق بدە، جا بەخێر لە کاکەمەمی مارە بکە؛ ئینشاڵڵا ئاوە دادەمەزرێ». گوتی: «ئافەریم وەزیر! ئەنعامی بدەن بە وەزیری». ئەنعامێکی زۆر بە وەزیری گەیی. کاکە مەم هەتا نیوەڕۆیە ڕاو و

شکاری کرد. براهیم پادشا هێنای، داوەتی بۆ وی دروس کرد، تەدارەکی بۆ گرت. جا هەرچی کچی بوو دەڵێ: «ئینشاڵڵا کچی منی دەوێ». هەرچی ژنی بوو دەگریا؛ دەیگوت: «پادشا ژنەکەم لێ دەستێنێ؛ جا من قوڕی کوێ وەسەری خۆم کەم. ژنەکەم دەچێ». بەنگینە گوتی: «کاکەمەم ئەوە چ غوڵوێکە لە دەورەی شاری یەمەنێ». کاکە مەم گوتی: «شاری یەمەنێ هەزار فێڵی هەیە.» بەنگینە گوتی: «میرمەم بلا بچینەوە بۆ ماڵێ» ڕاویان بەتاڵ کرد، ڕوویان دە ماڵێ کردەوە. ئەگەر هاتن گەینە قەراخی شاری تەماشایان کرد؛ داوەت بوو. لۆتی و ڕەقاس بوو، شێر و ورچ بوو. بەنگینە گوتی: «میرمەم! بزانە بابی توو ئەتۆی چەند خۆش دەوێ؛ بزانە چەندی سوحبەت بۆ توو دروس کردووە». جحێڵی ناردنە سەر ڕێی کاکەمەمی. لە پاش وەی کەیخودای پێشوازیی ویی نارد. لەپاش ئەوەی سەید و مەلای لەسەر ڕێی وی ڕاگرت. گەییە جحێلان مەرحەبای لێ کردن. گەییە کەیخودایان، سلاوی لێ کردن. گەییە سەید و مەلایان لە نێویان دابەزی، ئەنعامی بۆ سەید و مەلایان قەرار کرد. لەوێ سوار بۆوە. لۆتی و ڕەقاس بەپیریەوە هاتن؛ خەلاتی کردن. گەییە داوەتێ سەری لەسەر قەڵپووزی زینی دانا، تەماشای کەسی نەکرد، چۆوە دەرکی دیوانی خۆی؛ لەوێ دابەزی. داوەت بەتاڵ بوو. هەرچی کچی بوو دەیگوت: «چ بکەم؛ قەرزدار دەراتم. کچەکەی نەخواستم؛ جا ئەمن چ بکەم؟» ئەوی ژنی بوو گوتی: «یارەبی زۆر شوکر! ژنەکەم نەچوو». خەبەر بە براهیم پادشا درا: «قوربان! کاکەمەم هاتەوە، هیچ کەسی نەویست». براهیم پادشا گوتی: «بچن، وەزیری بێنن، هەر دەیخنکێنم». لە پاشان پیاوی نارد گوتی: «سەری ببڕن؛ چاوم پێی نەکەوێ». گوتیان: «قوربان! سەری مەبڕە؛ بلا بێتە ئێرە بزانین تەگبیری چییە». ناردیان وەزیریان هەڵگرت؛ هێنایان. وەزیر گەییە دیوانی پادشای یەمەنێ؛ گوتی: «قوربان، سەری من بۆ بڕینێ چاکە». گوتی: «ئەتوو بۆ شایەدی جزیرێت دا؛ ئەمن تاقە کوڕێکم هەیە». گوتی: «قوربان، کارێکی گران نییە؛ لەشکرێکی بۆ دروس بکە، دوازدە هەزار کەس ببێ؛ سەرکردەی بۆ قەرار بکە. دە بۆتخانەی بۆ دروس بکە. دوازدە مەنزڵ بڕوا هەر مەنزڵێ هەزار کەس لێی بگەڕێتەوە؛ جا بەتەنێ دەمێنێ؛ بۆ کوێ دەچێ؟ ئەویش دێتەوە ئێرە؛ هەر کچە پادشایەکی کەیفت بێنێ، جا بۆی بێنە». کاکە مەم دەسەر بابی کرد گوتی: «مەرخەس بفەرمووی دەڕۆم». براهیم پادشا فەرمووی: حەوتوێکی سەبرم لێ

بگرێ، تەدارەکی بۆ دەگرم».

بڵا بچینە سەر بەحسی یایەزینێ. پەرییەکان یایەزینیان هەڵگرت، بردیانەوە شاری جزیرێ. سبحەینێ یایەزین لە خەو هەڵستا، جنێوی دا بە مەلەکریحانێ؛ گوتی: «ئەمنت بۆ هەڵنەستان؛ نوێژم چوو». مەلەکریحان گوتی: «ئەمن چ بکەم چوویە شەوگەردییە، درەنگ هەڵستاوی». گوتی: «دەنا ئاوێ بێنە چاوم بشۆم».

چاوی شووشت دەستڕێی دەرهێنا چاوی خۆی پێ بسڕێ: دەستڕێی کاکەمەم بوو. ئەگەر تەماشای کرد مۆری کاکە مەمی لە قامکی دابوو. گوتی: «چارشێوم بۆ بێنن، دەچمە ماڵە قەرەتاژدینی، کن خاتوون ئەستیی خوشکم». هەڵستا چووە ماڵە قەرەتاژدینی. خاتوون ئەستی بەپیریەوە هات. قۆڵی گرت؛ وەسەری خست، پێکەوە ڕۆنیشتن. خاتوون ئەستی خوشکی گەورەی وی بوو؛ ژنی قەرەتاژدینییە. گوتی: «خوشکێ بۆ وا زەرد و زەعیف بووی؟» گوتی: «خوشکێ هانێ ئەوانە!» دەستڕێ و ئەنگوستیلەی لە پێش خاتوون ئەستی دانا. خاتوون ئەستی تەماشای کرد مۆری کاکەمەمی بوو، تاقە کوڕی براهیم پادشای یەمەنێ. گوتی: «خوشکێ ئەتوو ئەوانەت لە کوێ بوو؟» گوتی وەڵڵاهـ نەمزانیوە ئەوشەو ئەمنیان بردە یەمەنێ:

چم نەزانی ئەمنی مل بەکوێن و بابان وێرانێ

لە وێیان ئەمن سوێن دا بە سی جوزووی قورعانێ

جا لەوەی بەدەرەوە؛ خاتوون ئەستی گەورەیە بۆخۆی دەزانێ

خاتوون ئەستی دەڵێ:

وای، ملم بەکوێنە بابانم وێرانێ

ئەو میرمەمی لە یەمەنێ دەبەر تۆی ناوە سی جزووی قورعانێ

ئاخر دەست هەڵناگرێ، دێتە ئێرە، نادۆڕێنێ ئیمانێ

خاتوون ئەستی دەڵێ:

یایەزین، گیانە!

ئەو میرمەمی دەگەڵ ئەتۆی خواردووە قورعانە

چاری بڕاوە؛ دەست هەڵناگرێ تەشریفی موبارەکی دێتە ئێرەکانە

جا یایەزین دەڵێ:

چ بکەم ئەمن سەر بەتاڵ و بابان وێرانێ

جا ئەمن ڕووڕەشی خۆمە، چلۆن بکەم گوزەرانێ؟

خاتوون ئەستی گوتی: «دەبێ سەکۆیەکت لەسەر شەتی جزیرێ بۆ دروس بکەم. بنێرم دوو سەد تۆپ جاوت بۆ بکڕم. چل قەرەواشت هەیە؛ دەگەڵ ئەو قەرەواشانە هێندێک گازری بکەن. هێندێکیان ئارەخچنان بدروون، خەمی توو لە دمی ئاوێ بڵاو دەبێ. ئینشاڵلا تەعالا جا ئەمن دەنێرمە کن کاکم، دوو جووتانم بداتێ، پیاوانم بداتێ. بۆخۆم جووتی ڕادەبەستم، موخاریجم زۆرە. بە دەستتندە بەڕێ ناچم». ئەوانە دەنێرمە سەر ڕێ؛ ئەگەر کاکەمەم و بەنگینە هاتن، جووتێر مزگێنی بێنێ». مەلەک ڕیحانیان دەرکردبوو؛ بانگیان کردەوە. بازیبەندی لە قۆڵی خۆی کردەوە، لە پێش یایەزینی دانا؛ گوتی: «ئەمن چی دی قەرەواشی ناکەم». یایەزین گوتی: «لەبەر چی؟» گوتی: «یایەزین ئەتوو دەچییە شەوگەردییە، ئەمن نابەی». خاتوون زین گوتی: «ئەمن چوومە کوێ؟» گوتی: «ئەمشەو، هەموو شەوێ چوویە شەوگەردییە ئەمنت نەبرد دەگەڵە خۆت؟» گوتی: «جا بۆ زیز دەبی؟ ئەگەر هاتن قەرارمان بێ: ئاغا بۆ من نۆکەر بۆ توو». ئەو قەرارەیان پێکەوە کرد؛ هەڵستان چوونەوە ماڵە خۆیان. جا ناردیان جاویان کڕی. تەدارەکیان گرت. چوونە سەر شەتی جزیرێ.

ئەوجار دوو قسان لە کاکەمەمی بکەین، بەنادری
ئەوە فەرمانی ڕەحمان بەکری
هەم کرمانج و دێبۆکری
بۆ خاتری دوکتۆر مانی نەمری
نە باس هەبوو نە خەبەرە
تەدارەکی کاکەمەمی گیرا فوقەرە بەفوقەرە
لە شارەکەی یەمەنێ وەدەرکەوت دوازدە هەزار سواری بە دەفتەرە
کاکەمەم دەڵێ:
بەنگینە!
ئەو لەشکرەی بابی من بۆ منی دروس کردووە، بچۆ بیبینە
کێ بوو؟ لە بەنگینە گوڵباوە
چوو ئەسپی خۆی لە یەختەخانێی دەرهێناوە

که سوار دەبوو نێوی خوڵای هێناوە
لەو سەرێی بە لەشکریدا چوو لەو سەری گەڕاوە
بانگ لەسەر بانگی لێ داوە
هەتا دەهاتە دەرکی یەختەخانێی دەبوو پیاوە
کێ بوو لە بەنگینەی موحتەبەرە
لێی خڕدەبوونەوە میرئاخوڕ و مەیتەرە
دەڵێ: سەفەرێکی دوور و درێژمان لەبەرە
کێ بوو لە بەنگینەی گوڵباوە
لە پلەکان وەسەر کەوت دەرکی پەردەی هەڵداوە
هەتاوەکو دەهات، لە ئاغای میرمەمی دەکرد سەلام و سەڵاوە.
دەیگوت: بەنگینە، ئەو لەشکرەی بابی مە بۆ مەی دروس کردووە داخوڵا چلۆنە، تەواوە؟
بەنگینە دەڵێ:
ئاغای من لە زۆرییان چی تاریفیان نینە
ئەی ئاغا! دەغیلت بم من لە سوارچاکییان هیچ قسوور، نینە
ئەو لەشکرەی بابی توو بۆ مەی دروس کردووە لە کنم هیچ بەرەودوای بۆ من و توو نینە
کاکەمەم گوتی: برۆ، شێتی ماڵوێران دەنا بابی من گەپی بەمن دەدا؟
ئەو کێ دەبوو لە کاکەمەمی موحتەبەرە
حوکمی دەکرد، دەیگوت: ئەسپی بۆرەم بۆ بێنەدەرە
ئەوە کێ بوو؟ لە مەیتەر و میرئاخوڕی دە گوڵباوە
ئەسپی بۆرەیان زین دەکرد بە دوو سەریان ڕاکێشاوە
دەگەڵ بەنگینەی بانگ لەسەر بانگیان لێ داوە
ئەسپی بۆرە هاتە دەرێ، لە دەرکی دیوانێ ڕاوەستاوە
هەرچەند عالەمی یەمەنێیە، سەریان لە کۆشک و پەنجەران دەرهێناوە
میرمەم بێ غیرەتی کرد لە دایک و بابی خۆی نەگێڕاوە.

کێ دەبوو لە میرمەمی موحتەبەرە
لە پلەکان دەهاتە خوار قۆڵیان دەگرت ئەوبەر ئەوبەرە
پێی دەرکێفی ئەسپی بۆرە دەنا، لە زینی مورەسەعی خۆی دەکەوتە سەرە
ماشەڵڵا! هێندێک دەیانگوت: «ئەوە شەمسە» هێندێک دەیانگوت: ئەوە قەمبەرە
ڕەبی، نەزەرپیس لێی نەکەنەوە نەزەرە
بەقەد دوو هەزار کەسی ڕادەوەستان ئەوبەر ئەوبەرە
نۆکەر و وەکیل دەڵێن:
بڕۆن دامەمێنن،
خەبەرێکی وەبراهیم پادشای ڕابگەیەنن
کێ بوو لە وەکیل و وەزیری دە بێوەفایە:
خەبەرێکی بدەن بە دایکی میرمەمی دەگەڵ دایکی بەنگینەی، بلا حەسرەتێ نەکێشن لە دووی کوڕی خۆیان، دەشقەمی بێن گەردنی خۆیان بکەن ئازایە
کێ بوو لە وەزیری دە تەواوە
خەبەرێکیان بە دایکی بەنگینەی داوە
دایکی بەنگینەی ئەگەر وا دەزانێ
دەڵێ: سەرم دانا سەر کووپەڵە خمخانێ
سەڵای گەورەم لێ ڕابوو شاری یەمەنێ چۆڵ دەبێ، گۆڕ و گۆڕخانە دەچێتەوە جزیرە وێرانێ
دایکی بەنگینەی دەهات بەشین و گریان و تەواوە
بانگ لەسەر بانگی لێ داوە
خەبەرێکی لە بۆ دایکی میرمەمی هێناوە
دەڵێ: دایە میرمەمی ئەتوو نازانی چ قەوماوە؟
دەڵێن بورجی بەڵەک بەبێ ئاغایێ لە شاری یەمەنێ بەجێ ماوە
دایکی میرمەمی ئەگەر وای دەزانی
فرمێسک دەهاتە خوارێ لە هەرتک چاوانی
دایکی میر مەمی ئەگەر وا دەزانێ

خۆی هەڵدەدێرێ لە تالارێ هەتا دەگەیە باڵەخانێ
بە سەری ڕووتی بەپێی پێخاوسی دەهاتە کۆڵانێ
بە کووچەیدا دێ دەس دەکا بە گریانێ
هەتا دەگاتە بورجی بەڵەک، دەڵێ: وەکیل و وەزیرینە ئەدی تاقە کوڕەکەی من کوانێ؟
وەکیل و وەزیر دەڵێن:
لە خۆمان یەخسیرێ
ئەتوو تازەکە دەبێ کوڕی خۆت وەبیرێ
بورجی بەڵەک چۆڵ و ئەحدەل قەندەهار بوو(*) بەسەفەر ڕۆی بۆ شاری جزیرێ
دایکی مەمی ئەگەر وا دەزانێ
دەڵێ: ئەهلی یەمەنێ، وەرن، وەسەرم بکەن قوڕ و خۆڵی ئی کۆڵانێ!
جا بانگ دێڵێ:
ڕۆڵە، میرمەم، گیانی گیانە!
ئازابی خۆمت لێ حەڵاڵ بێ دەگەڵ شیری هۆردک مەمکانە
مەچۆ شاری جزیرێ، شارێکی بەدقەدەمە، ویستراعەتی گەلێک گرانە
دایکی بەنگینە دەڵێ:
ڕۆڵە، لە خۆم فەقیرێ
ئەتوو ئەمەگی دایکی فەقیرت وەبیرێ
سەلام لێ ڕابوو لە بۆ مەم و بەنگینان، گۆڕ و گۆڕخانە دەکەوێتەوە شاری جزیرێ
دایکی میرمەمی دەڵێ:
لە خۆم مل بەکوێن و بابان وێرانێ
ڕۆڵە میرمەم! نۆ مانگان، نۆ ڕۆژان، نۆ سەعاتان، نۆ دەقیقان، بە بەر و پشت هەڵم دەگرتی بەغەیرەز برک و ژانێ
لە خەزێنەی ڕزگاربووی، کەوتیە چەنگ مامانێ

(*) ئەحدەل قەندەهار، واحیدەلقەهارە، چونکە بەهەردووکیان تۆمارکراوە.

له مانانێ خەلاس بووی کەوتیە چەنگ دایانێ
ڕۆڵە میرمەم! لە دایانێ خەلاس بووی، کەوتیە چەنگ لەلەی، دەیانبردیە دیوانێ
ڕۆڵە دەبەر کوتابیان نای؛ حەوت ساڵان دنیای ڕوونت نەدی لە ژێرخانێ.
ئەهلی یەمەنێ وەرن کوێنێکم دەبەرکەن لەبۆ جوانێکی وەک میر مەمی؛ شاری یەمەنێ لێم چۆڵ دەبێ، ئاوەدانی دەکەوێتە جزیری ویرانێ
دایکی بەنگینەی دەڵێ:
ڕۆڵە! بۆچ وا کوڕێکی بێ فکری
ڕۆڵە! سەفەر لەبەرە بەنادری.
ڕۆڵە! لە شیری دایکی خۆت گەردنت ئازابێ دەس لە ئاغایە خۆت هەڵنەگری
دایکی میرمەمی دەڵێ:
های یەمەنی، هاوارە، ئامانە!
ڕۆڵە، میرمەم! لەسەر دایکت ڕاوەستە، دەگەڵم بکە دوو قسانە
ئەمن لە شاری یەمەنێ بۆت هەڵدەگرم خەزنە و دەبۆتخانە
ڕۆڵە بۆت دەبم بە ئێلچی بۆخۆم، دەچمە شاری جزیرێ بۆتانە
یایەزینت بۆ دێنم. شاری جزیرێش بە خاک و بادەوە دەکرم؛
بابی دایکێ، بە جێومەکانەوە بۆت دێنمە ئێرەکانە
کاکە مەم دەڵێ:
لە خۆم فەقیرێ
ئەمن بۆخۆم سوێندخۆرم، دەبێ لە دووی بچمە جزیرێ
کاکە مەم دەڵێ:
هاوار وەبەر ئەو خولآیەی تاق و تەنیایە
ئاورێکم تێ بەربووە، هیچ چارم نایە،
شاری یەمەنێ چۆڵ و واحیدەلقەهارە چ بکەم بەبێ ئاغایە
دایکی بەنگینەی دەڵێ:
چ بکەم لەخۆم بێ فکری
ڕۆڵە نابێ دەس لە میرمەم کوڕی براهیم پادشای هەڵبگری

دایکی بەنگینەی دەڵێ:
هاوار و واوەیلایە
ئازابم بەهیچێ چوو لە دنیایە
تاقە کوڕێک خولای دایمێ لێ بۆم هەڵنشتە، هەڵوەدایە
دایکی مەمی دەڵێ:
ڕۆڵە، میر مەم! خولا نەیدامێ ڕۆنیشم بە دەنگ دلێری
ڕۆڵە! ئێستا بەپیری تووشی ئەستۆم بوو وەجاغ کوێری
دایکی میرمەمی دەڵێ:
ئەهلی یەمەنێ سەید و مەلای دە نەوجوانە!
ئەزو ببم بە قوربانی هەردووک چاوانە
دەرکی دەروازەی یەمەنێم بۆ بگرن تا دوو قسان بکەم دەگەڵ کوڕی تاقانە
دایکی مەمی دەڵێ:
سەید و مەلا خۆشەویستی ئەو خولایە
هەموو دەسینگو دایە سی جوزوی کەلامولڵایە
وەرن دەگەڵ ئەمن، بچینە خزمەت میرمەمی، تکایێم بۆ بکەن، دەشقەمێ دەگەڵم بگەڕێتەوە دوایە
دایکی بەنگینەی دەڵێ:
ئاورم تێ بەربوو، لێم خەرابوو جگەرە
ئاغا و نۆکەران، سەفەری کاولە جزیرێ لەبەرە
دایکی بەنگینەی دەڵێ:
چ بکەم لەخۆم بێ سەلایە
چ بکەم؛ بۆ براهیم پادشا لە هاواری مەم و بەنگینان نایە؟
دایکی مەمی دەڵێ:
چ بکەم لە خۆم ئێخسیرێ
هیچ کەسم نییە بۆم بکا ڕا دەگەڵ تەگبیرێ
هەرچەند دەکەم دەستم پێ لە کوڕی خۆم هەڵناگیرێ

دەبێ، کــەشکۆڵێکی هەڵگرم دەگــەڵ دارعــەســـایەکی، ببم بـە دەروێش وەدوو میرمەمی کەوم، هەتا دەچمە شاری جزیرێ

دایکی بەنگینەی دەڵێ:

چ بکەم، ڕۆڵە، گیانە؛

حاشا لە یەمەنێ، ئەگەر گەورە و گرانە؛

دەبم بە ئێڵچی لە هەموو دەرکان پەیدا دەکەم نان نانە

هەموو شاران لێک دەدەم هەتا دێمە شاری جزیرێ بۆتانە

خەڵقی جزیرێ دەڵێن: قەرەواشیان دەگەڵە، ئەو جووتە نەوجوانە

کاکەمەم دەڵێ:

لە خۆم غەریب، بێ سەلایە

بە دایکم عەرز بکەن: بەخولا ناگەڕێمەوە دوایە

چونکە سوێندم خواردووە بە کەلامولڵایە

دایکی مەمی دەڵێ:

ڕۆڵە، دیدەی شیرینم!

ڕاوەستە دەستت دەستۆی بکەم تێرت ببینم

کاکە مەم دەڵێ:

مەکە فکرێ،

دەست دەستۆکردنی من هیچ کەڵک ناگرێ

ناگەڕێمەوە دوایە، کەڵک ناگرێ.

سەفەرم لەبەرە دەبێ بچمە جزیرێ بۆتانە

دەستم لێ هەڵگرن، ئەی بەندەی موسڵمانە!

دایکی بەنگینەی دەڵێ:

ڕۆڵە! لە من مل بەکوێن و بابان وێرانێ

خولاکەی مەم و بەنگین ئیزن بدەن، بڕۆن بۆ جزیرێ بۆتانێ

وەرن، بە خولایان بە زامن بدەن؛ بە ئەمانەت بە پێغەمبەری ئاخر زەمانێ

دایکی میرمەمی دەڵێ:

ڕۆڵە، لە خۆم بێ سەڵایە
ئاورێکم بەربۆتێ، لە دڵم کوژاوە چرایە
شاری جزیرێ ئاوەدان دەبێ شاری یەمەنم بێ کوڕی ئاغایە
کاکەمەم دەڵێ:
چ بکەم، ڕۆژم لێ وەرگەڕاوە
خەڵقی یەمەنێ سەید و مەلای تەواوە
سەفەرم لەبەرە دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا
خەڵقی یەمەنێ، سەید و مەلا دەڵێن: کوێرین
هەڕۆ، بڕۆ، بە خولاّت بە زامن دەدەین بە پێغەمبەرت دەسپێرین
جا کێ بوو لە بەنگینی گوڵباوە
جاڕی ڕاکێشا دەنگی قۆشەنی داوە
قۆشەنیان بار دەکرد، ئالاّ هەڵدراوە
بەجوملەی سەعاتێکی تەدارەک دەگیرێ
ئالاّیان هەڵگرت پشتی خۆیان دە یەمەنێ کرد، ڕوویان کرد دە شاری وێرانە جزیرێ
جا خەبەرێکیان لە براهیم پادشای یەمەنێ گێڕاوە
ئاورێک لە یەمەنێ بەربووە بەهیچ کەسێ نەدەکوژاوە
براهیم پادشا دەنێرێتە بورجی بەڵەک، بزانێ کاکەمەم بۆ لەوێ نەماوە؟
براهیم پادشا دەڵێ:
خەڵقێکی نادانە!
بچن کاکەمەمم بۆ بێننە ئێرەکانە
وەکیل و وەزیر دەڵێن:
براهیم پادشا، لەخۆت فەقیرێ
ئەتوو نەتزانی، کاکەمەم لەشکری هەڵگرت، ڕۆی بۆ شاری جزیرێ؟
ئەگەر براهیم پادشا وا دەزانێ، دەست دەکا بە شین و گریانێ
دەڵێ: جا ئەمن بەبێ کوڕی چ بکەم لە یەمەنێ وێرانێ

براهیم پادشا دەڵێ:
وەکیل و وەزیری موحتەبەرن
دەغیلو بم وەرن گەنج و خەزێنەی بۆ کوڕی من بەرن
وەکیل و وەزیر لە وێندەرێ ڕاوەستاوە
دەڵێن: قوربانت بم براهیم پادشای تەواوە
کاکەمەم پیاوێکی ئاقڵە موخاریجی خۆی هەموو لەوێ داناوە
براهیم پادشا دەڵێ:
چ بکەم ئاورم گرت، دڵم ناسرەوێ
ڕۆڵە! شاری یەمەنت بە قوربان دەکەم، مەرگی من ڕەپێشت کەوێ
جا ئەو کێ دەبوو لە کاکەمەمی نادری،
هەتا ئێوارێ دەیئاژوا، ئێوارێ مەنزڵی دەگری
دەڵێ: بەنگینە! دەبێ بچی بۆم دە قۆشەن و تیپ و سوپایە بفکری
ئینجا وەرەوە، دەبێ تەدارەکی شامم بۆ بگری
ئەوێ شەوێ مەنزڵیان لەوێ تەواوە
سەرکردێک بەخۆی و بە هەزار کەسی گەڕاوە
کە سبحەینێ بەیانی داوە
شەیپووریان کێشا، ئاڵا هەڵکراوە
جا لەوێیان بارکرد بۆ شاری جزیریان ئاژواوە
هەتا ئێوارە بەسەر داهات مەنزڵیان تەواوە
کاکەمەم دەڵێ:
بەنگینەی، بەڵەک چاوە!
دە قوشەنێ بگەڕێ بزانە کێهە ئاجزیی* کێشاوە
بەنگینە دە قۆشەنێ گەڕا، خەبەری بۆ میر مەمی هێناوە،
دەڵێ: ئاغا گیان! کەس ئاجز نییە، هیچ کەس ناڕەحەتیی نەکێشاوە
ئەما ئەو شەو سەرکردێک بەخۆی و هەزار کەسی گەڕاوەتەوە بەدواوە

(*) ئاجز، (عاجز)ە.

میرمەم دەڵێ:
بەنگینەی نەوجوانە!
بەڕەحمەتی خولاّی شوکرانە
هەڵبەتە براهیم پادشای بابم دەگەڵم غەیانە
بەنگینێ بۆ وا دەرفکری؟
ئاغایێ خۆت دەبەر هەردووک چاوان بمری
ئەوشەو سووک تەدارەکی بۆ ئەو شەو بگری
بەخولاّیێ ناگەڕێمەوە، مەگەر کاکەمەم بمری
ئەوێ شەوێ ویستراحەت کرا تەواوە
سبحەینێ کە بەیانی داوە
جاڕیان ڕاکێشا، بەیداغ ڕاکێشاوە
بۆ شاری جزیرێ دەڕۆن، یەمەن بەجێ ماوە
هەتا ئێوارێ ئاژواوە
دیسان مەنزڵیان گرت، قۆشەن هەڵی داوە
میرمەم دەڵێ:
بەنگینێ دە قۆشەنێ بگەڕێ، بزانە قۆشەنێکی تەواوە
بەنگینە فرمێسکی چاوانی دەهاتە خوارێ، دەتگوت: بەحر و ئاوە
میرمەم دەڵێ:
بەنگینێ! چ بووە، چ قەوماوە؟
ئەگەر دڵت بە دایک و بابتەوە هەیە، ئەتۆش بگەڕێوە دواوە
بەنگینە دەڵێ:
لە خۆم غەریب و خانەوێرانێ
بە زاتی خولاّێی، بە حەقی پێغەمبەری ئاخری زەمانێ
دەستت لێ هەڵناگرم، هەتا میوانی خولاّم دێنەسەرێ بۆ گیان کێشانێ
جا کێ بوو لە کاکە بەنگینی گوڵباوە
دەگەڵ میرمەمی ڕۆیشتن دڵخۆشیی یەکتریان داوە

هەتا سبحەینێ ڕۆژ لە مەشریقێ سەری دەرهێناوە
جا ئالای ڕاکێشاوە
قۆشەن پێی ڕاهێناوە
سەبرکە سەبرکە لەبۆ شاری جزیرێیان ئاژواوە
دە محەلی نوێژی نیوەڕۆیە خەبەر بە میر مەمی دراوە
«سەلامەت بێ ئاغایێ بەڵەک چاوە
ئەتوو دەزانی، سێ سەرکردە بەخۆی و بەقۆشەنی نەماوە؟
کاکەمەم دەڵێ:
چ بکەم بە ڕەزای خولای شوکرانە
ئەمن چ بکەم بابی خۆم دەگەڵ غەیانە
کاکەمەم دەڵێ:
بەنگینە! لە خۆم بێ سەلایە
چاک نییە مەخلووقی ئازار بدەین، پێی خۆش نییە ئەو خولایە
وەرە، بۆ خاتری من ببە سەرکردە؛ ئەو لەشکرەم بۆ بەرەوە دوایە
بەنگینە دەڵێ:
میرمەم لە من وایە، لەکن ئەتوو زۆر موحتەبەرم
ئەمن نەهاتووم ماڵی وەرگرم، گەنج و خەزێنێی بەرم
ئاغا بە قوربانت بم، لە غەریبەکانی دە قەلەندەرم
هەتا ئەمن دەمرم، بۆ ئەسپی بۆرە مەیتەرم
میرمەم دەڵێ:
بەنگین! چ بکەم؛ لە خۆم بێ کەماڵ و نادانێ
بۆخۆم بە قوربانت بم دەسەرت دەگێڕم یەمەنێ وێرانێ
چاوی خۆمت بە قوربان دەکەم دەگەڵ سەرتاپای ئیمانێ
وەرە، بۆ خاتری من ئەو لەشکرەی بەرەوە یەمەنێ، دەگەڵ ئەو مەخلووقەیێ ناکەم گوزەرانێ
دەشقەمێ خولا و پێغەمبەر بە غەریبی و بێ کەسیی من بزانێ

ئینشەڵڵا سەفەرم لەبەرە، ناگەڕێمەوە، هەتا دەچمە جزیرێ وێرانێ

ئینجا بابم دەڵێ: ئەمن تاقە کوڕێکم بوو نێوی میرمەم بوو، ساحبی بورجی بەڵەک کوانێ؟

ئینجا دایکم دەڵێ: ڕۆڵە نۆ مانگ و نۆ ڕۆژ بە بەر و پشتان هەڵم گرتی، ئەدی تاقە کوڕەکەم کوانێ؟

ئینجا بەنگینە دەڵێ:

میرمەم؛ ئەمە هەردووکمان بێ فکرین

ئەو ئێوارە داهات، بلا مەنزڵێکی بۆ خۆمان بگرین

خەڵق چاوی لەمەیە، چونکە گەورە و سەرکردەی لەشکرین

ئەگەر ئەو قسەیان لەوێ دوو بە دوو دەکرد تەواوە

دەنگی لەشکریان دەدا بەیداغیان دە عەرزێ دەداوە

میر مەم دەڵێ:

بەنگین بگەڕێ، بزانە کێهەی بێ خەرجە، کێهەی خەرجی پێ ماوە

بەنگین دەڵێ:

میرمەم ئەتوو دەگەڵ من وەرە پای حیسابێ

هەتا سەری براهیم پادشای خۆش بێ، قۆشەن خەرجی کەم نابێ

میرمەم دەڵێ:

توخولا بەنگینە، بەو قسەت کردم سەرەوێرانە

ڕێگام دوورە، ڕێیەکی گەورە و گرانە

قۆشەنی بابم زۆرە، بلا بێ متمانە

بابم وەدەکا نەچمە جزیرێ، بگەڕێمەوە لێرەکانە

بەنگین دەڵێ:

میرمەم چەند دەکەم تەگبیری توو، بە من ناکرێ.

بە خولا، قسەیە پیاو دەگرێوی بنێ نابێ دەست هەڵگرێ

دەنا خولاوەندی، میری مەزن غەزەبی لێ دەگرێ

میرمەم دەڵێ:

بەنگین، ئەتوو وا ناکەی لە دڵم ببێ سەفایە
ئەمن دەس لە یایەزینێ هەڵناگرم لە بۆ دنیایە
ئەگەر سەرم، بە خولای چووبێ دەس هەڵناگرم بۆ دنیایە
بەنگین دەڵێ:
«میرمەم! ئێستا یایەزین چاوەنۆڕی تۆیە، لە هەموو کەسی دەکا حاشایە
میرمەم دەڵێ:
بەنگین چی دیم تیر لێ مەدە، مەمخە فکرێ
دەس لە یایەزین هەڵناگرم، هەتا حەق و ناحەقم لە بارەگای خولای دەکرێ
جاری بلا ویستراحەتێ بکەین هەتا لەشکر و قۆشەنەکەن دادەمەزرێ
کێ دەبوو لە بەنگینێ گوڵباوە
دەڵێ: سبحەی ئەو مەسڵەحەتەی دەکەین تەواوە
هێشتا بۆ شاری جزیرێ خوا دەزانێ، چەند مەنزڵمان ماوە
جا سبحەینێ شەیپووریان کێشا، ئالایان ڕاکێشاوە
ئەوێ شەوێ چوار سەرکردان، هەر سەرکردەی بە هەزار کەسەوە لێی گەڕانەوە بە دواوە
میرمەم دەڵێ:
بەنگینێ! چ بکەم، هیچ قاقەز و قەڵەم و مۆری مامۆستام لەکن نەماوە
بەنگین چ بکەم لە حەسرەتی یایەزینێ هەموو دەرسیشم لێ گۆڕاوە
بەنگین دەڵێ:
جارێ لێ گەڕە، جارێ لەشکر و قۆشەنمان لەو چۆڵەی لێ بوو بلاوە
کاکە مەم دەڵێ:
«لە خۆت دڵخەمگین و فەقیرێ
هیچ بلا لەشکری براهیم پادشام دەگەڵ نەبێ، بۆ من ناکەن ڕا و تەگبیرێ
بەخولای، هیچ تەنەفیسم دەگەڵ نەبێ ناگەڕێمەوە، هەتا دەچمە شاری جزیرێ
بەنگین دەڵێ:
بۆ من هەر خزمەت و تەدارەک بێ

سەفەری لەبەر ئەتۆیە ڕەببی لێت موبارەک بێ
بۆچ بە دڵپڕی دەڵێی: جگەرم سووتاوە
سەفەرێکی دوور و درێژە، گەرم کوڵاوە
بە حەقی خولای بێ شەریک، تا ڕۆحم دەبەر بەدەنێدا مەیتەرم، ناگەڕێمەوە بە دواوە!
میرمەم دەڵێ:
بەنگینە چ بکەم چارەم چییە؟
بە خولای دەزانم سەفەری جزیرێم بە یەکجارەکییە
بەنگینە دەڵێ:
چ بکەم دەستت بێدەسەڵاتە، چارەت نایە
چونکە سوێندیان داوی بە قورعانێ و کەلامولڵایە
برۆ غەلەل لە دڵت پەیدا نەبێ، هەموو کەس هومێدی هەر خولایە
ئەوێ ڕۆژێ دوو بە دوو دەیانئاژوا هەتا مەحەلی ڕۆژاوایە، جا قۆشەن نەگەییە ئاوەدانیان، کەوت لە چۆڵ و لە سەحرایە، ئەوێ شەوێ سێ سەرکردە، سەرکردەی بە هەزار کەسەوە لێی گەڕانەوە بە دوایە
سبحەینێ کە لە خەوێ هەڵستان، هیچ کەس نەماوە
ئینجا بەنگینە هات، لە پشت سەری میرمەمی ڕۆنیشت، گەلێک گەلێک گریاوە
ئەگەر میرمەم چاوی هەڵدێناوە، تەماشا دەکا بەنگینە دەگریێ
فرمێسکی چاوانی دەتگوت: بەحرە، ڕووبارە، ئاوە
میر مەم دەڵێ:
بەنگین بۆچی دەگری چت لێ قەوماوە؟
بەنگین دەڵێ:
ئەی میرمەمی بەڵەک چاوە!
ئەو لەشکری بابی مەی بۆ مەی دروس کردووە، قەد کەرسوارێکمان لەکن نەماوە
کاکە مەم بانگ دێڵێ:
بەنگینێ موحتەبەرە!

ئەسپی بۆرە بۆم بێنە، سەری بگرە بە دووسەرە
دەبێ ئەتووش حوکمە بگەڕێیەوە؛ بۆخۆم دەچمە شاری جزیرێ ئەو سەفەرە
بەنگینە دەڵێ:
چ بکەم کوێرم بوون هەرتک چاوە
ئەمن هەر لەوێم عەرزی تۆ کرد، لەشکرێکی ناتەواوە
ئێستا ئەگەر سەرم لە پاشڕا ببڕی ناگەڕێمەوە بەدواوە».
میرمەم ڕقی هەڵستا بەو گۆچانی زێڕین لەسەر و بناگوێی بەنگینێی داوە
دەڵێ: بەتەنێ دەڕۆم، دەبێ هەر بگەڕێیەوە بە دواوە
ئینجا بەنگین دەڵێ:
بە خولایێ! بە لێدانی توو ئەمن لە نۆکەری ناکەوم
هەتا دەچمە شاری جزیرێ بەسەری ڕووت، بەپێی پێخاوس وەدووت دەکەوم
ئینجا میرمەم دەڵێ:
نۆکەرەکەی دانا، بەجێ ماین لە سەحرایە
وەرە لە نۆکەری و ئاغایەتی بکەین حاشایە
وەرە پێکەوە ببینە برای دایکی و بابی هەتا لێمان خرا دەبێ ئەو دنیایە
ئینجا پێکەوە مەم و بەنگین دەگرنەوە قەرارێ
ئەو جووتە سوارەکەی غەریب لە یەمەنێڕا دەهاتنە خوارێ
ڕێی جزیرێ نازانن، هیچ کەسێک نییە لێی بکەن پرسیارێ
لە سبحەینێیان داژوا هەتا محەلی ئێوارێ
دەگەینە مەنزڵێ، ئینجا لەوێ دەگرین قەرارێ
ئەوێ شەوێ دوو بە دوو دەکەن تەگبیر و ڕایە:
هیچ دایک و بابمان نییە، هیچ کەسن نایە دە هانایە،
بە خولای، ئەمە ڕدێن سپیمان نییە هومێدمان هەر خولایە، حەزرەتی ڕەسوڵڵایە
ئینجا ئەگەر سبحەینێ سوار دەبن ئەو جووتە سوارە
وەدەر دەکەوتن ڕێی شاری جزیرێیان دەکرد پرسیارە
ئینجا دەڕۆینە خوارێ، هاواریان دەکرد: یا جەببارە!

ئەویٚ ڕۆژیٚ دەرۆیین ئەو جووتە سوارەکەی غەریب، حاشایان دەکرد لە دنیایە:
خولایە! لە دووی مەخسوود و مرادان دەچین کێن دیٚ دە هانایە؟
هیچ کەسی دیکەمان نییە بەغەیرەز خولا و غەوسی بەغدایە
ئەویٚ شەویٚ نەگەینە چ ئاوەدانیان، بەجیٚ مان لە چۆڵ و سەحرایە
قنیاتیان دەکرد هیچ کەس نەبوو دوو قسەیان دەگەڵ بکا لە بۆ سەفایە
ئینجا ئەوان شوکرانەیان دەبژارد، سەلاواتیان دەدا لە حەزرەتی ڕەسوڵڵایە
ئەویٚ شەویٚ ئەوان دەنووستن دە هیمدادیان دەهات غەوسەلئەعزەم لە بەغدایە
ئەگەر ئەویٚ شەویٚ سبحەینیٚ وەخەبەر هاتن، پیاوێکی ڕیش سفیدیان لەکن بوو لە بۆ سەفای دنیایە
لێیان پرسی:
بۆ کویٚ دەچی، لە کویٚ دێی، بەڵەدیت هەیە بە شاری جزیریٚ، لە کوێیە ڕێگایە؟
پیاوی ڕدێن سپی دەڵیٚ:
ئەنگۆ میوانن، بەخێربێن، سەر چاوەکانم
بە خولای! بۆخۆم بەڵەدم، بە شاری جزیریٚ دەزانم
ئینجا ئەگەر سبحەینیٚ وەدەرکەوتن ئەو جووتە سوارە
وەیسەلقەرەنی ماهیدەشتیٚ دەیکردن قوتارە
بۆ شاری جزیریٚ دەچوونە خوارە
ئەو کیٚ بوو لە مەم و بەنگینی نەوجوانە
عەرزیان بۆ وێک دەهات بە ڕەزای بینای چاوانە
هەتا دەگەینە جووتێری یایەزینیٚ لەویٚ دەبوون میوانە
ئینجا ئەو سوارە بانگ دێڵن:
ئەی جووتێر، ئەوە جووتی کوێیە؟
جوتێر دەڵیٚ: ئەی جووتە سوار، ئەوە جووتی شاری جزیرێیە
ئەنگۆ لە من بپرسن: ئەوە جووتی کێیە؟
ئەگەر نازانن ئەوە پیاوی یایەزینێیە
ئای بەخێرێن، سواری غەریب هاتنە ئێرەکانە

وەرن پیاو بن، لەکن من بخۆن پارویێک نانە
دا من مزگێنی بەرم بۆ یایەزینێ نەوجوانە
تەسەدوقی سەری ئەنگۆ دەیکا بە خەڵات بەخشانە
ئینجا مەم و بەنگین دەڵێن:
یا ڕەبی خولایە هەزار بار شوکرانە!
کێ بوو لە مەم و بەنگینی بەڵەک چاوە
لە سەرینچاوەی کانیە بوون پیاوە
کێ بوو لە جووتێری جندییە
جووتی بەرەڵدا کرد، بۆ یایەزینێ بردی مزگێنییە
کێ بوو لە کوڕی جووتێری نەوجوانە
هەر ڕای دەکرد بۆ مەم و بەنگینان دەهێنا نانە
ئەوان نانەکەیان دەخوارد، دەیانبژارد شوکرانە
ئینجا بۆ جووتێریان دەکرد بە خەڵات بەخشانە
کێ بوو لە مەم و بەنگینی چاوبەنگییە
دوو دوو دەچوونە سەرینچاوەی کانییە
ئەلحەمەدولیللا ئەو کانییە کانی گەنجییە!
کێ بوو؟ لە مەم و بەنگینی نازدارە
هاواریان دەکرد: ئەی خولای جەبارە!
ئەوە داغیل بە شاری جزیرێ بووین؛ خولا بێ ئەزێت بمانکەی ڕزگارە
کێ بوو لە میرمەمی نازەنینە، دەستی دەدا جامی، لە سەرینچاوەی کانیەڕا پڕ پڕی دەهانیە
وەسەر بەنگینێی دەگێڕا؛ بەنگینێی کرد نەخشینە
کێ بوو لە بەنگینی تەواوە
ماشاڵڵا دەڵێی گوڵی بەهارێیە تاو لێی داوە
لەو ئاغا و نۆکەرەی موحتەبەرە
ماشاڵڵا یەکیان دەڵێی شەمسە، یەکیان دەڵێی قەمبەرە

ئینجا لەسەر ڕازی کانیە دادەنیشتن ئەوبەر ئەوبەرە
هەتا لە خزمەت یایەزینێ دێتەوە جواب و خەبەرە
جووتێر دەچوو بە هاوار، بە لینگدان دەگەڕاوە
موژدەی لە بۆ مەم و بەنگینان هێناوە
چەند دەستیان دە گیرفانی خۆیان نا، چەندیان زێڕ بەو جووتێرەی داوە
کاکەمەم دەڵێ:
جووتێر ئەمە لە کوێ ببین پیاوە؟
جووتێر دەڵێ:
ئەزو ببم بە قوربانە،
قاسیدو لەسەر ڕێیەیە دەگەڵو بیکا قسانە
لەوێ ڕۆدەنیشتن شان بەشانە
چوار ڕەکەعەتیان نوێژ دەکرد، دەپاڕانەوە لە بینای چاوانە:
خولایە! ئەمە غەریبین لەوانی دە بێگانە
کێ دەبێ بەخانەخوێمان، لێی ببین میوانە؟
یاڕەببی خولایە! مەخسوودمان عاسڵ ببێ، سەرمان خەلاس ببێ لێرەکانە!
کێ بوو لە جووتە لاوەکەی نازدارە
پێیان دە ڕکێفی خۆیان دەنا دەبوون سوارە
ئەی بینای چاوان! جا بۆ شاری جزیرێ دەچووینە خوارە
ئەوە دەهاتنە خوارێ جووتە سوارەکەی فەقیرێ
دەهاتن و دەگەیشتنەوە سەر چۆمەکەی کاولە جزیرێ
ئەگەر زەینێکی خۆیان بەرەژوور داوە
تەماشا دەکەن هەموو گازرکارە ڕاوەستاوە
ئینجا میرمەم دەڵێ:
بەنگینەی بەڵەک چاوە!
هۆوەی دیوتە لەوێ ڕاوەستاوە
ئەوە یایەزینە ئەگەر ئەمنی بۆ ئێرەکە هێناوە

کاکه بەنگین دەڵێ:
کاکەمەم! وانییە
ئەوە هەڵبەتە قەرەواشی بەردەستی وییە
کاکەمەم دەڵێ:
بەنگینە چ دەڵێی قسەیەکی لێ بزانم؟
کاکەمەم دەڵێ:
ئەی گازرکارێ، گازری دەکەی بە دەستانە
ئەمە غەریبین لەوانی بێگانە،
بە قسەی توو لە یەمەنێڕا هاتینە جزیرێ بۆتانە
مەلەکڕیحان دەڵێ:
ئەی جووتە سوارەکەی دوور مەکانە
هەر لەوێڕا بەخێرێن؛ پێڵاوو سەرچاوی من هەتا ئێرەکانە
ئەو یایەزینی ئەنگۆی هێناوە، چل قەرەواشی وەکو من ئەوا لەبەر دەستانە
کاکەمەم دەڵێ:
ئای لەبەر ژنان؛ ئەوە لێم دەکا حاشایە
چ دەڵێی لە ترسی خولای لەبەر کەلامولڵایە
یەمەنت تەخت و تاراج بە من بەجێ هێشت، ئێستا لێم دەکەی حاشایە؟
مەلەک ڕیحان دەڵێ:
جووتە سوارەکەی غەریب، گیانە گیانە!
ئەمن قەت یەمەنم نەدیوە بە خولای بێ شەریک و لایەزانە
ئەو خاتوونی ئەنگۆی هێنا ئێرەکانە
لە خولای بترسێن، بە من بکەن متمانە
«چل قەرەواشی وەکو من دایمولمودام لەبەردەستانە
کاکەمەم دەڵێ:
بەنگینێ چاوبەنگییە!
ئەوە حاشایە دەکا، جیهەتی چییە؟

بەنگینە دەڵێ:

ئەوە حاشایە ناکا، بە خوڵای ئەو نییە

ئەو کراسی هێنابوویە یەمەنێ

ئەوە دەبەر ویدایە، ئەوە خەڵاتی وییە

ئەو کوڵێجەی دە قۆڵی ئەویدا، ئەوەی یایەزینێیە بەوهەی داوە بە یەکجارەکییە

بەنگینە دەڵێ:

ئەوی سوێند دەگەڵ ئەتوو خوارد، ئاغایە من، بە سەری توو، ئەوە هەو نییە

کاکەمەم دەڵێ:

بەنگینە، چونکە تووشی ئەوەی بووین، بلا لێی بپرسین، بزانین لە ماڵە کێ ببین میوانە.

کاکەمەم بانگ دێڵێ:

خاتوونێ! خاتوونێ گیانە!

کێ سەغی و لۆتییە، ئەمە بچین لێی ببین میوانە؟

خاتوونێ بەشقی خوڵای، غەریبین دەگەڵمان مەبە غەیانە

مەلەک ڕیحان دەڵێ:

لە من مل بەکوێن و بابان وێرانێ!

هەر کەسێک دەگەڵو غەیان بێ، ڕەببی کوێر ببێ لە چاوان، زەبوون بێ لە ئیمانێ

لاوە هەر کەسێک دەگەڵو غەیان بێ، خولا لێی بکا بە کفری

لاوە ئەگەر بۆ مەخسوود و مرادان هاتوون، قسەی ساغ لە من وەرگری

لاوە پێناوداری توو بم! مەچۆ ماڵە کەس، بچۆ مەنزڵی کابەکری

ئەوە پیاوێکی سەغی و پیاوچاکە قەدری میوان چاک دەگری

لاوە ئازیزم. گەلێک لاوێکی بێ نسرینی

هەر کەسێک دەگەڵت غەیان بێ کوێر ببێ لە چاوان، زەبوون بێ لە دینی

ئەگەر بۆ نان پەیداکردن هاتووی - وەباڵت بەستۆی من - بچۆ ماڵە میرزێندینی.

لاوه گەلێک لاوێکی شیرینی
هەر کەسێک دەگەڵت غەیان بێ، یارەببی، خێرێ لە جوانی خۆی نەبینی
ئەگەر بۆ پیاوەتی هاتووی – وەباڵت بەستۆم– بچۆ ماڵە قەرەتاژدینی
کاکەمەم دەڵێ: کەس ناتوانێ دارت بە سەر بارێ ڕاکا قسەی خراپت پێ بنوێنی
بەنگینە ئەتوو پیاوێکی زۆرزانی
ئەمن پادشایەتیی یەمەنێم بەجێ هێشتووە، تازە بچم نۆکەری خەڵقی بکەم بۆ نانی
کاکەمەم دەڵێ:
بەنگینە، گەلێک بەنگینێکی نادری
میرمەم لە شاری یەمەنێرا نەهاتووە بچێ فینجانێ قاوەی بە سەدەقەسەری وەرگری
ئەمن بۆ مەخسوود و مرادان هاتووم چاک وەیە، بچمە ماڵە کابەکری.
کاکەمەم دەڵێ:
بەنگین، گیانە! وەی گیان گیانە!
ڕێی دوازدە مانگ و بیست و چوار ڕۆژان ئەمن هاتوومە ئێرەکانە
شاری یەمەنێم بەجێ هێشتووە، چەند شارێکی گەورە و گرانە
ناچمە ماڵە قەرەتاژدینی، بە سەدەقە سەری بمدەنێ پاروو پارووی نانە
دڵت غایلەی نەکا، مەڵێ مەسڵەحەتی ژنانە
هەر دەچم لە ماڵە کابەکری دەبم میوانە
ئینجا یایەزین هاوارێ دەکاتە خولای:
خولایە! ئەتوو خولایەکی بەفکری
هەم کەریم و هەم قادری
ئەو جووتە سوارەکەی لە یەمەنێرا هاتوون ڕێی دوازدە مانگ و بیست و چوار ڕۆژان وەبەر خۆی دەگری
ڕەببی بە ڕەببینی خۆت کەی بچنە ماڵە قەرەتاژدینی نەچنە ماڵە کابەکری
یایەزین دەڵێ:

هاوارم وەبەر ئەو خولاّیە!
ئەگەر بێ شەریکە تاق و تەنهایە
بۆخۆی لایەزانە
ئەو جووتە سوارەکەی بە قسەی من مل بەکوێنێ، هاتوونە ئێرەکانە،
ڕەبی لە ماڵە میری، کاکی من نەبن میوانە
ئەی خولاّیە! ئەتوو بێ شەریکی چەند بێ نسرینی
ئەو جووتە سوارەکەی هاتوون بە قسەی من مل بە کوێنی
پادشایەتی شاری یەمەنێ لێیان بەجێ دەمێنی
یاخولا! نەچنە ماڵە کابەکری؛ بچنە ماڵە خوشکی خۆم. قەرەتاژدین پیاوێکی ڕەشیدە، سەخییە، نان بدەیە. ئەو زۆر چاکیان بەخێردێنی
کێ بوو لە کاکەمەم و بەنگینی موحتەبەرە
خەڵقی جزیرێیان لێ ڕاوەستابوو ئەوبەر ئەوبەرە
کێ بوو لە کاکەمەم و بەنگینی گوڵباوە
بەهەرتک دەستانیان لە عالەمێ دەکرد سەلاّوە
جزیری ئەوبەر ئەوبەر جوابیان دەداوە
ئینجا مەلەکڕیحان خێڵەکی بە سەر خۆی کێشاوە
لە دوای مەم و بەنگینان دەهات بە هەڵەداوە
مەم و بەنگین ئەسپی خۆیان ئاژواوە
کێ بوو لە مەم و بەنگینی نادری
لە هیچ کوێ ڕانەوەستان هەتا گەینە دەرکی کابەکری
خەڵقی جزیرێ ئەوبەر ئەوبەر دەوان دەفکری
هیچ کەسێک نییە لە دەرکی کابەکری
ئەگەر بێ جڵەوی ئەو جووتە سوارەی بگری
کێ بوو لە کاکەمەمی گوڵباوە
بانگی دەکرد: بەنگینەی بەڵەک چاوە!
تەخسیری من نییە، تەگبیری هەردووکیانی لێ کراوە

پیاوی غەریب وەک بازی چاو بەستراوە
گەلێک کەس بە قسەی ژنان تێ شکاوە
لەکنم ماڵە بەکرئاغای چ میوانی ڕانەگرتووە نانی بە کەس نەداوە
کاکەمەم دەڵێ:
بەنگینە بەنگینێکی شیرینی!
مەسڵەحەت ئەوەیە بچینە ماڵە قارەتاژدینی
ئەو پیاوێکی لۆتییە، لەسەر نانی دانامێنی.
کێ بوو لە میرمەمی نازدارە،
دەیگوت: ئەهلی جزیری، کەیخودا، ڕدێندارە
کووچەی ماڵە قەرەتاژدینی کیهەیە، بۆ ماڵە وی بچینە خوارە؟
کێ بوو لە پیاوی تەواوە
هەموو پاشەوپاش دەکشاوە بە دواوە
ماڵە قەرەتاژدینی بە مەم و بەنگینیان نیشان داوە
کێ بوو لە خەڵقی ساحبی ئیمانە
موژدەیان دەبرد بۆ خاتوون ئەستی نەوجوانە:
جووتێک سواری غەریب و نەوجوان ئەوە هاتن بۆ ئێرەکانە.
خاتوون ئەستی ئەگەر وا دەزانێ
بۆخۆی هەڵدەستا لە دیوانێ:
بلان، بەخێریان بێنم ئەو میوانانە.
خاتوون ئەستی دەکا هەرایە:
«دەبلا بێن جحێڵ و مەلا و سەید و کەیخودایە
یەک بەیەک هەمووی دەناردنە ڕێگایە
کێ بوو لە خاتوون ئەستی چاو شەهێنە
دەینارد قەرەواش و سەرسپی دەهێنا
شووشەی گوڵاویان دەگرت، وەتاغ و باڵەخانەیان پێ دەکرد ئاوپرژێنە.
کێ بوو لە خاتوون ئەستیی گەرم کۆڵاوە،

دەینارد قوربانیی دەهێناوە،
گاوگەردوونی لەپێش مەم و بەنگینان کراوە.
کە مەم و بەنگین گەینە کۆلانێ
جحێڵ بەپیریانەوە چوون؛ دەستیان کرد بە خەلات بەخشانێ
لەوێ ڕەدبوون بە سەفایە
لە سەر ڕێیە هەبوون ڕیش سپی و کەیخودایە
کە لەوێ ڕەدبوون لێ ڕاوەستا بوون سەید و مەلایە
کێ بوو لە میرمەمی بەڵەک چاوە
سەلامی لەوان دەکرد لە نێویان بوو پیاوە
ئینجا بەنگینە گەلێک نادری
چەک و ئەسپابان لە میرمەمی وەردەگری.
کاکەمەم لەوێ ڕاوەستا؛ بەنگینە لە بۆ مەحرەمێ ڕادەبری
خاتوون ئەستی ئەگەر دەیزانی ئەو گوفتارە،
لە پەنجەرانڕا دێتە خوارە.
خاتوون ئەستی دەڵێ:
«براله، گیانە!
بۆ تەشریفت وا درەنگ هاتە ئێرەکانە؟
وەرە، ڕۆنیشە؛ پێکەوە بکەین دوو قسانە».
بەنگینە دەڵێ:
خاتوونێ، بەڵەک چاوە!
ئەمن ناتوانم ڕۆنیشم؛ ئاغام لە دەرێ ڕاوەستاوە.
ئینجا خاتوون ئەستی ناردییە کن سەید و مەلای موختاری:
کاکەمەمم بۆ مەرەخەس بکەن بەیەکجاری.
کە قاسید هاتووە لەولاوە،
عەرزی سەید و مەلایان کراوە،
کاکەمەمیان مەرەخەس کرد، دەیگوت: دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا.

کاکەمەم کە مەرەخەس کرا هەموو کەس دەزانێ
ڕووی لە حەرەمی قەرەتاژدینی کرد، خاتوون ئەستی پێ دەزانێ.
خاتوون ئەستی بەپیریەوە هات، دەستی دەستۆی کرد دەڵێ:
براله بۆچ وا درەنگ هاتیە جزیرێ وێرانێ؟
دنیای ڕوونم لێ تاریک بوو، لە سوێ توو لێم برا ڕێی گوزەرانێ،
براله! هەڵستە بچینە وەتاغێ باڵەخانێ.
کێ بوو لە میرمەمی موحتەبەرە
لە پلیکانان دەکەوتە سەرە
پەنجەرەیان بۆ دەکردنەوە ئەوبەر ئەوبەرە،
دەگەڵ خاتوون ئەستی ڕۆدەنیشتن، خوشک و برای دە موحتەبەرە
بەنگینە دە پێش ئەوان ڕاوەستا بوو دەستەونەزەرە
کێ بوو لە خاتوون ئەستیی بەڵەک چاوە
دەگەڵ میرمەمی گوفتاریان بۆ یەکدری گێڕاوە
بەنگینە بۆ ڕۆنیشتنێ مەرەخەست کراوە
مەم و بەنگین و خاتوون ئەستی ڕۆنیشتن شان بەشانێ
خاتوون ئەستی دەڵێ:
میوانی منە کوڕی پادشای ئێرانێ.
خاتوون ئەستی دەڵێ:
لە خۆم مل بەکوێن و بێ وەتەنێ
چ بکەم میوانی منە تاقە کوڕەی براهیم پادشای یەمەنێ.
خاتوون ئەستی دەڵێ:
چ بکەم! لە من بابان وێرانێ،
قەرەتاژدین لە دیوانی میرزێندینییە بە هاتنی ئەو میوانانە نازانێ.
خاتوون ئەستی دەڵێ:
کوێخا دەرک! وەرە بەر پەنجەرە و باڵەخانێ؛
بە ئەمینی بچۆ خەبەرێکی بە قەرەتاژدینی بدە، بلا کاکم نەزانێ.

کێ بوو لە کوێخا دەرکی بەڵەک چاوە،
دەگەییە دەرکی دیوانی میری، پەردەی هەڵداوە،
کەوشی هەڵگرت و بەقەرەتاژدینی نیشان داوە.
میرزێندین ئاوڕی دەداوە.
میرزێندین دەڵێ:
«کوێخا دەرک بۆچی لە دووی قەرەتاژدینی هاتووی، بۆ نەهاریێ چ دروس کراوە؟»
کوێخا دەرک دەڵێ:
«میر بتبم بە قوربانە!
هەرچی ئەتوو بخۆی هەیە، ئەما تازە هاتوون دوو میوانە».
کە قەرەتاژدین لە دیوانێ هەڵستاوە،
لە پلەکانان دەهاتە خوارێ ئاوڕێکی وە کوێخا دەرکی دەداوە،
دەیگوت: «چ خەبەرە، چی قەوماوە؟»
دەیگوت: «ئەلحەمدوللا هیچ نییە؛
«دوو میوانمان هاتوون لە نێوەڕاستی شارییە،
زۆر میوانی دە نەجیبن، خاتوون ئەستی لە دووی تووی ناردووە بە تەعجیلییە».
قەرەتاژدین دەڵێ:
«ئەمن بۆخۆم غەواسم،
ئەو میوانانە بەخێرێن، زۆر چاکیان دەناسم».
کێ بوو لە قەرەتاژدینی گەرم کۆڵاوە
ئەگەر گەییە دەرکی خۆی لە هیچ کوێ ڕانەوەستاوە
هەتا لە پلیکانان دەکەوتە سەرە، پەردەی هەڵدەگرن، لە هیچ کوێ ڕانەوەستاوە
هەتا دەچوو، لە میر مەمی دەکرد سەلام و سەڵاوە.
دەیگوت: «عەلەیکومئەسەلام و ڕەحمەتوڵڵاهی سەر چاوی من شۆڕە لاوە».
کێ بوو لە مەلەک ڕیحانی بەڵەک چاوە
چارشێوی بە سەر خۆی هەڵکێشاوە

بە کووچەیدا دەهات بەهەنگاوە

ئەگەر گەییبە دەرکی کابەکری، ئەگەر تەماشای کرد ئەو میوانەکەی هاتبوو لە دەرکی ماڵە بابی نەماوە.

مەلەک ڕیحان دەڵێ:

«لە خۆم سەر بەتاڵ و بابان وێرانێ!

دیت چلۆن لە دەرکی ماڵە بابم برا ڕێی گوزەرانێ؟»

مەلەک ڕیحان دەڵێ:

«بابە ئەتوو گەلێک کافری!

ڕۆژێ هەشتا کەس جیرە و مواجبی لە ماڵە توو وەردەگری

خەبەر لە هەر چوار دەوڵەتان دەگەڕێ، دەڵێن: بەکرئاغا میوانان ڕاناگری».

بەکرئاغا! چ بکەم؟ ئەتوو بەکرئاغایەکی نادری؛

بەکرئاغا، ئەتوو بۆ من پەرژینی.

قەت بووە، میوان لە ماڵە توو جێی نەبێ، بچێتە ماڵە قەرەتاژدینی؟»

بەکرئاغا دەڵێ:

«بە حەقی ئەوەی ساحب سەفایە!

ئەوی ئەوانە بۆی هاتوون لە ڕووی دنیایە،

نایەڵم هیچ مەخسوود و مرادیان حاسڵ بێ؛ بە حەقی ئەو خولایە!».

مەلەک ڕیحان دەڵێ:

هەیرۆ، سەد جاران ڕۆ!

دیت چلۆن ماڵە بابەکەم لێ بوو نوغرۆ!

دژمن دەڵێن:

ماڵە بەکرئاغای لە بۆ میوانان نەیبوو کا و جۆ.

میرزێندین ناردییە کن قەرەتاژدینی: «کێ مواجبی لێ بڕیوە؟

کێ قسەی پێ گوتووە؟ بۆچی نایەتە دیوانێ؟» قەرەتاژدین دەڵێ:

«لە سایەی نێوچاوانی ویوە کەس ناتوانێ چ بەمن بڵێ؛ ئەما چەند ساڵان بوو برایەکم بوو ڕۆیی بوو بە سایەی نێوچاوانی وی هاتۆتەوە؛ نێوی وی کاکەمەمە، جا

لەبەر ئەوەی بە خزمەت ناگەم».

میر حوکمی لەوی کرد: «هەڵستێ؛ کاکەمەمی بێنێ و بێتە ئێرە».

گوتی: «قوربان! ئەورۆ مەرەخەس بفەرموو؛ سبحەینێ بە خزمەت میری دەگەم دەگەڵ کاکەمەمی».

کوڕی پادشایەکی دی بوو، نێوی (عرفۆ) بوو. ئەویش هاتبوو بۆ ماڵە قەرەتاژدینی؛ ئەویش بۆ یایەزینێ. کوڕی پادشایەکی دی بوو نێوی (چەکۆ) بوو. ئەویش هاتبوو بۆ ماڵە قەرەتاژدینی؛ ئەویش بۆ یایەزینێ. کاکە مەمیش کوڕی براهیم پادشای یەمەنێ بوو، ئەویش هاتبوو ماڵە قەرەتاژدینی؛ ئەویش بۆ یایەزینێ. قەرەتاژدین نێوی بابی عرفۆ و چەکۆی نەدەزانی؛ ئەمما دەیزانی کاکەمەم کوڕی براهیم پادشای شاری یەمەنێیە. شاری جزیرێش هەر دەبەر حوکمی یەمەنێدایە.

ئینجا ئەگەر سبحەینێ ڕۆژ بۆوە، قەرەتاژدین، عرفۆ، چەکۆ، کاکەمەم و بەنگین، هەر پێنجیان هەڵستان بۆ دیوانی میری چوون. بەکر قاسیدی لەسەر ڕێی ئەوان دانابوو. ئەگەر ئەوان چوون بۆ دیوانێ، بەکریش لە ماڵە خۆی هەڵستا هات؛ ئەویش گەییە دیوانی میری.

ئینجا دەڵێ لەو کوڕی پادشای تەواوە

گەییە دیوانی میری لێیان دەکرد سەلام و سەڵاوە

میرزێندین دەیگوت:

«عەلێکومئەسسەلام و ڕەحمەتوڵڵاهی، سەر هەردووک چاوە!»

جێیان بە کاکەمەمی نیشان داوە.

عرفۆ دەپێشدا هاتبوو؛ برای گەورە بوو. چەکۆ لە دوای وی هات؛ برای نێونجی بوو. کاکەمەم لە دوای وان هاتبوو؛ برای چکۆڵە بوو. ئەگەر چوونە دیوانی میر زێندینی، میر حوکمی کرد ڕەسەر هەمووانی خست؛ بەرامبەر خۆی دانا. قەرەتاژدین لەپاش موخاریجی هەموو شەوی جومعان یەکی پەنجا تومەنی لە پشت سەری وان دادەنا؛ دەیگوت: «نەکوو خەرجییان پێ نەبێ ئابڕووم دەچێ. نان منەتی نییە بۆ من، نانی حیز عەیبە ئەمن باسی نانی بکەم». شەو و ڕۆژێکی لەوێ دانیشتن، میر مەرەخەستی نەکردن. خاتوون ئەستی هەڵی گرت، پیاوێکی نارد:

«به کاکم بڵێن، کاکەمەمی بۆ ئیزن نادا بێتەوە؟» میر فەرمووی: «مەرەخەستی دەکەم؛ بڵا بۆ شامێ بێتەوە کن ئەمن. خوشکم بۆچی شتی بە قەرەتاژدینی دەدا، بە من نادا هیچ؟ ئەوە کاکەمەم مەرەخستم کرد، هاتەوە؛ بۆ شامێ دەبێ بێتەوە کن ئەمن». کاکە مەم هەڵستا ڕۆی؛ عرفۆ، چەکۆو قەرەتاژدین، هەموویان چوونەوە. میر ما دەگەڵ بەکرئاغای. گوتی: «بەکرئاغا، وەرە تەگبیرێ بکەین؛ کاکەمەم هێند نەجیمە هەرچەن دەکەم، شاری جزیرێ قابیلی نییە بیدەمێ». بەکر گوتی: «ئەوە کێیە شاری جزیرێ قابیلی نییە، ئەتوو بیدەییێ». میر فەرمووی: «بەخوڵا، نازانم کوڕی کێیە؛ ئەما زۆر نەجیمە». بەکرئاغا گوتی: «قوربان! بەخۆت دەزانی؛ کەیفی خۆتە». میر فەرمووی: «هیچی دی شک نابم، مەگەر یایەزینێی بە کۆشک و تالارەوە بدەمێ». بەکرئاغا گوتی: «زۆر موبارەکە». نۆکەران مزگێنییان برد بۆ یایەزینێ: «ئەوشەو کاکت ئەتوو پێشکێشی کاکەمەمی دەکا». یایەزین بەقەستی دەڵێ: «ئەو کاکەمەمە کوێندەرییە؟» یایەزین مزگێنیی پێ درا. ئەوێ شەوێ خۆشی وە دڵی یایەزینێ کەوت. ئەویش مزگێنیی نارد بۆ خاتوون ئەستی: «ئەوا قسێکی وا پەیدابوو لە مەنزڵی کاکم». خاتوون ئەستی دەڵێ:

«ڕەبی خولایە، زۆر شوکرانە!

بە مەخسوود بگەن ئەو نەوجوانە».

ئینجا بەکرئاغا و میر دەکەن تەگبیرانە:

میر دەڵێ: «بەکرئاغا! بڵا بیدەینێ ئەوشەو». گوتی: «قوربان! ئاغای من! ئەوشۆی مەدە. بچۆ ماڵێ، پرسێکی بکە، بە یایەزینێش بڵێ: خوشکێ، ئەمن ئەتۆم بەخشی بە کاکەمەمی؛ مەڵێ پێی نەگوتم؛ ئەگەر ڕەزا نەبی ناتدەم». گوتی: «براله! حەزێ دەکەی بمسووتێنە؛ ئەمن لە قسەی توو دەرناچم». بەکر گوتی: «قوربان ئەوشەو پەکی کەوت، بمێنێ بۆ سبحەی شەوێ ئینشاڵڵا». بەکر هەڵستا، چۆوە ماڵە خۆی. چوو لەو کووچەی لە ماڵە قەرەتاژدینیڕا دەهات بۆ ماڵە میر زێندینی. بەکر زێڕی دە باغەڵی خۆی نا؛ بە کووچەیدا هاتە خوارێ. هەر ژنێکی حیزبوو، قەحبە بوو دراوی دایە. هێندێکیان کولێجەی بۆ کردن، هێندێکیان قەندی دانێ. ئەو کووچەی سەرانسەر بۆ کرد. بەوانی گوت: «ئەگەر سبحەینێ خەبەرم دانێ:

«هەر کەس لە ماڵە خۆی بێتەدەرێ،

قورێ بەسەری خۆی کا، یەخەی بپچڕێ

بگیرێی بلّێ: هەیرۆ! یایەزین گول بوو، دەریان کرد لە شاری جزیرێ.

کاکە مەم پێ بزانێ ئەوا یایەزین گول بوو لە شاری جزیرێ دەریان کرد».

سبحەینێ ژنەکان هاتنە سەری کووچەی،

دەستیان بە گریانێ کرد. کاکەمەم لەولای هات، گوتی: «ئەوە چییە؟». ژنەکان دەلّێن:

«لە خۆمان مل بەکوێن و هەژاری،

ڕێی گوزەرانمان بڕا بەیەکجاری.

ئەورۆ سێ ڕۆژە یایەزین گول بووە؛ کەر و تێریان داوەتێ. دەریان کردووە لە شاری».

کاکەمەم دەلّێ: «جا چ بکەم، ئەمن کەلامولّلام خواردووە دەگەڵ ئەوی ڕێی دوازدە مانگ و بیست و چوار ڕۆژان هاتوومە ئێرە؛ ئینجا ئەمن چ بکەم دەگەڵ گولی»

دەلّێ: «لە خۆم خەمگین و خانەوێرانێ!»

بە دلّشکستی هەلّستا چووە دیوانێ؛

جێیان بە کاکەمەمی نیشان دا؛ ئەوەی بە ئیلتفات دەزانێ.

میر ڕووی دەبەکری کرد، گوتی: «بلّا یایەزینێ بدەین بە کاکەمەمی. گوتی: «قوربان! بلّا شامێ بکەین، ئینجا قسانی لێ دەکەین». شامیان هێنا، نانیان خوارد، خەلاس بوون. میر گوتی: «قەرەتاژدین! بۆچ قسان ناکەی؟» گوتی: «قوربان! فەرمایشی تۆیە؛ هەرچی ئەتوو دەفەرمووی ئیتاعەتی دەکەم». گوتی: «قەرەتاژدین! یایەزین بەجێ و مەکانەوە ئەوا پێشکێشی کاکەمەمم کرد». کاکە مەم گوتی: «خولّایە! ئەگەر قبوولّی دەکەم دەلّێن: ناچیزەیە؛ گولی قبووڵ کرد؛ ئەگەر نامەوێ، ئەمن سوێندخۆرم دەگەڵ ئەوی». میر فەرمووی: «قەرەتاژدین! ئەوە یایەزینم بەجێ و مەکان و تالارەوە پێشکێشی کاکەمەمی کرد». کاکەمەم گوتی: «میر، ئەوە قبوولّم کرد؛ دامەوە بە توو». میر گوتی: «قەرەتاژدین! هەر ئەوجار بە کاکەمەمی دەلّێم: «کاکەمەم! ئەوا یایەزین بەجێی و تالارەوە پێشکێش بە تۆم کرد». کاکەمەم دەلّێ: «ئەوە قبوولّم کرد؛ دامەوە بە توو» میر گوتی: «ئەوە سەررا وی لێم قبوول کردی». عرفۆ، چەکۆ کەیفیان خۆش بوو؛ چونکە کاکە مەم یایەزینی

نەویست. قەرەتاژدین خەمناک ما. هەڵستا بڕوا لە ڕقی کاکەمەمی چونکە یایەزینی نەویستووە. میر فەرمووی: قەرەتاژدین، دانیشەوە؛ ئەوە کاکەمەم یایەزینی قبووڵ نەکرد لە من، ئەمن شتێکی لەوی دەخوازم، کاکەمەم بەمنی بدا». کاکە مەم گوتی: بەڵێ قوربان چ دەفەرمووی بەچاوان». گوتی «ئەتوو ئەو نۆکەرەی خۆت بە من بدە، ئەگە(*) بەنگینەیە». گوتی: «قوربان! پێشکێشت بێ».

کێ بوو، لە بەنگینی گوڵباوە،
بانگ لەسەر بانگی لێ دەداوە.
کەوڵ و گۆچانی میرمەمی ڕۆی دەناوە،
بانگ لەسەر بانگی لێ دەداوە.
دەڵێ: «ئەی خولاّیە، لە وەلایەتی غوربەت چم لێ قەوماوە!»
بەنگینە دەڵێ: «میرمەم ئەمنی بۆ بەراتێ هێناوە».
چوو کەوڵ و گۆچانی هەڵگرت لە پێش میرزێندینی ڕاوەستاوە.
کاکەمەم هەڵستا بەتاقی تەنێ بۆ ماڵە قەرەتاژدینی گەڕاوە.
ئەگەر گوێ هەڵدەخا، خاتوون ئەستی دەڵێ: «خولاّیە! چ بکەم چم لێ قەوماوە؛
«ئەگەر کاکەمەم خوشکی منی نەدەویست، بۆ کەلامولّلای دەبەر خوشکی من ناوە؟»

میرمەم ئەگەر دەچوو، ئەگەر تەماشای کرد عرفۆ و چەکۆ ساز و چەقەنەیان ڕۆناوە.

قەرەتاژدین غەمناک ماوە.
ئەگەر بەکر ئەو قسەی دەبیستن تەواوە،
بەزەریفی لە دیوانی میری هەڵستاوە،
بۆ خزمەت یایەزینێ دەچوو زۆر خۆشی بوون هەنگاوە.
بەعاستا پەردەی یایەزینێی هەڵداوە،
بەئانقەستی دەگەڕاوە بەدواوە،
یایەزین دەڵێ:

(*) ئەگە: ئەگەر.

«کابەکر! بفەرموو وەرە پێشێ، بزانم ئەوشەو لە دیوانێ چ قەوماوە».
ئەگەر بەکر وا دەزانێ، چووە کن یایەزینێ دانیشت لە دیوانێ.
یایەزین دەڵێ:
«کابەکر! بۆم بگێڕەوە بزانم، چ بووە چ سوحبەتێک کراوە».
بەکر دەڵێ:
«چ بکەم، برای توو شێت و ناتەواوە؛
ئەمن نازانم، چ بکەم برای توو نازانێ ڕێی گوزەرانێ.
حیزبابێکی خوێڕی هاتووە کەس بەمەنزڵی نازانێ،
ئەوشەو کاکی توو سێ جاری ئەتوو پێشکێش کرد، قبووڵی نەکرد لە دیوانێ».
یایەزین دەڵێ:
«پێم بڵێ، ئەو قسە چییە؛
بەکرئاغا ئەوەی قبووڵ ناکەم، ئەوە کارێکی خۆڕاییە.
ئەوەی ئەمنیان داوەتێ نێوی چییە؟»
دەڵێ «نازانم؛ کاکەمەمی پێ دەڵێن یەکی زەردەڵەی خوێڕییە!»
یایەزین دەڵێ:
«سەری بەتاڵم، ملی بەکوێنم.
بەکر، ئەوە خەتای تۆیە، سی و دوو ددانت بە گازی دەرێنم!»
بەکر دەڵێ:
«ئەمن چ بکەم، تەخسیرم چییە؟
ئەو میرمەمە پیاوێکی زۆر ناچیزەیە خوێڕییە.
برای توو پیاوان ناناسێ ئەتووی لەکن گران نییە».
ئەگەر بەکر ئەو قسەی دەکرد تەواوە،
بەزەریفی هەڵدەستا پەردەی هەڵدەگرت، دەگەڕاوە بە دواوە.
یایەزین بۆ خۆی دەگری خەمناک ماوە؛
دەڵێ: «خولایە! ئەگەر ئەو پیاوە ئەمنی نەدەویست، بۆ لە یەمەنێ کەلامولّلای دەپێش ئەمن ناوە؟

لە من مل بەکوێن و بابان وێرانێ!

سبحەینێ دەبێ ئەو کاکەمەی ببینم، بزانم ئەگەر ئەمنی نەدەویست بۆچ پادشایەتیی یەمەنێی بەجێ دەیەشت، ڕێی دوازدە مانگ و بیست و چوار ڕۆژان دەهاتە جزیرێ وێرانێ».

ڕۆژێکی سەر لە سبحەینانە،

چوار شێران لە سەربانی قەرەتاژدینی گرتووە دیوانە.

یایەزین گوتی: «بۆچی مەجمیعەی ئەو قاپان هەموو ڕۆژێ ناشۆن؛ بە پیسی دەچنە دیوانێ. کاکم هەر شەڕیەتی». بە قەرەواشانی گوت: «هەڵی گرن دەیبەمە حەوزی ماڵە کاکم؛ ئەمن دەیانشۆم ئەوڕۆ با هەموو شام و نەهاران وا بچێتە دیوانێ». خێڵەکی بەسەر خۆی کێشا ڕەپێش کەوت.

ئەویش قاپ و مەجمیعەی هەڵگرت، وەدووی کەوت.

چەکۆ دەڵێ:

«عرفۆ! قەرەتاژدین، میرمەم گیانە گیانە!

«ئەو بڵندەی بەڵەک چاو کێیە، دێتە خوارێ بۆ ڕازی کانیانە».

عرفۆ دەڵێ:

«چەکۆ! میرمەم، قەرەتاژدین، ئەزو ببم بە قوربانە!

ئەو خاتوونە ئەو خاتوونەیە، ئەگەر ئەو سێ شێرەی بەتەمانە».

یایەزین ژنخوشکی قەرەتاژدینە. ئەوان لەبەر قەرەتاژدینی شەرمیان کرد دەنگێ بکەن. قەرەتاژدین گوتی: «کەلامولڵایان بۆم بێنن». قەرەتاژدین کەلامولڵای خوارد بۆ عرفۆ، چەکۆ، کاکەمەمی گوتی: «هەتا ئەمن زیندووم یایەزین ئینگۆ هەرسێکانە؛ ئینجا هەرچی خولا داینێ ئی وی بێ». قەرەتاژدین گوتی: «بلا کاکەمەم بچێ ڕێی لێ بگرێ، نەکوو بڵێ: برا چکۆڵەم، بە پیاوم نازانن». چەکۆ گوتی: «هەر کەسێک یایەزینی پێ قایل بێ، ئەو برا گەورەمان بێ».

«ئەمە سێ برا هەبوون ئەسپ بۆزە،

هەرسێک ساحبی گورز و کەمەند و ئەسپابی قۆزە.

هەڵستە برۆ یاخولا یاری خۆت موبارەک بێ، دوامین پیرۆزە».

عرفۆ دەڵێ:

«ئەمە سێ برا هەبوون ئەسپ ئاڵە،
هەرسێک ساحبی گورز و کەمەند و شیر و مەتاڵە.
لاوە! میرمەم هەڵستە بڕۆ یاری خۆت موبارەک بێ، دوامین حەلاڵە!»
کاکەمەم هەر ڕاوەستا پووشکەی دە عەرزی دەژنی، دەنگی نەکرد.
قەرەتاژدین دەڵێ:
«میر مەم لەمنت کەوێ دەگەڵ ئەوێ سەخوونێ دەگەڵ ئەوێ تانێ!
ڕەبی خولا! ئەو برایانەت لێ نەستێنێ، هەتا خولا دەکا دیوانێ.
هەڵستە، بڕۆ دەشقەمی پیاو قسێکی لە ماشووقەی خۆی بزانێ».

بە کاکەمەمیان گوت: «هەڵستە بڕۆ». گوتی: «کوڕە ماڵ خەرانەبوو! نوێژی نیوەڕۆیە بێ، نێوەڕاستی شاری جزیرێ بێ، سێ شێری وەک ئەنگۆ ڕاوەستێ لێرە، ئەمن چلۆن پشتم دەنگۆ دەکەم، دەچم بۆ نوێژی نیوەڕۆیێ، ڕێ چلۆن لە خوشکی میری دەگرم؟ وەڵلاهی! دڵم بتۆقێ ناتوانم بچم». عرفۆ هەڵستا دەگەڵ چەکۆی، قەرەتاژدینی، لە سەربانی چوونە خوارێ؛ ئەسپی خۆیان هێنادەرێ؛ سوێندیان خوارد بە قورعانێ: «ئەگەر یایەزین قسەی دەگەڵ کاکەمەمی یەک بێ، هەرچی لە کووچان، لە سوقاقان قسێکی بکا، فزووڵی بکا، سەری دەبڕین».

کێ بوو لە کاکەمەمی گوڵباوە،
کەوڵی قاقمی بە ملی خۆیدا داوە،
گەلێکی خۆش بوون هەنگاوە.
عرفۆ دوعا و ئایەتەلکورسیی دەخوێند دەیکردن تەواوە،
هەتا دەچوو لە ڕازی کانیە لە یایەزینێ دەیکرد سەلام و سەلاوە.
یایەزین عەلێکی وە میرمەمی قەلەندەر نەداوە،
یایەزین دەڵێ:
«لاوە! لاو مەبە و تڕۆ
خەڵقی جزیرێ ئەوا لە سەربانان بوون کۆ بەکۆ
ئەگەر حاجەتی ئاوێت هەیە، دەسنوێژی خۆت هەڵگرە بڕۆ».
میر مەم دەڵێ:
«خولایە چلۆن خانەم بووە وێرانە

هەزار نەحلەت لە بابی خۆم دوامین لە بابی هەموو پیاوانە

ڕێی دوازدە مانگ و بیست و چوار ڕۆژان پادشایەتی یەمەنێ بەجێ بێڵە بە قسەی ژنان هەڵستە وەرە ئێرەکانە؛

ئێستا دەڵێ: «لاوە! ئەگەر حاجەتی ئاوێت هەیە، دەسنوێژی خۆت هەڵگرە و بڕۆ خەڵق شمر و شەیتانە».

کێ بوو لە میر مەمی گوڵباوە،

کەوڵی بە سەر شانی خۆیدا دەدا، بەعاجزی دەگەڕاوە بە دواوە. یایەزین گوتی: «خولایە! ئەوە ئەوا هات، قسەی خۆی کرد، ئەمن دڵم شکاند؛ کەلامی خولای ئەوی ناگرێ، ئەمن دەگرێ، بەجوانی دەمرم، بەکافری دەمرم. بلا بانگی کەم، بگەڕێتەوە، دەشقەم دوو قسانی دەگەڵ بکەم». یایەزین بانگ دێڵێ:

لاوە! هەی لاوە!

ئەگەر حەزرەتی جبرایلی خۆشەویستە، نیدای بۆ خۆشەویستی وی هێناوە،

لاوە ئەتوو، ئەو خولایە کە حەزرەتی مووسای لە نووری خلقەت کردووە، هەوەڵی سبحەینان هەزار و یەک کەلامی لە بارەگای خولای دەکا تەواوە؛

لاوە، بەشقی ئەو خولایەی، ئەگەر عەزرەتی عیسای ڕوحوڵڵای لە نووری خلقەت کردووە، مردووی لە قەبرستانان پێ دەژیاوە؛

لاوە هەرچەند مۆمن و مەلایکەتن دەتێنمە تکایە

بۆ خاتری من، ئەو جارەکە بگەڕێوە دواوە!»

ئەوجار کاکەمەم بە شانی ڕاستەیدا گەڕاوە،

تەمەنای لە خولای دەکرد، لە پێغەمبەری دەپاڕاوە،

هەتا دەچوو لە ڕازی کانیە لە یایەزینێ دەیکرد سەلام و سەڵاوە.

یایەزین دەڵێ:

«ئەلەیکوموسەلام وەڕەحمەتوڵڵاهی، سەر هەرتک چاوی من، میرمەم شۆڕەلاوە،

شەوێ دی، ئەگەر ئەو گێچەڵە لە دیوانێ دەقەومی بۆچی لە منی مل بەکوێنت نەگێڕاوە،

ئەلەیکوموسەلام وەڕەحمەتوڵڵاهی، سەر چاوی منی بابان وێرانێ

ئەتوو شەوێ دی بۆچی ئەمنت لە کاکم قبووڵ نەکرد لە لای دیوانێ؟

ئەگەر خۆت بە پیاو نەدەزانی بۆچی دەبەر ئەمنت دەناسی جزووی قورعانێ؟»
کاکەمەم دەڵێ:
«یایەزین، ئەتوو گەلێک ساحب خاتری
کاکەمەم نەهاتووە فینجانی قاوەی بە سەدەقەسەر وەرگری
خولا غەزەبی حەوتەبەقەی ئاسمانێ ببارێنێ لە شانی کابەکری
یایەزین! ڕۆژم لێ هەلات گەییە محەلی چێشتەنگاوێ
ڕوومەتی یایەزینێ گەلێک بەمن زەریفترن لە شووشەی گولاوێ
بریا ئەو دەست و جام بام، ئەگەر یایەزینێ دەیاوێتمەوە سەر ڕووی ئاوێ
ڕۆژم لێ هەلات، گەیوەتە نیوەڕۆیە،
ڕوومەتی یایەزینێ گەلێک زەریفترن لە گوڵی لیمۆیە
بریا دەست و جام بام، ئەگەر یایەزین بە دەستی موبارەکی دەیاوێتمە سەر ڕووی جۆیە
ڕۆژم لێ هەلات، گەیە فەسڵی ئێوارێ
ڕوومەتی یایەزینێ گەلێک زەریفترن لە دەنکی دەهەنارێ
بریا ئەو تاس و تەبەق بام، ئەگەر یایەزین بە پەنجەی موبارەکی دەیاویتمە سەر تاتەشوارێ
ڕۆژم لێ هەلات گەییە مەحەلی نوێژی شێوان
ڕوومەتی یایەزینێ گەلێک زەریفترن لە گوڵی دە مێوان
بریا ئەو دەست و جام بام و ئەگەر یایەزینێ بەپەنجەی موبارەکی دەیاویتمەوە سەر قەمبەڵی دە لێوان
ڕەببی خولایە! ئەتوو ڕەحمبەری، دەگەڵ یایەزینێ چیدی نەنبێ نێوان
ڕۆژم لێ هەلات گەیوەتەوە نوێژی خەوتنێ
ڕوومەتی یایەزینێ گەلێک زەریفترن لە گوڵێ دە سوێسنێ
ڕەببی خولاگیرم بی، ئەوێ ڕۆژێ دەکا دیوانێ دەگەڵ دیوان کردنێ
یایەزین! بە خولای، ئەمن دەست لە توو هەڵناگرم هەتا ڕۆژی مردنێ
یایەزین! ئاورم تێ بەربوو، جگەرم سووتاوە

غەریبی شارانم بەنگینەشم لێ هەڵبڕاوە
شاری یەمەنێم لە چەنگان چوو، ئەویشم دە پێناوی توو ناوە
یایەزین! ئەگەر ئاگات لێم نەبێ، زۆر خراپم لێ قەوماوە
ئەمن و توو وا لێک نابینین مراد و کاوێ
گەردنی توو گەلێک زەریفترە لە شووشەی گوڵاوێ
ئەگەر دەتوانی بە دەستی موبارەکت، زمانم شکا بمدەیە چۆڕێک ئاوێ!»
یایەزین دەڵێ:
«ملم بەکوێنە، دڵم بە تازی
«گورگ ئاوڕی میرزیندێنی گەلێک بێ ڕەزاترن لە مووی بەرازی
ئەتوو چلۆن دەتوانی بە نوێژی نیوەڕۆیە لە نێوەڕاستی شاری جزیرێ جامی ئاوێ لە من بخوازی؟»
کاکە مەم دەڵێ:
«یایەزین، هێزی جگەرم، چرای چاوانم!
ئێستا ئەمن غەریبی هەموو شارانم
لەوەش بێ تیپ و سپاتر بم، هێشتا میری برای خۆت بە مەیتەر و نۆکەری خۆم نازانم
غەریبەی شاران، لەبەر خاتری توو زۆر بێ مەکانم
هیچ کەس نازانێ یایەزین چەند جوانە
بۆم بەجێ هێشتووە تەخت و مەکانە
هەرچێکی ژنە، پێشکاریان شەیتانە
ئێستا چۆڕێکم ئاو ناداتێ؛ دەڵێ خەڵق شەیتانە»
کێ بوو لە یایەزینێ بەڵەک چاوە
دەستی دەدا جامی ئاوێ، بازنەی لە دەستی خۆی دەرهێنا، ئەنگوستیلەی لە قامکی خۆی ڕاکێشاوە
گوارەی لە گوێی خۆی دەرهێنا، دەرزی لە بەرۆکی هەڵکێشاوە، دە جامی ئاوێی ناوە
جامی لە سەرینچاوەی کانیە، هەڵدێنجا، بە دەس کاکەمەمی داوە

کاکەمەم ئاوەکەی خواردەوە، بازن و ئەنگوستیلە و کرمەک و هەمووی دە باغەڵی خۆی ناوە

جامی بەدەس یایەزینێدا. یایەزین دەڵێ: «ئینجا میرمەم دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا»

کاکەمەم دەڵێ:

«لە خۆم غەریب و خانەوێرانێ

ئێستا غەریبی شارانم کەس قەدرم نازانێ

یایەزین! بە زاتی خوڵای بە حەقی قورعانێ

ئەمن لێرە ناڕۆم هەتا دەگەڵم دانەنێی جێ ژوانێ».

یایەزین دەڵێ:

«سەری بەتاڵم، بابانی وێرانم!

چل قەرەواشم هەیە هیچ کەسێکیان بە هومێد نازانم

چ جێیان شک نابەم، نییە متمانم

بۆیە وا خەجاڵەت و سەرەوێرانم».

میرمەم دەڵێ:

«ئەمن غەریبم بەجێیەکی چاک دەزانم.

ئاورم تێ بەربوو، چۆقەم دەکەوتێ:

مەحەلی چێشتانی سوڵتانی ژوانمان میعراجی مزگەوتێ».

یایەزین دەڵێ:

«خوڵایە! چلۆن ڕووم ڕەشە، بابانم وێرانە!

مزگەوتی کاکی من لە لایەکی دیوان گیراوە؛ لێی ڕۆنیشتوون وەکیل و وەزیری کەوڵ بەشانە.

لە تەرەفی دیکەی لێی ڕۆنیشتوون سۆفیی بەرماڵ لە ملانە.

ئەوا لە میعراجی مزگەوتێ مەلا مەسەلەی دەخوێنێ لە بەحسی دنیا و قیامەتانە

لە پێشخانان نۆکەر و قەننەداری بەردەستانە

ئەگەر مزگەوتی کاکی من چۆڵ و ئەحەدولقەندەهار دەبێ، بە کوڵینچکانی بەجێ دەمێنن دوازدە کوێری حافزولقورعانە.

لە لایەکی تەکیەیە، لە تەرەفی دیکەیان خانەقاڕۆنانە
ئەوهە بۆ موسڵمانان چاکە، تێدا بێن شادەوئیمانە
یاڕەبی بە کاری توو سەد جار شوکرانە»
کێ بوو لە کاکەمەم و یایەزینی گوڵباوە
قەول و قەراریان دەبوو تەواوە
ئەوا ڕۆژ لە نیوەڕۆیە وەرگەڕاوە
میرمەم دەڵێ:
«یایەزین، عەمرەکەم! دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا»
یایەزین دەڵێ:
«توخولاّ! مەڕۆ لەکن ئەمنی هەژاری
بەنگینە لەکنت نەماوە بە خەمخواری
چ بکەم، کێ دەڵێی بنێرمە کنت بە خزمەتکاری؟»
کاکە مەم دەڵێ:
«یایەزینێ چاو جوانێ!
ڕۆحی خۆمت قوربان دەکەم دەگەڵ سەرتاپای ئێمانێ.
ئەو قسانە پێکەوە دەکەین ئینشاڵڵا سبحەیانێ».
کێ بوو لە میرمەمی گوڵباوە،
دەیگوت: «یایەزین، عەمرم! دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا»
یایەزین دەڵێ:
«چ بکەم ئەمنی قەلەندەری
میرمەم، هەڕۆ برۆ، بەخولاّت بەئامان دەدەم، بەزامن بەپێغەمبەری».
کێ بوو لە میرمەمی گوڵباوە،
بۆ خزمەت عرفۆ و چەکۆ و قەرەتاژدینی گەڕاوە
دەچوو لە هەرسێک برایان دەیکرد سەلام و سەلاّوە.
چەکۆ دەڵێ:
«ئەتوو بزانە لە کاری خولاّی ئاسمانێ

میرمەم بەخێرێیەوە لە سەفا و لە سەیرانێ
ئەو یایەزینی ئەمن تێ بەڵەدم، ساحب ئیعلایە؛ هیچ کەس مەتڵەبێی لێ نازانێ».
میرمەم دەڵێ:
«قەرەتاژدین! لێم مەدە بە شیران، مەمکوژە بە توانجان
مەرد ئەو مەردە نییە بچێتە ڕێی کچی دە کرمانجان
مەرد ئەو مەردەیە لە کیژی دە میران وەرگێڕی بازن و باجان».
عرفۆ دەڵێ:
«یاڕەبی، بەخێرێیەوە، لاوە
ئەو یایەزینی بەڵەک چاوە
لەکنم قسەی دەگەڵ هیچ کەسی نابێ تەواوە».
کاکەمەم دەڵێ:
«عرفۆ! مەمکوژە بە شیران
مەرد ئەو مەردە نییە بچێتە ڕێگای کچی دە وان فەقیران
مەرد ئەو مەردەیە بازن و گواران بستێنێ لە کیژی دە میران».
کێ بوو لە میرمەمی بەڵەک چاوە
لە عرفۆ و چەکۆ و قەرەتاژدینی دەیکرد سەڵاوە
بازن و گوارەی لە باغەڵی خۆی دەرهێنا، لە پێش ئەوانی ڕۆناوە.
دەیگوت: هەر کەسێکی ئەوەی هەڵگری، کاکەمەم نۆکەرە لە پێش دەستی ڕاوەستاوە.
قەرەتاژدین دەڵێ:
«یاخولا میرمەم نەمری!
خولاوەندی میری مەزن دەستت لە عەمری بگری!
ئەوە هەر قابیل بە تۆیە هەڵی بگری
ئەتوو گەورەی هەموانی؛ دەبێ هەرکەسە کەوشی توو لەسەر چاوی خۆی ڕابگری»
عرفۆ دەڵێ:

«میرمەم، گیانە! ئەمنت دەبمە نۆکەر لەبەردەستانە».
چەکۆ دەڵێ:
«میرمەم! بە براگەورەییی توو سەد جار شوکرانە»
ئینجا میرزێندین بە نۆکەرانی گوت: «بڕۆن کاکەمەمی بێننە ئێرەکانە».
نۆکەری میری دەهاتن بە لینگدانە
دەڵێ: «سەلاموعەلەیکوم میرمەم؛ میر فەرمووی تەشریفی موبارەکت بێتە ئێرەکانە».
ئەگەر میرمەم وا دەزانێ
عرفۆ و چەکۆ و قەرەتاژدین هەڵدەگری، دەچێ بۆ دیوانێ.
کێ بوو لە میرمەمی گوڵباوە
دەگەییە دیوانێ، لە میری دەکرد سەلام و سەڵاوە
دەڵێ: «عەلەیکوم ئەسەلام و ڕەحمەتوڵڵاهی بەخێرێی، شۆڕە لاوە!»
میر دەڵێ:
«کاکەمەم نەکەین گوفتارێ،
بلا تەختە نەردینێ بێنین ڕۆبنیشین لە قومارێ».
ڕۆدەنیشتن دوو بە دوو میرمەمی نەوجوانە
بۆ وەعدەی پێنج سەعاتی لێکیان دەدا شان بەشانە
کاکەمەم زۆری لە میری بردەوە، کردی سەری وێرانە.
گوتی: «بلا جێیان بگۆڕینەوە». گوتی: «بەڵێ، قوربان». بەکر تەگبیری کردبوو جێیان بگۆڕنەوە؛ کاکەمەمیان لەوێ هەڵستان، چووە جێی میری. میریان هێنا جێی کاکەمەمی. دیسان قوماریان کرد. میر باشاری کاکەمەمی نەکرد. میر گوتی: «بلا قاوێکی بخۆینەوە». بەکر بەدزی بە میری گوت: «بلا یایەزین بێ، قاوەی بگێڕێ». یایەزین قاوەی هێنا، گوتی: «هانێ بەنگینە بیاندەیە». میر گوتی: «یایەزین! بۆخۆت قاوەی بدە». بەکر بە میری بەدزی گوتی: «بەندێکی بانگی کاکەمەمی کە». میر دەڵێ:
«کاکەمەم، بەو خولایەی کەم بێ نسرینە،
پادشایەکی بێ شەریکە، هیچ شەریکی لە بۆ نینە

لەکن ئەمن وایە ئەوەتی لە دایک و بابی خۆت بووی هیچ دۆستی بەدڵت نینە».
میرمەم دەڵێ:
«میر دەغیلت بم، ئەمن دەبژێرم شوکرانێ
دۆستی من یەکێکە وەک عۆریەکانی لە ئاسمانێ»
میر دەڵێ:
«یاری تۆم گوێ قوتن وەک گوێ دە مشکان؛
«ئای دۆستی توو سەری هەڵنایە لەبەر ئەسپێ و ڕشکان».
میرمەم دەڵێ:
«میران! بە قوربانت بم، لێم مەگرە بەهانێ
دۆستی من یەکێکە وەک عۆرییەکانی لە ئاسمانێ
دۆستی من ئەوەیە، بووە بە ساقی قاوەی دەگێڕێ لە دیوانێ».
میر دەڵێ:
«میرمەم بەقام بە قسەی توو هیچ نییە
ئەوەتی لە بابت بووی، هیچ دۆستت نییە».
میر مەم دەڵێ:
«لە خۆم غەریب و بێکەس و خانەوێرانێ
چونکە میوانم، پێم دەکەن بوختانێ
ئەمن دەڵێم: دۆستم هەیە؛ چونکە غەریبم کەس پێم ناکا متمانێ
ئەوا قەرەتاژدین و عرفۆ و چەکۆ دەزانن، دۆستی من ئەوەیە، قاوەی دەگێڕێ لە دیوانێ».

قەرەتاژدین بە میری گوت: «ئەتوو ئەو قەحبە هێناوتە کردووتەتە ساقی لە دیوانی؟» پیلی کاکەمەمی گرت، بردیەوە بۆ ماڵێ.

یایەزین قاقەزێکی بۆ کاکەمەمی نووسی:

وەرە، تەمەنایە بکەین لە خولای، لە ساحیبی عەرز و ئاسمانێ، «کاکی من ئاشقەڕاوە، هەڵکاتە شەماڵی، لێی دا لە گۆپاڵ بارانێ.

سبحەینێ کاکم دەچێتە ڕاوی ئاهوویێ لە دەشتی گەرمیانێ.

کاکەمەم نەخۆشێک بێ هیچ کەس بە دەردی نەزانێ.
سبحەینێ چێشتانی، سوڵتانی ژوان و پەیمانمان بکەیتە لای دیوانێ.
ئینجا تەمەنایان دەکرد لە خولاّی. حەدی ماڵ نووستنان هەڵی دەکردە شەماڵی، لێی دەدا لە گۆپاڵ بارانێ. میر دەنێرێتە کن کاکەمەمی، دەڵێ: «هیچ پادشادیان ڕاوی ئاهوویان نییە سبحەینێ».
کاکەمەم دەڵێ: «عەرزی میری بکەن بەبێ فکری،
«نەخۆشێکی هێن گرانم، بەخولاّی، زین وەخۆم ناگری».
ئەگەر خەبەریان بۆ میری دەبردەوە تەواوە
دەیانگوت: «میر، قوربان! کاکەمەم نەخۆشە؛ نەخۆشێکی ناتەواوە».
بەنگینە دەڵێ:
«خانەم خەرابوو، بزانە ئاغای من بەبێ کەسی چیی لێ قەوماوە»
میر دەڵێ:
«بەنگین، مەگریە، بەبێ کاکەمەمی لێم حەرام بێ ئەو ڕاوە
بەنگین، هەڵستە، برۆ، ڕامەمێنە
دەغیلت بم، ڕاوی سبحەینێ خۆشە، خەبەرێکی میرمەمم لە بۆ بێنە
ئەگەر دەچییە ئەوێ، خەبەرێکی لەوێ وەردەگری
دەبێ بە خاتوون ئەستی خوشکم، بڵێی، تەدارەکێکی لە بۆ میرمەمی بگری
ئینشاڵڵا ئەرەسوو و لوقمان دێنمە سەرێ، نایەڵم میرمەم بە چ دەردان بمری».
کێ بوو لە بەنگینی گوڵباوە
دەهات بە گریان و بە هەشتاوە
هەتا دەگەییە میرمەمی، دەیگوت: «بە قوربانت بم کوێت ئێشاوە؟»
دەیگوت: «بەنگینە! مەترسە؛ ژوانم دەگەڵ یایەزینێ ڕۆناوە».
دڵم دەڵێی کوورەی وەستایانە، گەلێک لە جۆشە.
ئەگەر دەچییە کن میرزێندینی بڵێ: میرمەم دەردی گرانە، گەلێک نەخۆشە.»
ئەگەر بەنگین وەدەردەکەوت، ئەو خەبەرەی بۆ ئاغای خۆی دەبردەوە لە دیوانێ
دەڵێ: «میرمەم نەخۆشە، کەس بە دەوا و دەردی نازانێ».

میرزێندین دەڵێ:
«چ بکەم، لێم تێک چوو، بەبێ میرمەمی ناچمە ئەو ڕاوەی سبحەینێ».
میر دەڵێ:
«بەنگینە ئازیزم، بەنگینێکی شیرینێ!
«ئەسپان بێنەدەرێ، سواربن، بچینە کن کاکەمەمی ماڵە قەرەتاژدینێ».
بەکرئاغا دەڵێ:
«ئەتوو بۆ وا میرێکی بەستەزمانی؟
جارێ بەو شەوەی لە ماڵە قەرەتاژدینی هەڵمەستێنە ماڵ و خێزانی
دەمێکی دی سوار دەبین، سەعاتێکی ماوە لە بۆ بەری بەیانی».
میر دەڵێ:
«هۆی بەنگینە؛
دە بڵا تەدارەکی بگرن، ئەسپی من بکەنەوە زینە
ئینشاڵڵا بە سەلامەتی کاکەمەمی بۆ ماڵە قەرەتاژدینی بچینە».
کێ بوو لە بەنگینی موحتەبەرە،
ئەسپی میرزێندینی زینی لێ دەکرد، دەیکێشا تەنگ و بەرە،
تاجی و تووڵەیان بانگ دەکرد ئەوبەر ئەوبەرە،
میر دەهات؛ پێی دە ڕکێفێ دەنا. لە زینی مورەسەعی دەکەوتە سەرە؛ دەیگوت:
«بەنگینە! بە سەری من، دەپێشدا برۆ خەبەرێکی من بۆ کاکەمەمی بەرە».
کێ بوو لە میری گوڵباوە،
دەی ئاژوا بە پەلە و بە هەنگاوە،
دەهات، لە ماڵە قەرەتاژدینی دەبوو پیاوە،
دەیگوت: «کاکە! هیچ خۆت نەخۆش مەکە، وەگیر هیچ پادشایان ناکەوێ ئەو ڕەشەڕاوە»
میران ئەتوو گەلێک بێ فکری.
هەرچەن دەکەم، میرمەم خۆی لەسەر ئەسپی ڕاناگری.
میرا پەکی خۆت مەخە؛ خراپم لێ قەوماوە.

ئەمن گەلێکم پێ لە توو خۆشترە ئەو ڕاوە،
ئەمما نەخۆشێکی بێ ئیختیارم، جگەرم بڕاوە».
میر دەڵێ:
«کاکەمەم، لە خۆم نەبینم مراد و کاوێ
حوکمە دەبێ دەگەڵ خۆم بتبەمە ڕاوێ؟»
کێ بوو لە میری موحتەبەرە،
دەیگوت: «بەنگینە بڕۆ ئەسپی کاکەمەمی بێنەدەرە؛
عرفۆ و چەکۆیانم بۆ بکە خەبەرە».
بەنگین دەچوو، ئەسپی کاکەمەمی دەهێنا دەرە
خاتوون ئەستی دەڵێ:
«بەنگینە! تەنگانی شل بکێشە ئەوبەر ئەوبەرە»
ئەگەر بەنگین ئەسپی میرمەمی دەهێنا، پێی دەرکێفێ دەنا، بکەوێتە سەرە
هەرچی کردی، هێزی نەبوو قەلەندەرە
خاتوون ئەستی دەڵێ:
«براله! بە کاکەمەمی ناکرێ ئەو سەفەرە».
میرزێندین دەڵێ:
«خوشکێ لێم مەگۆڕە، لێی نابینم کاوێ؛
ئەگەر بە کۆڵێم بردبێ، کاکەمەمی دەبەمە ڕاوێ».
کاکەمەم دەلەرزی، ئەگەر لە باڵەخانەی وەدەرکەوت،
پێی دەرکێفێ نا نەچووە سەرێ، زینی ئەسپەکەی دەبەر زگی کەوت.
میر گوتی:
«تەنگەی ئەو ئەسپەی بۆ وا شلە؟ تەنگەیان توند کێشا کاکەمەمیان سوارکرد. چەند کردی؛ خۆی ڕانەگرت.
میر گوتی: «دایبەزێننەوە؛ زۆر نەخۆشە. ڕاوی ئەوڕۆ حەیفە کاکەمەم دەگەڵ نەبوو؛ بچۆ، بەکرئاغا پێی بڵێن سواربێ».
بەکر گوتی: «ئەسپەکەم شەلە؛ میر تەشریفی بڕوا؛ وڵاخێکی پەیدا دەکەم و

دەیگەمێ». بەکر نەچوو بۆ ڕاوێ، قاسیدێکی نارده سەر کاکەمەمی. کاکەمەم هەتا چێشتانێ دانیشت لە پاشان سەبر سەبر ڕۆی بۆ دیوانی میری. گەییە دیوانێ، دانیشت. یایەزین هەڵستا، هاتە خزمەت کاکەمەمی

کێ بوو لە مەم و زینی بەڵەک چاوە

یایەزین دەهات، لە کاکە مەمی دەکرد سەلام و سەڵاوە

دەیگوت: «عەلەیکوم ئەسەلام و ڕەحمەتوڵڵاهی، سەرچاوی من، خاتوونێ، کێل گەردنێی بەڵەک چاوە»

دەستیان دەستۆی یەک دەکرد، دەمیان بە دمی(*) یەکەوە ناوە.

بەکر ئاگای لێ بوو کاکەمەم هاتە دیوانێ

قاسیدی لەسەر دادەنا لە بۆ کێشک کێشانێ

کێشکی چاکیان لێ کێشاوە

هەردووک خەویان لێ دەکەوت، ئەو جووتە لاوە

میر ڕاوی دەکرد هەتا ڕۆژ وەرگەڕاوە

بانگی دەکرد:

«حەیفە، چەکۆ، کاکەمەم دەگەڵ نەبوو، پێم خۆش نەبوو ئەو ڕاوە».

ڕوویان دە ماڵێ کردەوە. قەرەتاژدین گوتی: «ئەمن دەزانم کاکەمەم دەگەڵ یایەزینێ دە دیوانێ خەوی لێ کەوتووە؛ ئەگەر هەڵی نەستێنێ، وەخەبەر نایە». بانگی کرد: «بەنگینە! وەرە تا پێت بڵێم. وەرە، ئەتوو هەڵێ؛ ئەمن ڕێت دەکەوم؛ دوور دارێکت پێدا دەدەم، مەگەڕێوە سەر دارەکەی، هەر برۆ هەتا ماڵێ. دابەزە، مەم و زینیان لە خەوێ هەڵستێنە». ئەگەر میر گوتی: «ئەوە لە داری ترسا، وا نەگەڕاوە بۆ دوایە». قەرەتاژدین دەڵێ: «ئەمن دەڵێم، میر، ئەوە نەترسا؛ ئەوە دەچێ، دادەبەزێ، دێ لە دەرکی دیوانێ بۆخۆی جڵەوی ئاغای خۆی دەگرێ». میر گوتی: «ئەوە شوێنێکی چاکە». ئەگەر بەنگینە هاتەوە، تەماشای کرد مەم و زین خەویان لێ کەوتووە، هیچ ئاگایان لە دنیایە نەبوو. گوتی: «ئەگەر هەڵیان دەستێنم، گوناهم دەگاتێ؛ ئەگەر هەڵیان ناستێنم ئێستا میر دەگاتە جێ، پێ دەزانێ، سەرمان دەبڕن».

(*) دم: دەم.

بەنگین ڕوانی: ئەوا میر هات. بەنگین دەڵێ:

«های میرمەم! لە خۆم غەریب و هەژاری
ئاورێکم دە بەدەنێ بەربوو دایگرتم بەیەکجاری
کاکەمەم، لەو خەوەی هەڵستە، کەڵێکی وەکو میری هات و گەییە قەراخ شاری
وای، لە خۆم غەریبێ و یەخسیرێ
میرمەم، لەو خەوەی هەڵستە غەریبی خۆت وەبیرێ؛
کەڵێکی وەکو میرزێندینی هات و گەییە دەروازەی جزیرێ».

کاکەمەم لە خەوێ هەڵستا گوتی: «بەنگینە ئەوە چییە؟»

گوتی مالّ خەرانەبوو! ئەوە میر گەییە جێ؛ ئەتوو بۆ هەڵناستی، لە دیوانێ بڕۆیەوە؟» گوتی: «بەنگینە! تەماشاکە، بزانە دوورە یا نیزیکە». بەنگینە چووە سەربانی، تەماشای دەکرد، کەمی مابوو، بگاتە قەراخی شاری. ئەگەر هات تەماشای کرد، مەم و زین دیسان خەویان لێ کەوتبۆوە.

بەنگین دەڵێ:

«لە خۆم غەریبێ، جگەرسووتاوێ
ئەی ئاغاکەی من لە خۆی نابینێ چ مراد و کاوێ
های لاوە، میرمەم! لەو شیرن خەوەی؛ هەڵستە کەڵێکی وەکو میری هاتەوە لە ڕاوێ
کوێنی سیامالانم دەبەرکەن بەیەکجاری
میرمەم لەو خەوەی هەڵستە؛ کەڵێکی وەکو میری هات و گەییە دەروازەی شاری
میرمەم لە خۆم غەریب و ماڵ وێرانێ
کەڵێکی وەکو میری هات و گەییە دەرکی دیوانێ».

میر جڵەوی هەڵەنگاوت، ڕاوەستا؛ گوتی: «بەنگینە، داخوڵا کاکەمەم چلۆنە؟» گوتی: «نازانم هاتوومەوە، لێرە ڕاوەستام». دەو دەمیدا بەکرئاغا هات و گەییە خزمەت میری.

بەکرئاغای گوتی: «ئاغا! بەخێرێیەوە؛ ڕاوت موبارەک بێ». میر گوتی: «بلا، بچین سەرێکی کاکەمەمی بدەین». بەکر دەیزانێ دەگەڵ یایەزینێ دە وەتاغێ دان. بەکر گوتی: «قوربان! دابەزە. پیاوی دەنێرم، بزانێ کاکەمەم چلۆنە». میر دابەزی.

ئەسپیان لێ وەرگرت، چووە ماڵێ. بەنگینە هاتەوە، بانگی کاکەمەمی دەکا دەڵێ:
«دووان ئاشق هەبوون لەمێژە
هەردووک لەبەر خەوێ ببوون هۆڕ و گێژە
هەی ئاغا! بە قوربانت بم. لەو شیرین خەوەی هەڵستە، دۆڕاندووتن هەموو نوێژە».

میر ئەگەر هاتەوە، چووە دیوانێ. کاکەمەم چاری نەبوو، یایەزینی دەبن کەوڵێ نا. پاڵی وە کوڵینچکی وەتاغێدا. عرفۆ، چەکۆ، قەرەتاژدین، بەکرئاغا هەموو هات دانیشت. میر گوتی: «ها کاکەمەم چلۆنی؟» گوتی: «قوربان! خولا بکا، ڕاوی توو موبارەک بێ! ئەمن چاکم». گوتی: «کاکەمەم! ڕاوی ئەوڕۆ چ پادشایان نەیانبوو؛ حەیفە ئەتوو دەگەڵ نەبووی». یایەزین دە گوێ کەوڵێدا کەزی خۆی بە قەرەتاژدینی نیشان دا. قەرەتاژدین ئەگەر وایزانی، نۆکەری بانگ کرد، گوتی: «بڕۆ، حەوت دەرکم هەیە؛ پووشی تێنێ، ئاوەری بدە؛ بلا ماڵە من بسووتێ».
ئاورێک هەڵستا لە سەری دنێ
یەکی دی هەڵستا لەو سەری دنێ
های ماڵە قەرەتاژدینی هەمووی سووتا بە سووتنێ
بەنگین دەڵێ:
«میر، ئاورێک دە ماڵە قەرەتاژدینی بەربوو. چ ئاورێکی بێ ئامانە!
ئەگەر هەڵنەستی، ئێستا شاری جزیرێ دەسووتێ
دەبێ وێرانە
میر ئەتوو میرێکی بێ فکری
ئەوە شەماڵ هات، ئاوری دێنێ بە سەر خانووبەرەی تودا، ڕادەبری
ئەگەر هەڵنەستی، ئێستا کۆشک و تالاری تۆش ئاوری دەگری».
میرزێندین دەڵێ:
«مەخلووقی جزیرێ، وەکیل و وەزیر، بڕۆن، دامەمێنن
هەڕاکەن، ئەو ئاورەی لە ماڵە قەرەتاژدینی وەکوژێنن»
بەنگینە دەڵێ:
«وای لە خۆم بێ سەلایە!

میرا! ئەگەر بۆخۆت هەڵنەستی، ئەو ئاورە هێن بە حوکمە، چارەی نایە».
ئەگەر میر وا دەزانێ
شەقژن کەوتە دیوانێ
میر وەدەرکەوت بە یەقینێ
ڕووی کردە ماڵە قەرەتاژدینێ
ئەگەر میر ڕۆی بە هەنگاوە
دەرک و پەنجەرەی بۆ کراوە
بەکرئاغا خۆی دەگێڕاوە
کاکەمەم لەوێ هەڵستاوە
دەگەڵ یایەزینێی بەڵەک چاوە
گوتی: «یایەزین! لەبەر بەکرشەیتانی لێکمان نەدی مراد و کاوە»
مەم و زین هاتنە پێشخانێ
دەستیان کرد بە گریانێ
کاری بەکریە، خولا دەزانێ!
میرمەم دەڵێ:
«یایەزین! چلۆن چاوان بە قەرەتاژدینی هەڵێنم،
مەگەر ئێلچییان بنێرم،
گەنج و خەزێنەی یەمەنێی بۆ بێنم».
ئەگەر لەوێ ئەو قسە بوو تەواوە.
یایەزین دەڵێ:
«کاکەمەم کارێکی زۆر گەورە لەمە قەوماوە».
دەیگوت: «یایەزین! دەست دەستۆی کەم، دوو ماچان لە کوڵمان بکەم تەواوە».
ئەگەر دەمی ڕە کوڵمەی یایەزینێ کەوت،
دەسترەی دەستانی بەربۆوە؛ ئەوی لەوێ کەوت.
بەکر هەڕا دەکا، ڕانامێنێ،
دەسترەی یایەزینێ پڕ دەداتێ دەیرفێنێ.

کاکەمەم دەڵێ:
«چ بکەم لە جەباری
بلا، بەکرە مەرگەوەڕی بکوژم بەیەکجاری؟»
یایەزین دەڵێ:
«لە خۆم بێ سەلایە
«چ بکەم، ئەورۆ کارەکە بەدە، کوشتنی بەکری بۆم پێک نایە».
میرمەم بۆ ماڵە قەرەتاژدینی چوو؛ یایەزینیش بۆ ماڵێ گەڕاوە.
کاکەمەم دەچوو لە میری و قەرەتاژدینی دەکرد سەلاوە.
ماڵە قەرەتاژدینی ئاوری گرت، مەخلووقی جزیرێی هەموو بەسەردا ڕژاوە.
قەرەتاژدینی لوڕی
بە زمانی ئارەبان دە ژنێی خوڕی:
دور، گوێتر! لانکی کوڕی(*).
خاتوون ئەستی دەڵێ:
«نە ئەو ماڵەم دەوێ نە ئەو حاڵە
نە ئەو منداڵەم دەوێ نە ئەو تفاڵە
بەو شەرتی لە دنیایە سەلامەت بن گەردنی زەرد و ڕووی پڕ لە خاڵە».
ئینجا میر دانیشت؛ ئاورەکە کوژاوە؛ ماڵە قەرەتاژدینی هەموو سووتا. میر گوتی: «وەرن، باربووی ماڵە قەرەتاژدینی بکەین».
میر گوتی: «وەتاغێکم بە هەموو شتێکەوە دایە بە قەرەتاژدینی. بەکر ئاغا؛ ئەتوو چی دەدەیێ؟» بەکر ئاغا گوتی: «قوربان! ئەمن چ نادەم». گوتی: «بەکر ئاغا! بۆچی؟» گوتی: «قوربان کەسێک ماڵە خۆی بە دەستی خۆی بسووتێنێ، ئەمن ماڵە خۆم بۆچی بدەمێ؟» میر گوتی: «ئەمن تێ ناگەم؛ ئەو قسە چییە؟» دەستی دا دەستڕەی، گوتی: «قوربان! ئەوە لە دیوانێ بوون، ئەگەر ئەتوو لە ڕاوێ هاتیەوە، کاکەمەم یایەزینی وە بن کەوڵی دابوو، قەرەتاژدین پێی زانی، ناردی ماڵە خۆی ئاور تێ بەردا؛ سووتاندی هەتا یایەزین و کاکەمەم خەلاس بن. ئەگەر بەقام پێ

(*) ئەو دێرە لە پەڕاوێزی پێشەکی ئەم کتێبەدا ڕوون کراوەتەوە.

ناکەی، ئەوە دەستـرەی یایەزین و کاکەمەمـیـیـە، لە دیوانێ لێم ئەستـاندن، نەکو بڵێی: «بەکر شـەیتانە، ئابڕووی خوشکی من دەبا»، جا ئەمـن بۆ ماڵە خۆم دەدەم بە پیاوی وا؛ قەت بووە، نۆکەر بە ئاغای خۆی غەیان ببێ. میـر گوتی: «بەکر ئاغا! ئەتوو ڕاست دەکەی، مەسڵـەحەت چییە؟ کاکەمەمی چلۆن ببەتلێنین، قـەرەتاژدین، عـرفـۆ، چەکـۆ پـێ نەزانن؟» گـوتـی: «قـوربان کـارێکی وا بکـەین، بەنگین نەزانێ». هەڵستـان چوونەوە مـاڵێ. بەکـر گوتی: «قوربان وڵاتێکمـان هەیە قەد خـەرجمـان ناداتێ؛ بلا زیندانێکی هەڵکەنین بۆ کاکەمەمی، هیچ کەس نەزانێ». بە مـانگێکی زیندانیان تەمام کرد. بەکر گوتی: «بنێرە، عرفـۆ و چەکۆ و قەرەتاژدین و بەنگینە و میرمەم بێنە ئێرە؛ مەسڵەحەتێ بکەین». ناردیان، هەموو هاتن.

میـر گوتی: «کوڕینـە! ئەمە چ بکەین؛ وڵاتێکم هەیە ئیتـاعەتێم ناکـەن، خـەرجم نادەنێ». گوتیـان: «قوربان! چ دەفەرمووی وا دەکەین». میـر گوتی: «مـەسڵـەحـەتە ئەنگۆ بـچن، کاکـەمـەمـی بۆ من بەجێ بێـڵن. بەتەنێ ئەمن عـاجـز دەبم». گوتیـان: «بەڵێ؛ تەدارەکمـان بۆ بگرە؛ لەشکرمـان بۆ وەدەرخـە. یان سـەری خـۆمـان دادەنێین یان بەجارێکی ماڵ و تاڵانت بۆ دێنین».

دەنگی لەشکریان دا لە شاری جزیرێ

سوار سوار دەبن، قۆشەن ڕاستەی لێ دەگیرێ

میر هات و ڕۆنیشت لە دیوانێ

دەڵێ: «بێنن، قەتارێ بار کەن لە گەنج خانێ

بچن ئەو وڵاتەم بۆ بەرحەق بکەن، جا دێنم شادوئیمانێ».

دەستی دەکرد لە عرفۆ و چەکۆ و بەنگینەی بە خەڵات بەخشانێ

دووبارە هەموو ئەنعامی دانێ

قەرەتاژدین، بانگیان کردە دیوانێ

خەڵاتێکی زۆر گەورەیان کرد، هەموو کەس بزانێ

ئینجا مەرەخەست کران دەبێ بڕۆن سبحەینێ.

هەڵستان بەبێ فکری،

هەرکەس دەچێتەوە مەنزڵی خۆی دەگری

ئەگەر ئەوێ شەوێ بوو تەواوە

سبحەینێ بەیانی داوە

شەیپووریان کێشا، ئاڵا هەڵکراوە

میر بۆخۆی هەڵستا بۆخۆی هاتە ئەو ناوە

لەشکریان بەڕێ کرد، لەشکرێکی عەزیمە، تەواوە.

عرفۆ و چەکۆ و قەرەتاژدین و بەنگینە ئەمانەتی میرمەمی زۆریان دەداوە؛

میر و کاکەمەم و بەکرئاغا گەڕانەوە بە دواوە.

میر بەدزی بە بەکری دەگوت:

«ئەگەر یایەزین بزانێ، کارمان ناتەواوە

دەبێ بڵێین، کاکەمەم سەرکردەی لەشکری بوو، ڕۆی بەو لاوە».

لە پاشان میرزێندین و بەکر کاکەمەمیان خستە زیندانێ

بەکر و میر پێکەوە چوونە دیوانێ.

تاژییەکی کاکەمەمی بوو؛ ئەگەر زانی کاکەمەمیان دە زیندانێ هاویشت، چووە دەرکی یایەزینێ. یایەزین دەڵێ:

«قەرەواش و کەنیزی من، ئەنگۆ گەلێک دلێرن

کاکەمەم چۆتە لەشکری، ئەو تووتکە تاژییەی گەڕاوەتەوە زۆر چاکی نیگا بدێرن».

هەموو ڕۆژێ نانیان دەدا بە تووتکە تاژییەکەی، قەپی پێدا دەکرد هەڵی دەگرت، دەیبرد بۆ کاکەمەمی دە زیندانێی داویشت. هەتا چل شەوی هەر وابوو. ڕۆژێکی مزگێنیان هێنا، لەشکر هاتەوە. یایەزین گوتی: «ئەو لەشکر هاتەوە، ئەو تووتکە تاژییە بۆ وا لاواز بووە؛ جا ئەمن چ بکەم لە خەجاڵەتی کاکەمەمی» گوتی: بێنن، لەکن ئەمن نانی بدەنێ، بزانن ئەو تووتکە تێرو نەکردووە، وا لاوازە. نانیان ئاوێتە بەرێ، قەپی پێدا کرد، هەڵی گرت و بردی. یایەزین بۆخۆی وەدووی کەوت. گوتی: «کچێ، بۆ کوێی دەبا ئەو نانەی؟» گوتیان: «قوربان! هەموو ڕۆژێ نانی دەدینێ، دەیبا، دەڕوا». تووتک گەییە سەر زیندانێ بۆی بەرداوە. ئەگەر یایەزین چوو، تەماشای کرد، پێی زانی، ئەوە زیندانە، کاکەمەم دەوێدایە. یایەزین دەگری؛ دەڵێ:

«ڕووسیا بووم، بابانم وێرانە

ئەمن لەکنم وابوو، ئەتوو سەرکردەی لەشکری، چووی بەرحەق بکەی ئەو

عێلانه».

میر مەم دەڵێ:

«یایەزین، گیانە!

چل شەوە، بە قسەی بەکری جێگام زیندانە،

شام و نەهارم بووە بە جەمی سەگانە».

یایەزین دەڵێ:

«هەی لە خۆم ڕووڕەش و بابان وێرانێ

تاقە کوڕەی براهیم پادشای یەمەنێ بێتە شاری جریرێ بە قسەی منی سەر بەتاڵ و بێ خودانێ».

میرمەم دەڵێ:

«ئەی خولا، بە ڕەحمەتی تۆم شوکرانە

ئەمن نەمزانی لە شاری جزیرێ بەکر وا شەیتانە

لە خۆم خانەخەراپ و ماڵ وێرانێ،

هیچ جوابی دیم نییە بەغەیرەز شوکرانێ

زوڵفی خۆت بکە تەناف، بزانە دەرم نایەنی لە زیندانێ.

سەری من ئەگەر دەرتهێنام، لەسەر کۆشی خۆتی دانێ

جا ئەودەمێ شوکرانەبژێرم، ئەگەر پێمەردی خولام بێنەسەرێ بۆ گیان کێشانێ».

یایەزین دەڵێ:

«ئەگەر براهیم پادشای یەمەنێ بزانێ

دێ، شاری جزیرێ وێران دەکا، لەسەری کوڕی خۆی لە حەولاد و تایفەی من دەبڕی ڕێ گوزەرانێ».

ئینجا مەلەک ڕیحان هاتووە لەولاوە،

سەرتاپا خوار خۆی دە قوڕێ هەڵکێشاوە،

دەڵێ: «یایەزین، بە قوربانت بم، ئەوە چ بووە، چ قەوماوە؟»

یایەزین دەڵێ:

«مەلەک ڕیحان، ئەتوو هاتووی، بە قوماربازی دەگری.
ئەتوو نازانی، چاک نابی، چونکە لە ئەولادی بەکری؟»
مەلەک ڕیحان دەڵێ:
«قوربانت بم، ئەمن کوێرم بوو چاوە
لە من وایە میرمەم سەرکردەی لەشکرییە چووە، ماڵ و تاڵانی هێناوە.
ئێستا سەلام لێ ڕابوو، دەڵێن: لە زیندانێدا زەلیل و مەحتەل ماوە».
ئینجا مزگێنی هات، لەشکر و قۆشەن لە شاری جزیرێ بوو بڵاوە ئینجا خەبەریان بە یایەزینێ داوە.
یایەزین ئەگەر وا دەزانێ،
سەرتاپا خوار خۆی هەڵدەکێشا دە قوڕ و خمخانێ،
بە کووچەی شاری جزیرێدا دێ، دەست دەکا بە گریانێ.
عرفۆ و چەکۆ و قەرەتاژدین ئەسپێکیان بە پێشکەش بۆ کاکەمەمی هێنابوو؛ ئەوا دەیگێڕن لە کاروانسەرایە و لە کۆڵانێ.
یایەزین دەڵێ:
«قەرەتاژدین ئاغاکەتان کوانێ»
ئەنگۆ بۆ ئاغایەتی و بەجێ هێشت، چل شەوە جەمی دەگەڵ جەمی سەگانە لە زیندانێ».
بەنگینە دەڵێ:
«ئەگەر نەمرم، بژیم، بمێنم،
دەبێ لەشکر و قۆشەنی شاری یەمەنی بێنم،
دەبێ ڕیشەی حەولادی میر و بەکری دەرێنم».
عرفۆ دەڵێ:
«ئەمن عرفۆمە،
بەرانێکی بە ئەسرۆمە،
میری برات لە شانانرا دەگرۆمە»
قەرەتاژدین دەڵێ:

«ئەمن قەرەتاژدینم،
لە پڵینگەکانی چەنگ بەخوینم
ئەگەر نەمرم، میری برات لە شانانرا دەردینم».
چەکۆش دەڵێ:
«ئەمن چەکۆیەکم بەناوە
لە سوێ میرمەمی کوێرم دەبووە هەرتک چاوە.
خوشکێ یایەزین، گلەییانم لێ مەکە، کوێرم بووە هەرتک چاوە
ئێستا دەبێ شاری جزیرێ تەخت و تاراج بکەم، بیکەم بڵاوە.
خوشکێ، پێم بڵێ، بزانم میرمەم مردووە یانە ماوە».
یایەزین دەڵێ:
«چ بکەم ئەمنی قەلەندەر و ماڵ وێرانێ
نەمردووە و نەماوە؛ ئەوە زەلیلە لەنێو زیندانێ».
ئینجا ئەو چوار شێرە بە گریان دەهاتنە خوارێ لە کۆڵانێ،
هەموویان دەهاتن، دەگەینە سەر زیندانێ.
دەیانگوت: «یایەزین! میری بکوژین یا کاکەمەمی دەرێنین لە زیندانێ؟»
یایەزین دەڵێ:
«بە قوربانو بم، دامەمێنن،
جارێ کارێکی وا بکەن کاکەمەم بۆ دەرێنن»
ئینجا یایەزین کەزیی خۆی بەعاڵقە بەعاڵقە کرد ئاوێتیە زیندانێ
کاکەمەم ئاوێتیە ئەستۆ و بنەنگڵی خۆی؛ دەستیان کرد بە هەڵکێشانێ.
یایەزین دەڵێ:
«بیدەن بەمن». سەری خۆی هەڵگرت، لەسەری کۆشی خۆی دانێ
کاکەمەم دەڵێ:
«یا ڕەبی، بە ڕەحمەتی خولای دەبژێرم شوکرانێ
یایەزین! ئەمن چاوم نابینێ؛ عرفۆ و چەکۆ و قەرەتاژدین و بەنگینە کوانێ؟»
یایەزین دەڵێ:

«جەرگم برا، کەسم نەماوە
ئەتوو نازانی، ئەوانە لە لەشکری گەڕانەوە، پاکت لە دەوریی ڕاوەستاوە؟»
کاکەمەم دەڵێ:
«پێیان بڵێ گەردنم ئازاد بکەن؛ دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا
لە توو دیدار ئاخرەت بووم، لە ئاهی دایک و بابم مەخسوودم نەبوو تەواوە».
یایەزین، ئەگەر وا دەزانێ،
دەست دەکا بە چەمبەر و گریانێ.
بە ڕەحمەتی خوڵای میوان دەهاتنە سەر کاکەمەمی بۆ گیان کێشانێ.
کێ بوو لە کاکەمەمی بەڵەک چاوە،
چاوی خۆی لە ڕووی یایەزینێ کرد بڵاوە.
عرفۆ و چەکۆ و قەرەتاژدین و بەنگینە دەست دەکەن بە گریانێ،
میرزێندین هەڵدەستا دەهاتە کن ئەوان لە دیوانێ
ئەویش وەک ئەوان دەس دەکا بە گریانێ،
دەڵێ: «خوشکێ، یایەزین! بڵا کاکەمەمی هەڵگرین بیبەینەوە دیوانێ».
بەنگین دەڵێ:
«ئەی میر، بە قوربانت بم، چ دەستانی مەکەنێ
«ئەمن ئەمانەتی براهیم پادشایە دەبێ بیبەمەوە یەمەنێ».
میر دەڵێ:
«بەنگینە، گیانە!
«ئەمن نەمزانیوە کوڕی براهیم پادشایە هاتۆتە ئێرەکانە
ئەمن دەزانم شاری یەمەنێ لەسەر ئەوی دەبێ وێرانە،
مەسڵەحەت ئەوەیە دەبێ، هەر لەکنە خۆم بێ گۆڕ و گۆڕخانە».
قەرەتاژدین دەڵێ:
«دەبێ هەر لێرە بێ، چونکە لە یایەزینێ میوانە».
عرفۆ و چەکۆ دەڵێن:
«بە دەستی خۆن دەیبەینە گۆڕخانە.

چونکە مـیـرمـەم مـاشـوقـێی یایەزینێـیـە، هەتا مـردنێ یایەزین خـوشـکی هەمووانمانە».

بەنگین دەڵێ:

«بێ ئاغا و بێ وەتەنین

چونکە میرمەم غەریبەیە، بلا بچین بۆخۆمان قەبری بۆ هەڵکەنین».

میرزێندین دەڵێ:

«خولاکەی! بەنگین چت لەو قسەی داوە

نەمزانی کوڕی براهیم پادشایە؛ کوێرم بێ هەرتک چاوە

لەمێژە ناردوومە قەبری بۆ هەڵکەناوە».

کاکەمەمیان بردە سەر تاتەشوارێ و شۆراوە،

هەڵیان گرت بۆ گۆڕخانان، لەوێ تەسلیم بەخاکێ کراوە،

بانگێکی خۆشیان لێ دا، گەڕانەوە بە دواوە.

ئینجا ئەگەر شەو بەسەردا هات هەڵی کردە ڕێژنەی بارانێ،

یایەزین ئێستا بۆ کاکەمەمی دەس دەکا بە گریانێ:

«تاقە کوڕی براهیم پادشای یەمەنی جوانەمەرگ بوو لە سەری من بابان وێرانێ

حەلاڵی دنیایەم لێ حەرام بێ هەتا خولا دەکا دیوانێ؛

چ بکەم لە خۆم ڕووسیایێ، قەلەندەرێ

بۆ دایک و بابی میرمەمی دەگەینە یەمەنێ خەبەرێ

داخولای، شاری جزیرێ دەگەڵ تۆپ و تۆپخانەی یەمەنێ چی بە سەرێ

چ بکەم، لە چەنگم دەرچوو، ئەمن مل بەکوێنێ

شاری جزیرێم لێ خرا دەکەن کەسم لە ئەولادێ نامێنێ».

کێ بوو لە بەنگینەی دڵسووتاوە،

دەهاتە خزمەت یایەزینێ دەیگوت: «یایەزین! چاوم کوێر بوو، ئاغام نەماوە».

یایەزین دەڵێ:

«بەنگینە! ئەمن بابانم خەرابوو تیرم لە جگەری دراوە».

بەنگینە دەڵێ:

«دەبێ بەبێ کەسی بڕۆم، بۆ شاری یەمەنێ، دەوڵەت زیاد و ماڵێ ئاوا».
یایەزین دەڵێ:
«هەیرۆ! چ بکەم، ئەمنی قەلەندەری
هەرۆ، برۆ بە خوڵات بە زامن دەدەم، بە ئەمانەت بە پێغەمبەری».
کێ بوو لە بەنگینی گوڵباوە،
ئەسپ و تاژی دە خمی دەنا بۆ یەمەنێ گەڕاوە.
دوازدە مانگ و بیست و چوار ڕۆژان بە شین و گریانی ئاژواوە، هەتا دەگەییە دەرکی براهیم پادشای یەمەنێ بانگ لەسەر بانگی لێ داوە».
براهیم پادشا وەدەرکەوت، دەڵێ: «بەنگین! کاکەمەم چی لێ هات و چی لێ قەوماوە؟»
دەڵێ: «براهیم پادشا، بە قوربانت بم! دەردێکی گەییە، عەمری حەقی بەجێ هێناوە».
براهیم پادشا دەڵێ:
«بەنگینە، چ دەکەی لەمنی بێ کوڕ و فەقیرێ
چ بکەم لە یەمەنێڕا چلۆن بگەمە شاری جریرێ؟»
دایکی مەمی، ئەگەر وا دەزانێ، لەشکر و قۆشەنی دەنگ داوە
هەر بەو شەوەی ئالای هەڵکرد، بەیداغی ڕاکێشاوە
بەنگین بانگ لەسەر بانگی لێ دەدا، بۆ شاری جزیرێ گەڕاوە.
بەنگین دەڵێ:
«دەڕۆم بۆ شاری جزیرێ بۆ کن ئاغاکەی نەوجوانە».
دەهاتە خوارێ دوازدە مانگ و بیست و چوار ڕۆژانە
دەهاتە دەورەی جزیرێ، داورت [؟] دایبەست تۆپ و تۆپخانە.
یایەزین ناردیە کن میرزێندینی: «مەرەخەس بفەرمووێ، دەچمە سەر قەبری کاکەمەمی». میر تەگبیری بە بەکری کرد، گوتی: «مەرخەستی بکەم، یا نەیکەم؟» گوتی: قوربان! مەرەخەستی بکە، دەزانم، بە هاواریەوە دێن؛ دەشقەم بۆ خاتری یایەزینێ خەراپەمان نەکەن». میر فەرمووی: «بلا بچێتە سەر قەبران، مەرەخەستە». یایەزین بەگریانێ چووە سەر قەبران. ئەوە یایەزین گەییە سەر

قەبری کاکەمەمی. بانگی کاکەمەمی دەکا.

دەڵێ: «خولایە، نە بەکەبرێنی، نە بەسەبرێنی

بۆخۆت گیانان دەدی، گیانان دەستێنی

کاکەمەم، عەمرەکەم، ئەتوو نابێ جارێکی سەر هەڵێنی؟»

کاکەمەم دەڵێ:

«خاتوونێ! بۆ وا شێت و کەم ئەقڵی؟

ڕوومەتی تۆم گەلێک جوانترن لە دەسرۆکەی گوڵ گوڵی

هەتا دنیا خەرا دەبێ، پیاو سەر هەڵنایەنێ لە ماڵە گڵی».

یایەزین دەڵێ:

«خولایە، بەغەیرەز ئەتوو کەس نییە بمێنی

ئەمن چیدیکەم بۆ مەجووزاتان نەژێنی

ئەمن بە کێلی کاکەمەمیەوە بمرێنی.

خولایە، ئەتوو کەریمی، قادری»

میوانی خولای دێ، ڕۆحی لە یایەزینێ وەردەگری.

خەبەریان دا بەمیرزێندینی: «یایەزین مرد». میر بە بەکری فەرمووː «برۆ، قەبری بۆ هەڵکەنن». گوتیانː «قەبری هۆ لەوێ هەڵکەنن». هەرجێکی پاچیان لێ دا بوو بەروو لە هیچ کوێ هەڵنەکەنرا؛ لەکن کاکەمەمی نەبێ. قەبریان تەواو کرد. یایەزینیان تەسلیم کرد. دایانپۆشی گوتیانː «یاڵڵا برۆینەوە». شەقژن لە قەبری کاکە مەم و یایەزینێ هات. بەکر گوتیː «ئاحا! دەست هەڵناگرن ئەوا لە قەبریش چوونە باڵی یەک»:

بەکرئاغا دەڵێ:

«میر ئەتوو میرێکی ساحب خاتری

لە هەموو کاران عەیب و عاران لە من دەگری

خوشکی قەعبەی توو لە قیامەتێش دەس لە خەڵقی هەڵناگری».

میر گوتیː «هەموو کارێکی پێ کردم، دەنجا بیکوژن»

بەکر خۆی ئاوێتە نێوانی قەبری کاکە مەم و یایەزینێ. خوێنی بەکری لە نێوانی قەبری کاکەمەم و یایەزینێ کەوت، ئێستا بوو بە زی لەوێ شین بوو.

کاری وان بوو تەواوە
عرفۆ سەرتاپا خوار خۆی دە قوڕێ ناوە
چەکۆش خۆی لە خمی داوە
بانگێکی خۆشیان لە بۆ مەم و زینان لێ داوە
بە خەمناکی هەر کەسە بۆ ماڵە خۆی ڕۆیەوە و گەڕاوە
خەبەریان بە براهیم پادشای دا، یایەزینیش مرد، لەکن کاکە مەمیان ناشت.
کێ بوو لە براهیم پادشای زەنوێرە
گوتی: «ئیدی کەس پێم نەڵێ لە پاش مەم و زینان شاری جزیرێ نیگابدێرە
سبحەینێ پاکی نوغرۆ دەکەم دەچۆمی جزیری دەکەم سەر بەرەو ژێرە».
ئینجا کە سبحەینێ بەیانی داوە
براهیم پادشا لە خەوێ هەڵستاوە
دەڵێ: «چ بکەم؟ لە عەیبەت میرمەمی کوێرم بوون هەرتک چاوە».
ڕووی تۆپ و سەربازی دە شاری جزیرێ کراوە.
بەنگینە ئاغای چووە بۆخۆی سەرکردەیە و زگی سووتاوە.
ڕووی دە ماڵە بەکری کرد؛ هەرچی گەییە سەری بڕی، سینگی هەڵێناوە.
ڕووی دە ماڵە میرزێندینی کرد، قەتی یەک خەلا نەبوو، یەکی نەماوە هەتا بەجارێکی ئاساریان بڕاوە.
جا خاتوون ئەستی کوێنی دەبەر خۆی کرد، چوو لە پێش براهیم پادشای ڕاوەستاوە،
دەڵێ: «پادشا، مەم و زین چوون، ئاساری ماڵە بابم بڕاوە».
براهیم پادشا دەستی دەستۆی خاتوون ئەستێ کرد، گوتی: «ئەتوو کچی منی ئەتووم لە جێی کاکەمەمی ڕۆناوە».
دەستی دەستۆی خاتوون ئەستی کرد، چووە سەر قەبری مەم و زینان بە بیانییەکی تەواوە.
گەینە سەرقەبران، دەگەڵ لەشکر و قۆشەنی بانگێکی خۆشیان لێ دەداوە.
کێ بوو لە براهیم پادشای نەوجوانە،
کوێرایی گەییە هەرتک چاوەکانە،

دەڵێ: «بە سەرینی پیری بەشم بێ کوڕی و زگ سووتانە.

ڕۆڵە! خاتوون ئەستی نایەمەوە شاری جزیرێ؛ شارێکی بەدقەدەمە، ویستراحەت گرانە.

ڕۆڵە! شارەکەی یەمەنێ، بێ کوڕی ئاغای و سەرەوێرانە».

خاتوون ئەستی دەڵێ:

«لە سوێ مەم و زینان وەختە وەرگەڕێم لە دینی،

ئیچ باب و برام نەماون، لەکنیان ڕۆنیشم بە پەرژینی».

براهیم پادشا دەڵێ:

«ڕۆڵە! شارەکەی جزیرێم بە بەرات دا هەتا مردنێ بە قەرەتاژدینی»

«ئینجا ئەمن کاکەمەمم چوو، هۆم کەوتۆتە بەنگینی».

قەرەتاژدین دەڵێ:

«چ بکەم براهیم پادشا؟ ئاغایەتیم پێ ناکرێ، جگەرم بڕاوە،

«خزمەتی میرمەمم گەلێک نەکرد، ئەمەگم بەهیچێ دراوە.

«خولا دەزانێ کوڕی تۆیە؛ بلا ئەمن هیچ کەسم لە شوێنەوارێ نەماوە».

سبحەینێ تەدارەکی دەگرت هەتا حەوت ڕۆژان هەر خێر و قوربانی بۆ مەم و زینان کراوە، لە پاشان ئالایان هەڵکرد و بەیداغیان ڕاکێشاوە.

جزیر بە قەرەتاژدینی تەسلیم کرا. گەڕانەوە بە دواوە.

براهیم پادشا لە حەسرەتان کوێری بوون هەرتک چاوە.

دوازدە مانگ و بیست و چوار ڕۆژان لەشکریان هێناوە بە دواوە

داخل بە شاری یەمەنێ دەبوو، هەموو کەس خۆی دە قوڕێ ناوە

بەنگینی کرد بە کوڕی خۆی و بەسەر شاری یەمەنێی داناوە.

یا ڕەببی! (ڕەحمان بەکر نەمری) بەچوار ڕۆژان ئەو بەندەی بۆ ساحبی ئاڵمانی کرد تەواوە،

ئیسای ڕوحوڵلا لەسەر ساحبی ئاڵمانی ڕاوەستاوە

ئاغای ساحب بە ساق و سەلامەتی لە هەموو دەریایان پەڕیوە لە دایک و خوشکی خۆت بکە سەلاوە.

لاس و خەزاڵ

ئەحمەد ئاغای باڵەکی چ کوڕی نەبوو. مەحموود ئاغای برای وی بوو؛ ئەویش چی نەبوو. هەردووک ژنیان عامیلەدار بوو. خولا لاسی دا بە ئەحمەد ئاغای، خانزادیشی دا بە مەحموود ئاغای. لێکیان مارەکردن؛ لاس و خانزاد. دایکی لاسی نێوی شەمێ بوو. دە ساڵان ئەحمەدئاغا وێی کەوت، مێردی پێ نەکرد. شێرێک یاغی بوو. پیاوی دەشکاند، دەیخوارد؛ ئەحمەدئاغا گوتی: «یان دەبێ ئەمنیش بخوا، یان ئەو شێرەی دەکوژم». چوار ساڵ بوو شەمێی هێنابوو، ئیلاقەی نەدەکرد. گوتی: «بۆچی ئیلاقەی من ناکەی؟» گوتی: «هەتا بە دەستی خۆت دۆخینم نەکەیەوە، ئەمن ئەتوو...»،.

ئەحمەد ئاغا سەر و بەرگی پۆشی، چووە زگ شێری. شێر دەستی بە دەعوایە کرد دەگەڵی. خولا فرسەتی ئەحمەد ئاغای دا، شێری خست. هەڵاتە سەری، سەری بڕی. ماندووبوو، لەسەر پشتی شێرەکەی نووست، خەوی لێ کەوت. لە خەڵقی بوو بە شین و گریان؛ گوتیان: «شێر ئەحمەدئاغای کوشت». ژنەکەی گوتی: «ئەمن دەچم. یان دەبێ ئەمنیش بکوژێ، یان تۆڵەی ئەحمەدئاغای دەکەمەوە». ژن دەستی دا خەنجەرێ. چووە زگ شێری. ئەگەر چوو تەماشای کرد شێر کەوتبوو؛ ئەحمەدئاغا لەسەری درێژ ببوو. گوتی: «وەڵڵاهی! ئەوە شێر شکاندوویەتی، لەسەر پشتی خۆی داناوە». تەماشای کرد سەری شێری بڕیوە؛ ئەحمەد ئاغا خەوی لێ کەوتبوو. گوتی: «خولاکەی، ئیلاقەی من نەکا؛ بزانم پیاوە یان پیاو نییە». دۆخینی دەکردەوە(١). ئینجا هەڵاتە سەری لەسەر پشتی شێری...، ئینجا لاس لەسەر پشتی شێری گووراوە. هەڵستان هاتنەوە ماڵێ.

خانزاد خان و لاس لێک مارە کرابوون؛ هەتا دوازدە ساڵان. دە پاشان ئەحمەد ئاغا مرد. مەحموود ئاغاش مرد. شەش ساڵان تازیەی ئەحمەد ئاغا و مەحموود ئاغای بوو. پاشی شەش ساڵان پیاوێک چووبوو بۆ جەڵەبی؛ چوو بۆ نێو عێلی

(١) ئەحمەدئاغا چاوی هەڵێنا؛ تەماشای کرد، ژنەکەی دۆخین دەکردەوە.

مـامــوودینان. لەوێ چاوی بە خــەزاڵێ مـەلا نـەبیــیـان کـەوتبــوو. هاتەوە، گـوتـی: «لاســەشــۆڕ عــەمـرت بە هـیـچـێ چووە». گـوتـی: «بۆچی وا دەڵێی؟» گـوتی: «مــاڵ خرانەبوو! ئەورۆ خەزاڵێ مەلا نەبییانم دیوە؛ دەگەڵ ڕۆژێ دەعوایە دەکا؛ ئیدی هەر بۆ تـوو چاکـە». لاس هـەڵسـتـا ولاتـی باڵەکـیـانـی بەجـێ یەشـت. چووە نێـو عـێلـی ماموودینان، چاوی بە خەزاڵێ بکەوێ. ئەگەر چوو لەوێ دابەزی، جڵەویان گرت و ولاغـەکـەیان بـەسـتـەوە. بۆخـۆی چـووە خـزمـەت مــەلا نـەبـی؛ گـوتـی: «هـا بابم کوێندەری؟» گوتی: «قـوربان! هاتوومـە نۆکـەریـێ». گوتی: «خـەڵقی کـوێـی، کـوڕی کێی؟» گـوتی «قوربان! لـە گـەرمێنێ هـاتووم». مـەلا نەبی گـوتی: «ئەحـمـەد ئاغـا و مـەحمـوود ئاغـای باڵەکی دەناسی؟» گـوتی: «قـوربان خێر؛ خـەڵکی عێلی وان نیم». گـوتـی: «قـەنـنـەداری دەتوانی بکەی؟» گـوتـی: «بـەڵێ قـوربان، دەتـوانم». کـیـسـە و قـەننەیان دایە. لاس بووە قەننەداری مـەلا نەبی دە شـەوانی قەننە تێ کـرد. ڕۆژێکی خـەزاڵ هات بەپێش چاوی دا. لاس گوتی: «ئەوهـە کێیە؟» گوتیان: «ئەوهـە خـەزاڵێ مەلا نەبییانە». لاس دەڵێ:

«یای خەزاڵ، نە قەولت قەولە، نە شەرتت شەرتە، نە دینت دینە

هەزار بـاری دە نەحلـەتانت ببـێ لە پیــرە دایکێ، لە بـرا گـچکەلە، لە بابـی ڕدێن شینە

ئەمن بۆ توو دەچوومە کوێستانی عەزیم و بوزرگینە

دەسکێکی سۆسن و هەلالەم دەچنینە

دەسک بەدەسکم کردن بە ئاوریشمی دوکانێکم بەستینە

کاروانێک دەهاتەوە لە دەغڵ کڕینە

ئەمن بەو کاروانەی دا ئەو گوڵەم بۆ توو ناردینە

نازانم ئەو گوڵەت پێ گەیوە یا نەگەیینە»

خەزاڵ دەڵێ: «لاس، ئەمن ئەوانەم لە توو قبووڵ نینە.

نە ســـەری ســـەهـەندی، نـە قــووچی قـــەزەنی، نـە ڕندۆڵی زەرزان، نە ســـەری تەشوێلەی، نە مۆڵی بەرانی، نە کانیە خولای شتاقیان دەگەڵ نینە».

لاس دەڵێ: «یای خەزاڵ، چۆمم لێ هاتن، پردم لێ هەڵوەشینە.

ئەمن مەلەوانێک نەبووم لە گۆمی دە شینە،

کیژ و کوڕی هەمزاغایان، لە من و توو دڵ بەدنیاتر بوون، بە پێشی من و توو سەری ئەو گوڵانەیان هەموو دەچنینە.

خولا ماڵی خێلاتی خراکا! دەگەڵ بەرگەل و مێگەلان ئەو گوڵانەیان هەموو پچڕینە،

دەستی لاسی باڵەکی قوڵە بوو، بۆ هەموو کوێستانان نەگەییە».

خەزاڵ دەڵێ: «لاس، دڵت کردووم هیلاکە

لەو گوڵانە هێندێکیان دەبەری خۆت ڕاکە

وەرە لەبەر ماڵی مەدا هەڕاکە

هێندێک دەڵێن: یا خولا پیرۆزت بێ! هێندێک دەڵێن:

موبارەکی بێ لاسی باڵەکی جوانێکی چاکە».

لاسی دەڵێ: «لە ماڵە مەلایان هەتا ماڵی سۆفییان

لە ماڵی سۆفییان هەتا ماڵی مەلا نەبییان

ئەمن دەڵێم: ببمە سەیاح؛ ڕۆمێ بگەڕێم دەگەڵ هیندییان

بریا دارێک بوومایە لە داری دە قەیسییان

بیاندامایە چەنگ وەستایان، شەقیان کێشابامایە بە مشاریان، بیاندامایە بەردەمی ڕەندە و کوشتەرییان

هەڵیان هێنابامایە بە پەڕێکی تێلتاوسی، خاسەڕەنگیان کردبام بە پوشت باڵی سپی سییان

بیاندابمایە بەر ماڵی کەوانێکی هیندییان

هەڵیان داشتبام بەرەو قووچی قەزەنێ قەندیلی مامە کۆییان

لەوێ پێیان کوشتبامایە، دە کاران، دایکی دە نێرییان

گۆپەڕکم کەوتبا لە بڵندان، شاباڵم کەوتبا لە نەوییان، لە سەری ڕێی شوان و گاوان و ناسکە بێرییان

هەڵیان گرتبام بیانبردمایە سەر ڕازی کانییان

لە خۆشییا منیان مەڕ سەرچڵ کردبایە، هاتبانایە سەر بەردی دە کانییان.

سەرێکیان نابام دە بنی تووری؛ نێوەڕاستم کەوتبا سەر زاری شیرمەشکێ لە ملی خۆیان قایم کردبام. لای دیکەم کەوتبا نێوانی هەرتک شانان؛ بەسەرمدا

هاتبایە هیزار دەگەڵ قمبەڵێکی کەزییان.

جا حەوتووێکم لەسەر بوایە مەڕەکە دەگەڵ خەڵق و خوڵای خێڵەکییان.

بێرێکی زۆر موسڵمان ئەمنی لەو عێلاتەی دزیبا؛ بەدیاری و سەوقاتی بردبامی بۆ یای خەزاڵێ مەلا نەبییان.

یای خەزاڵ بە دەستی مبارەکی وەری گرتبام، بیناردمایە کن زێڕینگەری، زێڕینگەر سەرێکی زێڕکفت کردبام، نێوەڕاستم ئەشەرەفیبەند، لای دیکەم دە دوڕ و ئەشرەفییان.

زێڕینگەر لەسەر هۆردک دەستانی ڕۆنابام، بەدیاری و ئەندام هێنابامەوە بۆ یای خەزاڵێ مەلا نەبییان.

یای خەزاڵ سەرێکی بە قوڵکی گەردنیەوە نابام، سەری دیکەم لە نێوان سینگ و مەمییان.

ئارەقە شێت و شەیدای کردبام، باوەشێنی کردبام بە پەرچەمان، فەرامۆش بوومایە بە کەزییان.

وەختێ لەوێم لێ وەڕەز دەبوو، بینابام لەنێو سندووقێکی خاسەڕەنگ، ڕۆژێ بە نوغل و نەباتی پەروەردە کردبام. شەوێ قاسید بام لە مابەینی سینگ و مەمییان.

وەختێک لەوێم لێ وەڕەز دەبوو، بیناردمایە سەر وەستایەکی گەوێڵ، دروستیان کردبام بۆ نێرتکی تەشییان. حەوت ساڵان پێی ڕستبامایە ڕانک و چۆغەڵەی مێردووتییان.

وەختێ لەوێم وەڕەز دەبوو، قەرەواش و کەنیزان، ئەمنیان لە خەزاڵێ بخواستایە، دەیگوت: ناسکە تیرێکی عەجیبە، بە کەسی ڕەوا نابینم، نەکو زەحمەت و کوێرەوەریی بدەنێ، ڕۆژی قیامەتێ خەلاس نابم لە خەجاڵەتییان.

وەختێکی لەوێم لێ وەڕەز دەبوو، بیدابامە بەر ناڵچەی کەوشی زێوان کەرت و پاری کردبام، فڕێی دابامە دەم کەوی و کانییان.

لەوێ بۆ خۆم شین بووبام بە گۆڕانگێکی شەنگەبییان. بە بنم داهاتبا گێلان و گێدان، خێڵی سوورچی و زرارییان،

هەموو هەوەڵی پایزان، ئاخری بوهاران لە بن سێبەرم ڕۆنیشتبا یای خەزاڵێ مەلانەبییان».

خەزاڵ دەڵێ:

«دڵم ڕاناوەستێ لەبەر ئەوێ غەمێ، لەبەر ئەوێ ژانێ.
ئاورێکم بەربوو دەروونێ، ئیدی کەم بەربوو دەروونخانێ،
نە بەبای دەکوژاوە نە بە بارانێ.
هاوارێکم وەبەر خولای، ئی دیکەم وەبەر پێغەمبەری ئاخرزەمانێ.
لاسە! ئەو پەرچەمانەم بۆ توو پەروەردە کردوون هەر وەک ئاوریشمی دووکانێ
ئەمن ئەو هەنیەم بۆ توو نیگاداشتی کردووە، هەزار و حەوسەد مەلایکەتی جلەوکێشە، وەک مانگی مونەوەر وایە، شەوقی داوەتە عەرز و ئاسمانێ.
ئەو برۆیانەم بۆ توو پەروەردە کردوون، دەبێ شاری هیندی بۆ بدەی بە دەرمان؛ دەستی بکەی بە وەسمە کێشانێ.
ئەو چاوانەم بۆ توو پەروەردە کردوون، دەڵێی ئەستێرەی گەلاوێژە، لە هەوشار و عەجەمان هەڵدێ، هەر ئاشقێکی بیبینێ گوناهی نامێنێ ڕۆژی ئاخرزەمانێ.
ئەو کولمانەم بۆ توو پەروەردە کردوون، دەڵێی فانۆسە لە دیوانی سوڵتانی ئەستەمبووڵێ؛ میرزای قابیل لەبەر شەبەقی وی قەڵەمی باوێتە سەر قاقەزی بۆ هەر چوار دەوڵەتان بنێرێ پۆستە و فەرمانێ.
ئەو کەپۆیەم بۆ توو پەروەردە کردووە. مەگەر هەر هەیاسی دانا مەعنای بزانێ.
ئەو لێوانەم بۆ توو پەروەردە کردوون، پیاوی تاجر مەگەر کلووری ببێ دەنا قیمەتی نازانێ.
ئەو ددانانەم بۆ توو پەروەردە کردوون. هەر ددانێکم گەوهەرێکە، هەر گەوهەرێکم قیمەتی تەواو نابێ بە شاری کشمیرد و ئێرانی.
ئەو چەنەی ڕەنگ شاخی زێرینی بۆ تۆم پەروەرد کرد. دڵم نایە دە مست وەستای ناشیی نێم، وەستایەکی باش وەستا ببێ، سەبرسەبر، نەرم نەرم، زەحمەتی نەدا لە مسقاڵ کێشانێ.
ئەو گەردنەم بۆ توو پەروەردە کردووە، دەڵێی شووشەی گولاوییە چەند خۆشە لاس و خەزاڵ لێکدی بپڕژێن، لاس بڵێ: یای خەزاڵ، ئەو شووشە گولاوێم بۆ لەسەر دەلاقە دانێ.
ئەو کەشەفەم بۆ توو پەروەردە کردووە، جووتێک لیمۆی کاڵی لەسەرن خاوریسی دارای لێ بووە بە پەردە کلیلی بۆتە دەرزیی هەشتەرخانێ.

هێندێک خاڵ لە نێوان سینگ و مەمکانم ئەو خاڵانە بەبێ مامۆستا و موستەعید دەخوێنمەوە: ئەلفن، میمن، خەتی قورعانێ.

ئەو بەژنەم بۆ توو پەروەردە کردووە. دەڵێی ڕیحانەی یەکساڵەیە، بەنی ئادەمان شەواویان لێ ناوە خوناوەکی پەڕیوەتە سەر پەلکان دەگەڵ زەردەی ڕۆژی هەوەڵی سبحەیانێ.

ئەو شلکەی ڕانانم بۆ توو پەرەوەردە کردووە، خۆی بۆ شۆڕ بکەوە، سەری خۆتی لەسەر ڕۆنێ لە ماچکردن و گەوزلێدانێ.

لاسەشۆڕ! عەمرم! وەرە. ماچانت دەمێ هیچ کەس نەزانێ.

گوێزینگی پێیانم سێوی سەر لکانە، بەئەمانەتی بەباغەوانی داون لە ئێوارەوە کێشکی لێ بکێشێ هەتاوەکو هەوەڵی سبحەیانێ.

لە سبحەینێوە کێشکی لێ بکێشێ تا عەسرێکی درەنگ مەلا دەڵێ: «ئەڵڵاهو ئەکبەر»؛ سۆفی دێننەوە شادەت و ئیمانێ.

لاس وەرە دوو ماچانت بدەمێ، یەک لەباتی زەکاتێ، ئی دیکە لەباتی کەلیمەی شادەت و ئیمانێ».

لاس دەڵێ:

یای خەزاڵ چ بکەم ئەتوو لە متبەقێ ئەمن لەلای مێردانە.

دڵم بەخەمە دەروونم سەرەوێرانە.

ئەتوو خانەخوێی ئەمن بێگانە؛

ئەگەر ڕاستە و دەمدەیەی ئەو ماچانە

شیشی لە چیغی ڕاکێشە تەشریفی موبارەکت بێتە ئیرەکانە.

خەزاڵ هات دەستی دە ستۆی لاسی کرد. نووستن پێکەوە خەویان لێ کەوت. میربداغ و میرحەمەدخانی سوورچی و زراران هاتن تاڵان و ماڵی عێلی مامووەدینیان؛ هەموویان برد. پیرێژنێک مانگای بەگوانەوە چووبوو، گەیشتە لاسی و خەزاڵێ. جنێوی دایە گوتی: «سەگباب ئەتوو دێی دەگەڵ خەزاڵێ وردە ... دەکەی، ماڵی من بەتاڵان بەرن». لاسی خەوی لێ کەوتبوو، خەزاڵ بەخەبەر بوو. خەزاڵ بەپیر پیرێژنێوە چووە؛ گوتی: «دایەپیرە مەگری، لەجیاتی مانگایەکی بیستت دەدەمێ، لەجیاتی گوێلکێکی بیستت دەدەمێ. لاس خەوی لێ کەوتووە بڵا وەخەبەر نەیە». پیرێژن گەڕاوە دیسان لەولاوە هاتەوە زگ لاسی گوتی: «حیزباب! لە وڵاتی

باڵەکیان ئەتوو... دەدا؟ ئەتوو هاتووی ماڵی من بەتاڵان دەدەی».

یای خەزاڵ بەپیریەوە چوو گوتی: «پیرێژن! دەنگی مەکە، بلا لاس وەخەبەر نەیە». پیرێژن گوتی: «وەڵڵاهی دەگۆڕی بابی لاسی دەڕیم، بۆچ مانگای من بەتاڵان بچێ» دوو قەرەواشان باوەشێنی لاسیان دەکرد، مێشی لێ نەنیشێ. ئەو قەرەواشانە دەگریان بۆ ماڵی بابیان. هەر یەکی حەزیان لە کوڕێکی دەکرد. دەیگوت: «ماڵەکەیان چوو، ئەمەیان پێ ناخوازرێ».

لاس سەری هەڵێنا گوتی: «ئەوە چییە بۆچی دەگرین؟» گوتیان: «قوربان! میربداغ و میرحەمەدخان هاتن تاڵان و ماڵی ئێرە هەموویان برد». گوتی: «دەنا خەزاڵ دەگەڵ من غەیان بووە».

لاس هەڵستا بەپەلەپەل دەیکردە لینگدانە

لاس دەڵێ: «ماڵی وێرانم وڵاتی باڵەکیانم بەجێ یەشت هاتمە ئێرەکانە.

ئێستا هەزار و چوارسەد ماڵی خۆم و مامم سەرەوێرانە

خانزادخانی حەریرێ بێ ساحێبە و بێ خودانە

داخولا، قاسیدی کێیە؟ هاتۆتە(؟) خەزاڵی چاو جوانە

نەمزانی ژن دەغەڵن پێشکاریان شەیتانە

هەڵبەت بەدزی من ناردوویانە، میربداغ و میرحەمەدخان هاتوونە ئێرەکانە.

تاڵانی عێلی مەلانەبییان دەبەن، دەڵێن: لاس منداڵ و نادانە.

دەنجا قەرەواش بڕۆن و دامەمێنن،

ماینێ شێ خزم بۆ لە بەهاربەندێ دەرێنن.

زرێی داودی، ڕمبی نەزەریم بۆ بێنن.

خەبەرێکی بە میربداغ و میرحەمەدخانی سوورچی و زراران ڕابگەیەنن،

ئەگەر هاتوون ماڵ و تاڵانی مەلانەبی دەبەن، وریابن، مەڕی خەزاڵێ لە سەرینچاوەی کانیە ئاو بدەن لە بژوێنی بلەوەڕێنن.

هەڕاکەن ماینێ شێ خەزم لە بەهار بەندێ بۆ دەرێنن؛

زینێکی مورسەتی(*) لێ بشەتێنن

(*) ڕەنگە مورەسەع بێ؟

جووتێک زەرگانم لە بۆ باڵاتەنگێ بۆ بێنن».
ئەگەر ماینێ شێ خزیان لە بەهاربەندێ دەهێنادەرە،
پێی دە ڕکێفێ دەنا، دەکەوتە سەرە
عێلی مەلانەبییان ڕادەوەستان ئەوبەر ئەوبەرە،
لە ژنانیان گریان و چەمبەرە.
لاس دەڵێ: «یای خەزاڵ! خولاکەی چەند ماچی منت لەسەرە؟»
خەزاڵ دەڵێ:
«ئاورێکم گرتووە، نییە قەرارم.
هەرچەندی دەفەرمووی، ئەمن قەرزدارم.
تالانی عێلم چوو خەجاڵەت بارم
تەخسیری من دەگرن وا گوناهکارم».
لاس دەڵێ:
«پیاوێکی نادرم،
ئەمن ماڵی ئەو عێلەی بە زامن هەڵدەگرم
دەبێ لەسەر گیسکێکی ئەو عێلەی ئەمن بمرم.
ئێستا بەئیزنی خولای، سوورچی و زرارانیشت لە بۆ دەگرم.
بەشاهید بن کەیخودا و ڕدێندارە:
بزانن یای خەزاڵ چەند ماچ بە من قەرزدارە
ئێستا بزانە چلۆن دەیکەمە کوشتن و هاوارە،
ئێستا تالانی سورچی و زراران دەگرم بەیەکجارە،
ئێستا مەڕی یای خەزاڵێ دێنمەخوارە.
لاس ئەگەر ڕکێفی لە ماینێ شێ خز داوە،
لەنێو عێلی وەدەرکەوت، چوو، لەوێ ڕاوەستاوە.
لاس بانگ دەکا دەڵێ: «داخوا، لە چ تەرەفان ماڵ نەماوە».
ئەگەر بڕێکی دی لە زینوێی چوو بەولاوە،
ئەگەر تەماشا دەکا، لەشکری میربداغ و میرحەمەخانی ڕاوەستاوە.

لاس گوتی: «یای خەزاڵ! کەس دەگەڵم نەیەتە دەعوایە،
ئەما هەرچی ژنە سەر و بەرگی ڕەش بێ، ئەتوو بۆخۆت بەرگی سپی دەبەر بکە؛
ئەگەر ئاوڕم داوە، بزانم لە کوێی». ئینجا ئەگەر لاس دەستی بە جڵەوی دادەهێنا،
چووە خوارێ بۆ مەیدانێ.
لەشکری سوورچی و زراران دەڵێ: «قاسیدی عێلی مامودینان ئەوەتانێ».
هێندێک دەڵێن: خوڵا ماڵێو بکا وێرانە،
ئەنگۆ بۆ ناپناسن کەڵەگایە، ئەوە لاسی باڵەکیانە.
لاس بانگ دێڵێ:
«هۆی میربداغ، میرحەمەخان گیانە!
تاڵانی خەزاڵو بردووە، لە بژوێنی نەلەوەڕێ، یای خەزاڵ لێم دەکا گلەییانە،
بۆخۆو تاڵان دەکەم، لێو دەکەمە ئێخسیر ماڵ و خێزانە».
میرحەمەدخان دەڵێ:
«لاسی باڵەکی! نەمرم، بژیم، بمێنم.
بە گۆڕی ئەحمەد ئاغای باڵەکیدا دەڕێنم.
ئەگەر نەمرم، دەچم وڵاتی باڵەکیان تاڵان دەکەم، خانزاد خانێ بە ئێخسیر دێنم».
لاس دەڵێ:
میربداغ، بە لاسی بزانە،
شەڕی کاوڕان نییە شەڕی بەرانە.
ژنانو دەکەمە ئێخسیر، جێ ماڵو دەکەمە سەبزیخانە.
ئەنگۆ چ هونەرێکو کردووە، هاتوونە نێو ماموودینان، دەبەن ئەو ماڵ و تاڵانە؟
مەڕی خەزاڵێ، ئەگەر لە بژوێنێ نەلەوەڕێ لێم دەکا گلەییانە،
دەبێ لە سەرینچاوەی کانیان ئاو بدرێ، حاجز نەبن بێرێ و شوانە،
ئەوە هاتمە مەیدانێ، جا حاڵی خۆت بزانە».
ئەگەر میربداغ وادەزانێ،
دەستی دەدا ڕمبی خۆی، ڕای دەکێشا مەیدانێ.

لاس دەڵێ:

«ئەمن لە مەیدانی خۆم دەبینم کاوێ؛

ئەتۆ وەرە، دەستی ماینێ شێ خز بگرە، لێم بکە سەلاوێ،

بڵێ لاسەشۆڕ، میوانی خەزاڵێم، لە دڵم دەرماوێ».

حەمەدخان دەڵێ:

«نازانی وەک پڵینگی چەنگ بەخوێنم؟

باڵدار بە ئاسمانێدا بڕوا، باڵانی دەوەرێنم؛

نازانی خەزاڵێ دەکەم بەئێخسیر، ئەتۆش بە گۆڕی ئەحمەد ئاغای باڵەکیدا دەرێنم».

لاس دەڵێ:

«های دادوبێداد، زەمانێکی ڕاگوزارە،

ئەتوو خۆت باوێ کن خەزاڵێ، حیزب باب دەشقەمێ بۆت ببێ بە تکاکارە.

ئەی میرحەمەدخان، چی دیم لێ ڕامەمێنە،

ڕۆژ ئەوە وەرگەڕا، درەنگە، زەبری خۆت بوەشێنە».

ئەگەر میربداغ دەستی دەدا زەرگی خۆی، لە تەنیشتی خۆی هەڵکێشاوە، زەرگێکی حەواڵەی لاسی دەکرد، لاس خۆی لەبەر لاداوە

ئەگەر لە قەڵبووزی پێشەوەی داوە، لە پاشەوەی قەڵتاغ شکاوە.

لاس دەستی دا ڕمبی خۆی، ڕمبێکی لە میربداغی دا، لەسەر ئەسپی فڕێ داوە؛

ڕمبی لاسی دەسەر دڵی میربداغی ماوە.

لاس بانگ دێڵێ:

«یای خەزاڵ، بووی بە دەزبێنم.

لە میربداغ و میرحەمەدخانی دەگەڵ کێهەیان سوێندخۆری تا بە دەستی بەستەت بۆ بێنم؟

هەر کێ قسەی دەگەڵ ئەتوو یەک بێ، حەمرێکەم، بەخولای! نایرەنجێنم.

ئەوی ئەتووی دەگەڵ یەک نەبی، بەخولای! سەرت بە پێشکێش بۆ دێنم».

یای خەزاڵ بانگ دێڵێ:

«هۆی لاسەشۆڕی باڵەکیانە،
ئەزت بم بە قوربان قمبەڵی دە پەڕانە،
هەرچی ئەتوو کەیفت دێنێ، وەکیلی منی بۆ من خۆشگوزەرانە».
ئەگەر لاس ئەو قسەی لە خەزاڵێ دەبیستەوە تەواوە.
ڕکێفی لە ماینی شێ خز دەدا، ڕمبی لە سینگی میربداغی هەڵدەکێشاوە.
ئەگەر میرحەمەدخان وا دەزانێ،
ڕکێفی لێ دەدا دەهاتە گۆشەی مەیدانێ.
میرحەمەدخان دەڵێ: «نەمرم، بژیم، بمێنم،
«ئەگەر نەمرم، ئینشاڵڵا، وڵاتی باڵەکیان و مامووديناتت ڕاست و چەپ بۆ تێک دەپەڕێنم،
یای خەزاڵ دەکەم بە جاریە، خانزادیش بەئێخسیری دێنم».
لاس دەڵێ:
«میرحەمەدخان، گیانە!
ئەگەر نەمرم سەرت لە مەیدانێ دەبڕم، ژنانیشو دەکەم بەقابەخانە.
ڕمبی خۆت باوێ، زەبری خۆت لێ دە؛ شەڕی بەرانی بەسەر چوو، شەری کەڵانە،
ئەگەر مەری خەزاڵێ چاک نەلەوەڕێ، کەم شیر دەبێ، بێری شکایەتم لێ دەکەن، یای خەزاڵ لێم دەکا گلەییانە:
درەنگە زەبری خۆت باوێ ئەورۆ مەیدانە!»
میرحەمەدخان ڕقی هەڵستاوە،
ئەگەر ڕمبی هەڵدەکێشا، حەواڵەی لاسی باڵەکیی داوە.
لاس سەرەزەرگێکی لە ڕمبی میرحەمەدخانی دا، لە خۆی لاداوە.
ئەگەر لاس ڕمبێکی لێ دەدا، لەو شانی چەپەی داوە.
لاس بانگ دێڵێ:
«هۆی خەزاڵێ، کێل گەردنێ بەڵەک چاوە!
ئەگەر سوێندخۆری میرحەمەدخانی، بەخوڵای لە جێی خەتەرێم نەداوە.

بنێرم ئەرەسوو و لوقمانی بێنمە سەرێ بۆت بگێڕمەوە بەدواوە.

هۆی خەزاڵی بنێرە کن میربداغ و میرحەمەدخانی، بزانە ئەو عێلە بۆچی تاڵان کراوە».

هەر جارێک ئاوڕی وەخەزاڵێ دەداوە،

یای خەزاڵ دەتگوت سپیاسییە ڕاوەستاوە.

هەرچەند عێلی سوورچی و زراری بوو، هەمووی لە بانگەی دەدا، دەگەڕاوە بەدواوە.

ئەوجار کێ بوو لاسەشۆڕی باڵەکییە.

هەڵی دەگرت میربداغ و حەمەدخانی سوورچی و زرارییە،

بەدیاری و پێشکێش دەیبردن بۆ یای خەزاڵێ مەلانەبییە.

ئەگەر لاس دەهاتە خزمەتی یای خەزاڵێ دووبارە،

سەلامی لە خەزاڵێ دەکرد ئەوجارە،

دەیگوت: «یای خەزاڵ! عەمرم، کێ لەسەر وڵاتی سوورچی و زراران دەکەیە سوورباش و ئیختیاردارە،

ئەی ئەهلی ئەو شارەی، بزانن یای خەزاڵ، چەند ماچ بەمن قەرزدارە!»

لاس دەڵێ: «بڵا بچم، ماڵ و تالانی خەزاڵێ بگێڕمەوە».

لاس ڕکێفی لێ دەدا، گەییە لەشکری سوورچی و زراران. گوتی:

«ئەی خەڵقی سوورچی و زرارانە!

بۆ خاتری بینای چاوانە

شوان و مەڕی یای خەزاڵێ کیهەیە لەوانە لە هەمووانە؟»

پێیان نیشان دەدان ئەو فەقیر و بەستەزمانە.

لاس لینگی دەدا نێو ئەوانە،

پێی شاد و شوکر دەبوونەوە ئەو شوانانە.

جا بەپیر لاسی دەهاتن ئەو خانم و خاتوونانە.

خاتوونان هەردووکیان دەڵێن: «لاسەشۆڕ؛ بتبین بەقوربانە

برا، بمانکە قەرەواشی یای خەزاڵێ مەلانەبییانە.

بلا دژمن پێمان نەکەن بێ حورمەتییانە،

پیاوێکی بنێرە سوورچی و زراران بلا ڕۆنیشێ لەسەر جێی میربداغ و میرحەمەد خانە».

لاس دەڵێ:

«خاتوونێ، خاتوونێ نەوجوانە!

جارێ مەڕی خەزاڵێ لە کوێیە؟ نەلەوەڕاوە، نەکو لێمان بکا گلەییانە».

لاس بانگی کرد: «ئەی شوانی یای خەزاڵێ مەڕی خۆت هەلاوێرە».

مەڕی خەزاڵێیان هەلاوارد؛ هەرچەندی خەڵقی سوورچی و زراران بوو، ڕەگەڵ مەڕی خەزاڵێ کەوت. باوەشێنیان دەکرد، هەتا تۆزی لێ نەکەوێ، هەتا هاتنەوە نێو عێلی ماموودینان. ئەگەر هاتنەوە میرحەمەدخان ڕمبی لە شانی درابوو. ناردیان حەکیمیان هێنا سەرێ.

حەکیم حەکیمێکی تەواوە،

میرحەمەدخانی دەرمان کرد، تا برینەکەی ساغ کراوە.

میربداغ مرد، ولاتی سوورچی و زراران بێ ئاغا ماوە.

سێ سالان میرحەمەدخان لە خزمەتی لاسی ڕاوەستاوە،

یای خەزاڵ دەڵێ: لاسەشۆڕ ئەتوو نەتزانی ئەوە بەباب و برای من لە قەڵەم دراوە؟

«مەسڵەحەت ئەوەیە، میرحەمەدخانی بگێڕینەوە بەدواوە،

ولاتی سوورچی و زراران بێ سوورباش و ئاغا ماوە».

میرحەمەدخان دەڵێ:

«لاسەشۆڕ، لاسەشۆڕی باڵەکییە!

ئەمن ولایەتی سوورچی و زراریانم بۆ چییە؟

لێرە ڕۆدەنیشم لە خزمەت تۆ و یای خەزاڵێ بەخوشک و برایەتییە،

قەت ناچمە ولایەتی سوورچی و زراران بە ئاغایەتییە».

ڕۆژێکی لاس گوتی: «ماینێ شێ خزم بۆ دەرێنن، دەچمە ڕاوێ،

خەزاڵ دەگەڵ ئەمن غەیانە، بلا لێی زیزبم، بزانم حەزێ لە کێ دەکا.

دڵم لە جۆشە، دەروونم گەلێک بیابانە،

مـاینێ شـێ خـزم بۆ بێنن، زینی مـورسـەتی باوێنە سـەرێ، بۆ بکێشن هەردووک تەنگانە،

ڕمبی نەزەریم بۆ بێنن، بیگرم بە هەموو پەنجانە،

زرێی ئاڵقـەوردم بۆ بێنن، قۆڵی خۆمی تێ هەڵکێشم، ئاڵقـەی بکەوێتە سـەری هەردووک ملانە.

مـەتاڵی حەوت قـوببەییم بۆ بێنن، تـا ڕشتـەی باوێمە هەرتک شـانە، تاژی و تولانم بۆ بانگ کەن، قەلادەم بۆ بێنن، دەستۆی هەڵکێشم، بەند و ڕستەی ئاوریشـمینم بۆ بێنن سەرێکی لە قۆڵی خۆم ببەستم، سەری دیکەی بکەم شان بەشانە،

پێ دە ڕکێفێ نێم، بکەومە سەری خوانی زینی، بە ئیزنی خولا و ڕەسوولانە،

ڕاوی خۆم باوێمە پانکە پانکەی خان تاوسی، وە نێو عێلی مامووددینانە،

کەروێشکێکی گەرمـەلانێ ببینمەوە، بیدەمە شـەقەی ڕکێفان، ناسکەی تووڵە و تاژییان، بیگرم بە هەموو دەستانە،

دەعبـایەکی بەدقەدەمە، جانەوەرێکی ناسک و نەرم و جوانە؛ بێنمەوە بـۆ خەزاڵی کێل گەردن، خەمی خۆی پێ بکا گوزەرانە».

یای خەزاڵ دەڵێ:

«دیوتە، چەند سەرم بە قوڕە، بابانم وێرانە

دیوتە چلۆن ئابڕووم چوو لەنێو عێلانە

نایەڵم بۆت بێنن دگدگ و دەمەرقۆپانە

نایەڵم بۆت دانێن جووتێک کەوشی میرزایانە

نایەڵم زرێی ئاڵقەوردت بۆ بێنن، قۆڵی خۆتی تێ هەڵکێشی، ئاڵقەی بکەویتە سەر ملانە

نایەڵم مـەتاڵی حـەوت قوببـەت بۆ بێنن، ڕشتـەی دە ستۆت کەی قوببـەی بکەوێتە نێوانی هۆرتک شانانە

نایەڵم ڕەمبی نەزەریت بۆ بێنن، بیگری بە دەستانە،

نایەڵم تاژی کـەللەزەردت بۆ بێـنن، قـەلێـدەی ئاوریشــمت بۆ بێنن، دەئەسـتـۆی تاژیەی هەڵکێشن، پێ ببێ جوانە.

نایەڵم بـەن ڕستـەی ئاوریشـمـینت بۆ بێـنن سـەری ڕستـەی دەئاڵقـەی قـەلێدەی

هەڵێنن لە قۆڵی خۆی ببەستی، بیگری بە هەموو پەنجانە،
نایەڵم پێ دە ڕکێفێ نێی، بکەویە سەر خوانی زینی، بەئیزنی خولاّ و ڕەسوولانە،
نایەڵم ڕاوی خۆت باوێیە بەڕیە و بیابانی لە دووی کەروێشکی گەرمەلانە،
دەعبایەکی ترسەنۆکە، خۆشبەزە، گەلێک بێ ئیمانە،
پشتی خۆی دە ئاوەدانییان دەکا، بەری خۆی دەکاتە چڕی سەخت و بڵند و بێ سامانە
سواری ڕاوێ ئەگەر کەروێشکی چاو پێ کەوت، بەری دەداتێ تووڵە و تاژییانە،
خولاّ و پێغەمبەری لە فکر دەچێ هەر چاوی لە تووڵە و تاژیانە،
هەر جڵەوێ شل دەکا، ڕکێفێ دەکوشێ، نە هەورازی دەپارێزێ نە بەردانە،
دەترسم دەودەمیدا بگلێ، زەرەرێ بێنێ، بابانی خەزاڵی وێرانە.
دەودەمیدا ئەرەسوو وا دەس ناکەوێ دەگەڵ حەکیمێکی وەکی لوقمانە،
بێنمە سەر لاسی باڵەکی، دەشقەمی چا بکاتەوە ئەو برینانە،
لاسەشۆڕ! وەرە دەس باوێ گەردنی زەرد، ڕاو هەر ڕاوی ماچانە».
یای خەزاڵ لاسی گێڕاوە لەو سەفەری گەورە و گرانە،
لەکنە خۆی ڕۆدەنا شان بەشانە،
باسکی خۆی دەکردە سەرین، پێکەوە دەبوون دەستەملانە.
یای خەزاڵ دەڵێ:
«لاسەشۆڕە! لاسێکی نەوجوانە،
ئەزت ببم بە قوربانە،
ڕاوی کەروێشکێ خۆشترە یانە ئەو ماچانە؟
ئینجا شەو بنوو هەتاوەکو سبحەیانێ، مەلا دەڵێ ئەڵڵاهوئەکبەر، سۆفی دێنیوە شادەت و ئیمانە».
جا سبحەیانێ کاکە لاس دەڵێ:
«یای خەزاڵێ نەوجوانە،
جا دەبێ مەرەخەس بفەرمووی، جارێکی بچمەوە نێو عێلی باڵەکیانە».
یای خەزاڵ دەڵێ:

«بەسەر ئەو هۆرتوک چاوانە!»
کێ بوو لەو خەزاڵی نەوجوانە،
تەدارەکی دەگرت بۆ لاسی باڵەکیانە،
دەیگوت: «دەینێرمەوە نێو عێلی خۆی بە وادەی چوار ڕۆژانە.
بنێرم بۆی بێن حدوودێکی بێ نیشانە،
تەدارەکی بۆ بگرم بەدڵ و بەجانە،
بۆی خەڵات بکەم ئەو نۆکەرانە،
نەبا خانزادخان لێم بکا گلەییانە».
لاس دەڵێ:
«یای خەزاڵ لەمن مەدە ئەوان تانانە،
خانزادخان لە توو ناکا ئەوان گلەییانە،
یای خەزاڵ گیانە!
ئەتوو دڵت نەترسێ بەو قسانە.
هەمووم هەروەکو دایک و خوشکانە».
یای خەزاڵ وەکو کەڵەی شەکری،
تەدارەکێکی لە بۆ لاسی باڵەکی دەگری،
ئەگەر لاس دە ئەسپابی خۆی دەفکری،
دەڵێ: «یارەبی، یای خەزاڵ لە چاوی منت کەوێ و نەمری!»
کێ بوو لە لاسی نەوجوانە،
تەدارەکی بۆ گرت بڕوا بۆ نێو عێلی باڵەکیانە،
خانزادخان دەڵێ: «ئەلحەمدولیلا شوکرانە،
لاسی باڵەکیم دێ میوانە.
ئامۆزای خۆمە سەرکردەی هەموو عێلانە
ئینجا تەدارەکی بۆ لاسی بگرن، دەیکەم بە زێڕوەشانە.
چل شەکم بۆ بێننەوە ئەویشی بۆ دەکەم بەخێر و قوربانە.
بەس نییە دژمن دەڵێ: لاسی باڵەکی هاتەوە ئێرەکانە.

دەبێن سوارە و تفەنگچییان، بدەن لە سانە
ئەلحەمدولیللا لاس هاتەوە لەنێو عێلەکەی مامووديـنانە.
خەبەری یای خەزاڵم بۆ بێنن، دەگەڵم وەکو خوشکانە.
لاسی ناردۆتەوە ئێرەکانە،
پێلاوی لەسەر ئەو چاوانە
بۆم بەتاڵ بکەن مدبەق و چادر و باڵەخانە،
لاس تەشریفی هاتۆتەوە هەموو دێنە کنی ئەو عێلانە».
ئینجا ئەگەر ئەو تەدارەکەی بۆ لاسی دەگیرێ خانزادخانی حەریرێ؛ لاس ناگاتە ماڵێ خانزادێ، لەوسەری هۆبەی جلەوی دەگیرێ.
خانزادخان دەڵێ: «لاسەشۆڕی باڵەکی! پێناودارم بی، ئەوێ ڕۆژێ دیوانی خولای دەگیرێ.
وای لە خۆم بێ باب و ئێخسیرێ،
لاسەشۆڕ! نابێ ئەتوو ئەمەگی دایکە قەڵەندەرەکەی منت وەبیرێ،
یارەبی ئەتوو وەک کاکەمەمی جوانەمەرگ بی، ئەگەر بەجێ ما لە شاری جزیرێ».
لاس سێ شەو و ڕۆژان لەنێو عێلی باڵەکیان بوو پیاوە،
قەول و قەراری دەگەڵ عێل و کەیخودای خۆی ڕۆناوە.
لاس دەڵێ: «ئەو قەراری دەگەڵ خەزاڵم کرد، جا بووە تەواوە،
کەیخودای عێلی باڵەکیان ئەوا دەڕۆم دەوڵەت زیاد و ماڵ ئاوا».
پیاوێک دەڵێ: «لاسەشۆڕ! ئاخر تەدارەکت بۆ لەکن خانزادخانی گیراوە؛
ئاخر وەرە بچینە کن ئەوی لێ بکە سلاوە؛
ئاخر دایک و بابی نین لە توو زیاتر کەسی نەماوە،
هەزار و حەوسەد ماڵی هەیە، لە سوێی توو لێی شێواوە».
لاس دەڵێ: «کەیخودا، ڕدێنسپیانە!
سوێندم بەسەری خەزاڵێ خواردووە، چی دی گیر نابم لێرانە.
ئەگەر درەنگ بچمەوە، خەزاڵ لێم دەکا گلەییانە»

کێ بوو له لاسی گەرم کۆڵاوه،
ماینێ شێ خزیان بۆ هێنا، پێی ده ڕکێفی ناوه؛
ئەگەر وەنێو زینی کەوت، ئاغایەکی تەواوه،
دەیگوت: «عێلی باڵەکیان! دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا»
خەبەر به خانزادخانی حەریرێ دراوه.
خانزاد دەڵێ: «هاوار وەبەر ئەو خولایەی دونیا و قیامەتی کردووه ڕاوەستاوه
بانگم وەبەر ئەو خولایەی حەزرەتی مووسای له نووریٚ خلقەت کردووه و ڕۆژێ هەزار و یەک کەلیمەی له بارەگای وی دەکرد تەواوه.
یارەبی لاسەشۆڕ، هەڕۆ، بڕۆ، سەر نەیەنیەوه دواوه
بزانه دەگەڵ ئەو عێل و مەخلووقەی چم لێ قەوماوه:
هەزار و حەوسەد ماڵی باڵەکان بەسەر ئەمندا بەجێ ماوه».
لاس دەنێو عێلی باڵەکیان بۆ نێو ماموودینان گەڕاوه،
ئێلچی و چەپەر مزگێنییان بۆ یای خەزاڵێ هێناوه.
قاسید دەیگوت: «یای خەزاڵ! بەسەری توو، لاس دەهاتەوه، خانزادخانی نەدی به چاوه؛
ئەگەر خەیاڵی بکەی لەبزی له لەبزی نەگەڕاوه».
خەزاڵ دەڵێ:
«یا خولا! بەخێرێتەوه تەدارەکێکی چاکی بۆ گیراوه».
لاس له زینوێ و بانووانی دەکرد ڕەشەڕاوه.
کەروێشکێکی گەرمەلانێی دەگرت بەدیاری و سەوقاتی بۆ یای خەزاڵێ هێناوه.
لاس گەییه جێ، له دەرکی چادرێ دەبوو پیاوه،
دەچوو له یای خەزاڵی دەکرد سەلام و سەڵاوه.
یای خەزاڵ دەڵێ:
«عەلەیکوموسەلام و ڕەحمەتوڵلاهی، سەرچاوی من شۆڕەلاوه،
وەره دانیشه، بزانم، له وڵاتی باڵەکیان چت داوه، چت لێ قەوماوه؟»
دەڵێ: «یای خەزاڵ بەسەری توو لەبزم ده لەبزی خانزادخانێ نەگەڕاوه؛

گەلێک گەلێکم دڵخۆشی عێلەکەی داوە.
یای خەزاڵ، زۆرت لێ خەجاڵەتم، پێشکێش و ئەنعامم بۆ توو نەهێناوە.
لە عەیبەت خانزادەخانێ هەر وەدەرکەوتم، هاتمەوە بەدواوە».
یای خەزاڵ دەڵێ:
«هیچم پێ ناوێ لاسەشۆڕ وەکازی دەستانم.
ئەمن خانەخوێ، بووی میوانم.
ئینجا تەرخان بە لە مەمکانم».
لاس لەوێ دەبێ هەتا سبحەیانێ،
ئەوێ شەوێ خۆش ڕادەبرێ دەگەڵ گوزەرانێ.
سبحەینێ خەزاڵ زویر و زگار داما. لاس لێی پرسی: «یای خەزاڵ ئەو حاجزییەت بۆ چییە؟»
یای خەزاڵ دەڵێ:
«لاسەشۆڕ! خۆ من لەبەر ئەتووم نییە،
ئەوە لە لایەکی دییە، کارێکی دییە».
گوتی: «بەسەری من، پێم بڵێ، بزانە ئەوە چییە».
یای خەزاڵ دەڵێ:
«بەسەری خۆت سوێنت داوم، چ بکەم، چارەم چییە؟
ئەگەر بێتو پێت نەڵێم، دەبێ بە غەیانەتییە،
ئەگەر درۆشت دەگەڵ بکەم، ئەوەش دەبێ بە ڕووڕەشییە،
ئەگەر لەو قسەی بگەڕێی، دەنگکردنی چاک نییە».
لاس دەڵێ:
«یای خەزاڵ! بەسەری توو هەر دەبێ پێم بڵێی چارە نییە».
یای خەزاڵ دەڵێ:
«چ بکەم ئەوەیش بۆ من دەبێتە خەم، ئەمن بابان وێرانێ
پێیان گوتم: گوڵی شۆڕانێ هەن لە چل پلەی عومانێ
چرا و لالەت ناوێ سەربەخۆ، دایسێ هەتا سبحەیانێ».

لاس دەڵێ:

«یای خەزاڵ! بزانە چۆن کارانت بۆ پێک دێنم.

یان سەری خۆم نایەنمەوە، یان گوڵی شۆڕانێت بۆ دێنم».

لاس دەڵێ:

«باینی شێ خزم بۆ دەرێن بەیەکجاری،

ڕمبی نەزەریم بۆ بێن دەگەڵ جووتە زەرگی خوندکاری،

خۆم دەسپێرم بە خولا و بە جەباری.

یا سەری خۆم دادەنێم یا گوڵی شۆڕانێ دێنم بە دیاری».

یای خەزاڵ دەڵێ:

«چ بکەم ئەمنی سەر بەتاڵ و مل بەکوێنە»

ماینی شێخزیان بۆ لە بەهاربەندێ دەرهێنا،

دە پشتیان دەکردەوە زینە،

هەگبەیان بۆ دەهێنا،

پڕیان کرد لە نانی شەکرینە.

لاس دەڵێ:

«یای خەزاڵ! ئەتوو ئەو هەگبەت بۆ چییە؟

ئەنگۆ بۆم بێن ڕمبێکی نەزەری، کەوایەکی دوولایییە.

زەواد ناچێتە سەر زاری هەتا گوڵی شۆڕانێت بۆ نەهێنم بە دیارییە».

لاس ماڵئاواییی کرد، ڕۆی. خانزادخان پێی زانی هەزار و حەوسەد ماڵێ عێل بوو، بردی لەسەر ڕێی لاسی چادریان هەڵدا.

خانزادخان گوتی: «دەیگێڕمەوە ئەوە دەینێرن بەکوشتی بدەن».

لاس ئاژوای هەتا گەیشتە عێلی خۆی، بەکن چادری خانزادخانێدا ڕۆیی گوتی: «ماڵە! چۆڕێکم ئاو بدەنێ». خانزادەخان گوتی: «سوار پیاو بە». لاس گوتی: «ناتوانم، دەبێ بڕۆم، سوێنددراوم». لاس خانزادخانی نەناسییەوە؛ جا خانزاد دەڵێ:

«ئەتوو، عەمرم، بۆچی نابی پیاوە؟

ئاخر نازانی ئەوە عێلی تۆیە بەبێ ئاغای بەجێ ماوە؟
بەقسەی ئەو قاعبەی دەتنێرنە چل پلەی عومانێ هەتا سەر نەیەنیەوە دواوە».
لاس دەڵێ:
«قاعبە! بۆ جنێوت بە خەزاڵێ دا، وات نە کرد پیاوبم، نە نانت بخۆم نە ئاوە
نازانی، سوێندخۆری خەزاڵێم هەتا گوڵی چل پلەی عومانێ نەیێنم لە هیچ کوێ
نابم پیاوە».
لە چادران دەردەچوو جا ڕکێفی لێ داوە.
خانزاد دەڵێ: «جا قوڕی کوێ وەسەری خۆ بکەم؛ ئەوجار نایەتەوە بەدواوە».
لاس ڕکێفی لێ دا تا چووە چل پلەی عومانێ.
تەماشا دەکا چوار پاڵەوان دەگەڕێن دەکەن سەیرانێ.
ئەگەر لاسەشۆڕیان دی لە زەمانی،
هەریەکە گورزێکی گەورەیان دانا لە سەر شانی
لاس دەستی دا ڕمبی نەزەری، گوتی: «بلان ئەوانە بکوژم بلا سەرکردە پێ
بزانێ،
سێیانی سەر بڕی، ئەوی دی گوێ پچڕی: «خەبەرێ بۆ سەرکردە بەرە بلا پێ
بزانێ
ئەگەر لێی پرسی، ئەوە کێ بوو، بلێ: ئەوە لاسەشۆڕی باڵەکییە؛
بە قسەی خەزاڵێ هاتووە بۆ گوڵی عومانێ،
خەبەرێ بدە بە سەرکردەکانی دی، بلا هەموو پێ بزانێ».
جا ئەگەر پاڵەوان خەبەری بە سەرکردەی داوە،
سەرکردە دەڵێ: «ئەی پاڵەوانی من، ئەوە چ بووە؟ چوو لێ قەوماوە؟»
دەڵێ: پاڵەوانێکە هاتووە لەولاوە،
دەڵێ: ئەمن لاسی باڵەکیم، موژدەی بدە بە پاڵەوانان تەواوە،
ئەمن لاسی باڵەکیم بۆ گوڵی شۆڕانی هاتووم تەواوە.
ئەگەر خەبەر بە هەموو سەرکردان دراوە،
هەمووی خڕبۆوە، هاتەوە لەولاوە،

هەمووی ئیکلامی لاسەشۆڕی باڵەکیان کێشاوە،
هەمووی لەبەر دەستی ڕاوەستان دەتگوت ئێخسیرن، لێیان قەوماوە.
دەیگوت: یان دەبێ شەڕێم دەگەڵ بکەن، یا دەبێ چل پلەی عومانێ بکەن بڵاوە.
دەیگوت: هەموو پاڵەوان و بەناوین،
دەیگوت: ئەتوو دەفەرمووی نۆکەرین ڕاوەستاوین.
دەیگوت: دەنا دە بڕۆن، ڕامەمێنن،
حوکمە دەبێ چل گوڵی شۆڕانێ بۆ بێنن.
گوڵی جسن بن خەزاڵێ نەڕەنجێنن!
بنێرن حاجی و مەلای شاری عومانێ بێنن،
حوکمە دەبێ ئەو چل پلانە هەموو بڕووخێنن».
کێ بوو لەو پاڵەوانانە تەواوە،
بەو شەوەی چل گوڵیان گوڵی شۆڕانی هێناوە،
دەسک بەدەسکیان کرد، دە هەگبەی لاسیان ناوە،
بە ئاوریشمی دووکانێ پێچراوە،
فەعلەیان هێنا چل پلە هەمووی ڕووخاوە،
خەڵکی شاری عومانێ هەموو دەستەودوعا بۆ لاسی باڵەکی ڕاوەستاوە.
لاس دەڵێ:
«خزمینە! دەوڵەت زیاد وماڵی ئاوا»
گوڵی شۆڕانی هێنا و گەڕاوە بەدواوە،
هەتا گەییە چادری خانزادخانێ، جا لەوێندەرێ، لە چادرێی لاداوە،
خانزادخان دەڵێ:
«ئامۆزا بەقوربانت بم وەرە، ببە پیاوە
وەرە، لەکن ئەمن بخۆ پاروێک نان و چۆڕێک ئاوە.
چەند ڕۆژە، دە زەحمەت دای، گەلێکت کوێرەوەری کێشاوە».
لاس دەڵێ:
«خانزادە! ناتەواوە

وات نەکرد؛ نە نانت بخۆم نە ئاوە،
«ئەتوو بۆچی جنێوت بە خەزاڵێ بەڵەک چاو داوە؟
سوێندم بە سەری خەزاڵێ خواردووە، لە هیچ کوێ نابم پیاوە».
خانزادەخان دەڵێ:
«لاسی بەڵەک چاوە!
بە قسەی ئەو قاعبەی جارێکی سەر نایەنیەوە دواوە.
هەڕۆ، بڕۆ، بە خولاّم بە زامن نەدای تەواوە
ڕەبی، لەو مەخسوودەی نەبینی مراد و کاوە»
خانزاد دەڵێ:
«لاس ئەتوو بۆ وا بێ فکری؟
نازانی، عێلاتی خۆت ئەوا بە دووت دەگری؟
هەڕۆ، بڕۆ، ڕەبی تیری چڵکنان بتگری
جەدی پێغەمبەری نەفەسی پیرخدری
یای خەزاڵ ئەو گولاّنەت بەساغ و سەلامەتی لی وەرنەگری».

ئەگەر لە خزمەت خانزادەخانێ بەڕێ بوو، تووشی دوو ڕێیان بوو یەکی ڕێی چوار ڕۆژان بوو یەکیان ڕێی شەو و ڕۆژێک بوو. ئەو ڕێی یەک ڕۆژەکەی زۆر بەترس بوو، ڕێی چوار ڕۆژەکە زۆر ئەمین بوو. لاس لە ڕێی یەک ڕۆژەی ڕۆیی، ئەو ڕێیەش ولاّتی چڵکنان بوو، کەس نەیدەوێرا بەو ڕێیەیدا بڕوا. لاس هەر ئەوەندەی زانی تیرێکیان ئاوێتێ. ئەگەر ئاوڕی داوە لە بڵندی بوو. لاس لە ژێرلاّ زەرگێکی پێدادا کوشتی. لە سەرڕا هاتە خوارێ. یەکی دی تیرێکی ئاویت، لە ڕانی لاسی دا، زینی دەگەڵ بڕی. گوتی: «وەڵڵاهی! دەری نایەنمەوە، هەتا بەدەستی خەزاڵێ دەرنەیە».

ئاژوای و هاتە خوارە.
هەتا دەگەییەوە عێلی ماموودینان ئەوجارە.
بەپیریەوە دەهات مەخلووق و یای خەزاڵێ نازدارە.
یای خەزاڵ دەڵێ:
«بەخێرێیەوە، سەر چاوی من، شۆڕەسوارە»

لاس دەڵێ:
«سەلامونعەلەیکوم دووبارە».
خەزاڵ دەڵێ:
«ئەتوو پێم بڵێ جارێ گوڵی شۆڕانێت بەبێ کوێرەوەری هێناوە؟»
گوتی: «بەبێ کوێرەوەری هاتم، ئەمما تیرێکیان لە ڕانی من داوە:
سوێندم خوارد، گوتم: دەری نایەنم، هەتا نەیبینێ خەزاڵێ بەڵەک چاوە».
خەزاڵ دەستی دا تیرەکە؛ هەرچەندی کرد بۆی هەڵنەکشاوە.
خەزاڵ دەڵێ:
«چ بکەم، چاوم کوێر بوو، سەرم دە قوڕێ نراوە».
خەزاڵ حوکمی کرد، تیرەکەی هەڵکێشاوە،
لاس بێ هۆش بوو، زمانی شکاوە.
ناردی، حەکیم و عەتاری بۆ وی هێناوە؛
حەکیمی لەسەر برینی وی داناوە؛
خەبەری بەخانزادەخانی حەرێری داوە.
گوتی: «وەڵڵاهی! نایەمە سەری، بەقسەی ئەو قەعبەی وای لێ قەوماوە.
جەهندەم! با لەوێش بڕوا بەولاوە».
کێ بوو لە لاسی بەناز و ئەرجوو،
ئەلحەمدولیللا! برینەکانی پێکەوە خۆش بوو،
لاس لەو دەردەش ڕزگار ئەوا بوو.
لاس هەڵستا بەپێی خۆی دەگەڕاوە.
ڕۆژێکی سواربوو، دەیکرد ڕەشەڕاوە،
برینەکانی چاک نەبوونەوە، سەرلەنوێ دەکولاوە.
هەرچەند حەکیمی هاتە سەرێ عیلاجی نەکراوە،
بێ هۆش بوو، زمانی شکاوە.
خەزاڵ دەنگی خەڵقی دەدا، دووبارە لە خانزادەخانێ گێڕاوە؛
خانزادەخان بە عێلەوە خۆی دە قوڕێ ناوە،

گەییە ولاتی ماموودینان، دەیگوت: «ئەوە چ لە لاسی قەوماوە؟»
دەیانگوت: «نەخۆشیێکی گەلێک تەواوە».
خەزاڵ و خانزاد دەچوونە سەر لاسی ڕۆدەنیشتن تەواوە.
خانزاد دەڵێ:
«مەلایان بانگ بکەن، بخوێنن یاسینێ
کوڕە کوڕەی باڵەکیان بانگ بکەن؛ بکەنەوە گەرمەشینێ؛
فەقێ و سۆفییان بانگ بکەن، لە خولای بپاڕێنەوە، بکەنەوە ئامین ئامینێ،
دەشقەم لاسی باڵەکی ئەوجار نەمرێ بەوێ برینێ».
خولایە! کەرەمدار و قادری!
میوانی خولای دێ، ڕووحێ لە لاسی وەردەگری،
ئەوجار بەجارێکی لاس دەمری و ڕادەبری
خانزاد و خەزاڵ قوڕێ لە خۆی دەگری.
لاسیان هەڵگرت و بردیان لە بۆ قەبری.
دە قەبریان نا، لەوێ بەجێ ماوە،
خانزادەخان بەدڵشکستی بۆ نێو عێلی باڵەکیان گەڕارە؟
خەزاڵ لەوێندەرێ بەجێ ماوە.
خولایە! ئەتوو گەورە و نادری
بڕوانە ئەقڵی (ڕەحمان بەکری)
قەدری (ساحێبی ئاڵمانی) چۆن ڕادەگری،
ڕەببی، (ساحیبی ئاڵمانی) بۆ خاتری دایک و خوشکی خۆت نەمری
***

ناسر و ماڵ ماڵ

مـەزن و میـرزاغا، ئاغـای وڵاتی کوێسـتانێ بوون. کوێسـتـانەکەش گـاگەش بـاوۆمـەر بوو. لـە بەغـدایـە دەگـەڵ کـیـای، بـرادەر بوون. سـی و دوو سـاڵان مــەزنـایەتـیی کوێستانیان کرد. جا مەزن باوۆمەر لەوان پەیدابوو؛ مەزنایەتیی لێ بڕینەوە، حەوت ساڵان مـەزن بوو. ناسـر و مـاڵ مـاڵ کوڕی مـەزن و مـیـرزاغا بـوون. گەورە بوون. مـەزن باوۆمـەر سێ کـچی بوون، یەکـێکیـان نێـوی خـاتوون تەورێزی بـوو، ئەویدی خـاتوون ئەسـمـەر، سـێیـەمین خـاتوون پەروەر. حـەزیان لە نـاسـر و مـاڵ مـاڵان کرد. خـاتوون تـەورێزی بۆ مـاڵ مـاڵی، خـاتوون ئەسـمـەر بۆ ناسـری. ناردیانـە کن مـەزن باوۆمەری، کچێمان بداتێ بۆ ناسر و مـاڵ ماڵان؛ مەزن باوۆمەر نەیدانێ. کچەکان سبـحـەینێ چوونـە سـەر کـانییە، شـیـو و کوڵێ بکەن. ناسـر و مـاڵ مـاڵ هـاتنە کن کچەکان؛ گوتیان: «ئـەوە بابو ناودا؛ وەرن دەگەڵمان، هەڵوگرین». خـاتوون تەورێزی گوتی: «ئەنگۆ پیاو نین، دە وەرن سـوێندی بۆ یەک بخۆین نە ئەمە مێردی دەکەین، نە ئـەنگۆ ژنێ بێنن. هەستن؛ بـڕۆنە بـەغـدایە کن ئـاغـای خـۆتـان؛ یان بمـرن، یان مـەنسـەبی بسـتێنن». مـاڵ مـاڵ گـوتی: «کاکە نـاسـر! بەخـوڵای، چاک دەڵێن. ئەوان لەمە بەغیرەتترن».

بازیبـەندیان لە قـۆڵی خـۆیان دەرهێنـا؛ هەر چوار سـوێندیان خـوارد. بازن و مۆرییان پێکەوە گۆڕینەوە، دەوڵەت زیادیان خواست؛ سواربوون.

کاکە ناسر دەڵێتەوە کاکە ماڵ ماڵییە:

«خوڵاکەی چییە ئەو دنیا فانییە،

دەبڵا بڕۆینە خزمەت وەزیری بەغدایە بە نۆکەرییە».

کاکە ماڵ ماڵ دەڵێتەوە کاکە ناسرییە:

«ئەمە لە خاتوون تەورێزی و خاتوون ئەسمەرێ وە چەنگن کەوت خاترجەمییە؛

جا دنیای ڕوون چ فایدەی هەیە، چی دی قبوول ناکەم ئەو حیزییە،

دەچمە کن وەزیری بەغدایە بۆ نۆکەرییە،

یان سەرم دەچێ بە یەکجارەکییە،
یان دێمەوە بەئیزنی خولای بەئاغایەتییە».
ناسر دەڵێ: «ماڵ ماڵ دڵم لە کاوە،
تیرێکیان لە بەدەنێ دام، جگەرم سووتاوە،
دایک و بابمان لە وڵاتی غوربەت بەجێ ماوە،
دەنا ئەو سەفەرە هەر بۆ من چاکە، سەفەرێکی تەواوە.
خاتوون تەورێزی؛ خوشکێ دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا»
خاتوون تەورێزی دەڵێ:
«چ بکەم، براله، لێم مەدە تانێ
هەرۆ، برۆ، بەخولات بەزامن دەدەم، بەئەمانەت بەپێغەمبەری ئاخر زەمانێ.
ئەگەر بەبێ مەنسەب بێیەوە، براله، لەو وڵاتەی ناکەی گوزەرانێ».
خاتوون ئەسمەر دەڵێ:
«ماڵ ماڵ! ئەگەر دەڕۆی، کوێرم دەبێ چاوە.
دەبێ بچنە کن دایک و بابانو، بڵێن دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا
ئەگەر ئەو گەردنو ئازا بکەن، مەخسوود و حاسڵ دەبێ، لە خزمەت میری بەغدایە کارو دەبێ تەواوە».
دەڵێ: «خوشکێ! دەترسم، بابم نەیەڵێ بچم، بڵێ: بگەڕێیەوە دواوە».
جا جووتە سوارە، سوار بوون و لەوێ گەڕانەوە بەدواوە،
هەتا دەهاتنە دەرکی دایک و بابی خۆیان لەوێ دەبوونەوە پیاوە،
ناسر و ماڵ ماڵ دەڵێن:
«دایک و بابی مە سەفەری بەغدایەمان وەبەرکەوتووە گەلێک سەفەرێکی تەواوە.
چ حەیشێک لێرە بەکوێستانێ بۆ مە ماوە؟
ئینشاڵڵا دەچینە بەغدایە، نایەینەوە هەتا کارن دەبێ تەواوە».
ناسر و ماڵ ماڵ گەلێک دەرفکری،
ئەوێ شەوێ لەکن دایک و بابانی دەگری.
دایکی ناسر و ماڵ ماڵان دەڵێن:

«ڕۆڵە! بڕۆن بەخولاو بەزامن دەدەم و دوومیِن بەحەزرەتی خدری،
ڕۆڵە! گەردنو ئازابێ، دەشقەمێ خولا دەستو بگری»
ئەگەر سوار بوون ئەو جووتە لاوە،
بانگێکی خۆشیان لێ داوە،
دەڵێن: «ولاتی کوێستانمان بەدەستەوە نەماوە.
خەڵقی خێلاتی، دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا»
ڕێی بەغدایان پێ نیشان دەدەن سەبرسەبریان داژواوە.
چەند مەنزڵیان لێ خوڕی تا بیست و چواریان دەکرد تەواوە.
وەسبحەینێڕا داخیل بەبەغدایە دەبوون ئەو جووتە لاوە؛
بەکووچە و کۆلانی بەغدایەدا دەیانئاژواوە،
هەتا دەچنە دەرکی کیای دەبوون پیاوە.
ولاغیان لێ وەرگرتن بردیاننە یەختەخانێ، وەتاغیان بەوان نیشان داوە،
هەتا سێ ڕۆژان ڕۆنیشتن پرسیاریان لێ نەکراوە.
ڕۆژێکی کیای گوتی:
«ئەو میوانە کوێندەرین، لە خزمەت میری بێژراوە».
نۆکەر گوتی:
«نازانم؛ ئەوە کوێندەرین. نایانناسم، ئەمن چم لە میوانی توو داوە
لێی پرسم بلێم خەڵقی کوێی هاتووی لەولاوە؟»
کیای فەرمووی:
«نۆکەرەکەی بێ قەیدییە؛
بچۆ بزانە ئەو میوانانە کوێندەرین، حاجەتیان چییە.
ئەوە سێ شەوە لێرەن، بۆ هیچ سوال و جەوابیان دەگەڵ ئەمن نییە؟»
کێ بوو، لە نۆکەرەی جندییە،
دەچووە کن ناسر و ماڵ ماڵی بەیەکجارەکییە،
دەڵێ: «میوانینە! میر ئەمنی ناردۆتە کن ئەنگۆ بەئێلچیگەرییە،
بزانم، ئەوە کوێندەرین و کاریان بەمن چییە».

ماڵ ماڵ دەڵێتەوە بەناسرییە:
«قاقەزێکی بۆ بنووسە بەدزییە؛
«بڵێ: ئەمە کوڕی مەزن و میرزاغای هاتووین، دەبینە نۆکەری وی بەیەکجارەکییە،
وڵاتێ کوێستانیان لێ بڕیوین، جا لە خوڵای بەرەژێر، ئەگەر چارە نەکا، هیچ هومێدی دی نییە».
دەزبەجێ ناسر قاقەزی دەنووسییە.
مۆری لە ماڵ ماڵی وەرگرت، مۆری کرد بەیەکجارەکییە.
گوتی: عەرزی بکە، خەتم ڕەوان نەبوو، ئەگەر عەیبێکی ببێ لێم نەکا بەگلەیییە.
قاقەزەکەی دا بەنۆکەری، گەڕاوە بەیەکجارەکییە،
چووە خزمەت کیای، قاقەزی لە پێش دانا گوتی: «ئەوهە چییە؟
نۆکەر گوتی:
«ئاغا، خولا بتکا ڕاوەستاوە
ئەمن چووزانم، قاقەزە بۆ توو نووسراوە».
میر قاقەزەکەی مولاعەزە کرد، داینا لەسەر چاوە،
گوتی: «ئەوە برازای مەن لێیان قەوماوە».
جا کە سبحەینێ بەیانی داوە،
تەدارەکی ناسر و ماڵ ماڵان لە ماڵی کیای گیراوە.
کیای فەرمووی:
«ئەوە مەحرەمی ماڵە مەن؛ بۆچی ئەو وەتاغە و بەوان داوە؟»
کیا وای گوت بەو نۆکەرانە:
«خەڵاتی بۆ ناسر و ماڵ ماڵی بەرن، بیانئێننە ئێرەکانە».
خەڵاتیان بۆ بردن، ئاویتیانە سەرشانانە،
ڕێی خەڵاتی کردن بەزێڕەوشانە،
لە پلیکانان دەهاتنە خوارێ ئەو نەوجوانانە،
دەچوونە خزمەت کیای بەئیکلام کێشانە،

کیا ماچی کردن، دەستی ئاویتنە ئەستۆیانە،
دەڵێ: «ڕۆڵە! بەخێرێن. ئەگەر تەنگانەو بوو، بۆچی وا درەنگ هاتنە ئێرەکانە؟
تا مەعموورم بناردایە کوێستانێ گاگەش باوۆمەری ماڵی مەزنم بکردایە تالانە؛
ئێخسیری مەزن باوۆمەرم، دەهێنا بەغدای گەورە و گرانە.
ئێستا ئەوا بۆخۆم لێرە ڕاوەستاوم؛ هەرچی ئەنگۆ دەڵێن بەسەر ئەو چاوانە.
دەبێ سبحەینێ هەڵگرن زێڕ و ماڵی من، بچنە بەغدایە، سەودایە بکەن دەگەڵ ئەو تاجرانە،
هەتا عەرزی وەزیرەلئەعزەمی دەکەم، چلۆن دەبێ ئەو کارانە.
دەڵێم: وەزیر بتبم بەقوربانە.
جووتە برازاکەی من ئاغای کوێستانێ بوون بەعەمباڵ لەو شارانە؛
خولا لێت هەڵناگرێ لە پیاوی نەجیم تێک بدەی تەخت و مەکانە».
ناسر و ماڵ ماڵ دەڵێن:
«یا ڕەبی، زۆر شوکر لە دنیایە!
ولاتی کوێستانێمان لێ بەجێ ما لە بۆ سەفایە؛
ئێستا هومێدی وەک کیامان هەیە لە بەغدایە.
جا سبحەینێ دەچینە بازاڕی، دەس دەکەین بەساد و سەودایە؛»
کە سبحەینێ بەیانی بەردا ڕۆژ سەری دەرهێناوە،
کەوڵی خۆیان بەسەر شانی خۆیاندا دەداوە،
دە هەموو شاری بەغدایە گەڕان، قێمەت و نرخی شتیان ڕۆناوە هاتنەوە ماڵی کیای، مەنزڵیان بۆ گیراوە
کیاش لە دیوانێ خەبەری بەوەزیری بەغدایە داوە.
ئەوێ شەوێ قەناعەتیان کرد؛ قاقەزی خاتوون تەورێزی و خاتوون ئەسمەرێ هاتووە لەولاوە:
«چ بکەین؛ ئەمە سوێندخۆری قورعانێین، خراپمان لێ قەوماوە!
کوردێکی کەلاش درێژی شارەزووری بەسەر خاتوون تەورێزییێ هەڵوەستاوە».
ئەو قاقەزەیان برد لە پێش کیایان داناوە.

کیا دەڵێ:
«ڕۆڵە ماڵ ماڵ! ئەو ناحەقییە لە من کراوە.
سەبرو ببێ هەتا لەکن وەزیری هەموو کارێکی دەکەم تەواوە»
هەڵستان، بۆ مەنزڵی خۆیان گەڕانەوە بەدواوە.
جا کە سبحەینێ ڕۆژ سەری دەرهێناوە،
ناسر و ماڵ ماڵ چوون لە بۆ بازارێ تەواوە،
سەودایان دەکرد، بازاڕیان وەسەر خۆیان دەگێڕاوە.
ئەوێ ڕۆژێ خێرێکی زۆریان کرد؛ پێنسەد تومانیان هێناوە.
کێ بوو، لە کیای موختاری،
دەچوو لە ناسر و ماڵ ماڵانی دەکرد پرسیارە،
دەڵێ: «ڕۆڵە! ئەورۆ چلۆنو ڕابوارد ڕۆژگارە؟»
دەڵێن: قوربان بەسایەی ئیلتیفاتی توو هاتین بەکارە.
سەودامان دەکرد هەزار بەهەزارە،
پاش موخاریجی خۆن هێناومانەتەوە ئەوجارە».
کیا دەڵێ:
«ئەمن قەت شوکرانە نابژێرم بەو کارە».
کێ بوو، لە ناسر و ماڵ ماڵی گوڵباوە،
سبحەینێ ئەگەر بەیانی دەدا، ڕۆژ سەری دەرهێناوە،
دیسان چوون لە بازاڕی بەغدایە، ساد و سەودایان بنیادناوە.
ئەگەر ڕۆژیان لێ بوو ئاوا، دووکانی هەموو کەس داخراوە،
نەیانزانی شێخی عەرەبان بۆ سەر بەغدایە هەڵستاوە،
شێخی عەرەبان دەورەی بەغدایەی گرت، چادری لێ هەڵداوە.
سبحەینێ ڕۆژ بۆوە خەبەر بۆ وەزیرەلئەعزەمی دراوە.
دەڵێن: «لەشکرێکی گەورە هاتووە، دەورەی بەغدازەمینێ گیراوە».
وەزیری بەغدایە گوتی بەئێلچییە:
«دەبڕۆ بەچەپەرییە،

بچۆ، بزانە سەرکردەی ئەو لەشکرەی کێیە، لە چی شەقییە.
ئەگەر میوانە، بۆچی نەهاتۆتە ئێرە، بەئەستۆی داهێناوم خەجاڵەتییە»
ئێلچی هەرڕای دەکرد بەهەنگاوە،
هەتا دەگەییە چادری شێخی عەرەبان، ئیکلامی دەکێشاوە،
عەرزی دەکرد: «وەزیرەلئەعزەم ئەمنی ناردۆتە کن ئەتوو تەواوە،
بۆچ هاتووە لەوێی خستووە تەواوە، ئەو خەجاڵەتییەی بەمن داوە.
ئاخر ئێرەماڵی وییە بۆ شام و نەهارم پێ نەدەبوو تەواوە؟»
شێخی عەرەبان دەڵێ:
«بەخێرێی سەرچاوانم،
عەرزی وەزیری بکە، ئەمن شێخی عەرەبانم،
ئەمن دۆست نیم، وەزیرەلئەعزەمی بەدژمن دەزانم،
ئەمن چلۆن ئەو ئێلچییە بدوێنم،
خەبەری بە وەزیرەئەعزەمی ڕادەگەیەنم؟
یا دەبێ بەغدایە بەجێ بێڵێ، یانە هەستەی حەوت ساڵانی لێ دەستێنم».
ئەگەر ئێلچی ئەو قسەی دەبیست تەواوە،
دەمودەست لەکن شێخی عەرەبان گەڕاوە،
گەییە خزمەت وەزیری، ئەو خەبەرە خۆشەی بەوی داوە.
وەزیر گوتی:
«کیا بێنن، بزانین ئەو تەگبیرە چلۆن دەکرێ تەواوە».
ئەگەر خەبەر بە کیای دراوە،
ناردی لە ناسر و ماڵ ماڵی گێڕاوە؛
دەهاتە دیوانی وەزیرلئەعزەمی، ئیکلامی کێشاوە.
کیا ڕۆدەنیشت بەعزێکیان قسە دەکرد تەواوە.
کە وەزیر سەری هەڵێنا، جووتێک غەریبە لێرە ڕاوەستاوە،
وەزیر دەڵێ:
«کیا ئەو نۆکەرانەت کەنگێ گیراوە؟»

دەڵێ: «ئەوە نۆکەری من نین، ئی توون، لێیان قەوماوە.
«مەزن باوۆمەر لە کوێستانێ دەری کردوون، هەمووی کردوون بڵاوە.
«ئێستا قەت نانی شەوێکیان بەمستەوە نەماوە».
وەزیرەلئەعزەم دەڵێ:
«جارێ چ بکەین، دەگەڵ شێخی عەرەبانمان لێ قەوماوە».
کیا دەڵێ:
«بنێرە خزمەت شێخی عەرەبان: مۆڵەتم لێ بگرێ، هیشتا کاروبارم نەبووە تەواوە».
ئەگەر کیا وای گوتییە،
وەزیرەلئەعزەم دەیناردە کن شێخی عەرەبان قاقەز و ئێلچییە،
شێخی عەرەبان فەرمووی:
«ئەمن لە هەستەی حەوت ساڵان زیاتر چی دیم تەڵەب نییە».
ئەگەر شێخی عەرەبان وای جواب داوە،
قاسیدی وەزیرەلئەعزەم بەپەلەپەل گەڕاوە،
موژدەی بۆ وەزیرەلئەعزەم هێنا دەڵێ:
«قوربان! خەرجی حەوت ساڵانم دەوێ تەواوە».
وەزیرەلئەعزەم بەوەی زۆر مەشغووڵ ماوە:
«خولایە! ئەمن هەر خەرجم لە خەڵقی نەستاندووە چم بەکەس نەداوە.
دەنگی لەشکری بەغدایە بدەن، ئینشاڵڵا سبحەینێ دەیکەم بڵاوە»
قاقەزێکی شێخی عەرەبان بۆ وەزیرلئەعزەمی هات: «هەتا مانگێکی خەرجی من بدا موخاریجم بکێشێ؛ ئەوا مۆڵەتم داوە».
وەزیرەلئەعزەمی دەکا فکرێ:
«سبحەینێ دەعوایە، موخاریجی وی بەمن نادرێ».
کێ بوو لە کیای ڕدێن سپییە؟
بانگی کردە ناسر و ماڵ ماڵییە:
«بۆچ ئەنگۆ سەرباز و قۆشەنو لە ولاتی کوێستانێ نییە؟»

کاکە ماڵ ماڵ و ناسر عەرزیان کرد بە کیای:
ئەتوو شێتی ئەقڵت نییە؟
بۆچ ئەتوو ئاگات لە دەردی مە نییە؟
بۆ نازانی، لە کوێستانێ گاگەش باوۆمەری هیچمان بەچەنگ نییە؟
بۆیە خۆمان ئەویتۆتە بەغدایە کن مامان بەنۆکەرییە،
ئەمە نابێ بچینەوە هەتا حەوت ساڵی دییە،
مەسڵەحەت ئەوەیە مەرەخەس بفەرمووی، بچنەوە سەودای بازارییە؛
جارێ وەزیرەلئەعزەم شلووقە، هیچ ئاگای لە خۆی نییە.
هەتا وەکو کیا و ناسر و ماڵ ماڵ ئەو قسەیان دەکرد تەواوە،
وەزیری بەغدایە دەنگی لەشکری خۆی داوە، دەڵێ:
«سبحەینێ شەڕە، نازانم دەگەڵ کێم لێ قەوماوە.
بابە ئەمن لە ماڵە خۆم دانیشتووم خولاگیربی، چت لەمن داوە».
سبحەینێ ئەگەر ئافتاو دەرپەڕییە،
ماڵ ماڵ ئەوێ ڕۆژێ دەهاتە بازارییە،
دەیدی لە هەموو دووکانە وەستا ڕۆنیشتبوو، سەرە ڕمب چاکردنە چەخماخ دروستکردنە، سیوانکارییە.
ماڵ ماڵ دەڵێ:
«مامۆستا بازاڕ شلووغە، ئەوە چییە؟»
دەڵێ: برۆ بەولاوە؛ ئەورۆ کارم هەیە، چت لەمن داوە؟
ماڵ ماڵ دەڵێ:
«بەخولای ئاسمانێ!
«ئەگەر پێم نەڵێی چەکوچت لێ وەردەگرم، سەرت دادەنێم لەسەر سندانێ».
کە وەستای شیرگەر سەری هەڵێناوە،
تەماشای کرد کاک ماڵ ماڵ ڕاوەستاوە.
مامۆستا دەڵێ:
«بمبەخشە، کاک ماڵ ماڵ. بەخولای ئەتووم نەناسییە،

هەڵبەت ئەتوو بەو خەبەرەت نەزانییە،
دەڵێن: شێخی عەرەبان هاتووە دەگەڵ وەزیرەلئەعزەمی شەڕییە،
ئەمنیش کارم هەبوو، بۆیە ئاگام لەتوو نییە،»
ماڵ ماڵ ئەگەر ئەو قسەی دەبیست تەواوە،
دە شوێنی خۆیرا ڕاس گەڕاوە بەدواوە،
هەتا دەهات و لە ناسری دەکرد سەلام و سەڵاوە.
ماڵ ماڵ دەڵێ:
«ناسر، نازانی چ قەوماوە؟»
کاک ناسر دەڵێ:
«ماڵ ماڵ، ئاگام لێ نییە،
«پێم بفەرموو ئەوە چییە»
ماڵ ماڵ دەڵێ:
«براله! شێخی عەرەبان هاتووە دەگەڵ وەزیرەلئەعزمی شەڕییە.
ئەگەر نەمرم، بژیم، بمێنم،
ماینێ شێ خزت بۆ لە خاوێ دەردێنم،
زینێکی مورسەتی لێ دەکەم، تەنگانی لێ دەچەسپێنم،
قۆڵی خۆمت بۆ دە زرێیەکی عالقە وردی داودی هەڵدێنم،
مەتاڵێکی حەیزەران و حەوت قوببەییت بۆ لە ملان دەشەتێنم،
دەستی خۆمت بۆ دە ڕمبێکی نەزەری وەردێنم.
جا براله! سبحەینێ یا لە مەیدانێ خۆم بەکوشت دەدەم، یانە نانت بۆ لە وەزیرەلئەعزەمی دەستێنم».
ناسر دەڵێتەوە ماڵ ماڵییە:
«براله! وا نییە، وەکی دییە»
ئەگەر نەمرم، بژیم، بمێنم،
ئەمن ماینی شێ خز لە خاوێ دەردێنم،
ئەمن زینێکی مورسەتی لێ دەکەم، تەنگانی لێ دەشەتێنم،

ئەمن قۆڵی خۆم دە زرێیەکی ئاڵقە وردی داودی هەڵدێنم،
ئەمن مەتاڵێکی حەیزەران و حەوت قوببەیی لە ملان دەچەسپێنم،
ئەمن دەستی خۆم دە ڕمبێکی نەزەری هەڵدێنم،
سبحەینێ لە مەیدانێ، یا خۆم بەکوشت دەدەم، یان نانت بۆ لە وەزیری دەستێنم».

هەردووکیان تەدارەکی خۆیان دەگرت؛ خێوەتێکی دوو سەریان کڕی، ئەسپابی لەشکریان دروست کرد؛ بۆ سبحەینێ هاتنە خزمەت کیای: «قوربان! ئەمە سبحەینێ دێینە دەعوایە». کیا دەفەرمووی: «وەرن، هەڵدەن لە تەرەفێکەوە». سبحەینێ لە بەغدایە دەنگی لەشکری درا، وەدەرکەوت قۆشەن لە دەورەی بەغدایە ورت. وەزیرەلئەعزەم دەسەر شێخی عەرەبانی کرد:

«ئەمن جەنگی مەغلووبەی ناکەم، سبحەینێ مەیدانارییە».
شێخی عەرەبان فەرمووی:
بەچاوان! سبحەیانێ
ئەگەر ڕۆژهەلات، ئینشاڵڵا دەگرین گۆشەی دە مەیدانێ.
ئەگەر خەبەریان بەیەک داوە،
وەزیر هێنای، ساز و چەقەنە و لۆتی و ڕەقاسی داناوە،
دەڵێ: کێیە بۆ سبحەینێ دەستی لە سینگی خۆی داوە؟
سوباتێ بکا وەزیر بۆ خەلات و بەراتێی ڕاوەستاوە،
هەر کەسێ سوباتم بۆ بکا مووچە و مواجبێکی زیادی بۆ دەکەم تەواوە.
سبحەینێ هەر کەس بۆخۆی چووە مەیدانێ دەستی دا شیری خۆی ڕاوەستاوە.
پاڵەوانی شێخی عەرەبان هات لەولاوە،
دەستیان بە داوایە کرد؛ ئی شێخی عەرەبان سەری پاڵەوانی وەزیریان بڕی، بردیانەوە بەدواوە؛
وەزیرەلئەعزەم زۆری خەمناک ماوە،
دەڵێ: «کیا! بزانە ئەمە چمان لێ قەوماوە
شێخی عەرەبان چی بەسەر ئەمەوە داوە.
دیسان ئەگەر سبحەینێ بەیانی داوە،

پاڵەوانی وەزیرەلئەعزەمی چوو لە مەیدانێ، ڕاوەستا، نەعرەتەی لێ داوە؛
دوێنێ کێ بوو هات لە مەیدانێ ئەو سوباتەی کرد، ئەوڕۆش بێ واوە»
جووتێک پاڵەوانی شێخی عەرەبان ڕکێفی لێ داوە،
هات و گەییە مەیدانێ، دە پاڵەوانی وەزیری خوری: «ئەسپابان دانێ، بگەڕێوە دواوە»
پاڵەوانی وەزیری دەڵێ:
«ئەگەر نەمرم، بژیم، بمێنم،
زگت دەدڕم، هەرتک چاوت دەردێنم
ئەگەر نەمرم، سەری شێخی عەرەبانیش لە بۆ وەزیری دێنم».
ئەو پاڵەوانانە داوایان دەکرد لە مەیدانێ،
هەتا ڕۆژ وەردەگەڕا، دەگەییە مەحەلی چێشتانێ،
شێخی عەرەبان دەنێرێتە خزمەت وەزیری:
«بلا، ئەوڕۆ پاڵەوان وچانیان بێ، هەتا سبحەیانێ».
وەزیر فەرمووی:
وچاندان نییە، دەبێ یەکیان یەکێ بکوژن لە مەیدانێ
«بێ سووچ و تاوان بۆچی هاتۆتە سەرم، لێم دەبڕێ ڕێی گوزەرانێ؟
ئەمن هومێدم خولایە دەگەڵ پێغەمبەری ئاخرزەمانێ.»
پاڵەوانی شێخی عەرەبان سەری پاڵەوانی وەزیری بڕی بردیەوە بەدواوە،
وەختێک بەسەردا هات ڕۆژئاوا،
تەماشایان کرد، تەدارەکی دوو غەریبان گیراوە.
وەزیر گوتی:
«ئەوە کێن، دێن دەهانایە؟
ئەوە غەریبەن بێنە کن ئەمن زۆریان بدەمێ گەنج و خەزێنە و ماڵی دونیایە».
نایبی وەزیری چووە کن ئەوانە:
«وەرن؛ بابم، وەزیر تەڵەبو دەکا بەدڵ و بەجانە».
دەڵێن: «قوربان! نایەینە کن وەزیرەلئەعزەمی، وەزیری گەلێک گەورە و گرانە.

ئەگەر شێخی عەرەبان بەدەستی بەستە و سەری شکستە هێنامانە ئێرەکانە،
ئەودەمی بەوەزیرەلئەعزەمی عەرز بکە، جا بەنۆکەرمان بزانە».
نایب هاتەوە خزمەت وەزیرییە:
گوتی: «نایب، ئەوەت نەناسییە؟»
نایب دەڵێ: غەریبەی شارانن: نازانم نێویان چییە؟
یانە هێند مەردی چاکن قبووڵ ناکەن کەمییە؛
یانە ئاشقن، ئاگایان لە خۆیان نییە،
یانە ئەوە ڕووتن، لات و لووت، پەیدا دەکەن نانییە».
کێ بوو لە ناسر و ماڵ ماڵی نازدارە،
نوێژی شێوان سوارە بوون ئەو جووتە برا و سوارە.
یەک دەچووە ئەوسەری، یەک دەچووە ئەوسەری؛ بەقۆشەنی شێخی عەرەباندا دەهاتنە خوارە.
حەدی ماڵ نوستنان بوو، دەبوو بەچریکەچریک و هاوارە.
باب دەگەییە کوڕی، لێی دەدا، دەیگوت: «نەیکەم قوتارە».
ماڵ ماڵ دەپێشدا گەییە چادری شێخی عەرەبان، ڕستەی هەڵبڕی ئەوجارە.
شێخی عەرەبان دەرپەڕی ڕمبێکی لێ دا، کردیە ئێخسیر بەیەکجارە،
سەری شێخی خوێنی پێدا دەهاتەخوارە.
دەودەمیدا گەییە ناسری نازدارە.
گوتی: «شێخی عەرەبان هەر دەکوژم یەکجارە».
ماڵ ماڵ دەڵێ:
«ئەو غەڵەتەی مەکە، ئەوە ئێخسیری منە، بۆ وەزیری گەلێک بەکارە».
ناسر و ماڵ ماڵ شێخی عەرەبانیان گرت، بۆ مەنزڵی خۆیان هێنا خوارە،
گەینە مەنزڵی لەوێ بوون بەرقەرارە.
لەشکری شێخی عەرەبان تێک نیشتووە، ئاساری برا بەیەکجارە.
ناسر و ماڵ ماڵ دێن لەپێش شێخی عەرەبان، ڕادەوەستان ئەستۆ خوارە
شێخ دەیفەرموو: «ڕۆنیشن» ئیکلامیان دەکێشا سێ جارە.

گوتی: «ئەنگۆ چ کەسن؟» ناسر گوتی:
«قوربان! ئەو ئاغایە، ئەمنیش نۆکەرێکم لەوی دە بێکارە».
حوکمی کرد، ماڵ ماڵی دانا ئەو جارە.
دەگەڵ شێخی عەرەبانی کرد گوفتارە،
ئافتاوە و لەگەنی هێنا بەیەکجارە،
گوتی: «بێنە سەری خۆت بشۆ، برۆ نێو لەشکری خۆت ئەوجارە».
گوتی: «سەرم ناشۆم، ناگرم قەرارە؛
سوباتی ئەنگۆ لە عەرزێ نادەم، بەحەقی پادشای جەبارە
خولاگیری وەزیرەلئەعزەمی بووم، سەرم نابێ قوتارە».
لەوێ ڕۆنیشت، هەتا سبحەینێ بوون بەرقەرارە.
ناسر و ماڵ ماڵ گوتیان:
«قوربان! ئازادمان کردی؛ سەری خۆت هەڵگرە برۆوە خوارە».
گوتی: «سەرم ببڕن دەبێ سوباتی ئەنگۆ ببێ بەرقەرارە».
سبحەینێ هەڵستان و بۆ خزمەت وەزیری چوونە خوارە.
وەزیر لەسەر بەرماڵێ بوو، دەیگوت: «یا خولای کەرەمدارە!
ئەوجار لە چەنگی شێخی عەرەبانم بکەی ڕزگارە»
ئەگەر تەماشای کرد، دوو کەسان ئێخسیرێکیان هێنا خوارە.
دەیگوت: «خولایە! ئەوشەو شەڕ لە چ تەرەفێکی کراوە لەو شارە؟»
تەماشای کرد، سێ کەسان ئیکلام و تەمەنایان دەکێشا ئەوجارە.
وەزیر ئاوڕی دەداوە، تەماشای دەکا، ئەوە شێخی عەرەبانە، وا بێ ئیختیارە.
ڕاس بۆوە، قۆڵی گرت، لەکنە خۆی دادەنا ئەوجارە،
وەزیر دەڵێ:
«شێخی عەرەبان! ئەتوو عەرەبستانت پێ کەم بوو پێشکێشت بێ ئەو شارە،
بلا لە چەنگی توو ببم ڕزگارە».
شێخ دەڵێ:
«ڕووڕەش بووم و خەجاڵەتبارە؛

بفەرموو، جەللابت بێن لە ئەستۆم دەن ئەوجارە.
وەزیر! لەو جووتە نۆکەرەی خۆت بکە پرسیارە
قەت باب کوڕی خۆی وا لە تەنگانەی ناکا ڕزگارە
لە هیچ دەوڵەتان وەچەنگ ناکەون ئەو ئەمیندارە،
ئەوە نۆکەری تۆن خزمەتیان وا بەکارە
نۆکەری چاک بۆ ئاغای دایم وەک برای بەرقەرارە».
ناسر و ماڵ ماڵ جوابیان داوە:
«ئەمە نۆکەری وەزیری نین، نۆکەری شێخی عەرەبانین هاتووین لەولاوە».
وەزیر دەڵێ:
«ڕۆڵە! هەرچی دەفەرموون، بەسەر ئەو چاوە».
ناسر و ماڵ ماڵ لە وەزیریان کرد حاشایە،
دەڵێن: نۆکەرییەت ناکەین نامانەوێ ماڵی دنیایە.
وەزیر دەڵێ:
«بۆچیو ناوێ ماڵی دنیایە؟»
دەڵێن: وەکیل و مامی مە کیایە.
نۆکەر تەعین کراوە،
چوون کیایان لەولاڕا هێناوە،
کیای گەیشتێ لە دیوانی وەزیری کرد سەڵاوە،
دەڵێ:
«وەزیرا! ئەوە برازای منن، ئەو سوباتە بۆ توو کراوە.
لە عەوەزی ئەو خزمەتەی ئەوساڵ حەوت ساڵە لە کوێستانی گاگەش باوۆمەری دەرکراوە».
وەزیر فەرمووی: «تەڵەب بکەن ماڵی دنیایە؛
هەرچی تەڵەب بکەن دەیاندەمێ بەغەیرەزی شاری بەغدایە».
ناسر و ماڵ ماڵ وەجواب هاتن بەیەکجاری:
«ئەمە هەر وڵاتی کوێستانمان دەوێ بەئیختیاری؛

دەبێ مەزن باوۆمەری بکوژین، قەت نەبێ پرسیاری،
خەرج و بێگاریێ نادەین بەبەغدا شاری،
ئەگەر نەماندەنێ ولآتی کوێستانێ بەیەکجاری،
لێرە دەبینە نۆکەر نارۆینەوە لە شاری».
ئەگەر ناسر و مالّ مالّ ئەو قسەیان دەبوو تەواوە،
وەزیرەلئەعزەم دەستی لەسەر سەری ڕۆناوە،
جێبەجێ حوکمیان بۆ سادیر کراوە،
بۆیان مۆرکردن، وەرگیراوە
خەرج و بێگاری ولآتی کوێستانێ هەڵگیراوە
مەرەخەستیان کردن گوتیان: «دەولّەت زیاد و مالّی ئاوا».
گوتیان: «قوربان ئەگەر ئەمە نۆکەرین عەرزێکی دیکەمان ماوە.
«قوربان سەری شێخی عەرەبان دەبڕی یا مەرەخەستی دەکەی تەواوە؟»
وەزیر فەرمووی:
«ئەوە برای منە، عەرەبستانیش هەر ئی وی بێ، بەغداشم بەوی داوە».
شێخی عەرەبان دەڵێ:
«وەزیرەلئەعزەم خولآ بتکا ڕاوەستاوە!
سەرێکە هێناومە نایبەمەوە دواوە».
وەزیر دەڵێ:
«وا پێک نایە،
شێخی عەرەبان دەگەڵ ئەمن برایە؛
ئەوە شاری بەغدایەم بەگەردن ئازایی دایە،
بزانم ئەمن ناخزمەتیم چ بوو؟ شێخی عەرەبان بەمنی نیشان دا ئەو جەفایە».
شێخی عەرەبان دەڵێ:
«بەخولآ! خەجالّەت بووم لە دنیایە،
هەتا بۆ خۆم زیندووم، ولآتی عەرەبستانم پێشکێش کرد، هەر ممبارەک بەتوو بێ شاری بەغدایە

مەسڵەحەت ئەوەیە ئەو نۆکەرانە بکەی ئازایە».

وەزیر دەڵێ:

«چ بکەم کوڕی منن، مامیان کیایە،

بڕۆن بچنەوە سەر وڵاتی کوێستانێ؛ هیچ کەس نەناسن لە دنیایە،

هەتا حەوت پشتیان دەبڕێ هیچ کەسیان نەیەتەوە شاری بەغدایە،

ئەگەر بەغدا دەعوای لێ بقەومێ، ناسر و ماڵماڵ نایەنن تیپ و سوپایە،

بڕۆن مەرخەستیان بکە کیا گەردنیان ببێ خۆش و ئازایە»

جێبەجێ ئیکلامیان کێشا، گەڕانەوە بەیەکجارەکییە،

کاکە ماڵ ماڵ دەڵێتەوە کاک ناسرییە:

«ئەمن قەت شتاقە شەوی دی لێرە گیر نابم، هەتا نەچمەوە کوێستانی مەزن باوۆمەران خزمەت خاتوون تەورێزییە».

ناسر گوتی: بلا ئەوشەو لێرە گیر نەبین کارێکی واش بکەم خەتام نەبێ».

کاکە ناسر دەڵێتەوە کاکە ماڵ ماڵییە:

براڵە ئەگەر بۆ گەورەیی دەڵێی لە وەزیری زیاتر دەبەغدایەدا کەس لە تۆ گەورەتر نییە،

ئەگەر بۆ زێڕ و زەمبەری دەڵێی، لە دەبووتخانەی تۆم هەڵدراوەتەوە هەزار بار زێڕ و ئەشرەفییە

ئەگەر بۆ ماینی دە چاک دەڵێی لە ئێختەخانەی بەستراوەتەوە دووسەد ماینی لەمەڕ وەزیرەلئەعزەمییە،

خولا ئەو جاوجەلالە بەتوو بدا ژن لە بۆ تۆ قات نییە.

وەبزانە گراوی مەزن باوۆمەری لە دایکی خۆی نەبووە بەکیژییە».

ماڵ ماڵ دەڵێتەوە کاکە ناسرییە:

«ئەگەر بۆ گەورەیی دەڵێی، لەکنم بەگەورەیی گاوانێکی نییە،

ئەگەر بۆ زێڕ و زەمبەری دەڵێی، بەهەمووی لەکنم بەقەد شاییەکی ئەو زەمانەی نییە،

ئەگەر بۆ ماینی دە چاک دەڵێی، بەهەمانم لەکنم بە گۆڵەبارگینێکی کورتانی سەوداگەران نییە،

قەت شتاقە شەوی دی لێرە گیر نابم، تا نەچمەوە کوێستانی مەزن باوۆمەری خزمەت خاتوون تەورێزییە

ناسر دەڵێ:

«دڵم بریندارە، جەرگم سووتاوە،

ئەتوو براگەورەی منی ئیختیارم پێ نەماوە،

کەنگێ دەفەرمووی ماین زین بکەین، بڕۆین بەولاوە؟»

ماڵ ماڵ دەڵێ:

«ئەمە دەرفکرین،

ئەگەر دەڵێی تا تەدارەکی بگرین،

ئەوشەو بڕۆین بەسەر خەندەقی بەغدایەدا ڕابرین».

کێ بوو لە ناسری بەئەرجووە،

تەدارەکێکی زۆر چاکی لە بازاڕی گرتووە،

هات ماینی خۆی و کاک ماڵ ماڵی زینکردووە،

چوونە دەرکی کیا، دەوڵەت زیادیان خواستووە.

کیا دەڵێ:

«بەخێرێن، سەرچاوی من، جووتە مەردەکەی مەیدانێ؛

وەزیر زۆرو منەت لێ هەڵدەگرێ، بەغداو دەرهێناوە لە تەنگانێ.

بڕۆن ترسو نەبێ بۆخۆم ڕاوەستام لە دیوانێ،

وەزیری بەغدایە لەنگۆ زیاتر هیچ کەس بەبرای خۆی نازانێ،

هەڕۆن بڕۆن، بەخولام بەزامندان، بەئەمانەت بەپێغەمبەری ئاخرزەمانێ».

کێ بوو لە جووتە سوارێکی نەولاوە،

سەری جڵەوی خۆیان بادا،

گەڕانەوە بەدواوە.

سەبرسەبر، نەرم نەرم، لە بەغدایان ئاژوا، لە بۆ کوێستانێ گەڕانەوە بەدواوە.

هەتا نوێژی شێوان ئەو جووتە سوارە دایان ئاژواوە؛

نوێژی شێوانیان بەسەردا هات لەوێ ڕاوەستان تەواوە،

جڵەوی خۆیان گرت لەوێ بوون پیاوە.

بۆ شەوێ لەوێ نووستن ماڵ ماڵ خەونی دی دەخەوێیدا، خاتوون تەورێزییان دابوو بەکوردێکی کەڵاش درێژی شارەزوورییە. ماڵ ماڵ هەڵدەستێ لەجێی خۆی دەگریا، ناسر گوتی: «براله ئەتوو بۆچی دەگری؟ پیاو دەچێتە سەفەرێ، ئەسپ و زینی نایەنێتەوە؛ پیاو دەچێتە سەفەرێ دەمرێ. پیاو قەرزدار دەبێ. ئەمە ئەلحەملای سوباتمان کردووە، دەوڵەتمان هەیە، بەئیختیار دەچینەوە کوێستانێ، بۆچی وا دەگرییێ؟»

کاکە ماڵ ماڵ دەڵێتەوە کاک ناسرییە؛

«ئەمن ئەوشەو خەونێکی گەلێک عەجیبم دەدییە،

گراوی منیان داوە بەکوردێکی کەڵاش درێژی شارەزوورییە،

بابی بەخەنجەرێ لێی ڕادەسا برالەی بەشیری ڕووتییە،

لە ترسی شیر و خەنجەران سوێندیان لەبیر خاتوون تەورێزی بردییە،

ئێستا داویانە بەکوردی کەڵاش درێژ، لای لایە دەکا بۆ کوڕی کوردییە،

وا دەزانێ ناسر و ماڵ ماڵ لەسەر دنیا نییە،

بەدەستی پێ دەکەن هاوێر هاوێری مەڕییە،

بەزوڵفان پێ دەڕێسن تەشییە،

بەلاقان پێ ڕادەژێنن لانکی کوڕی کوردییە.

ڕۆژی هەتا ئێوارێ دەگری لە بۆ ناسر و ماڵ ماڵان، لەبن زمانیەوە دەڵێ:

ئاخ بمرم لە بۆ جووتە سوارەکەی ڕۆمییە»

ناسر دەڵێتەوە ماڵ ماڵییە:

«براله خەونت ڕاستە، درۆی لە بۆ نییە،

وانییە وەکی دییە

ئەوە گراوی منە ئی توو نییە».

ماڵ ماڵ دەڵێتەوە ناسرەدینی:

«براله ئەوە شاری بەغدایە نییە لێم بشێوێنی،

هەر کەسێکی ئەورۆ بچێتە کوێستانێ مزگێنێکم بۆ بێنێ

خوشکۆڵێکم هەیە، دیدەمێ،ساڵی دەرئەق ڕۆژگارێ خەمی خۆی پێ برەوێنی؛

پیرەدایکێکم هەیە ئەویشی دەدەمێ با لانکەژێنێ؛

ئەگەر بەوەشم لێ قایل نەبی پیرەبابێکم هەیە دەیدەمێ ساڵێ بەسەری بەزمانی گەرمێن و کوێستانێی بۆ پێک بێنی،

ئەگەر بەوەشم لێ قایل نی برایەکم هەیە، ساڵێ جووتە کەڵێکی دە مس نێ حەوت زەویانی لە بوورە و بەیاری پێ دەرێنی».

کاکە ناسر دەڵێتە کاک ماڵ ماڵییە:

«برالە لەسەر کێت هەیە، ئەو ناز و گلەیییە،

خۆ ئەوهە دەعوای هەموو دەوڵەتان نییە،

ئەمن بۆت دەچم بەدەستان نەکو بەسەرییە،

ڕێگای بیست و چوار ڕۆژان بەماینێ شێ خز لە مابەینی برایەتیدا چ نییە

ئەمن بچمەوە کوێستانێ بەچی ناس بکەم، گراوی ماڵ ماڵی خاتوون تەورێزییە؟»

ماڵ ماڵ دەڵێ:

«ناسر دڵم لە کاوە،

چەندی لە کاوەکاوە

تیرێکی لە ڕاستەی لێ دام لەلای چەپمی ناسۆر هێناوە.

ئەگەر بۆ خاتری من دەبی بەئێڵچی بەولاوە».

ماڵە مەزن باوۆمەری لە خڕی بالینێ، پێشاوپێشی قوچێ قەزەنێ، قەرەچادرێکی گەورەی هەڵداوە، دەودەمیدا ڕشێنێ بارانێ پەڵەی هێناوە،

لەسەر قەرەچادرێ دەباری لە هەموو خڕان هەڵستا سێڵاوە.

خاتوون تەورێزی دەستی دا کوتکی دارخڕنوک سێ جاری دەورەی قەرەچادری گەورەی داوە

دەڵێ: دایە! چاوم کەم بینا بووە، خەمی ناسر و ماڵ ماڵانم هاتۆتە بەرێ؛ نازانم کامە سیگە هەڵکشاوە.

ماڵ ماڵ دەڵێ:

«برالە! ئەگەر وای ناناسی، وای نابینی،

سبحەینان خۆی دەغەملێنێ بەسووری، نیوەڕۆیان بەزەردی،

ئێواران تازیەی ناسر و ماڵ ماڵانە بەشینی،
ئەگەر حەزێ دەکەی، نەبێ خەم و نسرینی،
ئەگەر حەزێ دەکەی، زوو خاتوون تەورێزی ببێنی،

ئەوە لە خرێ بالینێ دەکێشێ مـاینێ شێ خز لەبەرایی خێڵی، لە دووی دەڕۆنەوە دوو جوانۆڵەی قوڵەبڕە، یەکساڵ و دوو ساڵن، وەختێ بۆ خاتری ناسـر و ماڵ ماڵان بێنەوە بەر عەقەی دە زینی».

ماڵ ماڵ دەڵێ: «کاک ناسر! دەبێ ئەورۆ بچی خەبەرم بۆ بێنیەوە».

ناســـر دەڵێ: «مــاڵ خــرانـەبوو؛ ئـەمن ڕێی بیــست و چوار ڕۆژان چلۆن بـچم بێـمـەوە؟» گـوتـی: «دەنا سـبـحـەینێ بۆ تاوهەلاتێ قـەرارمـان بێ بێـیـەوە. ئەگـەر نەهاتیـەوە، یان ئاغـایەتی خۆت دیوە ئەمنت لە فکر چووە، یان دەتکوژن، خـەبەرێ نایەنیەوە لە ڕێیە، یان خاتوون ئەسمەرت چاو پێ دەکەوێ، ئەمنت لە فکر دەچێ».

ناسر ڕقی هەڵستا ئەوجارە:

«دەبم بەئێڵچییەکی موختارە.
ئەگەر هیچ کەس لە کوێستانێ نەمێنێ لە خاتوون ئەسمەرێ ناکەم پرسیارە.
تیرێکی داوم لە جگەرێ؛
بەحـەقی ئەم خـولایێ، ئەگـەر هیچ کـەس نەمـێنێ، ئەمن لـە خـاتوون ئـەسـمـەرێ ناکەم نەزەرێ».

کاکە ناسر بەحەرەمە ماینی شێ خزی هێناوە،
زینیان دەپشتێ کوتا و تەنگەیان کێشاوە.

ناسر دەڵێ:

«ماڵ ماڵ ڕێگاکەم دوورە قەرار و مەدارم بۆ بکە تەواوە».

ماڵ ماڵ دەڵێتەوە ناسری:

«دەبلا ڕۆژ بێتەدەر، بێ لێرە خەندەقی غەلیفەی بەغدایە بگری،
ئەگەر بەخێرهاتیەوە، لە کاکی خۆت دەفکری.
ئەگەر درەنگ بێیەوە ماڵ ماڵ بەدەشتی بەغدایەدا ڕادەبری،
چاوت پێ ناکەوێتەوە هەتا ئەوێ ڕۆژێ دەمری».

ناسر دەڵێ:

«ماڵ ماڵ دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا!
گەلێکم زەحمەت دەگەڵ ئەتوو کێشاوە.
ئەگەر دنیایە درەنگ گەیمە جێ، ڕۆژێکم لەسەر ببە ڕاوەستاوە»
ماڵ ماڵ دەڵێ:
«ناسر! هەڕۆ بڕۆ، لەمنت کەوێ کەڵی مەیدانێ
لەتوو زیاتر هیچ کەس شک نابەم ڕۆژی تەنگانێ
بەخوڵام بەزامن دای، بەئەمانەت بەپێغەمبەری ئاخری زەمانێ.
ناسر جڵەوی بادە، ڕکێفی لێ دە، بڕۆوە کوێستانێ».

ناسر و ماڵ ماڵ ئەگەر لە کوێستانێ بۆ بەغدایە هاتن واوە، حەوت ساڵان کانی وان ئاوی لێ نەماوە.

ناسر ئەگەر بۆ کوێستانێ ئاژواوە،

ئەوێ شەوێ ڕۆیی هەتا بەیانی بەرداوە،

ئەگەر وەسەر کوێستانێ دەکەوێ، تەماشا دەکا دوو مێگەل لە حەوشێکی بوون بڵاوە.

ئەوە مەڕی مەزن و میرزاغایانە، ئی بابی ناسر و ماڵ ماڵان، هەمووی دەڵێی نەخۆشە و هێزی نەماوە،

ئەوی دی مەڕی مەزن باوۆمەرییە، لە سەرینچاوەی کانیێی ئاو خواردووە، لە بژوێنی لەوەڕاوە،

هێند قەڵەوە هەمووی دەڵێی ڕۆنیاساوی پێدا کراوە؛

شوانیش ئەو کوردەیە، ئەگەر خاتوون تەورێزی لێ مارە کراوە.

ئەگەر ناسر تەماشا دەکا ئەو شوانە لەسەر گوێنێکی ڕۆنیشتووە دووکەڵی قەنەی لەسەر دەبێ بڵاوە؛

بەقوونەوە پڕی دەدا گوێنییە لە ڕەگوڕیشەی دەرهێناوە،

ئەگەر ئەو شوانە چاوی بەناسری کەوت، گوتی: «ئەوەیان ماڵ ماڵە، ناسر نەماوە،

یان ناسرە ماڵ ماڵ نەماوە».

کوردە بانگ دێڵێ:

«سوار ئەی سوارەکەی چەلەبییە!
دوو کوڕی ئامۆزا لە کوێستانێرا هاتنە کن وەزیری بەنۆکەرییە،
تو خولاکەی پێم بڵێ بزانم، کامەیان ماوە کێهەیان مردییە».
ناسر دەڵێ:
«پەزەوان شێتن، ئاقڵیان نییە.
دەنێو ویلایەتی بەغدایەدا نێوی ناسر و ماڵ ماڵی نییە،
ڕێگای کوێستانێ بۆ ماڵە مەزنی بۆ هۆبەی بەکوێدا دەچییە؟»
کوردە دەڵێ:
«سوارە سوارەکەی چەلەبییە!
ئەتوو بەمن ناڵێی قسەی ڕاستییە؛
کاری ئەنگۆ لەکن ئاغای خۆتان هەموو غەیانەتییە.
ئەتوو نازانی، ئەمن کوردە شوانی مەزن باوۆمەرییە!
گراوێی ماڵ ماڵم مارە کردووە، بەکوێرایی چاوی ناسرییە؛
ئی ناسریش مارە دەکەم. بەکوێرایی چاوی ماڵ ماڵییە.
ڕێگای کوێستانێ ئەوەی لەسەری دەڕۆی دەچێتە نێو خێڵییە».
ناسر گوتی:
«خولایە! ماڵ ماڵ شێخە قەت شێخی وا نییە،
ئەتوو تەماشای گووخواردنی کوردییە،
دەڵێ گراوی ماڵ ماڵم مارە کردووە، بەکوێرایی چاوی ناسرییە،
ئەگەر لێرە ئەو حیزبابەی دەکوژم، مەعرەکە پەیدا دەبێ، زووی ناگەمە کنێ، دەڕوا، بەرەڵمی بەغدایەدا نایبینمەوە، لە ئامۆژن و مامم دەبێ خەجاڵەتییە؛
بڵا، ئەوە ببێتەوە گوێلک بچێتەوە زگم لە نەبەدییە».
ئەوێ ڕۆژێ سێشەموو بوو، خاتوون تەوریزی و خاتوون ئەسمەر و خاتوون پەروەر هەرسێکیان هاتنە شیو و کولێ. ئەگەر ناسر لەژێرلا هات خاتوون پەروەر چاوی پێ کەوت، گوتی:
«خوشکیلێ! ئەمنو ببم بەقوربانی سەرییە!

ئەمن حەوت ساڵان بووم، ئەگەر ناسر و ماڵ ماڵ، ڕۆییە،
ئەوە سوارێک دێ، یان ناسرە، یان ماڵ ماڵی جندییە.
خوڵاکەی، خوشکێ، تەماشاکە، بزانە، ئەو سوارە کێیە.
سەر و بەرگی ڕۆمیانیە بۆخۆشی ڕەنگی شارستانی گرتییە.
ئەمن نایناسم؛ بزانە ئەوە هەوە یان هەو نییە».
خاتوون ئەسمەر سەری هەڵێناوە،
دەڵێ: «چاوم کوێربێ نایناسم؛ ڕەنگی شارستانی لێ نراوە».
گوتی: «خوشکێ، وەرە، سەرو بەندی بانگ کەین؛ ئەگەر ناسر بێ، یا ماڵ ماڵ بێ، لەسەرمان ڕادەوەستێ؛ ئەگەر ئەویش نەبێ ئەوە نازانێ، ئەمە کچی مەزنین. دەڵێ: کیژی دەکوێستانییان بوون بەندوباویان دەگوت».
خاتوون ئەسمەر بانگ دێڵێ:
«لاوە، هەرێ لاوە!
بریا ئەمن سێوێک بام لە سێوی دە دوکانێ
کەوتبام لەسەر ڕێیان، لە نواڵەی دە کوێستانێ،
«ناسر و ماڵ ماڵ لە خزمەت وەزیری بەئیختیار بهاتنایەوە، ئەمنیان هەڵگرتایەوە بەبێنیان کردبام، بیاننابام دە گیرفانێ».
خاتوون پەروەر دەڵێ:
«لاوە! بریا ئەمن کل و کلتوورێک بام، لە گیرفانی کوڕە لاوان
«ناسر و ماڵ ماڵ دەخزمەت وەزیری بهاتنایەوە یەکی جارێکیان بدابامە قمبلەی دەچاوان».
خاتوون تەورێزی دەڵێ:
«ئەمن جوانوولێک بام لە حودوودان، لەوی دە حەدالان،
لەوەڕابام لەسەر ڕێیان لە لانوالان،
ناسر و ماڵ ماڵ لە خزمەت وەزیری هاتبانەوە بیاندابامە بەر شەقەی ڕکێفان، بیانبردمایە هۆبەی مەزنە مالان.
یەکی جارێکیان دەست ئاویتبامە سەر بژ و یالان،
ئەمنیان لە بابم بستاندایە لەباتی خەرج و دراو و هەستەی حەوت ساڵان».

ناسر ئەگەر ئەو قسەی بیست تەواوە،
جڵەوی هەڵکێشا و ڕاست ڕاوەستاوە،
ناسر جڵەوی بۆکن ئەوان باداوە،
ناسر دەڵێ: «بزانم خاتوون تەورێزی مێردی کردووە، یان درۆیە».
کاکە ناسر بانگ دێڵێ:
«خوشکێ خاتوونێ، وای خاتوون تەورێزییە،
ئەمە دوو براڵە هەبووین، لەوانی دەکوێستانییە؛
ئەوساڵ حەوت ساڵە لەسەر ئەنگۆ بووینەوە گەرمیانییە؛
ئێستا دەڵێن مێردیت کردووە، بەکوردێکی کەڵاش درێژی شارەزوورییە،
ئێستا کوردە بووە بەشوان ئەتوو بووی بەناسکەبێرییە.
ئەتوو سوێندخۆری قورعانێی ڕۆژی قیامەتێ جوابت چییە؟
لای لایێ بۆ کوڕی کوردی دەکەی وا دەزانی ناسر و ماڵ ماڵ لە دنیایە نەبوون بەیەکجارەکییە».
خاتوون تەورێزێ دەگریا، دەڵێ:
«بزانە سووچ و تاوانی من، مل بەکوێنێ، چییە؟
ئەمن بابم بەخەنجەرێ لێ ڕادەسا، براڵەم بەشیری ڕووتییە،
«ئەمن کوشتن و مردنم لە خۆم قبووڵ دەکرد، نەمدەدا وەکیلییە؛
بۆیەکم خۆم لە کوردی مارە کرد، ئەنگۆ ببینم، نەبێتەوە، دیداری ئاخرەتییە.
ناسرە وای ناسرەی جندییە!
بەخوڵات سوێند دەدەم و بەزاتی ڕەببییە
ئەگەر حەزێ ناکەی بمرم، پێم بڵێ بەیەکجارەکییە،
توخوڵا، ماڵ ماڵ ماوە یان مردییە؟»
ناسر دەڵێ:
«خوشکێ! خاتوونی! وای خاتوون تەورێزییە!
لە وەزیری زیاتر کەس لە ماڵ ماڵی ماقووڵتر نییە،
ئەما ڕقی هەڵستاوە دەڵێ: «نایەمەوە کوێستانێ جارێکی دییە».

خاتوون تەوریزی دەڵێ:
«براله ناسر بەقوربانت بم! هەرچەندی خشڵ و گوارەی منه بۆی بەره بەدیارییه؛
بەرگی شایانم له خۆم حەرام کردووه، خەنەم لەسەری خۆم نەدییه؛
نەچوومه ماڵه چ کافر و موسڵمانی بەبووکییه،
خولاکەی، براله، چارەی من چییه؟
چلۆن ماڵ ماڵی دێنیەوه کوێستانێ بەیەکجارەکییه؟
ئەمن دەزانم ماڵ ماڵ تەمای بەمن نییه.
براله بەسەدەقەی سەرت بم! بزانه لەوێ ئەو کارەی چلۆن پێک دێنییه».
ئەگەر ناسر ئەو قسانەی دەبیست تەواوه،
دەیگوت: «درەنگه ناگەمەوه بەدواوه».
خاتوون پەروەریان دەنارد تەدارەکی بۆ ناسری دەگرت، دەیهێناوه،
له پێشی دادەنا، دەیگوت: «براله! ئەوه خۆراکی ڕێیەت، ئەوەش کولێرەی بەشەکری دروس کراوه؛
خولاکەی ئەوانه بۆ کاک ماڵ ماڵی بەره چونکه له وڵاتی غوربەته، هێندەی جەفا بەتوو داوه».
ناسر دەڵێ:
«خوشکێ! دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا».
سوار دەبوو ڕکێفی لێ دەدا، دەگەڕاوه بەدواوه،
هەتا هەندە هەندی بەیانی ئاژواوه،
لەبەر خەوێ ڕێی سەرەدەر نەکرد لەوێندەرێ بوو پیاوه.
خەوی بەسەردا باری سەعاتێکی لەوێ ماتەڵ ماوه.
هەهوو! که تەماشای کرد بەیانی بەردا، ڕۆژ هەڵکشاوه،
پێی دەرکێفی دەنا: یا ئەڵڵاهی! دەیکرد تەواوه،
سەربەرەژێر دەهاته خوارێ، بۆ خەندەقی خەلیفەی دەگەییه و بوو پیاوه.
تەماشا دەکا: «ماڵ ماڵ لەوێ نەماوه،
ماینێ شێ دەلەوەڕێ هەموو، ئەسپابی لێ بەستراوه.

دەڵێ: «قورم بەسەری کرا، ئەمەگی حەوت ساڵانم بەهیچێ دراوە».
ئەگەر وای زانی خۆی لەماینێ شێ خزێدا تێر گریاوە؛
دەڵێ: «خولاّیە! بزانم چم لێ قەوماوە
لە خۆم هەژارێ
جا بەکوێدا بڕۆمە خوار، لە ماڵ ماڵی بکەم پرسیارێ؛
خۆی ڕووت دەکردەوە و بەڕەڵمی بەغدایەدا دەچووە خوارێ».
دوور تەماشای کرد، ئەوا کاکە ماڵ ماڵ دیارە؛
زۆر بەپەلە دەرۆیی ئەو هەژارە،
هەتا دەگەییە ماڵ ماڵ دەیگوت: «برالە قەت ئەوەش قەول و قەرارە؟
ئەمن دەنێری کوێستانێ، بۆ خۆت بەڕەڵمی بەغدایەدا دەچیە خوارە؟
ئەمن شکایەتت لێ دەکەم لە بارەگای جەبارە».
کاکە ماڵ ماڵ دەڵێتە ناسرییە:
«خاتوون تەورێزی مێردی کردووە بەکوردییە.
جا ئەمن دونیام وەلاناوە؛ ئاغایەتیی کوێستانێم بۆ چییە».
ناسر دەڵێ:
«ماڵ ماڵ دڵم سووتاوە،
هێندەم خەم و خەفەتی تۆ کێشاوە؛
ئەمن دەکەیە چەپەر دەمنێری بەولاوە،
خاتوون تەورێزی فەقیر مێردی بەکوردی نەکردووە، بوختانە پێی کراوە،
هەرچەند خشڵ و کرمەک و گوارەی خاتوون تەورێزییە هەمووم بۆ توو هێناوە،
ئەوساڵ حەوت ساڵە چووینە بەغدایە، خاتوون تەورێزی خەنەی شارانی لێ حەرام کراوە؛
درۆیە دەکەن، مێردی بەهیچ کەس نەکردووە، ئەوە لەوێندەرێ؛ لەسەر ئەتوو مەحتەل ماوە،
برالە مزگێنییەکی دیم بۆ هێناوی: هەموو کارێکمان تەواوە،
ئەلحەملای، بابی خاتوون تەورێزی مردووە، مەزن باوۆمەر نەماوە.

ئەگەر حەزێ دەکەی قەت مەگەڕێوە بەدواوە».
کاکە ماڵ ماڵ دەڵێ بەناسرییە:
«ناگەڕێمەوە دوایە جارێکی دییە.
ئەگەر تەورێزیم نەبێ دنیای ڕوونم بۆ چییە؟»
ناسر دەڵێ:
«ماڵ ماڵ وات نەکرد، دەنگم ببێ دلێرە،
وات نەکرد، کاو و مرادێ لە خۆم ببینم، دژمنان بکەم کوێرە.
کاک ماڵ ماڵ، حەوت ساڵان لە توو زیاتر دەڕۆم سەربەرەژێرە،
هۆردک چاوی ناسری، دەبلا لەپاش ماڵ ماڵی ببنەوە کوێرە».
ئینجا کاک ماڵ ماڵ دەگەڵ کاک ناسری گەڕانەوە بەدواوە، سواربوون و ڕۆینەوە بۆ کوێستانێ.
کێ بوو لە ناسر و ماڵ ماڵی بەڵەک چاوە،
هەتاوەکو بەیانیان داژواوە
وەسەر وڵاتی کوێستانێ کەوتن، ڕۆژ شەبەقی کێشاوە؛
تەماشایان دەکرد، جووتە مێگەلێک لە حەوشەی لەوەڕاوە،
ناسر دەڵێتەوە ماڵ ماڵییە:
«براله! ئەوە مەڕی مەیە، لاوازە؛ چونکە ئاغای نییە؛
ئەوەش مەڕی مەزن باوۆمەریە، لە بژوێنی لەوەڕاوە، ئاوی خواردۆتەوە لە سەرینچاوەی کانییە.
براله چی دی بەتوو نادەم ئەو گەورەیییە،
شەو و ڕۆژێکی بۆخۆم گەورە دەبم، لەپاش شەو و ڕۆژێکی بۆخۆم دێمەوە بەنۆکەرییە؛
گوێلکی کوردیم کەوتۆتەوە زگییە».
ماڵ ماڵ دەڵێ:
«ئەمن نۆکەرم تا ئاخر زەمانێ
ئەما حەزێ دەکەم، نێوی ئاغایەتی لەسەری خۆت دانێ.

ناسر دەڵێ ماڵ ماڵ!

«نێوی خۆم ئەوا کرد بەئاغالەی ڕۆمییە.

ئەگەر لێیان پرسی: بۆ کوێ دەچێ؟ بڵێ: لە بەغدایەدا هاتووە بۆتە ئێڵچی دەڕوا بۆ نێو عرووس و ئینگلیسییە.

بزانە ئینشاڵڵا چت بۆ دەکەم لە کوردییە!»

سوار دەبوون ئەو جووتە سوارە،

سەبرسەبر، نەرم نەرم، لە بۆ کوێستانێ دەهاتنە خوارە.

کێ بوو لەو جووتە سوارەی تەواوە،

ڕوویان دە کانییەکەی خۆیان کرد، بوون پیاوە،

حەوت ساڵ بوو ئیشک ببوو؛ ئەگەر ناسر و ماڵ ماڵ گەینە سەری جێبەجێ کراوە.

شوانی ناسر و ماڵ ماڵان هاتن لەولاوە،

دەڵێن: «ڕەبی! میوان بەخێرێن سەری ئەو دوو چاوە

ئەو ساڵ حەوت ساڵە، دەرکی ئەو کانییەی بەستراوە،

دەستی منو دامێن بێ، ئەنگۆ خەبەری ناسر و ماڵ ماڵان دەزانن. کیهەیان مردووە، کیهە ماوە؟»

ماڵ ماڵ دەڵێ:

«شوانەکەی، جندییە!

ئەو ناسر و ماڵ ماڵی ئەتوو لێیان دەپرسی لە بەغدایەم نەدییە.

ئەگەر لەوەی دەپرسی، ئەمن نۆکەرم، ئەوەش ئاغالەی ڕۆمییە؛

ئەوە دەچێتە نێو عرووس و ئینگلیسی بەئێڵچیگەرییە».

ئینجا دەستیان دەستۆی ئەو سوارانە دەکرد، دەیانکردەوە گرییە،

دەڵێ: «ئەوە ناسر و ماڵ ماڵن؛ ئەدی بۆچ ئەو ساڵ حەوت ساڵە ئەو کانییە ئاوی نییە؟»

یەکیان بەیەکیان گوت:

«بەخوڵای! ئەوە بۆ مەزن و میرزاغایان دەبەمەوە مزگێنییە».

ماڵ ماڵ دەڵێ:

«حیزباب بۆ هیچ کوێ نەچی؛ ئەوە ناسر و ماڵ ماڵ نییە!»
ناسر و ماڵ ماڵی بەڵەک چاوە،
نێوی خولآیان دەهێنا، پێیان دە ڕکێفێ ناوە.
ناسر و ماڵ ماڵی نازدارە،
ناسر ئاغالەی ڕۆمییە، ماڵ ماڵ نۆکەرێکی بەرقەرارە،
بۆ سەر عێلی مەزن باوۆمەری دەهاتنەخوارە؛
هیچ کەسیان، نەدەناسی هەر لە ماڵە مەزن باوۆمەریان دەکرد پرسیارە.
ناسر و ماڵ ماڵ گەینە نێو عێلییە،
لێیان دەپرسی:
«ئەی ڕێبوار ئەوە کێیە؟»
ماڵ ماڵ دەڵێ:
ماڵ خرانەبوو ئەوە ئاغالەی ڕۆمییە،
بەئێڵچی گەری دەچێتە نێو عرووس و ئینگلیزییە،
«لە ماڵە مەزن باوۆمەری دەپرسێ، ولآغی چەپەرێ وەرگرییە».
بەنێو هۆبەیدا دەهات هەر سوورنی سوورنییە،
هەتا گەییە دەرکی مەزن باوۆمەرییە،
مەزن باوۆمەر بەپیریەوە دەهات و بەپێخاوسییە.
ئینجا وەرگەڕا مەزن باوۆمەری لێی دا بەقەمچییە،
مەزن باوۆمەر گوتی:
«قوربان! سەبرێکت ببێ، بزانم، حاجەتت چییە».
گوتی: «ولآغی چەپەرێم بۆ بێنەوە؛ ئەمن ئێڵچیم دەڕۆمە نێو عرووس و ئینگلیسییە».
گوتی: «ئاغالەی ڕۆمی، پیاوێکی بێ فکری؛
دەبێ تاوێکی دابەزی، سەبرێکی بگری،
هەتا بەخێر نەهارێ دەکەی، ئەمنیش دەنێرمە، نێو ڕەوەی ولآغی چەپەرێت بۆ دەگری».

ئەگەر مەزن باوۆمەر ئەو قسەی کرد تەواوە،
جڵەوی ئاغالەی ڕۆمیان گرت، کردیان پیاوە،
بردیان ڕۆیان نا، لەلامێردانێ پاڵی داوە؛
دیاربوو خەوی دەهات، سەرینیان بۆ داناوە،
مەزن باوۆمەر گوتی:
«تاوێکی ویستراعەتێ بکە، هەتاوەکو ولاغی چەپەرێ دێتەوە لەولاوە».
کەس نەیناسییەوە ئەوە ناسر و ماڵ ماڵە، هەر لەوان وایە ئاغالەی ڕۆمییە تەواوە.
مەزن باوۆمەر چووە نێو مەڕێ بەڕەوانە،
ئەگەر پێشکێشی بۆ ئاغالەی ڕۆمی بێنێ چل شەکی جووت ددانە،
کوێخادەرکێکی ڕیش سپیدی بوو ئی پیر و زۆرهانە،
ئاغالەی ڕۆمی گوتی:
«خەوم دێ چۆڵ بکەن ئێرەکانە»
ئەو پیاوی ڕدێن سپی ناسی ناسر و ماڵ ماڵانە،
چووە پشت چادرێ؛ گوتی: «ئەوە خۆیان کردۆتە ئاغالەی ڕۆمی ئەو سەگبابانە».
جا کە چۆڵیان کرد چادر و لامێردانە،
ماڵ ماڵ دەڵێ:
«بڵا دەگەڵ خاتوون تەورێزی بکەم دوو قسانە».
ماڵ ماڵ دەڵێ:
«خاتوون وای خاتوون تەورێزییە!
ئەمە دوو برالە هەبووین لەوانی دە کوێستانییە،
ئەوە حەوت ساڵە لەسەر ئەنگۆ بووین گەرمیانییە.
ناوەڵڵا، بەقای ژنان بۆ کەس نەبووە، بۆمەش نییە.
مێردیت کردووە بەکوردێکی کەڵاش درێژی شارەزوورییە،
کوردە بووە بەشوان ئەتوو بووی بەناسکەبێرییە،
بەدەستانت پێ دەڕێسن تەشییە،

بەحوکمت پێ دەکەنەوە لایلایەی کوڕی کوردی شارەزوورییە،

وە دەزانی، ناسر و ماڵ ماڵ لەسەر دنیایێ نییە».

خاتوون تەورێزی دەڵێ:

«خوڵاکەی! بزانە سووچ و تاوانی من چییە؟

ئەمن بابم لێ ڕاوەستابوو بەخەنجەرێ، برام بەشیری ڕووتییە،

کوشتن و مردنم قبووڵ دەکرد، نەمدەداوە وەکیلییە؛

بۆیەکم وەکیلی داوە، تا دەگەڵ ناسر و ماڵ ماڵان نەبێتەوە دیدار ئاخرەتییە،

دەگـەڵ ئەتوو نا، مـاڵ مـاڵ ئەمـا دەگـەڵ ناسـری ئی من و نـاسـری خـوشک و برایەتییە،

چ بکەم ئەتوو ئەمنت ناوێ، کاری خوڵای ڕەببییە».

کە گوێی لێ بوو لە پشت چادرێ ئەو پیاوی ڕدێن سپییە،

دەرپەڕی هاواری کردە مەزن باوۆمەرییە،

مەزن باوۆمەر بەلینگدان هات گوتی: «ئەوە وەخەبەر هاتووە ئاغالەی ڕۆمییە؟

ئەوە تەماحم بوو چل شەکی جووت دانی بۆ بێنم بەدیارییە».

پیاوی ڕدێن سپی دەڵێ:

«ماڵ خرا! ئەوە ئاغالەی ڕۆمی نییە،

ئەوە ناسر و ماڵ ماڵن، ئەوا دەگەڵ کچی دە توو قسان دەکەن بەدزییە؛

یەکیان لە مدبەقێ، یەکیان لەودیوی چیغییە.

ئەوە لێک دەکەنەوە ناز و ئەرجوو و گلەیییە».

بابی ناسر و ماڵ ماڵان سەریان دەسوێ ناوە، دەڵێ: «ئێستا دەعوا قەومییە».

بەدزی هەموو خەبەریان دا بەیەکدییە.

ئینجـا مـــەزن باوۆمـــەر لەولاڕا هات؛ دەڵێ: «مـــاینێم بۆ بێنن، دەنگ بدەن لەشکرییە».

دەچریکێنی، دەڵێ:

«بۆ کەس دیار نییە،

حـیزباب ئەمن لێرەم لە برسان دەرکـردن، ئێـسـتـا خـۆت لـێ گـۆڕاوە خـۆت لـێ کردووم بە ئاغالەی ڕۆمییە؛

ئێستا، «حیزباب واو لێ دەکەم پاکانو لە کوێستانێ دەردەکەم بەیەکجارەکییە»
ئاغالەی ڕۆمی دەڵێ:
«ماڵ ماڵ ماینی شێ خزم بۆ بێنە دەعوا قەومییە».
ئەگەر سوار دەبوون ئەو جووتە سوارەکەی ڕۆمییە،
مەزن و میرزاغای، بابی ناسر و ماڵ ماڵان دەهاتن بەدزییە،
مەزن ئاغا جڵەوی ماڵ ماڵی گرتییە،
دەڵێ:
«ئەگەر حوکمی وەزیرت پێیە، ئێستا مەزن باوۆمەری دەکوژم بەیەکجارەکییە».
ئەگەر ئەوجار ئاغالەی ڕۆمی ئاوڕی دەداوە، ڕادەمێنی،
مەزن ئاغا جڵەوی ماڵ ماڵی گرتووە دەیدوێنی...
ئاغالەی ڕۆمی ڕقی هەڵستا دەچریکێنی
دەڵێ:
«حیزباب، نابێ ڕمبێکم بۆ دە گولەکی مێردان بسرێوێنی».
ئەگەر ماڵ ماڵ ئەو قسەی ئاغالەی ڕۆمیی بیست تەواوە،
ڕمبێکی لێرەی بابی خۆی داوە،
جڵەوی بەردا ڕۆی هەڵات بەلاوە،
مەزن باوۆمەری بۆخۆی سواربوو، لەشکری لە دووی خۆی کێشاوە،
ماڵ ماڵ گەیییە ئاغالەی ڕۆمی گوتی: سەیرێ ئەو لەشکرەی بلا بگەڕێنەوە دواوە.
ناسر دەڵێ:
«ماڵ ماڵی ماڵ شێواوە!
ئەمن دەربەند بەمەزن باوۆمەری نیم، ئەگەر دەگەڵم لێ قەوماوە.
ئەمن لە کوردی کەڵاش درێژ ئاوسم، گوێلکی کوردی دەزگمدا ماوە».
دەستیان بە جڵەوی دادەهێنا بەسەرڕەو هاتنەخوارێ لەولاوە، گەینە کوردی سێ جاریان لێ کرد سەڵاوە،
دەڵێن: «کوردە ڕاستە دەڵێن: گراوی ماڵ ماڵی لە کوردی مارەکراوە؟»
کوردە دەڵێ:

«ئەمنم مێردی خاتوون تەورێزییە.
مارەم کردووە بەکوێراییی چاوی ماڵ ماڵییە،
ئی ناسریش مارە دەکەم بەیەکجارەکییە.
سەگبابە! ئەتوو برۆ شاری بەغدایە پەیدا بکە نانییە،
حیزباب! بە درووغ هاتووی، خۆت کردۆتە ئاغالەی ڕۆمییە،
ئەمن کوردەم شوانی مەزن باوۆمەرییە.
بزانم ئاخر سوال و جوابت چییە»
ئەگەر پێی چەقاند گۆچانێکی کردە حەواڵەی ماڵ ماڵییە،
ماڵ ماڵ خۆی دەبەر زگی ماینی شێ خزی ئاویت، کوردە لە قەڵپووزیدا زینی شکاندییە،
ناسر ڕقی هەڵستا زەرگێکی دا لە زارییە،
لە پشتی سەری دەرچوو ڕووی کرد لە عەرزییە،
ماڵ ماڵ زەرگێکی دا لەسەر دڵی ئەویش دەرچوو لە پشتییە،
ئاغالەی ڕۆمی جنێوی بەماڵ ماڵ دا، ئەتوو حەقت بەسەر ئەوی چییە؟
ئەمن ناسۆرم گەلێک هەیە لە کوردییە.
قەت مەردی وەک ناسری نییە،
دابەزی دەستی دا خەنجەرێ دەسک سپییە،
سەری کوردی بڕی وەک بەرخییە؛
لێوی کوردی بڕی گوتی: «خاتوون تەورێزی پێ ماچ کردییە».
دەستی کوردی بڕی گوتی: «پێی گرتووە مەمکی خاتوون تەورێزییە».
سیرمەسیرمەی کرد وەک دۆمییە.
گوتی: براله ماڵ ماڵ! بلا بگەڕێینەوە خزمەت مەزن باوۆمەرییە.
ئەوە گەپمان پێ دەدەن دەڵێن ئەوە ئاغالەی ڕۆمی نییە».
حوکمی وەزیرەلئەعزەمی وەدەرخست بۆ عێلییە،
گوتی: «کوێستان ئی منە هەتا حەوت پشت ڕادەبرییە؛
مەزن باوۆمەر ئەگەر دەنگێ نەکا، ئەمن ئیلاقەی ناکەم بۆ خاتری خاتوون ئەسمەر و خاتوون تەورێزییە».

ئەگەر مەزن باوۆمەر وای بیستییە،
دایەوە دەنگی لەشکرییە.
گوتی: «بیانکوژن لە وڵاتی کوێستانێ دەریان دەکەم بەیەکجارەکییە».
ئەگەر ناسر و ماڵ ماڵ ئەو قسەیان دەبیست تەواوە،
دەستیان دە مەتاڵان کێشا هەتا چێشتانی سوڵتانی خۆیان لە قۆشەنێ نەداوە؛
لە پاشان ڕقیان هەڵستا بۆ مەزن باوۆمەری گەڕانەوە بەدواوە،
چوار تەرەفی مەزن باوۆمەریان دەگرت مۆڵەتیان لێ نەداوە.
ئەگەر ڕمبێکیان لە جگەری دا کاریگەر بوو هۆشی نەماوە،
لەسەر ماینیان فڕێ داوە،
وە ئەولادیان کەوتن ئاساریان بڕاوە،
ناسر و ماڵ ماڵ هاتن لە ماڵە مەزن باوۆمەری بوون پیاوە
حەوت شەو و حەوت ڕۆژانیان داوەت گرت نانیان بۆ خەڵقی داوە.
ماڵ ماڵ قەت هەڵی نەدەهێنا چاوە،
دەڵێ: «ئەو کوڕەی دەبینم لەمن وایە کوردە ماوە».
ناسر گوتی:
«خوڵاکەی! خاتوون تەوریزی ئەو کوڕەم بۆ بێنە واوە»
سواربوو برێک ماینی شێ خزی گێڕاوە،
ڕمبێکی لەسەر دڵی کوڕی خاتوون تەوریزی داوە؛
ئەویشی کوشت بردیان لەکن بابیان دە خاکێ ناوە،
خاتوون تەوریزی زۆر گریا، دەڵێ بووم بۆسۆ و بەدناوە.
بابیشم چوو، ماڵی بڵاوبوو، زگم سووتاوە.
هەزار ڕەحمەت لە بابی (ڕەحمان بەکری) ئەو بەندەی ڕۆناوە.
خولا دەوامی (ئیمپراتۆری) بدا ئەگەر (ساحیبی ئاڵمانی) ناردۆتە ئەو وڵاتەی عیلمی کوردی بکا تەواوە.

***

برایمۆک

برایمۆک کوڕی مەلا زێندینی بوو؛ بەنۆکەری هاتە کن میرشێخی. میرشێخ و میرحەج برا بوون. برایمۆک هات خزمەتی کردن هەتا حەوت سالان. لە پاشێ میرشێخ گول بوو. برایمۆک حەزی لە خاتوون پەریخانێ کرد. خاتوون پەریخان خوشکی میرشێخ و میرحەجی بوو. خاتوون پەریخان گوتی: «برایم! ئەتوو دەس لە مێرشێخی هەڵنەگرە. بیبە فەرەنگستانی سەر حەکیمی، ئینشاڵڵا چاکی بکەوە؛ ئەمن هەر ئی تۆم». هێنای، کەرێک و تێرێکی دایە. هەرچەندی موخاریجی پێ هەڵگیرا، زێڕی دایە. چادرێکی دایە، لە سەر کەرێ بۆی کردە سێبەر. هەڵی گرت ڕۆی. سێ سالان سوالی پێ کرد. لە پاشێ بەقسەی خاتوون پەریخانی نەکرد. هەڵی گرت بردیە ئەستەمبوولێ. سالێکی لە ئەستەمبوولێ بوو. ڕۆژێکی سوڵتان تەشریفی چووە نوێژی جومعەی. نەخۆش زۆر هەبوون؛ سوڵتان ئەنعامی دانێ. میرشێخ گوتی: «برایم! ئەتوو هیچ وەرمەگرە». هیچی وەرنەگرت. عەرزی سوڵتانیان کرد:

«ئەو نەخۆشە چی نەویست».

برایم دەڵێ:

«بەقوربانت بم سوڵتانی کارخانێ!

تەمانایەکەم بۆ بکە لە خولای، لە پێغەمبەری ئاخرزەمانێ؛

یانە بمرم، یانە خەلاس ببم لە تەنگانێ».

ماشەڵڵا سوڵتان ڕوحی وایە:

لە سەر بەرماڵێ بۆی دەکرد دوعایە،

بۆی لە خولای دەپاڕاوە؛ فاتیحای دەخوێند بۆ ڕوحی حەزرەتی ڕەسووڵڵایە،

نوێژی جومعەیان دەکرد، مەخلووق هەمووی دەیکرد دەور و دوعایە.

سوڵتان تەشریفی هەڵستا، دەگەڕاوە ماڵە بۆ دوایە.

دەگەییە ڕاس میرشێخی؛ میرشێخ هاواری دەکردێ.
برایمۆک دەڵێ: «ئامانە! ئەوە ئەمینی خولایە،
سوڵتانی ئەستەمبوولێیە، تەنگانەیە، شفاعەتێ دەکا، ڕۆژی قات و بەلایە».
میر دەڵێ: «برایمۆک! دامێنی سوڵتانم بۆ بگرە، دەشقەمێ بۆم بکا تکایە».
سوڵتان فەرمووی: «برایم! هەڵستە، وەرە دەرکێ، تا بۆ میرت بدەمێ دەوایە».
برایم هەڕای کرد دەرکێ سوڵتانی ئەستەمبووڵێ. ڕاوەستا لەوێ، سوڵتان ئیلتیفاتی کرد لە بۆ میرشێخی نارد دەوایە.
میرشێخ فەرمووی: «برایم خزمەتی توو، بە من چارەی نایە؛
ئاغایەتیم بەچەنگ نەماوە دەگەڵ ماڵی دنیایە،
لەبەر میرحەجی برام، چم لە دەس نایە.
خاتوون پەریخان بنپشکی خۆمە ئەوە بە کۆشک و باڵەخانە و جێ و مەکانەوەم دایە».
برایم گوتی: «ئاغای من خولا خەلاست بکا دەگەڵ پێغەمبەری ئاخرەت زەمانێ؛
ئیلتیفاتت دەگەڵ ئەمن کرد، لە ڕێی گوزەرانێ.
ئەگەر ئەتوو ئەمنت خەڵات کردووە، دەبێ سوڵتانی ئەستەمبووڵێ بەو کارەی بزانێ».
برایم لە خۆشیان دەفڕی دەیگوت:
«مەخسوودم حاسڵ بوو لە کارخانێ».
ئەگەر برایم ئەو قسەی لە میری دەبیست تەواوە،
جێبەجێ عەریزێکی نووسی، مۆری میرشێخی پێوە ناوە،
بردیە دەرکێ، بە ئەمینداریدا؛ بە خزمەت سوڵتانیان گەیاند تەواوە.
سوڵتان جێبەجێ جوابی ئەو عەریزەی داوە،
بۆی نووسییەوە دوو کەلیمە: «خولا داویەتێ لێی مارە کراوە».
سوڵتان فەرمووی: «دوعام بۆ میری کرد و لێم قەبووڵ کراوە».
برایمۆک موژدە و مزگێنی بۆ میری هێناوە:
ئاغای من هەر کەسێکی بێتە ئەو دەرکەی، ئیمانی هێناوە.

میر فەرمووی: «برایم ئەمن چاوم نابینێ؛ ئەتوو فەرمانی سوڵتانم بۆ بخوێنەوە، بزانم چ نووسراوە؟»

عەرزی کرد: لە ڕووی تۆم قسە پێ ناکرێ تەواوە؛

فەرموویە دوعام بۆ میری کردووە؛ لێم قبووڵ کراوە.

ئەوی دی نازانم چییە». تەماشایان کرد ڕۆمییەک هات لەولاوە.

برایم گوتی: «قوربانت بم، ڕۆمی! ئەو قاقەزەی بۆ ئاغای من بخوێنەوە تەواوە».

ڕۆمی عەرزی کرد: «ئەوە خاتوون پەریخانە بە برایمی دراوە».

میر وەری گرت، ماچی کرد، لە سەر سەری خۆی ڕۆناوە،

دەڵێ: برایم ئەلحەمدولیللا مەخسوود و مرادی تووش بوو تەواوە.

سوڵتان ئیلتیفاتی دەگەڵ کردووی، چ کارمان لێرە نەماوە.

تەدارەکی خۆیان لێ نا، گەڕانەوە بەدواوە.

ساڵەوەختێک دەیانئاژوا، نەیاندی ڕووی زستانێ،

بەخێر و بە سەلامەت گەینەوە کوێستانێ.

ئەگەر گەینەوە وڵاتی تەواوە،

ڕۆژێکی لە سەرینچاوەی کانیە چادری بۆ میرشێخی هەڵداوە.

چادریان هەڵدا؛ دەستی دا کەشکۆڵی چووە کن شوانی؛ گوتی: «بڕێکم شیر بدەیە بۆو نەخۆشەی، نانمان ئیشکە پێی ناخورێ».

هێنای بۆی تێ گوشی. کەڵەبەردێ لەوێ بوو، بردی لەوێ لەبەر تاوێ داینا. مارێک لە بەردەکەی هاتە دەرێ، شیرەکەی دەم پێوەنا، شیرەکەی خواردەوە. لە پاشێ مارەکە دە شیرەکەی ڕشاوە؛ سەربەخۆ ئەو شیرە دەستی بە کوڵانی کرد. برایم چاوی لێ بوو گوتی: «لێی گەڕێ ئەوهە دەمرێ، لەکۆڵم دەبێتەوە؛ حەوت ساڵە ئەمن زەحمەتێ دەگەڵ ئەوەی دەکێشم. خۆ من خاتوون پەریخانم لێ مارە کراوە، هەر لێیان دەستێنم».

خواردنەکەی هێنا، دە پێش میری نا. میر خواردی، گوتی: «برایم، حەوت ساڵە، ئەمن نەخۆشم، قەت خواردنی وام نەخواردووە». گوتی: «میر نۆشی گیانت بێ!» هەڵستا، بۆ شەوێ چووە ئاوەدانییە. حەوتوویێکی لەوێ ڕۆنیشت؛ ئەگەر سبحەینێ تەماشای کرد میر هەموو گۆشتی لە بەدەنێ هاتبووە دەرێ. پیاوی نارده خزمەت

میـر حـەجی گوتی: «هـەمـوو گۆشـتـی لە بەدەنێ بۆوە؛ ئەمن چی لـێ بکەم؟» ناردی بیست باتمانی پەمبۆی بۆ کڕی. میرشـێخـیـان دە نێونا، هەتا چل شـەوی. پاشی چل شـەوی هەمـوو بەدەنی چاک بۆوە. مـیـر حـەج تەمـاشـای برای خـۆی کـرد؛ لە خـۆشـیـیـان هـێنای داوەتی بۆ کـرد. حـەوت ڕۆژان هەڵپـەڕین، حـەوت شـەوانیش چراخـان کرد. هێنای سـەدەقێکی زۆری کرد دە ڕێی خـولای و تەسـەدوقی سـەری سوڵتانی ئەستەمبووڵێ. بە گوشـادی ڕۆنیشت؛ هەتا سـاڵێکی. لە پاشان میرشێخ هەڵسـتـا چووە کوێسـتـانێ؛ برایم لەکن مـیـرحـەجی بەجێ مـا، هەتا سـاڵێکی دی؛ زستانیان بەسەردا هات.

ڕۆژێکی برایم، چلووی زسـتانێ بوو؛ ژووانی دەگەڵ خـاتوون پەریخانێ کرد سەر بەردی کـانییـە. خـاتوون پەریخـان چووە سـەر کـانییـە، برایمۆکیش کـەوڵی بەخـۆی دادا چوو. دەستی دەستۆی خاتوون پەریخـانێ کرد. لایەکی کەوڵەکەی بۆ ڕاخست، لایەکی بە سـەر هەڵکێشـا. باسکی بۆ کـردە سـەرین. دەمی بەدەمـیـەوە نـا. برایم و خـاتوون پەریخـان خـەویان لێ کـەوت. مـیـرحـەج هەرچەند بانگی کـرد: «برایم لە کوێیە؟» گوتیان: «قوربان دیار نییە». میر چووە سەر کۆشک و تالاران تەماشـای قـووچی قـەزەنی کـرد، تەمـاشـای ڕەندۆڵی زەرزایانی کـرد، تەمـاشـای سـەری تەشوێلەی کرد؛ هیچی وەپێش چاوی نەهات گوتی:

«خولایە چ بکەم لەو زەمانە؟

برایم دیار نییە دەگەڵی بکەم دوو قسانە».

بانگی کردە ئەو هەموو نۆکەرانە:

«سۆراخی برایمم بۆ بزانن، بۆچ دیار نییە لێرانە؟

هەڵبەتە زیز بووە بۆ کن میرشێخی ڕۆیوە جا ئەوا خۆ لەبەر بەفرێ دەرناچێ ئەو بەستەزمانە»

میر ئەگەر زێنی خۆی دەداوە دنیایەی ئەوجار ئەو بەستەزمانە، ئەگەر تەماشای ڕازی کانییەی دەکرد، ئەوا پێکەوە نووستوون برایمۆک و خاتوون پەریخانە.

میر دەڵێ: «وەک بەسەری من هات، بەسەری قەت کەسی نەهاتی»

میر پیاوێکی تەعین کرد: «برایمم بۆ بێنە، بۆ وا شێت و هەرزە دەردەهاتی؟»

قاسید هاتووە، دوور بە دوور بانگ دێڵێ: «برایم وەرە میر گازت دەکاتی؛

ڕۆژی ڕووناکت بچن، شەوی تاریکت بێن قاتی»

برایم دەڵێ: «قاسید وای برادەرە، میر دەمکوژێ، دەمبڕێ، یان لە چاو دۆست و دوژمنان دەمداتێ خەڵاتی؟»

قاسید دەڵێ: «برالە نازانم، نە دەتکوژێ، نە دەتبڕێ، نە دەتداتێ خەڵاتی، نە دەتداتێ بەراتی».

بەسەر شانانیدا دەدا کەوڵێکی قاقمی، بەسەر پێیانی دەکرد جووتە کەوشێکی شامی، بەلێوانیەوە دەنا قەننێکی مارپێچ، سەبرسەبر نەرم نەرم بەقسە و گوفتوگۆ دەگەڵ قاسیدی بۆ لای دیوانی میری دەهاتی.

سەلامێکی دەکرد لە دیوانی میران. هێندێکی لەبەر هەڵدەستان بە کەوڵی، هێندێک بە سێ قەڵاتی،

میر دەڵێ: عەلیکومەسەلام و ڕەحمەتوڵلاهی، برایم سەر چاوەی بابی خۆت بەخێر نەهاتی».

دەڵێ: «میر بەقوربانت بم، دەمکوژی؛ دەمبڕی؛ یا دەمدەیەی خەڵاتی؟»

دەڵێ: «نە دەتکوژم، نە دەتبڕم، نە دەتدەمێ خەڵاتی.

هەتا ئێستا ئەمینی ماڵە من بووی، ئێستا بە خوار و غەیان دەرهاتی».

دەڵێ: «بەقسەی شەیتانان دەگەڵ ئەمن لاجەل دەرهاتی».

میر دەڵێ: «بەو مانگی کانوونێ، بەو چلووی زستانێ، دەبێ بڕۆی؛ دەرت بکەم لە وڵاتی».

دەڵێ: «هەڵوێشکی خزمەتی باب و باپیری ئەنگۆ دەکەم، قەت شایەکم نەبووە غەیانەتی».

دەڵێ: «برایم خۆ من بەقسەی شەیتانانم دەگەڵ نەکردی؛ لە ڕازی کانیەم بۆخۆم بەچاو ئەنگاوتی،

لە بۆ خاتوونێت ڕاخستبوو لایەکی کەوڵی، بەسەرت هەڵکێشابوو لای سێ قەڵاتی،

لەلایەکی دە ملێی شەکر و شەربەت و لەلای دیکە نوغل و نەباتی،

سمێڵی برایمی لەسەر کوڵمەی خاتوون پەریخانێ بوو، دەتگوت سۆنەی سەری کەسکە،

هەوەڵی پایزێ فەسڵی شەختەی چووکەڵە، لەسەر شەت و گۆلی مەردانی دەبزاوتی،

خشڵی خاتوونێ دەیدا لە کەمبەرەی برایمی، دەتگوت: داخولاً، ئەوە قافڵەیە، لە هەوشار و هەشتەرخان و مەکاران دەهاتەوە، ئەوە خواجە حەسەنی بەسرییە دەنگی زەنگ و قۆڕی وی بوو، دایگرت مەملەکەتی ولاتی.

برایم دەڵێ: «میر، بەقوربانت بم! ئەوە بەقسەی شەیتانانت لە من گرت قینە،

ئەوە خاتوون پەریخان نەبوو، ئەوە کیژێکی حەریرییان بوو، بۆخۆم دەگەوزاندینە.

میر بەقوربانت بم، خۆ پەریخان نەبوو؛ کیژێکی دە بۆتیان بوو بەخوشک و برایەتیم دەست دەئەستۆی کردبوو، لە سوورەتی تۆم، دەدواندینە،

پڕ بەدەسترێکی دەستای دوعا و سەلام بوو، بەمندا بۆ تووی دەناردینە».

میر دەڵێ: «برایم! حوکمە دەبێ بڕۆی لە ولاتێ».

برایم دەڵێ: میر! لە خۆم بێ ئیختیارێ

لێم بگەڕە هەتا نەورۆزێ و بەهارێ

ئاغا ئیختیباریان بۆ نۆکەری نییە، ئینجا بۆخۆم سەربەخۆم دەکەم چارێ.

دژمنم زۆرن، بۆ ولاتی بابی خۆم دەچمەوە خوارێ».

میر دەڵێ: «برایم حوکمە دەبێ بڕۆی لێرەکانە.

نۆکەرێکی ئەمین بووی ئێستا بووی غەیانە،

لەکن هیچ کەسی نەتماوە متمانە».

دەڵێ: «میر، بۆ خاتری خولای لێم گەڕە ئەو زستانە».

میر دەڵێ: «حوکمە دەرت دەکەم نابێ بمێنی لێرەکانە».

دەڵێ: «میر بەقوربانت بم! دەتنێرمە تەکیەی سەید و مەلانە».

میر دەڵێ: «حوکمە دەرت دەکەم لە ولاتی؛

پیاوێکی بێ حقووق و بێ فەراساتی.

ئەگەر هاتیە کن ئەمن، لە سەرت بوو کڵاوێکی چوار گوێچک، دە پێتدابوو کەڵاشێکی دۆمان، دەملتدا بوو کەرکێکی کورداتی،

ئێستا قایل نەبووی بەکەوڵی، حەوتوو بەحەوتوو دەبەخشی سێ قەڵاتی،

هێشتا بەوەی ڕازی نەبووی، بەخوار و غەیان دەرهاتی».

دەڵێ: «میر، بەقوربانت بم! خۆ نانی ئاغایان لە بۆ نۆکەران منەتیان نینە،

هەر نانی خۆت بەفکرە، ئەمەگی نۆکەری قەلەندەرت بەفکر نینە.

ئەتوو گولێک بووی لەوانی نفرینە،

حەوت ساڵانم سواڵ بۆ کردی، سێبەرم بۆ دەکردی لە گوێی کەری شینە؛

بەوەش قایل نەبووم، بردمیە ئەستەمبووڵێ خزمەت سوڵتانی ئەمینە،

دەچوومە کن شوان و گاوانان دە قاپێلکی کیسەڵاندا، چۆڕچۆڕە شیرم بۆ توو دەهێنا،

ئێستا دەڵێی: دەرت دەکەم بەدڵ و یەقینە.

میر، بەقوربانت بم، ئەگەر یەقین دەرم دەکەی لە وڵاتی، بسکی خاتوونێ بەمن بمێنی بەئاوریشمی دووکانان، کە لە ڕەواندزێ کوڕە بەزازان بەتەنافیان ڕادەنگاوتی.

میر! هەنیەی خاتوونێ بەمن بمێنێ، بەمانگی چاردە و پازدە؛ هەزار و حەوسەد مەلایکەتی جڵەوکێشە، لە ڕووی پاک و ناپاکی دەردەهاتی.

میرچاوی خاتوونێ بەمن بمێنێ بەو ئەستێرەی گەلاوێژی دە سێ پاری نیوەشەوێدا لە هەوشار و عەجەم و موغەدەمان هەڵدەهاتی.

دەمی خاتوونێ بەمن بمێنێ بەو فینجانی فەخفووری، کوڕە بەبان سەبرکە سەبرکە نەرم نەرم بەپەنجەی موبارەکان دەگرت لێویان لێ دەبزاوتی؛

گەردنی خاتوونێ بەمن بمێنێ بەو ماینی شێ کەحلان، کە سوارچاکان سووچی ڕکێفیان پێ نیشاندان لە ڕملی بەغدایە لەدووی پۆلی کارمامزانیان دەبزاوتی.

بەژنی خاتوونێ بەمن بمێنێ بە داری حودێ، کوڕە موفرەدی بە خەنجەری نێرگز دەبان بۆ دیرەگی خیوەتێ هەڵپەرتاوتی.

سینگی خاتوونێ بەمن بمێنێ بەو قاقەزی مەرجانی، ئەگەر مەلای گەورە لێی دەدەن خەتێ، کوڕە فەقێیان قەڵەمێ ئەنگاوتی.

میر! بەقوربانت بم، حەیفی ئەوم ناکوژێ، ئەگەر دەرم دەکەی لە وڵاتی،

بەو حەیفانەوە مردووم، ئەگەر چاوی خاتوون پەریخانێ لە برایمە ڕەبەنەی دەبنەوە قاتی».

میـر گوتـی: «تەدارەکی بۆ بگرین دەری بکەین». چوون کـاڵە و گۆرییـەکیـان بۆ هێنا؛

میر گوتی: «چلۆن هاتووە، دەبێ واش بڕوا». چوون کەڕکێکی سپییان بۆ هێنا، کـڵاوێکی چوار گـوێچکیـان بۆ هـێنا، توورەکـێکی نانیـان بۆ هـێنا. هەتا ئەو تەدارەکەیان لە ماڵێ میری گرت، خاتوون پەریخان پیاوێکی بانگ کردبوو؛ هەر تەدارەکێکی میر بۆ برایمی گوتبوو، خاتوون پەریخانیش لێرە بۆ پیاوەکەی ئەو تەدارەکەی گرت. میر گوتی: «برایم بفەرموو، بڕۆ». برایم دەگری، گوتی: «وای لە خۆم بێ سەلایە!

ئەمەگی دنیایەم چوو بەزایە؛

بەفر هێن زۆرە، دەرناچم لە ڕێگایە،

مـیـر! حـەقی من و توو بمێنـێ بۆ ئەوێ ڕۆژێ، کـە خـولا دیوانێ دەگری لەسـەر بەردی سەخرەتوڵلایە.

ئێستا ئەمن چلۆن وەدەربکەوم؟ بۆ هیچ شاران ناچێ ڕێگایە.

وەرە، میر بمکوژە؛ چاترە گەردنت ببێ خۆش و ئازایە

نەوەک گورگ و جانەوەر بمخۆن لە سەحرایە،

بەس نییە ئەگەر ئەتوو بمکوژی ئەمەگم ناچێ بەزایە؟

ئەگەر ئەمن وەچۆلییە کەوم، دەرناکەم هیچ ڕێگایە،

میر، ئەودەمی هەر ئەتوو پێی دەبی ڕووسیایە».

دەڵێ: «برایم! حوکمە نابێ بمێنی؛ بۆ کن میرشێخی بڕۆ، بەمنت چارە نایە».

برایم دەڵێ: «میر، شکایەتی خولات لێ دەکەم دەگەڵ ئی حەزرەتی ڕەسووڵلایە».

خـاتوون پـەریخـان پیـاوێکی تەدارەک بۆ گـرتبـوو لە چەشنی برایمی. پیلی برایمیـان گـرت، بڕوا. برایم گـوتی: «ئاغـا! بۆ خـاتری خولای کـەسم دەگـەڵ نەیە؛ زۆرم خزمەت کردووە، خەڵقم پێ دەکەنێ»

پەردەیان بۆ هەڵگرت، پیلی برایمیـان گـرت، وەدەریان نا. خـاتوون پـەریخـان لە پشت پەردەی ڕاوەسـتابوو، پیلی برایمی گرت، پیاوەکەی بەڕێ کـرد. برایمی برد شـاردیەوە جوانوو ئەسپێکی بۆ لەکن میرشـێخی هاتبوو. هێنای، سێ ڕۆژان ئەو جـوانوو ئەسپەی ئاو نەدا، هەر کا و جۆ و وێنجەی دایە؛ تەدارەکێکی چاکی گرت

بۆ سێ ڕۆژانە بۆ برایمی. سبحەینێ بەیانی جوانووەکەی زین کرد، لوولێنێکی ئاو گەرم هێنا، بە زینی داکرد، برایمی سوارکرد ئاوی بەرکێفی داکرد. خاتوون پەریخان.

دەڵێ:

«برایم، ئەگەر حەقە، ئەگەر ناحەقە،

ئەگەر دەمزانی کاکەم دەرت بکا بەموتلەقا،

سەری خۆم دادەنا چارشێوێکی دارای، چوار تەرەف مەفرەقە.

دەچوومە یەختەخانی ماڵە بابم، بۆم دەردەهێنان جوانۆڵێکی نەوزین لەوانی سم بەتەبەقە،

هاوارم دەکردە ئەو خالەقە،

نەوەکو سەرمای زستانێ لەو ڕێگایە بتکا ڕەقە.

برایم! ئەگەر دەمزانی هەر میوانی،

نەمدەیەشت خزمەتی برای من بکەی بچیە ئەستەمبوولێ خزمەت سوڵتانی،

دەچوومە ماڵە بابم بۆم هەڵدەگرتی بەرگێکی ڕۆمیانی،

دەچوومە یەختەخانەی ماڵە بابم، بۆم دەردەهێنای حدوودێکی بێ نیشانی،

لە کەحلەکانی عەرەبستانی،

سوارم دەکردی هیچ کەس نەزانی.

برایم! ئینجا برۆ، بەختی منی بابان وێرانی

دوازدە ئیمام ئاگایان لێ بێ، دەگەڵ غەوسی گێلانی،

برایم لەکنم زستانێ سەختە، بەساغ و سەلامەتی ناگەیە مەکانی.

مردن بۆ تۆیە، خەم بۆ منی ماڵ وێرانی.

ناچیە چ گۆڕخانان، کەس بە مەسکەنێت نازانی».

کێ بوو لە خاتوون پەریخانێ و برایمی کۆڵاوە،

بانگێکی خۆشیان لێ داوە،

برایم بۆ ماڵێ میرشێخی ڕۆیی، خاتوون بەخەمگینی گەڕاوە.

برایم دەڕۆیی، لە سەرمان زمانی شکاوە.

برایم دەڵێ: «ڕێیە سەرەدەر ناکەم، لە خۆم ماڵ وێرانێ!
ئەمن نازانم، نە بۆ گەرمێنێ دەچم، نە بۆ کوێستانێ.
خۆم دەسپێرم بەخولای و بەپێغەمبەری ئاخری زەمانێ».
جوانووی برایم بەڵەدە، بۆ ماڵی میرشێخی بڕوا بەولاوە،
سێ شەو و ڕۆژ هەر کا و جۆی خواردووە، ئاو نەدراوە،
لە تینووان هیلاکە، هەر خۆی بۆ کانیە کوتاوە،
هەتا نوێژی شێوان داغڵ بە کانیە بوو، خۆی تێ ئاویت؛ هێندی ئاو خواردەوە، چوار چەنگۆڵە ڕاوەستاوە،
برایم بێ زمانە هەڵی نایەن شتاقە چاوە.
جوانوو دە کانیەدا لەوڕاوە.
ئەگەر جوانوو تەماشای کرد شەو کەمی ماوە.

میرشێخ سێ ژنی بوو، شەوێ خەونی دی، ئەگەر نوست. لە خەوێ ڕاپەڕی؛ بە ژنی گەورەی گوت: «خەونم بە برایمەوە دیوە؛ برایم زۆر شلووخە. داخولا میرحەج، دەگەڵی خراپە؛ چ گێچەڵێکی بەسەربێنی».

میر خەوی لێ کەوتەوە، جوانووەکە سەرمای بوو دە ئاوێدا. جوانووەکە ئەگەر تەماشای کرد، چوار تەرەفی کانییەکە بەفر بوو، خۆی فڕێ دا. برایم کەوت دە نێو ئاوێ، سەری لەسەر بەفرێ بوو، جوانووەکە چوو دە حەساری میریەوە. میر دیسان برایمی دەخەوێ هات، ژنی گەورەی ڕاست کردەوە، گوتی: «هەر برایم دەخەوێ دی. برایم شلووخە، بانگی کوێخادەرکی کە، تەماشای ڕێی کانییە بکا، بزانێ هیچ هەست و خوست نییە لەلای کانییە خومارۆیە». کوێخادەرک چوو، تەماشای کرد، جوانوویێک دەحەسارێدایە؛ هەرچەندی دەوری دا بۆی نەگیرا. هاواری هێنا بۆ میری، گوتی: «میرا! قوربان، لە ڕێی کانییە هیچ دیار نییە. ئەما جوانوویێک بەزینەوە دەحەسارێدا ناگیرێ، نەشمناسییە».

خانم دەڵێ:
«وەڵلاهی! پیاوی گەورە ئیختیاری بۆ کەس نییە
ئەوە جوانووی برایمی مەلا زێندینانە، میرحەجە گولە دەری کردییە.
ئەوە بۆ ئێرە هاتووە بەهومێدییە،

له ڕێیە سەرمایێ بردوویە بەبێ کەسییە.
خولاکەی، میرا هەتا ڕازی کانییە بچین، بزانین، هیچ ڕێوشوێنی دیار نییە؟»
کێ بوو لە خانم و میری تەواوە،
ملیان لە ڕێی کانیە ناوە،
دەچوونە کانیە تەماشا دەکەن، ڕەشاییەک دە کانیەدا مەحتەل ماوە، نەیانوێرا بچنە سەری خانم و میری تەواوە.
هاواریان دەنارده نۆکەران، لە مەخلووقیان دەگێڕاوە.
مەخلووقیان بەسەر وەربوو، خانم ناردی چرا و فانۆسی هێناوە،
تەماشایان دەکرد، ئەوە برایمە لەوێ مەحتەل ماوە.
خانم دەڵێ: «دیوتە ئەوە عەوەزی ئەمەگی برایمت داوە؟
ئەوە خزمەتکارەکەی تۆیە، حەوت ساڵانی ئەتوو بەکەرێ گێڕاوە،
ئێستا بەقینی توو بەچلووی زستانێ لەکن میرحەجە گولەی دەرکراوە،
خولاکەی! بلا هەڵی گرین، بیبەینەوە بزانین مردووە یانە ماوە.
میر گوتی: «وەرن هەڵی گرن». خانم گوتی: «تەماشای میری چەند ناتەواوە!
وەرە، یا بەکۆڵی منی دادە یا بۆ خۆت هەڵی گرە؛ ئەوهە گەلێکی ئەمەگی کێشاوە».
میر هەڵی گرت هەتا دەتوانێ،
گەلێک ماندووبوو خانم دەزانێ؛
دەڵێ: «برایم لەسەر ئەتووم لێ برا ڕێی گوزەرانێ،
خانم بەئامێزێ هەڵی گرت تا بردیە باڵەخانێ،
خانم دەڵێ: «ئێستا دەبێ حەمامی ژنانی بۆ بکەین». میر گوتی:
«بەچاوان، هەرچی بۆی چاکە وای بۆ بکە». هێنای، برایمیان ڕووت کردەوە،
لێرەیان درێژ کرد؛ هەرسێ ژنی میری هاتن، ڕووتیان کردووە ڕووت: یەکیان لەبەرەوە پێوەنا، یەکیش لە پشتەوەیان پێوەنا، ئەوی دیکەشیان لەسەر درێژ کرد. هەتا سەحات و نیوێکی. برایم دەنێو ژنەکاندا ئارەقەی کرد.
کە چاوی هەڵێنا بەستەزمانە،

دەڵێ: «خولاّیە! ئەوە حەمامی ژنانە،

ئەمن دوێنێ لە گەرمێنێ بووم لەکن خاتوون پەریخانێ؛ ئێستا چ دەکەم لێرەکانە؟

ئەگەر میر پێی بزانێ ئەمن چ بکەم لە خەجاڵەتییانە؟»

ئەگەر ژنی گەورەی میری وا دەبینێ

بانگ دەکا: «میر! برایم چاکە؛ مەکێشە خەم و نسرینێ».

ئەگەر خانم وادەزانێ تەواوە،

ژنەکانی بردن بەولاوە،

برایم بەتاقی تەنێ دەجێدا ماوە.

دەڵێ: «خەجاڵەتم، خولاّیە! چم لێ قەوماوە!»

ژنەکانی دی هەڵستان، موژدەیان بۆ میری هێناوە:

سوحبەتیان دەگەڵ میری کرد: «میر حەمامی ژنان وایە، مردووی پێ زیندووکراوە».

خانمی گەورە هەڵستا، دەستێکی بەرگی میری بۆ برایمی هێناوە؛

دەبەر برایمۆکی کرد؛ برایم لە جێی خۆی هەڵستاوە

چۆوە لە میری کرد سەلاّوە.

میر یەک پێ لەبەری بڵندبوو، دەستی دەستۆی کرد، ماچی کردن هەرتک چاوە،

برایمی لەکنە خۆی ڕۆنا،

دەڵێ: «دەگەڵ میرحەجی چت لێ قەوماوە؟

میرحەج بۆچ ئەتووی کردۆتە خەم؛ خولاّ خاتوون پەریخانی بەتوو داوە».

هەرچەندی کرمەک و گوارە و مۆر و ئەنگوستیلەی خاتوون پەریخانێیە هەمووی دەگەڵ خۆی هێناوە.

خانم هەڵی گرت، نەیێشت، میر ئەوانەی بکەوێ بەچاوە.

چەند شەو و ڕۆژان برایمی لەکنە خۆی داناوە،

دەڵێ: «ڕێی کوێستانێ بێتەوە، دەنێرم خاتوون پەریخان بێننە ئێرە، دەتانکەم بە بووک و زاوا».

که برایم ئەو قسەی میری بیست تەواوە،

شەوێ هەتا ڕۆژ، سەوەتێکی پەیداکردبوو، گڵ و پەینی بۆ قەندیلی مامەکۆییان کێشاوە.

ڕۆژێکی گوتی: «میر! بەقوربانت بم سەری کوێستانان ڕەشبەڵەک بوو بەفر لە هیچ کوێ نەماوە».

خانم پێکەنی، گوتی: «میر تەماشای برایمی کە، هێشتا نیوەی زستانێ نەبووە؛ شەوێ هەتا ڕۆژ ئەو فەقیرە گڵی بەکۆڵی کێشاوە.

ئەو زەحمەتەشی هەروەک خزمەتی تۆیە ئەگەر ئەتووی دە کووچە و کۆڵانان گێڕاوە.

میر نابێ چ کاران بکەی، هەتا کاری برایمۆکی دەکەی تەواوە».

میر هەڵی گرت قاقەزێکی نووسی بۆ میرحەجی: «براله! بەسەری من برایمی بێ کەیف نەکەی، زۆر ئەمانەتت بێ پەکی نەخەی لەسەر ماڵی دنیایە، ئەمما کارێکی زۆر گەورە هاتووتە بەرێ. سوڵتانی ئەستەمبووڵێ دەسەری کردووم بۆ فەرشێکی؛ سەد کەسم هێناوە، کەس باشاری ناکا، بەکەس ناکرێ. ئەگەر خاتوون پەریخانێ نەنێری هەرتکمان دەخنکێنن؛ هەر وەزعێکی دەکەی خاتوون پەریخانێ بنێرە. ئەمما بەخاتری ئەمن زۆر نیگاداشتی برایمی بکە، ئەمانەتی منە لەکن ئەتووم داناوە».

ئەگەر ئێڵجی ئەو قاقەزەی برد بۆ میرحەجی خوێندراوە،

میرحەج گوشادی لێ پەیدابوو گوتی: «لێی گەڕە، برایم نەماوە».

دەسەری خاتوون پەریخانێی کرد: «تەدارەکی خۆی بگرێ، سەفەری لەبەرە، کاکم خراپی لێ قەوماوە».

«خاتوون پەریخان دەڵێ: «بەخولای ئەمن ناچم بەولاوە».

میرحەج دەڵێ: بیانووان نەبینێ، لێم نەگرێ مانێ؛

دەبێ بڕوا سبحەیانێ».

تەدارەکیان گرت تەواوە،

خاتوون پەریخانیان دە زەمبیلان ناوە، ئاوێتیانە شانی خۆیان، ڕێیان کێشاوە.

گوتی: میرحەج! براله! دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا»

هەتاوەکو ئێوارێیان کێشا، ئێوارێ داغیل بە کانیە خومارۆیە کراوە.
مزگێنی بە میرشێخی دراوە.
میرشێخ لەجێی خۆی هەڵستاوە
ناردی دەهۆڵ و زوڕنای هێناوە
لۆتی و ڕەقاس دروس کراوە
ساز و چەقەنەی لێ داوە
داوەتێکی خۆش گێڕاوە
حەوت ڕۆژان بوو تەواوە
مەلا و فەقێیان هێناوە
ئەوانیش پاک قۆڵیان کێشاوە
کاری هەرتکیان بوو تەواوە
موبارەک بێ بووک و زاوا
(ڕەحمان) بەکر ڕاوەستاوە
ئەو بەیتەی کردووە تەواوە
لەنێو کوردی زۆر بەناوە
لە سابلاغێ دانراوە
حوکمی خاریجەگەری بەوی دراوە
ئەلحەملای کارمان تەواوە

***

شێخ فەرخ و خاتوون ئەستی

خاتوون ئەستی کچی مام غەڵیفەیە. فەرخ کوڕی مامادییە. هەرتکیان ئامۆزان، بابیان برایە. فەرخ دە زگی دایکیدا بوو، دایکی ژان و برکی هاتێ. ئەگەر بەخێر منداڵی ببێ، ناردیان ژنە سەید و مەلا هاتن، ناردیان ژنی وەکیل و وەزیری هاتن. سێ خوشک بوون، نازێ و نازدار و خاتوون ئەستی. مامادی دوازدە کوڕی بوو؛ هەر دوازدەی مردبوو. گوتی: «خولایە! ئەوجار فرزەندێکم بدەیە، یا نێر بێ. یا مێ بێ». خولاوەندی عالەمی فەرخی دا بە مامادی. ئەگەر دەوریان گرت مامانچی، فەرخ دە زگی دایکیدا بوو. حەزی لە خاتوون ئەستێ کرد. خاتوون ئەستی بۆخۆی نەیدەزانی.

فەرخ دە زگی دایکیدا بانگ دەکا؛ دەڵێ:

ئیلاهی یا! فەرخم لێ دەبوو بەیەکە؛
شوکرانەم بەتوو، ئەی فەلەکە
خەلقەتی دەکردن دەست و چاو پێ و بەلەکە.
مەخسوود و مرادم هەرتک چاوی بەڵەکە.
ئیلاهی! یا فەرخم لێ دەبوو بە دووە
خولایە شوکرانە وەبەر ئەتووە
خەڵقەتی دەکردن دەست و پێ و بەلەک و ڕووە.
مەخسوود و مرادم هەرتک چاوی دە تووە.
ئیلاهی! فەرخم لێ دەبوو بە سێیە
شوکرم بەتوو ئەی خولێیە،
خەڵقەتی دەکرد دەست و زار و پێیە.
مەخسوود و مرادم لە هۆرتک چاوی خاتوون ئەستێیە.
ئیلاهی! فەرخ دەبوو بە چوارە؛

شوکرم بەتوو ئەی جەبارە!
خولای خەلقەت دەکرد هەموو ئاکارە.
مەخسوود و مرادم لە هەرتک چاوی دەبەخومارە.
ئیلاهی! فەرخ دەبوو بە پێنجە
خاتوون ئاویان لە کانیان هەڵدێنجا
گۆزە دەبوو بەزێڕ، کانی دەبوونەوە بەگەنجە.
ئیلاهی! فەرخ دەبوو بە شەشە؛
هاوارم وەبەر توو، ئەی عەرشە!
خولای دروس دەکردن هەموو ئاکار و لەشە.
مەخسوود و مرادم لە هەرتک چاوی دە ڕەشە.
ئیلاهی! فەرخ دەبوو بە حەوتە
مەلەکان لە ئاسمانی حەوتەمینیان ڕاو تێ دەکەوتە؛
خولای دەینارده سەر ئۆمەتێ مەلەکولەوتە.
ئیلاهی فەرخ دەبوو بە هەشتە
مەلەکان لە ئاسمانێیان پەشتاوپەشتە،
خولای لە شەرافەتی پێغەمبەری دروستی دەکرد دۆزەق و بەهەشتە.
ئەگەر نۆ مانگ و نۆ ڕۆژ تەواو دەبوو بەدڵ و بەجانە،
فەرخ دەهاتە ڕوو بەدەستەوە دەست لەسەر ڕووانە،
لە خەزێنەی خەلاس دەبوو دەیانگرت مامانە،
فەرخیان ڕادەگرت لەسەر هەردک دەستانە،
نێوکی فەرخیان بڕی بەکلیخی دەبانە،
توندیان دەپێچاوە بەدەستانە،
لەسەر بنی بێژنگیان دادەنا بۆیان دەکرد چراخانە.
ئەو ژنە وەزیر و وەکیلە بەدزی دەکەن قسانە،
دەڵێن: «ئەوە یا ڕمووزنە، یانە شەیتانە،
مزگێنی بەرن بۆ مام غەڵیفانە»

ئەوی پیرێژن و سەرسپییە،
تەگبیرێ دەکەن لە نەبەدییە،
بڵا بۆ شارەکەی داودییە بەرین مزگێنییە،
هێندێک لەکن دایکی فەرخۆڵەی بەجێ دەمان بەکێشکچییە،
دەڵێن: «خوشکێ چاومان نابینێ بەو شەوەی بڵا ئەمە ڕۆنیشتین لەکن ئەوییە».
فەرخ دەڵێ: «هەرچی پیرە لەکن دایکم بەجێ دەمێنێ، هەرچی جوانە، بەقەوەتە، دەچێتە شاری داودییەی دەستێنی مزگێنییە».
هیچ نادەن بەو فەقیرانەی کێشکچییە،
فەرخ دەڵێ: «ئەوی پیرێژن و مامانچی و سەرسپییە،
هێندێک کێشکچی بن، هێندێک بەرن مزگێنییە،
زۆرو دەدەنێ کەم نییە،
ئەگەر هێناتانەوە هەمووتان لێ بەش دەکەم بەبرایەتییە،
هەرکەس پووڵێکی بدزێ بەحەقی ئەو خولایەی ڕەببییە،
سەری دەتاشم، سواری کەرێی دەکەم، بیروونی دەکەم لە شاری داودییە».
ئەوانە گوتیان: «نامانەوێ ئەو شەیتان و ڕموزنە ئابڕوومان دەبا».
هەموو گەڕانەوە لە پاشێ گوتیان: دەچین گەلێکی دەستێنین هیچ غەیانەتی ناکەین دەیبەینەوە.» فەرخ بانگ دەکا:
«ئەی پیرێژن، ئەی مامانچی دەموحتەبەرن!
هەموو لە دەورەی من و ئی دایکم ڕاوەستاون دەڵێی لەنگەرن.
مزگێنی بگەیەننە دیوانێ، بۆ مام غەڵیفەی و بۆ بابم بەرن»
مامانچی و قەرەواش لە کاری خولای تەعجوب دەمانە،
دەڵێن: «یا ڕەبی بەڕەحمەتی توو شوکرانە!
ئەوە مەعلوومە یان ڕموزنە، یان شەیتانە،
دەنا قەت بووە منداڵی یەک ساحەتە دە زگی دایکیدا بکا قسانە
بڵا مزگێنین بڕفێنی بۆ دیوانی گەورە و گرانە».
ئەو قەرەواش و سەرسپییە

دەبوون بە تەتەر و ئێلچییە
دەگەڕان دەکووچە و کۆڵانی شاری داودییە
لە دیوانێ دەچوونە پێش دەیاندا مزگێنییە
ئەگەر مام غەڵیفە ئەو قسەی دەبیست تەواوە،
شوکرانەی دەبژارد سەڵاواتی لێ دەداوە،
گوتی: «خەبەرێ بەرن بە مامادیی کاکم تەواوە،
بۆ وی تاقانەیە زگی سووتاوە».
مزگێنییان دا بە مامادی بەیەکجاری،
دەڵێ: «یا ڕەبی زۆر شوکر بەگەورەیی جەباری؛
بابە چو لەمن دەوێ هۆوەتا مام غەڵیفەی گەورەی شاری».
ئەگەر مام غەڵیفە تێ دەگەیەنن،
دەڵێ: «سەید و مەلا و میرزا و فەقێ بچن لەسەر کوڕی مامادی بخوێنن
جا سبحەینێ وەرنەوە جا سەرو خەڵاتی گەورەم لێ بستێنن
شەیتان دەچووە کن مام غەڵیفەی بەیەکجارەکییە:
«قوربان کارێکی گەورە قەوماوە ئەتوو نەتزانییە
هاتوونە کن ئەمن قەرەواش و مامانچییە،
دەڵێن: کوڕی مامادی ڕمووزاتە قەت شەیتانی وا نییە
نێوی لە خۆی ناوە فەرخۆڵە، ئاغای شاری داودییە
دەڵێ مەخسوود و مرادیشم خاتوون ئەستییە».
مام غەڵیفە بەو قسە جەرگی سووتاوە
دەڵێ: «سبحەینێ جواب دە گەرمێنێ بگەڕێ لە ئەستەمبوڵێ ببێ بڵاوە،
سوڵتان پێ بزانێ پاکمان دەخنکێنێ تەخت و تاراجمان دەکا تەواوە،
دەڵێ: «ئەوە بنەچەکە فاسقن بۆیە ئەوەیان وەڕووی زەمینێ ناوە».
بانگی کردە سێ دزان گوتی:
ئەنگۆ ئەوەی بدزن لە سەید و مەلایان تەواوە.
فڕێی دەنە تەویلەی کەڵ و گامێشان، ئێستران پێی لێ دەنێن دەیکەن بڵاوە،

سبحەینێ دەگەڵ ڕیخێ دەیرێژن جواب دەخەلقی دەگەڕێ دەڵێن: «شەیتان و ڕمووزن بوو مەفح کراوە».

ئەو سێ دزانە دەهاتن خزمەتی مەلا و فەقێیانیان دەکرد، بۆیان دەهێنان قەننە و ئاوە،

هەتا نیوەشەوێ خزمەتیان کرد، نیوەشەوێ چرا کوژاوە،

ئەو فەقێ و مەلایە پاک بوون بڵاوە،

ئەو دزانە فەرخیان هەڵگرت بەدەستی یەکدییان داوە،

بۆ تەویلەی کەڵ و گامێشانیان فڕێ داوە،

مەلایکەتان فەرخیان هەڵگرت کێشکیان لە دەورەی کێشا لەسەر بەردێکی مەڕمەڕیان ڕۆناوە،

هەرچەند کەر و بارگینە سەریان بەسەردا گرتووە لە دەورەی ڕاوەستاوە،

فەرخ دەڵێ: دایکی من بەهەویای کێشکچییان ئاگای لەمن بڕاوە»

فەرخ بانگ دەکا: «دایە گیان وای گیانە!

بەڕەحمەتی خولای دەبژێرم شوکرانە

چلۆنت بەرەڵدا کردم بەهیوای کێشکچییانە،

نۆ مانگ و نۆ ڕۆژان هەڵت گرتم بەبەر و پشتانە،

هیچ برازا نابێ بەمامی بکا متمانە».

دایە گیان هێزی جەرگم چرای چاوانم!

«ئەتوو نەتزانیوە بەفەرموودەی مامم؟مەیتەری کەر و بارگین و ئێسترانم».

کە دایکی ئەو قسەی دەبیست تەواوە،

چەپۆکی بەسەرخۆیدا داوە،

دەڵێ: خانەم خرابوو، کوڕەکەم نەماوە،

هەڵستا، چرا هەڵکراوە،

هەر چەندی پەنجەرە و دوودەرییان گەڕاوە،

سۆراخی کوڕی وەچەنگ نەکەوت؛ دەڵێ: «خولایە! ئامان جەرگم بڕاوە»

ڕووی دە تەویلەی ئێستر و بارگینان کرد، هەموو ئاخوڕان گەڕا، سۆراخی نەکراوە،

تەماشای کرد، هەرچەندی ولاخە، یەک بەبەندیەوە نەماوە،
بەردێکی مەڕمەڕ لەوێیە کوڕی وی لەسەر دانراوە،
هەرچەندی حەولی دا ولاغێک لەبەر وی نەکشاوە،
لەسەر چەنگان ڕۆیی ئامێزی دە کوڕی خۆی وەرهێناوە،
ئەگەر گوتی «هەس» هەموو ولاغی لەبەر کشاوە.
کوڕی خۆی هێنا لەسەر جێی خۆی بەرقەرار کراوە،
جا هەتا حەوتووێکی بۆخۆی کێشکی لە کوڕی خۆی کێشاوە.

هەتا حەوتووێکی چ باس و خەبەر نەبوو. پاش حەووتوێکی دایکی شیوی کرد گوتی: «نیوەڕۆیە هەڵم بستێن نوێژان دەکەم». تەدارەکی بۆ فەرخی گرتبوو، لانکی بۆ دروس کردبوو. دایکی گوتی: «ئینشاڵلا بۆ شەوێ، کوڕی داوێمە سەر لانکێ، حەوتووی دەچێ. پیاوێک لە ولاتێکی هاتبوو خاتوون ئەستی ببینێ. سوورەتی بگرێ، بۆ ئاغای خۆی بەرێتەوە. فەرخ گوتی: «خاتوون ئەستی نازانێ ئەمن حەزی لێ دەکەم؛ مێردی بکا ئەمن ئاوارە دەبم. بەلا دوعایە بکەم ئەو شەو دایکم بمرێ. سبحەینێ بابم بمرێ. کەس نەبێ بەخێوم بکا، ئیللا خاتوون ئەستی نەبێ، بۆخۆم داگیری دەکەم، نایەڵم کەس بیخوازێ.

خولایە گەورە و چەند نادری،
هەم کەریم و قادری،
ڕوحان دەدەی، وەریان دەگری
ئەوڕۆ لە حەوتووی دەرچم، دایکم بمری
سبحەینێ دەکەوینە چاوان، بابم بمری

بەهیچ کەسێکی بەخێو نەکرێم، خاتوون ئەستی بۆخۆی هەڵم گری خولایە! نە بەکەبرێنی، نە بەسەبرێنی

ئەوڕۆ دایکم بمرێ، سبحەینێ بابم بمرێنی،
بەهیچ کەس بەخێو نەکرێم، دەبێ خاتوون ئەستی بۆخۆی بمعاملێنی.
ئەگەر فەرخ تەمەنای دەکرد لە خولای عالەمیانە،
لە بۆ دایکی فەرخی دەهاتن میوانە،
بەخۆی نەزانی، ڕوحیان کێشا ئەو بەستەزمانە،

له ماڵێ بوو بەشین و گریانە،
هاواریان برد بۆ مامادی و مام غەڵیفانە،
مامادی دەڵێ:
«خولایە! بەرەحمەتت شوکرانە!
خۆ دەوڵەتم زۆرە گەنج و دەبوتخانە،
کوڕی بێ دایک چلۆنی دەبێ گوزەرانە؟»
ئەوێ شەوێ ڕۆژ بوو ئاوە،
دایکی فەرخۆڵەی تەسلیم نەکراوە
هەتا سبحەینێ تەمیز شۆراوە،
خەلاتیان دەبەر دەکرد، بۆ گۆڕخانان هەڵگیراوە،
تەسلیم بەخاکیان کرد، مەخلووق گەڕاوە،
هاتن لە مزگەوتێ ڕۆنیشتن کەیخودا و پیاوماقووڵ، سەرەخۆشی لە مام غەڵیفە، مامادی کراوە،
هەتا نیوەڕۆیە بانگێکی بەهەق لێ دراوە،
دەڵێن: «بلا بچی نوێژان بکەین تەواوە،
«ئەو مەخلووقە پاک لە برسان مرد، یەکێک هۆشی نەماوە».
خڕبوونەوە هەموو موسڵمانە،
هەموو لە ماڵی خۆیان دەیانهێنا سفرە و نانە،
عەرزی مام غەڵیفەیان کرد: «بلا مامادیش بێتە ئێرەکانە».
لە میحرابی مزگەوتێ ڕۆنیشتبوو، کەس پێیان نەزانی ئەو خەڵقانە.
لە بارەگای خولای دەیهات میوانە،
ڕوحیان دەکێشا کردیان سەرەوێرانە.
ئەوەش دوعای فەرخی مامادییانە،
قبووڵ بوو لە دایک و بابانە،
مەلا گوتی: «مامادی، هەڵستە، تەشریفت بێتە ئێرەکانە».
مەلا هاتەوە گوتی: «بابە نانی خۆ بخۆن نە سەری هەیە نە ئەزمانە».

نانیان خوارد و بژاردیان شوکرانە،
مەلا گوتی: «مام غەڵیفە! بلا بچینە قەبرانە»
مام غەڵیفە گوتی: «مەلا! ئەمە تازە هاتووینەوە چ قەوماوە»
مەلا گوتی: «قوربان سەری تۆ سەلامەت بێ مامادی نەماوە».
مام غەڵیفە گوتی: «وای! قورم بەسەری بوو کەسم نەماوە
پشتم شکا جەرگم سووتاوە»
وەدەرکەوت، بانگێکی خۆشی لێ داوە.
فەرخ بۆ دایکی هیچ نەگریا، ئەگەر بابی مرد ئەویش گریاوە
ئەورۆ کەوتۆتە چلان بەهیچ کەس ژیر نەدەکراوە.
مام غەڵیفە دەڵێ: «ڕۆڵە! خراپم لێ قەوماوە»
لێی خڕبوونەتەوە سەید و مەلای تەواوە،
هەڵیان گرت، بۆ گۆڕخانەی بردیان بەولاوە،
ئەوی لەکن دایکی فەرخی تەسلیم کراوە.
فەرخ بانگ لەسەر بانگی لێ دا بەکەس ژیر نەکراوە.
پوورێکی فەرخی هات لەولاوە،
دەڵێ: «برام چوو، ئەو کۆرپەی ماوە.
دەیبەم بەخێوی دەکەم هەموو ماڵی خۆمی دەنێم دەپێناوە».
هەڵی گرت، بردیە ماڵی خۆی دایناوە،
فەرخ ئەگەر لەوێ زیراندی، هەر گریا و ژیر نەکراوە،
پووری دەڵێ: «چ بکەم خەڵق دەڵێن: شەیتان و ڕمووزنە؛ بۆیە دایک و بابی نەماوە».
پووری هەڵی گرت هێنایەوە بەلاوە.
لە ماڵێ داینا گوتی: «چی لێ بکەم، چارەم بڕاوە،
هەر کەسێک بۆم بەخێو بکا هەموو مانگان سی لیرەی دەدەمێ تەواوە».
مروەتی مەولوود سوراحی هات لەولاوە.
دەڵێ: «ڕۆڵە بەقوربانت بم! دایک و بابی نەماوە»

فەرخی هەڵگرت دراوەکەی دەباغەڵێ ناوە،
فەرخ دەتگوت دووپشکی ڕەش پێوەی داوە،
هەرچەندی کووچە و کۆڵان بوو، پێوە خولاوە؛
چارەی نەدەکرا، هەر چاتر گریاوە.
بڕێکی لە زێڕەکان هەڵگرت، هێنای، لەوێی ڕۆناوە؛
گوتی: «بابە! ئەوە عیلاجی بەمن ناکرێ، شەیتانە وەسەرێ عەرزێ نراوە،
بۆیەکی وا بەهەتیوی بەجێ ماوە».
ناردیان لە مام غەڵیفەی لە دیوانێ گێڕاوە.
مام غەڵیفە هاتە ماڵێ، گەلێک گەلێک گریاوە؛
دەڵێ: «دیوانم چۆڵ بوو، مزگەوتم نەماوە،
ئاورم تێ بەربوو، جەرگم سووتاوە،
جواب دە دژمنان دەگەڕێ، دەڵێن: مام غەڵیفەی برای نەماوە؛
ئەمن چ بکەم لە فەرخۆڵەی و لەو تولفی ساوە».
بانگی دەکرد: «نازێ، نازدار! خاتوو ئەستی! وەرن لەولاوە»
دەیگوت: «ڕۆڵە! نازانن، ئەنگۆمامو مردووە، بابو پشتی شکاوە؟
وەرن تەگبیرێ بکەن لە بۆ فەرخۆڵەی دایک و بابی نین؛ چلۆنی گوزەرانی بدەین تەواوە؟»
نازدار دەڵێ «بابە! چ بکەین، منداڵێکە بەنادری.
هەرچەند دەکەی، مەمکی چ کافر و موسڵمانێ ناگری».
مام غەڵیفە دەڵێ: «فرزەندی من، گیانە!
وەرن تەگبیرێ بکەین بەهەمووانە،
بەخێو بکەین فەرخۆڵەی بەستەزمانە.
ڕۆڵە نازدار! ئەگەر بۆم بەخێو بکەی لە دنیایە،
شاری داودییەی بەشی خۆمت دەدەمێ گەردنت دەکەم ئازایە.
ڕۆڵە! حەزێ دەکەی، جا ڕۆنیشە، بۆ من ببە بەپەنهایە».
دەڵێ: «بابە! بۆ لە من دەکەی فکرێ؟

بابە ئەوە لێم لە بیانووی؛ چونکە نانت گەلێک دەخورێ.
بابە ئەگەر بچمە کۆلانان، نان نانەم پێ پەیدا دەکرێ،
ئەمن مێردم نەکردووە ئەو شەیتان و ڕمووزنەم پێ بەخێو ناکرێ».
ئەوجار ڕووی دە نازێ کرد تەواوە،
دەڵێ: «ڕۆڵە! چلۆن تەگبیرێ بکەین لەو کۆرپەی ساوە،
تووشی ئەستۆم بووە، چارەم بڕاوە.
کەسێک بۆم بەخێوبکا، شاری داودییەم بۆ وی داناوە؛
دەیدەمێ بەیەکجارەکی بۆ خۆی ببێتە ئاغایەکی تەواوە».
نازێ دەڵێ: «بابم بزانە، چ پەڵپێکی لە من گرتووە، بەو خولا، ئەوە بەمن ناکرێ.
هەرچەند دەکەی مەمکی هیچ کەسێکی ناگرێ.
بابە هەتیوی بێ دایک و باب بەمن بەخێو ناکرێ»
ئەگەر مام غەڵیفەی وای لە کچەکانی خۆی بیستییە،
دەڵێ: لە دنیای ڕوون فرزەند چ نییە،
ئەوجار وەرگەڕاوە، ڕووی کردە خاتوون ئەستییە،
دەڵێ: «ڕۆڵە! کچەکان جوابیان دام ئەتوو قسەت چییە؟»
دەڵێ: بابە ئەمن چ مێردیم نەکردووە چ مەمکم نییە؛
«بابە! ئەتوو دایەنێکی پەیدا بکە مەمکی بداتێ، ئەمنیش بۆ خاتری توو لەکنی ڕۆدەنیشم بەلانکەژێنییە،»
دەڵێ: «ڕۆڵە! گەردنت ئازابێ لە بەشی خۆم لە شاری داودییە،
چونکە تووشی ئەستۆت دەبێ هەتیوبارییە».
نازدار دەڵێ: «بابم، شەڕی ئەوەیتی، ئەگەر شاری داودییەی بدا بەخاتوون ئەستییە؟
تەماحی هەیە، دەگەڵ براکان و خوشکەکان هەمان بکا بێبەرییە؛
تەماحی هەیە، ماڵەکەی هەموو بدا بەفەرخۆڵە و بەخاتوون ئەستییە.
نازدار لەولاڕا هات پڕی دا فەرخۆڵەی گرت و بردییە،
پێی گرا هەموو کووچە و کۆلانی شارییە،

فەرخۆڵەی هەر زیڕاندی زمانی نەچۆوە دەزارییە.
هێنایەوە گوتی: «بابە بەقوربانت بم ئەمن چارەم چییە؟»
ئەوجار نازێ هەڵی گرت ڕفاندی،
بردیە وەتاغێ باڵەخانێ، بەدایانی ئەسپاردی؛
عیلاجی نەکرا؛ بردیەوە کن بابی بەڕووساردی.
ئەگەر لەوێ دایدەنێ، لە دەورەی داوری،
خاتوون ئەستی پڕی دەداتێ و هەڵی دەگری.
فەرخ دمی بەسینگیەوە دەنێ، بێدەنگ دەبێ، لەوێندەرێ هیچ ناگری.
ئەگەر لەوێ کاری فەرخی بوو تەواوە،
میر لە دیوانێ بانگ کراوە،
دەیانگوت: «ئەوە برای مردووە، سەرەخۆشیی لێ کراوە».
خەبەر بەسوڵتانی ئەستەمبووڵێ دراوە.
دەڵێن: «مام غەڵیفەی شاری داودییەی برای مردووە، پشتی شکاوە؛
هەر تاقە فرزەندێکی لە پاش بەجێ ماوە».
سوڵتان خەڵاتی بۆ قەرار کرد، ئەنقابی میرایەتیی لێ ناوە.
وەکیل و وەزیران لێیان پرسی: «فەرخۆڵەت چ لێ کرد؟» گوتی: «ئەوە لە ماڵێ تەسلیم بەخاتوون ئەستێ کراوە».
لەوێندەرێ ئەو قەرار و مەداری دنیایێ دەبوو تەواوە،
نێوبانگی جوانیی خاتوون ئەستێ دە هەموو دنیایێ گەڕاوە.
خەبەری بەشێخاڵی کەچەڵی دراوە.
شێخاڵ مەنسەبی دانا، سەر و بەرگی شوانانی دەبەر کرد، کەڕکێکی کوردانی بەشانی خۆی داداوە،
بەسەیاحی لە خاتوون ئەستێ گەڕاوە
شاری داودییەی دیوە، هات و لە دەرکی میری بوو پیاوە.
کەڕکی خۆی ڕاخست، لەسەری دانیشت، گوتی: «دەشقەم خاتوون ئەستێم بەوێ بەچاوە».

ئەگەر نازدار هاتەدەرێ، هات، ماندوونەبوونی شێخاڵی کرد، گوتی: «مامە ماندوو نەبی بەخێرێی سەر ئەو دوو چاوە.

بۆ کوێ دەچی، بۆ لێرە ڕۆنیشتووی؟ هەستە بچۆ مەنزڵی بابم دیوان گیراوە».

گوتی: «دیوانی بابی تووم بۆ چییە؟

ئەمن بۆخۆم دەگەڕێم لە فەقیری و لە کاسبییە».

دەڵێ: «خولا ماڵت خرانەکا، ئەگەر ئەتوو فەقیر بی ئەمە شوانمان نییە؛

ئەدی برسیت نەبووە، بۆت بێنم نانییە».

گوتی: «ناوەڵلا، جارێ برسی نیم فەسڵی نەهارێم نییە».

گوتی: «خاڵە! بەقوربانت بم! ئەگەر دەبیە شوانی مە، ئەتوو نێوت چییە؟»

گوتی: «کیژێ باریکەڵڵە!

ئەتوو نازانی، نێوم شێخاڵە کەچەڵە؟»

نازدار ئەگەر ئەو قسەی لە شێخاڵی بیست تەواوە،

لە ڕاستە خۆی بۆ ماڵێ گەڕاوە،

خەبەری بەدایکێ و بەنازێ و خاتوون ئەستێ داوە،

گوتی: «شوانێک هاتووە لە دەرکێ مەحتەل ماوە».

گوتیان: «خولاکەی چۆن پیاوێکە؟» گوتی: «ئەستۆی ئەهێندە ئەستوورە، دەڵێی کەڵە دابەستراوە».

نازێ گوتی: بڵا ببینم، بەچاوە.

هات ماندوونەبوونی لێ کرد، گوتی: «بەخێرێی سەر عەمری من، مەڕمان بێ ساحێب ماوە».

شێخاڵ گوتی: «یەکیان لە یەکی جوانترن، بەمنیان گوتووە، خاتوون ئەستییان یەکجار کۆڵاوە».

لە قەرەواشێی پرسی، گوتی: «ئەوە کێ و کێیە؟ گوتیان: «ئەوە ناز و نازدارن تەواوە».

گوتی: «ئەدی خاتوون ئەستی لە کوێیە، نایەتە پێش چاوە؟»

قەرەواشەکە دەڵێ: «بەسەرینیی شلکی هەتیوباری تووشی ئەستۆی کراوە.

لەسەر شەیتان و ڕموزنێکی تەعین کراوە».

نازێ چوو ئەو قسەی بۆ خاتوون ئەستی گێڕاوە،

خاتوون ئەستی بڵندبوو، فەرخۆڵەی بەئامێزی گرت، ئەویش چوو شێخاڵی بکەوێ بەچاوە؛

بەخێراتنی شێخاڵی دەکرد؛ دەیگوت: «بۆ لێرە مەحتەلی؟ بچۆ مەنزڵی بابم. ئەوە چێشتانە نەهار دروست کراوە».

گوتی: «پیاو ئەهـ! چم لە مەنزڵی بابی توو داوە؟

ئەمن کاسبم دەگەڕێم، کە کاری خۆم ببێ تەواوە».

خاتوون ئەستی دەڵێ: «خاڵە مەڕی مە بێ شوان ماوە».

خاتوون ئەستی لە ڕاستە خۆی گەڕاوە.

دایکی خاتوون ئەستیێ خەبەری بەهەر چوار کوڕان داوە:

«شوانێکی زۆر قابیل هاتووە لەولاوە».

دایکی خاتوون ئەستی هاتە کنی، گوتی: «بابەکەم، دەبیە شوان؟»

گوتی: «بەڵێ لە کاسبییە دەگەڕێم» گوتی: «براله ئەدی چت ناوە؟»

گوتی: «خانم نۆکەر ناگیرێ، بەو حاڵە؛

پیاوێک خۆم تێ ناگەینێ هەر ژنانم دەکەن حەواڵە.

ئەگەر لە من دەپرسی، نێوم شێخاڵە».

گوتی: «مام شێخاڵ بەخێرێی سەر ئەو چاوە.

جوابم ناردۆتە کوڕەکان، ئێستا دێن لەولاوە»،

نەهاریان بۆ دروس کرد، سفرەیان بۆ هێناوە،

نانەکەی خوارد هەر چوار کوڕەکانی مام غەڵیفەی هاتن لەولاوە،

گوتیان: «خاڵە ماندوونەبی». بڵندبوو لە پێشیان ڕاوەستاوە،

قسەیان دەگەڵ کرد، قەرار و مەداریان بۆ ڕۆناوە،

گوتیان: «مامە بچینە نێو مەڕی، تەسلیمت بکەین تەواوە».

بەڵان ئاخ! شێخاڵە کەچەڵ لە سوێی خاتوون ئەستیێ جەرگی بڕاوە،

کوڕان ئەسپیان بۆ زین کرا و تاژییان دە ڕستەی کراوە؛

شێخاڵ کەڕکی خۆی بەشانی داداوە،

دەستی دا گۆچانی، ملی لە بیابانێ ناوە،
گەینە نێو مەڕی، مەڕیان ئەژمارد، تەسلیم بە وێڵداشی کراوە.
گوتیان: «ئەمە حەزێ دەکەین، مام شێخاڵ حەقی مانگێت ببێ تەواوە».
شێخاڵ گوتی: ئاغای من، ئەمن هەتا چل شەوی حەقم نییە،
«ئەگەر شوانێکی چاک و پسپۆڕ بووم حەقم بۆ قەرار بکەن؛ دەنا دەرم بکەن، دەرۆم بەیەکجارەکییە».
کێ بوو؟ لە کوڕی دە مام غەڵیفەی، ئەو شوانەیان لەسەر مەڕی تەعین کردییە،
بۆ خۆیان ڕەشەڕاوێ دەکەن، ڕوویان کردەوە شارییە.
بێینەوە سەروکاری فەرخۆڵە و خاتوون ئەستییە.
ئەوڕۆ نۆ ڕۆژە دایک و بابی وی مردییە،
فەرخ دەڵێ: «ئەمن بۆیەم دوعا کرد دایک و بابی من بمرێ، ئەگەر کامڕەوابم لە خاتوون ئەستییە؛
توند توند ئەمن بە دوو بەنان لە دوو داران دەبەستن و خاتوون ئەستیش لەوێ دەنوێ و جا ئەو دنیایە کەڵکی بۆمە چییە؟»
تەمەنای دەکرد لە ڕەببییە.
هەموو کەس خەوی گران بییە.
«وەڵلاهی چی دی دەو لانکەدا نابم ئەوشەو دەچمە باڵ خاتوون ئەستییە».
فەرخ هاواری دەکردە خولای جەباری،
ئەو مەخلووقە هەموو خەوی بەسەردا باری،
دەسرازەی بەسەری خۆیدا فڕێ دەدا، لە لانکێ دەهاتە خوارێ بەیەکجاری،
بەسەرینی خاتوون ئەستێ هەڵدەگەڕا، دەرزی لە بەرۆکی دەرهێنا، پێی دە یەخەی کێشا بۆخۆی چووە نێو سینگ و مەمکانی بەیەکجاری.
سبحەینێ کە دایکی خاتوون ئەستی لە خەوێ هەڵستا، چوو تەماشای لانکێی کرد، فەرخۆڵە دەوێدا نەماوە.
دەڵێ: ئەلحەمدولیللا! ئەوە شەیتان بوو مەفح کراوە.
ئێخەی کچەکەم بەرهەڵدا کراوە،
تەماشا دەکا دەنێو سینگی خۆی ناوە.

دایکی گەلێکی لە خاتوون ئەستی داوە،
دەڵێ: «ئەو شەیتان و ڕەموزنە چییە، دەباغەڵی خۆت ناوە؟»
خاتوون ئەستی دەڵێ: «ئەمن هیچ ئاگام لێ نییە ئەو ئەتکەم پێ کراوە،
ئەوە وا دەکەن بمرێ لەکن بابم ببم بۆسۆ و بەنناوە».
خاتوون ئەستی هەڵستا ڕووی خۆی هەموو ڕنی، گەلێکی لە خۆی داوە،
بۆ کن بابی چوو بۆ شکایەتێ بەهەموو مەخلووقی وێی دەکەوتن خاتوون ئەستییان گێڕاوە.
ئەوێ ڕۆژێ ڕۆنیشت گریا تا ئێوارێ
دایانیش نەیدووان، دەگەڵ کەس ناکا گوفتارێ.
هەمان بەقەراری شەوێ دی دەگرێ قەرارێ.
قەرارێ دەگرێ بەڕەوانی،
فەرخۆڵە، ئەتوو دەڵێی شەیتانی؛
دیسان هاتە خوارێ نێو سینگ و مەمکانی؛
ئەگەر دەستی دەباغەڵێ نا، ماچ دەکا هەردک کوڵمانی.
خاتوون ئەستی لە خەوێ وەخەبەر هات، پێی زانی؛
گوتی: «بابانم بەقوڕێ گیرا، ئینجا بەقایە دەکەم ئەتوو شەیتانی».
گوتی: «گولە، ئەتوو دێیە کن ئەمن چت پێ دەکرێ؟»
گوتی: «ئامۆزا بۆ لە توو وایە، ئەمن منداڵم؟» گوتی: «کوڕە ئەتوو چی؟ ئەرێ وەڵڵا منداڵی». گوتی: «ئامۆزا حەزێ بکەم، لە تووش کەڵەگەتترم». گوتی «کوا؟» ئەگەر فەرخ خۆی لێک کێشاوە،
بەقەدەر خاتوون ئەستی درێژ بوو. خاتوون ئەستی ترسا گوتی: «وەڵڵاهی شەیتان و ڕمووزنە؛ ئەمن بەدەستی ئەوهەی دەچم».
فەرخ گوتی: «ئامۆزا! خۆ توو هێشتا ئەمنت نەدیوە». خاتوون جێبەجێ ئاشق بوو بەفەرخۆڵەی. فەرخ جێبەجێ لە قسەی خۆی پەشیمان بۆوە. خاتوون ئەستی حوکمی کرد گوتی: «دەبێ بتبینم».
«ئامۆزا! هەڵستە ئاوی دەسنوێژێ بێنە، دەسنوێژێ هەڵگرە». خاتوون ئەستی چوو دەسنوێژی خۆی هەڵگرت، هاتەوە گوتی: «ئامۆزا! بێنە دەسنوێژت بشۆم»

فەرخ گوتی: «نا ئامۆزا! ئەمن بۆخۆم دەسنوێژی خۆم دەشۆم».
فەرخ کە دەسنوێژی خۆی گرت تەواوە،
تەمەنای لە خولاّی دەکرد، لە پێغەمبەری دەپاڕاوە،
چارشێوێکی بەسەر خاتوون ئەستێی هەڵکێشاوە.
فەرخ تکای لە خاتوون ئەستی کرد: «وەرە لەو کارەی بگەڕێیەوە بەدواوە»
خاتوون ئەستی گوتی: «بەو قورعانەی خولاّ بۆ پێغەمبەری هێناوە،
مەگەر بمکوژی؛ دەنا دەس هەڵناگرم، هەتا ئەتوو نەبینم بەچاوە.
چونکە خەڵق دەیانگوت شەیتان و شمرە لە مامادی و ئامۆژنت بەجێ ماوە».
گوتی: «خاتوون ئەستی چاو لەسەریەک دانێ» زلێکی لێ دا گوتی:
«چاوهەڵێنە» گا و ماسیی دی بەچاوە.
گوتی: «سەرهەڵێنە.» عەرش و قورشی لەبەر ڕاوەستاوە، تەماشای کرد نووری خولاّی دەگەڵ فەرخۆڵەیە، جێبەجێ زمانی شکاوە،
لەسەر کۆشی خۆی ڕۆنا، فەرخ خاتوون ئەستیی بەڵەک چاوە،
خاتوون ئەستی دەڵێ:
«ئامۆزا! تۆبە و ئیستیخفار تەواوە
ئەلحەمدولیللا شێخە ڕەحمەتی خولاّی بۆ قەرار کراوە».
دەستیان دەستۆی یەک کرد، دمیان بەدمی یەکەوە ناوە،
خەنجەری قودرەتێ لە بارەگای خولاّی هاتە خوارێ تەواوە،
سەری تیخی دە نێوکی فەرخی دایە، دەسکەکەی لە نێوکی خاتوون ئەستی ڕاوەستاوە.
دەستیان بۆ یەک کرد بەسەرین، دمیان بەدمی یەکەوە نا لەپشتێنە بەژێر بوون بلاّوە،
خەویان بەسەردا باری تەواوە،
سبحەینێ کە لە خەوێ هەڵستان خاتوون ئەستی گوتی: «بابە بلاّ ئەو لانکە بەرین بەولاوە،
فەرخ خۆ پیس ناکا، خاوێنە ئیحتیاجی بەلانکێ نەماوە.

فێری کۆشی من بووە دەلانکێدا نابێ ڕاوەستاوە»
ڕپیان دا لانکەکەی فڕێیان داوە،
دایانیان مەرەخەس کرد، مواجبی خۆی بۆ قەرار کراوە،
گوتیان: «فەرخ مەمکێ ناخوا و ئیحتیاجی بەکەس نەماوە».
ئەتوو وەرە بەراتی خۆت وەرگرە هەتاکو ساڵ دەبێ تەواوە.
شەش ساڵان فەرخی بەخێوکرد عەمەلی وەهیچ کەس نەداوە،
ئەو بڵا دەگەڵ فەرخی ڕێک کەوێ چل شەوی شێخاڵی بوو تەواوە،
کوڕی مام غەڵیفەی سواری ئەسپی خۆیان بوون، تاژییان دە ڕستەی دەکردن، دەچوون دەیانکرد ڕەشەڕاوە،
دەیگوت: «بڵا سەرێکی شێخاڵی بدەین، بزانین کەیفی چلۆنە، ئەو قەراری چل شەوی بۆخۆی کردی بزانین لەسەر قسەی خۆی ماوە».
دەهاتنە سەر کانییێ لە شێخاڵیان دەکرد سەڵاوە،
دەیانگوت: «مام شێخاڵ ئەوا چل شەوەت تەواو کرد، قەرار و مەداری حەقی خۆت ببڕەوە، بڵا ماڵی مە لە دوای توو بێ، ئەتوو زەحمەتت کێشاوە».
شێخاڵ دەڵێ: نازانم بڵێم چییە؟
حەقی من بەکێ تەواو دەبییە؟
هەتا کەنگێ بەخۆڕایی ئەمن بچمە مەڕییە؟
ئەگەر حەقم دەدەنێ ئیحتیاجم بەدراوی نییە،
ئەگەر دەشیڵێم عەیب و شوورەیییە،
ئەمن بۆ دراوی نەهاتووم مەتڵەبم شتێکی دییە،
گوتیان: پێمان بڵێ بزانین چییە؟
گوتی: «قوربان! لە گەرمێنێ لە خزمەت سوڵتانی قەت پیاوی وەک ئەمن موحتەبەر نییە؛
هیچ ئیحتیاجم بەماڵی دنیا نییە».
گوتیان: «ئاخر پێمان بڵێ بزانین جیهەتی چییە؟»
گوتی: «بابە ئەگەر حەزێ دەکەن بچمە مەڕی بمدەنێ خاتوون ئەستییە،

ئەمنیش دەچمە مەڕی بە گۆڕەمەرگییە».
گوتیان: «قسێکی ساغە؛ بلا بچینە خزمەت غەلیفەی بزانین فەرمایشی چییە».
کێ بوو؟ لە کوڕی غەلیفەی تازە لاوە،
سەری جلەوی خۆیان بەردەداوە،
سەبرسەبر، لە دەشتی گەرمێنێ دەیانکردەوە ڕاوە؛
هەتا ڕۆژ لە هەموو شارێکی دەبوو ئاوا
دەهاتنەوە ماڵێ خۆیان دەبوون پیاوە،
دەچوونە خزمەت مام غەلیفەی ئیکلامیان کێشاوە،
دەیانگوت: «قوربان! شوانەکەن دەڕوا. مەڕەکەن بێ ساحب ماوە».
دەیگوت: «شوانەکە چی لێ هات گەلێکی بدەنێ ماڵ و دراوە،
بچێتە بەر مەڕی خۆی ئەو شێخاڵە کەچەڵە تەواوە».
کوڕی مام غەلیفەی گوتیان: «قوربان نایەوێ ماڵ و دراوە».
گوتی: ئەدی دەڵێ چی؟ دەڵێ: «خاتوون ئەستیم دەوێ، کێل گەردن و بەڵەک چاوە».
میر دەڵێ: «ڕۆڵە! یاخولا لەمنو نەکەوێ،
قەت کچی من ڕە شێخاڵە کەچەڵی دەکەوێ».
دەڵێن: «بابە چ بکەین ئەوە پاپەی گرتووە،
مەڕەکەی خۆڕایی کردووە».
دەڵێ: «ڕۆڵە! وەنەبی؛
مەڕی خۆڕایی کرد بەکونێ بابی.
ئەمن میری شاری داودییەی بم قەت کچی من بۆ پیاوی وا نابی».
هەڵستان کوڕەکان لەکن بابیان گەڕانەوە بەدواوە،
دەچوون لە دایکی خۆیان دەکرد سەلاوە،
دەیانگوت: «دایە کارێکی خراپ قەوماوە،
مەڕەکان بەرهەڵدایە پاپەی لە خاتوون ئەستی گرتووە ئەو پیاوە».
دایکی دەڵێ: «ڕۆڵە! لە ڕووم هەڵمەگرن پەردەی حیجابێ»

دەبێ خاتوون ئەستی قوڕبەسەر بەختی هەروابێ،
هەتیوباری تووشی ئەستۆی بووە، جەرگی دایکی خەرا بێ؛
قەت کچی من بۆ شوانێ نابێ».
لەوێ قسەیان نەبوو تەواوە،
کوڕەکان هەستان هەرکەس بۆ مەنزڵی خۆی گەڕاوە.
سبحەینێ خەبەریان بەشێخاڵی داوە:
«سەبر بگرە هێشتا کارەکە نەبووە تەواوە:
خاتوون ئەستی قایلە، دایکمان ڕەزا نەکراوە،
ئەو مزگێنییە بەشێخاڵە کەچەڵە دراوە،
گوتی: ئەلحەمدولیللا کارم ڕاستی هێناوە».
شـــەو و ڕۆژ هەراسی بە مـــەڕی هەڵگرتبـــوو، لە بژوێنی دەلەوەڕاند، لە سەرینچاوەی دەدا ئاوە.
خاتوون ئەستی فەرخی بەخێو دەکرد تا شەش ساڵی دەبوو تەواوە.
خاتوون ئەستی بەبابی ڕادەگەیەنێ:
«خولا هەڵناگرێ بەمنداڵی هەتا کەنگێی دەمرێنێ؛
فەرخۆڵە گەورە بووە دەفامێنێ.
مەسڵەعەت ئەوییە بیبەنە مەدرەسەی خزمەت مامۆستای بلا بخوێنێ».
مام غەڵیفە وای جواب داوە:
«بە خاتوون ئەستی بڵێن ئەمن شاری داودییەم بەوی داوە،
جارێ فەرخۆڵەم بۆ بکا گەورە و تەواوە.
هێشتا بۆ خوێندنێ یەک دوو ساڵی ماوە».
خاتوون ئەستی گوتی: «تەماشای بابم کە، چەند فەقیر و بەستەزمانە
ئەتوو فەرخت نەناسیوە دەڵێی شەیتانە.
بەبێ مامۆستاش دەرسی ڕەوانە».
مام غەڵیفە گوتی: «ئەگەر وایە تەدارەکی بۆ بگرێ، بۆی بکاتە چراخانە،
ڕۆژی جومعەی دەیبەینە خزمەت مامۆستای ئینشائەڵلا تا دەرسی ببێ ڕەوانە».

خاتوون ئەستی، ئەگەر وادەزانێ لەسەر یەک دەبژێرێ شوکرانێ، دەڵێ:
«ئەلحەمدولیللا، کوڕە فەقێکە دەچێتە قوتابخانێ».
سبحەینێ بەیانی دەنوێنێ،
پیاو دەنێرێ مامۆستا فەقێیان تێ دەگەیەنێ:
«بە مامۆستای عەرز بکەن، ئینشاڵلا فەرخ دێتەوە دەرسێ دەخوێنێ».
مامۆستا دەڵێ ئەلحەملای خۆش ڕادەبرێ گوزەرانە
گوتی بە فەقێکانە
«دەبێتە شیرنی خواردن لەو زەمانە؛
مزگێنیو لێ بێ فەرخی کوڕی مامادی دێتە ئێرەکانە،
دەگەڵی دەبێ خاتوون ئەستی کێل گەردنێ چاو جوانە.
جا فەقێینە هەموو مەبژێرنەوە شوکرانە»
سبحەینێ، ڕۆژ سەری دەرهێناوە،
تەدارەکی خاتوون ئەستی بۆ فەرخۆڵەی گیراوە،
لە هەموو ڕدێنسپی و پیاوماقووڵانی دەگێڕاوە:
«ئەلحەملای شوێنی مامادی نەکوژاوە
ئەوە فەرخۆڵە دەبەینە بەر خوێندنێ و سبحەینێ بەیانی دەنوێنێ، پیاوێکی زۆر زەریفە، عەدووان بەشەیتان و شمرییان لە قەڵەم داوە».
ئەوی خەڵق دەیگوت: «ئەلحەملای درۆیە پیاوێکی زۆر زەریف و تەواوە».
ناردیان چەندیان سەید و مەلا هێناوە،
لە مام غەڵیفەشیان دەگێڕاوە،
شیرنی و تەدارەک بۆ مەدرەسەی ڕەوانە کراوە،
چەند سیپارە بۆ فەرخی تەواوکراوە.
مام غەڵیفە هات؛ ڕەپێش کەوت. خاتوون ئەستی فەرخۆڵەی هەڵگرت، شاری داودییەی بەجێوە تەواوە،
هەمووی ڕووی دە مەدرەسەی مامۆستای دەکرد، وەژوورکەوتن، لێیان کرد سەڵاوە،

ماموستا یەک پێ لەبەر مام غەڵیفەی و ئەو عالەمەی هەڵستاوە،
ماموستا وا ئاورێکی داوە،
گوتی: «خاتوون ئەستی! یاخولا بەخێرێی ئەوە فەرخۆڵەت هێناوە،
سەیری خەڵقی چ شێتە، دەیانگوت: فەرخ بەخێو ناکرێ دایک و بابی نەماوە».
هێنایان سیپارەیان دە مست فەرخی ناوە،
بەو دەستی سیپارەی گرت، ئەو دەستیش قەڵەمەکەیان دە مست ناوە.
گوتی: «ڕۆڵە بخوێنە». گوتی: «بەڵێ ماموستا دەخوێنم».
فەرخ دەڵێ: «ماموستا، ئەلف، دەڵێ بێمە، دەڵێ جیم دەڵێ هێمە،
ئەتوو کەلامولّلای خوار و سەرو بێنە،
هەتا مەعنای هەمانت پێ بلێمە».
ئەگەر فەرخ ئەو قسەی کرد تەواوە،
شەقەزلێکی لە گوێی ماموستای داوە،
گوتی: «تەماشای ئەرزێ بکە»؛ ماموستا ئەو دنیای دی بەچاوە،
گوتی: «فەرخۆڵە زلێکی دیشم لێ دە». گوتی: «ماموستا هێشتا حیسابت نەبووە تەواوە».
ماموستای فەرمووی: «منداڵە؛ خاتوون ئەستی. ئێستا ئەگەر پێی بخوێنی سەفی دەبێ؛ هێشتا دوو ساڵی دیی ماوە».
خاتوون ئەستی فەرخۆڵەی بەئامێزی گرت، بۆ ماڵێ گەڕاوە بەدواوە؛
فەرخ دەگەڵ کاری خۆی مەشغووڵە و دەگەڵ خاتوون ئەستێ بەڵەک چاوە.
لەوێ بمێنێ گێچەڵی شێخاڵە کەچەڵی ژیاوە.
شێخاڵ دەڵێ: «چی دی ناچمە مەڕی؛ حەقم قەرار نەکراوە».
وێڵداش شوانی هاتەوە لەولاوە،
هاتۆتە خزمەت مام غەڵیفەی، ئیکلامی لێ کێشاوە،
دەڵێ: «شوانەکەمان ڕۆیی؛ بەتەنێ ئەو مەڕە بۆ من نەدەحاواوە».
میر فەرمووی: «ئەدی شێخاڵ چی لێ هات؟» گوتی: «قوربان! نایەتە مەڕی دەڵێ حەقم بۆ قەرار نەکراوە».

گوتی: «چەندی دەویٰ بیدەنیٰ؛ چونکە شوانێکی چاکە» گوتی: «قوربان! دەڵێ حەقی من هەر خاتوون ئەستیی بەڵەک چاوە».

مام غەڵیفە ناردی؛ هەر چوار کوڕەکانی هاتن لەولاوە.

گوتی: «ئەوە چ قەرار و مەداریکو دەگەڵ ئەو شوانە حیزبابەی ڕۆناوە؟»

دەڵێن: «دیسان مانی گرتووە، مەڕەکە بەرهەڵدا کراوە.

لە دووی بنێرن بێتەوە، دا لێرە کاروباری بکەین تەواوە».

لە دووی شێخاڵیان نارد تەتەر و ئێلچییە:

«بێتە ئێرە؛ بزانین کاری وی چییە».

دەیاننارد لە دووی شێخاڵیان دەهێناوە.

دەهاتە خزمەت مام غەڵیفەی، لێی دەکرد سەلاوە،

مام غەڵیفە گوتی: «دەڵێن دوو ڕۆژە مەڕت بەرهەڵدا کراوە؟»

دەڵێ: «قوربان! هەتا کەنگێ بچمە مەڕی بەقسەی ناتەواوە؟»

دەڵێ: «مەتڵەبت چییە؟» دەڵێ: «قوربان! ئابڕووم لێ هەڵگیراوە،

مەتڵەبی من هەر خاتوون ئەستییە.

ئەگەر ئەویم دەدەنێ، دەچمە مەڕییە؛

ئەگەر ئەویم نادەنێ ماڵی دنیایەم بۆ چییە؟»

ئەگەر ئەو قسەی دەکرد و دەگەڕاوە بەدواوە،

لە دووی کوڕ و ژنی خۆی دەنارد، دەیهێناوە،

میر گوتی: «بەلاّن ئەو مەڕەی بفرۆشین؛ ئەتوو بزانە چ پەڵپێکم لێ گیراوە».

دەڵێ: «خاتوون ئەستیم نەدەیەی ناچمە مەڕی؛ قەت بووە پیاوی وەک شێخاڵم ببێ بەزاوا؟

ئەو مەڕەی نەفرۆشم، چارەم بڕاوە.

فەرخۆڵە لە جێی دایک و بابانی ڕاوەستاوە؛

ئەمن برام نییە، ئەو تاقە فرزەندەی لە پاش بەجێ ماوە».

کوڕەکان گوتیان: «بلا بیدەینێ؛ وەک سەگی هار بچێتە مەڕییە.

بلا دایکم بچێ، قایل بکا خاتوون ئەستییە».

مام غەڵیفە گوتی: «کوڕە! خولا هەڵناگرێ؛ ئەوە شانی من نییە.

خـــاتـوون ئەســـتـی بزانـێ، خــۆی دەخنکێنێ دیســـــان تووشـی من دەبێـــتـــەوە هەتیوبارییە».

کوڕەکانی گوتیان: «قوربان، بڵا دایکم بچێ بزانێ، سوال و جوابیان چییە».

دایکیان ناردە کن شێخەڵ و خاتوون ئەستییە.

گوتی: «شێخاڵ! بزانم ئەتوو مەتڵەبت چییە؟»

گوتی: «ڕۆڵە خاتوون ئەستی! ئەتوو جوابت چییە؟»

خاتوون ئەستی دەڵێ: «دایە! بەخولای خۆم دەکوژم. ئەوهە مێردی من نییە.»

گوتی: «شێخاڵ! ئەوە مێردت پێ ناکا. ئەتوو جوابت چییە؟»

گوتی: «خانم! ئەگەر دەمدەنێ ئەمن دەچمە مەڕی بەگۆڕەمەرگییە؛

ئەمن تەمام نییە، لێرەی بەرم بۆ جێیەکی دییە».

دایکی خاتوون ئەستی ئەو خەبەرەی هێناوە بۆ میرییە:

«دەڵێ حاشا و مادوڵلا؛ ئەوە مێردی من نییە.

دەڵێم شـێـخـاڵ، ئەوهە بۆ توو نابێ؛ ئەو سەگبابە دەڵێ: ئەمن دەچمە مەڕی بە گۆڕەمەرگییە».

ناردییە کن کوڕەکانی: «چ بکەم، چارە چییە؟»

کـوڕەکـانی گـوتـیـان: «بـابم قـابیل بـێ و قـایل نـەبێ، خـاتـوون ئەسـتـی هەر ئی شێخاڵییە.

داومانەتێ چارە نییە».

حوکمیان کردە سەر خاتوون ئەستییە،

دەبێ هەر مێردی بکا بەشێخاڵییە.

گوتی: «خۆم دەکوژم؛ قبووڵم نییە.

دەچمە شکایەتی سوڵتانی ئەستەمبووڵێ، دەبم بەعەرزچییە».

حوکمیان لێ کرد دەبێ هەر مارەت بکەین بەیەکجارەکییە،

دەیانناردنە کن مەلا و سۆفییە،

خاتوون ئەستی هەموو ڕووی خۆی پچڕییە:

«خولا هەڵدەگرێ؛ بەزۆرم دەدەن بەشێخاڵە کەچەڵییە».
خاتوون ئەستی هەڵات، خۆی ئاویتە کن بابییە:
«بابە! خولا هەڵناگرێ؛ ئەو گێچەڵە بۆ من چییە؟
بابە دیوتە بەقسەی تۆم کرد دەکێشم هەتیوبارییە»
بابی گوتی: «ڕۆڵە! چ بکەم، هیچ دەسەلات بەچەنگی من نییە».
گوتی: «بابە! دەنا ئەوە خۆتو هەتیوی خۆت؛ لەو شارەی دەچمە شارێکی دییە».
گوتی: «ڕۆڵە! کەیفی خۆتە؛ ئیختیار بە چەنگی من نییە».
دایکیشی حەزی دەکرد بیدەن بەشێخاڵییە،
دا فەرخۆڵە بێ دایک و باب بیێتەوە خۆڕاییە.
کوڕی غەڵیفەی حوکمیان کرد تەواوە:
«مەڕ و ماڵمان خۆڕاییە، بووین بۆسۆ و بەنناوە».
حوکمە خاتوون ئەستی لە شێخاڵی مارەکراوە؛
قەول و قەراری گۆڕەمەرگییە داندراوە.
قەراری ئەوهەش کرا: ئەگەر خاتوون ئەستی بەڕازی خۆی نەبێ، دەستی لێ نەدراوە.
ئەوێ شەوێ خاتوون ئەستییان مارەکرد، شێخاڵ لە خۆشییان داوەتی کرد، گەلێکی موخاریج کێشاوە.
سبحەینێ کەپەنکی خۆی بەشانی دا بۆ نێو مەڕی گەڕاوە،
خاتوون ئەستی دەگریا، فرمێسکی چاوانی دەتگوت بەحر و ئاوە،
فەرخ دەیگوت: «ئەو گریانەی مەکە تەواوە.
ئەلحەمدولیللا، ئەو کارە کراوە،
هەرچەندی موشتەری دنیایە بوو، لێت کشاوە؛
ئەوجار ئەمن و توو لێک دەبینین مراد و مەخسوودمان دەبێ تەواوە».
دەستی دەستۆی خاتوون ئەستیێ دەکرد گەلێکی دڵخۆشی داوە.
سبحەینێ کە ڕۆژ مەعلوومی کرد کوڕی دە مام غەڵیفەی تەگبیریان کرد: بچنە کن خاتوون ئەستی، بەو کارەی ناڕازییە، گەلێک شێواوە؛

ژنێکی چاکە، کوێرەوەریی گەلێک دەگەڵ فەرخۆڵەی کێشاوە.

ئەگەر نەهاریان دەکرد، هەڵدەستان لەجێی خۆیان، پیاوێکیان دەنارده کن دایکییە:

«دایکم! تەدارەکی بگرە دێن، دەچینە خزمەت خاتوون ئەستییە.

لێمان زیزبووە، چونکە بەحوکممان داوە بەشێخاڵییە».

کوڕی مام غەڵیفەی کە لەوێ هاتن واوە،

چەندیان کەیخودا و سەید دەگەڵە خۆیان هێناوە،

دەهاتنە خزمەت دایکیان، ئەویشیان ڕەگەڵە خۆیان خست، دەچوونە خزمەت خاتوون ئەستیێ لێیان دەکرد سەڵاوە،

دەیگوت: «بەخێرێن، سەرچاوی من، برای دەتەواوە»

«ئەگەر ئەمن هێندە خەرابووم، بۆ نەودەکوشتم، ئەمنو بەشوانێکی کەچەڵی حیزباب داوە»

دەیانگوت: «خوشکێ! کاری خولایە و وا قەوماوە».

دایکی زۆری دڵخۆشی و دەلاڵەت داوە.

ئەگەر وای دەزانی خاتوون ئەستییە،

دەڵێ: «براڵە! هیچ لەنگۆم نییە گلەییە،

بۆخۆم بەدبەختم لەکن خولای چارەم نییە،

مام و ئامۆژنم دەمرن، تووشی ئەستۆم دەبێ هەتیوبارییە.

دێم جحێڵ دەبم، برای خۆم حوکمێم لێ دەکەن، مارەم دەکەن لە شوانێکی کەچەڵی خوێرییە.

براڵە ئەنگۆ خۆش بن، ئەمن دنیای فانیم بۆ چییە؟

چی دیم هەتیوباری پێ ناکرێ، هۆوەتا. فەرخۆڵەی خۆتان بەرنە کن کەسێکی دییە.

چی دی ئەمەگێ ناکێشم بەخۆڕایی دەگەڵ هەتیوی خەڵقییە.

گوتیان: «خوشکێ! بەشی خۆمان دا بەتوو شاری داودییە،

مەڵێ ئەمنی داوە بەشوانی، بەشم بەملکیەوە نییە،

خوشکێ! ئەگەر لە فەرخۆڵەش دەپرسی، ئەویش ئیختیاری بەمە نییە.

خوشکێ! بلا بچینە خزمەت مام غەڵیفەی بزانین، فەرمانی چییە».

گەلێکیان داوە دڵخۆشییە،

گوتی: «براله! بەخێرێن تازە سوال و جوابم چییە؟»

جا لەویان خواست مەرەخەستییە.

هاتنە دیوانی مام غەڵیفەی، ئیکلامیان کێشا ڕاوەستان دەست لەسەر دەستییە.

مام غەڵیفە سەری هەڵنەهێنا چاوی نەکردن لە چاوییە.

نایبێک لەوێ ڕۆنیشتبوو گوتی: «قوربان! بۆچی لە کوڕەکانی ناکەی مەرحەبایییە؟»

گوتی: نایب! جا ئەوهە یەکیان کوڕی من نییە.

ئیختیاری شاری داودییەش بەچەنگی من نییە.

ئەوە ئێرەشیان بۆ بەجێ دێڵم، دەچمە دەرکی سوڵتانی ئەستەمبووڵێ، دەبم بەعەرزچییە.

دەڵێم قوربان! قەت ناحەقیم قبووڵ نییە،

چوار کەسم لێ پەیدابوون، کەس نازانێ، ئەوە کوێندەرییە.

لێم بوونە لۆتی و شەرابخۆر. لێیان داگیرکردووم شاری داودییە.

تاقە کچێکم بوو بەحوکمیان لێ ئەستاندووم، داویانە بەشوانێکی کەچەڵی، نەگبەتی خوێرییە.

ئەمن ناچمەوە مەسکەنی خۆم چ جاری دییە.

سوڵتان دەفەرمووێ هەتا بۆخۆت ببی، کەس حەقی نییە.

دەڵێم ئەگەر ئیختیار بەخۆم نەبێ دنیام بۆ چییە؟

ئەگەر وابێ، دەچمە وڵاتی خاریج، خزمەت شاهەنشاهی، مواجبی خۆم وەردەگرم دەیخۆم بەدنجییە».

جا بلا بێینە سەر شێخاڵە کەچەڵ. دەڵێ: «خاتوون ئەستی لە من مارەکراوە، بۆچی نایەتە مەڕییە؟

ئەگەر ئەمن شوانم، ئەویش ببێ بەبێرییە،

ئەگەر ئەو نایەتە مەڕی، ئەمنیش بەرهەڵدای دەکەم ببێ خۆڕاییە،

ئەگەر گوتیان: وەرە بچۆ مەڕی دەڵێم: بۆ دڵی خۆم کێشا ئەو کوێرەوەرییە.

ئەمن لەنگۆ دەوڵەمەندترم. ئاغایەتیی من لە ئینگۆ کەمتر نییە.
ئەمن سەرباز و نیزامم لەنگۆ پترە.
ئەگەر دەڵێن نایێنە مەڕی. دەچمە دەرکی سوڵتانی ئەستەمبووڵێ، بەحوکم ژنی خۆم دەستێنم، ئەوەم لەو کارەی چاکترە».
ئەگەر ئەو خەبەرەی بەکوڕی مام غەڵیفەی داوە،
کوڕی مام غەڵیفەی بۆ دایک و بابیان گێڕاوە.
گوتی: «ئەوە خاسیەتی چییە ببێ بەبێرییێکی تەواوە،
خولا دەزانێ، لێی مارەکراوە».
ئەگەر ئەو خەبەرەیان دا بە خاتوون ئەستییە.
دەڵێ: «خولایە! نەمکوژی چارەم نییە.
قەت بووە شێخاڵ شوان بێ، ئەمن ببم بەبێرییە
ئەمن چلۆن قبووڵ بکەم ئەو ناحەقییە؟
ئەو بێ سوحبەتییانەم بەسەر هاتووە، ئەویش لەسەر فەرخی داودییە».
فەرخ گوتی: «ئامۆزا لەسەر ئەمن مەکە گلەییە
ئەگەر شێخاڵ شوانە ئەتووش ببە بەبێرییە.
سبحەینێ تەدارەکێ بگرە بچینە نێو مەڕییە».
دایکی خاتوون ئەستی گوتی: «هەتا حەوتوویێکی دی هیچ قەراری چوونێ نییە؛
جارێ دەبێ بچنە شیو و کۆڵێ ناز و نازدار و خاتوون ئەستییە».
سبحەینێ نازدار دەڵێ: «خوشکێ، خاتوون ئەستییە!
ئەلحەملای گەورە بووە فەرخی داودییە،
دەگەڵ خۆتی مەهێنە شیو و کوڵێ هەموو عەیش و ئەدەبی پیاوی دەناسییە؛
لە ماڵێی بەجێ بێڵە، بەسەعاتێکی دێینەوە کن ئەوییە،
بۆمە عەیب و شوورەیییە».
گوتی: «بەجێ دێڵم». خاتوون ئەستییە.
خاتوون ئەستی دەڵێ: «قوربانت بم مەیە سەراوێ؛ ئێستا دێینەوە، تاوێکی دییە».

شانە و سابوون و تەشتیان هەڵگرتییە،
هەموو ڕوویان کردە ڕازی کانییە.
وسو ئاغا چەند ساڵە ئەوە دەمرێ لە سوێی خاتوون ئەستییە،
کۆشک و باڵەخانەی لەسەر شەتی مرادان دروس کردییە،
ئەگەر چاوی کەوت بەخاتوون ئەستییە،
دەڵێ: «خولایە، ئاورم بەربووە دەجەرگییە
ئەتوو بزانە، خاتوون ئەستی بەسەرینی شلکی تووشی ئەستۆی بووە هەتیوبارییە،
یان سەری خۆم دادەنێم، یان شاری داودییە چۆڵ دەکەم، یان بەئیزنی خولای دێنم خاتوون ئەستییە».
ئەگەر فەرخ هەڵستا خاتوون ئەستی دیار نییە،
دەڵێ: «هاوارم وەبەر خولای، ئی دیکەم وەبەر ڕەببییە!
هیچی دی گیرنابم هەتا نەچمە کن خاتوون ئەستییە».
فەرخ لە ماڵێ هەستا، هات بەهەشتاوە،
لینگی دەدا دەتگوت کولاوی باهێناوە،
ئەگەر گەییە ڕازی شەتی تەماشا دەکا قسن لەوێ کێشراوە.
وسووی مەغانێ لەسەر بانی ڕاوەستاوە،
بانگ دێلێ: «فەرخۆڵە بۆ وا لینگ دەدەی چت لێ قەوماوە؟».
دەڵێ: «وسو ئاغا لە خەوێ هەستام خاتوون ئەستیم لەکن نەماوە؛
ئەوە لە ڕازی کانیێیە دەچم، لێی دەکەم سەلاوە».
وسو ئاغا دەڵێ: «ئاخ هەتا نەمردووم ئەو شەیتان و ڕمووزنە بەتلاوە».
فەرخ چووە نێو قسنەکە، دەکونی بەرداندا تەماشای دەکردن. ئەگەر نازێی دەدی، چاوی لەسەریەک دادەنا؛ ئەگەر نازداری دەدی، هەروا؛ ئەگەر خاتوون ئەستیی دەدی، لەبەری پێیرا تەماشای دەکرد هەتا تۆقی سەری. لەنێو دیوار ڕۆنیشت، پێی بەلایەکیەوە نا، سەریشی بەلایەکیەوە نا؛ ئەگەر قەوەتی کردێ، بەسەر خۆیدا ڕووخاند. زیراندی، هاواری کرد. ناز و نازدار و خاتوون ئەستی دەرپەڕین، ڕووت بوون خاتوون ئەستی بەسەری خۆی دادا، گوتی: «یا خولا

مـوبـارەک نەبێ ئەو شـیـو و کـوڵە؛ حـەوت سـاڵە هـەتیـوبارییـە دەکـەم ئەوڕۆ لێـو کـوشـتم». هـەمـوو وەبن بەردان کـەوت بوو، بەردەکـانیـان لەسـەر فـڕێ دا. وسـووی مـەغانی لەسـەربانی تەماشـای دەکردن، هـێنادەرێ. خاتوون ئەسـتی لەسـەر کۆشـی ڕۆنا، بەهاسـتـەم نەفـەسـی مـابوو. گـوتی: «خـوشـکـێ وەختـە خـەلازبێ یاسـینێکمـان لەسـەر بخـوێندایە؛ بلا منـدار نەبێـتـەوە؛ خـولا هـەڵناگـرێ» گـوتیـان: «چ بـکەین بۆ فـەقێیـەکی، بۆ مـەلایەکی؟ گـوتیـان: کـەس دیارنییـە وسـوو ئاغـا نەبێ؛ عـەیب نییـە بانگی بکەین». خاتوون ئەسـتی دەڵێ بۆ مردنێ عەیب نییە، ئەوە نەجیمـزادەیە کەم نییە».

بانگ دێڵێ:

وسوو ئاغا! وسوو ئاغای دینی،

گەورە عالەمێ، لە خەڵقی پەرژینی!

دەتوانی خەبەرێکم بۆ وە مام غەڵیفەی شاری داودییەی ڕابگەیەنی؛

دەشقەمێ مەلایەک بنێرێ یاسینێکی لەسەر فەرخی بێ دایک و باب بخوێنێ؟»

وسوو ئاغا بانگ دێڵێ: «ناز و نازداری چاوبەنگییە!

هەرچەندی چاوم گێڕا هیچ کەس دیار نییە».

ناز بانگ دێڵی: بتبم بەقوربانی سەرە!

ئەگەر یاسینت لەبەرە،

پێت ناخۆش نەبێ هەتا ئێرە وەرە،

نازێ دەڵێ: «وسوو ئاغای، گیانە!

لەبەر هەمانمان هەن ئەو سەفەرانە،

وەرە یاسینێکی بخوێنە لەسەر فەرخۆڵەی بەستەزمانە».

وسـوو ئاغـا گـوتی «لێی گـەڕێ ئەوە گـۆڕم گا لـە کـۆڵ بـۆوە؛ ئینشـاڵڵا خـاتوون ئەسـتی بۆ من دەبێ». خـۆی لە سـەربانی هـەڵداشت، بەلینگدان هات. کـچـەکـان هەرسـێک ڕووت بوون. پاڵیـان وێک دا، ڕۆنیـشـتن، گـوتیـان «ئۆوەی ئابڕوومـان چوو، هیـچمـان بەخـۆمـان دانەداوە». خاتـوون ئەسـتی دەڵێ: «ئەح! پەکم بەوەی کـەوتووە، وسـوو ئاغـا ئەمن دەبینـێ یان نامـبـینـێ». نازدار دەڵـێ: «بلا پاڵ وێک دەین، ئەوە گەییە کنمان زۆر عەیب و شوورەییە». فەرخ گوتی: «لەوەی پتر بێتە پێشێ گۆڕی

بابی دەگێم». نازدار گوتی: «قوماربازی شەیتان؛ دەزانم لەسەر توو چم بەسەردێ»
ناز بانگ دەکا: «وسوو ئاغا! بتبم بەقوربانی چاوانە!
تەشریفت تەسیحی نەکێشێ بۆ ئێرەکانە،
فەرخ شوکر چاکە؛ دەیگەڕێ زمانە».
وسوو ئاغا کە ئەو قسەی بیست تەواوە،
بە هەناسەساردی گەڕاوە.
گوتی: «حیزباب! لێ نەگەڕا خاتوون ئەستی ببینم بەچاوە».
نازێ و نازدار گەلێکیان فەرخۆڵە ماچ کرد، گوتیان: «بڕۆوە ئێستا ئەمە دە ئاوی هەڵدێینەوە، ئێستا دەگەڕێینەوە بەدواوە».
فەرخیان بەڕێ دەکردەوە بۆ ماڵێ، ئەگەر گەیییە جێ بەبێ قەیدییە،
بەقەرەواشانی گوت: «شیری بابم لە کوێیە؟ دیار نییە».
ئامۆژنی گوتی: «یا شەیتان! ئەو شیرەت بۆ چییە؟»
گوتی: «ئامۆژن دەچم دەینمەوە ناز و نازدار و خاتوون ئەستییە».
گوتی: جا ئەتوو بۆچی دەچی؟» گوتی: «ئامۆژنم هیچ ئاگای لێ نییە.
نەوەکو وسووی مەغانی ڕێیان لێ بگرییە».
گوتی: «ڕمووزن! ئەو ئابڕووچوونەت لە چییە؟
بۆچی لە کچەکان نابی بەکێشکچییە؟»
فەرخ دەڵێ: «هەڵبەت ئاگام لێ دەبن، لە من زیاتر هیچ کەسیان نییە».
ئەگەر فەرخ ئەو قسەی بیست تەواوە،
شیری هەڵگرت و لە خۆی پێچاوە،
بەشاری داودییەدا بۆ سەر شەتێ گەڕاوە.
ناز و نازدار و ئەستی تەدارەکیان گرت تەواوە،
لەسەر شانە و سابوون و تەشتێ مەعرەکەیان بنیات ناوە،
ئەمە چ قەرەواش و سەرسپیمان دەگەڵ خۆمان نەهێناوە،
چلۆن ئەو شانە و سابوون و تەشتەی بەرینەوە بەولاوە؟
نازدار گوتی: «خوشکێ! یەکمان شانەی هەڵدەگرین، یەکمان سابوون، یەکمان

تەشت، دەڕۆینەوە بۆ ماڵێ. هەرچی لە ڕێیە تووشی بووین، شەرعی خۆمانی پێ دەکەین: هەرچی لە هەمان جوانتر بوو، بڵا هیچ هەڵنەگرێ». فەرخۆڵە شیرەکەی لە خۆی بەستبوو، بەکووچەیدا هاتەخوارێ. نازدار گوتی: «ئەلحەملای ئامۆزای خۆمانە، شەرعی خۆمان بەوی دەکەین. گوتیان: ئامۆزا گیان! وەرە شەرعمان بکە هەرچی لە هەمان جوانتر بین، شانە و سابوون هەڵنەگرین». گوتی: «کۆڵو دانێن، ڕۆنیشن، تا شەرعو بکەم». ڕۆنیشتن، فەرخۆڵەیان دەنێو خۆیان گرت؛ فەرخ گوتی: «لەخۆڕایی نەبێ هەر کەس جوانیی خۆی بڵێ جا ئەمنیش پێو دەڵێم؛

نازدار، ئەتوو بڵێ». نازدار دەڵێ:

«ئەگەر نەمرم، بژیم، بمێنم،

بسکان دابێڵم، چاوان بڕێژم، کوڵمان بنەخشێنم.

ئەگەر کلیلی سینگ و مەمکان بترازێنم،

دەبێ مردووانت بۆ لە قەبران هەڵستێنم».

فەرخ گوتی: «نازێ ئەتوو بڵێ». نازێ گوتی:

«بەحەقی ئەوەی کەم خولایە!

«ئەگەر چاوان بڕێژم، کوڵمان بنەخشێنم، بسکانم بکەم تاتایە،

حاجیانت بۆ دەگێڕمەوە لە ماڵی خولای، لە ڕێی کابەتوڵلایە،

نایەڵم، چ تاقیان بچنە زیارەتی ڕەسولوڵلایە».

گوتی: «خاتوون ئەستی! نۆرەی توویە تووش بڵێ». خاتوون ئەستی دەڵێ:

«بەئاسمانێ کەم، بەڕۆژێ،

ئەگەر بسکانم تاتای بکەم، کوڵمانم بنەخشێنم، بترازێنم کلیلی سینگ و مەمک و بەرکۆژێ،

تینێت بۆ دەستێنم لە مانگێ، تاریکی دەدنیایە دەخەم، شەبەقت بۆ دەستێنم لە ڕۆژێ».

فەرخ گوتی: «ئەو مردووی بمرێ، بۆ خۆشەویستی حەزرەتی ئیسای ڕوحوڵلا یەک یەک زیندووکراوەتەوە؛ دەنا بەکەسی دی مردوو زیندوو نابێتەوە. پیاو هەتا پیر نەبێ، دەست لە دنیایە هەڵناگرێ، ناچێتە حەجێ؛ ئەگەر پیریش بوو، سەد هەزار جۆری بدەنێ، ناگەڕێتەوە. پیاویش ئەگەر حەزی لە یەکی کرد، هیچ

ئیـختـیـاجی بەمـانگ و ڕۆژێ نیـیـە، تەمـاشـای بکا؛ چونکە مـانگ و ڕۆژ بەرەزای خـولایە، هەربووە و هـەر دەشبێ». ناز و نازدار گوتیـان: «ئەمەگی خـاتوون ئەستـیێ بەهیچێی نـەدا.» ئەوان شانە و سابوون و تەشتیـان هەڵگرت؛ ڕۆین. ئەویش فەرخی ئاویتـە قـەڵاندۆشی خـۆی، وەدوویان کـەوت بۆ مـاڵێ. هـەتا ئەوان هاتنـەوە، دایکی تەدارەکی بـۆ گـرتن، گـوتـی: کـچـەکـانم چوونە شـیـو و کـوڵێ مـانـدووبوون، دەبێ قـاوەڵتوونیـان بۆ دروس بکەم». کچـەکـان هاتنەوە. ناز و نازدار دەپێشـدا بوون. گەینە جێ؛ ناقایل بوون. دایکیان گوتی:

«ڕۆڵە! ئەستی کوا بۆچیو دەگەڵ نییە؟» نازدار دەڵێ:

«کارمان گەلێک تەواوە؛

ئەوە دەگەڵ کەڵەگای خۆیەتی لە دوایە بەجێ ماوە».

خاتوون ئەستیش گەییە جێ، لە دایکی کرد سەلاوە.

دایکی دەڵێ: کوێنم دەبەرکەن؛ کچەکەم دەگەڵ ئەو شەیتانەی ئابڕووی نەماوە.

نازدار دەڵێ: حەو! خۆ کچەکەشت ئاگای لە خۆی بڕاوە.

نازێ دەڵێ: نازدار، خوشکێ! تووخولا چت لەو قسەی داوە.

نازدار دەڵێ: هاهوو! تازە ئەمە ئابڕوومان نەماوە.

ڕۆنیشتن ویستراعەتیان کرد تەواوە.

ئەستی دەڵێ: چلۆن ئابڕوویان بردم، لە خۆم بابان شێواوێ.

دەستی دەدا گۆزان، فەرخی لە قەڵاندۆشی خۆی دەکرد، دەهاتە خوارێ بۆ ڕازی سەراوێ.

وسووی مەغانی دەیکەوت بەچاوە.

چەند ساڵە پێوەیە بیدوێنێ؛ هێشتا نەیدواندووە. وسوو ئاغا گوتی: «کەس دیار نەبێ ئابڕووم دەچێ». تەماشای کرد دوو سێ پیاو دیاربوون، حەیای کرد بیدوێنێ. خاتوون ئەستی چوو گۆزەی پڕکرد، گەڕاوە ماڵێ. هەتا ئێواری دانیشت. ئێوارێ هەڵسـتا دەسـتی دا گۆزان، گـوتی: «عاجزم دەچمە سـەراوێ». فـەرخـۆڵە گـوتی: «ئەمنیش دێم» تیروکەوانێکی بۆ دروس کردبوو. سـواری قـەڵاندۆشی خـۆی کرد؛ تیـروکـەوانەکـەی لەسـەر سـەری وی گـرت. چوونـە سـەر ئاوێ، گـۆزەیان پڕکـرد و گەڕانەوە. وسوو ئاغا گوتی: «دەیدوێنم بەتەوەکولی خولایێ». بانگ دێلێ:

خاتوون ئەستی خاتوون ئەستێکی نازداری!
دەگەڵ شێخاڵە کەچەڵی خەساری،
زەحمەتکێش و ڕەنج بەباری.
قەت بووە بەسەرینی شلکی، تووشی ئەستۆت بووە هەتیوباری.
چاوت ئەستێرەی ڕۆژێ، مەمکت سێوی خوساری،
بەژنت بەمن بمێنێ، بەدارێکی لە لێژی،
دەمت بەمن بمێنێ بەفینجانی قاوەی، مەمکت بەمن بمێنێ بەگۆی لە زێڕی.
ئاورم تێ بەربوو، نابێ سەر وەرگێڕێ؟
ئەو هەتیوی، کون بەگوو چییە بەملانی دەگێڕی؟»
فەرخ گوتی: «ئامۆزا! ئەوە بەمن و بەتۆ دەڵێ».
خاتوون ئەستی دەڵێ: «گووی خوارد لە گووی بابی؛ سەگ دەوەڕێ و کاروانیش ڕادەبرێ». فەرخ دەڵێ: «ڕاوەستە. ئینجا فەرخ بانگی کرد:
«وسوو ئاغا، وسوو ئاغایەکی نەڕی
دوور بەدوور دەوەڕی وەک سەگی مەڕی.
ئەتوو قەت تەرخی ناکەی بوختان و بەدفەڕی
ئەتوو نازانی لە بنەچەکەی بەکرە مەرگەوەڕی؟
توو ڕاوەستە، تا دە زگتدا وەبکەم گۆپکی دە شێت پەڕی».
وسوو مەغانی لەوێڕا هەلات. فەرخ پێ کەنی گوتی: «ئامۆزا! بۆچ هەلات ئەو حیزبابە؟» کەس نەیدەزانی وسوو ئاغا لە ئەولادی بەکرییە، هەتا فەرخ ئاشکرای کرد. خاتوون ئەستی و فەرخ چوونەوە ماڵێ دانیشتن، هەتا سبحەینێ. فەرخ خەوی لێ کەوتبوو. خاتوون ئەستی دەستی دا گۆزان و هاتە سەراوێ. فەرخۆڵە وەخەبەرهات، تیروکەوانەکەی هەڵگرت، وەدوای خاتوون ئەستی کەوت. وسوو ئاغا ئەوێ شەوێ هەتا ڕۆژ خەوی لێ نەکەوت.
گوتی: «دەبێ فەرخی ببینم. دامێنی بگرم، ئەو قسەی ئاشکرا نەکا؛ ئابڕووم دەچێ لە دنیایە. مەگەر لێرە دانەنیشم بچمە وڵاتی بەسرایە».
ئەگەر فەرخ گەیییە پشت ماڵێ وسوو ئاغای، خاتوون ئەستی گەییبووە سەراوێ. پنجێک دوودڕک فیسقیێکی دەنێویدا بوو؛ فەرخ تەماحی بوو بیکوژێ.

فەرخ دەگەڵ وی مەشغووڵ بوو. وسوو مەغانی چاوی لێ بوو؛ هەرای کرد، هاتە خوارێ. فەرخۆڵە تەماشای کرد وسوو ئاغا هات؛ زۆر ترسا. زۆر ترسا، گەییە و بەئامێزی هەڵی گرت. فەرخۆڵە پڕی هەرتک چاوانی ئاوبوو. وسوو ئاغا فەرخۆڵەی هەڵگرت و بردیە ماڵە خۆی گیرفانی پڕکرد لە مێوژ و لە خورما. گوتی: «ڕۆڵە ئەو قسەی کردت، مەیکە جارێکی دی». گوتی: «وسوو ئاغا! ئەتوو مەڵە ئەمنیش نایڵێم.» وسوو ئاغا گوتی: «فەرخۆڵە! بۆ خاتری توو ئەوا خاتوون ئەستێم بەخوشکی خۆم قبووڵ کرد». گوتی: «وسوو ئاغا! ئەوە ئەتوو بووی بە برای من». دەستی برایەتییان پێک دا بوون بە برا. فەرخ هاتەوە زگ فیسقەکەی بیکوژێ. خاتوون ئەستی لەولاڕا هاتەوە، فەرخی ئاویتە سەرشانی خۆی؛ چوونەوە بۆ ماڵێ. ڕۆنیشتن بەخۆشییێ. حەوتوویێکی چ باس و خەبەر نییە.

دیسان بۆوە گێچەڵی شێخاڵی، دێتەوە سەر خاتوون ئەستییە،

دەڵێ: «ئەگەر ئەمن شوانم ئەو ببێتەوە بێرییە،

«دەنا حاشا مادوڵڵا! ناچمە مەڕییە».

غەڵیفە حوکمی کرد: «ڕۆڵە! دەبێ بچی ببی بە بێرییە».

گوتی: «بابە! فەرخی بەرم. یان بەجێی بێڵم لە شارییە؟»

گوتی: «ڕۆڵە! فەرخۆڵە هەر دەبێ دەگەڵ ئەتوو بێ؛ خۆ چ دایک و بابی دیکەی نییە».

ئێسترێکیان قەرار کرد بۆ خاتوون ئەستییە.

دەگەڵ قەرەواشێک و پیرێژنێکی سەرسپییە،

دەگەڵ چەترێکی بەغدابییە.

هەموو ڕۆژێ سواری ئەو ئێسترەی بێ بچێتە نێو مەڕییە.

شێخاڵ دڵی بەو قسەی خۆش دەبێ، دەڵێ: «ئەوە ژنی منە بەیەکجارەکییە

ئەوجار ئینجا مەڕی خۆم دەلەوەڕێنم بەبێ تەخسیرییە».

هەموو ڕۆژێ مەحەڵی چێشتانێ دەبووە تەواوە،

تەدارەکیان بۆ دەگرت و ئێستریان بۆ دەرهێناوە،

سواری ئێستریان دەکرد چەتری لەسەر ڕاگیراوە،

دەچوو لە شێخاڵە کەچەڵی دەکرد سەلام و سەڵاوە،

شێخاڵ دەڵێ: «ئەتوو فەرخۆڵەت بۆ دەگەڵە خۆت هێناوە؟»
گوتی: «چ بکەم، هەر لەدووم دەگری، دایک و بابی نەماوە»
ڕۆدەنیشت و مەڕیان لە بێر دەداوە،
ئەوێ ڕۆژێ گەڕانەوە بەدواوە.
شوانان بەشێخاڵیان گوت: «ئەوە ژنی توو نییە، ئێ فەرخۆڵەیە بەئەمانەتی لە توو مارەکراوە».
گوتی: وەڵڵاهـ! سبحەینێ مەرگی دەکەم تەواوە»
ڕۆژ گەیشتە مەحەلی چێشتانێ
خاتوون ئەستی دەدا فەرمانێ:
«ئێسترەکەی بێننە دەرێ، پیاو کاری خۆی بزانێ»
ئێستریان بۆ هێنا ئەوجارە
خاتوون ئەستی لێی دەبوو سوارە
دیسان بۆ کن شێخاڵە کەچەڵی دەهاتە خوارە
سەلامی لە شێخاڵی کرد؛ شێخاڵ لەوی نەکرد پرسیارە.
لە بۆی دادەنا نان و ژەهرە مارە،
گوتی: «ئەورۆ نایێڵم فەرخ لە چەنگی من ببێ قوتارە».
مەڕیان لە بێر دەدا شێخاڵ سوێندی خوارد سێ جارە:
«هەرکەسێک بەرخێکی لەلای بڕوا، سێ جاری لێ دەدەم بەو دارە»
ئەگەر مەڕیان هاوێر دەکرد، بەرخێک دەرپەڕی لەلای فەرخۆڵەی هەژارە.
خاتوون ئەستی خۆی فڕێ دەدا، دەیگرتەوە ئەوجارە
وە عەرزێ دەکەوت، نەیدەما ئیختیارە
شاڵواری هەڵدەکرا، کراسی بڵند دەبوو، هەموو بەدەنی دیارە.
شێخاڵ گوتی: «فەرخی دەکوژم ئەوجارە».
دەستی ڕەق دەبوو پێی دە عەرزی نەیدەکرد کارە.
فەرخ کە ئاوڕی داوە تەماشا دەکا لە عەرزییە خاتوون ئەستییە نازدارە
کەلەکەی و ڕانی هەموو دیارە،

دەڵێ: «بەرخم بەرخی پیرەمەڕێ
یا ڕەببی سەرت وە هەزاری گەڕێ
وەدەرت خستوون پەنجە و پانیەی لیلوپەڕێ
بەرخم بەرخی بەرانی!
عەمرم بەپیریش هەر جوانی،
لە بۆ فەرخۆڵەت وەدەرخستووە پەنجە و پانیەی بڵقیسای سولەیمانی.
بەرخم بەرخی شەکێ!
بەرەکەتت بکەوێتە عەمری دەگەڵ کەلەکێ.
لە بۆ فەرخی بێ دایک و بابت وەدەرخستوون پەنجە و پانیەی دەوێ مەلەکێ».
ئەگەر فەرخ ئەو قسەی دەکرد تەواوە
خاتوون ئەستی لەسەر جێی خۆی هەڵستاوە.
پری دەدا فەرخی لەسەر ئامێزی خۆی ڕۆناوە.
دەڵێ: «ئاخر لەسەری توو دەبم بۆسۆ و بەنناوە».
بۆ سەر ڕازی کانیە هاتنەوە، تەدارەکی ماڵێ گیراوە.
شێخاڵ لەوێ ڕەقبۆوە دەستی ڕاوەستاوە
پێی لە عەرزێ نایە بەدواوە.
دوو گورگان سەریان لە مەڕی دەسوێیە ناوە
بۆیە مەحتەلن، ئەگەر بێری بگەڕێنەوە بەولاوە.
تەدارەکی خۆیان دەگرت، بێرییان دەیانگوت: «شێخاڵ، ماڵئاوا»
ئەگەر ئەوان دەڕۆیین، ئەو گورگانە بۆ مەڕیان ڕاکێشاوە
هەروا بێری بوو، ڕووی خۆی دەڕنی، دەیگوت: «مەڕی مە نەماوە
ئەو گورگە بردی، بۆ دەنگێ ناکا ئەو پیاوە؟»
گوتیان: «ماڵ خراپ! ئاخر دەستی ڕەقبووە، دوعای فەرخی لێ کراوە».
خاتوون ئەستی تکایێ لە فەرخی دەکا، دەڵێ: «بلا ئەو گورگانە بگەڕێنەوە بەدواوە».
فەرخ بانگ دەکا: «گورگ! ئەی جووتە گورگی دە کەنعانێ!

بە ڕەزای خولای ئاسمانێ
وەرن لە مەڕی من ببژێرن؛ بەرن بیکەن بە کەباب. ئەوە لەجیاتی زەکاتێم دانێ.
ئەی جووتە گورگەی ساحێبی بەراتێ!
وەرنە پێشێ شێخاڵە کەچەڵ دەستی ناگاتێ
یەکی چاک ببژێرن، بەرن دەرێی خولایرا ئەوە لەجیاتی زەکاتێ».
کێ بوو لە جووتە گورگی دە جندییە
دەهاتنە خوارێ بەگورجییە
هیچ نەترسان لە شێخاڵییە.
یەکی چاکیان بژارد ڕایان کێشا بەبێ تەخسیرییە
دەڵێن: «ئەوە زۆر حەلاڵە هەم زەکاتە؛ هەم ماڵی شێخ فەرخییە.
خولا ڕسقی ئەورۆی داینێ؛ کەرەمدارە بۆ ڕۆژێکی دییە».
بێرییان جڵەوی ئێستریان دەگرت، دەیانگوت: «فەرخۆڵە! دوعایێن بۆ بکە لە ڕەببییە
شێخاڵ دەست و پێی خۆش ببنەوە، بچێتەوە مەڕییە؛
دەنا گورگ پێی فێر بووە قەت یەکی نامێنییە».
فەرخۆڵە تەمەنای دەکرد لە خولایێ؛ حەزرەتی جوبرائیل دەهاتە کنی بەیەکجارەکییە
گوتی: «فەرخۆڵە! جارێکی دی دوعای مەکە لە کەسی دییە»
فەرخۆڵە تەمەنای دەکرد لە جوبرائیلییە،
دەیگوت: «تەخسیری من نەبوو دەستی لێ هەڵنەگرتم خاتوون ئەستییە».
بۆ ماڵێ دەهاتنەوە فەرخ و بێرییە.
ژنێک بێدین بوو، ئەوە مروەتی مەولوود سوراحییە
شەیتانیی کرد لە فەرخی فەقیر و لە خاتوون ئەستییە
دایکی خاتوون ئەستی جنێوی دا بە فەرخییە
گوتی: «ئەوە نەقڵی بابی گۆڕبەگۆڕەکەی دەکا، ئابڕووم بەرێ لە شاری داودییە
وەڵڵاهی قاعیە! ڕۆژێکی دی نابێ ئەو شەیتانەی دەگەڵ خۆت بەریە مەڕییە
شێخاڵ چاکە لە حەیفی ئەوەی خۆی نەکوشتییە».

خاتوون ئەستی دەگریا، دەپاڕاوە،
فەرخۆڵەی دەسەر کۆشی خۆی داناوە؛
هەر چوار برای هاتن لەولاوە.
گوتیان: «ها خوشکێ! بۆچی دەگری، چت لێ قەوماوە؟»
گوتی: «براله! ڕەبی خولاگیرم بن هەر لە من خراپ قەوماوە.
ئەمنو دەگەڵ کەچەڵێکی دە تەرازوویێ ناوە،
ئێستا دایکم هەموو ڕۆژێ دەمکا بۆسۆ و بەنناوە،
دەڵێ قایل نیم فەرخۆڵەی بەریە نێو مەڕی، چونکە ئەوڕۆ گورگ لە مەڕی داوە».
گوتیان: «خوشکێ! دایکم بۆ هێندە خراپە؛ جا چی بەسەر فەرخی فەقیرەوە داوە؟»
برایەکی دی گوتی: «دایکمان چ قسان بکا، وەبزانێ سەری تاشراوە».
سبحەینێ بەیانی دا، بێری خڕبوونەوە بۆ مەڕییە.
دایکی خاتوون ئەستێ گوتی: «قەدەغەیە نابێ فەرخۆڵە بچێ چ جاری دییە،
ئەوڕۆ دەچین ئەمن و خاتوون ئەستییە».
خاتوون ئەستی گریا: «خولایە! ئەمن چارەم چییە؟
فەرخ بەجێ بمێنێ، دەمرێ بەبێ کەسییە».
فەرخی بەدزی بەڕێ کرد بۆ مەڕییە،
دایکی پێی نەزانییە.
دوو بە دوو سوار دەبوون لە ئێسترێ خاتوون ئەستی دەگەڵ دایکییە.
ڕەپێشیان کەوتن بێرییە.
تەماشایان کرد فەرخۆڵە دەڕوا لە بۆ مەڕییە،
بەتاقی تەنێیێ؛ کەسی دەگەڵ نییە.
دایکی وەڕگەڕاوە، سێ چوار چەپۆکی دا لە خاتوون ئەستییە،
دەڵێ: ئەوە خەتای تۆیە ئەو شەیتان و ڕمووزنە ڕێی وەبەرە خۆی گرتییە
هەتاوەکی دەگەینە فەرخۆڵەی بەیەکجارەکییە،
ئامۆژنی لێی دەدا. ئێستری وەسەر دەپەڕاند پێی بریندار دەبوو، خوێنی لێ دەبوو جارییە.

خاتوون ئەستی خۆی لە ئێستری فڕێ دەدا سوێندی دەخوارد دەیگوت: ناچمە مەڕییە

دەچمەوە کن غەلیفەی بابم، لێت دەبم بەعەرزەچییە،

بابم فەرخۆڵەی بە من داوە بەئەمانەتییە

ئەگەر ئەتوو فەرخۆڵەی لەو چۆڵەی بکوژی، جا من لەکن بابم جوابم چ دەبێ، بۆم دەبێتە ڕووڕەشییە».

دایکی گوتی: «قەحبە! وەرە سواربە بڕۆین بۆ مەڕییە».

گوتی: «ئەتوو بڕۆ، بەخێرچی؛ ئەمن فەرخۆڵەی ناکەم خوراییە.

دەبێ بابم بەو قسەی بزانێ، دەنا بۆ من دەبێتە غەیانەتییە؛

لەسەر حەوتوو و چلوان بوو، ئەمن ئەوهەم بەخێوکردییە».

دایکی گوتی: «وەرە. سواربە؛ ئەوهەش لەگەڵە خۆت بێنە؛ قەت کەڵەگای وا نییە».

خاتوون ئەستی سوار دەبوو. پیلی فەرخۆڵەی دەگرت، دەیئاوێتە سەر شانییە.

تووشی دڕووێکی بوو. فەرخ لە پشتەوە بوو. پڕێ دا دڕوەکەی پچڕی، بردی لە پشتەوە وەبن کلکی ئێستریێ دا. ئەگەر ئێستر دڕوەکەی گەیییە؛ کلکی ئاویتە سەرە. دڕووی دەکونی ڕاچوو. ئێستر دەرپەڕی ئەوبەر ئەوبەرە.

ئەگەر ئێستر هەڵات بەولاوە

هێندی خۆی لە دار و بەردی داوە

ئامۆژنی فڕێ دەدا، لەوێ بەجێ ماوە.

فەرخ دەستی دەدا هەوساری ئێستریێ، جڵەوی کێشاوە،

ئێسترەکەی ڕاگرت، دڕووەکەی لەبن کلکی دەرهێناوە.

ئەگەر چووە سەر ئامۆژنی، زمانی شکاوە.

خاتوون ئەستی بەسەر خۆی دادا، گوتی: «دایکم نەماوە».

فەرخ پێی پێ کەنی، وەسەر پشتێی گێڕاوە.

خاتوون ئەستی دەستی دەستۆی فەرخی کرد گوتی: «دایکم چاک بکەوە؛ ئاخر ڕۆژ کەمی ماوە؛

ناگەینە مەڕی؛ لێمان عاجز دەبێ ئەو شیخاڵی ماڵ شێواوە».

فەرخ گوتی: «ئامۆزا! بلا لێرە بێ هەتا لەولارا دەگەڕێینەوە دواوە».
دەڵێ: «ئەگەر بۆم چاک نەکەیەوە کوێرم دەبێ هەرتک چاوە».
ئەگەر ئەو قسەیان لەوێ کرد تەواوە،
فەرخ لە خولاوەندی عالەمیان دەپاڕاوە.
ئەگەر شووێکی لە دایکی خاتوون ئەستی داوە.
بوو بە بەردێکی شین ڕەنگی مەخلووقی نەماوە.
خاتوون ئەستی و فەرخ سوار دەبوون؛ سەبوونی گەرمێنێ دەهات لەولاوە؛
خاتوون ئەستی گەرمای بوو عارەقەی لێ دەتکاوە.
فەرخ گوتی: «بانگی شەماڵی کەن بێ لەولاوە».
فەرخ بانگی دەکرد: «ئەی ڕەبی عالەمێ، بینای چاوانە!
حەزرەتی جوبرائیل بنێرە کن باڵووڵی دێرانە،
شەماڵ مەرەخەس بکرێ بێتە ئێرەکانە.
هەراسان بووە ئەستی کێل گەردنی هەنیە پانە،
سەبوونی گەرمێنێ پێی نادا وچانە».
ئەگەر فەرخ لە خولای دەپاڕاوە،
بە ڕەزای خولای شەماڵ مەرەخەست کراوە.
ئەگەر شەماڵ هاتە خوارێ، هێند بەحوکمە، کێوی گەورە گەورەی تێک داوە؛
هەرچەندی خیز و بەردی بڵندان بوو، هەمووی هێنا، لە سەروچاوی خاتوون ئەستییێی کرد بلاوە.
خاتوون ئەستی دەڵێ: فەرخۆڵە، ئەوە چ مەکرێکە دەرت هێناوە؟»
دەڵێ: «بە شەماڵی بڵێم، بگەڕێتەوە دواوە».
خاتوون ئەستی دەڵێ: «منەتێکە لەسەر شانی منت داناوە؛
درەنگە، بێری گەینە مەڕی، مەڕ نەدۆشراوە.
«خراپم لێ قەومی، دایکم لەوێ بەجێ ماوە».
فەرخ دووبارە لە خولای پاڕاوە،
شەماڵ هێدیی کرد، بۆ مەڕێیان ئاژواوە.

هەتا گەینە شێخاڵی لێیان کرد سەلاوە.
دابەزین بەپەلەپەل، مەڕیان لە بێر داوە.
تەدارەکی خۆیان گرت. ئەوێ ڕۆژی خاتوون ئەستی گوتی: «شێخاڵ دەوڵەت زیاد و ماڵئاوا»
شێخاڵ گوتی: «خاتوون ئەستی! ئەمن ئاغام، لەبەر ئەتوو شوانم؛
ئەگەر لەبەر ئەتوو نەبێ، براکانی توو بە نۆکەری خۆم دەزانم.
لەبەر عیشقی توو کەڕکی کوردی هاتۆتە شانم،
کەلاشی دۆمی وا لە پێیانم.
یاخولا! بەخێرێی سەر چاوەکانم».
ئەگەر گەڕانەوە بەدواوە،
خاتوون ئەستی دەستی دە پشتێنی فەرخۆڵەی ناوە،
دەڵێ: «وەختە لە سوێی دایکم کوێرم بێ چاوە.
ئەگەر نەگەینە دایکم خراپ قەوماوە».
فەرخۆڵە دەڵێ: «ئامۆزا لێی گەڕە زۆرم ڕق هەڵستاوە.
«دەربەندی خۆم نیم، ئەگەر ئێستر پێی لە من ناوە.
حەیفی وەی دەمکوژێ، لەسەری من لە تووی داوە.
ئەگەر لێم گەڕێی، دەبێ هەروا بەرت بێ، هەتا دنیا دەبێ تەواوە».
خاتوون ئەستی دەڵێ: «وا نابێ، حورمەتی ئی منیش و ئی تۆش بە دایکمەوە ماوە».
ئەگەر هات گەییە دایکی، خاتوون ئەستی گەلێک گریاوە.
فەرخۆڵە گوتی: «لێی گەڕە؛ ئەوە فەسادە شاری داودییەی تێک داوە».
خاتوون ئەستی دەڵێ: «ئەگەر دایکم چاک نەبێتەوە، ئەمن کوێرم دەبێ هەرتک چاوە.
ئەگەر چووینەوە بابم ناڵێ، دایکت بۆ نەهێناوە».
فەرخ هاوارێ دەکا: ئەی خولای لایەزانە!
ئەوجار بۆ خاتری من بێتە زوبانە».

ئەگەر شووێکی لێ دا. بوو بە دێڵە سەیێکی ڕەش ئەو بەستەزمانە،
جـا سـەبوونـی گـەرمـێنێ لێی دەدا، بۆچـوڕووکی لە پشـتـێ دەهات، هێندەی دەرکێشابوو زوبانە.
ئێستر پێکی لێ دەنا دەری دێنێ هەر چوار سمەڵۆکانە.
هەتا گەینەوە قەراخی شاری داودییە،
دەڵێ: «فەرخۆڵە ئامان! ئەوە ئینساف نییە
بابم دەپرسێ: دایکت کوانێ، ئەو سەگەو بۆ چییە؟
وەرە چاکی بکەوە بۆ خاتری خولای و ڕەببییە»
دیسان بۆی دەپاڕاوە لە ڕەببییە؛
حەزرەتی جوبرائیل دەهاتە کنی بە قاسیدییە،
دەیگوت: «هەر دوعایەکی ئەتوو کردت خولا لێی قبووڵ کردییە».
ئەگەر فەرخ شووێکی لە ئامۆژنی دا ڕوح هاتەوە بەرییە.
جنێوی دەدا بە فەرخۆڵە و بە خاتوون ئەستییە.
سوار دەبوون دەچوونەوە شارییە.
ئەو بێدینە دەچۆوە کن کوڕەکانی لە فەرخ و ئەستییان دەبوو بەعەرزچییە.
کوڕەکان گوتیان: «دایە ئابڕوومان مەبە دەیبەتلێنین بەدزییە،
ئەگەر مام غەڵیفە بزانی ئاسارمان دەبڕییە،
لەسەر فەرخۆڵەی بەسەرماندا وێران دەکا شاری داودییە».
فەرخۆڵە وای گوت بەخاتوون ئەستییە:
«ئامۆزا! نەتزانی، ئامۆژن لێن بووە بەعەرزچییە.
ئامۆزا! ئەمن دەڕۆم ئی دی کەڵکی تۆم نییە.
ئەگەر لێرە بم سەرم دەبڕن بەیەکجارەکییە.
سەفەرم سەفەرێکی ناتەواوە؛
«ئامۆزا! دەوڵەت زیاد و ماڵ ئاوا»
گوتی: «بۆ کوێ دەچی، بەمنداڵیم بەخێو کردی ئەمنی بابان وێرانی»
گوتی: «ئامۆزا! دوور ناچم. دەچمە ماڵی وسووی مەغانێ».

فەرخ لە جێی خۆی هەڵستاوە.

دەگەڵ خاتوون ئەستی بانگی خۆشیان لێ داوە،

فەرخ لێی دا ڕۆیی گوتی: «ماڵئاوا»

گوتی «برۆ، بەخولات دەسپێرم. بەهەموو لایەکی ئەمنو دە مست شێخاڵە کەچەڵی ناوە.

فەرخ هەڵستا چووە ماڵی وسووی مەغانی.

خەبەریان دا بە وسوو ئاغای لە ماڵەخۆی پێی زانی.

بەپیرییەوە هات بۆخۆی و بەخێزانی.

ئەگەر فەرخ دەچوو لەوی دەکرد سەلاوە.

وسوو ئاغا یەک پێ لەبەری ڕاوەستاوە.

گوتی: «قوربان! هەرچەندی ماڵی هەمە، ئەوا دام بەتوو لێت نەزرکراوە.

وسوو ئاغا نۆکەرێکە لە پێشت ڕاوەستاوە.

ئەوە ماڵی تۆیە، هیچ تەوەلوقی منی بەسەرەوە نەماوە».

ئەگەر تەماشایان کرد، مانگی موبارەک وەدەرکەوت ڕەمەزانە؛ تەواوە.

هەموو کەس کەوتە سەروپای ڕەمەزانێ.

خۆشی کەوتە مردووی گۆڕخانێ.

هەتا بیست و حەوت لە ڕەمەزانێ بوو تەواوە،

مام غەڵیفە کەوڵێک و جوانوو ئەسپێکی بوو، لەبەر کوڕەکانی بە فەرخۆڵەی نەداوە؛

لەمێژە ئەو جوانوو ئەسپە بۆ فەرخی هەڵگیراوە.

مام غەڵیفە دەڵێ: «چ بکەین لە ڕەمەزانێ؟

هەر کەسێکی مزگێنیی مانگی موبارەکی بۆ هێنابام، ئەو جوانوو ئەسپ و کەوڵەم دەدانێ».

وا دەڵێن ڕدێن سپی و مەلێیە:

«قوربان! ئەورۆ بیست و حەوتی مانگێیە،

هەتا سێ ڕۆژی دی، هەیهوو! لە کوێیە»

ئەو خەبەرە بەفەرخی و وسوو ئاغای دراوە.
وسوو ئاغا گوتی: فەرخۆڵ ئەوڕۆ بیست و حەوتی مانگێیە؛ مامت جوانوو ئەسپێک و کەوڵێکی بۆ مزگێنی مانگی موبارەکی داناوە».
فەرخ گوتی: مانگ مانگێکی تەواوە؛
عەسرێکی تەمیزە فەسڵێکی مەلا بانگی داوە.
فەرخ و وسوو ئاغا وەسەربانی کەوتن، چاویان لە هەموو دنیایێ گێڕاوە؛
هەرچەندی خەڵقی داودییە، بەرەو ڕووی مانگی مونەوەر ڕاوەستاوە.
خاتوون ئەستی کوندەیێکی هەڵگرتبوو بۆ چۆمی هات واوە؛
فەرخ گوتی: «وسوو ئاغای گیانە!
بڵێن بەخەڵقی خولای ساحب ئیمانە،
هەرکەس بۆ جیرانی خۆی بەرێ ڕۆن و برینج و کاسە جێژنانە».
خاتوون ئەستی چوو کوندەی پڕکرد هاتەوە لەولاوە،
کوندەی وی خراببوو دڵۆپ دڵۆپ ئاوێ لێ دەتکاوە،
وەبەلەکی خاتوون ئەستیێ دەکەوێ بەلەکی هەموو تەڕکراوە.
فەرخ دەڵێ: «تەماشای ئەو کوندەی کە، حەیای لەکن نەماوە؛
ئەمن لازمە دەگەڵ ئەوی بکەم شەڕ و داوا».
وسو ئاغا دەڵێ: ئەوە بێ سەر و ئەزمانە چی دەگەڵ توو پێ نەکراوە.
فەرخ بانگ دێڵێ: ئەی کوندەم کوندەی بەرانی
عەمرم بەپیریش هەر جوانی،
ئەگەر شەرمێ لە من ناکەی، بترسە لە یەزدانی.
بوو لە من تەڕ دەکەی پەنجە و پێی بڵقیسای سولەیمانی.
کوندەم کوندەی بزنێ،
یا ڕەبی قەت کێردی قەساباتو هەڵنەگیرێ لەسەر گەردنێ
ئەتوو بۆ لە من تەڕ دەکەی پەنجە و پانیەی دەوێ شەکرەژنێ
کوندم کوندی پانێری!
بتگاتێ نەخۆشیی ڕەشەگوێری

ئەتوو بۆ ئاویّ لە کۆڵی ئەویّ شەکرەژنیّ دەبویّریّ
کوندم کوندیّکی نادانە!
گۆشتی تۆیان نەخواردده چ کافر و موسڵمانە
ئاویّ بۆچی دەبوێریّ بەخاتوون ئەستێیە غەیانە.
وسوو ئاغا تەماشای مانگی مونەوەر بکە؛ ئەوە لە حەوت تەبەقەی ئاسمانە،
فەرخ دەڵیّ: «وسوو ئاغا چ بکەین لەویّ ڕەمەزانیّ؟»
«هەرچی بکەین هەرایە، بەغەیرەز شوکرانیّ.
بلا مزگێنیی مانگی موبارەک بدەین بە مام غەڵیفەی دەپێش هەموو کەسیدا بزانیّ
مامی خۆمە هەر ئەو خەلاسم دەکا لە تەنگانیّ،
جا مزگێنی بەرین بۆ مام غەڵیفەی، ئاغای شارییە».
مام غەڵیفە ئەگەر وای دەزانییە،
لە مانگی مومبارەکیان دایە مزگێنییە،
ناردی کەوڵ و جوانو ئەسپی نارد بەدیارییە.
فەرخ کەوڵی دا بە وسوو ئاغای جوانوو ئەسپی قبووڵ کردییە.
ئەوی ئەسپ و کەوڵیان هێنابوو، خەلاتی کردن بەنەجیمییە،
گوتی: «عەرزی مام غەڵیفەی بکەن، ڕوح و سەرم هەر ئی وییە».
ئەویّ شەویّ لە مزگەوت و خانەقایە تەکبیریان ڕۆناوە،
لەبەر خولای دەپاڕانەوە سەڵەواتیان لیّ داوە،
سبحەینیّ کە نوێژی ڕەمەزانیان دەکرد، نانی هەموو کەسی دراوە.
کوڕی مام غەڵیفەی چوونە خزمەت بابیان، ڕاوەستاون تەواوە.
دەڵێن: «بلا، بچین فەرخۆڵەی بێنینەوە. ئابڕوومان نەماوە،
لە ماڵە وسوو ئاغای، بەینەڵلا پیاوێکی تەواوە».
مام غەڵیفە گوتی: «ئەگەر لە دوو فەرخی دەچن بەیەکجاری،
دەبیّ هەمووتان خزمەتی بکەن بەقەننەداری.
بێتەوە ڕۆنیشی بەگەورەی شاری».

کوڕی مام غەڵیفەی لە بابیان قبووڵ کرد تەواوە.
لە هەموو کەیخودا و سەید و مەلایانیان گێڕاوە
هەموو بۆ ماڵە وسوو ئاغای دەهات تەواوە.
وسوو ئاغا بەپیریانەوە هات ئیکلامی هەموویانی کێشاوە.
گەینێ، کەوشی فەرخییان لەسەر سەری خۆیان داناوە؛
دەڵێن: «قوربان! گەورەیی شاری داودییەی بەتوو دراوە.
ئەوە کوڕی مام غەڵیفەن گەورەیی توو قبووڵ کراوە».
گوتیان: «وسو ئاغا چ دەفەرمووی لە بۆ مە؛ ئەمە دەگەڕێنەوە چ کاری دیمان نییە».
فەرخۆڵە گوتی: «حاشا و مادوڵڵا؛ نامەوێ ئاغایەتی شاری داودییە؛ ئەمن لە ماڵە وسوو ئاغای دانیشتووم بەنۆکەرییە»
وسوو ئاغا دەڵێ: «ڕێم ناکەوێ ئەمن هیچ بەشم بەسەر ئەو ماڵ و دەوڵەتەوە نییە».
فەرخ دەڵێ: «قەت ناچمەوە نێو شاری داودییەی جارێکی دییە».
دەوێ هەموو گەڕانەوە بەبێکەیفییە،
فەرخ دەڵێ: «وسوو ئاغا! چوونەوە بۆ من چوونەوە عەیب و شوورەیییە.
ئەگەر لێرەش بێ سەحەت بم، دەچمە ماڵێ خاڵم ئەوا لە شاری شامێ میری وا نییە»
کەیخودا و کوڕی مام غەڵیفەی هاتنەوە بەدواوە،
موژدەیان بەمام غەڵیفەی داوە.
گوتی: «لێی گەڕێن هەتا ڕادەبری شەش لە شەشەکانێ؛
ئینشاڵڵا دەبیەنمەوە سەر مەکانی خۆی هەتا هەموو کەس پێ بزانێ».
کوڕی مام غەڵیفەی بەدزی بابیان و خاتوون ئەستییە بۆی هەڵدەکەنن زیندانێ؛
شەوێ فەعلەی بەزێڕێک بەکرێ دەگرن هیچ کەس نازانێ قەت وچان نادەن لە گڵ کێشانێ،
هەتا ڕۆژ دەبێتەوە، فەسڵی مەلا بانگدانێ.
ئەگەر شەش لە شەشەکانێ چوون تەواوە

کوڕی مام غەڵیفەی دیسان هاتن لەولاوە
چوون، ئیکلامی فەرخۆڵەیان کێشاوە
کەوشیان لەسەر سەری خۆیان داناوە.
فەرخ ئاوڕێکی بە وسوو ئاغای داوە
دەیگوت: «وسوو ئاغا نازانی چ قەوماوە؟
دەبێ هەر بچمەوە، داوە لەمنیان ڕۆناوە».
لە جێی خۆی هەڵستا کەوشیان بۆ ڕۆناوە
وەدەرکەوت بۆ ماڵە مامی خۆی گەڕاوە.
خاتوون ئەستی تاماشای کرد، ئیجهەی ئامۆزای و برای هاتن لەولاوە.
خاتوون ئەستی نەیزانی زیندانی بۆ دروس کراوە.
دەودەمیدا موسڵمانێک هات، خەبەری بە ئەستی داوە.
خاتوون ئەستی دەڵێ: «وای کوێرم بێ چاوە!
لە قسەی ئەنگۆ دەنا هەر ئەوەندەی لەسەر دنیایە ماوە».

هەڕای دەکرد، دەزووی بەدەرزییەوە کرد، جامێکی ئاو هێنا، تێی ئاویت، لەسەر ڕێی دانا. فەرخ ئەگەر چاوی پێ کەوت گوتی: «ئەوە دەزووە کفنم پێ دەدروون؛ ئەو جامە زیندانە تێی دەکەوم، تێدا دەخنکێم. ئەو ئاوەش پێم دەشۆن». ئەگەر وای چاوپێ کەوت، مستێکی لە دەمی خۆیدا، خوێن هاتە خوارێ؛ گەڕاوە. گوتیان: «قوربان ئەو خوێنە چ بوو؟» گوتی: «نازانم! دەچم دەمی خۆم دەشۆم». گوتیان: «قوربان! ئەو خەڵقە هەموو نۆکەری تۆیە. دەمی خۆت لە ماڵێ بشۆ». گوتی: «نا ئەمن عەمبەڵیم، دەبێ بچمە سەر شەتی داودییەی. ئەنگۆ ڕۆنیشن، ئێستا دێمەوە». ئەگەر لەوان ڕەدبوو، دەمی خۆی بەدەستڕەی ئەستڕی هەڕای کردە ماڵە وسوو ئاغای. وسوو ئاغا گوتی: «قوربان! چ قەوماوە؟»

فەرخ دەڵێ: «وسوو ئاغا گیانە!
نەمگوت کوڕی مامم دەگەڵم غەیانە
جوانوو ئەسپەکەم بۆ بێنە دەرێ، ئەمن دەڕۆم لێرەکانە.
دەگەڵیان دەرنابەم، هەمووی شمر و شەیتانە.
وسوو ئاغا دەڵێ: «سەرت لەسەر دادەنێم، فەرخۆڵە گیانە!»

فەرخ دەڵێ: «چارەم بڕاوە، وسوو ئاغا گیانە!
دەبێ بڕۆم لێرەکانە».
جوانووی فەرخیان هێنادەرە،
لێی بکەن زینی موحتەبەرە.
پێی نا ڕکێف کەوتە سەرە،
دەڵێ: «وسوو ئاغا دادەبەزمەوە، بەخۆڕاییە ئەو سەفەرە
شیرەکەی بابم بۆ بێننە دەرە،
جوانوو ئەسپەکەم بۆ بگێڕن ئەو سەر ئەو سەرە
کێ بوو؟ لە فەرخۆڵەی نازدارە،
شیری بابی وەچەنگ کەوت ئەو جارە
دەستی دایە، بۆ یەختەخانەی ماڵە مامی چووە خوارە،
دەرکی کردەوە، چوو، لە تەویلەی گرتی قەرارە.
بەتەویلەیدا هات، لە ڕەفیسکەی هەموو ماین و ئەسپانی داوە،
قەت یەکێکی بەساغی نەماوە.
هەڵات و بۆ ماڵە وسوو ئاغای گەڕاوە،
پێی دەرکێفی نا، وەسەر زینی کەوت تەواوە،
دەڵێ: «وسوو ئاغا! گێچەڵە، بۆخۆم و بۆ تۆم بنیاد ناوە».
مەیتەر و میرئاخوڕ هاواریان برد بەهەشتاوە
خەبەریان لە مام غەڵیفەی و لە کوڕانیان دەگێڕاوە.
کوڕی مام غەڵیفەی دەنگی لەشکریان دا هاتن لەولاوە.
ئەگەر وسوو ئاغای وا دەزانێ زرێی دەبەرکرد مەتاڵی دە دەستی هەڵکێشاوە
خزمی خۆی هەموو بانگ کرد، لە پێش کوڕی دە مام غەڵیفەی ڕاوەستاوە
سوێندی بە کەلامولڵایە خوارد: «ئەگەر هاتوون فەرخی بکوژن، نایەڵم، یەک یەک سەری بچێتەوە بەدواوە».

هەموو دەیانگوت خێرە؛ ئەمە خزمەتی دەکەین. هەر گەورەیە ساحب ئیختیارە. هەر زەرەری لە خۆی داوە.

فەرخ گوتی: «وسوو ئاغا پێی ناوێ دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا».

ڕکێفی لە جوانووەکەی دەدا؛ ئەمەگی خاتوو ئەستێی لەسەر بوو، تۆڕی بەسەر هەرتک چاوان کشاوە.

خەبەر بە خاتوون ئەستێ دەدرێ، دەڵێن: جوانووەکەی کوێر بوو، ڕێی بۆ هیچ کوێ سەرەدەر نەکراوە.

خاتوون ئەستی گوتی: «بلا بمکوژن لەسەر فەرخی». بانگ دێڵێ: ئەی جوانووڵە، جوانووڵەی سەری سالان!

ڕەنگت دە کلکێ دەدەم، خەنەت دەگرم دە بژ و یالان.

ڕۆحی خۆمت نەزر دەکەم، ئەگەر فەرخم بۆ دەرکەی، لە دەس دژمنان لە دانگەی مالان.

ئەی جوانووڵە جوانووڵەی سەر هۆزان!

چرای چاوی خۆم فرزەندی ڕەش بۆزان

ڕۆحی خۆمت نەزر دەکەم، ئەگەر فەرخم بۆ دەرکەی لە چەنگ دژمنان، لە دەس ئامۆزان.

ئەی جوانووڵە، جوانووڵەی گوفتارێ!

ڕەنگت دە کلکێ دەدەم، بژانت دەگرم لە ژەنگارێ

فەرخم بۆ خەلاس بکەی، بۆ شاری شامێ بچێتەوە خوارێ

ئەگەر خاتوون ئەستی گەردنی جوانووڵەی ئازا کرد و ڕۆیی لە دنیایە ڕووی کردە کوێستانێ و کێو سەرایە

لەوێندەرێ بەفر نایداتێ ڕێگایە.

ئەوا لەشکری دێ لە دوایە،

وسوو ئاغا هەروا دەگەڵیانە، سوێندیان لێ دەخوا بە کەلامولڵایە

دەڵێ: «نابێ ئیلاقەی فەرخی بکەن، ئەمەگم دەچێ بەزایە».

فەرخ بانگی بەفرێ دەکا:

«بەفری کوێستانێ! گەلێک بەفرێکی نادری»

بووی بەجەردە جابر، ڕێ لە موسڵمان و ڕێبوار دەگری

نایەڵی میوان بگاتە ئاوەدانییە، مەنزڵێکی پەیدا بکا، لە تینوان نەخنکێ، لە

برسان نەمری».

بەفر دەڵێ: «فەرخۆڵە، چرای چاوانم
ئەمن خانەخوێم ئەتووی میوانم
ئەمن بەرەزای خولاّی بینای چاوانم
بەرەکەتی ئەرز و ئاسمانانم.
لەوەش بەدەرەوە ڕۆژی هەرچی بەگیانم؛
لە وی زیاتر، دەرمانی نەخۆش و بیووردارانم».

فەرخ دەڵێ: «بزانم چلۆنم لێ هاتۆتە مۆلەکێ، هەر نەخۆشێکی تۆ تەڵەب دەکا، ڕەبی! لێی ببیە کۆخە و برک،

لێی بچییە دە کەلەکێ. هەر نەخۆشێکی بەتوو ڕاس دەبێتەوە، هەڵنەستێ لەوێ کەونە لێفۆکێ».

ئەگەر فەرخ دیسان ئاوڕی دەداوە،
لەشکری شاری داودییەی ئاوا بەدواوە،
وسوو ئاغای دەپێشدایە، بەیداغی ڕاکێشاوە.
فەرخ هاوار دەکا: یا ساحبی عەرز و ئاسمانێ!
ڕەبی! خەلاسم بکەی لەوێ تەنگانێ.
ڕەحمی بەوی کرد ساحبی عەرز و ئاسمانێ
هەور دەچریکێنێ، هەڵی کردە شەماڵی، لێی دا لە گۆپاڵ بارانێ.
هەتا دوو سەعاتان باری تەواوە
لە پاشان خولاّ ڕەحمەتی کرد، دنیا ڕۆشەن کراوە
لە هەموو زینو و بانوان هەڵستا سێلاوە
فەرخ ئاوڕی وەدوای خۆی داوە
لەشکری شاری پاڵی وێ داوە
دەڵێ: «بەخولاّی دەمکوژن سەفەرم ناتەواوە
خاتوون ئەستێ چاو بەڵەکم لێ بەجێ ماوە».
شەتی داودییەی پڕ هاتووە لە سێلاوە،

فەرخ ئیختیاری لێ بڕا، ملی لە شەتی داودییەی ناوە.
فەرخ چوو دە شەتێوە، وسوو ئاغا دەستی بەقورعانێ داداوە
سێ جاری کەلاموڵلای کرد تەواوە،
دەڵێ: فەرخ لە شەتی داودییە بخنکێ، نایەڵم عەبدێکو بگەڕێتەوە بەدواوە.
پاکانو سەردەبڕم شاری داودییەی دەکەم بڵاوە.
خولا فرسەتی جوانووی فەرخی داوە
گەییە بەری ئەوبەری چەنگی لەسەر دیواری ڕۆناوە
چۆم ڕای دەدا خوارێ، قەوەتی نەماوە.
کەلێنێکی خولا بەوی دا، دەستی ئاویتە سەرێ، فەرخ نێوی هێناوە
هێزی لە خۆی دا، فەرخ کەوتە بەیاری، لینگە چەکمێکی دەرکێفیدا ماوە
فەرخ خلاس بوو جوانۆکەی برد ئەو ئاوە
فەرخ دەڵێ: «لە شەتی مرادی پەڕیمەوە
جوانوولەم چوو بەزینەوە
بەپێ و چەکمە زێڕینەوە
خاتوون ئەستی لێرە نییە بیگێڕینەوە».
فەرخ دەرپێیەکی جاوی دەپێدا بوو. پێیەکیشی پێخواس بوو دەرپێیەکەی تەڕببوو، لە لاقانی دەهالا، پێوەیان ماندووبوو؛ فەرخ دەڵێ:
نە هەورازت لەبەربێ شەقاوێک
نە کۆڵت پێ بێ گەزە جاوێک
نە پووڵ قەرزداری هیچ کەس بێ قۆشە دراوێک».
فەرخ دەڵێ: لەورۆ بەدەر هیچ میوان بەشەتی داودییەی نەکا ئیختوبارێ
نە خۆی بە خانەخوێ دەزانێ، نە لە میوان و ڕێبواری دەکا پرسیارێ
لەورۆ بەدەر کەس بەشەتی داودییە نەکا متمانێ
نە پرسیارێ لە میوانی دەکا، نە خۆی بە خانەخوێ دەزانێ
ڕەبی شەتی داودییەی خولاگیرم بی ئەوێ ڕۆژێ خولا دەکا دیوانێ.
لەورۆ بەدەر هیچ میوان بەشەتی داودییەی نەکا ئیختوبارێ

نە خۆی بە خانەخۆی دەزانێ نە لە میوان و خانەخوێ دەکا پرسیارێ
ڕەبی لە ئاهی من سێ مانگەی بەهارێ نەبێ چۆڕی ئاوێت لێ نەیەتە خوارێ
چ بکەم ئەمن بەناچاری
بانگێکم وەبەر خولای، یەکم وەبەر جەباری».
فەرخۆڵە خەوی بەسەردا باری،

جوانووی فەرخی لە دەریا وەدەرکەوت بەیەکجاری. بە فەخۆڵەی نەدەزانی لەکوێیە، بۆیە گریا بەزاری، شەماڵ کە هات بێنی فەرخی بۆ جوانووی هێنا بەیەکجاری.

ئەگەر بێنی فەرخی کرد تەواوە
لینگی دا هەتا چوو لەسەر فەرخی ڕاوەستاوە
گوتی: «هەڵی ناستێنم، خەمگینە، شاری داودییەی لێ بەجێ ماوە
خەمناکە لە خاتوون ئەستی هەڵبڕاوە».
دەستی بە لەوەڕێ کرد لەوێ ڕاوەستاوە
پیرەبارگینێک نەخۆشە چەند ساڵە دەرکراوە
لە چۆڵ و بیابانی لەوەڕاوە
ئەگەر جوانووی فەرخی کەوت بەچاوە
لەسەرڕا دێتەخوار بۆ شەتی داودییەی دەیگوت: «بزانم کێیە لەوێ ڕاوەستاوە؟»
جوانوولەی فەرخی ئەوی کەوت بەچاوە
گوتی: ئینشاڵلا ئاوەدانییەکم بەو گیاندەبەرە، وەچەنگ دەکەوێ تەواوە
ئەگەر پیرەبارگین هات لەولاوە
جوانوولە ئەگەر تەماشای کرد، گوتی: هەو خۆ ئەوهە گولە دەرکراوە
دەگەڵ جوانووی فەرخی دەستی کرد بەشەڕ و داوە
هەرچەند بەدەنی جوانووی فەرخییە هەمووی پچڕاوە
جوانوولکە سەرەسمێکی وە فەرخی هەڵداوە
فەرخ لە خەوێ هەڵستا تەماشای کرد هەموو بەدەنی جوانوولکەی پچڕاوە.
دەڵێ: «خودایە! حەقی من و شەتی داودییەی بکە تەواوە!

ئەمن چ بکەم دەگەڵ شەتی داودییەی شەتێکی بێ ئامانە
لە منی ئەستاند ئەو جوانوولە بەستەزمانە
بزانە چییان لێ کردووە ماسی و نەهەنگانە».
ئەگەر ئەو قسەی کرد تەواوە،
پیرەبارگین ئاخێکی ساردی هەڵکێشاوە
دەڵێ: «خولایە! نەمزانی فەرخۆڵەیە، وام لە جوانوولەی کرد، کوێرم بێ هەرتک چاوە».
خەجاڵەت بوو، لە ڕاستەخۆی گەڕاوە،
فەرخ بانگ دەکا، دەڵێ: «بەهاران، گەینە بوهاران
ئەو پیرەبارگینی ئەگەر نایەنی دوو پاران
نەبوو، بێیە کن ئەمن بۆت بچمە بارەگای خولای وەک تکاکاران؟
ئەتوو بۆ لە جوانوولەی من دەپسێنی پۆست گۆشت و دەماران؟»
فەرخ بەپیرەبارگینی دەڵێ: «ئەگەر پیاو پیاوی بکوژێ
ئەگەر چووە ماڵێی نابێ دەگەڵی بەئینجەت بێ.
ئەگەر پیاو ژنێ لە پیاوی هەڵگرێ، ئەگەر چووە ماڵێی، دەبێ دەگەڵی بەسوفەت بێ
پیرەبارگین! هەرۆ، برۆ؛ هەتا لە دنیایە زیندووی، ئەو دەردە لەسەر تایفەی ئەنگۆ هەر موسەللەت بێ»
فەرخ جوانۆکەی هێنا، سەر شەتی ڕای گرت.
لە فەرخی غەریبی ناتەواوە
هەر ئاوی هێنا، بەپشتی جوانۆکەیدا کراوە،
هەتا هەمووی دەشووشتن تەواوە.
خولا ڕەحمی دەگەڵ کرد هیچ برین لە بەدەنی جوانووی وی نەماوە.
سبحان ئەلەزی سەخەرە لەنا ماکونی سەخەرە لەنا موکرینینە[١].

(١) لام وایە ئەو ئایەتە بێ کە لە کاتی سواربووندا دەیخوێنن بۆ ئەوەی نەکەون: «سبحان الذي سخر لنا هذا وما كنا له مقرنين». هێمن

فەرخ زینی خۆی دێنا دەیکرد لە جوانوولەی نەخشینە
دەیگوت: خولایە بۆ شاری شامێ لە کوێرا بچینە؟
فەرخی ڕووی کرد بەولاوە
تەماشای کرد: جەنگەڵ و قامیشە ڕاوەستاوە
جووتێک ڕەشیشەی دەخوێن، لەبەر ئەوان جوانوو ڕێی پێ سەرەدەر نەکراوە.
فەرخ بانگ دێڵێ: «ڕەشیشە، هۆی ڕەشیشە!
بۆچی لێرەو داناوە ساز و چەقەن و هەزار پیشە؟
ڕەشیشە ئەنگۆ نادرن
بوون بەجەردە، ڕێیێ لە موسڵمان و ڕێبواری دەگرن
نایەڵن موسڵمان بگاتە ئاوەدانییە، مەنزڵێکی پەیدا بکەن، لە تینوان نەخنکێن، لە برسان نەمرن.
ڕەشیشەی زەنوێرە!
ئەو ساڵ حەوت ساڵە ڕێو دەبەست بردووە لێرە
ئەتوو نەتزانیوە ئەو ماشووقەی توو چاوێکی کوێرە؟»
ئەگەر ڕەشیشەی ئەو قسەی بیست تەواوە
دەیگوت: «وای! تیرێکی لێ دام جگەرم براوە
ئەوساڵ حەوت ساڵە ئەمن دەگەڵ ئەوەی ماڵم پێکەوە ناوە».
ڕەشیشە نێرەکە نەیزانیبوو، مێیەکەی چاوێکی کوێرە. هەڵستا چوو، تەماشای کرد بزانێ فەرخ ڕاست دەکا. ئەگەر چوو تەماشای کرد؛ وایە. بەتەپڵی سەریدا نووسا، چەرمی سەری دەنێو چاوان کرد.
مێیەکە زیزبوو لێی دا ڕۆیی. نێرەکەش وا ڕۆیی فەرخ ڕزگار بوو لەو جەنگەڵەی.
گەییە ئاوەدانییانە
مەنزڵێکی دەگرت ئەو بەستەزمانە
دەیکردەوە نوێژی شێوانە
دەیگوت: «خولایە! چییان لێ هات ئەو ڕەشیشە فەقیرانە!
مێیەکە بریندارە نایەتە سەری لوقمانە

ئەرەستووش دیارنییە لەو مەکانە
وەبەری خۆیان گرت چۆڵ و بیابانە».
فەرخ تەمەنای دەکرد لە بینای چاوانە:
خولایە! ڕوحمێکی بکەی بەو بەستەزمانانە
خەتای من دەگرن زۆر خەجاڵەت بووم لەو ڕەشیشانە
ڕەبی ڕووناکایی بێتە بەر چاوانە».
سەری نەخشین ببێ بۆ خۆی ببێتەوە جوانە».
ئەگەر فەرخ بۆ وان پاڕاوە
لەکن خولای دوعای قبووڵ کراوە
سبحەینێ نێرەکە، لە مێیەکەی گەڕاوە
گەیشتێ لێی کرد سەلاوە
مێیەکە زیز بوو جوابی نەداوە
دەیگوت: «دوێنێ بۆچت وا لێ کردم خراپم لێ قەوماوە».
نێرەکە گوتی: «تەخسیری تۆیە وا قەوماوە
حەوت ساڵە حەلاڵی منی، چاوت کوێرە بەمنت نیشان نەداوە
بۆ خاتری فەرخۆڵەی ئەوا لە تووم کرد سەلاوە».
لێی قبووڵ کرد گوتی: «بەخێرێی سەر ئەو چاوە».
ماوەتەوە بۆ فەرخی بڕواتەوە بەولاوە.
ئەوێ ڕۆژێ لەو ئاوەدانییەی مەحتەل ماوە
هەتا بەخێر و بەسەلامەت جوانۆکەی حەساوە
سبحەینێ بەیانی داوە
فەرخۆڵە لە خولای دەپاڕاوە
دەیگوت: «ئەمن لە چۆڵ و بیابانێم ئەستێی فەقیر چیی لێ قەوماوە؟»
خاڵی دە شاری شامێ خەونی پێوە دییە
دەڵێن: «فەرخۆڵە دێتە ئێرە. حەوت ساڵان دەبێتە میری شامێ لەوی زیاتر هیچ کەس نییە».

ئەگەر خاڵی ئەو قسەی دەبیست بەیەکجارەکییە
هەڵدەستا، دەگەڕا بەهەرچەندی کەیخودا و ڕدێن سپیی شارییە:
«ئەرێ ئەنگۆ چ میری دیو قبووڵن، یا قبووڵو نییە؟»
کەیخودا جوابی وییان داوە بەسەحییە:
«سەد میری دی بێ لە توو زیاتر کەسمان قبووڵ نییە».
سبحەینێ بەیانی داوە
میر هەڵی گرت کەشکۆڵێک، دارعاسایەکی تەواوە.
هەرچەندی مەنزڵی ساحب مەنسەبان بوو، هەمووی گەڕاوە
دەیانگوت: «میر خێرە وات لێ قەوماوە».
دەیگوت: «خوڵا خێران کا، دەڵێن: میرێک دێ لەولاوە».
دەیانگوت: «هیچ میرمان قبووڵ نین، ئەو کەشکۆڵ و عەسایەی بگێڕەوە بەدواوە».
میر بەقسەی خەڵکی دەگەڕاوە،
پێنسەد زێڕ بۆ مەولوودی پێغەمبەری تەعین کراوە
کە میری شامێ بەفەقیر و زەلیلانی داوە.
ئەگەر ئەو لەوێ بەرقەرار کراوە
جوانوولەی فەرخیش لەوێ دەحەساوە
برینەکانی پاک چاکبوونەوە، تووکیان دەهێناوە.
دەیهێنا زینی دەکرد، لە خوڵاوەندی عالەمیان دەپاڕاوە:
«ئەمن بۆ شاری شامێ دەچم بۆ ماڵە خاڵم، خاتوون ئەستی قەلەندەر چیی لێ قەوماوە؟»
ئەگەر ڕێی وەبەر خۆی گرت، بۆ شاری شامێ هاتە خوارە
گەرمای هاوینێ لەوێ دەیکرد کارە،
لە خۆی و لە جوانوولەی بڕا ئیختیارە
دەیگوت: «یا ڕەبی عالەمێ! هاوارە!
بیابانە واحیدەلقەندەهارە».

هەرچەندی کەوی کوێستانێ بوو، هەمووی بۆ خزمەتی فەرخی دەهاتە خوارە
ئەوبەر ئەوبەر تێک دەپەڕین دەیانکردەوە هاوارە.
جوانووی فەرخی ڕێی دەرنەدەکرد، لەبەر ئەوان لە عەرزێ نەیدەکرد کارە.
فەرخ دەڵێ: «بەهارە چ لە ڕەون!
موتریبی دە کێوانم کەون
ئەویش دێن، ڕەپێش جوانوولەی فەرخی دەکەون.
بەهارم چ لە ڕەو دین!
قەرەچی دە کوێستانم کەو دین
کەوی کوێستانێ، گەلێک نادرن
ڕەبی، شەوارەو لێ دانێن بەداوو بگرن
دە قەفەسی دۆمانو بکەن، دێو دێو پێ بگەڕێن، قڕانو هەڵگرن
قەت کێردی قەسابانو لەسەر گەردنێ هەڵنەگرن
بۆچی ڕێ لە جوانووی فەرخی بێ دایک و باب دەگرن؟
نایەڵن بگەنە ئاوەدانییێکی، بلا لە تینوان نەخنکێن، لە برسان نەمرن
یا ڕەبی هەر باڵێک برۆن، دە بەفرێ بکەون، ڕاوکەر بووگرن».
ئەگەر فەرخ ئەو قسەی کرد و گەڕاوە
هەرچی کەو بوو لە ڕاستەخۆی گەڕاوە.
فەرخ لێی دەخوڕی بۆ شاری شامێی ئاژواوە.
فەرخ دەگریا لەو چۆڵەی بەستەزمانە
دەیگوت: «هیچ کەس نییە، دەگەڵی بکەم قسانە
دەچم لە ماڵە خاڵم دەبم میوانە.
خاڵم لەکنم نامکا بەخودانە
دەبمە دژمن و بێگانە
نازانم ڕێی شاری شامێی ئی چەند شەو و ڕۆژانە».
کێ بوو لە فەرخی نازدارە
دەگەڵ جوانۆکەی دەهاتە خوارە

تووشی دەبوون کاروانی و ڕێبوارە
لە ڕێی شاری شامێی دەکرد پرسیارە.
دەیانگوت: «منداڵی فەقیر، بەستەزمانە!
کوا شاری شامێ لێرەکانە؟
لە کوێ دەردەچی بەو جوانووەیەوە؛ ئەوهە نابڕی مەنزڵانە».
فەرخ دەیگوت: «دەیگەمێ بەئیزنی خولا و ڕەسووڵانە».
خاڵی وی لە شاری شامێ خەبەری بیستییە
دە خەوێدا پێیان گوتییە
دەڵێ: «نابێ هیچ کەس لەو شارەی ڕاگیرێ بەمیوانییە
هەتا ساڵێکی دی لەو شارەی میوانم قبووڵ نییە».
میر قەرار و مەداری دانا لە شاری.
لەکنە خۆی فەرخ دێتە ماڵە خاڵی بەخەمخواری
فەرخ غەمگین بوو ئەوێ ڕۆژێ؛ دەڵێ: «چ بکەم، لە من غەریبێ
خاتوون ئەستی بەجێ ماوە فرمێسکی لە چاوی دێ بۆ خۆمی بۆم دەگریێ بەزاری.
چ بکەم نە بەپیادەیی دەگەمێ نە بەسواری
لە کۆڵاناندا دەمرێ بەهەژاری».
فەرخ ڕاست بۆ شامێ دەهاتە خوارە
دەیگوت: «جوانووله! بڕۆ، ئەو فکرانە نایەن بەکارە
بچینە شاری شامێ بگرین قەرارە
بزانین، کەنگێ ڕەحمەتمان لە بارەگای خولای بۆ دێتە خوارە».
میری شامێ دەڵێ: «چ بکەم، هەڵگرن جێی خەمێ؟
بچن خەڵکی شامێم هەمووم بۆ بنووسن، پاکی مووچە و مواجبی دەدەمێ
هەموو کەس بەڕێ و شوێنی خۆی بزانی
لە دەوڵەتی من کەم نابێ بەئیلتیفاتی سوڵتانی
ئەمما قایل نیم، هیچ کەس، کەس ڕابگرێ بەمیوانی.

ئەمیندار وەدەرکەوتن تەواوە
شاری شامێ هەموو محەلەی نووسراوە
میرزایان دانا نێوی عالەمانیش بکەن تەواوە
هەموو عالەمیان لە قەڵەم داوە
میر دەڵێ: «سبحەینێ ڕاوە».
پێنسەد سواریان کرد تەواوە
پاک تاجی و توولەی دە ڕستەی کراوە.
وەدووی ڕاوی ئاهووی دەکەوتن، هەموو لێک بوونەوە بڵاوە.
تەماشایان کرد، تاقە سوارێک هات لەولاوە
جوانۆلەیەکی قولەی پێیە، منداڵێکی ناباڵقی سوار بووە، دەڵێی نەخشەکێشراوە.
خەبەریان بۆ میری شامێ هێناوە،
گوتی: «بێنن، بیبینم بەهەرتک چاوە».
دەچوونە کن چەپەر و ئێڵچییە
دەڵێن: «میر تەڵەبت دەکا». دەڵێ: «ئەمن غەریبەی شارانم؛ میر حاجەتی بەمن نییە؛
ئەمن دەچمە شاری شامێ بەمیوانییە».
دەڵێن: «هەڵستە بچینە کن، کوڕە. میری شامێ زۆر ماقووڵە». دەڵێ: «لەوەش ماقووڵتر بێ، ئەمن ئیختیاجیم بەوی نییە».
ئەگەر دەگەڵ فەرخیان دەرکرد گوفتوگۆ
هاتنەوە کن میری، دەڵێن: «میر هەرچەندی دەکەین، ئەو منداڵە نایەتە کن ئەتۆ».
میر دەڵێ: «حوکمێی لێ بکەن، بڵا: مەیە شاری شامێ، بۆ لایەکی دی برۆ»
فەرخ گوتی: «ئەمن غەریبەی شارانم
دێمە شاری، لە ماڵە یەکی دی میوانم،
میر دەترسێ، دەڵێ دێ دەخوا ئەو نانم!».
ئەو قسانەیان بۆ میری عەرز کرد و گێڕاوە

جارِيان ڕاكێشا، هەموو لەشكر خڕكراوە
ئەوبەر ئەوبەری ڕێیە كووچەی سەربازی ڕاگیراوە،
فەرخ هات لەولاوە،
بەهەردووک دەستانی لەو عالەمەی کرد سڵاوە
حوكمی میری بوو، كەس جوابی نەداوە.
فەرخ زۆری زگ بەخۆی سووتا بەستەزمانە
دەڵێ: «خاڵەمە خۆی لێ كردووم بەبێگانە».
دووبارە سەڵاوی كردەوە لە هەمووانە
بۆ خۆی دەیگوت: «عەلەیكەسەلام، گەلی غەیبییانە»
فەرخ سەڵاوی خۆی ئەستاندەوە تەواوە.
حوكمی میری بوو، ئەویش بەخۆی و لەشكری بۆ ماڵێ گەڕاوە.
فەرخ سەری جڵەوی خۆی بەرداوە
ئەو كووچە و كۆڵان گەڕاوە.
تەكێیەكی موشایخان بوو چوو، لەوێندەرێ ڕاوەستاوە
جڵەویان دەگرت و دەیانكرد پیاوە».
جارچی میری ڕە شاری دەكەوت، دەیگوت: «هەرچی ئەوهەی ڕاگرێ، بزانە تاڵان كراوە».
سۆراخیان كرد جارچییان، خەبەریان بۆ میری هێناوە
گوتیان: «قوربان ئەوا لە تەكیەی موشایخان بووە پیاوە
ئەمە قەوەتمان پێ نەشكا دەری كەین، مەسكەنی شێخان گەلێک عالی و تەواوە».
میر گوتی: «بۆم دانێن ئەو كەوشانە
ئەمن حوكمم كردووە كەس ڕانەگرێ ئەو میوانە
بچمە تەكیەی شێخان دەگەڵیان بكەم دوو قسانە».
میر هات لەولاوە،
گەییە دیوانی موشایخان، لێی كردن سەڵاوە.

شێخان فەرموویان: «میر! بەخێرێیەوە لەو ڕاوە
میر! ئەورۆ چت دی، چەند ئاسکت هێناوە؟»
دەڵێ: «ڕاوی ئەورۆم، یا شێخ نەبوو تەواوە».
قەننەیان بۆ میری هێنا قەننێکی کێشاوە.
میر فەرمووی: «ئەو کوڕە چکۆڵە کێیە میوانە، هاتووە لەولاوە»
شێخان فەرموویان: «میر ئەتوو چت بەسەری ئەو منداڵەیەوە داوە؟»
میر فەرمووی: «ئەی فرزەندەی میوانە!
ئەگەر لێت بپرسن مەسەلانە
دەفامی جواب بدەیەوە قسانە؟»
ئەگەر میر ئەو قسەی دەکرد تەواوە.
فەرخۆڵە بۆخۆی جوابی دەداوە
دەیگوت: «فرسەتە، بەخولای ڕاوەستاوە».
میر فەرمووی: «بەنۆکەرانە
بچن ئەحمەدەکوێر هەیە، بییەننە ئێرەکانە
دا دەگەڵ ئەو مناڵەی بکا دوو قسانە
«ئەگەر نەیزانێ جوابی بداتەوە، دەری دەکەم لێرەکانە».
ئەحمەدەکوێریان هێنا لەولاوە
دەیانگوت: «ئەو کوڕە بدوێنە، بزانە منداڵێکی زەریفە، دەزانێ بکا قسانە».
ئەحمەدەکوێر دەڵێ: «بەوەی کەم لە ژووری سەرییە
جانەوەرێک پەیدا دەبییە
بۆ گەدا و پادشا فەرقی نییە
ئەوی دەسووتێنن بەئاورییە».
فەرخ دەڵێ: «ئەی ئەحمەدەکوێری نادانە!
لەنگۆ وایە میوان حەیوانە.
ئەمن ڕۆنیشتووم لە مەجلیسی ئەو شێخانە
بۆ من عەیبە، بکەم ئەو قسانە

ئەوی لە بەدەنی ئینسانی دەبێ ئەوا بەڕەزای بینای چاوانە
لەکن ئەوی نییە فەرقی پادشا و گەدایانە
ئەبلە! ئەوە ئەسپێیە، دەیکوژن بەدەستانە».

ئەحمەدی کوێر گوتی: «پتوو لە من! هەتیوێکی خوێڕی لەولاڕا دێ میری شەمێ دەبێ ئەمن بێ ئابڕوو بکا». ئەحمەدی کوێر زیز بوو، لێی دا ڕۆیی. میر فەرمووی: «بچن مەلا حەسەنی بێنن؛ زۆری بدەنێ بێ، بەفڕان ئەوەم بۆ دەربکا».

مەلا حەسەن هات، جێیان پێ نیشان دا؛ ڕۆنیشت. بەخێرهاتنی ئەو کوڕە چکۆڵەی کرد.

مەلا حەسەن دەڵێ: «ڕۆڵە گیانە!
شتێک هەیە بێ زەبانە
بەعەرزی دەبێ گوزەرانە
بەدەستی ئی عەبدانە
ئەوی دەبێ بەچراخانە
پشکۆژە دەبێ لەو مەکانە
هەر دەڵێی گوڵی نیسانە
شایان پێ دەبێ ئەوانە
ڕەزای بینایی چاوانە
بەئەنعام دەیبەن بۆ پادشایانە
ڕێی ئەنعامێ دەدەن ئەوانە».

فەرخ دەڵێ: «مەلا حەسەن هاتووی لەوێوە
منداڵێکی غەریبم، مەم بزێوە
ئەو سەر و سمێڵەت دە کونی کەرێوە
ئەوە نازانی شەمامەیە سوور دەبێ بە بڕکێوە».

مەلا حەسەن دەستی دا عەبای خۆی، ڕۆیی. میر، مەلا حەسەنی گێڕاوە. مەلا حەسەن بەدزی گوتی: «قوربان وانابێ بچن دیزێکی پڕ بکەن لە مێوژ و گوێز و خورما و گەزۆ بێنن لێرەی دانێن، نانیش دانێن بۆ مەجلیسێ. ئەگەر زانی چی تێدایە، ئەوە یا شێخە یا شەیتانە. ئەگەر نەیزانی بۆ بابی ئاقڵ دەکەم. وەدەری

دەنێم لەو شارەی». دیزێکی وایان هێنا لە مەجلیسێیان دانا. نانیشیان هێنا، لە مەجلیسێیان دانا؛ هەمووی مەحتەل ما

کەس نانی نەخوارد. مەلا حەسەن گوتی: «نانخواردن بۆ نییە؟» فەرخ گوتی:

«ئەمن غەریبم ئەگەر قسان بکەم شوورەییە.

مەلا حەسەن پاپەی لە من گرتییە

لە قەستی دەپرسێ بۆ ناخۆن نانییە؟

ئەوە شەڕی ئەوەیەتی لێم بپرسێ، ئەوە چییە؟

ئەگەر شێخان پێیان ناخۆش نەبێ، جوابی ئەوەی دەدەمەوە بەسەحییە».

شێخان: مەرەخەستیان کرد فەرخی داودییە.

فەرخ دەڵێ: «ئەگەر پێنجین ئەگەر شەشین

ئەسپاردەی بیلالی عەبەشین

هەموومان غولامی دیزەی ڕەشین

وەرن مێوژ و گوێزان لێک وەبەشین.

بیبەشینەوە بەڕەوانی.

مەلا حەسەن غەزەبی میوانی

ئینجا تەڕدەس بخۆن نانی

میر دەگەڵ مەلای خۆی زانە».

میر و مەلا حەسەن هەڵستان، لێیان دا ڕۆین.

میر گوتی: «مەلا حەسەن وەرە بچینە ئێرانە

بزانین، مەسڵەعەتمان چلۆن دەبێ دەگەڵ ئەو میوان و شێخانە».

چوون ڕۆنیشتن دوو بەدووە

هەزار تەگبیریان کردووە

هیچ فایدەی بۆ وان نەبووە.

میر و مەلا گوتیان: «ئەمە چ بکەین لە دنیایە؟

ئەو شێخ و میوانە چارەیان نایە».

شاری شامێ سێ ڕۆژان نەیبوو هیچ ئاغایە.

شلووخ بوو شامی گرانە
لێی پەیدابوو لۆتیخانە
شەڕیان کەوتە سەر ژنانە
نیوەیان بوون بەقاوەخانە
کەیخودا و ڕدێنداری وانە
ڕوویان کردە دیوانی شێخانە:
«قوربان ئاخر شامێ بوو وێرانە
بەبێ پادشا نابێ گوزەرانە
ئەدی بۆ دیار نییە میری ئێرانە؟
شێخ ناردیانە کن میرییە:
«بۆ بێ حوکمە جیهەتی چییە؟»
میر فەرمووی: «بابە! ئەمن ئیختیارم نییە،
پەیدا بکەن میرێکی دییە».
خەبەر هاتەوە بۆ شێخییە.
شێخ فەرمووی: «ئەمە مەسڵەحەتمان چییە؟»
وەهای گوت: «یەکی دییە
ئەوە شێخێلی بێ قەیدییە:
لەوی مەکەن گلەییە.
ئەوە دوو مانگە میر نییە
پەیدا بکەن یەکی دییە
خەبەر بنێرینە سوڵتانییە
بزانن فەرمایشی وی چییە».
شێخ قسەیان کرد تەواوە
بانگی نیوەڕۆی داوە
فەرخ لەوێ هەڵستاوە
گوتی: «بزانم جوانۆکەم ئاودراوە».

تێلغوراف بۆ سوڵتانی کراوه.
سوڵتان فەرمووی: «میری خۆیان لەوێیە تەواوە».
خەبەر دە شێخان گەڕاوە
چراخانیان بۆ ڕۆناوە.
سبحەینێ کە ڕۆژ کراوە
مەجلیسی تاقیقەی گیراوە
بازی یەقینیان هێناوە
هەردووک چاوی وی بەستراوە
هەڵیان ئاویت، ڕاوەستاوە
لە هەوای لەنگەر بەستراوە
سەر بەرەژێر هات گەڕاوە
ئیکلامی فەرخی کێشاوە
شێخان قۆڵیان بۆ کێشاوە
قەند و نەباتیان هێناوە
شیرنی ئی میری خوراوە
تەختی حەقیان بۆ هێناوە.
شێخی گەورە هات لەولاوە
گوتی: «سەلام عەلێک فرزەندە لاوە!
ئەلحەملای چرات هەڵکراوە».
قۆڵی فەرخی گرت لەولاوە
لە جێگای خۆی هەڵستاوە
لەسەر تەختێیان ڕۆناوە
بانگی حەقیان بۆ لێ داوە
تانج و تۆماریان داناوە.
ئەوا جێی خاڵی گیراوە.
تا حەوت ساڵان ڕاوەستاوە

میره و بەیەقین ڕۆنراوە.
فەرخ دەڵی: «خولآیە! چم لێ قەوماوە؟
ئەمن میرێتییێ چ لێ بکەم بەبێ خاتوون ئەستییێی بەڵەک چاوە؟
خۆ مە داخلی ناکەم ئەو دونیایەم بۆ نابێ تەواوە.
ئەگەر دنیاش تەواو نەبێ فایدەی چییە
ئێستا خاڵم لێ دەکا گلەییە
خولآ دەزانێ خەتای من نییە.
ئەمن میرایەتی چ لێ بکەم؛ گزیریم پێ خۆشترە بچمەوە شاری داودییە».
کە حەوت ساڵە میرێتی فەرخی بوو تەواوە،
گوتی: «ئەو دنیایە چ لێ بکەم، بۆ کەس نەماوە؟
لازمە قاقەزێکی بنێرم بەولاوە.
بنووسم قاقەزێکی بێ کەسییە
بنێرمە خزمەت مام غەڵیفەی شاری داودییە
دەشقەمێ بۆ منی بنێرێتە خاتوون ئەستییە».
فەرخ ڕۆدەنیشت قاقەزێکی کرد تەواوە
چ بکەم ئێڵچییەکم ببێ بینێرم واوە؟
کاری من بەو عەبدانە نابێ تەواوە
خولآیە دەفریام بێی لە هەموو کاران
بچمە قەراخی شاری شامێ بۆ پرسیاران
هەمووم کەوتۆتە کن باڵداران».
لە شاری شامێ دەچوو بەولاوە
تەماشا دەکا دەستێک سی دێن واوە.
فەرخ بانگ دێڵی: «ئەی سییە! ئەی سییەی قۆڕقۆڕکەرە!
لە گەرمێنێ هاتووی سەفەری کوێستانێت لەبەرە
ئەمنیش فەرخی داودییەم لەوێ دەربەدەرە
ئەمن غەریبم لەوانی قەلەندەرە

وەرە ئەو قاقەزەم تا شاری داودییە لە بۆ بەرە».
سی دەڵێ: «فەرخۆڵە! ئەوە لە چەنگ من نایێ
گەلێکم دز و درۆزن هەن لەسەر ڕێگایێ
خەجاڵەت دەمێنم چم پێ نایێ».
فەرخ دەڵێ: «سی! ئەگەر حەزێ دەکا پیاو بێ پەنهان بێ
هەر لە حەوت ساڵان یاخوا! ساڵێکو قڕان بێ».
فەرخ لەوێندەرێ بەجێ دەما، بەدڵ شکستەییە،
ئەگەر دەیڕوانی دەستێک قورینگ دەهاتن لەلایەکی دییە.
بانگ دەکا: «ئەی قورینگە قورینگەی نەوجوانە!
وەرە خوارێ گەلێکم بەتوو هەیە فەرمانە
ئەو قاقەزەم بۆ بەرە شاری داودییەی گەورە و گرانە».
قورینگ دەڵێ: «فەرخۆڵە! ئەمن لە بڵندان ئەتوو لە نەوییان»
فەرخ دەڵێ: «لە بڵندان، وەرە نەوییان، لە نەوییان وەرە زەوییان
لە زەوییان وەرە کن فەرخی مامادییان».
قورینگ دەهاتە خوارێ تەواوە
فەرخۆڵە بەپیرییەوە چوو دەستی دەستۆی کراوە
قاقەزەکەی هەڵگرت و لەبن باڵی موشامامای داوە.
قورینگ دەڵێ: «ئەمن بەقسەی توو دەچم ئەگەر سەر نەیەنمەوە دواوە
گەلێکم جەردە لەسەر ڕێ ڕاوەستاوە».
فەرخ دەڵێ: «هەڵستە، لەسەر سەرم لەنگەرێ بگرە، نسحەتم بکەم تەواوە».
قورینگ هەڵفڕی لەسەر فەرخی ڕاوەستاوە.
فەرخ بانگ دێڵێ: قورینگێ، سەربەخۆیە!
ئەتوو ئێڵچی ئەمنی، کۆبەکۆیە
ئەمن دایم ڕوحم لەکن ئەتۆیە
ئەگەر دەڕۆی لە ڕێیەت دەگاتێ هەڵۆیە
پیاوێکی ناچیزەیە، ترۆیە

هەتا دەتوانی، ملان کۆم بکەی لەبەری بڕۆیە
ئەگەر لەوێندەرێ ڕەدبووی بەخاترە
لەولاتریش هەن ڕێگرە
ئەویش مەسکەنی سەقرە
هەتا دەتوانی لەبەری بڕۆ، دەسەری هەڵبڕە
ئەگەر بەخێر لەوێ ڕادەبری
بازە ڕێت لێ دەگری
بازێکی چەنگ بەخوێنە
ئیکلامی لێ بکێشە ئامانی لەبەربێنە
دەعبایەکی ساحب ڕازە
نەجیم و گەلێک مومتازە
لەوێندەرێ ئەو دەتکا سەرەفرازە
بڕۆ لەوێش دامەمێنە
لەسەر ڕێت جەردەیە، ئەویش مەسکەنی شەهێنە
ئەستۆ کەچ بکە ئامانێی لەبەر بێنە
ئەگەر بەخێر جا لەوێ هەڵدەبری
شەوت بەسەردا دێ بەفر و سەرما ڕێت لێ دەگری
لەوێندەرێ خۆت باوێ گۆلی کا بەکری
ئەو خەواسێکی چاکە بەتوو ڕێ دەگری
دەتباتە ماڵە خۆی، زۆرت قەدر دەگری
سبحەینێ بۆ چێشتانێ لە شەتی مرادێ ئینشاڵلا لەکن خاتوون ئەستی ناز و نازدارێ داوری».
کێ بوو لە فەرخی تەواوە
گەلێک لەوێ لە بۆ خۆی گریاوە
قورینگ شەقژنی لە باڵی خۆی دا، هەڵستاوە
قورینگ ڕۆیی، فەرخ بەجێ ماوە.

قورینگ لە هەموو تەنگانان خەلاس بوو هەتا شەوێ لە گۆلی کا بەکری دەکرد سەلاوە

ئەو تۆری بەسەر ئاوێدا داوە
بۆ ماڵێی برد گەڕاوە بەدواوە.
ئەگەر زانی ئێلچی فەرخۆڵەیە، هەتا سبحەینێ ئەستۆ کەچ لە پێشی ڕاوەستاوە
سبحەینێ مەرەخەستی دەکرد؛ شەقژنی لە باڵی خۆی داوە.
بۆ هەندەهەندی چێشتانێ لە شەتی داودییەی لە خاتوون ئەستی و ناز و نازدارێی کرد سەلاوە.
دەیانگوت: «خولاکەی! ئەوە دەعبا برینداری کردووە، یان گوللەیان لێ داوە».
نازدار بۆی چوو هەرچەندی کردی بۆی نەگیراوە
نازێ بۆی چوو هەلات؛ دەتگوت شێتە حەمایەت نەکراوە
خاتوون ئەستی بۆی چوو، باڵی خۆی کرد بلاوە
خاتوون ئەستی بەئامێزێی دەیگرت دەیهێناوە.
دەیگوت: «خوشکێ! بلا بیگەڕێین بزانین کوێی بریندار کراوە».
باڵیان هەڵدەهێنا، قاقەزێکی لێ موشەمما دراوە.
هەرسێ خوشکەکان جارێکیان لە بانگێ داوە
لەوان وابوو مردووە ئەوهە قاسیدە جوابی هێناوە
هەڵیان گرت؛ بۆ کن مام غەڵیفەی چوون تەواوە.
مام غەڵیفە دەڵێ: «ڕۆڵە ئەوە چییە؟»
دەڵێ: «بابە ئەوە قورینگە؛ قاقەزی فەرخۆڵەی هێناوە».
مام غەڵیفە قاقەزەکەی خوێندەوە؛ گوتی: «کارێکی گەورە قەوماوە
«ئەو قاسیدە سەرئەفراز بکەن، بلا بڕوا بەولاوە
بزانین ئەو مەسڵەحەتە بە کێ دەبێ تەواوە».
مام غەڵیفە پیاوێکی زۆرزانی
ناردی لە دوو هەموو کوڕەکانی
گوتی: «ڕۆڵە! ئەوە قاقەزی فەرخۆڵەیە خۆوزانی».

ئەگەر خوێندیەوە تەواوە
گەلێک بەزەلیلی نووسراوە
کوڕەکانی گوتیان: «بابە ئەمە چ بکەین لەو کاری ناتەواوە؟
خۆ ئەوە لە شێخاڵە کەچەڵی مارەکراوە.
بەخولاّی! نایدا بۆ شاری شامێ خاتوون ئەستیێ بنێرین بەولاوە».
مام غەڵیفە دەڵێ: «بچن شێخاڵم بۆ بێنن» شێخاڵیان هێنا لەولاوە
ئیکلامی مام غەڵیفەی کێشاوە.
مام غەڵیفە گوتی: «مام شێخە! کارێکی خراپ قەوماوە
دەبێ دەگەڵ کوڕەکان بیکەین تەواوە
لە سوێیان هەموو جەرگم سووتاوە
بەهەمووان تەگبیرێکم بۆ بکەن، فەرخۆڵە لە ولاّتی غەریبیێ بەجێ ماوە».
شێخاڵ گوتی: «ئەمن نازانم ئەو قسە چییە؟
ئەنگۆ هەڵبەت بەمن دەڵێن: بنێرە شاری شامێ خاتوون ئەستییە
وەک تێ دەفکرم ئەو کارە هەی سەروپای نییە؟
ئەمن ژنی خۆم بۆ بنێرمە شامێ بۆ خەڵقییە؟
قەت ئەوهە ڕەزایە بۆ دینییە.
دەڵێن ئەتوو ژنی خۆت بنێرە بۆ یەکی دییە.
وەڵلاهی! ئەمن دەچمە کن سوڵتانی ئەستەمبووڵێ دەبم بەعەرزچییە»
شێخاڵ هەڵستا ڕۆیی بەزیزییە،
مام غەڵیفە گوتی: کوڕینە! ئەمە مەسڵەحەتمان چییە؟
بۆمە عەیبە فەرخۆڵە بمرێ لە غەریبییە
کوڕەکان گوتیان: «دایکمان بێ بچینەوە کن شێخاڵییە».
دایک و کوڕ ڕێک کەوتن بەیەکجارەکییە
چوونە نێو مەڕی داوێنی شێخاڵیان گرتییە
گوتیان: «دەبێ خاتوون ئەستی بەمە بدەی بەزامنییە».
گوتی: «ئەگەر خاتوون ئەستی بنێرنە شاری شامێ، ئەگەر نەیداتەوە چارەم چییە؟»

بوونە زامن ئەو کوڕانە
سوێندیان خواردبوو بەقورعانە
«شێخاڵ برا گەورەی هەمووانە
خاتوون ئەستێت بۆ دێنینەوە ئێرەکانە».
دایکی بۆی خوارد سوێندی دییە:
«ترست نەبێ نەبەدییە
فەرخ ئاشقی ئیللاهییە
ئەو کارەی ئەتوو دەڵێی نییە
بۆت دەینمەوە ئێرە خاتوون ئەستییە».
ئەگەر ئەو قسانەی کرد تەواوە
شێخاڵیان هێنا لەولاوە
دەتگوت ئێخسیرە گیراوە
مەلایان هێنا تەواوە
قورعانیان هێنان لەولاوە
چل شەوانیان قەرار داناوە
خاتوون ئەستییان قورعان داوە
تەدارەکی بۆ گیراوە
لەشکری بۆ دروس کراوە
سەربازی لە سان دراوە
پاک ئالآی بۆ هەڵکراوە
لەسەر سەحاتێ ڕاوەستاوە
ئەگەر شەیپووریان کێشاوە
گوتی: «دەوڵەت زیاد و ماڵی ئاوا».
لە بۆ شامێ بەڕێ کراوە.
حەزرەتی غەوس هات لەولاوە
ئەو قاسیدێکی تەواوە

تەنگەی عەرزی بۆ کێشراوە
چلۆن بەچەپەری ئاژواوە
حەوت ڕۆژی کرد تەواوە
چەندی سەرباز بەجێ ماوە
سوارەی شکستی هێناوە.
ڕۆژێکی هاتە ڕۆژئاوا
لە دەورەی شامێ هەڵی داوە
خەبەر بەفەرخی دراوە.
فەرخ چەندی مزگێنی دا: «چرای دنیایەم هەڵکراوە»
فەرخ ئەگەر وا دەزانێ
بۆ خولای دەبژێرێ شوکرانێ
قۆشەنی درا لە سانێ
لەوێ دووربەدوور دەڕوانێ
دەڵێ: «ئەدی خاتوون ئەستی کوانێ؟»
خاتوون ئەستیی بەڵەک چاوە
تەدارەکی بۆ گیراوە
نەیزانی ئەوە شاری شامێیە لەوێی هەڵداوە
بەڵەدی هێنان لەولاوە
دەیگوت: «سبحەینێ دەگەمە شامێ ڕۆژئاوا؟»
هەموو سەدەقیان لێ داوە
ئەو مەخلووقە پاک لێی گۆڕاوە
هەتا نوێژی شێوان تەواوە
بانگی خەوتنان لێ دراوە.
فەرخ بۆ دز چوو بەولاوە
دەنێو قۆشەنێ گەڕاوە.
هەمووی خەستەیە، یەک هەڵنەستاوە

بۆ خاتوون ئەستی هات واوە
لە چادرێی دەکرد سەڵاوە
هیچ کەسیش جوابی نەداوە
دەستی دا لێفەی، هەڵداوە
کێشکچی هاتووە لەولاوە
توند توند ئەو دزە گیراوە
خاتوون ئەستی لە خەوێ هەڵستاوە
گوتی: «ئەوە چ بووە چ قەوماوە؟»
گوتیان: «ئەستێ بەڵەک چاوە
دزێکی حیزباب هات لەولاوە
قولینچکی لێفەی تووی هەڵداوە».
خاتوون ئەستی: دەچریکێنی
قۆشەنی پاک وەخەبەر دێنی
بانگ دەکا فەڕاشان هەڵدەستێنی
دەڵێ: «دەبێ هێندی لێ دەن تا دەیمرێنی».
هێندیان لێ دا چارەی نییە
زمانی شکا لە بێ کەسییە
چونکە دزە تکای نییە
هەولێ دەدەن زنجیر نییە
کەزی ئەستۆی پچڕی ئەستییە
دەست و پێیان توند بەستییە.
فەرخ دەڵێ: «ئەوا دەمرم لە خۆشییە
برا ئەو ئێڵچییە کوێندەرییە؟
هاتووە لە شاری داودییە
ئێڵچی توو شامێت بۆچییە؟
ئەگەر وای زانی خاتوون ئەستییە

گوتی: «هەرتک چاوەکەم کوێر بییە
خۆ ئەو فەرخی داودییە
ئەمن هاتوومە کن ئەوییە
ئێستا بووە بەدزی خەیبەرییە
دەست و پێیان کردەوە بەیەکجارەکییە.
بیست و نۆ ڕۆژان پێکەوە ڕۆنیشتن؛ سوال و جواب نییە».
گوتی: «سوێندم خواردووە بەیەکجارەکییە
ئەگەر نەچمەوە کەلاٚموللا دەمگرییە
خولاٚ دەمکوژێ چارەم نییە».
فەرخۆڵە گەلێک دەگرییە
سبحەینێ تەدارەکیان گرتییە
لە سانیان دا تفەنگچییە
هەمووی سواری عەرەبییە
فەرخۆڵە قوڕی وەسەرییە
شامێ جێی غەریبان نییە
بەڕێی کرد خاتوون ئەستی
ئەویش لەدووی بوو ئێڵچییە
کە چل شەو تەواو دەبییە
نەگەییە جێ ئەستییە
شێخاڵ چاوەڕێی ئی وییە
لە خەسووی کرد گلەییە:
«ئەدی ئەستی بۆچ دیار نییە؟»
بەسەریدا هات نەخۆشییە
هاتەوە شاری داودییە
هێند نەخۆش بوو، حاڵی نییە
حەوتووێکی زوبان نییە

میوانی خولاّی هاتن لە غەیبییە
ڕوحیان وەرگرتبوو لەوییە
بۆتە چەمبەر و گرییە
دایکی چوو سەر خمییە
چەند مەلا و سۆفی و قازییە
هەڵیان گرتبوو خاتوون ئەستییە
بردیان لە بۆ قەبرییە
تەسلیمیان کرد بەخاکییە
غەیرەز خولاّی هیچ کەس نییە
کار بەخولاّی دەبێ تەواوە
مەخلووق بۆ ماڵێ گەڕاوە
بانگی خۆشییان لێ داوە
هەتا حەوتوو بوو تەواوە
تەدارەکی بۆ گیراوە
خێر و حەسەناتی بۆ بکەن؛ لاوە
ئەگەر حەوتووی بوو تەواوە
فەرخۆڵە هاتەوە لەولاوە
گاڕانێک لەوێ ڕاوەستاوە
سەبر سەبر چوو بەلاوە
دەڵێ: «گاوان! لە شاری داودییەی چ قەوماوە؟»
دەڵێن: «نەتزانی مامی ڕدێن سپی، هاتی لەولاوە؟
خاتوون ئەستی ئەوڕۆ حەوت ڕۆژە نەماوە
بچۆ خێراتی بخۆ تەواوە».

دەڵێ: «گاوان! هەڕۆ بڕۆ ڕزقت سواربێ؛ بۆ خۆت پیادە بی. قەت نایگەیێ». فەرخ لێی چووە شاری داودیە.

فەرخ چووە ماڵە پیرێژنێکی، گوتی «وەرە، لە ماڵیمان ڕۆنیشە؛ دەچم خێراتی

خاتوون ئەستیێ دێنم ئەتووش بخۆ؛ ئەمنیش دەخۆم. ئەو هەویرەی باوەشێن بکە مێشی لێ نەنیشێ». فەرخ دەگریە: «ئای لە خۆم فەقیر و ئێخسیری

حەوت سالانم لە شاری شامێ کردەوە میری

ئێستا سەرەنجامانم هاتۆتەوە سەر باوەشێنی هەویری».

فەرخ چوو بەولاوە

نانی خێراتیان بەفەرخی داوە

بەسەر سەری شێخاڵیدا کرد. شێخاڵ دەستی دا خەنجەرێ؛ گوتی: «دەتکوژم تەواوە».

فەرخ بۆ قەبران هەڵات ڕێی کەوتن واوە

هەتا گەییە قەبری خاتوون ئەستی، دەستی لە کێلەکەی وەرهێناوە.

فەرخۆڵە دەڵێ: «خولایە! نە بەکەبرێنی، نە بەسەبرێنی

گیانان دەدەی گیانان دەستێنی

یانە خاتوون ئەستیێ بۆ من وەژێنی

یانە ئەمنیش بەکێلی وێوە بمرێنی».

هەرچەند دوعای دەکرد فەرخی بەستەزمانە

لێی نەهاتە جواب خاتوون ئەستیێ نۆجوانە

لە بارەگای خولای دەهات میوانە

ڕوحیان لێ وەرگرت ئەو بەستەزمانە

دەهاتنە سەری ئەو هەموو خزمانە

زەریفیان دەشوت سەید و مەلایانە

کن خاتوون ئەستیێ لێ بوو گۆڕخانە

فەرخ لە خاتوون ئەستیێ میوانە.

ڕەحمەت لە گوێدێرانە

بەنەحلەت ببێ شەیتانە

تەوفیقێ بدا بینای چاوانە

***

مەحمەڵ و برایمی دەشتیان

مـەحمـەڵی دەشـتیـان لە ئەشکەوتی بێشوەی بوو؛ جـێ هـەواری باب و باپیری خـۆی بوو مەڕێکی زۆری بوو. هـەموو ڕۆژێ ڕسـقی دەهـێنا بازاڕی دەیفرۆت. برادەری زۆر بوو لە شـاری چەلیان. بەبرادەرێکی گوت: «بزانە نۆکەرێکم بۆ ببینەوە؛ یەکتەنم چم پێ ناکـرێ». ڕۆژێکی پیـاوێک بـەبازاڕیدا هات؛ چۆ بەر ئەو دووکـانی کـە مـەحـمـەڵ ڕای ئەسـپـاردبوو. گـوتـی: «بـابم، نۆکـەرییـە ناکـەی؟» گـوتی: «بەڵە وەڵڵا». گـوتـی: «دەبێ بچـیـە کن مـەحـمـەڵی دەشـتـیـان؛ ئەو پیـاوی پێ دەوێ». گـوتـی: «نازانم لە کوێیە». شـاگردێکی ڕەگـەڵ خست. لە شـاری بردە دەرێ، ڕێی پێشـان دا. ڕۆیی بۆ مـاڵە مـەحـمـەڵی. مـەحـمـەڵ بۆ بازاڕی دەهات. لە ڕێیـە تووشی یەک بوون. گـوتی: «ئەتوو کێی؟». گوتی: «مـەحمەڵی دەشتیانم». گوتی: «کاکە مەحمەڵ! خـولا چاکی دا. ئەمن دەهـاتمە مـاڵە توو، ئەوا لێـرە تووشت هاتم. ئەگـەر ڕێک کـەوتین، دەچمـە مـاڵێ؛ ئەگەر ڕێک نەکەوتین دەگەڕێمەوە». گوتی: «بابم نێوت چییە؟» گوتی: «نێوم برایمی نۆکـەرت». گـوتی: «قـەراری حـەقم دەگـەڵ بکە؛ دەبـێ ببـینـە برای دایک و بابی». گـوتـی: «هەتا نۆکـەری تۆم، براین. ئەگـەر لە نۆکـەریت چوومـە دەرێ، هەر کەسە کوڕی بابی خۆمانین». گوتی: «کێ دەناسی؟» گوتی: «کەس ناناسم». گوتی: «بابت نێوی چییە؟» گوتی: «بابم زوو مردووە؛ لـە کەسم نەزانیوە نێوی بابم چییە». گـوتی: «ئـەمن چۆن بەقـایە بـەتوو بەم؟» گـوتی: «ئـەوەتی هێندە بـووم سـەد تومـەنم پەیداکردووە. ئەو سـەد تومـەنی لەکن ئەتوو دادەنێم بەوادەی؛ هەتا شـەرتم هـەڵدێ؛ حـەقـی لەتوو وەردەگـرم. ئەکـەر ئـەتوو بەمن چا بووی ئەمنیش بۆ توو چـاک بووم، دراوەکەت لەکن دادەنێمەوە سەرلەنوێ دەبمەوە نۆکەر».

لە پاشێ مـەحمـەڵ برایمی کردە برا گەورە. ڕەپێش خـۆی خست بۆ مـاڵێ. هاتنە کن دایکیـان. سـەلامـیـان لە دایکیـان کرد. گـوتی: «دایـە! ئەوە برا گـەورەی منە». گـوتی: «ڕۆڵە! ئـەگـەر بـرای تۆیە، کـوڕی منە». مـەمکـی ئاویتـە سـەر زاری ئەوی بەدایکی خـۆی قبـووڵ کرد. هـەمـوو ماڵی خـۆی تەسلیم بەبرایمی کرد. برایم لـەسـەر

ماڵە خۆی ڕاگەیی هەتا سێ ساڵان. هیچ مەحمەڵی نەدەدواند ئەو سێ ساڵانە؛ برایم گوتی: «بران! قەت برای لەوەی چاتر دەبێ. مەسڵەحەت ئەوەیە؛ جا ژنێکی بۆ مەحمەڵی بێنم؛ دایکیشمان ئازابی کەم دەبێ کارمان یەکجار زۆرە». بانگی کرد: «مەحمەڵ! سبحەینێ زوو وەرە نێو مەڕی؛ کارم پێت هەیە». مەحمەڵ بەیانی دەستی دا گۆچانی، چووە کن برایمی. برایم شێست، حەفتا سەری بەران و بەختەی تەسلیم بەمەحمەڵی کرد؛ گوتی برا! ئەوەی بفرۆشە. بزانم ژنێکت بۆ بێنم. دایکیشمان ئازابی زۆرە بحەسێتەوە». مەحمەڵ جەڵەبی ڕاکێشا بۆ بازاڕی چەلیان. گەییبە قەراخ شاری فکری کردەوە گوتی: «برا بەمنی نەگوتووە قیمەتی. دەشقەم هەرزانی بدەم، پێی ناخۆش بێ؛ بلێ گەورەییی ڕانەگرتم». لەوێ تەسلیم بەپیاوێکی کرد جەڵەبەکە، بۆخۆی بەلینگدان چووە کن برایمی. بەبرایمی گوت: «ئەتوو قیمەتی ماڵەکەت نەگوتووە. بفەرموو قیمەتی، بلا ئەگەر کردی دەیدەم. ئەگەر نەیکرد ماڵی خۆت بۆ دێنمەوە». برایم گوتی: «هەروا دەبێ لە دنیایە؛ ئافەرین برا!» گوتی: «براڵە! برۆ یەکی تێکڕا بەچوار ڕیالانی بدە». مەحمەڵ گەڕاوە بەلینگدان، گەییبە جەڵەبی خۆی. ڕای کێشا بۆ بازاڕی.

خاتوون پەریخان کچی میر زۆرابخانی بوو؛ حاکمی شاری چەلیان بوو. بۆخۆی زۆر پیر ببوو، حوکمەتی دە مست خاتوون پەریخانێ نابوو. حەسەن بەگ کوڕی میر زۆرابخانی بوو، چکۆڵە بوو؛ خاتوون پەریخان زۆری کەیف لە پیاوان بوو. هەر کەسێک بەکووچەیدا ڕابردبا خاتوون پەریخان کەیفی دەیگرت. خاتوون پەریخان دەیگوت: «وەرە حەزیم لێ بکە». ئەویش قبووڵی نەدەکرد. خاتوون پەریخان دەیگوت: «بلا بیسووتێنن؛ نەکوو لەکن خەڵقی بلێ، ئابڕووم دەچێ». پیاوی دەگرت؛ دەنێو چیغی دەنا؛ نەفتی پێدا دەکرد، دەیسووتاند. قەرەواشێکی بوو؛ هەموو سبحەینان دەبوو بچێ، ئاوی نوێ بێنێ، خاتوون پەریخانێ چاوی پێ بشوا. ئەگەر قەرەواش چوو بەکاروانسەرایدا تەماشای کرد چێودارێک ئەوە جەڵەبی دەفرۆشێ. قەرەواش ئاشقی ئەو چێودارەی بوو، ناتوانێ بچێتە سەراوێ، ناتوانی بگەڕێتەوە؛ هەتا وەخت و سەعاتی بەسەرچوو. بەپەلەپەل چوو گۆزەی پڕکرد، هاتەوە. خاتوون پەریخان لە خەوێ هەڵستا. گوتی: «ئەو قەرەواشە لە کوێیە؟» قەرەواشی دی گوتیان: «نازانین؛ ئەو قابە چۆتە جندەبازییە». زۆر نەچوو قەرەواش هاتەوە. خاتوون پەریخان گوتی: «جەللابیش بێنن تەنافیش بێنن. تەنافی دەکەم، دەیخنکێنم».

گوتی: «قوربان! بانگم که سەریّ عەرزت بکەم. کەیفی خۆتە ئەگەر دەمخنکێنی».

گـوتی: «وەرە سـەریّ». گوتـی: «قـوربـان! گۆزەم هەڵگرت چوومـە سـەراویّ، ئـەهلی بازاڕ هەمـوو دەزانـیّ؛ ئەگـەر دەمکوژی ئەگـەر دەمـبـڕی. ڕووڕەشـیـی خـۆم دەڵێم. چێـودارێک لە بازاڕییـە، هێندە جوانە دەڵێی یوسفی مـیـسـرێیـە. ئەگـەر چاوم پیّ کەوت لە سـوێیانی شـێت بووم. نە توانیم بێمـەوە، نە توانیم بچمـە سەراویّ. پێم دە بەند چوو هـەتا سـەحـاتێکی. لە پاش سـەحـاتێکی بەپەلەپەل چـووم گۆزەم پڕکـرد. هاتمەوە. حاڵ و کەیـفییەتی من ئەوەیە جا ساحب ئیختیـاری». گوتی: «ئەوەی بەرن ئەمبـاری بکەن. بانگی فـەڕاشـان بکەن». فـەڕاش هـاتن. خـاتوون پەریخـان گوتی: «بڕۆن ئەو چێـودارە هـاتۆتە بازاڕی ئەوەی بۆ مـنی هێناوە بیکرِم، بیکەمـە خـێـر و خێـرات. ئەوە لە بازاڕی شـایییـەکیـان زیاتر داوەتیّ لە قـیـمـەتی، بۆیە دەیفرۆشیّ. بڕۆن هەرچی لێی کڕیوە، دراوی بدەنەوە؛ ئەو شـەک و بەختـەی لیّ بستێننەوە. ئەو چێودارەی بەجەڵەبەوە بۆ منی بێننە ئێرە».

فەڕاشان هەڕایان کرد، حوکمیـان لە چێوداری کرد؛ گوتیـان: «هەرچی فرۆتووتە دەبیّ دراوی بدەیەوە، شـەک و بـەختـەی خـۆت بستێنیـەوە». گوتـی: «ئاخر چ بکەم خـەڵق نامداتەوە». گوتی: «کورە! حـوکمـی خاتوون پەریخـانێیـە. هەرچی نەیداتەوە بابی دەردێنین». هەمـوویان ئەسـتـاندەوە، جەڵەبیـان ڕاکـێـشـا هـێنایان. خـاتوون پەریخـان چاوی شـووشت. کولـمـەی خـۆی جوان کرد. چاوی ڕشت. سینگی خۆی ترازاند. خـۆی ئاویتـە سـەر پـەنجـەران. مـەحـمـەڵ زۆر ترسـا، گـوتـی: «ئەوڕۆ دەمسـووتێنن». مـەحـمـەڵ لەولاڕا هات. خـاتوون پەریخـان چاوی پیّ کـەوت، ئاشـقی بوو. لە سـوێیـان وەخت بوو شـێت بیّ. مـەحـمـەڵ ئیکلامی لیّ کێـشـا. بانگی کـرد گـوتی: «چێـودار دەیفـرۆشی؟» گـوتی: «بەڵیّ، قـوربـان!». گـوتی: «تێکرا بـەچەندی سـەرجـەم؟» گـوتی: «تێکرا بەچوار ڕیالان»- ئەگـەر بیگوتایە دە ڕیاڵ هەر لێی دەکڕی-. جەڵەبەکەیان ئەژمارد، حیسـابیان دا. تەسلیم بەپیاوێکیـان کرد. گوتی: «ئەوەی بلەوەڕێنە.، هەتا چل شـەوی؛ حەقی مانگیّ دە قڕان بیّ. موخاریجت لەسەر خاتوون پەریخانیّ بیّ. ئەوەی دەکاتە خێروخێرات ئینشاڵڵا». گوتی: «بێنن شتێکی بۆ ڕاخـەن». تەکلیفیـان کرد دایاننا. خـاتوون پەریخـان لێی پرسـی: «نێوت چییە؟» گوتی: «مـەحـمـەڵی دەشـتـیـان نۆکـەرت». گوتی: «قـوربان حـەقـی جەڵەبەکەم بدەیە؛ مـەرەخـەس دەبم». کوێخـا دەرکی بانگ کـرد گـوتی: «مـەحـمـەڵی بێنە ژووریّ حـەقی

بدەمێ». گوتی: «کوێخادەرک خەڵوەتە کەس لێرە نەمێنێ» مەحمەڵ کە لە پلیکانان وەسەرکەوت، کە خاتوون پەریخان چاوی پێ کەوت وای ئاشق بوو نێوکی کەوت. گوتی: «وەرە ژووڕێ». هاتە ژووڕێ. ئیکلامی کێشا. لەکنە خۆی داینا گوتی: «مەحمەڵی دەشتیان ئەمن میرغەزەب نیم. هەموو ڕۆژێ پیاوێکی دە چیغی وەردەگرم، دەیسووتێنم. قسەی دڵی خۆم دەکەم لێم قبووڵ ناکەن؛ ئەمنیش بۆیە ئەو عالەمەی وا لێ دەکەم. بەقسەم دەکەی یان نا؟» گوتی: «قوربان! بفەرموو بزانم چ دەڵێی». گوتی: «مەحمەڵ! ئەمن زۆرم حەزم لە توو کردووە، ئەتوو دەڵێی چی؟» گوتی: «قوربان! ئەمن لە سوێی توو جەرگم خرابووە؛ ئەمما ناوێرم بڵێم». دەستی دەستۆی مەحمەڵی کرد. دەمی بەدەمیەوە نا. سوحبەتێکی زۆریان کرد. یەکێکی خۆشی لێ دا، هەتتا سبحەینێ لەکن ئەوی بوو. برایم هەر چاوەڕێ بوو؛ دەیگوت: «مەحمەڵ نەهات». هەتا ڕۆژ برایم خەوێ لێ نەکەوت، لە سوێی مەحمەڵی. سبحەینێ خاتوون پەریخان تەدارەکی پادشایانەی بۆ مەحمەڵی گرت، بەوادەی دوو ڕۆژان مەرەخەستی کرد. مەحمەڵ هاتەوە بۆ ماڵێ. برایم گوتی: «براله! بۆ وا درەنگ هاتی؟» ئەو تەدارەکی لەکن خاتوون پەریخانی هێناوە پاکی لە پێش برایمی دەشتیان داناوە. لە ڕووی هەڵنەهات بەبرایمی بڵێ؛ هەمووی بۆ دایکی گێڕاوە. ئەویش هات بۆ برایمی گوت. برایم گوتی: «براڵە سبحەینێ دەبێ بچیەوە؛ ئەوە ژنە بێ دینە، نەک پەشیمان بێتەوە. شەیتان شەیتانێ دەکا؛ نەکوو بەمانسووتێنێ ئەو بێ دینە. ئەوی ئەمن پێت دەڵێم، ئەتوو بچوو وای پێ بڵێ؛ ترست نەبێ». برایم تەدارەکی ئاغایانەی بۆ خاتوون پەریخانێ گرت، هەڵستا مەحمەڵی بەڕێ کرد.

مەحمەڵ ئەگەر هات و گەڕاوە،

دیاری و سەوقاتی برایمی لە پێش خاتوون پەریخانێ داناوە.

خاتوون پەریخان پێ کەنی گوتی:

«بەخێریی سەر چاوی من؛ ئەوە دیاری و پێشکێشی مەڕییە بۆ منت هێناوە».

کاکە مەحمەڵ گوتی:

«خاتوون پەریخانی چاو هەڵۆ!

ئەوە پێشکێشی برایمی دەشتیانە، ناردوویە بۆ تۆ».

خاتوون پەریخان کەیفی دەماغێی هێناوە

دەڵێ: «بەخێرێی، سەر چاوی من شۆڕەلاوە!
ئەتوو چلۆن لە ڕووت هەڵات بۆ برایمی دەشتیانت گێڕاوە؟»
مەحمەڵ دەڵێ:
خاتوون پەریخانێ چاوبەنگییە!
ئەگەر قسەی توو نەگێڕمەوە بۆ کاکە برایمییە
لەکن ئەتوو خەجاڵەت دەبم، لەکن ئەویش دەبێتە ڕووڕەشییە.
برایم وای عەرزی توو کردییە
ئەمن ئێڵچیم، چ تەکلیفم لەسەر نییە.
کاک برایم بەمنی فەرمووە: ئەمن ناتوانم بچمە کن میری، بکەین خوازبێنییە
دەبێ لێرە بڕۆین، بچینە مەملەکەتێکی دییە.
خاتوون پەریخان دەبێ قاقەزێکی بۆ بنێرێ، بەدزی میری شارییە
ئەشکەوتی بێشوەی ئەوە کردمە پێشکێشی وییە
مەڕ و ماڵی من دە تاعلقەی ویدایە، بۆخۆم دەبمە شوانکارەی یەکجارییە
ئەگەر دەڵێ: بەقای پێ ناکەم، لە منی وەرگرێتەوە بیدا بەیەکی دییە.
ئەمە چارەمان نییە، دەبێ لەو شارەی بڕۆین بۆ شارێکی دییە».
خاتوون پەریخان گوتی:
برایم ساحب کەماڵە، لە هیچ دەوڵەتان پیاوی وا نییە
بابم هێند بەحوکمە مەگەر بچین بۆ نێو عرووسییە.
ئەو شەو دەبێ لێرە میوان بی تەدارەکی دەگرم بەحەوتووێکی دییە.
ئەوێ شەوێ مەحمەڵ لەوێ نەگەڕاوە
هەتا سبحەینێ کەیف و نەهەنگی خۆیان کرد تەواوە
سبحەینێ بەڕێی کرد بۆ ماڵێ گەڕاوە
هاتە خزمەت برایمی ئەو قسانەی هەموو بۆ گێڕاوە
برایم دەڵێ:
بەخێرێی، سەر چاوی من شۆڕەلاوە!
بڵا سەری من ببڕن، مەخسوود و مرادی توو ببێ تەواوە.
سبحەینێ دەبوو بەچێشتانە

له خەوێ هەڵدەستا خاتوون پەریخانە
بانگ دەکا مەیتەر و میرئاخوڕانە:
کێهە وڵاغت جسنە، حدوودە، ئەگەر پیاو پێی بکا متمانە؟
میرئاخوڕ دەڵێ:
«قوربان، ئەوا هەنم حدوودی بێ نیشانە
دایکیان لە ئەنێزەی گەرمێنیانە».
گوتی: «بچۆ. بیانیێنە؛ بیانبینم. بیانکەم. نیشانە».
میرئاخوڕ هەڕای کرد بەهەشتاوە
جووتێک حدوودی ئەسڵی هێناوە
لە پێش خاتوون پەریخانی ڕاگرت هەرتکی کەوتن بەچاوە
لە بۆ ئێختەخانەی ڕاکێشاوە
ناردی زێرینگەری هێناوە
ڕەخت و ڕەشمەم بۆ بکە تەواوە
ئەوی دانا بەدڵ و جانە
بۆی دروس بکا ڕەختی ڕۆمیانە
بێنن نەجاڕی نازدارە
بۆم دروس بکا قەڵتاغی جەوهەردارە
تا تەدارەکی بگرم بۆ حدوودی دە بەکارە
دە برۆن و ڕامەمێنن
وەستای سەڕاجم لە بۆ بێنن
تەکڵتووی ئاوریشم دۆزم بۆ پێک بێنن
دەبرۆن، ڕامەوەستن چی دییە
ئاسنگەرم بۆ بێنن بە موشتەرییە
بۆم دروس بکا ڕکێفی ئاڵدووز دانەلغاوی هەوێزە مرواریيە
دە برۆن چی دی ڕامەمێنن
بچن شیرگەرانم بۆ بێنن
شیری میسریم بۆ بغەمڵێنن

زەرگی نەزەریم بۆ بێنن
لە تەنگانی بشەتێنن
بیشەتێنن یەکجارییە
بۆم بچنە کووچەی شارییە
بکڕن زرێی داودییە
مەتاڵی حەوت قۆبەییە».
کە ئەو تەدارەکەی گرتییە
ناردی لە دوو میرئاخوڕییە.
میرئاخوڕ هاتووە لەولاوە
حدوودی هێنا پێش چاوە
کە لەکنە خۆی زین کراوە
لەسەر پشتەی ڕۆنراوە
زۆر چاک تەنگەی کێشراوە
کە ڕەختیان هێنا لەولاوە
کە حدوودی پێ غەملاوە
ئەو ئەسپانەیان گێڕاوە
تەدارەکی چاک گیراوە
زرێی داودییان هێناوە
تەسلیم بە میرئاخوڕی کراوە
قۆڵی خۆی تێ هەڵکێشاوە
لەسەر ملی ڕاوەستاوە
مەتاڵی حەوت قوببەییان هێناوە
کە ڕیشتەی دەستۆی کراوە
لەنێو شانێ ڕاوەستاوە.
گوتی: «چەندو بەو زرێیە داوە؟»
گوتیان: «قیمەتی لەسەر دانەنراوە
چی بدەیەی، قبووڵ کراوە».

ماشەڵڵا لەو تەدارەکەی گیراوە
لە مەحمەڵی دەشتیان دەگێڕاوە
مەحمەڵ چووە خزمەت برایمییە:
«کاکە! خاتوون پەریخان لەدووی ناردووم؛ نازانم کاری چییە».
برایم وای بەمەحمەڵ گوتییە:
بچۆ خزمەت خاتوون پەریخانێ، بزانە کاری چییە.
مەحمەڵ تەدارەکی خۆی گرت بەیەکجارەکییە.
ئەگەر مەحمەڵ تەدارەکی گرت تەواوە،
دەهات و لە خاتوون پەریخانێی دەکرد سەلام و سەڵاوە،
دەیگوت: «نازانم، مەگەر بۆ نێو عورووس بڕۆین، دەنا لە هیچ کوێیان چارە نەکراوە».
بانگی کردە میرئاخوڕانە:
ئەو ئەسپانە زین کەن، بیانیەننە ئێرانە.
ئەورۆیان پێ بچنە ڕاوێ؛ بۆ شاهیدیێ ڕەگەڵو دەخەم ئەو شوانە.
بچن بزانن کێهەیان جسنە لەو ئەسپانە؛
کەڵکیان هەیە، پیاو سواریان بێ ڕۆژی تەنگانە».
سواریان دەبوون بەڕەوانی
ڕوویان دەکردە چۆڵ و بیابانی
تاژی و تولەیان دەبردن، دەگەڕان بەتەرخانی
کەروێشکێکی گەرمەلانیان دەگرت، دەیانهێناوە بۆ خاتوون پەریخانی
لە پێشیان دادەنا. دەیانگوت: «ئەتوو چرای هەرتک چاوانی»
بڕۆماڵە خۆت بار بکە بۆ شارویرانی».
مەحمەڵ ئەگەر ئەو قسەی بیست لە خاتوون پەریخانێ
گوتی: «بەخولای سەرمان دەبڕن لە گۆشەی مەیدانێ»
هاتەوە کن برایمی دەڵێ: «براڵە! کەوتووینە ڕۆژی تەنگانێ
ناچێتەوە پاشێ حوکمی خاتوون پەریخانێ
حوکمی سەختە و گرانە

هەر دەبێ بار بکەین لێرەکانە
بچینە نێو عورووسی، دەنا لەنێو کوردی نانبێ گوزەرانە».
دەگەڵ برایمی قسەیان بوو تەواوە
دایکی مەحمەڵی گەلێک گریاوە
دەڵێ: «ڕۆڵە! خراپم لێ قەوماوە
«ڕۆڵە! مەحمەڵ، خولاگیر بی، ئەتوو چت لە کچی میر زۆرابخانی داوە؟»
گوتی: «دایە چ بکەم ئیختیار لە چەنگی خۆن بڕاوە».
ماڵە خۆیان بارکرد، ئەشکەوتی بێشوەی بەجێ ماوە.
شەو و ڕۆژێکیان لێ خوڕی، لە پاشێ مەحمەڵ گەڕاوە بەدواوە.
لەو مەحمەڵی ڕەوانە،
گوتی: «ناچم، کاک برایم گیانە!
سەرمان تێدا دەچێ، زۆر فەساتە ئەو خاتوون پەریخانە».
برایم گوتی:
«نابێ بشکێ قسەی پیاوانە
ئەمن بەجێم هێشتووە عەرز و مەکانە
بڕۆ خاتوون پەریخانم بۆ بێنە ئێرانە
هەتا دنیا خرا دەبێ لێمان دەگێڕنەوە قسانە
ئەمن دەس هەڵناگرم؛ چونکە میر زۆرابخان میری چەلیانە».
ئەو قسەیەیان تەواوکرد بەیەکجاری
مەحمەڵی دەناردەوە لەبۆ شاری
ڕووی دە شاری دەکرد، دە خزمەت خاتوون پەریخانێ
ئیکلامی دەکێشا، بانگیان کردە باڵەخانێ
ڕۆیان دەنا لە دیوانێ
خاتوون پەریخان دەیگوت:
کوێخای ئەو شارەی کوانێ؟
پێشکاری خۆم بۆ بانگ بکەنە مەیدانێ
هەمان بەسەری خۆم سوێند دەدەم، یان بەقورعانێ

ئەمن تەماحمە بەسەفەر بچم، نەکو میرزۆرابخان پێ بزانێ
زگی سەد کەسی دەدڕم لە دیوانێ».
ئەگەر ئەو مەسڵەعەتەی کرد تەواوە
شەو بەسەر داهات و بانگی شێوانی دراوە
دوو هەگبەی لە ماڵە خۆی لە زێڕ و ئەشرەفی کرد تەواوە
ئەسپی حدوودیان لە خاوێ دەرهێناوە
دوو بەدوو سوار دەبوون ڕکێفی خۆیان لێ داوە
شاری چەلیان لەوێ بەجێ ماوە.
کە لە ئەشکەوتی بێشوەیان بارکرد هیچ کەسێک نەیزانی
خێڵی خۆی لێ نا بۆ شارویرانی.
هەتا حەوت ڕۆژانی کەس سۆراخی خاتوون پەریخانی نەزانی
هەڵگیرا و داد و دیوانی
شاری چەلیان وەخت بوو ببێ وێرانە
هیچ کەس نەبوو بکا حوکمانە
لەلایەکی بوو خانەبگیری، لەلایەکی بوو فەسادخانە
هەموو شاری چەلیان بووە لۆتیخانە
مەخلووق دەڵێ: «بڵا بەس تێک ڕابمێنین
«بڵا خەبەرێکی بە میر زۆرابخانێ ڕابگەیەنین».
مەخلووق هەڕای کرد بەڕەوانی
پاک چووە کن میر زۆرابخانی:
«توو خانێکی بێ متمانی
حەواڵی شاری نازانی
شارێکی یەکجار گرانە
لێی پەیدابوو لۆتیخانە
هیچ کەس نییە، بکا حوکمانە
دیار نییە ئەو خاتوون پەریخانە».
میر زۆرابخان وا دەزانێ

دەڵێ: «وەکیل و وەزیری کوانێ؟»
ناردی لە دوو وەکیل و وەزیرانە
«وەرن بکەن تەگبیرانە
دەڵێن شارەکەم وێرانە
تەگبیران بکەن تەواوە،
بزانن، لە شاری من چ قەوماوە؟
هەڵبەت پەریخان نەماوە
جا بزانن جیهەتی چییە
بۆچی ئەو شارە خۆڕاییە».
ئەگەر میر ئەو قسەی کرد تەواوە
کەوڵی بەشانی داداوە
یەکجار خۆشی بوو هەنگاوە
خەرقەی لێ بەجێ ماوە
گوتی: «خولایە چ قەوماوە؟»
لە دەرکی دیوانێ ڕاوەستاوە
گوتی: «بچن کوێخا دەرکی بێنن لەولاوە».
چەندی فەڕاش ڕاوەستاوە
ئیکلامی میریان کێشاوە
گوتی: «کوێخا دەرک، ئەمینداری تەواوە
بۆچ وا دیوان هەڵگیراوە
ئەو شارەم لێ وەرگەڕاوە؟
حیزباب! دەرت دێنم هەرتک چاوە
هەڵبەت پەریخان نەماوە
بۆچت لە من نەگێڕاوە؟
دەرکی دەروازەی بکە ئاوا»
کوێخا دەرک، وای جواب داوە:
«قوربان! مەعزوون نی بچی بەولاوە

مەعزوون نی یەک هەنگاو بچییە
خاتوون پەریخان حاکمی شارییە
چ بکەم، ئەوە حوکمی وییە».
میر گوتی:
«حیزباب! ئەگەر وا بەحوکمە، بۆچی شارم خۆڕاییە؟»
گوتی: «قوربان! چ بکەم، دەستەڵات بەدەستی من نییە.
ئەوشەو حەوت شەوە خاتوون لە ماڵێ نییە.
ئەگەر میر ئەو قسەی دەبیست تەواوە
خەدەنگی لە جەرگی دراوە
دەڵێ: «کارێکی گەورە قەوماوە
چلۆن ئابڕوومان بوو بڵاوە
ئیختیارم دە مست کچێ ناوە»
حەوت شەو و ڕۆژان تەواوە
چەندیان کاتیب دادەناوە
چەندی قاقەز دەنووسراوە
لە بۆ شاران بەڕێ کراوە
هەموو کەس بەسەر کراوە
جێ و جیهەتیان هەموو تەواوە
هەر جووتە شوانەکەی ئەشکەوتی بێشوەی نەماوە.
میر دەڵێ: «دیسان لێم شێواوە
دەگەڵ کرمانجم لێ قەوماوە»
بۆخۆی دیوانی داناوە
چەندی نۆکەر ڕاوەستاوە
تا ساڵەوەخت بوو تەواوە
تەواو دەبێ ساڵ لەوانە
ئەوجار شەڕی مەحمەڵ و برایمی دەشتیانە
مەحمەڵ دەڵێ:

«قەت گیرنابم لێرەکانە
تا دەچمەوە ئەشکەوتی بێشوەی جێی باب و باپیرانە».
کاکە برایم دەگریە دەڵێ: «ئەمە دوو کرمانجین خوێڕییە
میر زۆرابخان پادشای شارییە
نابینە موقابیلی وییە
دەسەڵاتم بەدەس نییە
دەنا دەکوژم مەحمەڵییە»
مەحمەڵ گوتی:
«کاک برایم گیانە!
ئەشکەوتی بێشوەی جێی باب و باپیرانە
چی دی گیرنابم لێرانە
چی دی گیرنابم لە جێی خەمێ
دەچمەوە خزمەت میری گەلێکی ماڵی دنیایە دەدەمێ».
برایم گوتی:
«سەگبابە! چلۆنم دەدوێنێ
میر بۆ ماڵی دادەمێنێ؟
پەکی کەوتووە لە خەزێنێ
حیزباب بەتاجی و تولانمان دەخنکێنێ
خاتوون پەریخان ئاوارە دەمێنێ».
مەحمەڵ ئەگەر ئەو قسەی بیستییە
حەمایەڵی کردەوە لە قۆڵییە
سوێندی خوارد بەزاتی ڕەببییە:
«لەو شەو بەدەرەوە گیربوونم نییە
هەتا دەچمە ئەشکەوتی بێشوەی بەیەکجارەکییە
بۆ خەڵقی ناکەم خۆڕاییە
لە زۆران زۆر دەمرێ، لە کەمان کەم دەمرییە
میر ئەگەر دژمنایەتیم دەگەڵ ناکا، بەماڵی دنیایەی دەکەم خەنییە

جا لەوی بەدەر بزانم، قسەی چییە».
ئەوێ شەوێ تا بەیانی برایم هەر دەگرییە
دەڵێ: «سەرم چوو بەیەکجارییە
مەحمەڵم چوو چارەم چییە؟»
کە سبحەینێ ڕۆژ گرتی قەرارە
کاکە مەحمەڵ بوو سوارە:
«خاتوون پەریخان، نازدارە
بڵا بۆ چەلیان بچینە خوارە»
کاکە برایم زۆر گریاوە
خۆی ئاویتە کن کەیخودا و ڕدێن سپییان؛ چوون مەحمەڵی دەشتیان گێڕاوە
هێنای ئەوێ ڕۆژێ قەراری دەگەڵ ڕۆناوە
برایم دەڵێ:
«سبحەینێ براڵە! ماڵە خۆم باردەکەم دەچینەوە بەولاوە».
سبحەینێ کە بەیانی بەرداوە
ناردی ماڵ و دەوڵەتی خۆی هێناوە
باری کرد سەبر سەبری ئاژواوە
هەتا شەوی بەسەر داهات مەنزڵی گرتەوە تا سبحەینێ ڕۆژ کراوە
برایم گوتی:
مەحمەڵ و پەریخان وەرن، قەرارێکی پێکەوە بکەین تەواوە
میرزۆرابخان پیاوێکی ماقووڵە، ئەمە شیرمان لە ڕووی کێشاوە
ئەمە بۆ ئەشکەوتی بێشوەی دەچین، ئەجەل ئێمەی هێناوە واوە.
مەحمەڵ دەڵێ:
ئەو قسانەم هیچ پێ خۆش نییە
ئەگەر سەرم ببڕن، بەیەکجارەکییە
ئەمن دەس هەڵگرتنم لە ئەشکەوتی بێشوەی نییە».
سبحەینێ باریان کرد، هاتنە خوارەوە
هەتا ئەشکەوتی بێشوەی نەیانگرت قەرارە

که لەوێندەرێ ڕۆنیشتن بەیەکجارە
پێیان زانی دژمن و برادەر و یارە
خەبەریان بۆ میر زۆرابخانی بردە خوارە
لێیان مەعلووم کرد ئەوجارە
میر زۆرابخان ڕادەمێنی
دیوانی خۆی دەرەنگێنی
کێ بێ ئەو حەقەم بۆ بستێنێ
مواجبی زۆرم لێ بستێنێ
که سەری مەحمەڵم بۆ بێنی».
وەکیل و وەزیر وایان گوتییە:
«قوربان! ئەوە کارێکی گەورە نییە
ئەو خوێڕیانە قابلەتیان چییە؟»
میر زۆرابخان دەنگ هەڵدێنێ لە دیوانێ:
«هەر کەسێک لە دڵم دەرکا ئەوێ خەمێ ئەوێ ژانێ
ئەو مووچە و مواجبی بۆ باب و باپیرانی بوو هێندەی دیکەشم دەدانێ
هەر کەسێک وەیکوژێ لەنگۆ، لە هەمووانە
دەیدەمێ کوێتی کەفەڵ پانە
دەگەڵ بۆرەی دە کەحلانە».
کۆنە نایب دەڵێ: «میران!
بەوەکیل و بەوەزیران،
بکەین ڕایە دەگەڵ تەگبیران
سبحەینێ سواربین بچین مەحمەڵ و برایمی دەشتیان بدەینە بەر شیران».
حەسەن بەگ کوڕی میرییە دەڵێ:
«بابە ئەو ڕابەری، زۆر ڕابەرێکی چاکە
بەزار زارگوتە بەدڵ دەگەڵ ئەمە پاکە
ئەو ڕاوتەگبیری ئەو نایبە بۆ مەی دەکا
قەت باب بۆ کوڕی خۆی ناکا».

میر دەڵێ:
«دەنا سوارێکم دەوێ لە شێیە
بڕوا ببێ نیشتەجێی
بزانێ مەڕی مەحمەڵ و برایمی لە کوێیە»،
ئەو کێ بوو لە سواری شێی کەحلانە
لە هەمووی دەچوو بەسەرڕەو و لینگدانە
تا گەییە مەڕی مەحمەڵ و برایمانە.
دەیگوت: «ماندوو نەبێ، بەدەوڵەت بی، شوانە!
ئەمن خزمم، نابمە بێگانە
مەڕی مەحمەڵ و برایمان کێهەیە لەوانە لە هەمووانە؟»
کە برایم دەڵێ:
«سوار! بەئیلاهی کەم، بەڕەببییە
بە موحەمەدی کەم بە نەبییە،
ئەو مەحمەڵ و برایمی دەشتیان ئەتوو لێی دەپرسییە
نەمدییە نەمناسییە
بچۆ، پرسیارێ بکە لێکی دییە»
سوار دەڵێ:
«مەحمەڵ! بۆ وا شێتی، چ نەزانی؟
کاوڕم دەیە، دەگەڵ شەکی، بەرتیل دەگەڵ بەرانی
دەچمەوە کن میرزۆرابخانی
دەڵێم میرێکی بەمتمانی
ئەلحەملای ساحب دیوانی
حورمەتت هەیە لەکن سوڵتانی
ئەمنت ناردووە بەڕەوانی
سۆراخی مەڕی مەحمەڵ و برایمی دەشتیانم نەدەزانی».
هەرچی برایم بوو لە پێشی مەڕی بوو سوار سوال و جوابی دەگەڵ ئەوی دەکرد. هەرچی مەحمەڵ بوو لەنێو مەڕی بوو؛ مەڕی زابوو بەرخی فرچک دەدا جوابی سواری داوە.

مەحمەڵ دەڵێ:
«سواری، پووچی گوتی
ئەورۆ بەرتیلدان لە مێردان نییە
سەری سواری دەکوتم دە مەشکی ژنێ مێر زۆرابخانییە».
مەحمەڵ دەڵێ:
«سوارە! مەحمەڵی دەشتیان ئەزم
ساحبی دوازدە بەران و حەوت نێریی مەرەزم
بەحەقی قورعانێ هەتا وابزانم لەسەر ئەو قەوەتەی بم لەبەر گووخۆری دە چەلیان هەڵنایەم و نابەزم.
سوارە! مەحمەڵی دەشتیان ئەمنم بۆخۆمە
ساحبی دوازدە بەران و حەوت نێریی بە ئەسرۆمە
هەتا لەسەر ئەو قەوەتەی بم، لەبەر مەردچاک و میری ئەو شارەی ناڕۆمە
ئەگەر میر لێی پرسی، لەبەر جوابی میری نەبێ، ئەمن دە شانانترا دەگرووم‌ە».
ئەگەر سوار وای دەبیستییە
پشتی دە مەحمەڵی دەشتیان کردییە
دەڕۆیی بەرەو میرییە
خۆشی داژوا ئەو ئێڵچییە
بەوی دابوو مزگێنییە
دەڵێ: «میر. ئەگەر لەشکرت زۆر نەبێ، زەفەربردن بەوی نییە».
برایم دەڵێتە مەحمەڵی جندییە:
«لێت حەرام کردم هێندییە
سوار ڕۆیەوە بەزیزییە
دەچێتە خزمەت میرییە
قسان دەکا بەیەکجارییە
میر مەجلیسی گرتییە
لە باسی سەری من و توو زیاتر هیچ نییە».
مەحمەڵ دەڵێ:

«برایم! خۆ میر پیاوێکی زۆرچاکە
بەزارگوتە بەڵ دەگەڵ ئەمە پاکە
ئەگەر بەگوێی خۆم گوێم لێ بێ، میر گەفێ لەسەری من و توو ناکا».
برایم دەڵێ:
«کاکە مەحمەڵ بۆ وا چ نازانی؟
مەڕی خۆت وەرگێڕە سەر بەردی بەردەڵانی
ئەمە بۆخۆن برۆین، سەری پەزی بە کونی بابی خودانی
ئەمە شەڕمان پێ ناکرێ دەگەڵ کەڵێکی وەک میر زۆرابخانی
هەر ئەودەمەی خۆت بەئەبلە و عەوام زانی
لەبەر پێشکاری شەیتانی
ئێستا دژمنی میری چەلیانی
دەمانکوژن، کەس نازانی
مەڕی خۆت وەرگێڕە سەر چێشتێ و چێشتەنگاوێ
زەینی خۆت بکە تیشکی ڕۆژێ، ڕووی خۆت بکە دە تیشکی تاوێ
ئەورۆ میر زۆرابخان بەئینجەتی سەری من و توو دێتەوە ڕاوێ،
مەرد ئەوەیە لە مەیدانێ خۆی دەرناوێ».
کاک مەحمەڵ دەڵێ:
«کاکە برایم! ئەمن ڕێوی نیم، لە کونان وەشرم
کەروێشک نیم، لەبەر هات و رەوی سواران خۆ دە گەرمەلانان گرم
ئەورۆ لە مەیدانێ، بەخەنجەرێکی دەبان، لە بۆت دەگەڵ سواری دە چەلیان دەمرم».
«برایم دەڵێ:
مەحمەڵی خاڵ لە ڕووە!
بەس بەسەر ئەمن برۆ ڕوو بەڕووە
ئەوە سوار وەدەرکەوتن لە زینوان، میر دەرووە، نایبی لەدووە
ئاوڕ وەدە، گاڵتە خەنجەرە بۆ سەری من و تووە
پیاوی مەیدانێم دەوێ، نەیمێنێ ناز و ئەرجووە

نەمگوت مەچۆوە ئەشکەوتی بێشوەی. دەتگوت ملّکی بابمە بەجێم هێشتووە.
ئەمە دوو شوانەوێڵەی فەقیر، ئێستا دەگەڵ میری دەبین ڕووبەڕووە
تکای هیچ کەسیش ناگیرێ، هەر هاواری سەری من و تووە».
مەحمەڵ دەڵێ:
«ئەوە هەموو تانەیە، بۆتە ناسۆر، لە جەرگی من قایم بووە».
ئەگەر مەحمەڵ وای گوتییە
ڕقی هەڵستا لە برایمییە
دەڵێ: «خەتای وییە ئەو کەمییە
بەخوڵای چی دیم قبوول نییە
بزانم ئەو میرە کوێندەرییە
هیچی خاتوون پەریخان نییە
دەیکوژم بەیەکجارەکییە
بۆخۆم دەبمە میری شارییە».
تیرێکی دەبردە بەر ماڵی کەوانێکی هیندییە
بەرەو ڕووی سواری چەلیانی هەڵداشتییە
ئەگەر دای لە سواری پێشوو، بستێک لە سوارەکەی دوایەی تێ پەڕییە
مەحمەڵ دەڵێ:
«برایم سەرهەڵدێنم لە خوڵای دەکەم شەرمە
هێشتا ملی مەحمەڵی لە دەعوایە نەبووە گەرمە
بە دوو تیران چوار سواری دە چەلیانم کردوون ئێختەرمە».
برایم دەڵێ:
«کاک مەحمەڵی خاڵ لە ڕووە!
ئەتوو بەسە بەسەر ئەمن برۆ ڕووبەڕووە
«ئەگەر ئەتوو کوشتووتن چوارە ئەمنیش تەواوو کردوون دووە».
مەحمەڵی دەڵێ:
«برایم! ڕەبی بەماڵە زۆراب خانی وەرکەن نەوتە
خوت خوتێک لە دڵی مەحمەڵی دەشتان دەکەوتە

ئەورۆ لە سواری چەلیانم تەواوکردن شەش و حەوتە».
برایم دەڵێ:
«کاکە مەحمەڵ! ئەتوو لە خۆت گەڕێ
میر هاتۆتە سەر ئەمە بۆ ماڵ و مەڕێ
ئەمن یەکێکم ماوە، لە توو ڕاس کەمەوە ئەوێ گەڕێ».

هەرچی برایم بوو، شەشی کوشت و مەحمەڵ حەوتی کوشت بوو. میر گوتی: «دەعوام دەگەڵ نەکردوون، سێزدە سواریان لەمن کوشت. مەحمەڵ سەرکێوییە سافییە؛ بەندێکی بانگ دەکەم بێتە خوارێ، سەد سواری دەنێرمە ڕێیە بیکوژن. هەرچی کوڕی کوژرا، هەرچی بابی کوژرا، هەرچی برای کوژرا، ئەوانە بێنەوە خەڵات و بەراتیان لێ زیاد دەکەم».
میر دەڵێ:
«ئای مەحمەڵ، کاک مەحمەڵ گیانە!
ئەوە نابێتە شەڕی مێردانە
ئەتوو لەوێ سەرێ فڕێ دە تیروکەوانە
دەس دە خەنجەرێکی دەبانە
وەرە خوارێ شەڕێ بکە دەگەڵ ئەوهانە
کاک مەحمەڵ ئەمن ئەو هونەریانە حسێب ناکەم بە هونەرێ
ئەتوو تیروکەوانی خۆت فڕێ بدە لەوێندەرێ
وەرە گاڵتەی لە پێش میری بکە بە خەنجەرێ»
ئەگەر مەحمەڵ ئەو قسەی دەبیست تەواوە
تیروکەوانی خۆی فڕێ داوە
بۆ نێو لەشکری هات بەهەڵداوە
کاک برایم سەر هەڵدێنی
فرمێسکان بەسەر ڕدێنی وەش هەڵدەوەرێنی
هەرتک دەستان دە ستۆی مەحمەڵی وەردێنی
دەڵێ: «کاکە! بەقوربانت بم، مەچۆ خۆت دەدۆڕێنی».
مەحمەڵ دەڵێ:

«له برایمی من، شێت و چ نەزانە!
میر بانگی یەشتۆتە پیاوان، نەک ژنانە».
لەوێی فڕێ دا تیروکەوانە،
هەڵدەوەشا خوارێ بۆ نێو سواری چەلیان بە خەنجەرێکی دەبانە.
کاک مەحمەڵ گەییە پێدەشتێ
سەد سواری چەلیان بەجارێکیان ڕادەماشتێ
هەموو شیری دەبانیان پێ، میسریان دە پشتێ.
خولایە ئەتوو چەند کەرەمدار و نادری
لە پشتی ئەو سوارانەم سەد شیری دە مسری
بازیبەندێک و حەمایەڵێکی دەبەر دابوو ئەو شیرانە شتاق مەحمەڵی دەشتیانیان نەبڕی
ئەو کێ بۆ؟ لە مەحمەڵی بچووکە،
بە دەستێکی خەنجەری دەبانە، بە ئی دیکەی کێردووکە
دە نێو سواری چەلیان گەڕا وێنەی تەیر و باشووکە
کێ بوو؟ لە مەحمەڵی فەرخە
دە باغەڵێکیدا هەیە کاری ساوا دە ئی دیکەیدا هەیە بەرخە
دە نێو سواری چەلیان گەڕا بە گێرە و چەرخە
میرزۆرابخان دەنگ هەڵدێنی:
«کەسێک جوابێم بۆ وەکۆنە نایبی کۆن ڕابگەیەنی
خولاّ بکا سواری دە چەلیان یەک لێ نەمێنی
دەشقەمی ئەو ئاورەی لە جەرگی میری وەکوژێنی».
کێ بوو لە سواری شێ کەحلانە
دەڕۆیی بەسەررەو و لینگدانە
دەگەییە کۆنە نایبی بەئیکلام کێشانە
لەبۆی دەگێڕێتەوە هەموو قسانە
ئەگەر کۆنە نایب ئەو قسەی بیست تەواوە
یەکجاری ڕق هەڵستاوە

هیچی نەدەدی بەچاوە
دەنگی ئی قۆشەنێ داوە
دوازدە پاڵەوانی هێناوە
لە ڕۆینێی کردووە هەشتاوە
دەیگوت: «زۆر کەمم هێناوە».
هەتا گەییە لە میری کردەوە سەلاوە
میر عەلەیکی وە وی نەداوە.
دەڵێ: «میرا بەقوربانت بم، چ بووە، چت لێ قەوماوە؟»
میر دەڵێ:
«نایب! بۆچ وا شێت و چ نەبینی؟
ئەو تاقە فەردەی لە مەیدانێ دەبینی
ئەوهە بێ بابی کردوون چل لانکی کەوان زێڕینی».
کێ بوو لە نایبی جاران
وای دەخوڕیە مەردچاک و کەمانداران
لە مەحمەڵی دەشتیانیان کرد بەتیرباران
برایم دێ دۆڵاو دۆڵە
وەسەر خۆی دەکا قوڕ و خۆڵە
دەڵێ: «براڵەڕۆ! بزرم کردووی تۆڵە»
کاک مەحمەڵ سەر هەڵدێنی
دەڵێ: «برایم! خولا بکا هیچ عەمرت بۆ من نەمێنی
حەزێ بکەی یەک و چوار تۆڵەی من دەستێنی».
برایم دەڵێ:
«مەحمەڵ! بەسم لەسەر بکە قیژە قیژێ
ئاوڕم دە بەندەنێ بەربوو، لە دەروونێم دەپرژێ.
قەت بووە دە ڕۆژی وەک ئەوڕۆدا برا لەسەر برای خۆی نەکوژرێ».
کێ بوو؟ لە برایمی جارانە
بەدەستێکی تیرە بە ئی دیکەی کەوانە

به دوو تیران دەیکوشتن چوار کەمانداری دە میرانە
برایم گەڕاوە دەڵێ:
«مەحمەڵ! بەوەی کەم بەحەواوە
ئەگەر ئەمن و تۆی بەڕۆژێی هێناوە
ئەگەر قبووڵ بکەی یەک و چوار تۆڵەی مەحمەڵی دەشتیان ئەستێندراوە».
مەحمەڵ دەڵێ:
«برایم! بۆم بڵێ بەدایکی خۆم، دایکی پیرە
لێم حەڵاڵ بکا چۆڕێک شیرە
ئەمەگی ویم زۆر بەبیرە
دایک و کوڕی بێ تەخسیرە
زگی سووتا ئەو فەقیرە
لەکنم جێی من زەمهەریرە».
هاتە ئاسمانێ هەورێکی تاری
ڕێژنێکی بارانێ لەوی دەباری
مەحمەڵ عەمری دا بەحازریان؛ سەڵاوات لە پێغەمبەری موختاری
میر بانگ دێڵێ:
برایمەی سەرسەمە
ئەگەر ئەتوو لە خۆت بگری بێیەوە کن ئەمە،
ئەمن یەک و چوار تۆڵەی مەحمەڵەی بەتوو دەدەمە
دەڵێ: میر، وا نەبووە قەت وا نابێ
ئەتوو تازەکە لە من کوشتووە مەحمەڵی زەرد و زۆڵ و چەلەبی
قەت دەوێ گەرمەبرینێدا مەسڵەعەتی من و توو نابی
میر دەڵێ:
برایم لە خۆت بگرە وەرە ئێرە
حەیفە ئەولاد ئینگۆ لە دنیایە ببێ وەجاخ کوێرە
برایم بەمیری گوت: «ئەگەر توو بێی، ئیلتیفاتم دەگەڵ دەکەی، ئەمن گۆڕی مەحمەڵی دەگێم. دوازدە پیاوچاکان دەگەڵ حەسەن بەگی کوڕت بنێرە بەر ئەشکەوتێ، ئەمنیش دێمە خوارێ، دێمە خزمەت ئەتوو».

ئەگەر میر وای دەزانی ئەو قسانە
دوازدە کەس لە ساحب مەنسەبانە
دەگەڵ حەسەن بەگی جوانە
سەرتاپای کردن ڕەوانە
بۆ کن برایمی دەشتیانە
ئەگەر ئەو گەینە بەر ئەشکەوتێ، برایم بڵندبوو لەوانە
فڕێی دان تیروکەوانە
عەرزی کرد: حەسەن بەگ، گیانە
ئەلحەمدولیللا شوکرانە
مەحمەڵی دەشتیان شەیتانە
ئەو فەوت بوو لەو مەکانە
ئەتوو تەشریفت هاتە ئێرانە
بچنە ئەشکەوتێ ئەوانە
ئەو کەیخودا و ماقووڵانە
دێمە کن حەسەن بەگی بەدەستانە
دەگەڵی دەچم بۆ شاری چەلیانە
ئەشکەوتی بێشوەی دەکەم وێرانە
چونکە ئی مەحمەڵی دەشتیانە
ئەلحەملای کوژرا لێرانە
چوونە ژوور ئەو کەیخودایانە
بە برایمیان کرد متمانە
برایم هاتەخوار بەئیکلام کێشانە
دەستی بردبوو بۆ ئێخانە
لێی دا بەخەنجەری دەبانە
زیرەی لێ هات بەستەزمانە
لێک ڕاهی بوو ئێسک و خوانە
دەرکی ئەشکەوتێی گرت لەوانە

کوشتنی دوازده کەیخودای میرانە
لەشکرێکی عەزیمی بەسەردا چرژاوە
بەشیرێکی دەبان دەستی خەنجەری برایمی پەڕاوە
ئەویش پارچە پارچە کراوە
میر هاتبوو لەولاوە:
دەگەڵ کرمانجم لێ قەوماوە
تاقە کوڕێکم بوو نەماوە
ڕیشەی جگەرم سووتاوە
دەنگ هەڵدێنی میر زۆرابخانە:
هەی بەندە موسڵمانە
شەڕێ مەکەن دەگەڵ کرمانجی نادانە
گەلێکی وەکو میرزۆرابخانی لەبەر جووتێک شوانەوێڵان چوون هەر وەک ژنانە
ئەوی باعیزی کوڕی من بوو خاتوون پەریخانە.
گوتی: «بچن، بۆم بێننە ئێرانە
بیدەنە بەر خەنجەرانە
بەشی منە ئەو زگ سووتانە».
خاتوون پەریخانیان هێناوە
جەللابی بۆ تاعین کراوە
سەید و مەلا هاتن لەولاوە
شاڵ و قورعانیان هێناوە
لە دەورەی خاتوون پەریخانێ ڕۆنراوە
میر پەکی کەوت و گەڕاوە
سەید و مەلای دە دنیایە
هەڵیان گرت شاڵ و کەلامولّلایە
دایان نا لەسەر ڕێگایە
میر دەڵێ:
«چ بکەم؛ چارەم نایە

نایکوژم، بۆچ دەکەن تکایە؟»
گوتیان: ئەو کارە وا پێک نایە
ئەگەر گرتووتە خاتری کەلامولڵایە
وەها شیرنە بەجێ نەمێنێ لە سەحرایە
تۆ میرێکی بەئیمانی
بەدڵی خۆت نییە غەیانی
ئەوی ژنن پاک میسلی شەیتانی
بیبە متبەقێ فڕێ دە، بلا وەک سەگ بخوا نانی».
ئەگەر قسەیان کرد تەواوە
میر لە بۆ ماڵێ گەڕاوە
بانگ لەسەر بانگی لێ داوە:
«چ بکەم شارم بێ کوڕ ماوە»
ئەوەشمان کردووە تەواوە
بەحسی خاتوون پەریخانێ ماوە.

خاتوون پەریخانیان لە متبەقێ دانا. هەشت مانگ بوو ڕەدوو کەوتبوو؛ هێنایان لە مەتبەقێیان فڕێ دا. ئەودەمی پادشای شاری بوو، ئەوجار لە متبەقێ وەک کچەتیوان کەوت، هەتا مانگێکی. زگی پڕبوو؛ هاتە سەر نۆ مانگ و نۆ ڕۆژی خۆی. خاتوون پەریخان زا؛ دوو کوڕی بەزگێکی بوو. هەتا پەنجا شەوی شاردیانەوە، نەیانهێشت میر بزانێ. لە پاشێ میر خەبەریان دایە؛ میر زۆر کەیفی پێ خۆش بوو، هێنای گوێزەبانەی بۆ وان کرد. هێنایان نێویان لێ نان. تەگبیریان لێ کرد: «نێویان بنێن چی؟» کەس نەیدەوێرا بەمیری بڵێ نێوی بابی خۆیان لێ بنێ. میر بۆخۆی هەڵی دایە گوتی: «چ قەیدییە، نێوی باب و مامی خۆیان بێ؟» هەموو کەس قۆڵی کێشا. ئی گەورەیان نێونا برایم، ئی چکۆڵەی نێویان مەحمەڵ. موبارەکییان کرد. لێیان گەڕان هەتا پێنج ساڵ تەواو بوو. سەری شەشەی دەبەر خوێندنیان نان؛ هەتا شەش ساڵانیان خوێند. ڕۆژێکی جومعە بوو، فەقێ مەرەخەس کرابوون. کوڕی بێوەژنێکیان گرت، زۆریان لێ دا؛ کوڕەکە لە چەنگیان هەڵات. گوتی: «حیزباب، هەموو کەس دەتوانێ لەمن دا؛ ئەنگۆ بچن تۆڵەی باب و مامو

بستێیننەوە». گوتی: «وەرە، وەرە، کەوایەکت دەمێ، ئەو قسەم بۆ بکە». گوتی «ئەه! نایەم، دیسان لێم دەی؟» گوتی: «بچینە کن دایکێمان، بزانین ئەمە کوڕی کێین؟» هاتنە کن دایکیان؛ لە متبەقێ بوو لە دایکیان پرسی: «دایە! ئەمە کوڕی کێین؟ بابی مە کێ بووە؟» گوتی: «ڕۆڵە! بابی ئەنگۆ میر زۆرابخانە». گوتی: «دایە ئەتوو کچی کێی؟» گوتی: «ڕۆڵە! ئەمنیش کچی میر زۆرابخانم». گوتی: «دایە ئەمە لە کێ بووین؟» گوتی: «ڕۆڵە! ئەنگۆ لە من بوون» گوتی: دایە! چلۆن دەبێ میر زۆرابخان کچی خۆی گابێ؟» گوتی: «ڕۆڵە! لەو قسانە گەڕێ» مەحمەڵ دەستی دا خەنجەرێ، گوتی: «وێستا ڕاستێ نەڵێی دەتکوژم».گوتی: «ڕۆڵە! باب و مامی ئەنگۆ میر زۆرابخان کوشتنی». گوتیان: «دایە! جا وا ئاسوودە بووین». دەستیان دا خەنجەرێ، چوونە دیوانی میری. مەحمەڵ لینگی دا میر زۆرابخانی، ئەوی کوشت. برایم لینگی دا نایبی ئەویش ئەوی کوشت. چوونەوە کن دایکیان، هێنایانە دەرێ لە متبەقێ.

کردیانەوە میری شاری
خەلاس بوو بەیەکجاری
بەیەکجاری و بەنادری
یا خولا (ڕەحمان بەکر) نەمری
لە بەندان دەڵێی شاترە
لە کتێبی مەلای سازترە

***

قۆچ عوسمان

بەخالەقی بەرقەراره
بەوەی ڕۆی نابوو ڕۆژگاره
مەخلووق بیبێ ئیختیباره
دنیا نابێ بەرقەراره
ئەو لە بۆ عەبدی هەژاره
قۆچ عوسمان پیاوێک بوو ڕووت و قووت و لەوی دە بێکاره
ئەگەر لە دایکی خۆی زیزبوو، لە مەرگەوەڕێ لە بۆ بەغدایە دەهاتە خواره
دەهاتە کن ئەولادی شا ڕۆستەم بەگان. سێ ساڵان دەبووه سەقا و سێیان دەبوو بە ئابداره
سەری حەوتوومەی دەبوو بە پێشخزمەت و دارکاری دەکرد وەکیل و وەزیر و ڕدێنداره
دە مەرکەزی ئەو ماقوڵییەیدا بوو، شەوێکی بە دایک و بابان بوو ئینتیزاره
سبحەینێ لە دەرکی ئاغای خۆی ڕۆنیشتبوو، دامابوو زوێر و زگاره.
ئاغای دەڵێ:
«ڕۆڵە، قۆچ عوسمان، فرزەندی بەرقەراره!
ئەگەر ئەتوو هاتییە کن ئەمن، هەتیوێک بووی، کەس پێنەویست و لەوانی دە بێکاره
سێ ساڵان لە دەرکی من بەرقەراره بووی، کەس پێی نەبووی ئیختیباره
ئێستا ئەمینی ماڵە منی، بۆخۆت بووی بە قەنەداره
ئەگەر دەڵێی ماڵم کەمە، زۆرم نییە ئیختیاره
کلیلی گەنج و خەزێنانیش وەرگره ئەوجاره
بیبەخشە بەباری، داغانی بکە بە خەڵواره

ئەمانەتی من لەتوو فەرز بێ، حیسابت دەگەڵ برادەران ڕاگره دینار بەدیناره».
دەیگوت: «ئاغای من! خولا ڕاوەستاوت کا، ببێ بەرقەراره
مەنسەبی ماقووڵییێم زۆره، چی دی ناکەم ئیختیاره
ئەمما ئەو شەو دەخەوێدا بە دایک و بابی خۆم بووم ئینتیزاره
دەبێ مەرەخەستم بکەی، بچمەوه کن دایک و بابانم، بەوەعدەی حەوت شەو و حەوت ڕۆژان، جا دێم دەبمەوه نۆکەری بێکاره».
ئاغای خۆی لەوێ دەگەڵی کرد گوفتاره،
دەیگوت: «ڕۆڵه! سەبرێکم لێ بگره، هەتا قاوەی دەخۆم، قاوەی دەخۆم قەنەی دەکێشم، دەکەمەوه نەهاره».
دراوی بۆ داگرت بەباری، زێڕ و ئەشرەفیی دەکرد سەرباره
سوێندی بەسەری خۆی دەدا ئیختباری پێ نەبوو، بەکەلامولڵای ئەسپارد ئەو جاره
دەچووه ئێختەخانان دەری دەهێناوه، جوانوولێکی نۆزینی سێ ساڵی؛ ده پشتێی دەکرد زینێکی مورسەت، لە تەنیشتی ڕکێفی ئاڵدۆز لەسەر دەستە قایشێکی جیری بوڵغاره
ده زاری دەکرد دانەلغاوێکی حەوێزه مرواره
دەچووه جبەخانەی ئاغای خۆی، هەڵی دەکێشا دەمەرقۆپانێکی ساچاغ گوڵەباتوون لەوی بەرقەراره
ده پێی خۆی دەکرد چەکمێکی مووسڵی، لەوانی ده گوڵینگداره
ده قەبووڵیانی دەنا جووتێک دەمانچەی سەر بەدووگمه
بۆ ڕۆژی تەنگانان دێن بەکاره
دەیاویته شانی خۆی زرێیەکی داوودی له ملانی ببوو بەرقەراره،
ده شانی دەکرد مەتاڵێکی هەیزەران، حەوت قوبه، ئەویش بۆ ڕۆژی دەعوایه دێن بەکاره
دەستی دەدا ڕمبێکی دووپاری، هەژده قەفی لەوی جەوهەرداره
هەرچی بەوی دژمن بوو، دەیگوت: «ئەو ماڵه میر سەیفودین بەگی دەبا له کۆڵمان دەبێتەوه ئەو شەیتان و شۆفاره

هەرچێکی بەوی دۆست بوو، شین بوو، گریان و هاوارە
دەیگوت: «ماڵی ئاغای میر سەیفودین بەگی برد؛ نایەتەوە ئەوجارە».
مەرکەبی سەگلاوی لە ئێختەخانەی دێنادەرێ بەئیزنی خولا و پێغەمبەری لێ دەبوو سوارە
لە هێندێکیان پێکەنینە، لە هێندێکیان گریانە، قۆچ عوسمان
دەڵێ: «خولاکەی تەمەنایان بۆ بکەن لەو جەبارە».
قۆچ عوسمان بۆ ماڵە دایک و بابان دەهاتە خوارە
لە هێندێک جێیان بەڕۆیین لە هێندێک جێیان بە وردەغارە
شەوێکی وەختی نوێژی شێوان بەمەرگەوەرێ بوو ئینتیزارە
بەمنداڵی ڕۆییبوو، بەماڵە دایک و بابی خۆی نەدەزانی ئەوجارە
دەیگوت: ئەسپ مرادە، جڵەوی شۆڕ دەکەمەوە، هەر جێیەکی ئەو لێی ڕاوەستا، لەوێندەرێ دەگرم قەرارە
ئینجا سبحەینێ لە ماڵە دایک و بابی خۆم دەکەم پرسیارە.
جڵەوی مەرکەبی سەگلاوی شۆڕ دەکردەوە بە کووچە و کۆڵاناندا دەهاتە خوارە
لە دەرکێکی چکۆڵانەی دەگرت قەرارە.
بانگی دەکرد: ئەی خانەخوێ! لێی وەدەرکەوتن پیرێژنێک و پیرەمێردێکی پیر و ئیختیارە
دەیگوت: ئەوشەو میوانی ئەنگۆم دەیانگوت: ئەمە لە میوانی وەک توو دەبین خەجاڵەت و شەرمەزارە
خەرجی بازاڕمان نییە، نیمانە پووڵ و پارە.
ئەوە ماڵە وەزیر و وەکیلان لەوێ ببە بەرقەرارە.
دەیگوت: میوانم ئەوشەو، هەر لێرە دەبم ستارە.
مەرکەبی سەگلاوییان لێ وەرگرت، کردیان بەرقەرارە.
ئەو دایک و بابی دەناسینەوە، ئەویان نەدەناسی ئەوە فرزەندی خۆیان ئەوجارە.
ئەو پیرێژن و پیرەمێردە دەیانگوت: چ بکەین، بە نانی وشکی لە میوانی وا دەبین خەجاڵەت و شەرمەزارە.
قۆچ عوسمان ڕەحمی بە دایک و بابان دەکرد ئەوجارە

بانگیان دەکا: پیرێژن و پیرەمێردی ئیختیارە!
ئەنگۆ لەکنم هیچ فرزەندو نەبوون، بۆو بێ بەکارە؟
دایک و بابی قۆچ عوسمان دەیانکردەوە گریان و هاوارە
دەیگوت: ئەو ساڵ حەوت ساڵە کوڕێکمان هەیە بۆ بەغدایە چۆتە خوارە.
بابی چاوی کەم بینا بووە، دایکی لێی بڕاوە ئیختیارە
قۆچ عوسمان دەڵێ: پیرێژن و پیرەمێردی ئیختیارە!
ئەگەر قبووڵ بکەن، ئەمن ئەو عوسمانم جنێوو و دامێ، لێو دام، پاش نوێژی نیوەڕۆیەو دەرکردم یەکجارە
دایک و بابی بیلن دەبوون، دەیانکردە هاوارە
دەڵێن: ڕۆڵە، قۆچ عوسمانە، تاقانە، بەختەوەرە!
وەرە ڕۆنیشە لەکن دایکی خۆت هەتا سەد ساڵی دی، بابت دەبێتە پێشخزمەت، دایکت دەبێتە کەنیز و کاردارە.
دەیگوت: دایک و بابی من، پیر و ئیختیارە!
شوکرانەی زۆرم وەبەر جەبارە
ئەگەر دیدار ئاخرەت نەبوو ئەوجارە
ئەمن ئاغایەکم هەیە، خولا بیکا بەرقەرارە
هێندی زێڕ و ئەشەرەفی بۆ ئەنگۆ ناردووە ئەوجارە
هەتا سەد ساڵ بیخۆن، لێو نابڕێ و لێو نابێ قوتارە
ئەمنی سوێند دا بەخولای بە کەلامولڵای ئەسپاردوومەوە دووبارە
ئەگەر نەچمەوە کن ئاغای میر سەیفودین بەگ، بە جوانی دەمرم، کەلامولڵا دەمگرێ، لە خەجاڵەتی ئاغای خۆم نابم ڕزگارە
دەبێ بچمەوە کن ئاغای میر سەیفودین بەگ تا نەبمەوە مستەخەسارە،
دایکی دەڵێ: ئەلحەمدولیلای! کوڕم ساحب ئیختیارە.
حەوت شەو و ڕۆژانی لەوێ دەگرت قەرارە.
ڕۆژێکی مەرکەبی سەگلاوی هێنادەرێ، دە پشتی کرد زینێکی مورسەت لە تەنیشتێی ڕکێفی ئاڵدۆز، تەنگەی دەکێشا بە قایشێکی بوڵغارە

هەگبەی لە تەرکی قایم دەکرد دایک و بابی وی دەیانکرد هاوارە،

دەیگوت: ڕۆڵە! بۆ کوێ دەچی؟ دەیگوت: دایک و بابی من مەرکەبی سەگلاو و خەفەخانە، پێی دەچمە ڕاو و شکارە،

دەیگوت: ڕۆڵە! ئەدی ئەو هەگبەی بۆ لە تەرکی بەرقەرارە؟

دەیگوت: ئەوە وەسیەتی ئاغای میر سەیفودینە، کەسێک پیاوی بکوژێ، خۆی باوێتە کن ئەمن، سندووقی سەری ئاغای خۆم بیکەم ڕزگارە

کەسێک ژنێ هەڵگرێ، بێ دامێنگیری من بێ، تەسەدوقی سەری ئاغام دەیکەم قوتارە

ئەسپم لە ڕاوێ لاقی بشکێ زینم لە عەرزی بمێنێ، دووسەد تومەنی دەدەم، دەبمەوە سوارە

هەتا ئاغام زیندوو بێ، پیاوە نابم ئەوجارە

دایک و بابی من، مەگرین، هەتا میر سەیفودین بەگ خۆش بێ لە فەقیری بوون قوتارە

پێی دە ڕکێفێی دەنا، هاواری دەکردە جەبارە،

سووچی ڕەکێفێ بە مەرکەبێ نیشان دا؛ هەرتک چاوی مەرکەبێ کوێر بوو، لە عەرزییێی نەکرد کارە.

دەهاتەوە کن دایک و بابان، دادەبەزی ئەوجارە

دەستی کرد بە گریانێ، دەڵێ: سەرم نابێ قوتارە!

لە ئاه و ناڵەی ئاغای خۆم قەت نابم ڕزگارە

چونکە سوێندی داوم دەگەڵیشی داناوم قەرارە

دایک و بابی من! ئەنگۆش خێرێم لێ نابینن ئەوجارە.

حەوتووێکی لەکن دایک و بابانی گرت قەرارە

فرمێسکی چاوانی دەتگوت بەحرە، ڕووبارە

دایک و بابی ڕوحمیان پێ دەکرد ئەوجارە

دەیانگوت: ڕۆڵە قوچ عوسمانە بەختەوارە!

بۆچیت هەیە هێندە گریان و هاوارە؟

دەڵێ: دایک و بابی من! بەچەنگی خۆم نەماوە ئیختیارە.

چ بکەم بەبێ ئیمانی دەمرم، خێرێم لێ نابینن ئەوجارە.

دایکی بە مێردی دەگوت: چاکە، ئەو فرزەندەی خۆمان بکەین ڕزگارە

چونکە لە بەغدایەی زۆر هەن شەیتان و شۆفارە.

بابی دەڵێ: بەخولاّم بەزامن دا، پێغەمبەری بۆ ببێ بە تکاکارە

شیری تۆی خواردووە، بیکە ڕزگارە

هەرتکیان مەرەخەستیان دەکرد ئەو کوڕی نازدارە.

سبحەینێ ئەگەر سوار دەبوو بە کووچە و کۆڵاناندا دەهاتەخوارە

خەڵقی مەرگەوەڕێ پاکی بۆ دەبوو تکاکارە،

دەیانگوت: برۆ هومێدەوارت بێ دوازدە ئیمام و چوار یارە.

دەهاتەوە کن دایک و بابان، ئیکلامی کێشان سێ جارە

دەڵێن: ڕۆڵە! هەڕۆ برۆ؛ هەرچەندی مۆمن و مەلایکەتن، لە بارەگای خولاّی بۆت ببنە تکاکارە.

ئەگەر سواری مەرەکەبی دەبوو لە هەموو لایەکی ببوو ڕزگارە

سووچی ڕکێفێی بە مەرکەبی سەگلاو نیشان دەدا. ماشەڵلا هێندێک دەڵێن تەیرە، هێندێک دەڵێن شامارە.

لە مەرگەوەڕێ بۆ بەغدایە دێتەخوارە

لە هێندێک جێیان دەڕوا بە ڕۆیین، لە هێندێکیان بە نەرمەغارە

ڕەگەڵی دەکەوتن خزم و برا و یارە

دەیانگوت: هەتا بەغدایەت دەگەڵ دێین ئەوجارە.

شەوی بەسەردا هات، مەنزڵی گرتبوو قەرارە

سبحەینێ سوار دەبوو، بەڕێی خۆیدا دەڕۆیەوە خوارە

لە ڕێیە گەییە خدری زیندە و خدرەلیاس، ئەویش لە بارەگای خولاّی بۆی بوون بە تکاکارە

لە دەشتی باڵینێ ئازیزم دەهاتە خوارە.

بە تەڕات و بە نەرمەغارە

تەماشا دەکا، لە دەشتی باڵینێ ڕەشبەڵەک بووە، سەلەلات بە چ قەرارە

تەماشا دەکا، داوەتە، لۆتی و ڕەقاسە لەو کارە

لە لایێ سەرچۆپییە گرتوویانە پیاوی، بە کێرد و کەمبەرە و چەکمەدارە

لەلای نێوەڕاستێ گرتوویانە، کیژی بەژن باریک و سینگ سەدەف و چاو بەڵەک لەوی گوێ بەگوارە

لەلای گاوانیە گرتبوویان پیاوی ژن جوان و زۆرخۆر و خوێڕی و بێکارە

تەماشای کرد گومبەزێک لە دوور دیارە

ئەو گومبەزە تەنیشت بە ئاقشقەیە چوار تەرەفی بە حەسارە

قۆچ عوسمان دەڵێ: خولایە! ئەوە چییە؟ لە کێ بکەم پرسیارە؟

لەولاڕا دەهات پیاوێکی ئاقڵ و کەماڵدارە

جڵەوی دەگرێ، دەڵێ: وەرە، بچین لە ماڵە من میوان بە، ئەتوو دیارە غەریبی لەو شارە.

دەڵێ: قوربان، ڕێم لەبەرە؛ قسێکم هەیە، لێت دەکەم پرسیارە.

دەڵێ: ڕۆڵە! وەرە بچین دابەزە، قەنەیەکی بکێشە لەکن مامی خۆت ڕۆنیشە بکەینەوە گوفتارە.

دەڵێ: مامە! خولات لێ ڕازی بێ، سەفەرم لەبەرە بمکە ڕزگارە!

دەڵێ: ڕۆڵە! ئەتوو دانابەزی، بزانم ئەوە چییە لێی دەکەی پرسیارە.

دەڵێ: مامە! ئەو گومبەزەی لەوێیە، چوار تەرەفی بەحەسارە

ئەوە هێندێک دەڵێن: چاکی ترکانە، هێندێک دەڵێن کلیسای هەرمەنیان بەیەکجارە.

دەڵێ بابم: درۆیان کردووە، ئەو مەخڵووقەی شۆفارە

قەت بە قسەی ئەو خەڵقەی مەکە ئیختوبارە

ئەوە کەمبەر بەستەیە بەمنداڵی شەهید کراوە، هیمەت و بەرەکەتی حازربێ، ئەوە پیر چاکە سوارە

هەر کەسێکی بە لەبزێکی شیرینی زیارەت بکا، بە دڵێکی ئیخلاس لەسەر ئەوەی بکا تۆبە و ئیستیغفارە

ئەمن زامنم – ڕێگای چلساڵان دوور بی، لە تەنگانانت دێ لە هیمداد و هاوارە.

قۆچ عوسمان ئاقڵ بوو، کەماڵدارە

دەچوو لەوێندەرێ پیاوە دەبوو، جڵەوی دەگرت، پیاوێکی ڕیش سپیدی بەرقەرارە

سەعاتێک دەگەڵ ئەو پیاوی ڕدێن سپیدی دەکرد گوفتارە،

دەیگوت: قـوربان! ئەوە کـێـیـە؟ دەیگوت: هـیـمـەت و بەرەکـەتی حــازر بێ، ئەوە پیرسوارە.

قۆچ عوسمان ئاقڵ بوو هەڵستا زیارەتی کرد سێ جارە،

دەیگوت: پیرسوار! بەقوربانت بم لە بەغدایەم دژمن زۆرن، جارجار لە هیمدادم وەرە. شەو و ڕۆژێکی لەوێ گیر دەبوو تەمانای دەکرد لە خوڵای ئەوجارە.

ئیجازەی وەرگرت، دەبوو بەتۆبەکارە

لەوێندەرێ سوار دەبوو بۆ شارباژێری بەغدایە دەهاتە خوارە

تەمـاشـای کـرد، لەلایەکی ئەسنافـە، لە یـەکی بەقـاڵە، لە تەرەفی دیکـە حـەتارە

بڕێکی دیی داژوا، لە کاروانسەرایە هاتە خوارە

تەماشای کرد، کوردی کەڕک دەبەر بوون؛ دەیگوت: ئەوە چییە؟

دەیانگوت: ئەوە هـەمـووی جـەڵەب فـرۆشـە، سـوێندخـۆرە، بـێ تەڵاقـە، هەمـووی چێوەدارە.

بڕێکی دی داژوا، لە کاروانسەرایە هاتە خوارە

تەمـاشـای کـرد، عـەجـەمی کـەوڵ ڕەقی پەپاغ ڕەش بوون گـوتی: ئەوە چیـیـە؟ گوتیان:

عەجەمە، عەلی پەرستە، نوێژنەکەرە، هەمووی کرێبارە.

بڕێکی دیی داژوا، لە کاروانسەرایە هاتە خوارە

تەماشای کرد، کوڵاپان ڕۆنیشتبوون، ئاسکیان لەبەر دووکانێ بوون

گـوتی: ئەوە چـیـیـە؟ گـوتیـان: جـووە، ئەرمـەنیـیـە، لە خـوڵا نـەترسـە، هەمـووی قەوەدارە.

بڕێکی دیی داژوا لە کاروانسەرایە هاتە خوارە،

تەماشای کرد، غەڵبەغەڵبێک بەقەد دووهەزار کەسی بەئەژمارە

شـینکێکی قـەزوانیـیـان لەوێ ڕاگـرتبـوو، کلک لەسـەر چووان، یاڵ و دووی بەژەنگارە

هێندێکیان پێیان دەدا دووسەد و سێسەد بەئەژمارە

هەر کەسێک چوار گوڵە دەزووی لە ماڵە خۆی بان، دەیبردە بازێڕی هەڕاج فرۆشی دەکرد، دەیکرد بەپوول و پارە

دەیگوت: دەشقەم ئەسپی بۆرەم وەگیرکەوێ، جا قەت لە خۆم نابڕێ، لە ئەولادیشم نابێ قوتارە

ئەگەر قۆچ عوسمان گەییێ، سێ جاری دا چوار کەنارە

لە تەرەفی ڕاستی ڕۆدەنیشت، دەیگوت: «ساحبی ئەسپی بۆرە، وەرە». ئەشرەفیی بۆ دەبژارد هەزار بەهەزارە

جڵەوی ئەسپی بۆرەی لە چەنگ موشترییان دەرێنا، بۆ شاربازێڕی ڕادەکێشا خوارە

هێندێک دەیانگوت: بەنک کێشە. هێندێک دەیانگوت: قومارباز. هێندێک دەیانگوت: ئەوە شەرابخۆرە، فێرە قومارە.

ئەگەر گوێی لێ بوو لە ڕقی خەڵقی گەڕاوە دووبارە

دەیگوت: بابم ساحبی ئەسپی بۆرە وەرە! دراوی لە کۆشان بۆ فڕێ دەدا خوارە.

دەیگوت: بابم، گەردنم ئازا بکە نەک دڵت لەدوو بێ، خێری لێ نەبینم، لە قیامەتێت لە ئاه و ناڵان نابم ڕزگارە.

جڵەوی ئەسپی بۆرەی دا بە هەتیوێکی، حەقیشی دابوویە شەش پارە

ئیختیباری بەوی نەدەکرد، بۆی بەکرێ دەگرت دوو پیاوی ڕدێن سپی لەکنی دادەنا بەئەمیندارە

دەبوو بە هەموانی خزمەت بکەن، ڕنەکی بکەن ڕۆژی سێ جارە، بۆیان دەکردە پاشبەند و پێشبەند ئاوریشمێکی بەرقەرارە.

ئاوریشمی خاویان بۆ دەکردە سەلکە ڕێشمە، ئی دیکەی بۆ دەکەن گوڵئەوسارە،

لەسەر دووکانی نەجاڕانی بۆ دروس دەکرد، قەڵتاغێکی چوار کولاغەی چناری جەوهەردارە

لەسەر دووکانی سەڕاجانی بۆ دروس دەکرد، تەکەڵتووێکی ئاوریشمدۆزی بەئیختوبارە

لەسەر دووکانی هەمەدانیانی بۆ هەڵدەگرت، دەستەقایشێکی جێڕی بوڵغارە

لەسەر دووکانی ئاسنگەری جووتێک ڕکێفی دروس دەکرد، دانە لغاوێکی حەویزە مروارە

لەسەر دووکانی شیرگەران دروستی کرد جووتێک زەرگ بۆ باڵەتەنگێ میسری و گۆردە و قەدارە

لەسەر دووکانی خەیاتی دروستی دەکرد سەرزینێکی پارچێک ماهووت، یەکێک مەحمەڵ، یەک ئەتڵەس، چوار تەرەفی دەکرد بە خارای نەوبەهارە

چل دەستی ئاوریشم هەڵدەگرت، دەیکردە ساچاغ، ئەویشی دەنا لە چوار کەنارە

جووتێک توڵەی فینۆیان دەگێڕان، ئەویشیان بەپووڵ کڕی ببێتە شاتر، بڕۆن لە کەنارە

ئەگەر ئەو تەدارەکەی دەبوو بەرقەرارە

سوار دەبوو بە کووچەی شاربازێڕێ دەهاتە خوارە

دەیگوت: «ئەوە ئاسمان کون بوو ئەسپی بۆرەی پێدا هاتۆتە خوارە

پێشکێشە بۆ ئاغای میرسەیفودینی دەبەم؛ لەمن وایە لێم خەرج نەکردووە شتاقە پووڵ و پارە».

حەوتووێکی لە شاربازێڕی ڕۆدەنیشت، خزمەتی ئەسپی بۆرەی دەکرد ئەوجارە

پاش حەوتووەی سوار دەبوو بەئیزنی خوڵای لەبۆ بەغدای ڕەنگین دێتە خوارە

نوێژی شێوان داخیل بەبەغدایە دەبوو، بەدەرکی ئاغای خۆی دەبوو ئینتیزارە

تەق تەق لێی دا لە خواجە بێدارە

لێی وەدەرکەوتن، کەیخودا و ئەمیندارە

تەماشا دەکەن قۆچ عوسمان بووە بەرقەرارە

مزگێنییان بۆ ئاغای میرسەیفودین بەگ برد: قۆچ عوسمان هاتەوە. ئەسپێکی بۆرەی پێیە، چەند باشە، چەند بەکارە!

هەر بەو شەوەی دەچوونە تەماشای ئەسپی بۆرە کەیخودا و پیاوماقووڵ و ئەمیندارە

جێبەجێ دەهاتنە دیوانێ، دەبوون بەرقەرارە

دەیگوت: ئەسپی بۆرە چۆنە؟ هێندێک دەیانگوت: باشە، گەلێک بەکار.

هێندێک دەیانگوت: بۆزە و بەدعەمەلە؛ ئەگەر دە توومەنی پێ درابێ پێنجی

چوون بەخسارە

ڕۆژی تەنگانان سەری سوارەی خۆی ناکا ڕزگارە.

قۆچ عوسمان دەڵێ: خولا خراکا ماڵە شەیتان و شمری، دەنا بەدکارە

ئەنگۆ چل کەس دەگەڵ ئەمن بکەن مەرج و قەرارە

بگرنەوە مراوییەکی باڵ کوور دەگەڵ بازێکی خاسە تەوارە

سبحەینێ لە دەشتی خورمالغێ دەگەڵ ئەسپی بۆرەیان دێننە خوارە

ئەگەر خولای کرد، ئەو ئەسپی بۆرەیان بەجێ هێشت، ڕەمانەی ئەسپی بۆرە بکەن، سەری من بدەن لە قەنارە

ئەگەر ئەسپی بۆرەش باز و مراوییان بەجێ بێڵێ، یا بۆخۆم لەکن ئاغای میرسەیفودین بەگ نابم، یان شتاقو لە بەغدایە ناکەم ئیختیارە.

ئەوێ شەوێ دەگەڵ ئەوانی ڕۆنا قەول و قەرارە

هەر بەو شەوەی وەکاریان خست قەتار و نەهارە

گیا و پووشیان کێشا بەبارە

هەڵیان بەست چۆم و ڕووبارە

ئاویان لە دەشتی خورماڵغێ دەنا ببێتە زەل، ئەسپی بۆرەی لێ نەبێ قوتارە

تۆڕەوانان تۆڕیان داویت، دەیانگرت مراوییەکی باڵ کووری هارە

حازر بوو بازێکی خاسەی تەوارە

سبحەینێ بەیانی باز و مراوییان هەڵدەگرت، بۆ سەری مەیدانێ چوونە خوارە

برادەرێکی قۆچ عوسمانی بوو، دەیگوت: قۆچ عوسمان لەو خەوەی هەڵستە، ئەوە مەرجکەر بۆ سەری مەیدانێ چوونە خوارە

تەگبیرێک بۆ من بکە، خزمەتی کێهە ئاغای بکەم ئیختیارە.

دەڵێ: برالە! ئاغای دنیایە فایدەی نییە، خۆت بسپێرە بەخولای دوامەتی بەجەببارە.

دەیگوت: ئەسپی بۆرەم بۆ بێننە دەرێ، لێی بکەن زینی مورسەت، بیاوێنە سەری قایشی بولغارە

ئەو تولە و تاژییانە بەرنە ژوورێ، بلا ئازا بێ نەکێشن؛ ئەمن دەبم گوناهبارە

بانگێکم وەبەر ئەو خولایە ئەگەر بۆخۆی جەبارە!

دەیگوت: پیرسوار. بەقوربانت بم، ئەوجار بەهیمدادم وارە (وەرە).
بەقەد دوو هەزار کەسی لەوبەر ئەوبەری مەیدانی خورماڵغێی گرت قەرارە.
هەرچی بەوی دۆست بوو گریان و هاوارە
دەیانگوت: ڕەمانەی ئەسپی بۆرە دەکەن، سەری قۆچ عوسمانی دەدەن لە قەنارە.
هەرچی بەوی دژمن بوو شادیی بوو، پێکەنین بوو، دەیگوت: ئەوجار دەرناچێ ئەسپی بۆرە، ڕەمانەی دەکەن، سەری ویش دەدەن لە قەنارە
بەغدا خۆش دەبێ لە کۆڵ دەبێتەوە ئەو شەیتان و شۆفارە.
ئەگەر سەری جڵەوی ئەسپی بۆرەی وەرگێڕا، بۆ سەری مەیدانێ دەهاتە خوارێ، لە هێندێک جێیان بە ڕۆیین لە هێندێک جێیان بە نەرمەغارە،
هەتا دەگەییە مەرجکەران دەیگوت: هەر ئەو قسەی شەوێ دیم دەگەڵ ئەنگۆ قەول و قەرارە.
ئەمن لە قەولی خۆم نابمەوە، دەبێ تەمام ببێ ئەو گوفتارە.
دەیگوت: یا ئەڵڵاه، یا خولای کەریم، یا پێغەمبەری موختارە!
پیر سوار، هاوارم وەبەر ئەتۆیە دووبارە!
باز و مراوییان بەردان، ئەویش دەستی بەجڵەوی ئەسپی بۆرەدا دەهێنا، لە سێ فرسەقی مەیدانی خورماڵغێ دەهاتە خوارە
ئەگەر خەلاس دەبوو، سەری جڵەوی هەڵدەکێشا، ئاوڕی وەپشتی خۆی دا، تەماشای کرد باز و مراوی دێن بەچریکەچریک و هاتوهاوارە
دەچوونە تەماشای شوێنی ئەسپی بۆرە کەیخودا و ئەمیندارە
تەماشایان کرد بەردێک بەقەد دەنکە نۆکێکی لە قوڕێ چۆتە خوارە
هێندێک دەیانگوت: ئەوە جێی ناڵە. هێندێک دەیانگوت: جێی بزمارە.
هێندێک دەیانگوت: ماڵە خێوت بەقوڕێ گیرێ ئەسپی بۆرە، دەگەڵی دەرناچن باز و باڵدارە.
قۆچ عوسمان دەمودەست دەبوو سوارە
دەهاتە کن میرسەیفودین بەگی، ئیکلامی دەکێشا سێ جارە
دەیگوت: «ئاغا! بەقوربانت بم! یانە بۆخۆم مەرەخەس بکە

یانە شتاقان لەو شارەی ناکەم ئیختیارە»،
ڕۆدەنیشتن کەیخودای دە نابەکارە،
وەکیل و وەزیر و موختارە
قاقەزێکیان دەنووسی بۆ سوڵتانی ئەستەمبوڵێ ئەوجارە
بەقاسیدی دا بەڕێیان دەکرد بەهاوارە:
سوڵتان! ئەسپێکی بۆرە بۆ میرسەیفودین بەگی هاتووە بابی بەحرییە، بۆخۆی باڵدارە
لەتوو زیاتر کەس قابلیەتی نییە، پێ دە ڕکێفی نێ، لێی ببێ سوارە.
سوڵتان قاقەزێکی نووسی لەبۆ میرسەیفودین بەگی: ئەسپی بۆرە و مەرکەبی سەگلاو سواربن، وەرنە ئێرە، بەنگۆم هەیە کارە.
میرسەیفودین بەگ گوتی: گووی خوارد لە گووی بابی، ئەمن جارێکی دی خزمەتی وی ناکەم ئیختیارە.
حەقیش دەگەڵ بەغدایە نییە، ئەوە داگیرم کرد یەکجارە!
ئەو خەبەرە چوو بۆ سوڵتانی ئەستەمبووڵێ دووبارە.
سوڵتان تەگبیری دەکرد بە مەخلووقی دنیایە:
ئەوە تەماحی هەیە، لێم داگیر بکا بەغدایە.
ئەوجار خەبەریان دا بە میرسەیفودینی:
دەبێ تەشریفی موبارەکت بێ سوڵتان ببینی.
میرسەیفودین دەڵێ: ئەمن سوڵتانم بۆ چییە؟
قبووڵ دەکەم لەمسە و ئوروسی سوڵتانم قبووڵ نییە.
سێ ساڵان دەگەڵ قۆچ عوسمانی گەڕان، نەهاتنەوە ئاوەدانییە.
سوڵتان فەرمووی: عەیب و شوورەیییە
نۆکەری من بۆ بارگینێکی بگەڕێ لە وڵاتییە.
کێ بوو لە سوڵتانی ئاقڵدار و دانا
بۆ میرسەیفودینی مۆر کرد قورعانە:
هەڵستێ، بێتە ئێرەکانە
ئەمن لێی ناستێنم بارگینی، هەزار تەگبیرم هەیە، چۆڵ بوو ئەو عەرز و مەکانە

ئەو ئەسپە موبارەک بەوی بێ، ئەوا بۆم نارد قورعانە.

ئەسپەکەی بێنە بیبینم مەسلەعەتێ دەکەین. ئینجا شەڕیشم لێ قەومیوە دەگەڵ هەر چوار دەوڵەتانە.

ئەگەر میرسەیفودین وای دەزانی
تەگبیری کرد بە خزمانی:
دووڕوو نابێ بۆ سوڵتانی
دەبێ نۆکەری قەدری بزانی
بچۆ بەخۆت و قۆچ عوسمانی،
ئەودەمی لەوێ خۆی زانی
ئەگەر سواربوو بەڕەوانی
دەگەڵ نۆکەری وەک قۆچ عوسمانی
دەڵێ: ئەوە دەڕۆم بۆ خزمەت سوڵتانی
خەبەر بدەن بە دایکم بزانی.
دایکی لەبەر شین و گریانی
فرمێسک دێ لە چاوانی
دەڵێ: ڕۆڵە! مەچۆ کن سوڵتانی
بەخولای، سەرت دەبڕن لە گیانی
تەماشاکەن قۆچ عوسمانی
غەزەبی بۆ کوڕی من هانی
هاوار لەبەر غەزەبی سوڵتانی!
قەت بووە دەگەڵ ئاغات بێ غەیانی.
گوتی: دایە چارەم نییە؛
سوێندی خواردووە بە ڕەببییە
کەلامولڵای مۆر کردییە
ئەوا لە بۆ منی ناردییە
لەکن سوڵتانی درۆ نییە.
دایکی یەک بە بەغدایە گریاوە

دەڵێ: کوڕم سەر نایەنێتە دواوە
بێ کوڕم زمانم سووتاوە
سەلام لێ ڕابوو کەسم نەماوە
کەسم نەماوە لە دنیایە
کوڕم سەر نایەنێتە دوایە
چ بکەم، بەغدا بێ ئاغایە
خەبەر بۆ عورووسی بچوایە
دەشقەم تکایان بۆ بکردبایە.
میرسەیفودین بەڕەوانی
بەخۆی و بەقۆچ عوسمانی
چوو لە بۆ خزمەت سوڵتانی
میرسەیفودین زۆر ترساوە
ئاوڕی وە قۆچ عوسمانی داوە
دەڵێ: نەترسێم سوڵتان گەلێک پیاوە.
قۆچ عوسمان دەڵێ: قوربان سوڵتان زۆر تەواوە
کەلامولڵا مۆرکراوە
هەموو قسێکمان براوە
تا چوو لە ئەستەمبووڵێ بوون پیاوە
حەوتووێکی لەوێ مەحتەل ماوە
خەبەر بەسوڵتان دراوە
گوتی: برۆن، ڕامەمێنن
بەخۆ و بە ئەسپی بۆرەی بێنن
ئەگەر هاتە گەییە دیوانێ
ئەسپی بەرنە ئێختەخانێ
دە ملی کەن کۆت و زەولانێ
دە ملی کەن بەخۆی نەزانییە
ئەو ساڵ حەوت ساڵە لە من یاغییە.

که کۆتیان ده ملی کردییه
بردیانه خزمەت سوڵتانییه
عەرزی کرد: قوربان سووچم چییه؟
سوڵتان فەرمووی: جوابت نییه.
عەرزی کرد: ئەو کەلامولّلایەت بۆ مۆرکردییه؟
خۆ لە زاتی توو درۆ نییه.
درۆ نابێ بەڕەوانی
بەفەرمانی خولاّی سوڵتانی
ئەمینی پێغەمبەرانی
ئاخر لەسەر چم هەیه غەیانی؟
سوڵتان فەرمووی: مەیدوێنن
قوڕقوشمی بۆ وەتوێنن
نابێ بەزێڕی بخنکێنن
میرسەیفودین دەگرییه
دەڵێ: قوربان! قابیلەتی ئەوەم نییه
بەغدام دا بەتوو بەیەکجارەکییه
مەمخنکێنه سووچم نییه
سوڵتان فەرمووی کەس نەمدوێنێ؛ تکا نییه
بەحەقی ئەوەی ڕەببییه
دەنا بارگینم بۆچییه؟
ئەو ساڵ حەوت ساڵە یاغییه
خەرج و پیتاک بۆ من نییه
ئەمن بەغدای وام بۆچییه؟
هەروا دەزانم شار نییه.
هیچ کەس نەبوو تکاکار
بۆخۆی گەلێک گریا بەزار
هاواری کرد بوو: یا جەبار!

یا بینای پەروەردگار!
یا پێغەمبەری موختار!
خەلاس بم ئەمنی گوناهکار.
چەند هاواری کرد پاڕاوە
فەقیر تکای بۆ نەکراوە
بەپاش ئەوەیان گێڕاوە
هیچ وچانیان لێ نەداوە
هەر بردیان لە ستۆیان داوە
جێبەجێ سەری بڕاوە
خەبەر بەقۆچ عوسمان دراوە
دەڵێ: چاوم کوێر بوو ئاغام نەماوە
ئاغاکەم چوو بوو ئەوجارە
سەریان لەوێ فڕێ دا خوارە
بەحەقی ئەوەی جەبارە
پاش میرسەیفودینی نازدارە
لەسەر ئەسپی بۆرە بوو ئەو کارە
ئەمن پێی بووم گوناهکارە
هیچ کەس نابێ لێی بێ سوارە
لێی سواربێ لە مەیدانێ
بیکێشنەوە ئێختەخانێ
ئەمن دەمبڕێ ڕێی گوزەرانێ
ڕێی گوزەرانێم بڕاوە
ئەدی کەلامولّلایە چ بوو ناردی لەولاوە؟
نێوی خولاّی تێ نووسراوە
فەرمان وە درۆ گەڕاوە
ئیشاڵڵا خولاّ لێی تێک داوە
ئەمن دنیای ڕوونم نەماوە.

قۆچ عوسمان پیاوێکی هاری
بۆ ئاغای گریا بەیەکجاری
هاواری کرد: یا پێغەمبەر! توو موختاری
هەم موختار و مودەبیری
بێ ئاغا چ بکەم ئەمنی ئێخسیری
دەستی دابووە قەبزەی شیری
گوتی: خولایە، کەس نەزانێ
لینگی دا بۆ ئێختەخانێ
کە گەییە ئەوێ، دانامێنێ
دەستی دا، شیری دەردێنێ
پاشووی ئەسپی بۆرەی دەپەڕێنێ
دەڵێ: لەپاش ئاغام نەمێنێ
بڵا نەمێنێ بەیەکجاری
ئەمنیش حەرام دەکەم سواری.
خەبەر بە سوڵتانی دراوە
ئەویش لە ئێختەخانەی گیراوە
سەری ئی ویش بڕاوە
خەبەر بەبەغدایە گەڕاوە:
هەرتکیان مودەیان تەواوە.
دایکی میری دەڵێ:
هاوینێک گەیوەتە دایکی میرسەیفودین بەگی؛ چەند هاوینێکی گەرم و دژوارە
وەک بەدەشتی باڵینێدا دەچوومە خوارە
نەمدی چ پیاوی بەفێس و دەسترۆک، کیژی مل بەهیزارە
وەکو بڕێکی دی بە دەشتی باڵینێدا دەهاتمە خوارە
تەماشا دەکەم، غەڵەبەیەک لە دوور دیارە
ئەگەر دەگەیمەوە برا ماقووڵێکی لێک دەکرد پرسیارە.
دەمگوت: ئەوهە چییە لەوێ دیارە؟

دەیگوت: نازانم بەیەکجارە.
بڕێکی دی بەکۆلانی ڕۆمییاندا دەچوومە خوارە
تەماشام دەکردەوە ئەوجارە
ئەو غەڵەبەیە دوو هەزار کەس دەبێ بەئەژمارە

دایک سەری بێ بەقوربانی سواری لە شین بۆرەی، لەبن خێوەتی وەزیری بەغدایەی دەکرد تەقڵە و هاوارە

خولا ماڵە ڕۆمییان خراکا، بەدەنگێکی بلند هاوار دەکەن
سەری میرسەیفودینیان بڕی قالبیان لە مناران فڕێ دا خوارە.
لەو دەوری هەتا ئەو زەمانی
بابادەمی، هەتا نۆشیروانی
لە نۆشیروانی هەتا جمجمە سوڵتانی
هیچ کەسم نەدی وەک میرسەیفودین بەگی نان بدا، سەغی بداتەوە نانی
ڕاوکەرە، ڕاوی خۆی داویتە بەریە و بیابانی
کار ئاسکان دەگرن بە قەفی گۆچانی
قەڵێدەی زێڕیان دە ملی دەکا، بەریان دەداتەوە بیابانی
دایکی دەڵێ: ڕۆڵە! ئەوە ناشوکرییە.
دەڵێن: دایە! ناشوکری نییە، لەپاش مردنی من ساڵێکی دەبێتە نان گرانی
ئاغا و نۆکەر و نایبی من ڕووی خۆیان بکەنەوە چۆڵ و بیابانی
کار ئاسکان بگرن بە قەفی گۆچانی
قەڵێدەی زێڕیان لە ملی دەرێنن بیدەن بەپاروو پارووی دە نانی
ئەو ئاسکانە بەردەنەوە بیابانی.

دایک دەڵێ: ڕۆڵە! ئەوە بەخشندەیی نییە. دەڵێ: دایە! بەرشەوێ دەکوژمەوە کەڵی، پاشەوێ بەرانی.

دایک دەڵێ: ئەوەش بەخشندەیی نییە. دەڵێ: «دایە! دەبەخشم شیرێکی دەبان بەندە شیرێکی سورمە کەولێکی دە ڕۆمییانی».

خولا! ماڵە ڕۆمییان خرابکا؛ بەدەنگێکی بلند بانگ دەکەن، دەڵێن: سەری میرسەیفودین بەگیان بڕی، قالبیان فڕێدا دیوەخانی دە تەتەرخانی.

ئینجا بەگمە خاتووم دەڵێ: خوشکێ گەورەی خانێ!

بڵا ئەستۆی خۆمان بەرن سەر کووپەڵەی خمی. ئەتوو تێبنێ بەرسەرێ ئەمن تێی دەنێم بەرتانێ

ئەستۆی خۆمان هەڵببڕین بە تیخان سەری خۆمان بتاشین بە گوێزانێ

ئەورۆ دوو ڕۆژە نوڕەنوڕی تاژی و تولان نایە لە دەرکی ئۆترەخانێ

چووڕی بازی نایە لە جبەخانێ

کۆڕە کۆڕی ئەسپی بۆرە نایە لە دەرکی ئێختەخانێ.

مافوورە و سەرەندازان تۆزیان لێ کەوت، کەس نییە لەسەری بکا سەرترینجانێ

تاس و تەبەغ ژەنگیان لێ کەوت. لەپاش کاکی وەک میرسەیفودینی کەس نییە پێی بکێشێ شیلانێ

خولا ماڵی ڕۆمییان خرابکا، سەری میرسەیفودینیان بڕی، کەس بە جەندەکی نازانێ

دایک سەری بەقوربانی سەری سواری شین بۆرە بێ، وەکو لەبن خێوەتی وەزیری بەغدایە دەیکرد تەقڵە و جلیتانێ

دایک دەڵێ: چ بکەم لێم بڕا چارە

هەرچەندی خانووم و خاتوونن، پاکی بێ ئاغایە، وەکیل و وەزیرم بێ سەردارە

نۆکەر و تابیعەی کوڕی من پاکی ئەستۆ خوارە.

ئەدی قۆچ عوسمان نەهاتەوە لێی بکەم پرسیارە؟

دایک سەری بێ بەقوربانی سواری لە شین بۆرەی، ئەگەر لەبن خێوەتی وەزیری بەغدایە دەیکردەوە تەقڵە و هاوارە:

ڕۆڵە، بەگمێ، گەوەرێ، وەرە، کوێنی دەبەر بکەین ئەوجارە

خۆمان باوێینەوە کن شاهەنشای، دەشقەمی بنداتێ تۆپ و تۆپخانە و سەربازی بەکارە

حاشا لە دینی کوردی عرووس و ئینگلیس بەئیختیبارە

ئەگەر خوێنێم بۆ نەستێنن ئەوجارە

دەچم لە بارەگای خولای دەبمە عەرزچی و شکایەتکارە.

***

جولندی

مـەدینە تازە ئاوەدان کرابۆوە. پێغـەمبـەری خـولای لە مـەدینێ بوو. دنیـا هـەمـوو ئی کافـران بوو. بەغـەیرەز مـەدینەی. ڕۆژێکی هـەمـوو کـافـران چوونە دیتنی پـادشـای جولّندی. تەمـاشـایان کرد دوو مـووی لە چەنەی سپی ببـوو. وەزیـرێکی بوو گـوتی: «قـوربان! قـەت بـووە ئەتوو مـووت سـپی ببێ؟» گـوتی: «مـووی سـپی هـەر بـۆ من چاکـە». گـوتی: «لەبەر چـی دەفـەرمـووی؟» گـوتی: «وەڵـڵاهی لەبەر تایفـەی حـیـز و خراب». گوتی: «ئاخر حـیزییەکەی مە چییـە؟» گوتی: «وەڵڵاهـ، حـەمـەدەمـینێک(*) پەیدابـووە مـەدینەی ئاوەدان کـردەوە. عـەلـیـیـەکی جـادووکـاری هـەیە؛ ڕەعـیـەت و مـەخلووقی مـن دەکوژێ. بەخـەزای دەزانێ. ئەو عەلییـە نێـویان نا شـێری خـولای. ئەمن دەمرم، ئەو عـەلییە بەقەوەت دەبێ مـەدینە دەستی لە کافران دەسـتێن. بوت و سـەنەمی من دەشکێن. ئەمن دە قەبریشدا ناحەجمێم؛ لە حەیفی ئەو حـەمەدەمینێ ئەو مـووەم لێرە سـپی بوون». وەزیر گـوتی: قوربان. جـادووبازان بێننە سـەری بە سیـحر بیگرن، بیکوژن، تاقە سـوارێکە، لە کۆڵی بکەنەوە». پادشـای جـولندی گوتی: «هـەزار سیحرباز دەرەقەتی نایە؛ سیحری ئەو عەلییەی هێند زۆرە، کەس دەرەقەتی نایە». شـەیتـان هاتە مـەجلیـسی جـولّندی گـوتی: «قـوربان! بۆ وا مـوشـەوەشی؟» گوتی: وەڵڵاهـ شـەیتان! لەبەر سـیـحری عەلی جـادووکار». گوتی «قـوربان! پاڵەوانان بنێـرە بیکـوژن». گـوتی: «حـەمـەدەمین هێندەی مـەکـر هەیە دە مـەدینەیدا عـەلی جـادووکار ناکوژرێ». شەیتان گوتی: «قوربان! ئـەدی مەسـڵەعەتت چییە؟» گـوتی: «کەسـێک خـەبـەرم بۆ بێنێ حـەوت ڕۆژان لە مـەدینەی وەدەرکـەوێ، مـەدینەی وێران دەکـەم؛ داری لەسـەر بـەردی نایەڵم. حـەمـەدەمـینی دەبەتڵـێنم. بۆ کـوێ دەچێ بەتاقەسوارە؟ خۆ چ مـوحەمـەدی نامێن بچێتە نێویان. دنیـا هەموو ئی خـۆمە هـەر جێیەکی بچێ هـەر دەیکوژن».

(*) حەمەدەمین مەبەست (محمد الامين)ە کە نێوی پێغەمبەرە.

شەیتان گوتی: مزگێنی حەوت ڕۆژانت بۆ بێنم چم دەدەیەی؟
گوتی: لە بوت و سەنەمی زیاتر، لە چاوێکیم زیاتر هەرچی ئەتوو بتەوێ دەتدەمێ.
شەیتان کە لەوێ هەڵستاوە
محلەقێکی لە خۆی داوە
هەتا مەدینەی موبارەک ڕانەوەستاوە
خۆی کردە سۆفێکی ئیفتادە، دە شاری مەدینەی گەڕاوە
چەن مودەتێکی کرد تەواوە
ڕۆژێکی کە لە خەوێ هەڵستاوە
تەماشا دەکا عەزرەتی عەلی سوار بووە ڕاوەستاوە
پرسی: ئەوە سەفەری کوێی لەبەرە بۆ کوێ دەچییە؟
ئەسحابێک جوابی داوە بەبێ قەیدییە
گوتی: نازانم سەفەری کوێی لەبەرە ئەما عەزرەتی فاتیمە لە ماڵ نییە
یەکی دی گوتی: ئەوا لە دوای وی بووە بەئێڵچییە
یەکی دیش گوتی: دەچێتە خەزایە بەیەکجارەکییە
یەکی دی گوتی: وەڵڵاهـ! نە شەڕە نە دەعوایە
عەزرەتی فاتیمەی لە ماڵی خولایە.
ئەوی دی گوتی: شەوێ دی چووە خزمەت حەزرەتی ڕەسوڵڵایە.
وەدووی فاتیمەی دەکەوێ دەچێتە کابەتوڵلایە.
ئەگەر شەیتان ئەو قسەی بیست تەواوە
محەلەقێکی لە خۆی داوە
هەموو دنیایە بە سەیاحی گەڕاوە
حەزرەتی عەلی ڕکێفی لە دوڵدوڵی داوە
زۆری بەپەلە ئاژواوە
لە هیچ کوێی وچان نەداوە
هەتا چوو لە مەکەی موعەزەمە بوو پیاوە
شەیتان حازرە، ڕاوەستاوە

حەزرەتی عەلی نازداری
دوو رکاعەتی نوێژ کرد لە بارەگای جەباری
زۆر پاڕاوە بەهەژاری:
یا خالەق! بۆخۆت موختاری
لە هەموو جێیەکی دیاری؟
دنیا و قیامەت ڕۆت نا بەیەکجاری
جا لەوێ ڕۆنیشت خەوی بەسەردا باری
شەیتان خۆی لێ حازر کرد بەیەکجاری
بەیەکجاری خۆی حازر کرد
سوورەتی کچێکی جوانی دەگرت
بەیەکجاری خۆی مەعبووب کرد
خۆی دەباڵ عەزرەتی عەلی ڕاکرد
دەمی بەدەمیەوە نا هۆشی برد
هیندە جوان بوو، ئەوی کەیفی گرت
دە خەوێدا گانی پێ کرد
ئەگەر لە کاری خۆی بوو تەواوە
عەزرەتی عەلی لە خەوی هەڵستاوە
گەلێک، گەلێک بۆخۆی گریاوە
گوتی: هەڵبەت خولام لێ ڕەنجاوە
هیچ حورمەتی من نەماوە
بۆیە شەیتان قەوەتی بەمن شکاوە.
وای گوت عەزرەتی عەلییە
گوتی: ئینجا بزانم لێم ڕەنجیدە نەبووە ڕەببییە
بزانم قەوەتی جارانم هەیە یان نییە
حەزرەتی عەلی گریا و گوتی:
لە خۆم ناچارێ
گەییە دیواری حەسارێ

که شانی وه دیواری داوه
گوتی: بزانم جورحەتەکەم ماوه.
بەدڵ لە خولای دەپاڕاوه
سەڵەواتی لە پێغەمبەری داوه.
که هێزی وه دیواری بەیتێ داوه
پێی چەقاند و شانی داوه
دیواری بەیتێ وەکو جۆلانەی سووڕاوه
گوتی: یا ڕەببی خولایە! شوکری توو ناکەم تەواوه
دەگەڵ شەیتانم لێ قەوماوه
جا چ بکەم بۆ چوڕێک ئاوه؟
لەشم نوێژی پێ نەماوه.
کاتبێک هاتووه لەولاوه
سەلاوی لێ کرد تەواوه:
بەخێرێی، سەر ئەو دوو چاوه
دەستی حەزرەتی کێشاوه
بردی کانیی نیشان داوه
که شێر لەوێ ڕاوەستاوه
شەیتانیش هاتە ئەو ناوه
پەردە بۆ شێری گیراوه
که خۆی دە کانیە هەڵکێشاوه
شەیتان سەدەقی لێ داوه
سەدەقی لێ دا بێ قەیدییه
شەیتان بەسەر کانیە هەڵمیستییه
خۆی قوم کرد عەزرەتی عەلییه
ئاخر شەیتان نەبەدییه
دڵۆپێک لە میزی وییه
پەڕیە سەر سەری شێرییه

دەگەڵ ئاوێ تێکەڵ ببیە
چوو گرتی هەرتک چاوییە
چاوی گرتن ئەو فەقیرە
هەرتک چاوەکەی داگیرە
بەحاڵ جلی دەبەرکراوە
لە ڕاستەوخۆی، ڕۆنیشت زۆر گریاوە
زەفەری بۆ هەموو جێیان براوە
خەبەر بە فاتیمەی دراوە
دەڵێن: عەزرەتی عەلی لێی قەوماوە
هەرتک دەستی لەسەر چاوی ڕۆناوە
دوڵدوڵی لەکن نەماوە.
کە عەزرەتی فاتیمەی وای بیستییە
یەکجار خۆش هات بەڕەوانییە
دەڵێ: ئامۆزا! ئەوە چت لێ قەومییە؟
هەر ئەتووی شێری ڕەببییە
خۆ زەلیلی بۆ توو نییە
دەڵێ: سەفەری توو بێ فیکری بردم
داخ و دەردی توو سواری کردم
دەتگوت لە سوێیانت مردم
لەکنم شەیتان وای لێ کردم
دەمگوت: هیچ کەس پێم نابا چارێ
شەیتانی بینم بەردی لێ بارێ
لێی ئەستاندووم ڕێی ئیختیارێ
ئێستا چاوم لێ ناکا کارێ
حەزرەتی فاتیمەی فەرمووی چاوشەهێنم!
خوداوەند ببێ بەدەزبێنم
جا دەرمانی لە کێ بستێنم

بنێرم ئەرەستوو و لوقمانی بێنم
ئەگەر شەیتان وای دەزانی
خۆی خلقەت کرد بەموسڵمانی
چەندە پیرێژنێکی لەتیف و جوانی
نوور هەیە لە نێوچاوانی
خۆی کردە دایەی ئەرسوو و لوقمانی
گوتی: هاتوومە کن شێری یەزدانی
لەکن من هەیە دەرمانی
کە وایان زانی ئەسحابانە
ماشەڵڵا چەند پیرێژنێکی جوانە
-بەنەحلەت بێ ئەو شەیتانە-
دەرمانی کرد دە چاوانە
بێ هۆشی کرد بەستەزمانە
گوتی: بێنن بۆی بکەن جۆلانە
بلا قەناعەتێ بگرێ ئەو بەستەزمانە
دەبێ ڕای ژێنن، هەتا حەوت شەو و حەوت ڕۆژانە
ئەگەر چ دەرمانی دیکەی تێ کەن زەلیل دەبێ لە چاوانە
ئەمنیش ڕووڕەش دەبم لە بارەگای بینای چاوانە.
بۆی دانا قەرار و پەیمانە:
ئەمن ئەوا دەڕۆم لێرەکانە
عەزرەتی فاتیمە گیانە
نیگاهداشتییێ بکە لەو زەمانە
نابێ یەکی دی بێتە ئێرانە
دە چاوی وی بکا دەرمانە
ئەگەر شەیتان وا دەزانێ
دەستی کرد بەلینگدانێ
کەس نایبینێ پێ بزانێ

کێ بوو له شەیتانی نەحلەتییە
هەر دەڕوا، پایەی بۆ نییە
هیچ کەس نایبینێ و غەیبییە
لەوێی ڕۆنان کێشکچییە
چووە کن دوڵدوڵی بەدزییە
نسحەتی وی زۆر کردییە
دوڵدوڵ لێی قبووڵ نەکردییە
تەماحی بوو بیگرێ بە گازییە
خۆی ئاویتە سەر سەرییە
شەیتان دەڵێ: «ئەگەر دەمکوژی حەقت نییە
کوشتنی من بە چەنگ توو نییە.
چووە بۆ کن زولفەقارییە
ئەو بێ زمانە ئاگای لێ نییە
گوتی: زولفەقاری لێ بدزم بەیەکجارەکییە
بیبەم بۆ شای جوڵندییە،
لەکن خولای وای پێ خوش نییە
ئەگەر ئەو کارەی کرد بوو تەواوە
محەلەقی لە خۆی داوە
چووە پێش جوڵندی ڕاوەستاوە
گوتی: مزگێنیم بۆ توو هێناوە
ئەسحابە کاریان تەواوە
حەزرەتی عەلی چاوی داگیراوە
جا لەورۆکە بەولاوە
قەراری حەوتووێکم ڕۆناوە
دەرمانی چاوی تەواوە
ئەو شەیتانی نەحلەتییە
بۆ شای هێنا مزگێنییە:

هەر ئەتوو پادشای عەسرییە
شێری خولای لە ماڵ نییە
دەڵێ: بەڵات لێ کەوێ، شەیتانی نەحلەتییە
بۆزەسوارێک لەوێ وەدەردەکەوییە؛
لەبەر ئەو بۆزەسوارەی کەس ڕێی دە مەدینەدا نییە
جوڵندی دەڵێ: بەڵات لێ کەوێ، شەیتانی نەحلەتییە!
مەدینەی نەبیم نوورانییە
لەبەر ئەو سوارەی کەس ڕێی نییە.
شەیتان عەرزی کرد: پادشای جوڵندییە!
ئەو بۆزەسوارە یەقینییە،
ئەوە پێی دەڵێن شێری ڕەببییە
ئەوە خۆشەویستی نەبییە
بەو بوت و سەنەمەی ئەتوو دەیپەرستییە
بەقایەم پێ بکە بەسەحییە
لەبەر توو بووم بەئێلچییە
لە مەکەی موعەزەمەم گرتییە
چاویەشم داوە بەوییە
دەرمانم بۆ دروس کردییە
سەبەب بە شای جوڵندییە
هەڵبەت قەرارت تا سەر نییە
ئەمنت نارد بەدڵخوازییە
دەرمانم کرد دە چاوییە
ئێستا ئەتوو بەقات نییە
لەکنم مەیلت پەشیمانییە.
پادشای جوڵندی وای گوتییە:
شەیتان ئی من و توو برایەتییە
هیچ ماڵم لە توو تەخسیر نییە

قسەیان خۆش بوو دەگەڵ شەیتانی
شا وەری گرت ئیمتینانی
ناردیە سەر بووسی سوڵتانی
سەدهەزاری لەشکر هانی
هەزاری بوو کەمبەرزێڕین
هەزاری بوو کورسی نشین
پاک لە سەری عەلی قین
هەزاری ببوو هەر میرزا
پاکی هات پێشوازی پادشا
شای جوڵندی زۆر بەناوە
لەنێو خەڵقی ڕاوەستاوە،
تەگبیر لە عەلی ڕۆنراوە:
مەدینەی دەکەم بڵاوە.
سەردارێک هاتبوو لەولاوە
بەیداغی لە سەر ڕاوەستاوە
ئیکلامی پادشای کێشاوە
گوتی: قوربان هەڵبەتە عەلی نەماوە
دنیا ئی توو یەکبەر کراوە.
یەکی دی هات لە نەبەدییە
گورزێکی لەسەر شانییە
هاتە کن شای جوڵندییە
گوتی: قوربان! ئەو قۆشەنە چییە؟
گوتی: ئەوهە بۆ سەر عەلییە
گوتی: بەسەدەقەت بم ئەو تاقە سوارە چییە؟
یەکی دی هات بەدڵ و جانە
ئەوی سەرکردەی تۆپانە
هاتە کن شای نەوجوانە

گوتی: قوربان! مەدینەی دەکەم وێرانە.
پادشا بەوەی پێ کەنی: گیانە!
بەو بوت و سەنەمەی پێم هەیە متمانە
ئەگەر شەیتان بکا درۆیانە
یەک نایەتەوە ئێرانە
عەلی هێن زاڵم و زۆرزانە
بە شەیتانش ناکەم متمانە
چونکە نیەتی جێ و مەکانە
کێ بوو لە پادشای تەواوە
لە هەموو عێلاتی گێڕاوە
کە لەشکری بوو تەواوە
جوڵندی پێی دە ڕکێفی ناوە
حەوت شەو و ڕۆژانی ئاژواوە
ڕۆژێکی بۆ ئێوارێ دەورەی مەدینە دە حەسار ناوە
بیلالی حەبەشی بدا لە بانگی ئێوارێ
تەماشا دەکا چوار تەرەفی مەدینەی ماوە دە حەسارێ
کێ بوو لە بیلالی عەبەشییە
نەیدا لە بانگی موحەمەدییە
دەچوو ئیکلامی نەبییە
عەرزی کرد: یا ڕەسووڵلا سەری منت بێ بەقوربانی سەرییە!
بانگم نەدا چارەم چییە؟
هیچ بڕ تەخسیر لە من نییە
لەشکرێکی زۆرم دییە
بێ سامانە و چارەم نییە
بانگیش بانگی موحەمەدییە
جا نازانم فەرمانت چییە؟
وەهای فەرموو نەبییە

ئەی بیلالی عەبەشییە
بۆ خاتری من ببە ئێلچییە
بچۆ بزانە ئەو لەشکرە چییە؟
کێ بوو لە بیلالی عەبەشییە
بە فەرمانی خۆشەویستی ڕەببییە
ڕۆی و نەیکرد تەخسیرییە
بزانێن قسەی یەکجارەکییە
لە پێشەوە گەییە ئالآچییە
بیلال گوتی: ئالآچییە!
ئەتوو و دینەی دەیپەرستییە
سەرکردەی ئەو لەشکرە کێیە، لەچی شەقییە؟
ئالآچی گوتی: بیلالی عەبەشییە!
بەهەقی ئەو خولآیەی لە ژووری سەرییە
قسێکم پێ بلّێ بەسەحییە
بیلال گوتی: بەسەری خۆشەویستی ڕەببییە
هەرچی بلّێی عیجبی نییە
جوابت دەدەمەوە بەدلّییە
ئالآچی گوتی: بیلال شەرت و شرووتی دینو چییە؟
بیلال گوتی: لە گەورەی خولآی، لە خۆشەویستی ڕەسوولّلایێ ماشەڵلا.
ئالآچیی بلّێ: وأشهد ان لا اله الا الله وأشهد ان محمداً رسول الله.
ماشەڵلا لە بیلالی نەوجوانە
بە ئالآچیی کافرانی هێنا شاد و ئیمانە
ئەویشی کرد موسلّمانە
بیلال گوتی: ئالآچییە!
ئەدی سەرکردەی ئەو لەشکرەی کێیە لە چی شەقییە؟
گوتی: بیلالی عەبەشییە!
سەرکردەی ئەو لەشکرەی کافرێکە لەوانی جولّندییە

هاتۆته سەر مەدینەی دەڵێ خراپی دەکەم بەیەکجارەکییە.
ئەگەر بیلال وای بیستییە
هەموو مووی قالبی بوو بە دەرزییە
لە هەموو بەرگان تێ پەڕییە
چۆوە خزمەت ڕەسووڵلای بەیەکجارەکییە
دەڵێ: یا ڕەسووڵلا! سەری منت بێ بەقوربانی سەرییە
هێناومەتەوە قسەی سەحییە
سەرکردەی ئەو لەشکری کافرێکی جوڵندییە
هاتۆتە سەر مەدینەی دەڵێ: خراپی دەکەم بەیەکجارەکییە
بەجارێکمان لێ پەیدابوو ناڕاحەتییە
ئیمامی عومبەر چۆتە گەنم کڕینێ، حەزرەتی عەلی چۆتە بەیتولڵلایە؛ لە ماڵ نییە.
ڕەسووڵلای فەرمووی: «بیلال مەترسە، هومێدی مە ڕەببییە».
پێغەمبەری خولای دەست هەڵدێنی:
خولایە! ئەگەر ناتەوێ ئۆمەتێم لێ بەقڕبێنی
چەند مەلەکانم لەژێر زەمینێ بۆ دێنی
چەندانم لەسەر زەمینێ بۆ دێنی
چەندیش هاتن لە ژێر زەمینێ، هەموو هاتنە یارمەتی موحەمەدی مەدینێ
دەستیان کرد بە خەندەقێ خەندەق دڕینێ.
ڕەسووڵی خولای ڕاوەستاوە
تا خەندەگ بوو تەواوە
تەواون کرد بەدڵ و جانە
چل گەز قووڵە چلیش پانە
کە خەندەگ بوو تەواوە
پڕ لە ئاو ڕاوەستاوە
قامیش لەوێ هەڵستاوە
کە جوڵندی لە خەوێ هەڵستاوە
لەشکری پاک خڕ کراوە

ساحب مەنسەب هات لەولاوە
دەڵێ: سیحری عەلی زۆر تەواوە
ئەو خەندەقە چییە بنیاد نراوە؟
دوێنێ ئەمن ئەوهەم نەکەوت بەچاوە
کەنگێ لە عەلیان گێڕاوە؟
شەیتان گوتی: لێرە نەماوە،
ئەوە لە مەکەی دێشێ چاوە.
جوڵندی دەڵێ: سیحری عەلییە ڕۆنراوە
تەگبیرم بۆ بکەن بە هەمانە
بلا لێی دروس بکەین کڵ و پردانە
هەموو ڕۆژێ نایەمە ئێرانە
دەبێ مەدینەی بکەم وێرانە
وێرانی بکەم یەکجارییە
بکوژم تاقە سوارییە
دنیا بۆ من یەکبەر ببیە
قەت نەمێنێ موحەمەدییە
وایان گوت وەزیری وییە:
قسەی شەیتانی بەعی نییە
بە بوت و سەنەمێ سوێند خواردییە.
گوتی: عەلی لە ماڵ نییە
نابێ لەو کارەی خۆش ببیە
چونکە ئەو درۆی کردییە
ئەو شەیتانی نەحلەتییە.
ئیمامی عومبەر لە ماڵ نییە
شەیتان هێنای مزگێنییە:
مەدینە چۆڵ و خۆڕاییە.
شا گوتی: ئەدی ئەو خەندەقە چییە؟

گوتی: شا بەسەری تو ئاگام لێ نییە
ئەو ماینێکی ئیمامی عومبەرییە
لە ماڵی خۆی دەرپەڕییە
بەتەڵەبە و چارەی نییە
ماینی ئیمامی عومبەر لەوبەری بەدحاڵە
ئەسپی جوڵندی ڕەشە، زەنگییە، گەردن بەخاڵە
لێی سواربوو جوڵندییە
ئەگەر لەوبەری بەهەر چوار پێیان فڕییە
چل گەز خەندەقی قووڵ و خەندەقی پان وەبەری خۆی بڕییە
جوڵندی دە مەدینەی دەگەڕا کۆڵان بەکۆڵانە
هاوارە لە من ئەسحابان لەبەر ئەو کافرەی دەرکیان لە خۆیان گاڵەدانە
دوازدە ئەسحابە بوون، لەو مەکانە
لەجێی ئیمامی عومبەر و حەزرەتی عەلی نەوجوانە
شەڕیان دەگەڵ جوڵندی دەکرد، تابیان نەهێنا ئەو بەستەزمانە
تفاقی دوازدە ئەسحابانە، هەر دوازدەی لێ کوشتن
دەست و باسکی بەخوێنێ داڕشتن
بەخەندەقی چل گەز قووڵ و بەریندا ڕۆیشتن
ئەگەر ئەسحابە وایان زانییە
هەمووی شین و واوەیلا و گرییە
پاک ئیجماعی کرد، هاتە کن خۆشەویستی ڕەببییە
دەڵێن: یا ڕەسووڵلایە ببین بەقوربانی سەرییە!
ئیمامی عومبەر و عەزرەتی عەلی لە ماڵ نییە
ئەو کافرە هەمان قڕ دەکا چارەمان چییە؟
ڕەسووڵی خولای فەرمووی: «مەترسێن هومێدمان ڕەببییە.
دەستێکی دی گوتی: وەڵلاهی ئەوجار مەدینە بەجارێکی وێران دەبییە
ئەتوو بۆچی لە دووی عەزرەتی عەلی نانێری ئێلچییە؟
ڕەسووڵی خولای دەنگ هەڵدەیەنی

دەڵێ: کەسێک جوابێکم بۆ وە شێر عەلی ڕابگەیەنی
قەسرێکی بەهەشتێ باقی لە من بستێنی.
دایکە پیرێک لەوێ بڵند دەبییە
دەڵێ: ڕەسووڵی خولای، بتبم بەقوربانی سەرییە!
ئەگەر پێناوداری منی بەقەسرێکی بەهەشتێ باقییە
ئەمن ئەوڕۆ جوابت بۆ دەگەیەنمە شێری ڕەبییە.
دەڵێ: دایکەپیرێ سەرسپییە!
وەناکەم بتبێ گلەییە
دەتدەمێ قەسری یەقینییە
دایکە پیرە وای گوتییە:
ڕێی نۆ شەو و نۆ ڕۆژان بۆت دەبم بەئێڵچییە
ڕێی مەکە و مەدینان هێندە کەم نییە
حەزێ دەکەم قسەی خۆم ببیەم بەسەحییە،
دا سبحەی لە تۆم نەبێ گلەییە
شکایەتت لێ نەکەم لە بارەگای ڕەبییە
بزانم لە بەهەشتێ، قەسری من سوورە یا سپییە؟
وەهای فەرمووبوو سەردارە:
ڕێی نۆ شەو و نۆ ڕۆژان دەبییە زەحمەتکێش و خزمەتگوزارە
لە بەهەشتێ باقی، لە قەسری سوور و سپی دڵی خۆت بکە موختارە.
کێ بوو لە دایکی پیری سەرسپییە،
ئەگەر ئەو قسەی بیست لە خۆشەویستی ڕەبییە
دەستنوێژی خۆی هەڵگرتییە
بەرماڵی خۆی ڕاخست دوو ڕکاعەتی سونەت و دووانی نوێژ کردییە
لە دایکە پیرەی دوعاکردن بوو
لە مەلایکەتان وەرگرتن بوو
لە ئێخی جبرایل بردن بوو
لە ڕەبی عالەمێ قبووڵکردن بوو

کێ بوو لە دایکە پیرەی گوڵباوە
لە خولای خۆی زۆر پاڕاوە:
لە مەدینەی خەراپ قەوماوە
شێری خولای لێرە نەماوە
کاک عومبەر ڕۆیی بەولاوە
ڕەبی سەفەرم ببێ تەواوە
جوڵندی هاتووە لەولاوە
پاڵەوانێکی تەواوە
ئەو شارەی دە مەحسەرە ناوە
دوازدە ئەسحابە کوژراوە
کەسی لە پێش ڕانەوەستاوە
دەڵێ مەدینەی دەکەم بڵاوە
دایکە پیرە ڕاوەستاوە
قنووتی دەخوێند تەواوە
شەقژنی لە باڵی خۆی داوە
چووە ئاسمانێ ڕاوەستاوە
ئیکلامی عەزرەتی عیسای کێشاوە
لە پێش دەستی ڕاوەستاوە
ئەستۆ کەچە، ڕاوەستاوە
حەزرەتی عیسا بۆی پاڕاوە
عەرزی وی ببوو تەواوە
دەڵێ ئەلحەملای کاری من نەبوو ساوە
لەوێ ئیجازەی وەرگیراوە
دایکە پیرە، مەرەخەس بوو گەڕاوە
نۆ شەو و نۆ ڕۆژ تەواوە
سەعاتێکی قەرار دانراوە
ڕەزای دوو کەسی بەڵەک چاوە

خۆشەویستی خولان بەناوە
لە عەزرەتی فاتیمەی کرد سەلاوە
عەزرەتی فاتیمە دەڵێ: «عەلیکوم ئەسلام و ڕەحمەتوڵڵاهی دایکە پیرە سەر هەرتک چاوی من هاتی
وەرە کن من بخۆ پاروێک زاد و زەوادی
دایکە پیرە دەڵێ: عەزرەتی فاتیمەی، حەقە و بەڕێی دوور هاتمە، تێرم نەوەک برسییە
ئەتوو نازانی چ دەعوایەک لە ماڵی بابان قەومییە؟
هاتوویە سەر مەدینەی کافرێکی جوڵندییە
کوشتی دوازدە ئەسحابەی دە نەبییە
دەڵێ مەدینەی وێران دەکەم بەیەکجارەکییە
ڕەسووڵی خولای ئەمنی نارد و بە قاسیدییە
حەزرەتی فاتیمەی دەڵێ: عەلییە، وای عەلییە!
قاسیدی ڕەسووڵی خولای هاتۆتە ئێرە بەیەکجارەکییە
هەتا دەعوایەک لە ماڵی بابی من دەقەومییە
ئەتوو چاوی خۆت لەسەر ئەمن دەبەستییە
دەڵێ: فاتیمەخانێ! لە خولای خۆت ببێ شەرمە!
ئەورۆ ئاوری چاوانم ساتی لە گەرمە.
فاتیمە دەڵێ: عەلییەی قەیتانە! ئەگەر پێت نەماوە هونەری دە مێردانە
دوڵدوڵی بدە بە من دەگەڵ چەکانە
یان دەستێنم تۆڵەی ئەو ئەسحابانە
یان ئەمنیش دەچم بە دەردی وانە.
حەزرەتی عەلی دەڵێ: دایکە پیرە چاوبازە!
چۆ دوعایەکم لە خزمەت خودای بۆ بخوازە
کێ بوو لە دایکی پیرێ سەرسپییە
چوو دەزنوێژی خۆی هەڵگرتییە
بەرماڵی خۆی ڕاخستییە

دوو ڕەکاعەتی سونەت کرد، دوو ڕەکاعەتی نوێژی دییە
لە دایکی پیرەی دوعاکردن بوو
لە مەلایکەتان وەرگرتن بوو
لە ئێخی جبرایل بردن بوون
لە ڕەبی عالەمێ قبووڵکردن بوو
دایکە پیرە دەڵێ: ڕەبی پادشایەکی موختاری
هەم قادر و ساحب ئیختیاری
موتلەقا بۆخۆت جەباری
هاتە ئاسمانێ هەورێکی ڕەشی تاری
کل و تۆتیای لێ دەباری
لە بۆ چاوی شەنگەسواری
هاتە ئاسمانێ هەورێکی ڕەشە
کل و تۆتیای لێ باری خۆش خۆشە
چاوی ئەو شەنگەسوارەی پێ بوو گوڵی گەشە
لەبەر فەرمانی جەباری
هاتە بەر ئاسمانێ هەورێکی تاری
کل و تۆتیای لێ دەباری
لە بۆ چاوی شۆڕە سواری
کێ بوو لە دایکە پیرە سەرسپییە
بەدەستی مومبارەکی کلچێوکی مەرجانی گرتییە
کێشای دە چاوی شێر عەلییە
سوێندی لێ بخۆ بڵێ شتاقە بڕ ئەلەم لە چاوی وی نییە
ئەوا چاوی هەڵات، غەنیمی جوڵندییە
کافران قڕ دەکا، بەیەکجارێکییە
ئیمام بانگ دێڵێ: قەنبەرە!
دوڵدوڵم بۆ بێنە دەرە
لێی بکە زینی موحتەبەرە

سەفەری ماڵە مامم کەوتە بەرە.
کە دوڵدوڵیان هێنادەرە
لێیان کرد زینی موحتەبەرە
ئیمام بۆخۆی کێشای تەنگەوبەرە
پێی نا ڕکێف کەوتە سەرە
کێ بوو لە شێری گوڵباوە
چەندی ئەسحابە و ئەولیا لە دەورەی ڕاوەستاوە
ئاوڕی وە خەڵقی دەداوە
عەزرەتی فاتیمەی وەستاوە
هەرتک چاوی پڕ لە ئاوە
دێتە خوار وەکو سێلاوە
دەڵێ: مەدینەی بابم نەماوە
کوێرم ببن هەرتک چاوە
شێری خولای بۆ ڕاوەستاوە
لەکنم لە جوڵندی ترساوە
بۆیەکی ناڕوا بەولاوە؟

عەزرەتی عەلی فەرمووی: «ئەوڕۆ بیانووی لێ دەگرم. دەشقەمی گەردنم ئازا بکا. ئەگەر ئەوڕۆ گەردنم ئازا نەکا، ئیدی ناکرێ هەتا قەبری.» بانگی کرد:

فاتیمەی چاوبەنگییە!
ئەو سەفەرەم یەکجارییە
نامبینیەوە جارێکی دییە
عەزرەتی فاتیمە دەگری
دەڵێ: شێری خولای یەکجار نادری!
مەدینەی بابم، شولووغە بۆیە هۆک و بیانووانم پێ دەگری
چ بکەم ئەوڕۆ حاڵم وایە
مەدینەی بابم دە شولووغی دایە
هەڕۆ بڕۆ بەشی بەهەشتی خۆم سەرتاپاخوار دایە

عەزرەتی عەلی فەرمووی: فاتیمەی ساحب خاترە!
لەبزت لە ئاوی حەیاتێ خۆشترە
بەهەشتی توو چ لێ بکەم ئی خۆم لە ئی توو پترە
فاتیمەی چاوبەنگییە!
قسێکت پێ بڵێم بەسەحییە
ئەوشەو نا شەوی دییە
عەزرەتی جوبرائیلی هات بەقاسیدییە
گوتی: هاتووم بەرەزایە رەببییە
ئەو سەفەرەم یەکجارییە
دەمکوژن و چارەم نییە
ئی من و توو دەبێتە دیدار ئاخرەتییە
کوێر بىن چاوی عەلییە
داخولای کێ بەتەمات بێ، لەپاش ئەمن دەگەڵت رۆنیشێ بە حەلاڵییە!
ئەجەلم هاتووە بە دەستی جوڵندییە
قەت پاڵەوانی وا زەبر بەمست نییە.
عەزرەتی فاتیمە گوتی: بەحەقی ئەو خولایە!
بۆیە بیانووانم لێ دەگری، چونکە مەدینەی بابم دە مەحسرەدایە؟
هەرۆ، برۆ گەردنت خۆش و ئازا بێ فیسەبیلیلا بۆ خاتری حەزرەتی رەسووڵڵایە!
کێ بوو لەو شێری گوڵباوە
دەماخی ببوو تەواوە
ئاوری وە پشتی خۆی داوە
چەند ئەولیا راوەستاوە
پاکی بۆی لە خولای پاراوە
لەبەر ئەو فاتیمەی گوڵباوە
چاوی دەتگوت ئەستێرەیە و شەبەقی کشاوە
دوڵدوڵ ناڵێکی لێ داوە

عەزرەتی عەلی نەحرەتەی کێشاوە
لە ڕەبی عالەمێ پاڕاوە
سەڵەواتی لە پێغەمبەری داوە
لە دایکە پیرەی تەواوە
ئەوێ ڕۆژێ هات و گەڕاوە
شێر گوتی: دەوڵەت زیاد و ماڵئاوا!
دوڵدوڵ تەیرێک بوو، لە هەموو تەیران زێدەییە
ئەوێ ڕۆژێ چەن دەیکرد وە دایکە پیرەی ڕانەگەییە
دایکە پیرە وای گوتییە:

«ئەگەر بۆ نوێژی نیوەڕۆیەی نەگەمەوە مەدینەی موبارەک، نوێژی بەجەماعەتم دەچییە».

پیرێژن گوتی: «عەلی تەنگەی دوڵدوڵی توند کێشاوە، لە حیرسا؛ دوڵدوڵ ناتوانێ بڕوا؛ بەقسەی قەرزی دەگەڵ بکەم هەتا برێک خاو دەبێتەوە، تەنگەی دوڵدوڵی چا دەکا، دوڵدوڵ خۆش دەڕوا زوو دەگەینەوە مەدینەی».

ئیمام تەنگە و بەرەی سازکردییە
دوور و نیزیک وە دایکە پیرەی را دەنۆڕییە.
پیرێژن بانگ دەکا:
ڕێی مەکە و مەدینە ڕێی نۆ شەو و نۆ ڕۆژان بەناوە.
ئەوێ ڕۆژێ چوو دەمودەست گەڕانەوە بە دواوە
بۆ هەندەهەندی نیوەڕۆیە، لە ڕەسووڵی خولایان دەکرد سەلام و سەڵاوە
ڕەسووڵی خولای فەرمووی: عەلییە، وای عەلییە!
لەکن ئەمن بخۆ پارووێک زاد و زەوادییە
نەک لە شەڕی ئەو کافرەی هیلاک ببییە
دەڵێ: مامە، هەرێ مامە!
وەسەر پشتی زمانم ناچێ هیچ بۆ تەماعە
تا تۆڵەی ئەو دوازدە ئەسحابە نەستێنم تەمامە
ڕەسووڵی خولای فەرمووی: عەلی، کاکە! وەرێ کاکە

لەکن ئەمن بخۆ پارویێک زاد و زەوادی پاکە
نەک لە شەڕی ئەو کافرەی ببی هیلاکە
دەڵێ: «مامە، سوێند بەسەری توو بە سی و چوار(*) جزووی کەلامە
وەسەر پشتی زمانم ناچێ تەعامە
هەتا تۆڵەی ئەو دوازدە ئەسحابان نەستێنم بەعامە.
عەزرەتی عەلی سوار دەبی بەکۆلاناندا چووە خوارێ
جوڵندی کە چاوی بەحەزرەتی عەلی دەکەوێ، خۆی ڕادەبزێوی
ڕەخت و ڕەشمەی دروس کراون لە زێڕی و لە زێوی
قەسد دەکا چای عەزیم بەسەر یەکدا تێک برێوی
حەزرەتی عەلی بانگ دێڵێ: «جوڵندی، جوڵندییە پەڕقۆزە!
ئەتوو ئەو شاش و پەڕەت لەسەری نەبن پیرۆزە
ئەتوو مەدینەت بۆ لە مامی من کردووە ئالۆزە؟
جوڵندی ئەو جوڵندیی پەڕبلاوە
شاڵ و شاش و پەڕت لەسەری نەبێ تەواوە،
ئەتوو بۆ مەدینەت لە مامی من تێک داوە؟
جوڵندی دەڵێ: ئەمن ڕۆڵەم، ڕۆڵەی شێری
هیچ کەسم پێ ناوێری
شێر عەلی نەبێ، ئەویش گەردنێم بۆ ڕادەدێری
ولایەتی مەدینەی بە من دەسپێری.
عەزرەتی عەلی دەڵێ: بابی حەسەنم، بابی حوسێنم
شاماری چەنگ بەخوێنم
نەمرم ئەوڕۆ ڕوحێت لە بەدەنێ دەستێنم
بابی حەسەنی ئەزم، بابی حوسێنی ئەزم
شاماری چەنگ بەبەزم،
نەمرم ئەوڕۆ ڕوحێت لە بەدەنێ دەگەزم.
جوڵندی دەڵێ: ئەی عەلی فێرە جەنگە!

(*) قورئانی پیرۆز سی جزووە، بەڵام ڕەحمان بەکر بە سی و چوار جزووی ناوهێناوە.

تور لەو شارەت خۆش دێ دەنگە
بنۆڕە دوڵدوڵی، پساونی بەرۆک و تەنگە
کە ئیمامی عەلی بەدوڵدوڵیدا نۆڕییە
جوڵندی گورزێکی دا لە تەوقی سەرییە
هەتا سینەبەندێ بەدوڵدوڵەوە بەعەرزی ڕەق و ئیشکیدا بردییە
دوڵدوڵ هاتە دەرێ لە خاک و لە خۆڵێ،
دەستی کرد بە خوڕینێ و بە سمکۆڵێ
عەزرەتی عەلی دەڵێ: زولفەقار!
بەو خولایەی کەرەمدار
بەسەری نەبی نازدار
بتدەم لەو گۆڵی مندار
لەتی نەکەی وەک خەیار
لە خۆم ناتبەستم چ جار
دەتبەمە سەر وەستاکار
بتکەن بە ناڵ و بزمار
بە چەکوچان بتکەن هەژار
لە بۆ دوڵدوڵی نازدار
دنیا دەبێ وەرگەڕێ یەکجار
کە شیرێکی دا لە تەپڵی سەری جوڵندییە
عەزرەتی جوبرائیلی پەڕی وەبەر نەدابا بەرەزای ڕەببییە
ئەوێ جارێ دنیا وەردەگەڕا بەیەکجارییە
جوڵندی دەڵێ: ئەی عەلییە!
ئەو شیری تور میسرییە
ئەو زەبرەی تور بە من چ نییە
دەڵێ: بەلات لێ کەوێ، گۆڵی مندارە
ئەتور خۆت ڕاوەشێنە، بۆخۆ و بە ئەسپت بووی بە چوارە.
بۆ خۆ و بە ئەسپی کەوتە خوارە

کێ بوو لە ئەسحابەی بەستەزمانە
سەریان دەرهێنا لە کۆڵانانە
سەڵەواتیان لە پێغەمبەری دەدا، بە عەزرەتی عەلییان دەبژارد شوکرانە
کێ بوو لە ئەسحابەی نازەنینە
لە کووچە و محەلانیان سەر دەرهێنا
سەڵەواتیان دەدا لە موحەمەدی ئەمینە
هەر دەو دەمیدا ئیمامی عومبەر گەییبە جێ، لە سەفەری دەغڵ کڕینە
کێ بوو لە ئەسحابەی جندییە
سەڵەوات لە پێغەمبەری، خەزا پیرۆزە لە عەزرەتی عەلییە
دەڵێن: یا ئیمامی عومبەر. گەنم لە کوێیە، قیمەتی بەچەندییە؟
ئیمامی عومبەر گوتی بەوانە:
بە عەزرەتی عەلی ببژێرین شوکرانە
گەنم ئەلحەملای هەرزانە
حەیفە لە عەمباری کافرانە
«بیست و چوار ڕووبە دراوان بدەن، ڕووبوێکو گەنم دەدەنێ، دەڵێی شیلانە».
مزگێنیان دەبرد بۆ ماڵ و خێزانە
کێ بوو لە ئیمامی عومبەری گردە
لەو خەندەقەی باسکی خۆی کرد بە پردە
مەخلووق پێیدا ڕادەبردە
ئێستری خاڵندی بنی وەلی زۆر بێ مەفەڕە
لەسەر دەستی ئیمامی عومبەری هەڵدەپەڕی ئەوبەر ئەوبەرە
دەڵێ: ئێستری کاک خاڵندی بۆ خاتری وەی هەر بەقیمەت بێ بتبێ سەرە
هەتا زیندووی نەتبی بەرە.
ڕەسوولی خولای فەرمووی: عەلییە وەی عەلییە!
بەسیان بکوژە، بێ ئینسافی دەگەڵ ئەو فەقیرانە چاک نییە
دەڵێ: مامە گیانە!
بەو خولایەی لایەزانە

«دەست هەڵناگرم لەو کافرانە
هەتا خوێن نەیە، نەبا سەرانە».
نەکرا بشکێ قسەی شێری جەباری
هاتە ئاسمانێ هەورێکی تاری
ڕشێنی بارانێ لێ دەبارێ
هەروا خوێن دەهات ڕای دەماڵێ سەر و جەندەکی لاری
ئیمام دەنوارێتە ڕۆژێ
دەڵێ: ڕەبی، نەدۆڕێنم نوێژێ
ڕوحم بە ئاوری جەهەننەمێ دەسۆژێ
وا جوڵندییان کردووە فەنا
ئەو لەشکرەی کافرێک نەما،
(ڕەحمان بەکر) بۆتە وەستا.

***

خەزێم

کچی دۆمی حەزی لە کوڕی دۆمی دەکرد. ڕۆژێکی داوەت بوو. هاتنە کن کوڕەکەی گوتیان: «مەقامان بڵێ داوەتێ دەکەین ئینشاڵڵا».کوڕەکەی گوتی: «لێم ڕاوەستن هەتا نیوەڕۆیە؛ نیوەڕۆیە جوابو دەدەمەوە». پیاوەکان ڕۆین. کوڕەکە لەدوو کچەکەی نارد، گوتی: «ماڵە وەستا شاڵی داوەتیانە بچم یان نەچم؟» گوتی: «بەڵێ. دەبێ بچی داوەتێ بکەی». نیوەڕۆیە هاتنەوە کنی. گوتیان: «داوەتەکەمان بۆ دەکەی یان ناکەی؟» گوتی: «بەڵێ؛ دێم». کوڕەکە هەڵستا چووە مەیدانێ، دەستی بەموقامان کرد. داوەتی گێڕا. تەماشای کرد دۆستەکەی وی نەهاتبوو. دەگریا، گوتی: «شاگرد! ئەو داوەتەی بگێڕە». وەدەرکەوت، چووە کن دۆستەکەی خۆی، گوتی: «عومرەکەم، ئەوە بەرگەردیان کردووی، بۆچی دەگری؟» گوتی: «وەڵلا کەسی ئیلاقەی نەکردووم؛ بەڵا کراسم نییە بۆیە نایەم». گوتی: «ئەوە دەچمە نێو داوەتێ بانگت دەکەم پارچە هەیە بە جوانە، هەر کراسی کەیفت دێنێ بیکڕە». گوتی: «ئەمن سێ کراسم بۆ کردووی». گوتی: «ئاخر دایکیشم چوار کراسی بۆ کردووم، حەوت کراسم هەیە، هیچیان بەکەیفی من نین» گوتی:

دەچم بانگت دەکەم». چۆوە، دەڵێ:

«ڕۆژێک لە ڕۆژان سەر لە سبحەیانێ

یارم ڕاوەستا لەپێش هەیوانێ

بە زوڵفی لوولی دەکا شەڕانێ

هەنیەی زەریفە مانگی ئاسمانێ

بە چاوی ڕەشی دەکا گریانێ

کوڵمەی فانۆسە وا لە دیوانێ

کەپۆی یاقووتە، مەگەر هەیاسی دانا مەعنای بزانێ

لێوی ئیستیفە، لەسەر دووکانێ

ددانی گەوهەر، وا لە کارخانێ
پرسیم بۆ دەگری ئەی عەمر و چاوم ئەی کیژە جوانێ!
دەڵێ: کراسم نییە بچمە دیلانێ
دەڵێم بینایی چاوم گەوهەر و دوڕم!
من باڵدار نەبووم، بەباڵان بفڕم
مەحەندەک نەبووم، بەخۆم بخوڕم
بچمە میسر و شام کراسێک بکڕم
بچمە میسر و شام
ئەگەر پێم بچێ حەوت ساڵی تەمام
ئاوی مەکانان بە من بێ حەرام
هەتا بە سەد ساڵی هەر بۆ خۆم غولام
ئەو کراسە بە من دەبێ تەمام
لە کاری خوڵای چلۆن تەعجوب مام
ڕۆژێک لە ڕۆژان چوومە باژێڕی
خواجەیەکم دی کیمخوای دەگێڕی
نیو گەزم لێ کڕی بە سێ سەد زێڕی
دوو سەتیشم دا نەکو وەی گێڕی
خوڵاکەی وەستاینە! کراسی چابێ
هەر دورووومانی لالێک تێدابێ
نازدارم زیزە، پێی قایل نابێ
دەبێ قایل بکەم، دنیا خرابێ
ئەگەر ئەو زیز بوو کاسبیم نابێ
کاسبیم نابێ دەبم سەرگەردان
خەریک و خەمناک کەوتمە خێڵان
وێڵداش و خزم لێم دەکەن فێڵان
هەی! مزگێنی بەرن کراس هاتەوە

دەبڵێن بە لەیلام بێ بیباتەوە
دەڵێ کراسم دەوێ ساف لە ماهووت بێ
دەوری دامێنی دوڕ و یاقووت بێ
لە ڕاستی مەمکی دەنکی زمڕووت بێ
کراسم دەوێ، ساف لە کیمخوا بێ
کۆبەی قەنەوز، بەری خارا بێ
لاڵ و گەوهەر گوڵاوڕێژی بێ
کەتانی هیندی پەڕاوێزی بێ
نێوی مەمکانی نەخش و نیگار بێ
وێنەی هیندوستان کاری دیار بێ
سەد وەستام دەوێ، لە پایە عەرزی
دووسەد شاگرد بێ بۆخۆی و دەرزی
کراس بدروێ لە گوڵووکی ڕەزی
لە بەژنی یارم بۆخۆی بلەرزی
سەد وەستام دەوێ لە بانی کۆیە
هەشتا لە مووسڵێ، شێست لە شنۆیە
کراس بدروون لە گوڵی لیمۆیە
دەبڵا تەنک بێ
ناسک و شلک بێ
بۆ چاو هەڵۆیە
سێ سەد وەستا بێن لێرە لە لاجانێ
شێست بێن لە مووسڵی چل لە تارانێ
کراس بدروێ گوڵووکی ڕێحانێ
دەبڵا تەنک بێ
ناسک و شلک بێ
بۆ نەشمیلانێ

سێ سەد وەستا بێ لەلای دریازێ،
شێست بێن لە مووسڵێ، چل لە شیرازێ
کراس بدروێ لە گوڵی پیوازێ
دەبلا تەنک بێ
ناسک و شلک بێ
بۆ بووکە نازێ
گەلی برادەران با گوێ بدێرن ئەو باسە
تەماشای ئەو کوڕەی، چەندە ئیخلاسە
لە دنیای ڕوون بوو بە خەواسە
لە سوێ ئەو کچەی بوو کەڕ و کاسە
نازانم هیندییە، یانە بڵباسە
بۆ خاتری خولای! ئەمن بناسە
یار دەبەر ناکا قەت ئەو کراسە
دەڵێ ئەدی چ بکەم لە ڕووی دنیایە؟
لەوەی زیاتر چم لێ پێک نایە
لە بۆم بانگ کەنە سەید و مەلایە
دەگەڵ دایکی خۆی بکەن تکایە
بلا زەحمەتی من نەچێ بەزایە
تکایان لێ کرد بەهەموو دنیایە
وەرە، کراس تەواو بوو بچۆ دەستی شایە
ئەوڕۆ هەڵپەڕە، تا ڕۆژاوایە
دڵت خەمگین نەبێ بکە سەفایە
سەید و مەلاینە! چەند بەجگەرم
ئەنگۆ وا دەزانن، زۆر قەلەندەرم
لەنگۆ وایە، زۆر منەتبەرم
خۆڵی حەوت گوندان دەکەم بە سەرم

ئەو کراسەبێ و نایەتە بەرم
لەو خەڵقە وایە من سەوداسەرم
لەنگۆ وا بێکەس و بێ برادەرم
حاشا و مادوڵڵا! وا قەلەندەرم
دێم هەڵدەپەڕم تا کەیفیش بەرم
ئەگەر وای زانی ئەو نازەنینێ
هات و دەستی گرت لە هەڵپەڕینێ
خۆی بەعەزرێدا دا تا ڕۆژاوایە
خەزێمێکی ئاڵتوونی لە کەپۆیدایە
دە کەپۆی خۆی کرد لە بۆ جوانی
هێند هەڵپەڕی لە ڕووی زەمانی
لە کەپۆی کەوتبوو بەخۆی نەزانی
بەخۆی نەزانی ببوو جانفیدا
ئاخر لەو کراسەی وا کردبوو حاشا
ئەلحەمدولیلا خەزێمیش نەما
هەتا ئێوارێ فەسلی ڕۆژاوا
داوەت بەرهەڵدا کرا، خەڵقی گەڕاوە
کە چۆوە ماڵێ شووشتنی چاوە
بسکی خورمایی دوو بە دوو کراوە
ئەگەر ئاوێنەی بۆ خۆی هێناوە
تەماشا دەکا ڕەنگی سووتاوە
لە کەپۆی خۆی نواڕی خەزێم نەماوە
چ بکەم، چ بکرێنم، ئەمنی فەقیر
مەگەر خولاوەندی عالەمین بکا دەزگیر
لێم قبووڵ نەکرد کراس لەو فەقیر
خولا وای لێ کردم بووم خولاگیر

کوڕەکە گوتی: «بلا بچم بزانم، کراسەکە درواوە یان نەدرواوە».
ڕۆژێک لە ڕۆژان فەسڵی نەوبوهار
بەڕێزەی مالاندا دەچوومە خوار
یارم ڕاوەستا زویر و زگار
فرمێسکی چاوی قەت نەیگرت قەرار
بەسەر کوڵمانیدا دەهاتە خوار.
دە دڵم بەربوو ئاورێکی بێ ئیختیار
پرسیم: بۆ دەگری حەبیبی نازدار؟
لە عەیبەتان دڵ ناگرێ قەرار.
پرسیم: «بۆ دەگری، ئەی عەمرم، چاوم
یارێ، نازدارێ، بسکێک لە خەنەی، یەک لە ژەنگارێ».
دەڵێ: «خەزێمم لێ کەوت فەسڵی ئێوارێ
مەگەر ئێڵچیان بنێرمە بێنازێ».
پرسیم: «بۆ گریای ئەی ماڵە بابم
ئەی عەمر و چاوم یار نازەنینێ
لێم بووی بە پەریزادەی چینێ
دەڵێ: خەزێمی کەپۆم کاری مێردینێ
لە کەپۆم کەوت لە هەڵپەڕینێ
مەگەر بچم بۆ ولاتی مەدینێ»
ئەگەر لاو زانی ئەو قەرە خەبەر
خۆڵی حەوت دێیان لاو دەکا بەسەر
دەڵێ: ئەگەر نەمرم، بژیم، بمێنم
دەبێ ئینشاڵلا ئەو کارەی پێک بێنم
یانە ماڵی خۆم پاک دەدۆڕێنم
یان ئەوەتا سەری خۆم دەبەتلێنم
یان دەچمە ئیسفەهان خەزێمێک دێنم

یان دەبێ لێم ببڕێ ڕێی گوزەرانێ
یان عێلی تەرک دەکەم، هەموو کەس بزانێ
لێم حەرام ببێ گەرمێن دەگەڵ کوێستانێ
قەت چەکوچی نەکوتم لەسەر سندانێ
لە خۆم حەرام دەکەم ڕێی گوزەرانێ
یان بۆ خەزێمی دەچمە ئیسپەهانێ
بە قاسیدی بە هەموو کەس بزانێ
هەر ئەوێ دەمێ گوت بە دەلاڵان
لە بۆم بگەڕێن لە هەموو ماڵان
هەر لە گەورەیان هەتا منداڵان
هەر لە منداڵان تا ئیختیاران
تازیەی ڕابگرن تا حەوت ساڵان
پاک سەرو دەبڕم ماڵ بێ بەتاڵان
ئەگەر تەزکەرەی پادشای دەخوێنی
ڕەئیسی بەبان تاعجوب دەمێنی
ئەو ساڵ ئیساغا خەرجێ نەستێنی
توخمی پیر غەیبم لێم بکە سەلاوێ
پایزێک دادێ، مەکەن هیچ ڕاوێ
هاتەهات مەکەن لە چۆمی گەرماوێ
ئادەربایجان تا وڵاتی ئێران
قافڵە دە بەند چوون هەموو ڕێ گیران
لە شاری سنەی دووکان هەڵگیران
خەزێم بزر بوو، دادێکی گیران
ئێران و تووران بەغدا و ئیسپەهان
تەورێز و تاران جزیرێ بۆتان
سەردەشت و سنە تا وڵاتی سەقز

عالەم لە تازییەی خەزێمێ بوو کز
سەردەشت و سنە بەلای شنۆوە
عالەم ڕۆنیشتووە دەست بەئەژنۆوە
ورمێ و مەراغە تاکو قەندەهار
بازاڕ و دووکان نەبێ قەت لە شار
بەبە لە سەران قەت نایەتە خوار
حوکماتی نەکا ئەو پادشای سەردار
نابێ ئەو دنیا ببێ بەرقەرار
تەڕەدود ببڕێ لە ڕێی ڕاگوزار
حوکماتێ نەکا پادشای ئامێدی
داسنی و دنیا و سما و ئێزیدی
ناچنە تەوافی قەبری شێخ ئادی
داسنی و دینا، تەمامی وڵات
قایل نیم هیچ کەس ڕمبازیێ بکات
قایل نیم هیچ کەس بکا جلیتانێ
هەر تازیەبار بن بۆ نەشمیلانێ
دەبێ خولاّ ئەو کارە بزانێ
یانە تێک دەدەم وڵاتی ئێرانێ
دەبێ ئینگلیس و عرووس بزانێ
ئەویش تازیەی ڕابگرن بۆ نەشمیلانێ
خەزێمی لێ کەوت لە گەڕی دیلانێ
سەنگە و دەلۆ خێڵی پاڵانی
لەک و زەنگەنە، خزمی بووبانی
وڵایەتی شوان، لاس و ڕۆژبانی
لەوێش بەتازیەی خەزێمیان زانی
لەوێش ڕۆنیشتن بەدڵگرانی

دەڵێم: «خەبەرێک هات لە وڵاتی ئێرانێ
دەبێ گەرمێنیش پاک پێ بزانی
خەزێم بزر بوو، هیچ کەس نەیزانی
خەزێم بزر بوو، لە گەڕی لاوان
ئەوجار ئیساغای نارد بۆ دەراوان
لاوی دە خمیدا دەسرە و کولاوان
خەزێم بزر بوو تازیە لە لاوان
گریان زۆر بووە بۆ بەڵەک چاوان
خەلق خەمگین بوو بێ سووچ و تاوان
پاک تازیەبار بوو خەڵقی ئێرانێ
خەبەرێ بەرن پادشا بزانێ
ڕوحمێکی بکا بۆ ڕێ گوزەرانێ
بنێرێ زێڕینگەر بێ لە ئیسپەهانێ
خەزێمێکی دروس بکا، بۆ نەشمیلانێ
بلا سوڵتانی ئەستەمبووڵێ بەوهەی نەزانێ
دەنا دە مەخلووقی دەخەن قڕانێ
شادی هەڵدەگیرێ لە مەملەکەتی ئێرانێ
زێیە بادینان چ گەورە و پان بوو
قومێکی ئاوێی تێدا نەمابوو
ماسیی بەستەزمان هەمووی خنکابوو
لە دەریام کردووە وا پرسیارێ
دەگەڵ دەریام دوو قسەی گوفتارێ
دەڵێم: «بۆ ئیشک بووی بەتەڕی بەهارێ؟»
دەڵێ: «تازیەیە بۆ خەزێمی یارێ»
جوابێکی بەرم بۆ ئێرەوانێ
قاقەز بنووسم، دەگەڵ فەرمانێ:

«خەزێمی ئاڵتوون ئی کیژە جوانێ
لە کەپۆی کەوتووە لە گەڕی دیلانێ»
دە چیای سەفینێم بگەڕێ خەبەر
هەر گوڵێک لە عەرزی سەر بێنێتەدەر
بەقوڵینگی فەرهاد پۆڵای بەجەوهەر
لە ڕەگوڕیشەی بۆ دەکێشمەدەر
لۆلۆ شەقاوی لە دەم ڕووباران
خەیبەتیان دەکەم، سەد هەزار جاران
چەقالە و گێوژ وا بەکەوتەوە
بریان، لێک وەران، بەهەڵاتەوە
شینێکیان گێڕا، خۆش نەبێتەوە
تەتەرێک لەلای مووسڵێ هاتەوە:
«مزگێنیم لە تو، ئەی هەرێ لاوە!
خەزێم بزر بوو ئەوە بینراوە (بیندراوە!)
خەزێم بزر بوو سونگەی زەمانی
مزگێنیم هێنا بۆ ئەولاخانی».
خەبەریان دابوو بە مەخلووقی ئێرانی
بلا چەپەر بڕوا، مەخلووق بزانی
تازیە هەڵگیرا لەنێو موسوڵمانی
هەزار ڕەحمەت بێ لە بابی (ڕەحمانی)
خەزێمی فێرکرد بە (ساحیبی ئەڵمانی)

***

کاکە میر و کاکە شێخ

کاکە میر و کاکە شێخ ئاغای مەرگەیان بوون. مەیتەریان بۆ وڵاغی خۆیان قەت نەدەگرت. دەبوو ژنی ڕەعیەتان بێ تەویلەی بماڵێ، ئەسپان ئاو بدا، کا و جۆیان بداتێ. ئەگەر خەلاس دەبوو بچێتەوە، دەیانگرت دەرکەیان لێ دەگرت دەیانگا و دەیاننناردەوە. ژن و کچیان هیچ نەیەشت.

هەیدەر گۆران پیاوێکی ڕەشید بوو خەڵقی دێیەکەی پاکی وەخڕ کردەوە؛ پاکی قورعانی خوارد گوتیان: «دەبێ قسەمان یەک بێ سبحەینێ دەبێ بانگئێشتنیان بکەین بۆ ماڵە هەیدەر گۆرانی، فەسڵی نەهارێ».

کاکە شێخ و کاکە میر و دوازدە برا بوون؛ بانگئێشتنیان کردن. هەر برایەکیان دە نێوانی دوو کرمانجاندا دانا. نانیان هێنا دایان نا؛ گوتیان: «بیسمیللا». دەستێکیش گوتی: «یائەڵڵا». هەر کەس جیرانی خۆی گرت، سەری هەر دوازدان لە مەجلیسیان برین. خوێن بەسەر نانیدا ڕژا. ڕایان کێشا ماڵە کاکە میر و کاکە شێخان. هەموو ژن و کچی وانیان فەساد کرد، بەتۆڵەی خۆیان عیوەزیان کردەوە. هەیدەر گۆران هەموو مەخلووقەکەی هەڵگرت. پاکی بردە سەر کووپەڵەی خمی. پاکی دە خمی نا، پاکیشی دە قوڕێ نان. ڕۆین بۆ ئەستەمبووڵێ بۆ شکایەتی سوڵتانی. یای ئەستی دەڵێ بە یای بەغدانێ:

«خوشکێ دڵم بە غوولوورە، چەندی بە غوولوورە

تەماشای ئێختەرخانەی کاکان بکە، دەبەر بۆر و بدەوانم کەوتووە جل و هەوسار و توورە

لە دیوەخانی کاکان هەڵگیراوە هەژدە مووتەکا و دوازدە مافوورە

ئەو ڕۆژانە خوشکی کاکان سەر بەقوڕ بان ئەگەر لەسەر ماڵێ کاکی مەیان هەڵگرت کەوڵ و تاقم و سێ قەڵات و سەمبوورە

ئەوێ ڕۆژێ مل بەکوێن بای، ئەگەر لە داری جەنگەی لەشکر لە دوو کاکی مە

دەبوو جەمبوور بە جەمبوورە
ئێستا بێ ساحێب بووم حدوودی بێ نیشانە، بێ سەلا بوون خانمی دە ڕووسوورە
چەندم گوت کاکە مەچۆ، ماڵە هەیدەری پیاوێکی غەیانە، لە دۆستایەتی بەدوورە
خەڵقی مەرگە! ئەمن چ بکەم، چ بکرێنم
بۆخۆم دەعوایە بکەم یا بەسوڵتانی ڕابگەیێنم
ئەمن خوێنی دوازدە برای خۆم لە کێ بستێنم؟»
یای بەغدان دەڵێ یای ئەستییە:
«خوشکێ ئەو هەلا و هەرایەت بۆ چییە؟
جارێ بچین، جەنازەیان بێنینەوە، لە ماڵە هەیدەر گۆرانی تەسلیمیان بکەین بەگڵییە
ئەو دەمی مەسڵەحەتی لێ دەکەین بزانین تەگبیرمان چییە».
چەندی نۆکەر و پێشخزمەتە ڕاوەستاوە
ئەوی ڕەعیەت بێ لە وڵاتی مەرگێدا نەماوە
چوونە ماڵە هەیدەر گۆرانی، جەنازەی برایان هەڵدەگرت و دەیانهێناوە
بانگ لەسەر بانگیان لێ داوە
دەڵێ: «هیچ کەس وای لێ نەقەوماوە
لە دوازدە برایان یەک نەماوە».
پاک کفت و دفن کراوە
پاکی چوو دە خاکێ نراوە
مەخلووق بۆ ماڵێ گەڕاوە
یای ئەستی دەڵێ: «خوشکێ یای بەغدانێ! خەبەرێکم دەبیست یەکم دەدەینا غوڵووێک لە دەرکی ماڵە بابی مەیە نازانم ئەو غوڵووە نە شاییە و نە شینە».
کێ بوو لە کارەکەرێ گوار زێڕینە
لەو لایەڕا دەچوو بەگوشادی و بەپێکەنینە
لەو لاڕا دەهاتەوە بەگریان و ڕووپچڕینە

دەڵێ: «خاتوونینە! وەرن، هەموو وێکڕا بگرینە
ئەو غوڵووە لە دەرکی ماڵە بابمان بوو، شایی بوو، لێیان بوو بەشینە
لە دیوەخانێ کاکانیان هەڵگرتن ئافتاوە و مەسینە
لە ئێختەخانێ کاکی مەیان دەرهێنان جوانوولەی دە نەوزینە
خاتوونیان پیل دەگرت و دەریان دەهێنا
سواری جوانوولەیان دەکردن بە قەرەپۆشی دە شینە
بە مردن و تالانیش قایل نەبوون ژنیان بە ئێخسیر بردینە
جا، مە تەگبیرێ چلۆن بکەین، خەبەرێ بدەین بە سوڵتانی ئەمینە».
یای بەغدان دەڵێ: «خوشکێ! چەندم گوت: کاکە مەچۆ، بەری مەرگێ بە میوانی
مەچووە ماڵە هەیدەری دەگەڵ هەیدەر گۆرانی
فێڵی وانم گەلێک زۆرترن لە فێڵ و فەرەجی شەیتانی
قەت بووە، لەکنە خۆت، پیاوەتی بکەی، بدەیەوە نانی
قەت واش دەبێ، بێ ڕوحمی و بێ ئیمانی
سەری دوازدە برایان ببڕی لەسەر سفرەی دە نانی
خولا بکا مەرگەییان ببینم هەر وەهایان بەسەرێ
ڕسقی وانم بچیتە سەر پشتی ماکەرێ
سەد باری ڕەحمەتان ببێ لە کوڕی مێرێ دەگەڵ مێرە دسکەرێ
بە تۆڵەی ئاغای خۆی هەژدەی دانە بەر خەنجەرێ
هەژدەی دە دیشی داویتنە بەرێ
لە زەبری دەستان و لە خوێنی جگەرێ
ئەوا لکەی شل دەبوو لە خەنجەرێ
نەحلەت لە بابی ئەو وەستایە بێ لەپاش کوڕی مێرە دسکەرێ
ئەگەر سێ بزماران نەدا لە گۆی خەنجەرێ
ئەگەر خەنجەر بزماری ببێ، لە دەسکی نایەتەدەرێ
هەی ڕۆ، براله ڕۆ!
ئەو جێی کاکە میر و کاکە شێخ لێیان دەکرد شەقێن و شەڕەکۆ

ئێستا، مەرگەیی گووخۆرباب دەیکەنە برنجارِ و پەمۆ
کەس نییە جووتەی دە ئاغایان
جووتەی ناسکە سواران
هەڵگرێ بیانباتەوە موقبرەی کن بابی خۆ».
"ڕەحمان" خۆش بی "ساحب" ڕەحمەت لە تۆ

***

لەشکری

بابی لەشکری دەڵێ:

«دڵم ڕاناوەستێ لەبەر ئەوان خەمان، لەبەر ئەوان گلەییان. ڕۆژم لێ هەڵات لەلای کێوی ئادێ، شەبەقێکی دەدا بنی بێناریێ، ئی دیکەم وە زارگەلییان،

بەلایەکمدا دێ کوولەکوولی شوانان، بە ئی دیکەمدا قەیتوولێکی ناسکە بێرییان

چووڕە چووڕە بازیم لە بناگوێیان خۆش دێ لەسەر دەستی دە قوشچییان

هەڵات هەڵاتی شینکێ ماڵوێران، ڕقەی چۆغەداری، ناسکەی دە تووڵە و تاژییان

دەبەر نازدارێمدا هەیە کراسێکی لەوی دە قەنەوزییان

خڕخاڵی زێڕ ڕاناوەستن لە بەلەکان، دەکەونە سەر شلکەی پانییان

دەڵێم شیرێکی بکڕم بە سەد قورۆشی، بیدەم لە سینگ و مەمکی گراویێ خان سولەیمان بەگی قوڵی بەگان؛ چەند دەکەم چ مووی لێ نابڕێ، لەبەر دوڕ و یاقووت و فەرەنتییان

بەو شیرەی زەحمەت درا سینگ و مەمکی وی، دەڵێم بچم شکایەتێ بکەم لە ڕەبی عالەمییان

ئێستا ئەو ڕۆیوە، ئەمن بەجێ ماوم بۆ غەریبییان

سوێسن و هەڵاڵم لێ پەروەردە بوون لە کۆسرەتی شاڵەبەگییان

کێلی سەرینێم هەڵێن لێی هەڵگرن ڕستە و قەلێدەی دە تاژییان

حەیفێک و سێ سەد موغابن لە بۆ خان سولەیمانی قوڵی بەگان. ئەگەر بێ حاڵ دەبوو بە پیاڵەی ژەهرەماری لە کۆڵانی دە ڕۆمییان

هیچ کەس لەو ڕۆ بەدەر بە ڕۆمییان نەکا متمانێ

بەنۆکەری خۆیان غەیانن خولا دەزانێ

بۆچیان دەخوێنیەوە کە ڕۆژی قۆشەن دێتە مەیدانێ؟

سولەیمان بەگی قوڵی بەگان کە زرێی دەبەر دەکرد، قتڵاوی لە خۆی دەدا،

دەستی دەدا زەرگی، بە ژەهرەماری خزمەتی دەکرد بەدیوانێ
ڕۆمی! یا خولا چاوو کوێر بێ، لەجیاتی قاوەی ژەهریان دانێ
ڕۆمی زۆر بڵحن، مەرد چاکان دەبڕن لە مەیدانێ
دەبێ سوڵتان بەو کارەی نەزانێ».
لەشکری دەڵێ: «ئەگەر نەمرم، بژیم، بمێنم
خوێنی خان سولەیمان بەگی خۆم ئەمن دەستێنم
بەئیزنی خولای ئنشاڵڵا، سەد ئینشاڵڵای لەسەره».
ڕۆڵە! سولەیمان بەگ ئەتوو دیوتە، ئەگەر لەشکر و قۆشەنت دەکرد ئەوبەر ئەوبەرە
شاش و پەڕی تێلتاوسی دەنا لەسەره
سوڵتانی ئەستەمبووڵێ دەیفەرموو هیچ کەس نیەتی ئەو نۆکەرە
ڕۆڵە! لەجیاتی قاوەی لە فینجانی ژەهرێت کرد نەزەرە
ڕۆڵە! ئەوا خانم و خاتوون دەگرین ئەوبەر ئەوبەرە
ڕۆڵە، هێندێکی مل بەکوێنە، هێندێکیش خاک بەسەرە،
ڕۆڵە! دڵم نایە هیچ کوێت لێ بکەم بەگۆڕخانە و بەموغبەرە
ڕۆڵە! هەتا بەسوڵتانی ئەستەمبووڵێ نەدەم ئەو خەبەرە
ڕۆڵە! جەرگ و دڵم سووتا، لێم خرا بووە هەموو جگەرە
ڕۆڵە! بڵحەڕۆمی زۆر بێ خیرەتن، لە بەختی من هەژاری
نە بەپیادەی دەگەمێ نە بەسواری
حەیف و سێ سەد مەغابن لە بۆ خان سولەیمان بەگی قوڵی بەگان بێهۆشیان دەکرد بە پیاڵەی ژەهری وەک ژەهری ماری
ڕۆڵە! بە گولەی عرووس و ئینگلیسی بریندارى
ڕۆڵە! بچم ئەرەسوو و لوقمانی بێنم بەیەکجاری
برینانت دەرمان بکەن ڕزگارت بکەن لە زەمانی
سواری ئەسپی خۆت ببیەوە، دەڵێن: تەماشای بکەن لە عارەب سواری
ڕۆڵە! شەڕی دەوڵەتییە ئەوا هاتۆتە سەرت پۆستەی خوندکاری

دەبێ بچیە دیوانێ خزمەت سولّتانی، مووچە و مواجبی خۆت وەرگری بەیەکجاری

سوار ببی ئینشالّلا ببیە سەرکردە، ئالاّی سولّتانی وەرگری، گەورەی قۆشەنی بی بەئیختیاری

ڕۆڵە! ئەتوو بۆ سەر هەڵنایەنی لە بۆ لەشکری، خوێنت لە دەم و سمێلاّن دەباری؟

ڕۆڵە! دڵم ڕاناوەستێ لەبەر ئەوان خەمان لەبەر ئەوان گلەییان

ڕۆڵە! ڕێم نەبوو ڕاببرم لە بۆ کوێستانی هەڵەدنییان

ڕۆڵە! لێرە ڕۆنیشم، یا بچمە مەملەکەتی هیندییان

ڕۆڵە! ڕێم نەبوو ڕابرم لەبەر سەیاح و قاسیدی هەموو دەوڵەتان، دوامین لەبەر سەرباز و تفەنگچییان

دڵم بەخەمە، گەلێک بەخەیاڵە

ئاورم دە بەدەنێ بەربووە، غورزەمە، لێ هەڵگرتووم، کەماڵە».

ئەوا میوانی دەوڵەتیم هاتوون لەشکری دەڵێ: «داخولاّ! خان سولەیمان بەگی قوڵی بەگیان لە ماڵە؟

لە بۆت بە قۆپەنی بیزایە هەڵبلێم، دەهاتە دەرێ، غورزەم بەغورزەم ماڵ بەماڵە

لە بۆت بەکەڵەبابی سپی هەڵبلێم لە دەربەندی بازیان چغەی خۆم لێ نەکا بە گۆپاڵە

لە بۆت بە سی کوێرە هەڵبلێم لەسەر شەت و بەحرانم لێ نەکا بە گاڵەگاڵە

ڕۆڵە! دەگەڵ تۆمە بۆچ وا بێ فیکری؟

چاوان هەڵنایەنی لە بابی خۆت بفکری

بۆچ هەڵناستی جڵەوی ئەو میوانانە بگری؟

دەترسم بای شەماڵ بێ، جێی خان و میر و سولّتان لە من بگری

خان سولەیمان بەگی قوڵی بەگان بێ بۆ خۆی بە سوارەی، بە سپا و لەشکری

لە شینکێ مالّوێران ڕستەی خۆی ڕاکێشێ بکەوێتە دووی بڵێ: ها بیگری نەگری

حەیفێک و سێ سەد موغابن بۆ خان سولەیمان بەگی قوڵی بەگان بە پیاڵێکی

ژەهری و ژەهرەماری لە کۆڵانی ڕۆمییان خەجڵی

حەیفێک و سێ سەد موغابن بۆ نەڕێکی وەک خان سولەیمان بەگی قوڵی بەگان

ئەگەر بێ حاڵ دەبوو بە پیاڵێکی ژەهرەماری لە کۆڵانی دە ڕۆمییان»

***

قەر و گوڵەزەر

وەختێکی شا عەباس لە ئیسفەهانێڕا هات بۆ دمدمی، هاتە سندووسی؛ میوانی فەرەجوڵڵا خانی، ئاغای سندووسی بوو. فەرەجوڵلا خان زۆر حورمەتی گرت. شا عەباس لەوسەرێ کە گەڕاوە، فەرەجوڵلاخانی دەگەڵ خۆی بردە ئیسفەهانێ. فەرەجوڵلاخان دوازدە کوڕی بوو. کوڕی لە هەمووان گەورەتری قەر بوو. قەری کردە حاکمی سندووسی. خەبەریان بۆ قەری هێنا گوتیان: «حەمەدی پاشاغان کچێکی هەیە نێوی خاتوون گوڵەزەرە؛ قەت جوانی وا نییە». قەر قاسیدێکی نارد بۆ کن خاتوون گوڵەزەرێ. قاسید چوو سووڕەتی خاتوون گوڵەزەرێی بۆ هێنا. بەقەری نیشان دا. قەر لە سوێیانی شێت و شەیدا بوو. قەر ناردییە کن بابی گوتی: «بۆم عەرزی شای بکا بەنۆکەری خۆی قەبووڵم بکا؛ ئاشق بەکچی حەمەدی پاشاغان بووم؛ جا کەیفی خۆیەتی». هەڵی گرت لێی نووسی: «ئەو عێلی گەرمێنییە؛ ڕێی ناکەوێ ئەمن بنێرمە کنی کچێکم بداتێ. بۆ خۆی بنێرێ خوازبێنی بکا». قەر قاقەزێکی بۆ حەمەدی پاشاغانی نووسی:

«حەزێ دەکەم بە وڵاتی سندووسێش ڕابگا، خاتوونێکی هەیە بەمنی کەرەم بکا». حەمەدی پاشاغان بۆی نووسییەوە: «چلۆن ڕێک دەکەوین؟ ئەو خەڵقی کوێستانێ و ئەمن خەڵقی گەرمێنێ. کچی من لە کوێستانی بەڕێ ناچێ و ئەویش نایەتە گەرمێنێ».

قەر گوتی: «هەڵدەستم بۆخۆم دەچم. ئەگەر کەیفم گرتی، دێمەوە لەشکری دەبەم بەزۆر لێی دەستێنم. ئەگەر کەیفم نەیگرت دێمەوەماڵە خۆم». جا هەڵستا بەرگێکی نۆکەرانەی دەبەر کرد، ڕۆیی بۆ نێو عێلی حەمەدی پاشاغان. خاتوون گوڵەزەر بەسەر ماڵە ڕادەگەیشت. گوتیان: «بابم لە چی دەگەڕێی» گوتی: «لە شوانییێکی، لە بەرخەوانییێکی دەگەڕێم». چوون بەخاتوون گوڵەزەریان گوت: «کوڕێکی جوان لە شوانییێ دەگەڕێ ئەتۆش چ شوانت نییە». ئەگەر خاتوون گوڵەزەر تەماشای کرد کوڕە جحێڵەیەکی زۆر جوان بوو. گوتی: «کوڕە! شوانیت پێ دەکرێ؟» گوتی: «بەڵێ

قوربان؛ باب و باپیرم هەر شوان بوو». گوتی: «نێوت چییە؟» گوتی: «دایک و بابم نەبووە هەر بەهەتیوی گەورە بووم، پێیان گوتووم قەر». گوتی: «لە کوێ هاتووی؟» گوتی: «قوربان هێند گەڕاوم ئیسفەهانیشم دیوە». گوتی: «بەرخانم لێ نادزی؟» گوتی: «قوربان دزی بەمن ناکرێ. کەپەنک و گۆچانیان دایێ». تەسلیم شوانانیان کرد. ڕۆژێکی لە مەڕی هاتەوە. خاتوون گوڵەزەر بۆخۆی لە بن پانکێی دانا. سەربەخۆ پێی گوت: «شازادە قەرە! نانی بخۆ». قەر نانی خوارد و هەڵستا بەرخی وەرگێڕا چووە دەشتێ. بە بەند بە ئاواڵ شوانانی گوت:

«بابم حاکم بوو لە ئیسفەهانێ، بۆخۆم میریەتیم دەکردەوە دەگەڵ بەگلەرە

چەندم لە دیوانێ ڕۆدەنیشتن میرزای زێدەنووس و سینەدەفتەرە

چەندم لەبەر دەستی ڕادەوەستان کوڕە کوڕەی بەکێرد و خەنجەرە

چەندم لە دیوانێ هەبوو پیاوی قابیلی مواجب بەسەرە

ڕۆژێ سەد تەورزین بەدەستی پادشای سجدەی بەخێرێیان دێنامە بەرە

دەربەند بە ماڵی دنیایە نەبووم؛ عەزیزم! دەمناردەوە دەربەدەرە

دەچوونە مواجب وەرگرتنێ، هەموو نۆکەر سەربەسەرە

حوکماتی سندووسی هەموو بەچەنگ ئەمن بوو سەرانسەرە

ناوەڵلا کەس نەبوو دەنگێ بکا لەبەر پادشای قەجەرە

وێستا بەسەری ڕووت و پێی پێخاوس بەرخی حەمەدی پاشاغان لە خڕەخڕەی باڵێنێ دەچەلێنم ئەوبەرە

چارەم نییە، وێستا دەبێ هەتا ئێوارێ گۆچانێ بچەقێنم، لە پێش بەرخۆڵان ڕابوەستم دەستەونەزەرە

کەپەنکی شوانانم دەستۆیدایە، کڵاوی چوارگۆشەم لەسەرە

هێشتا ئەوەم لە دەوری حوکماتی بابم پێ خۆشترە، ئەگەر هەموو ئێوارە و سبحەینان خاتوون گوڵەزەر بەلەفزێکی شیرین دەڵێ: ماندوو نەبی، شازادە قەرە!

بابم حاکم بوو لە ئیسفەهانێ بۆخۆم میریەتیم دەکرد لە سندووسی

چەندم لە دیوانێ شل دەبوو میرزای قابیل و ئێشک ئاغاسی

ڕۆژێ هەزار عەرزچیم دەهاتە پای دیوانێ، دادی هێندێکیانم دەگوت، عەرزی هێندێکیانم نەدەپرسی

وێستا بەرخی حەمەدی پاشاغان لە خڕەخڕەی بالێنێ دەچەلێنم لەبەر ڕووی تۆ به پێی پێخاوەسی
به زگێکی تێر و به دووان برسی
وێستا ئەو خۆشییەم گەلێک له دەوری حوکماتی بابم پێ خۆشتره، ئەگەر هەموو ئێواره و سبحەینان خاتوون گوڵەزەرێ باریکەڵە به لەفزێکی شیرین له قەری بێ کەس و باب دەپرسی
بابم حاکم بوو له ئیسفەهانێ ئەمنیشیان تەڵەب دەکرد حوکمم دەهاتەوه سەره
تەدارەکم دەگرت، بارگەوبنه، چەندم ڕەنگین دەکردنەوه نۆکەره
ئالآم هەڵدەکرد، شەیپووریان دەکێشا ئەوبەره ئەوبەره
هەموو نۆکەران چغەیان دروس دەکرد پەڕیان دەدا له سەره
هێندێکیان بەرگیان عەجەم بوو، هێندێکیان کوردەواریان دەکردەوه بەره
ئەگەر تەدارەکم بۆ دەگرتن، له سانم دەدان، لێم دەکردەوه نەزەره
چ بکەم، وێستا غەریبی شارانم، لەوانی دەربەدەره
کەڕکی کوردیم ده بەردایه کولاوی چوارگۆشەم لەسەره
ده وەره عەزیزم ئێستا گۆچانی کوردیم به مستەوەیه، به کەلاشی دۆمان دەکەم ئەوبەر ئەوبەره
ئەگەر سوار دەبووم، ئالآیان له دوو ڕادەکێشام، لووزەوی سوارانم دەکەوتەوه سەره
هێندیک دەیانگوت: ئەوه کوڕی پادشای ئێرانێیه؛
هێندێکیانیش دەیانگوت: ئەوه شازاده قەجەره
ئەگەر سوار دەبووم له سندووسی بۆ ئیسفەهانێ بچمەوه خزمەت پادشای بکەمەوه نەزەره
ئەگەر داخیل به ئیسفەهانێ دەبووم، دوو مەنزڵم مابوو فەرەجوڵلاخانی بابی خۆم دەیناردەوه خەبەره
پۆست و پاکەتی بابم بۆ دەهات، دەیگوت: لەسەری بابت کەوێ، زێڕ و ئەشەرەفی ببەشێتەوه ئەوبەر ئەوبەره
ئەگەر داخیل بەئیسفەهانێ دەبووم، تۆپ و تۆپخانه و سەرباز بەپیرمەوه دەهاتن

دەیانکردەوە ئەوبەر، ئەوبەرە

هێندێک دەیانگوت: ئەوە کوڕی پادشای سێ تۆقە. هێندێکیش دەیانگوت:

ئەوە کوڕی فەرەجوڵڵا خانی قەجەرە

ئێستا چ بکەم بەرخۆڵەی حەمەدی پاشاغان دەچەلێنم ئەوبەر ئەوبەرە

وێستا دەستم بەگۆچانی کوردی شل بوو، پێم لە کەڵاشی دۆمان هاتۆتەدەرە،

ئێستا بە سەری ڕووت و بە پێی پێخاوس بەرخی حەمەدی پاشاغان دەکەم ئەوبەر ئەوبەرە

چەندم، بەرهەڵدا کردوون، نازر و نۆکەر و نیزام و ئەسکەرە

چەند بێ خودانن میرزا و پیاوی دە موحتەبەرە

کوانێن ئەو پیاوانەی ڕادەوەستان دەستەونەزەرە؟

وێستا بەرخی حەمەدی پاشاغان لە خرەخڕی بالینێ دەچەلێنم ئەوبەر، ئەوبەرە

ئەو خۆشییەم پێ گەلێک لەوان خۆشتر ڕادەبرێ، ئەگەر هەموو ئێوارە و سبحەینان خاتوون گوڵەزەر بە لەفزی شیرین دەڵێ:

ماندوو نەبی شازادە قەرە

ئەگەر لە سندووسی وەدەرکەوتم بۆ ئیسفەهانێ، دەهاتنە پێشم، وەکیل و وەزیر و موختاری دە دیوانێ

تەگبیریان بۆ دەکردم دەیانگوت: لە شای بستێنە ئینشاڵڵا ڕێی گوزەرانێ

پیاوێکی زۆر نەجیب و ئاقڵ، هەتا دێیەوە لەسەر مەملەکەتی سندووسی دانێ

ئەگەر ئەو قسانەم دەبیست تەواوە

بە ئاقڵی خۆم پیاوێکی زۆر ساحب کەماڵم لەسەر مەملەکەتی سندووسی دادەناوە

وێستا زۆر خراپم دەگەڵ خاتوون گوڵەزەرێ لێ قەوماوە

ئەو خۆشییەم هێشتا لەو خۆشیانە پێ خۆشترە ئەگەر هەموو سبحەینان خاتوون گوڵەزەر دەڵێ: قەری غەریب، ئەو بەرخانە بێنەوە واوە

لە خۆم غەریب و خانە وێرانێ

سەد عەرزچیم بوو سبحەینێ هەڵدەستام، دەهاتمەوە دیوانێ

حدوودی گەرمێنیم بوون لە ئێختەخانێ

دەمگوت زینیان لە پشتی کەن تاجی و تولآنم بێننە دەرکی دیوانێ
دەمگوت نۆکەران بانگ کەن، سواران بدەن لە سانێ
ئەمن وێستا ئەو خۆشییەم پێ خۆشترە لەو خۆشییانە ئەگەر خاتوون گوڵەزەر دەڵێ ماندوو نەبی هەموو ئێوارە و سبحەینانێ
خولآیە ئەو پیاوە چاکە کە تو لێ بی ڕازی
ئەگەر ڕۆژ دەبۆوە لەلایەکم دەبوو تۆپ و تۆپخانە و لە ئی دیکەم دەنگی مووزیک و سەربازی
لەلای دیکەم دڵ بریندار بووە، خاتوون گوڵەزەر گرتوویەتی بەگازی
ئەگەر خودا نەخواستە بچمەوە حوکماتی سندووسی دیسان لە دڵم، دەبێتەوە بەشین و تازی
دەترسێم ئەمن ئێرە بەجێ بێڵم ناموسڵمانێک بێ خاتوون گوڵەزەرێ لە حەمەدی پاشاغانی بخوازی
ڕۆژم لێ هەلآت گەیشتە مەحەلی چێشەنگاوێ
زەینێ خۆم دەدا تاوڵی حەمەدی پاشاغان یەکی بەژن باریکی کێل گەردن لەبەر خۆی دابوو چارشێوێکی دارای دە پێی خۆی کردبوو جووتە کەوشێکی سەغری دەستی دەدا دەستێک ئافتاوە و مەسینەی ئەرزەڕۆمی سەبر سەبر. نەرم نەرم دەهاتەوە بۆ ڕازی سەراوێ».
ئەوا دێ لە قەری بێ دایک و باب دەکا سەلام و سەلآوێ
قەر دەڵێ: «عەلێک ئەسلام و ڕەحمەتوڵلاهی خاتوونێ کێل گەردنێ بەڵەک چاوێ!
تاوی لەرز و نۆبەتێ گرتوومی، وەرە بەدەستی موبارەکت بمدەیە چۆڕێک ئاوێ».
خاتوون کە خۆی نەگرت بەعینوان و تەکەببور دەستی دا جامی دەچۆوە سەرچاوەی کانی بازنە و کرمەک و گوارە و ئەنگوستێلەی لە دەستی خۆی دەرهێنا، لە جامی ئاوێی دەنا دێنێ لە پێش قەری بێ دایک و بابی دادەگری
قەر لەبەری پێیانی هەتا تۆقی سەری دەوێ خاتوونێ دەفکری
هەرچەند دەکا و دەکرێنێ چ عەیبانی لێ ناگری
دەڵێ: «قەر بابت ماقووڵە یا بە باپیرم لێ گەورەتری؟
ئەمن دەترسێم شکایەتی خولآت لێ بکەم، دەترسێم لێم بێ بە کوفری

ئەگەر هێندە ساحێب حیلەی، بۆ کەپەنکی شوانانە وەستۆی خۆت دەگری؟
ئەگەر خۆت بەپیاو دەزانی بۆ نانێری لەدووی سەرباز و لەشکری؟
ئەگەر هێندە بەعیلمی بۆ دەس لە حوکماتی سندووسی هەڵدەگری؟
وا ناکەی جارێکی یەکت پێ هەڵخەڵەتێ وەئەستۆی خۆت بگری
دەستم شل بوو بۆچی جامی ئاوێم لێ وەرناگری؟»
قەر دەڵێ: «خاتوونێ! خولاوەندی عالەمیان دەستت دە عەمری گری
لە نەمامەکانی بەهەشتێ ئەتۆم پێ چاتری
ئەوی ئەتوو فەرمووت بە قەری غوربەتی پێ دەگری
تاوی لەرز و نۆبەتێ گرتوومی، ددانم ددانی ناگری
لە خۆشیان چاوی کەم بینا بووە جامی توو دەستم ناگری
کەس رێی ناکەوێ عەیب و عاران لە توو بگری
ئەگەر بڵێم بابم ماقووڵترە بۆم دەبێتە کوفری
ئەگەر بڵێم باپیرم گەورەیە خولا لێم هەڵناگری
خاتوونێ حەمەدی پاشاغان ئەمن میوانم دەبێ قەدرم بگری
ئەتوو خانەخوێی دەبێ دە غەریبان بفکری؛
ئەتوو نەجیب زادەی کەس نابێ مەقسوود لە دەرکی توو بمری
نابێ خەیاڵێکی بکەیەوە لە تیپ و قۆشەن و لەشکری
ناڵێی ئەگەر پیاو دڵ هیلاکی نەکا نایە کەپەنکی شوانان وەخۆی گری
پیاو چلۆن چۆڵ پەرستیێ دەکا، دەست لە مەنسەبی هەڵدەگری
کارێکی وا بکە، ئەگەر خولاوەندی عالەمێ لێت هەڵگری

وەرە چۆرێکم ئاوی بە دەمەوە بکە، هەوەڵ سندووقی سەری خۆت، دومینت ئی براکانت، دەشقەمێ جامی دەستی توو لێم ببێ بە شیفا قەری بێ دایک و باب لە وڵاتی غوربەت بەبێ کەس نەمری».

خاتوون گوڵەزەر ئەگەر بۆ قەری دێنا ئاوە
دووبارە لە قەری غەریبی دەکرد سەلاوە
دەیگوت: «چونکە پێلاوی غەریبیێت وەکن ئەمن هێناوە

هانێ بەدەستی خۆم بتدەمێ ئاوە
نازانم کوڕی کێی وات لێ قەوماوە
وەرە بۆ خاتری خولاَی نێوی خۆت بەمن بڵێ تەواوە
لەبەر نەناسینێ ئەمن هیچ ئولفەتم بەتوو نەداوە».

قەر دەڵێ: «خاتوونێ! عەمر و چاوم! بابم ڕاهبەری ئیسفەهانییە لەپێش پادشای ڕاوەستاوە

بۆخۆم حاکمی سندووسی بووم ولایەتم لە خۆم تێک داوە
چەندم کۆشک و تالاری عەزیز و شیرین لێ بەجێ ماوە

چەندم حدوودی بێ نیشانە لە ئێختەخانان هەمووی مەحتەلن، کەس نییە پێیان بکاتەوە ڕەشەڕاوە

ئێستا نۆکەر و تابیعەی من هەموو تازیەدارن؛ دەڵێن قەری کوڕی فەرجوڵلا خانی نەماوە

خاتوون ئاوری تۆم تێ بەربووە هەموو جگەرم سووتاوە
خاتوون ئەمن بۆیەکی مردووم وێستا بەمنەتم دەدیێی چۆڕێک ئاوە»

شکایەتیان لە حەمەدی پاشاغان کرد، گوتیان: «خاتووم گوڵەزەر ئاشقی قەری بووە». حەمەدی پاشاغان، پێی زانی کە قەر ئاشقی خاتوون گوڵەزەرێ بووە گوتی: «مەسڵەحەتە خێڵی ئاوا بکەم بۆ گەرمێنێ، کەس نەزانێ»

جا هێنای تەدارەکی گرت خێڵێ بەرێتەوە ئەودیوی. سبحەینێ زوو خێڵی بردەوە بۆ گەرمێنێ. قەر چووە سەر ئاوێ دەستی بە گریانێ کرد.

حەمەدی پاشاغان زانی. لە دووی نارد گوتی: «ڕۆڵە! وەرە ئەمن دەست لە توو هەڵناگرم، هەرچەند دراوت دەوێ دەتدەمێ؛ مەبە نۆکەری کەس، هەتا ساڵێکی دی خێڵ دێتەوە، دیسان وەرەوە کنە خۆم ببە شەریکی ماڵی من».

قەر دەڵێ:

«لە خۆم بێ کەس و بێ سەلاَیە!
جا من ئاورێکم گرتووە هیچ چارەم نایە. لە توو چلۆن بستێنمەوە ماڵی دنیایە
ئەگەر ئیزنم بدەی ئەمن دێمەوە گەرمێنی گەرمەسێر دەکێشمەوە جەفایە».

حەمەدی پاشاغان دەڵێ: «ڕۆڵە! ئەوە نابێ ناکرێ

ئەتوو خەڵقی کوێستانێنی بۆ گەرمێنێت بەرم لێم قبووڵ ناکرێ
چەندت زێر و زەمبەر دەدەمێ، بەدڵ و بەجان بگەڕەوە بەدواوە
خۆ من دەربەند نیم دەگەڵ خۆم دەبردی ئەما مۆر و قاقەزم بە دەوڵەتان داوە».
ئەوێ ڕۆژێیان چادر گوێستەوە بۆ موبارەکی لە جێیەکی دیکەیان هەڵداوە.
قەر دەگەیە خاتوون گوڵەزەرێ دەیگوت: «خاتوونێ گیانە!
تیرێکت لێ دام زۆر بێ دەرمانە
هیچ خەبەرت زانیوە بابی من لە ئیسفەهانێ سەتی وەک بابی تۆی لەبەردەستانە
دەستم لە پادشایەتی هەڵگرتووە هاتووم لەبەر توو بووم بەشوانە
وێستا وا بابت دەڵێ لێرە مەمێنە ئەمن دەڕۆم ئەتوو بەجێ بمێنە لێرەکانە
ئەگەر ئەمن لەبەر خاتری توو نەبێ دەنێرم لە سندووسی بێتەوە سەرباز و تۆپخانە
بەخولای ئەمن ئابرووی بەهەزار ساڵم چووە لەنێو عێلانە
یانە پاکی بەقڕ دەدەم، یانە تالان دەکەم حەمەدی پاشاغانە
نایەڵم ئەتوو بەرنەوە گەرمێن ئەمن ببم بێ خودانە»
خاتوون دەڵێ: «قەری ماڵوێران! ئەگەر خۆت بێ خودان کرد ئەمنیشت! کردووە بێ سەلایێ
نەبوو دە ڕۆژان دە پێش ئەو قسەدا خۆت ئاشکرا بکردایە، وێستا چ بکەین چم لەدەس نایە»
قەر دەڵێ: «ئاخر ئەمنیش بووم بێ سەلایە
وێستا چ بکەین چم لەدەس نایە
ڕێی وڵاتی سندووسیم لێ بەسترا دەگەڵ ئی بەغدایە».
خاتوون گوڵەزەر دەڕوا لە بۆ کوێستانی دە عەزیم، قەری بێ دایک و باب بەجێ دەمێنێ لە بۆ خەموخەفەتی دەوێ دنیایە
قەر دەڵێ: نایە چەندی گازی گوڵەزەری باریکەڵە دەکەم نایە
خۆی لە من کردە کەوێکی گەردن ڕەش، خۆی هەڵدەکێشا کێلی دە کوێستانێ
قەری بێ دایک و باب بەجێ ما لە بۆ خەم و خەفەتی دەوێ دنیایە

هەرچەند کل لە چاوی ئەوی کافربابەی دێ، لە چاوی قەت کەسی نایە»
قەر دەڵێ: «خاتوونێ گوڵەزەر گیانە!
ئەتوو دەچییەوە گەرمێنی گەرمەسێر، ئەمن بەجێ دەمێنم لێرەکانە
ئەمن خەمگینم ئەتۆش نات بێتەوە گوزەرانە
خاتوون گوڵەزەر! دەترسم لەبیرم بکەی ئەمنیش لێرە ببم سەرەوێرانە
خاتوون گوڵەزەر! وەرە. سوێندێکت بۆ بخۆم بە حەدیس و یەکێکت بۆ بخۆم بە کەلامووڵلایە
ئەوە دەڕۆیەوە گەرمێنی گەرمەسێر، ئەمن بۆ کن هیچ بەنی ئادەمیان لە ڕووم هەڵنایە
خاتوون عەزیزم! دەزانم دەگەڵ بەغدایەم لێ دەقەومێ شەڕ و دەعوایە
خاتوون بۆ خاتری خولا و پێغەمبەران پێم مەکە دەعوایە
دەزانم گێچەڵم لێ دەقەومێ دەگەڵ شاری بەغدایە».
خاتوون دەڵێ: «قەرە ئەتوو ئەگەر هاتیە ئەو وڵاتەی خۆت کردە غەریبێکی قەلەندەرە
عەزیزم وێستا لەبەر ئەمن لە ماڵ و حاڵی خۆت بووی دەربەدەرە
جا ئەگەر ئەمن بڕۆم، ئەتوو کەس نییە لێی بکەی نەزەرە
ئەمنیش سوێندت بۆ دەخۆم بەزاتی خولای و بەکەلامووڵلای ئەکبەرە
«ئەمن حەلاڵی دنیایە لە خۆم حەرام دەکەم، هەتاوەکو قەر لە گەرمێنێ گەرمەسێرم دێنێتەوە دەرە»
قەر دەڵێ: «نایە! ئەمڕۆ دوو ڕۆژە دەنگی خاتوون گوڵەزەرێم لە بنی گوێیان نایە!
خۆی لێ کردووم بە کەوێکی گەردن ڕەش، خۆی هەڵکێشا کێلی کوێستانێ
قەری بێ دایک و بابی بەجێ هێشت لە بۆ کوێرەوەری و خەفەتی دە وێ دنیایە
هەرچەند کل لە چاوی ئەو کافربابەی دێ، قەت لە چاوی کەس نایە»
ئەگەر ڕاز و گلەییان لێک دەبوو تەواوە،
خاتوون بۆ گەرمێنی گەرمەسێر دەڕۆیی، قەر لە وڵاتی کوێستانێ بەجێ ماوە
حەمەدی پاشاغان دەڵێ: «دەنا ڕۆڵە قەرە! دەوڵەت زیاد و ماڵئاوا»

قەر دەڵێ: «لە خۆم خانەخراپ و ماڵوێرانێ!
ئەمن چلۆن بەبێ کەسی لە دوور وڵاتی بکەم گوزەرانێ؟»
خێڵی حەمەدی پاشاغان باری دەکرد تەرکی دەکرد ئەو مەکانە
قەر وە دووی خێڵاتی دەکەوت بێ سەر و بێ زمانە
ئەگەر حەمەدی پاشاغان داخیل بەگەرمێنێ دەبوو، بەکری شێخانی دەبۆوە میوانە
سێ ڕۆژانی قەرار دەگرت، بۆ تیجارەتێ دەچوو ڕووی دەکردە شارانە
قەر ئەوا لە بیابانان، تەماشا ڕێیانی دەکرد، کاروانێک دیارە
دەڵێ: «بچم حەواڵی ئەو کاروانەی بکەم پرسیارە
ئەو کاروانە نازانم نە گایە، نە گادارە
نە وشترە، نە وشتربارە
نە پیادەیە، نە سوارە
بچم حەواڵێکی حەمەدی پاشاغان لە وی بکەم پرسیارە».
قەر دەیزانی بەکری شێخان حەزێ لە خاتوون گوڵەزەرێ دەکا
بەکری شێخانیش دەزانێ قەر حەز لە خاتوونێ دەکا. قەر خەڵقی کوێستانێ بوو، بەکریش خەڵقی گەرمێنێ بوو. ئەوا دەڕوا بۆ تیجارەتێ
قەر بانگ دەکا: «کاروانی، ئای کاروانی!
ئەتوو هیچ هەواڵی خێڵی حەمەدی پاشاغان نازانی؟»
بەکر گوتی: «ئەمن کاروانم،
ڕەئیسی گەرمێن و کوێستانم
هەواڵی خێڵی حەمەدی پاشاغان زۆر چاک دەزانم
ئەمشەو سێ شەوە لەنێو خێڵی حەمەدی پاشاغان میوانم
ئەگەر خەبەری خێڵی حەمەدی پاشاغان لە من دەپرسی: خاتوون گوڵەزەر نەخۆشە دەردی گەلێک گرانە
عەزیزم ئەمن ئەوێ شەوێ لەوێ بووم بۆیان کردە سەدەقە چل شەکی جووت ددانە

ئەمنیش چوومە سەری نەزمانی دەگەڕێ نەهەڵدێنێ چاوانە
نەخۆشێکی هێند گرانە لەکنم هەتا ئێوارێ ناژی ئەو بەستەزمانە».
قەر بانگ دەکا: «بەکر بەکری شێخانی!
مووت بکەوێ لەسەری زبانی!
بەکر بەکری ماڵ شێواوە!
یا ڕەبی، سەفەرت نەبێ تەواوە
خێرێ لە جوانی خۆت نەبینی کوێرت ببێ هەردووک چاوە
ئەوە چی خەبەرێکە لە بۆ منی ماڵوێرانت هێناوە؟
یا ڕەبی! سەفەری خێرت نەبێ، بەسەلامەتی نەگەڕێیەوە بەدواوە»
بەکر دەڵێ: «ئەتوو خەڵقی کوێی لە خاتوون گوڵەزەرێ دەکەی پرسیارێ؟
خاتوون گوڵەزەر هەر زمان خۆشە بەشوان و گاوانان دەکاتەوە بێگارێ
ئەگەر خاڵی بار دەکا، بسکێکی دەنێ دە خەنەی یەکی دەنێ دە ژەنگارێ
هەنیەی خاتوون گوڵەزەرێ دەڵێی ڕۆژی منەوەرە، لە مابەینی عەرز و ئاسمانێ دەکاتەوە کارێ
مەخلووقات گوزەرانی لەبەر دەکا لە سبحەینێ هەتا ئێوارێ».
قەر دەڵێ: «هەی بەکر، بەکری شەیتانە!
خولا چلۆنت لێ قبووڵ دەکا لەگەڵ من دەکەی ئەو قسانە
چ بکەم. دڵ هیلاکی کردووم گاگا دەبم بەنۆکەر و گاگا دەبم بە شوانە
ئەگەر لێم موعەبین بێ نەخۆشێکی هیلاکە ڕاستن ئەو قسانە
بۆخۆم دەبمە ئێلچی، دەچم دێنمە سەری ئەرەستوو و حەکیمێکی وەک لوقمانە
دەشقەم خولا تەوفیق بدا ڕاست ببێتەوە، شایی بە دنیایە، نەوجوانە»
بەکر دەڵێ: «بەخولای! نەخۆش بوو خەڵقی هەمووی بۆی ڕاوەستابوو، لە ئامین ئامینی فەقێ و مەلایانیان دێنانەوە سەرێ لە بۆی بخوێننەوە یاسینێ. ئەگەر یاسینیان کردبوو تەواوە
چاوی هەڵات زبانی کراوە
نۆکەر و پێشخزمەتان موژدەیان لە بۆ حەمەدی پاشاغان هێناوە

حەمەدی پاشاغان شوکرانەی دەبژارد گەلێک لەبەر خولای پاڕاوە
ئەگەر ئەمنیش زانیم خاتوون گولەزەر چابوو، قەتاری خۆم ڕاکێشا هاتووم واوە»
قەر دەڵێ: «ئەگەر نەمرم، بژیم، بمێنم
دەبێ بێ سوعبەتێکی بە حەمەدی پاشاغان بنوێنم
ولاتی بەغدایەی پێوە بشێوێنم».
بەکر دەڵێ: «ئەتوو لەوەی مەکە فکرێ
پیاوی شوانەوێڵە و بێکەس دەگەڵ عێلی چی پێ ناکرێ».
قەر دەڵێ: «ئەتوو بزانە قسەی ئەو تاجرەی هەموو خۆڕاییە
لە توو وابوو هەموو شتێک چەرچیگەری بازاڕییە
گەزگەزەی چیتی دەفرۆشی لە توو وایە هەموو شتێک چەرچیگەری بازاڕییە
ئەگەر نەمرم، بژیم، بمێنم
دەبێ بە مەملەکەتی ئیسفەهانێ ڕابگەیێنم
تۆپ و تۆپخانە و لەشکری بۆ سەر بەغدایە دێنم
ڕێی کوێستانێ دەبەستم گەرمێنێ دەشێوێنم».
بەکری شێخان دەڵێ: «بەخولای! بە شوانان پێک نایەن ئەو کارانە
حەمەدی پاشاغان پیاوێکی ماقووڵە، شاری بەغدایە شارێکی گەورە و گرانە»
بەکری شێخان دەڵێ: «جارێ لەو قسانە گەڕێ خولا بکا خاتوون گولەزەر چاک ببێ لەو دەردەی، خلاس بێ ئەو بەستەزمانە».
قەر دەڵێ: «بەکر ئەتوو بەکری شێخانی».
قسەی چاکت بەزاریدا نایە
ڕەببی زەلیل بی لە چاوان، نەکەویە بەر ئالای حەزرەتی ڕەسوولوڵلایە
خاتوون گولەزەر ئینشاڵلا لەو دەردەی ڕزگار دەبێ، چونکە دەگەڵ ئەمنی خواردووە کەلاموڵلایە
ئەوە دەچمەوە سندووسی بۆی دروس دەکەم تیپ و سپا و ئالایە
ڕەببی هەر دوو چاوت کوێر بێ، ئەتوو بۆچی قسەی چاکت بە زاریدا نایە؟»
بەکر دەڵێ: «ئەمن چ بکەم، ڕێبوارم، تاجری هەر چوار دەوڵەتانم

ئەوی دیومە هەر وای دەزانم
ئەمنیش سوێندخۆری خاتوون گوڵەزەرێم بۆیە وا سەرەوێرانم
موداخڵ لە بەغدایە دەکەم خۆم بە نۆکەری فەرەجوڵلا خانی حاکمی سندووسی دەزانم».
قەر دەڵێ: «بەکر! دڵت خۆش کردووم بەو قسانە
خەڵقی گووی خوارد لە گووی بابیان دەیانگوت: شێتە بەکری شێخانە
وەرە دە مەیدانی خەوف و ڕەجایەدا بەئەمانەت بچۆ حەواڵێکم بۆ لە حەمەدی پاشاغان بزانە
بۆ خاتری خولاّ و پێغەمبەران! بەکر بۆم بکە ئەوێ سوباتێ
بچۆ کن حەمەدی پاشاغان، بڵێ: قەری کوڕی فەرەجوڵلا خانی دەیگوت خاتوون گوڵەزەرێم بداتێ
مەڵێ: قەر شێت و ئاگا لەخۆ نییە
ئەمن ساڵەوەختێکە دەستم لە حوکماتێ هەڵگرتووە شاە عەباسی ئیسفەهانێ دەگەڵ فەرەجوڵلا خانی لەبەر ئەوهە ئەمینان بە نەحلەت کردییە
دەزانم خاتوون گوڵەزەر دەگەڵ تۆش سوێندخۆرە، بەلاّ ژن دینی نییە
ئەتوو ئەمینی هەر چوار دەوڵەتانی ئەو کارەش بۆ تو عەیبی نییە
بچۆ بۆم لێ بزانە قسێکی بەسەحییە
وەڵلا یا ئێسفەهانێ بە قڕ دەدەم، یا ڕێی کوێستانێی لێ قەدەغە دەکەم یەکجارییە
بەیەکجارێکی بچۆ، کارم بکە تەواوە
شەرمت پێ نەبێ سەری قەتارێ بگێڕەوە بە دواوە
یانە سندووسی بەقڕ دەدم، یانە بەغدایە دەستێنم تەواوە».
بەکری شێخان لە شەرمی قەری گەڕاوە
هەتا وەکێ لەنێو خێڵێ حەمەدی پاشاغان تەمبەڵێتیی خۆی بە عەرزێ داداوە
چوو لە حەمەدی پاشاغانی کرد سەلام و سەلاّوە
حەمەدی پاشاغان دەڵێ: «وە عەلێک ئەسلام، خێرە، شوکور! وا قەتارت گەڕاوە».

گوتی: «نازانم چت عەرز بکەم، قاسیدم هیچ گلەییم لەسەر نییە
بەڕێی ڕاستی خۆم دەرۆیم یەکێک لە ڕازی بەردی بانگی منی کردییە
گەلێکم قسە دەگەڵ کرد هەتا دوێنێ نەمزانی کێیە و کوێندەرییە
سەری قەتارێم ڕاگرت گەلێکمان پێکەوە قسە کردییە
گوتی: «ئەمن قەرم کوڕی فەرجوڵلا خانی ئێستا لە ئیسفەهانێ شا عەباس دەگەڵ بابم لێم دەکا گلەییە
ئەگەر خاتوون گوڵەزەرم نەداتێ بەغدایەی لێ دەکەم وێرانە».
ئەگەر حەمەدی پاشاغان ئەو قسەی بیست تەواوە
دەیگوت: «سەبرێ بگرە بەکر، هەتا قسێکی لە ماڵێ دەزانم تەواوە».
ناردیە کن خاتوون گوڵەزەرێ: «ئەو خەبەرە چییە، دەڵێن زبانت دە گرێو ناوە
دەگەڵ شوانێکی خوێڕیلە؟» دەڵێ: «بابە ئەمن عێلێکی سەر ئاواڵەم، بێ خودانە
ئەتووش مەزنێکی گەورەی ساحبی هەموو عێلانە
ڕدێن سپی دوڵەتانی، چاکت دەناسی سوڵتانە
ئەمن ساحب دەوڵەتم، دەبێ بدوێنم هەموو شوان و گاوانە
ئەگەر ئەمن هەموو کەسێکی نەدوێنم نامبێتەوە گوزەرانە
بابە تەخسیری من چییە خەڵق دەکا ئەو قسانە؟»
حەمەدی پاشاغان دەڵێ: «ناردوویەتە کن ئەمن بۆ خوازبێنییە
ئەو کوڕی فەرەجوڵلا خانی حاکمی سندووسییە».
گوتی: «بابە دەگەڵ ئەمن مەکە گفتوگۆیە
ئەگەر بە سەگێکم بدەی ئیختیاری من هەر بە تۆیە».
حەمەدی پاشاغان بانگی کردەوە بەکری شێخانە:
«ئەمن خاتوون گوڵەزەرم دواندووە ئەتۆش بۆخۆت بچۆ قسێکی لێ بزانە».
بەکری شێخان وای گوتییە:
«قوربان! بەریشی سپییەوە ڕەمن ناکەوێ دەلاڵییە
دەبێ ژنان بنێری بزانی قسەی چییە».
حەمەدی پاشاغان گوتی: «جا ئەو تەگبیرە بەمن نییە

بەکری شێخان عەرزت بکەم قسێکی دییە
ڕاوەستە خێڵ بگەڕێتەوە ساڵێکی دییە
لەوێ دەتدەمێ بە یەکجارەکییە
بچۆ پێی بڵێ جا بزانە جوابی چییە».
ئەگەر بەکری شێخان جوابی بۆ قەری هێناوە
ئەگەر عەرزی کرد هەموو قسەی بۆ گێڕاوە
گوتی: «یا خولا بەخێرییەوە زەحمەتت بۆ من کێشاوە».
قەر لە ڕاستەوە، گەڕاوە بەدواوە
گەییە جێ هەواری بانگێکی خۆشی لێ داوە
گیر نەبوو، هەتا هات، گەییە سندووسی، جێنشینی کرد تەواوە
عەرزی بابی کرد لە ئیسفەهانێ، گێڕاوە
ئەگەر فەرەجوڵلا وا دەزانێ
دەچوو دەبوو بە عەرزچی لە کوڕی خۆی لە شای ئیسفەهانێ
شا فەرمووی: «ئەو لە گەرمێنێ ئەمە لە کوێستانێ؟
ئەوە کارێکی زۆر گەورەیە مەگەر سوڵتانی ئەستەمبووڵێ پێ بزانێ».
شا فەرمووی بە فەرەجوڵلا خانییە:
«ئەوە کارێکی زۆر بە قابلەت نییە
لەکنم ڕۆم کچێ نادا بە عەجەمییە
ئەڵبەتتە کوڕی تو عەوامە چ ئاگای لە خۆی نییە
دەنا مەملەکەتی من کچی وەک کچی حەمەدی پاشاغانی تێدا نییە؟»
شا عەباس گوتی: «فەرەجوڵلا خان! قاقەزێکی بنووسە لە قەری:
«نێوی ئەو کچەی چییە؟» قاقەزی بۆ قەری نارد. قەر گوتی: «لە ڕووم هەڵنایە قاقەزی بۆ شا عەباسی بنووسمەوە». لەشکری برد و چوو بۆ سەر حەمەدی پاشاغان خەبەری دا بە حەمەدی پاشاغان:
«ئەمنم کوڕی فەرەجوڵلا خانی
چەندم خزمەتی بەرخ و مەڕی وی کرد بە شوانی

ئەمن خۆم کردە نۆکەرێکی کەمترین، ئەوانم دانا لە جێی فەرەجوڵلا خانی
خۆی لە من نەناس کرد قەدری منی نەزانی
ئیدی نەڵێ لە ڕووی هەڵنایە
یا دەبێ خاتوونێم داتێ، یا دەبێ دەگەڵم بکا دەعوایە
ئەو نەیزانی ئەگەر ئەو حەمەدی پاشاغانە
بابی منیش فەرەجوڵلا خانە
بەکر ئەگەر فکرێ بکا، سەد تاجر و توججاری وەکو وی لە مەملەکەتی پادشایدایە
قاسیدێکی بنێرە کن خاتوون گوڵەزەرێ، بزانن بۆ بەکری لە من دەکا حاشایە
ئەگەر جوابی منی دا دەگەڕێمەوە بەدوایە
ئەگەر بۆ بەکری شێخان بێ بۆی دروس دەکەم سەیر و سوحبەت و سەفایە».
ئەو خەبەرە بە بەکری درایە
گوتی: «نەمزانی کوڕی فەرەجوڵلا خانییە، کوێراییم دایە
ئەگەر خاتوون گوڵەزەرێ بدەن بە قەری هەرچەند خەرج و موخاریجی بێ خۆم دەیکێشم لە دنیایە
بۆ خاتری قەری خاتوون گوڵەزەرم بەخوشک قبووڵ کرد، بۆخۆم دەبم بەبرایە
دەشقمی مەقسوودیان حاسڵ بێ، لێکتری ببیننەوە کام و سەفایە».
ئەگەر خەبەری لە حەمەدی پاشاغان دەکرد یەقینە
دەیگوت: «بەخولای! کچی من لایقی کوڕی فەرەجوڵلاخانی نینە
لێم قبووڵ ناکا سوڵتانی ئەمینە
«ئەگەر بێتو بیدەمێ دەبێ عەرزچی بکەم بەدڵ و یەقینە».
ئەگەر ئەو قسانە دەگەڕاوە بۆ قەرییە
گوتی: «لەوی وایە هەر ئەودەمە، کە دەگەڵم دەکردەوە شوانییە
ئەو مەعنایانە هەموو چییە؟
ئەو کارانە وا پێک نایە
تازە نەهاتوومە تکایە

یان بمداتێ یا وەخۆ کەوێ بۆ دەعوایە
دەعوایە دەکەم بەدڵ و بەجانە
هەتتا کەنگێ دەگرێ ئەو بیانووانە؟
«لەشکری ئیسفەهانێ دێنم بەجارێکی، بەغدایە دەکەم وێرانە».
سوارێکی نارد بەچەپەر و بەڕەوانە:
«تەشریفی بەکری شێخان بێتە ئێرەکانە».
کە خەبەر بە بەکری شێخان گەڕاوە
بە پەلەپەل هات لەولاوە
لە قەری کردەوە سەلاوە
دەڵێ: «براله! چ داوێکە بۆ منت ڕۆناوە».
دەڵێ: «لەتۆ دایە، هەر ئەو قەری شوان ماوە
گوفتارە لە بۆ تۆم ڕۆناوە
بەغدایە دەکەم بلاوە
ئاخر زۆرم لە توو گێڕاوە،»
دەڵێ: «ئەمنیش خزمەتم پێ کراوە
خەبەرم لە خاتوونێ گێڕاوە
بەخوشکم قبووڵ کراوە
بۆ توو چاکە ئەو نەولاوە».
بەکر چوو بە قاسیدییە
بە حەمەد پاشاغان دەڵێ بە یەکجارەکییە:
«ئەتوو بۆ ئەو پیاوە جوابت چییە؟
ئەویش پیاوێکی کەم نییە
بۆ تووش عەیب و شوورەیییە
دەست هەڵگرتنی لە بۆ نییە
مەگەر دەوڵەت لێک درێن یەکجارەکییە
هیچ سەفای لە بۆ توو نییە

بەغەیرەز کوێرەوەرییە»
گوتی: «بەکر، ئەتوو بۆ چ لە من دەکەی حوکمی؟
کچی خۆم نادەم بە عەجەمی
سبحەینێ بێتە دەعوایە»
خەبەری لە بۆ قەری برد
قەر سبحەینێ خۆی دروس کرد
سبحەینێ فەسڵی چێشتاوە
خەبەر بە قەری دراوە:
«ئەو لەشکر هات لەولاوە
دار و بەردی دەپۆشاوە
هەڵێ و بگەڕێوە دواوە».
قەر دەڵێ: «نەمرم، بمێنم
بەغدایە پاک دەشێوێنم
یا سەری خۆم دەدۆڕێنم
یانە گوڵەزەرێ دەستێنم»
بەکری شێخان وای گوتییە:
«بۆ توو عەیب و شوورەیییە
ئەو شەڕەم هیچ پێ چا نییە
حەمەدی پاشاغان کوێستانی نییە
لێی گەڕێ تا ساڵێکی دییە
بلا گەرمێنی لەسەر نەبییە
دەورەی بگرە یەکجارەکییە
لێی دەستێنی چارەی نییە
وێستا هەقت دەگەڵ بەغدایە چییە؟»
قەر دەڵێ: «بەکر کار تەواوە
تازە ناچمەوە بەدواوە

لەشکر و قۆشەنم هێناوە
سندووسم لێ بەجێ ماوە».
بۆتە شەڕ لە زەمانی
جوابی ئەو قسەی درا بە سوڵتانی
دنیا دەمێنێ بە وێرانی
لەبەر کوڕی فەرەجوڵلا خانی
سوڵتان دەڵێ: «ڕامەمێنن
ئیسفەهانێ تێ بگەیەنن
ئەگەر قسەم نەسەلمێنن
قەت نابێ عەجەمێک بمێنن
هەرچی شیعەیە بیبەتڵێنن».
ئەو خەبەرە هات، گەڕاوە
بەمیری بەغدایە دراوە
ئەگەر میر وا دەزانێ
شەقڕن کەوتە دیوانێ
دەڵێ: «بێننە دەرێ جبەخانێ
سەربازم بۆ بدەن لە سانێ».
سەرباز لە سان ڕاوەستاوە
کارێکی گەورە قەوماوە
ئالای حەقێیان هەڵداوە
دەس بە دەعوایە کراوە
تا نیوەڕۆ لێکیان داوە
لەشکری بەغدایە شکاوە
سەری بەیداغان بەردراوە
هەرکەسە بۆخۆی گەڕاوە
قەر ڕۆستەمە ڕاوەستامە ڕاوەستاوە

شاش و پەڕ پاڵیان وێک داوە
پاڵیان وێک دا لە زەمانی
هەروەکو بەوری بەیانی
کە عێلات هەمووی پێی زانی
دەیانگوت: «هەتا دوێنێ دەیکرد شوانی
ئەورۆکە بەوری بەیانی».
دنیا بەو شەڕەی دەزانی
بەکری شێخان هات، لەولاوە
قاقەزی خاتوون گوڵەزەری هێناوە
ماچی کرد، لەسەر چاوی داناوە
بەکری شێخان گوتی: «قوربان، چ نووسراوە؟»
گوتی: «دوعا و سەڵاوی داناوە
فەرموویە: بۆ لە ڕووی بابم وەرگەڕاوە؟
زۆر خراپم لێ قەوماوە
ئەوا خەتای من گیراوە
پێی بڵێ بگەڕێتەوە
قەرارە دەگەڵم ڕۆناوە
قەرارمان تا بەهارێ
هەتا بەخێر خێڵ دێتەوە خوارێ
جا بۆخۆم دەگەڵی دەکەم گوفتارێ
چا نییە چی دی بگرێ بنارێ»
قەر گوتی: «پێی بڵێ پێی ناکەم متمانێ
هەتا بۆم نەخوا قورعانێ
بۆم دانێ قەول و قەرارێ
هەتا وەکو خێڵ دێتە خوارێ».
بەکری شێخان هات، گەڕاوە

قسەی بۆ گوڵەزەر هێناوە
قورعانی بۆ خوارد تەواوە:
«کە هاتم نایەم بە دواوە،
چی دیم ئابڕوو نەکا بڵاوە».
قەر لە بۆ شەوێ گەڕاوە
لەشکری خۆی کرد بڵاوە
سوڵتان بە شا عەباسی تێ گەیاندییە:
«ئەگەر دەڵێ تاراجی بکەم بەیەکجارەکییە
ئەو شەڕ و مەعرەکە چییە؟»
شا عەباس وای گوتییە:
«ئەگەر دەفەرمووێ دەری کەم خوێڕییە
دە سوڵتانێ زیاتر کەسم نییە»
سوڵتان وای دا جوابی وییە:
ئیختیاری وی بەمن نییە»
فەرەجوڵڵا خان قاقەزی نووسییە:
حاشا و مادوڵڵا کوڕی من نییە
لە سندووسی دەکەم خوێڕییە»
قەر گوتی: «دەستەڵات بە من نییە
دەستەڵات بە من نەماوە
حاشا، مادوڵڵا لەو کارانە
دەزانم دەمگرێ قورعانە
ناتوانم لەبەر فەرەجوڵلا خانە
لێم حەرام بوو ڕووی نانی
جا خاتوون گوڵەزەر خۆی زانی».

***

بەیتی زەمبیل فرۆش

زەمبیل فرۆش پادشا بوو. ڕۆژێکی سوار بوو، چووە ڕاوێ. لەسەر قەبران غەڵەبەیەک بوو، پرسی: «ئەوە چییە؟» گوتیان: «پیاوێک مردووە» پادشا گوتی: «دەبێ ئەمن بچم، بزانم، قەبر چلۆنە». هەڵستا هاتە سەر قەبران. پیاوێکیان هێنا دە قەبریان نا، بەردیان پێ ڕایەڵ کرد، قوڕیان دادا، گڵیان پێدا کرد. پادشا گوتی: «ئەوە ڕەعیەتە مەلا، جێی ئەمنیش هەروا دەبێ؟» مەلا گوتی: «ئەوە ڕەعیەتە، خەرجێ دەدا، بێگارێ دەکا، جێی وی لە جێی توو خۆشترە، بەشکەم ئەتوو فڕێ دەن، نەیەڵن لێرە بمێنی». گوتی: «ئاخر ئەمنیش دەمرم؟» مەلا گوتی: «ئەتوو دایکت ماوە، بابت ماوە؟ ئاخر ئەتووش هەر دەمری». گوتی «مەلا ئەگەر ئەمن مردم، لێفێک، دۆشەکێکم بۆ ڕاناخەن؟» گوتی: «نەوەڵڵا هیچت بۆ ڕاناخەن». گوتی «بلا بڕۆینەوە، جاڕی ڕاکێشن، ئەمن ئیدی پادشایەتی ناکەم». هاتنەوەماڵێ، دابەزی، گوتی: «بابە، کەس پێم نەڵێ پادشا». ژنی خۆی بانگ کردە دەرێ، گوتی: «ئەمن ئەو پادشایەتیم ناوێ، مردنی لە دووە، ئەتۆش کەیفی خۆتە ئەمن خوڵا حافیز». ژنەکە گوتی: «بابم لە بابت ماقووڵتر نییە ئەتوو دەس لە پادشایەتی هەڵبگری، ئەمن دەس لە خانمەتی هەڵناگرم؟ هەر جێیەکی ئەتوو بڕۆی ئەمنیش دێم».

لە شاری وەدەرکەوت؛ ژنەکەشی وەدووی کەوت. بەپێیان ڕۆین گەینە گاوانی. گاوان لە نێو گاڕانێ بوو. پادشا گوتی: «گاوان بەقوربانت بم وەرە جلان بگۆڕینەوە». سەر و بەرگیان پێکەوە گۆڕییەوە. ڕۆیی؛ خانم ڕەدووی کەوت. تەماشایان کرد. ژنێکی کوێری فەقیر بەڕێیەدا دەڕۆیی خانم گوتی: «وەرە سەر و بەرگان پێکەوە بگۆڕینەوە». جلیان گۆڕییەوە. هەردوو ڕووت و ڕەجاڵ ڕۆین. هەتا گەیشتنە شارێکی. چوونە ماڵێکی؛ ساحب ماڵ گوتی: «بابم جووتی دەزانی؟» گوتی: «بەڵێ دەزانم». گرتیان بەنۆکەر. سبحەینێ زوو جووتێکیان گا دایە، گوتیان: «بڕۆ جووتی بکە». گوتی «بەخوڵای جووتیم کەم کردووە، بۆم لێ بخوڕن تا فێر دەبم». بڕێکی جووت کرد هاتەوە، دەستی دا بێڵ و سەوەتەی خەریکی پەین

ڕشتنێ بوو، سبحەینێ چۆوە جووتی کرد هەتا ئێوارێ. هاتەوە بەساحب ماڵی گوت: «خولا هەڵناگرێ ناتوانم بەکەیفی ساحبی بکەم» ئەویشی بەجێ هێشت و چووە شارێکی دی. دەستی بە زەمبیلکردنێ کرد.

ڕۆژێ دەچوو کولۆشی خڕ دەکردەوە؛ دەیهێنا دەیکرد بەزەمبیلە لە بازاڕی دەیفرۆت. تەماشای کرد ئەو کولۆشە گاڕان و مەڕ لە پەرێزان دەیخۆن؛ گوتی «خولا هەڵناگرێ ئەمن ڕۆزیی ئەو بەستەزمانانە ببڕم». ئەو کارەشی نەکرد، چۆ شارێکی دی لەو شاری شەوێ دە خەوێی هات. سبحەینێ هەڵستا چووە سەر دەریایە دە نێوەڕاستی ئەو دەریایەی جزیرێک بوو. مێشەیەکی لێ بوو گوتی: «خولایە! ئەوە کەس نەیچەقاندووە؛ چ بکەم لەبەر دەریایە ڕێم نییە بچم بڕێکی بێنم بۆ خۆم بیکەمە زەمبیل». ئەوێ ڕۆژێ زۆر بەئاجزی هاتەوە. شەوێ دە خەوێدا پێیان گوت: «سبحەینێ بڕۆ لەو مێشەیدا بۆ خۆت کارێ بکە».

زوو هەڵستا چووە سەر دەریایە. بێ پایە لە دەریایەی دا، هیچ پێی تەڕ نەبوو. هاتە شاری دەستی بە زەمبیلی خۆی کرد.

خاتوونی پادشای شەوێ زەمبیل فرۆش دە خەوێ دی ئاشق لە وی بوو.

حەق! دڵ وەرە جارێک بەجۆش

جامێ جە ئەشقە مەی بنۆش

کین قەزیەتی زەمبیل فرۆش

فەسیح بکەم حیکایەتێ

دەست دە کورسی سەناعەتێ

دەست لە کورسی و فەرمانێ حەق بوو

ئاشق بەلیقا و شەوق بوو

سەنعەتی زەمبیل لەکن بوو

ئەو پێ بدرێ کیفایەتێ

ئەو لاوێکی تازە ڕواڵ

تەرکی کرد شاهی و گەنج و ماڵ

لە ترسی مەوت، ماڵ کرد بەتاڵ

خۆی مەشغووڵ کرد بە تاعەتێ

ئەو لاوێکی ئی سادە بوو
هەردەم لەسەر ڕێی جادە بوو
بەئەسڵ پادشازادە بوو
دایم لە زیکر و تاعەتێ
کوا یاقووبی ساحب کەماڵ؟
عیبادەت کرد هەشتێ و دوو ساڵ
لە ترسی مەوت، ماڵ کرد بەتاڵ
خۆی مەشغووڵ کرد بەتاعەتێ
ساڵێ دەری دوازدەی مودام
سەنعەتێ ویم وی خاس و عام
ڕۆژیێ دەکرد زەمبیل تەمام
دەیبردە شار بۆ قیمەتێ
چی ڕۆژێکی لاو زەمبیل دەبەست
دەیبردە باژێڕی بەقەست
نیعمەتی شەوی پێ کەوتە دەست
لاو قانیعە بەقیسمەتێ
چی ڕۆژێکی لاوا زەمبیلان دێنێ
خاتوون لە بورجان ڕادەمێنێ
بەدڵ و بەجان دەیحەبێنی
لاو کەوتە پێ موحەبەتێ
ئەو جارییەی خەوفی خودێنە
دێن بەحیلە بەلاو دەڵێنە:
«لاو! میر لە تۆی زەمبیل دەوێنە،
ئەو بەچاکییەت بانگ کەتێ».
لاو بەو قسەی بوو خۆشحاڵە
ڕووی کردە ماڵ، چۆتە حاڵە

هەڵی گرت زەمبیل چی بوو
ڕووی کردە دیوانی میران
یەک لەدوای وی هات بەخوارد:
«لاو! میر لە تۆی مەتڵەب دیداردا
بۆخۆت وەرە، بکە قیمەتێ».
لاو، بەوێ فێڵەی نەزانی
بێ ترس و خۆف چوو بۆ خانی
دەربەی دا چەنگ دەرکەوانی
قایم کرا لای دە حشەتێ
لاو نۆڕی دەربە نەماوە
لێی تەغیر بوو ڕەنگ و باوە:
«تا بمداتێ زەحمەتێ»
لاو بانگ دەکا: «میری کوبارە!
ئەتوو بەمنت هەیە چ کارە؟
تا پێک بیەنم حاجەتێ».
خاتوون دەڵێ: «لاوی فەقیرە،
پیر و ئاقل و هۆش و ژیرە!
حازر نین لێرە چ میرە
بۆت هات بازی دەوڵەتێ».
لاو دەڵێ: «خاتوونێ مومتازە!
لێرە تا شام و حیجازە
نامەوێ دەوڵەت و بازە
من نیم لە گوێن خەیانەتێ»
خاتوون دەڵێ: «لاوی شلێوە!
وەرە نێو ریحان و سێوە
شەکەر بملێسە بەلێوە

تا ڕۆژی سبحەییەتێ».
خاتوون دەڵێ: «لاوی ڕواڵە!
وەرە نێو دۆشەک و پاڵە
تێک وەردە ئەو زولف و خاڵە
دوورە ڕۆژی ئاخرەتێ»
لاو دەڵێ: «خاتوونێ! زولف و خاڵی تووم حەریری
قابیل بەخۆت بەبەژنی میری
حەد نییە ڕەنگ من فەقیری
ئەو ناکرێ دەستیان داتێ».
خاتوون دەڵێ: «پەستە و چۆغەڵەت دەبەر دەکەم
بۆ زێڕی سوورت ڕۆ دەکەم
پاک گیانت کەسک و سوور دەکەم
دەتکەم بەچەرخی داوەتێ».
لاو دەڵێ خاتوونێ: «پەستە و چۆغەڵەی خۆم چاترن
لەش گوناهباری پێ وەشرن
لە بۆ ڕۆژی مەسڵەحەتێ».
خاتوون دەڵێ: «دەنا لاو وەها نابی
ئەگەر فیل بی، ئەبرەهە بی
لە چەنگانم خەلاس نابی
نایەی سەر پێی مەسڵەحەتێ».
خاتوون دەڵێ: «لاو مەکە چ قسە و چ دەنگان
بچیە نێو حەوت بەحری نەهەنگان
خەلاس نابی بە چ ڕەنگان
نایەیێی سەرپێی مەسڵەحەتێ».
لاو دەڵێ: «خاتوونێ بە ئەرکان و تۆرە
مەسڵەحەت ناکرێ بەزۆرە

ئێواره دابێ ئەنگۆره
تێی دەبینین مەسڵەحەتێ».
خاتوون بەو قسەی دڵ بوو غەتی
خۆش هەڵستا، زوو پێ کەنی
دەڵێ: «لاو! وات دێنمە سەر هیدایەتێ».
لاو وای کرد خلاس لە داوێ
ئەنجەتی کرد بەپێشاوێ
بچێ لە باڵەخانان خۆی باوێ
بەشقەم خلاس بێ لە داوێ
خاتوون خوڕیە جاریەی بەنادری:
«مەسینەی ئاوێ هەڵگری
ببە بۆ جێی لاو تێوە دێ».
لاو هاوار دەکا شێخ و مەلێ:
مووسا لە نێو بەحری عەمیق
بۆ ویت کردە دوازدە تەریق
فیرعۆنی تێدا کرد غەریق
ئەو بۆ جەزای شیرکەتێ
پەنهام بە توو شاهی کەبیر
یووسف توفلێک بوو شێت و ژیر
بران بردیان ئاویتیانە بیر
بردت لە میسرێت کردە میر
نێزیکت کرد لە ڕەحمەتێ
بزانە چیان کرد قەومی کوفار
مەنجەنیقیان ئاویتە خوار
ئیبراهیمیان نابوو دە نار
بێ بەش نەبوو لە ڕەحمەتێ

هوودی لەنێو بەحری دەلان
چل ساڵیشت ئەو دەخەلاند
فەتاحی بابی ڕەحمەتێ
ئادەم گەنمی خوارد، کردی گوناه
تۆبەت قبووڵ کرد، ڕەبەنا
هەر تۆی بابی سەڵتەنەتێ
زەکەریایان بە موشاران بڕی
ئەیووب لەسەر کرمان دڕی
کوانێ عیسای ڕۆشەن چەراخ؟
خوێندی ئینجیلی خۆش دەماخ
کێ بوو لەکن خولای گوستاخ؟
مووسا بنی عیمران نەمان
کوا ئەبوبەکری سدیقی موستەمان؟
کوا عوسمانی بنی عەفان؟
ئەو جامیعەی دەس بەقورعان؟
پەنهام بە توو شاهی جەبار
زەمبیل فرۆش نەیما ئیختیار»
دەستی گرت خۆی فڕێ دا خوار
جوبرایلی چوست و تەیار
خۆش لە ئاسمانێ هاتەخوار
زەمبیل فرۆشی گرت بەزار
دەڵێ: «عومرم! نەکێشێ زەحمەتێ
پەنهام بەتوو ساحب سجوود
ئەلحەمدوللا یا وەدوود
دەرچووم لەوێ زەلالەتێ
پەنهام بە توو لایەزانی

واسیتەی گیاندار و بێ گیانی
پێم هیچ نییە دنیای فانی
بێ بەش نەبووم لە ڕەحمەتێ
پەنهام بەتوو توو نادری
هەم کەریمی هەم قادری
چی توو نەیکوژی نامری
بەشم کەوتۆتە فرسەتێ
شوکرم بەتوو، پادشای جەبار
خەلاس دەکەی عەبدی هەژار
هیچ کەس ناتبینێ پەروەردگار
دنیا بۆ کەس نییە باقی دار
چۆن کەوتمە باری فرسەتێ».

خاتوونی میری گوتی: «لاو بۆ نەهاتە خوار؟» چۆ سەربانی تەماشای کرد زەمبیل فرۆش دەگەڵ قەرەواشێ نییە. پرسی: «چی لێ هات؟» گوتی: «خاتوون! لەسەرڕا خۆی هاویشتە کووچەی». خاتوون گوتی: «جا من چ بکەم؟» غەمی وەمە جارێکی دی چاوم پێ ناکەوێ». ڕوانی بەکووچەیدا هەڵدەهات. ئەگەر تەماشای کرد زەمبیل فرۆش چوو دە خانووێکەوە، خاتوونی میری نیشانەی کرد. ژنی زەمبیل فرۆش گوتی: «ها عەمرەکەم بۆچی وا بزڕکاوی؟ ئەدی نانت بۆ نەهێناوە؟» گوتی: «ئەمڕۆ زەمبیلەم بردنەماڵی میری. بردیانە ژوورێ، حەقیان بۆ نەهێنام؛ ئەمنیش هاتمەوە. ژنەکەی گوتی: «دەنا زۆرم برسییە». زەمبیل فرۆش گوتی: «بەخولای چی توو نەتدیبێ ئەمنیش نەمخواردووە». بە ژنەکەی گوت «ئەتوو بچۆ بۆ حەقی زەمبیلان ئەگەر دایانیەی بێنیە. ئەگەر نەیاندایەی وەرەوە شوکری خولای دەکەین».

ژنی زەمبیل فرۆشی چوو گوتی: «کوێخا دەرک! عەرزی خاتوونی بکە حەقی زەمبیلەکانم بداتێ چمان نییە بخۆین». کوێخا دەرک چوو عەرزی خاتوونێی کرد. خاتوون: «بیهێنە ژوورێ حەقی بدەمێ». دەرکەوان هێنایە ژوورێ. خاتوون کە چاوی پێ کەوت لە پلەکانان بەپیریەوە هات، ماچی کرد گوتی: «بەشقی خولای

وەرە! نەقڵی خۆت و زەمبیل فرۆشی بکە». گوتی: «خاتوون نێوی خوڵات هێنا جەرگت بڕیم. جارێ حەقی زەمبیلانم بدەیە، زەوادمان نەخواردووە؛ جا لە دووم بنێرەوە نەقڵت بۆ دەگێڕمەوە». دەستی ژنی زەمبیل فرۆشی گرت؛ بردیە گەنجخانەی چارشێوی ڕاخست بۆی پڕ کرد. هەرچی کردی چارشێوەکەی بۆ هەڵنەگیرا. کۆشی پێ گرتەوە، بۆی پڕکرد هەتا پێی هەڵگیرا. ڕۆیی چۆوە ماڵێ. زەمبیل فرۆش پێی پێ کەنی: گوتی: «بۆ عەمرم! ئەمن ناتوانم ئەوانە لە دم چۆمان بێنم؟ ژن بۆیە ناچیزەن، ئەتوو ئەو پووڵەت بۆچ هێنا؟ ڕۆی کە عەرزی. بزانم». ئەگەر ڕۆی کرد پاکی بوو بەمار و دووپشک و کیسەڵ، بەنێو ماڵێدا بڵاوبوون؛ حەقی زەمبیلان نیم پەنابات کەوتە عەرزی. گوتی: «عەمرم! ئەوانە دەتوانی بەریەوە، هەتا ئەتوو دێیەوە ئەمنیش دەچم نانی دەکڕم، دێمەوە».

ژنەکە گوتی: «دەترسێم پێمەوە دەن». گوتی: «نا! مەترسە زەرەریان نابێ بۆت». هەڵی گرت پێیدا ناردەوە. بۆخۆشی هەڵستا چۆوە بازاڕی نانی کڕی؛ پەنیری کڕی. زۆری برسی بوو، تەمای بوو نانی بخوا، گوتی: خولا لێم هەڵناگرێ ئەو ژنە چاو لە دەستی منە».

هاتەوە ماڵێ.

ژنی زەمبیل فرۆشی زێڕەکانی بردەوە. خاتوون گوتی: «ئەوە کەم بوو، بۆیەت هێناوە؟» گوتی: «قوربان! بۆچی مێردی من ناتوانێ لە بیابان ئەوانە بێنێتەوە؟» ڕۆژ هاتبووە ئاوابوونێ. خاتوون گوتی: وەرە نەقڵی خۆتمان بۆ بگێڕەوە، با من ئەمشەو لە جیاتی توو بچمە پاڵ زەمبیل فرۆش». ژنی زەمبیل فرۆش هەموو ڕێوشوێنی زەمبیل فرۆشی پێ گوت. خاتوون خۆی ڕووت کردەوە. جلی خۆی دا بەژنی زەمبیل فرۆش. ژنی زەمبیل فرۆش جلی وی دەبەر نەکرد. خاتوون جلی وی دەبەر کرد. چوو بۆ ماڵێ زەمبیل فرۆش. ئەگەر وەژوور کەوت زەمبیل فرۆش گوتی: عەمرەکەم بۆچی وا درەنگ هاتیەوە؟ گوتی: «خاتوون ڕای گرتبووم. نەیدەیەشت بێمەوە». گوتی وەرە نانی بخۆین. خاتوون لە خۆشییان نانی پێ نەدەخورا گوتی: «زوو جێم بۆ چا بکە دەنووم». پێکەوە چوون دەجێوە. ئەگەر هاتن ڕاکشان خاتوون باسکێکی بۆ کردە سەرین ئەوی دیکەش دە ئەستۆی کرد خاتوون. زەمبیل، فرۆشی ماچ کرد. زەمبیل فرۆش گوتی: «داخولا لە کەنگێوە کەیفی لێیە بۆیە ئەمڕۆ ئەو نسیبەتم بەسەر هات». زەمبیل فرۆش لاقی هەڵێنا خاتوون لە فکری نەبوو

خـرخـاڵـی زێڕ لە پێی دەرێنـێ؛ دەسـتـی وێ کـەوت گـوتـی: «خـانـەم خـراپ ئەوە ژنـی منیـان سـوێن داوە خـۆی لێ گۆڕیوم». لاقـی دانا و هەڵسـتـا وەدەرکـەوت. خـاتوون چوو بیگرێ؛ هەڵات. خـاتوون ڕێی کـەوت دەیگوت: «ئینشـاڵڵا لە کووچەی دەیگرم». زەمــبــیل فــرۆش دەیگوت: «ئینشــاڵڵا ئـەمنیش لـەو کــووچەی لێی ون دەبم». هـەتا بەیانی ڕێی کەوت بۆی نەگیرا. زەمبیل فرۆش ئاوڕی داوە، هەر لە دووی بوو. ملی لە چۆڵی نـا. شـاری بەجێ یەشت لە چـەنگانی هـەراسـان بوو. دە عـەرزی ڕاخـوڕی، عـەرز قـەڵشـاوە چۆ تێـوە. خـاتوونی مـیری گـەییـە لەسـەر عـەرزی غـوڵامـانەی توند گرت. هـەر چەند هـاواری کرد بەری نـەدا گـوتی: «وەڵڵاهـ نەیە دەرێ، قـسـانم دەگەڵ نەکەی، بەرت نادەم». زەمبیل فرۆش دەڵێ:

«خاتوون گیانە!
ئەگەر قایل بوو هەوێ سارانە
دەچم ئەویش دێنمە ئێرەکانە»
کێ بوو لە زەمبیل فرۆشی گوڵباوە
ئەگەر چوو نەگەڕاوە بەدواوە
لەو شارەش چوو بەولاوە
خاتوون لەوێ بەجێ ماوە
ڕۆژ بۆ نیوەڕۆی وەرگەڕاوە
خاتوون گوتی: «چم لێ قەوماوە
بۆچ قاسیدێک نەهات واوە؟
خولایە لە خۆم سەر بەتاڵێ!
ئینجا چلۆن بگەمەوە ماڵێ؟»
کێ بوو لە زەمبیل فرۆشی خورد
ڕووی لە شارێکی دیکە کرد
حەوت ساڵی دی کاسبیی کرد
خوا وای کرد ژنەکەی مرد
حەوت ساڵان تازیەی داگرت
ڕووی دە شارێکی دیکە کرد

سێ ساڵی زەمبیل فرۆشیی کرد
خاتوون قەڵای دروس کرد
سوورەتی هەرسێکانی دروس کرد
خاتوونی زۆر خامۆشی
سوورەتێکی خۆی دروس کرد، یەکی ژنی یەکی زەمبیل فرۆشی
ئەگەر ئەو سوورەتەی دروس کرد
ئەمیندار جێبەجێ زەمبیل فرۆشی گرت
مزگێنییان بۆ خاتوونی دەبرد
خاتوون چراغانی دەکرد:
«وەڵڵاە لە دڵم هەڵگیرا غەم!
جا خەبەرێ بەپادشای بدەم
ئەو جارە کە مێردی دەکەم».

قاقەزێکی لە برای نووسی؛ گوتی: «قایل بی مێردی دەکەم. ناقایل بێ مێردی هەر دەکەم». پادشا قاقەزەکەی ماچ کرد. خوێندیەوە، گوتی: «لە من دەوڵەت بەشارەتە ئەگەر مێردی بکا». پادشا گوتی: «حەز دەکەم ئەوەی ئەو مێردی پێ دەکا بزانم کێیە؟» خاتوون گوتی: «ئەگەر دەفەرمووێ دەینێرمە خزمەتی». خاتوون گوتی: «هەستە بچۆ سەڵاوێ بکە تەعزیمێ مەکە». کە زەمبیل فرۆش هەڵستا چوو سەڵاوی لە دیوانێ کرد. پادشا گوتی: «ئەو فەقیرە کێیە، شتێکی بدەنێ بڕوا». گوتیان: «قوربان! ئەوەی خوشکی تۆی دەوێ، ئەوەیە». گوتی: «بابم خوشکی من مێردی بە توو دەکا؟» گوتی: «بەڵێ ئەگەر خولا بدا». پادشا ڕقی هەڵستا. ئەوی لە دیوانێ بوون کەس قسەی پێ نەکرا؛ پادشا گوتی: «خوشکی بکوژم یا ئەوەی بکوژم؟» گوتیان: «قوربان! هیچیان مەکوژە. دەرکی خۆت بەخوێن مەکە. ئەو ساڵ دوازدە ساڵە، ئەو باغە هەژدیهایێکی تێدایە؛ هەرچی بچێتە ئەو باغەی هەژدیها دەیخوا. ئەوی بنێرە بخورێ». پیاوێکیان دەگەڵ نارد، هەژدیها بیخوا. کابرا گوتی: «چونکە خاتوونی پادشای ئەتووی دەوێ، ئەتووی ناردووە هەژدیها بتخوا. ئەمن ناوێرم بێم». گوتی: «بابم ئەتوو ڕاوەستە». زەمبیل فرۆش ڕۆیی. ئەو هەژدیهایە بوو بەپیاوە و بەپیر زەمبیل فرۆش هات. گوتی: «یا ڕەبی زۆر شوکر! ئەوە خۆت و باغی

خۆت ئەوە ڕۆیم»، کابراکە مزگێنیی بردەوە بۆ پادشـای گوتی: «ئەوانە موسڵمانن». پادشـا هەڵسـتـا بۆخـۆی ڕۆیی. خـەڵقی ئەو شـارەی پێیان مـوسـوڵمـان بوون. قـۆڵی زەمـبیل فـرۆشی گرت بردیە دیوانێ. قـاقـەزێکی بۆ خـوشکی نارد. گـوتی: «لەمنی کەوێ بۆ مێردی بۆ خۆی دیتۆتەوە. ئیزن بدا مارەی بکەم»، گوتی: «حاشـا! مێردی پێ ناکـەم». زەمـبیل فـرۆش گوتـی: «قوربان! وێسـتـا کـە مـێـردیم پێ ناکا ئەتوو ئەو باغـەت بەمـن کـەرەم فـەرمـووە فـەعلەم بدەیـە بۆ خـۆم دەچم خـانووێکی لێ دروس دەکەم». دەنگی فەعلانیان بۆ دا هەر کەس بەخێری خۆی چوو. ئەوێ ڕۆژێ قەڵایان بۆ دروس کـرد چـوو تێـوێ سـەری بردە سـەر سـەجـدەی گـوتی: «یا ڕەبـی ئەمن و خاتوونێ بێنیەوە سەر حەدی چاردە ساڵەی». جێبەجێ هاتنەوە سەر حددی چاردە ساڵە. خاتوون ئەوجار خۆی لێ مارە کرد. پێکەوە دانیشتن.

دەستێک گوڵ بەنادری

ساحبی ئاڵمانی نەمری

ئەوە فەرمایشی ڕەحمان بەکری

***

بەیتی باپیر ئاغای مەنگوڕ بابی هەمزاغا

گوێ ڕادێرنێ دوانە
گوێو لە من بێ دیوانە
سێ شەو و سێ ڕۆژانە
بۆو بکەم مەدحی شێرانە
دۆلابی موکریانە
قاقەز چوو بۆ عێلانە
بێ ڕەشەی ڕەسوڵ ئاغانە
دەگەڵ حەمەدی شینانە
ڕابەریان ئەوڕەحمانە
چۆڵیان کرد، باگردانە
بە عیزەتی سوبحانی
سبحەی دەگەڵ بەیانی
لەشکری باپیر خانی
ڕەنگ وەزیری ڕۆمیانی
سواربوو لە باگردانی
مەنگوڕی دە مێ وەجاغێ
پیاو بوون لە سابلاغێ
تەدارەک بۆ مەراغێ
بۆ مەراغەی ڕەوانە
سێشەم سەری هەمووانە
بە سێشەمۆی پڕ هونەر

باپیر ئاغای پڕ جگەر
بداخانی بوو دەستەبەر
لە سابلاغێ چوو بۆ دەر
دەڵێ: «هیچ پەرچت نایەتەبەر»
خالەق ساحب سەفایە
پەرچی دەوێ دنیایە
بە ئومێدی ئەو خولایە
لێیان دا دەهۆڵ و زوڕنایە
ئەسپیان هاتە سەمایە
زۆر خۆشن بۆ دەعوایە
هومێد ڕەسووڵلایە
«ئەو کارە وا پێک نایە!»
هات گەییە فەخرەقایە
لێیان دا دەهۆڵ و زوڕنایە
حەوسەد کەسی ڕاگیرایە
زەوقی باپیر ئاغایە
لێ دەن لە تەپڵی شایە
شوکر وەبەر خولایە
مەکوژن سەید و مەلایە
قورعانیان دە سینگیدایە
هات، گەییە خاتوون باغێ
باپیر ئاغای قۆچاغێ
دەگەڵ خانی سابلاغێ
سەیرێ کەیف و دەماغێ
چوو لە عەجەمی یاغێ
باپیر ئاغای خاڵ لە ڕوو

به ڕۆژی سێشەمۆ چوو
عامی خەڵقی چوو لە دوو
چاویان لێ کرد بە فەندی
هات، گەییە وەکیل کەندی
حەوسەد سواری لە ڕەندی
سبحەینێ چێشتەنگاوە
قاسیدیان دەگێڕاوە
چی ماوە دەنگیان داوە
قۆشەن نەبووە تەواوە
تەگبیریان لێ ڕۆناوە
سبحەی بەیانی داوە
هەر بزووت و نووسراوە
دوو عەشیرەتی ماوە
ئەغلەب ڕمب نەزەرییە
یەک لە سەتی کەم نییە
بزانن مەسڵەحەت چییە
بێ تیپی مەرنەکەنان؟
بۆیەی عالەم ڕاچەنان
بەعەقڵم ڕاچەنانە
مەقسوودیان گۆرانە
سولەیمان بەخۆ و بەبرانە
ڕایان کردە جلیتانە
مەسڵەحەتی هەمووانە:
«بچین بۆ سەر عەجەمانە
ڕابەرن بداخانە
مەراغەی بکەین وێرانە

بێن ڕۆنیشین لێرانە
مودەبیر کاک سولەیمانە
چونکە گەورەی عێلانە
چ دەفەرمووی گیانە؟
ئێرە دەبێ وێرانە؟
مارەیان بکەین ژنانە؟
ئێدی، چلۆنە سەوزیخانە؟»
«هۆی سولەیمانی خەزاڵی
نەوەی ڕۆستەمی زاڵی
حەوت قوبەی لە مەتاڵی
پێم نەڵێن ئەتوو منداڵی
لە جلیێ نەکرد خاڵێ
وەک هەوران بە گەواڵی
دەکوژم ماڵ و تفاڵی،
درەنگە ڕێی مەکەن خاڵی».
گەییە ئەڵڵاهو ئەکبەری
لینگی دا پێش خانی بەموشتەری
دەڵێم: «خانە ئەتوو کوێندەری
نۆسەد سواری بەدەفتەری».
دەڵێم: «خانە! لە ڕوحێم بوویە موشتەری
لە بۆ مەراغێن بەری»
بۆ مەراغەی بردە خوار
یا بینای پەروەردگار
بەزار خۆشە نۆسەد سوار
هەم روحمبەر و جەبار
ئیزرایل بوو جلۆدار

بۆ مەراغەی بردە خوار
بۆ مەراغەی ڕاکشان
ورشە ورشێ کەمبەران
بێنی میشک و عەنبەران
فەندی پەپاغ بەسەران
قەتن نابێ گوزەران
قەت نانبێ گوزەرانە
عەجەم زۆر بێ ئیمانە
لێن تیک دەدەن مەکانە
سەرن دەبڕن لێرانە
خدر ئاغای نەوجووانە
چووە سەر خانی بەڕمبانە
«بابە لێ دەم ئەمانە»
باپیر دەڵێتن: «کاکە!
کەس ئەوێ مەسڵەحەتێ ناکا
بەداغم دەگەڵ پاکە
هیچ دەهۆیەن لێ نەکا
تەگبیران بکەین چاکە
جێگاکەن زۆر غەمناکە
عەجەم یەکجار هیلاکە»
«عەجەم هیلاک و زۆرزانە»
چووە سەر جانی بەڕمبانە،
دەڵێ: «بابە لێ دەم ئامانە»
بانگم وەبەر پادشای لە ژوور!
خانی ناردنی دوور بەدوور
بڵباس هاتن بە جەمبوور

ڕانک ڕەشی چەکمە سوور
خان ناردنی بەحوجەتە
بڵباسان تالحە و بەختە
بەسی ڕەختی دە زەردا
کاکەڕەشی نامەردا
هاتە خوارێ لەسەردا
ئیمانی پێ بوو هەردا
مەنگوڕی دە ڕمب جۆلانە
چاویان کەوت بەزێڕانە
وەژوور کەوتن یەکانە
چەند شیوی پڕ دەرمانە
چەندی شیشە و شەڕابە
عەجەم بوون بە جەللابە
موکری بوون بە قەسابە
هیچ کەس وا لێ دەرنابا
چلۆن دەبێ ئەو حیسابە
هەمووی مەستی شەرابە
وای لێ دەرنابا کەسە
خالەق! تۆی فەریادڕەسە
مەرگە بە هەرەوەزە
بداخان لێی بوو قەزا
ڕێکی دەدان بەخەزا
تایفەی خان باپیری
ڕێکی دەدان بە شیری
بوو بە خانەبگیری
ئیسلام قڕبوو بە شیری

بە شیری قڕبوو ئیسلام
تێیان دابوو قەتڵ و عام
قەتڵ و عامیان تێدابوو
سولەیمان بەخۆ و بەبران بوو
سولەیمان بەخۆ و بەبرانە
دەردەچوو لە دەربانە
ئەگەر لە دەربان دەرچوو
چوار پێنجی کەوتە دوو
خەلاسبوونی بۆ نەبوو
بۆی نەبوو خەلاسبوونە
لەو کافری دە مەلعوونە
بەو ڕمبی دە سێ سوونە
بە داسی کەرەنتوونە
هەروەک گەنمیان دەدروونە.
هەروەک گەنم و سواڵە
دە خوێنیدا شەلاڵە
بڵباس حاڵت بێ حاڵە
لەولای بێ شێرە خڕە
تۆپیان لێ دا بەگوڕە
حەوتی لێ بوون بەوڕە
دەنگی لە عەرزێ بڕا
ئافەریم وەستای خەڕات
دەست بەخەنجەرێ دەدات
حەوت ماڵی کردن بەرباد
وەستا عوزێری هەندوو
خەنجەری شام و تەشوو

لەبەر گەڕەکێ داچوو
یەکی لێ خەلاس نەبوو
هۆیە وەستا عوزێری
حەوت ماڵ بەوەجاغکوێری
هەر یەکێکیان دەبوێری
ئاویتی جەزایێری،
دابووی لە تەپڵی سەری
ئەویشی کرد بێ بەری
کوا مەرزینگ؟ کوا ئۆمەربل؟
شۆڕە لاوی شل و مل و
لە کۆڵانان بوونە چل
بوونە چل لە کۆڵانان
لەشی دەوان نەوجوونان
کەوتبوون لە کۆڵانان
لە کۆڵان و کەناران
لەشی دە شۆڕەسواران
وەک بژانگی دە داران
سەریان گەییە حەساران
لە حەساری دەوا گرد
لە بلْباسی دەوا خورت
لەش و کەلەش بوونە پرد
عەجەم بەسەردا ڕابرد

هەرکەس میوانی خۆی کوشت. بە دەهۆڵ و زوڕنا هاتنە سەر باپیر ئاغای جا باپیر ئاغا لە بداخانی پرسی:

«لە باپیر ئاغای جندییە
لە بداخانی پرسییە

خان، ئەو قووله قووله چییە؟»
دەڵێ: «باپیری شۆگاییە!
ئەوە دەهۆڵ و زوڕنا و شاییە
ئەوە پیشەی ترکییە
زەوقە لە بۆ خەلقییە»
ڕۆژێکی لە ڕۆژئاوایە
خان باپیر لە سەرایە
ئاوری تۆپخانەیان دایە
زەلیل باپیر ئاغایە
لێرەی هیچ بۆ پێک نایە
خدری شۆڕیان هەڵێناوە
لەپێش بابی ڕاگیراوە
حەمەسوور بەچەلەنگی
هەڵیان ئەشکاوتە سینگی
کوڕ لەسەر سینگی بابی
لێیان دا بە جەللابی
توو قەت موسڵمان نابی
سبحەینێ ئەلەسەحەر
کوێت و بۆز و سەقەر
لە خاویان هێنادەر
لێی کەن زینی موحتەبەر، توندی بکێشن تەنگەوبەر
پێی نا لە ڕکێف کەوتە سەر
سوار ببێ پەپاغ بەسەر!
پەپاغ بەسەوا سوار بێ
خێڵی فەقیر هەژار بێ
موکری هەروا داغدار بێ

هەر هاوار و لێدان بێ
هەر هاوار و لێدانە
بێ سەردار و خێزانە
دەڵێی: مەڕی بێ شوانە
پەخشبوون لە زەویانە
دۆلابی بەگزادانە
سەرکردەی موکریانە
خرابوون ئەو کارانە
بەقڕی دان موسڵمانە
یەکیان نەمان ئەوانە
هومێد بوداغ سوڵتانە
قبووڵ نەکا لەوانە
بۆچ بێ دینی غەیانە؟
وای کرد بۆ عەجەمانە
پێیان نەکا موتمانە
غەلیزن ئەو سەگانە
نەمرە ئەو بداخانە
ناترسێ لە گۆڕخانە
چییان کرد بوو بەستەزمانە؟
ماڵی خۆی کرد وێرانە،
کەسی نەهێشت لە عێلانە
ڕەبی سەدجار شوکرانە
چونکە پێشکار شەیتانە
دەست هەڵگرێ لەو کارانە
هات و گەییە کارێزێ
منداڵی پڕ بەئامێزێ

ئێخسیر چوونە تەورێزێ
هات و گەیییە دریازێ
مەحبووبیان بژارد لە ڕێزێ
هاتە خوار لە لاچینی
لەت بێ لەنێوی زینی
لە بڵباس، بەقینی
برایم ئاغابێ لەسەردا
تاقە سوارەی بێ گەردە
خێزانێ دێکدی وەردا
دێکدی وەردا خێزانە
حەسەنی بەکر ئاغایە
مێردە ڕۆژی تەنگانە
بەری هەڵنەدا گۆرانە
مەلا ڕەسووڵ بێ فەرە
دەپێش بداغی گەڕا:
«خانە! بەسی بێ ئەو شەڕە!
ئیسلام هەمووی وەرگەڕا.»
ئیسلام پاک وەرگەڕاوە
هەتا سێلمێی هەڵناوە
تا سێلم و بەیتاسی
ئێخسیر بەسێ عەباسی
بەسێ عەباسی ئێخسیر
زینی ڕۆمیان و بارگیر
لەسەری بوو ڕەمب و شیر
بداخانی جیهانگیر
بداخان بوو لە دوایی

هەزار مەڕی شۆگایی
هەر هەرزانە، خۆڕایی
دەیاندا مەڕ و شایی
بزنێک بێنیّ دوو کارە
لە مووی بکریّ دەوارە
بەهای بزنێم دوو پارە
هەزار گای بیّ جووت بەندە
قیمەتی گای خولاّبەندە
بڵباسان کاریان گەندە
لە بڵباسی گرد و مرد
خزمەتی خانیان نەکرد
بۆیە بەدیان بۆ ڕابرد
خان عەرزی شای لەوان کرد
بۆیەیان تەگبیر لیّ کرد
خان گوتی: «خزمەت بەگەرمێنیان کرد».
بۆیە پاکی برد قڕی کرد
قڕی کرد لە زەمانی
بنۆڕنە تەگبیری خانی
وا گوزەران دەزانی
ئەمینی دەوڵەتانی
بڵباس زۆر بەستەزمانی
خزمەتوو نەکرد بەخانی
بۆخۆو پەیداکرد غەیانی
تایفەی بوداغ سوڵتانی
لەکن پادشای ڕەوانی
مەنگوڕ زۆر بەستەزمانی

بەستەزمانی بێ شومار
نەیاندا خەرج و بێگار
خانیان لێ بوو دەعواکار
هاتنە پێش پیادە و سوار:
«ماڵیاتی نادەین چ جار».
وای گوت باپیری نازدار:
«بۆخۆم دەبمە حاکمی شار
خانی دەردەکەم ئەوجار
خانی دەردەکەم یەقین
بۆخۆم دەبمە جێنشین
دەڵێم بەگزادە چ نین».
ئەگەر ئەو قسە هات، ڕابرد
خان ڕۆنیشت تەگبیری کرد
قسەی خۆیان پاک یەک کرد
عەرزی پادشایان دەکرد
پادشا لەوانی قبووڵ کرد
بداخانی گرد و خورد
مانگێکی دی سەبری کرد
پاک مەنگوڕی وەخڕ کرد
سەرتاپای خەڵات دەکرد
بداخان گوتی: «بمێنم
باپیر ئەمنت دەزبێنم
سابڵاغێت بۆ دەستێنم
باپیر مەبە ئینتیزار
دەبێ ببیە حاکمی شار
لەبەرم هەیە یەک کار

کارم هەیە لەوێندەرێ
جارێ دەنێرم چەپەرێ
چەپەرێکی بەڕەوان
بۆ کن پادشای بەدل و جان
مەراغەی بکەم وێران
پادشای دەکەم بێ خودان
بۆخۆت ببە ئاغای هەمووان».
لە مەنگوڕی گرد و مرد
قسەی خانیان قبووڵ کرد
بە حەوتووێکی پاکی وەخرٍ کرد
بە سابلاغێ تەگبیر کرد
گوێو لەمن بێ گەلی جەماعەتێ
کەس بە بەگزادان هەڵنەخەڵەتێ

***

بەیتی عەبدوڕەحمان پاشای بەبە

خالەق! هەر ئەتووی قادر
ڕەبی! هەر ئەتووی قادر
چەند باقی و چەند نادر
تۆی عەرز و ئاسمان ڕاگر
هەشتێ هەزار عالەمە، بێشکە وەڵاهـ زیاتر
ئەمنیش یەکم لەوان عالەمان، خۆ دەگرم لە هەمووان کەمتر
سەجدەی شوکرێم لەسەر بوو، نەتخووڵقاندم بەکافر
(لا اله الا الله» سەد هەزار جار شوکر
تۆی ئەووەڵ و تۆی ئاخر
تۆی باتین و تۆی زاهیر
چەند باران و چەند بەفر
چەند ڕووبار و چەند بەحر
چەند ئاسمان و چەند هەور
چەند بەهەشت و چەند ئاور
چەند قۆشەن و چەند لەشکر
چی توو پێت ببێ ئەمر
نەشبێتن دەیکەی حازر
حازر دەکەی بەڕەوانی
ڕەبی هەر تۆی تەن سوبحانی
خالقی کوللی شەیئانی
مالکی بەحر و بەڕیانی

عالم و خەبیری هەمووانی
تەوفیقدەری، موستەعانی
ئەزم (عەلی بەردەشانی)
دە بەندێم نەکەی زبانی
بەیتێ دەڵێم بە دیوانی
مەدحی پاشای کوردستانی
مەدحی پاشای کامیان باشە
شایەد ڕۆم و قزڵباشە
هەرجارێ شیری دەکێشا
هەمووی دەهاتنە تەماشا
عالەم ئاڵایە چاوەشە
مەردە عەبدوڕەحمان پاشا
پاشای بەبان جیهانگیری
وەک ڕۆستەمی زاڵی پیری
تەحا بە ڕا و تەگبیری
ڕاناوێرێ بەڕەزیلی:
«ناکەم خزمەتی وەزیری
نانی دەستێنم بەشیری
بەشیری نەبێ پێک نایە».
دەوڵەت نایەتە ڕەدایە
ناچمە سەفەری لەحسایە
یاغی دەبم لە بەغدایە
یاغی دەبم ئینشائەڵڵاه
خزمەتی ناکەم وەڵلاه
ئافەریم بارەکەڵلاه
تەوەکەل تەعالەڵلاه

هە کوڕە بەبەینە هەللاھ
بەبە هاتن بەلێمشت(*)
لە غیرەتێیان بەست پشت
دەستی لە بەغدایە شوشت
حەمەد پاشای کۆیی کوشت
کوشتنی بە چ قەرار بوو؟
پاشای بەبان سەردار بوو
سەد وەک وی خزمەتکار بوو
دە حاڵی خۆیدا شۆفار بوو
خزمەتی پاشای پێ عار بوو
بێ تالعی لە ملان بار بوو
تالعی پاشای دیار بوو
پاشا کردیە گوفتوگۆیی،
لەگەڵ تۆ محەمەد کۆیی:
«حەزم کرد هاتی و نەڕۆیی
زۆرم حەز کرد میری سۆران
دووزمانی وەکو گۆران
بە ئەقڵ هاتوویە نۆران
بێ کەسی دوژمنی زۆران
ئەوجار لێی دەن بە ساتۆران»
ساتۆر دەبان ڕەنگ شمشێری
دەست و باهوو حەملەی شێری
وای گوتوە شیعری شایێری
یاڵلاھ پاشا گوێم بدێرێ
کە فرسەت هات، قەت نەیبوێرێ

(*) لێشاو، لافاو.

مەرد هەر خۆی بە ئەڵلاھ دەسپێرێ
هەر ئەڵلایە و ساحیب سوڕە
وەدەست کەوت بەبێ قڕە
پشتیان شکان، زگی دڕا
لە سایەی توو ڕیشی بڕا
لێک سوار بوون کوڕە کوڕە
لەردوو(*) ئوردووان بوو بە چڕە.
بوو بە چڕە و سەڵاوات
قووەقووە، هاتەهات
هەر خێوەتن بێ قەڵات
هەی دەستی بێ دەستەڵات
کۆیی گیران کێ هەڵات؟
لەوان کۆیی دە بەدبەخت
خەلاس ناکەن ڕووحی سەخت
کەلەپوور و ماڵی نەغد
ئەسپ و ئێستر ڕێشمە و ڕەخت
وەرگیرا نەغد بەنەغد
وەرگیرا بە قەتارەوە
بە ئاڵتوون و دینارەوە
بە ئاغا و خزمەتکارەوە
پاشای بەخشین بە بارەوە
چی پێ بەخشین پێی بوون غەنی
پاشا سواربوو بۆ مەوتەنی
مەتاڵ لە گوێی کەرگەدەنی
هات، گەییە قەرەحەسەنی

(*) لە هەردوو.

ئەسەح یاغییە پێدەکەنی
لە پێکەنینی سەرداری
چڕەچڕی کۆچ و باری
هەڵگیرا ڕێیە ڕێبواری
لە جحێڵ تا هەرزەکاری
هەر لە پیر تا ئیختیاری
هەرچی دەستی بگرێ داری
دونیا دەبوو شەوی تاری
خوێن لە سامی سۆران باری
خوێن باری لە سامی سۆر
هەر لە نیزیک هەر تا دوور
پاشای بەبان قڕان قڕان
بوو بەسەری سەر ئەسکەران
سوێندی خوارد بە پێغەمبەران:
«لە بۆ شای دەنێرم سەران
سەری ئەوغان و قەجەران».
سرکە سرک بوو لە موونەدەران[1].
قاسید هاتەوە بەموتلەق
قسەی کردن دەقاودەق:
وەزیرە وەک بەردی ڕەق
ئەو خەیانی موستەحق
ڕەجایە ناگرم بەحەق
لەسەر زینم نەکەن شەق
بەغدایەم پێ نەکەن لەق».
شای کە ئەو قسەی پێ دەزانی

(١) لە هەموو هەندەران، لە هەموو جێیان.

هەڵدەستا بۆ سەر چۆکانی
هەردووک دەستی دان لە ڕانی:
«پاشای دەگەڵ سەلیم خانی
دەنێرمەوە کوردستانی
لە کوردستانی باخێوی
لە بەغدایە سەر ببزێوێ
ئێران و تووران بشێوێ
هەرچی لێو دابنێ لەسەر لێوێ
نەرمی دەکەم وەکوو مێوێ
دەری داوێم لەوێ نێوێ
دەری داوێم بە عەجەمان
بە هەوشار و موغەدەمان».
پەیدابوو سەدای زەمزەمان
لەبەر دەنگی زیل و بەمان
شێر هەڵاتن لە گوێ چەمان
نەهەنگ دە بەحراندا نەمان
شا خۆش بێ نەکێشێ غەمان
ڕاهی بێ، چ قسە نەمان
ڕاهی بێ دەگەڵ ئالایە
لێرە بڕوا تا بەغدایە.

***

بەیتی عەلی عاشق

مەجلیسی ئاشقان گیراوە
ساقی لەنێو ڕاوەستاوە
پیاڵەی عیشق نۆش کراوە
«بەخێر هاتی پەریزادە
بەخێر هاتی
بەسەر چاوی دە من هاتی
بەچیم زانی کە تۆ هاتی؟
بەدەنگی تۆق و خرخاڵان»
«عەلی عاشق! ئەگەر عیشقت زوبانی بێ
سەد جار عەمرت زوو فانی بێ»
حەیفە ئیخلاس پەنهانی بێ
مەلازادە بەخێر هاتی
موتریب! لێ دە بینای سازت
بەختت سووتێ لە بۆ نازت
جووتێ ساقی سەر بەزێڕن
مەی لە مەیخانان دەگێڕن
ئاشقان لە دین وەردەگێڕن
قوربانت بم ئەی بای وادە
تارا لەسەر لەیلم لادە
بەدەستووری حاکم زادە
مەجنوون بۆ یەکێ دەردەدار بوو

بەتیری ئیشق گرفتار بوو
چونکە لەیلێ وەفادار بوو
عەزیزی من بەخێر هاتی
مەجنوونەکەی لە کێوانم
دایم دڵ پڕ لە هیجرانم
بۆ خاڵی لەیل پەریشانم
خۆزگەم بەفەرهادی چینی
خەریکە لە سەنگ تاشینی
ئەویش بۆ ئیشقی شیرینی
قوربانت بم شەماڵ وەرە
ئەو کاغەزەم لە بۆ بەرە
بیدە بەدەستی دلبەرە
ساقیم دەوێ شەراب بێنێ
عەکسی خۆی تێدا بنوێنێ
ئنالیلای لێ بخوێنێ
بەو چاوە گیانم دەستێنێ

***

ورده مەقام

١

فەسڵێک دەخوێنن یاسینم
لەیلام بێتە ژوور سەرینم:
«کوێت دێشی، دیدەی شیرینم؟»

٢

توو خولآ! لەیلا، وەرە کنم
بەدڵ ئازا بکە گەردنم
نیزیکە ڕۆژی مردنم

٣

یا خولآ هەروا گەرد و تۆز بێ
دەسرۆکەی لە ملان ئاڵۆز بێ
لەیلا جێژنت لێ پیرۆز بێ

٤

قوربانت بم ئەی بای شەوێ
کە جارجار وە ڕووت دەکەوێ
پێی خۆش دەبێ ماچی شەوێ

٥

دیسان شەو هات بۆ حاڵی من
لەو دڵەی پڕ خەیاڵی من
ئالەم سووتا بەناڵەی من

٦

قوربانت بم ئەی بولبولە
دەم لەسەر خونچان هەڵگرە
سیست کردن ماڵە کاولە

٧

ئەتوو وا دەڕۆی بە نارەزای دڵ
خوڵات دەگەڵ بێ مەنزڵ، بەمەنزڵ

٨

ئەگەر بەبێ توو سەر وەسەرین کەم
دوو ڕۆژ پێ نەچێ دەس بەناڵین کەم

٩

دەترسم بمرم دنیای زۆر مابێ
بەدکاری بێ پیر بە لەیلام شا بێ

١٠

باڵا بەو بەرزی قەد بەو باریکی
ئەستێرەی سوهەیل کەوتە تاریکی

١١

موژەت نیزام و سەر عەسکەر
لەسەر چاوان بەستیان لەنگەر
لنگیان دامێ دەستە و خەنجەر

١٢

چاوت ئەستێرەکەی ڕۆژێ
هەڵدێ دەگەڵ گەلاوێژێ
قەستیە بە نازان بمکوژێ

١٣

چاوت ئەستێرەی هۆبەتوو
نە درەنگ هەڵدێ گیانە نە زوو
لەیلێ ڕۆیی مەجنوون لە دوو

١٤

چاوت ئەستێرەی سەحەری
هەڵدێ لە بێژینگ بەسەری
کوشتمی قەتارەکەی سەری

١٥

چاوت ڕەشە، دەگەڵ برۆت
بەو خاڵەی کەم، دەورەی لێموت
دایکت ماچ کەم، یانە بۆخۆت

***

مەم و زین

کاکە مەم نۆکەری میری ڕەواندز بوو. خاتووزین خوشکی میری ڕەواندز بوو. کاکە مەم دڵی لێ چوو؛ ئاشق بوو لە خاتووزین. میر مەم ئاغای نەخۆش کەوت؛ پێنج ساڵ تەواو. کاکە مەم ئاغای بەکۆڵ گێڕا. لە دوای ئەم پێنج ساڵە شەرتی کرد کە خوشکی خۆی بداتێ. پیاو ماقووڵان جەم بوون قبووڵیان نەکرد. ئاقیبەت زین و مەم ئاشق بوون بە یەکتر. خاتووزین کاسەی ئاوی دا بە کاکە مەم. میر پێی زانی. زستان بوو حوکمی کرد: «ئەسپێکم بۆ بێن، کاکە مەمی سوارکەن، وە گۆزەی ئاوی پیا بکەن با بیبەستێ. دەری کەن با بڕوا بۆخۆی؛ دەریان کرد. بەو شەوە ڕۆیی بەنێو بەفر و سەرما تا نیزیک بەیانی داغل بە شاری کۆیە بوو. ئەسپەکەی بەڵەد بوو، لەبەر دەراوزەی میری ڕاوەستا؛ حیلاندی. میر بەخەبەر بوو. بانگی کردە غوڵامان دەروازەی بکەنەوە بزانن ئەوە کێیە؟ کە چوون دەروازەیان کردەوە دایانبەزاند، هاوردیانە[1] ژوورەوە. میر کە تەماشای کرد هەموو گیانی بەستووگیە[2].

لێی پرسی گوتی: «چی کردووە بەم شەوە ساردە توویان دەرکردووە؟» عەرزی کرد: «لە بری چاکەی کە لەگەڵ برای توو م کرد. ئەمە جەزای بوو». میری کۆیە گوتی: «سبەیانێ سەد سوار دەنێرم خاتووزینت بەزۆر بۆ بێننە ئێرە». زۆر حەمدی خودای کرد.

بەیت

جوابێ بنێرن بۆ شەمزینان

سواربن لە ئەسپ و زینان

بۆ شەوقی مەم و زینان

جانان! بکەین تەگبیر و ڕایە

---

(١)، (٢) وشەی (هاوردیان) و (بەستووگیە) بەشێوەی ئەرەدەڵانییە(؟).

جوابێ بنێرن بۆ زازایە
سواربن لەبۆ ئەم سەفایە
دڵم دەڵێی بەحری وانە
لەنگەریان تێ بەردان گەمیەوانە
جوابێ بنێرن بۆ باڵەکان
سواربن لە کوێت و هەڵەشان
لە بۆ سەفای کیژ چاو ڕەشان
کوێستان لە من داغان داغان
سوورگوڵ پشکوت لە چوارباغان
کاکە زین و براله زین و کیژە ڕێحانە
ئاورێکم بەربۆتەوە لە دەروونێ
نە بە بایە دەکوژێتەوە نە بە بارانێ
نە بە پاچ و پێمەڕان نە بە گڵ وەسەردانێ
نە بە شێخەسووری کریوە، نە بە چاکەسواری تاژیانێ
نە بە سەید ئەحمەدی ساوانێ
نە بە تیپی سوارانی کاولە حەریرێ
نە بە گوڵنگە و قویتاسەی کاری مووسڵێ

***

فەرهەنگۆک

ئامادەکردنی: شوکور مستەفا و ئەنوەر قادر محەمەد

ئـ

ئارەخ چن: ئارەق چن، کڵاو

ئازووخە: ئازووقە، تفاق

ئازیزە: ناوی مەقامێکی کوردییە

ئاسوودەیی: ڕەحەتی

ئاسەوار: شوێنەوار

ئاڵدووز: نەخشێندراو

ئافتاوە: مەسینە

ئانیشک وێدان: خۆ هاویشتنە سەر ئانیشک

ئاور: ئاگر

ئاوردوو: سووتەمەنی، ئاردوو

ئاورگ: ئاگردان، وەجاخ، کوانوو

ئاوریشم دۆز: بە ئاوریشم دووراو

ئاو لە ئاوەڕۆ دەرکردن: لە حەد بەدەر خراپەکردن

ئاویتیانە: هاویشتیانە

ئایسان: هەڵگیرسان

ئامێز: باوەش

ئۆخژن: ئۆخەی، هەست بەخۆشی کردن

ئەبلە: گەمژە، گێل، بێ ئەقڵ

ئەرجوو: نیاز

ئەزمان: زمان

ئەستەم: زەحمەت، دژوار

ئەستۆخوار: ئەستۆکەچ، ملکەچ

ئەسرۆ: قۆچ

ئەشرەفیبەند: لیرەبەند

ئەمەگ: وەفا

ئەنجەت: بیانوو، بەهانە

ئەندەروون: حەرەم، ژوورەوە

ئەنقاب: پایە و ناونیشان

ئەنعام: چاکە

ئەنگوان: لێدران، پێکران

ئەنگۆ: ئێوە

ئەنگۆرە: سەرەتای تاریکاییی شەو

ئیختیبار: لەجیاتی (اعتبار) هاتووە

ئیرات: هەڕات، هیرات

ئیرەوان: یەریڤان، ڕەوان

ئیکلام: تەمەنناکێشان

ئیلاقە: لاقە

ئیشک: وشک

ئینکەبەری: نەسەلماندن، ئینکاری، کەبەری

ئینگۆ: ئێوە

ئێخ: یەخە، ئەستۆ

ئێشک ئاغاسی: گەورەی ئێشکچییان

ئێل: عێل
ئێلچی: باڵیۆز
ئێلچیگەری: قاسدی

ب

باب نۆکەر: گەورە نۆکەر
باخێوی: باژوێ، لێ خوڕی
باراندێز: دێیەکە نیزیک ورمێ (رەضائیە)
باڕێزە: ئەو بارانەی کە بە با ببارێ
بازن و باج: سەرانە
باشووک: باشق (باڵندەیەکە)
بالیمز: جۆرە تۆپێکە
بانگ یەڵە: بانگ بکە
بایاقوب: شەخسێکە لە موکریان
براز سروشت: بەرازخوو
برک: لاکەلەکە، خاڵگە
برینهێنان: برینداربوون، زامداربوون
بڕ: بڕێ، هەندێ، کەمێ
بڕۆ: تالان (تالان و بڕۆ)
بزگوڕ: شتومەک، شمەک، کەلوپەل
بزورگینە: گەورەکان
بژوێن: جێگایەکی بەگیاوگوڵ
بسک: زڵف
بلوێرئەنگێو: بلوێرژەن، بلوێرلێدەر
بلەوەز: هەوەسباز
بڵا: با
بناو و مەراغە: دوو شارن لە ئازربایجانی ڕۆژهەڵات
بنبڕی: لەبنەوە ئیشکردن، بەنهێنی کاری خراپکرن
بنپشک: ئەو کچەی کە بۆ ژن بەژنێ دادەندرێ
بن پانک: بن ڕەشماڵ.
بورجی بەڵەک: کۆشکی مەم
بوزلق: سەهۆڵخانە
بۆران: کڕێوە
بوودر: لەغەم
بوورە: ئەو زەوییەی دەست لە کێلانی هەڵگیراوە.
بەئاس و پەلاسدا چوو: خۆی ڕنیەوە و جلوبەرگی خۆی دڕی بۆ پاکانەی خۆی
بەبەختچوون: لەسەر بەختی یەکێک بەرەو کارێک چوون
بەتڵ: بەتڵێک لە شەو– ماوەیەک لە شەو
بەتڵاندن: بەتەڵاقدان
بەرخەل: بەرخەکان
بەرخەل چێشتاودان: بەرخ تێبەردان بۆ شیر مژین
بەرخ فرچکدان: یەکەم ژەک بەبەرخدان. ژەکیش ئەو شیرە خەستەیە کە لە گوانی ئاژەڵی ئاوسدا لەسەروبەری زایندا پەیدا دەبێ و لەجیاتی ماست دەبێتە فرۆ.
بەرماو: پاشماوەی خواردن و خواردنەوە
بەرۆک: یەخەی سەرسینگ، پێسیر
بەرکۆز: دوگمە و قەیتان
بەریە: دەشت، سەحرا
بەقاکردن: باوەڕکردن
بەگلەر: بەگەکان

بەلەک: نێوان گوێزینگ و ڕەفیسک

بەعی: بایەخ

بەشقی: بەعەشقی

بەشکەم: بەڵکو

بەهاربەند: حەسارێکی ئاخوڕی تێدا بێ بۆ وڵاغی بەرزە

بەیار: ئەرزی نەکێڵدراو

بەیانی بەردان: ڕووناکی پەیدابوون دوای شەبەق

بەندەشـــیـــر: ئەو بەندەی شـــیـــری پێ هەڵدەواسرێ، یا لە مل دەکرێ

بیابان: دەشتی بێ ئاو و گیا

بیروونکردن: دەرکردن

بیلن: ئاگادار (تورکییە)

بیوردار: بریندار، دەردەدار

بینای چاوان: کینایەیە لە خوا

بێ ئەنوا: هەژار، لێقەوماو، بێ پەنا

بێ خودان: بێ ساحێب

بێ سامان: ترسناک

بێ سەلا: لێقەوماو

بێشوە: گوندی بێژوەی نێزیک سەردەشت

بێنەبێنە: هەرمێن، قەڵەباڵغی

بێ نێویر: بێ پشوو، بێ وچان، سەرەمڕ، سەرومڕ

پ

پاردە: وارش، شوورە

پاکار: بەردەستی کوێخا

پاکەت: زەرفی کاغەز

پلیکان: پەیژە

پاشبەند: بەندی پاشەوە

پانکە: گۆڕاییی لە قەدی چیا

پانێر، پارێن: گوێلکە نێری ساڵەوەختە

پانیە: پاژنە

پای حساب: ژێر حیساب

پاپە: پەڵپ، بەهانە، بیانوو

پشت ڕەق: لە کار وەڕەزبوون

پندر: کزر، نزیک بەوشکبوون

پەپاغ: کڵاوی ترکان

پەتوور: شڕ، دڕاو

پەرچ: لەمپەر، کۆسپ

پەزەوان: مەڕەوان، شوان

پەستە: پەستەک

پەسیوو: پەنا

پەنها: پەنا، پشتیوان، نوا

پیاوە: پیادە

پێ دزیلکە: خۆدزینەوە

پێدەشت: دەشتایی، داوێنی کێو

پێشبەند: بەندی پێشەوە

پێشکار: ڕابەر

پێکۆڵ: سمکۆڵ

پێمەرد: عزرائیل

پێناودار: ئۆباڵ لە ئەستۆ

پۆست: پۆستە، چەپەر

ت

تابیان نەهێنا: هێزیان لێ بڕا

تاتا: داوداو

تاتەشـــوار: بەردێ کـــە مـــردووی لەســـەر دەشۆرێ

تاراج: تالآن
تاژیی چێ: تاژیی خێرا و شارەزای ڕاو
تاعلقه: تەعەللوق (تعلق)
تان: توانج
تانووت: هاندان، دنەدان
ترۆپک: پۆپە، دوند
ترمختان: بەپەلە
ترۆ: خوێڕی
توێژ: توێژاڵ
توور: توورەکە
تووک: نفرین، نزا
تەپڵی باز: ئەو تەپڵەی کە بۆ بەڕێکەوتنی لەشکر لێ دەدرێ
تەرخان: ڕێ پێدراو، مەرەخەس
تەڕلان: بازی تەڕلان، واتە بازی پەسند
تەردەس: خێرا
تەرک: ئەو جێگەی وڵاغی کە پاشکۆ و هەگبەی بەسەردا شۆڕ دەکرێتەوە
تەسیح کێشان: ئەرک کێشان
تەکەڵتوو: ئەو لبادەی بە ڕووی ژێرەوەی زیندا دەدروێ
تەماڵ: ئەو کەروێشکەیە لە لانێدا کەوتووە و ڕاوکەر دیاردیی لێ دەکا
تەنەخی: کار وەدواخستن، ئیش پشتگوێ خستن
تەوار: جسنە بازێکە
تەیار: ساز و ئامادە، پەرداخ
تیپ: دەستە، پۆل
تیتۆڵ: پەڕۆ، شڕە
تێگیراوی: ئیحتیاج
تێلتاوس: پەڕی تاوس
تۆڕ: شەبەکەی ڕاوە ماسی و ڕاوە مەل
توڵەی فینۆ: جۆرە توولەیەکە

ج

جـــاڵەبوونەوە: بەرەو خـــواربوونەوە، گلۆربوونەوە
جانماز: بەرماڵ
جلیت: تەقڵە، جریدبازی
جندی: ئازا، بەشەرەف، بەئەسڵ، ڕەسەن
جەللاب: (جلاد) عەرەبییە
جەم: ژەم، نۆرەی خواردن
جەمجا: جەم مەقام
جەمماش: دەندووک قولابی
جیفرک: هەڵتیزان، جووتە هاویشتن
جووت ددان: دوو شیلە
جیهەت: سەبەب

چ

چاپەز: ئەو نۆکەرەیە کە سەروبەری چا لێنان و چا تێکردن دەکا لە دیوەخانان
چاوبەنگی: چاومەست
چاولێکردن: بەچاو ئیشارەتکردن
چرژ: قەڵشت
چغور: چرووپر و نغورد
چغە: ڕگە، چقە، جوققە، سەرتانج
چل کەوان: شاخێکە لە کێوی دمدم
چلوان: چل ڕۆژەی منداڵ
چلوو: چلە
چۆم: زێ

چەپەر: پۆستەچی
چەل: جار، چەند چەلان: چەند جاران
چەلەنگ: جوان
چەرخی داوەت: داوەتگێڕ
چەلاندن: چەراندن، چێراندن، لەوەڕاندن
چەمبەرە: شینی ژنان بەدەورە
چێشتاودان: ئاوەدانی بەرخ و مەڕ لە وەختی چێشتەنگاودا
چێشتە: چۆیلەکە، چەک
چێودار: ئەو کەسەی زیندەماڵ دەکڕێ و دەفرۆشێ
چوو: جگ. کلک لەسەر چووان: واتە کلک لەسەر جگی قاچی
چوار کۆلاغە: چوارپێچکە

ح

حاشا و مادوڵلا: ئینکارکردن
حەجمین: ئۆقرەگرتن، هەدادان
حەمایەتکردن: کەویکردن
حەوێزە: ئاوێزە، ئاوێزان، هەڵواسراو
حەیش: (عیش) خۆشگوزەرانی
حەمرێکم: عەمرەکەم
حودوود: حەداڵ، ئەسپ و ماینی ڕەسەن

خ

خاپوور: وێران
خاترجەمی: دڵنیایی
خاسەڕەنگ: دەرمانێکی سوورە
خاوریس: ئەو قوماشەی بەخاوی ڕسترابێ
خانەبگیری: تاڵان
خاو: دابەستنی ولاغی یەکسم
خری بالین: ناوی جێگەیەکە
خەرج و بێگار:
– **خەرج** : سەرانە (پارە).
– **بێگار**: بەزۆر کارپێکردن.
خەرا: خراپ
خەرتەل: داڵی گەورە، گەپنەک داڵ
خەزایی: غازی
خەسیدە: خەساو
خەفەخان: وەلاغی زۆر دابەستراو
خەواس: شارەزا
خواجە بێدار: ئاڵقەی دەرگە لێدان
خوانی زین: ئەوەندی لە زین کە سوار لەسەری دادەنیشێ
خولا: خودا
خونکار: سوڵتان
خۆ بگنخێنین: تەمبەڵی بکەین، خۆمان بوەخرێنین
خۆبواردن: خۆپەنادان لە کار
خۆشخوان: دەنگخۆش
خێو: خوای ئەفسانەیی

د

دابین: تەئمین
داژواوە: دەئاژواوە، لێیان دەخوڕێ
داغان: بلاوکردنەوە
دانزغ: دانزغی، ناوی چەکە
دانگەملکێک: شەشیەک
دانوو: دانوولە

داورین: خۆگرتنەوە، گیرسانەوە

داوەت: شایی

درووغ: درۆ

دڕدۆنگی: گومان لێکردن

دروو: دڕک

دڕوێن: چڵکن

دگدگ: جۆرێکە لە پۆشاکی شەڕ

دم: دەم

دمگۆ: شائعە

دوند: ترۆپک، پۆپ

دۆشەک و پاڵە: دۆشەک و بالیف

دەبدەب: هاتوبات

دەبڵا: دەبا

دەبۆتخانە: دەبۆی چەک

دەبە: زۆر گەورە

دەبەرڕاکردن: بەقەدڕاکردن

دەربار: بارەگای شایان

دەرمانداو: دەرمانخوارد

دەرۆست: دەرەقەت

دەزبێن: ئەو پەتەی کە شوان، کاتێ دەنوێ لە دەستی خۆی و ملی مەڕی دەکا، مەبەست (پشتیوان)ە

دەستندە: کەم کەمە پارەدان بەخەڵک

دەستەوسان: دەسپاچە

دەستەونەزەر: دەست لەسەر سینگ

دەستڕۆک: پارچە قوماشێکی تەنکی ناسکە لە فێس و کڵاو دەئاڵێ

دەست لێساندن: بەسەردا زاڵبوون

دەسەرەوە نەچوون: لێ خۆش نەبوون

دەشتی مەحمەشە: دەشتێکە لە سندووسی موکریان

دەشقەم: بەڵکی

دەگرۆم: دەری دێنم

دەلاقە: ڕۆشنە

دەغەملێنێ: دەخەملێنێ

دەمەرقۆپان: پانتۆڵی شەڕ

دەوڵەت زیاد خواستن: ماڵئاواییکردن

دیدارئاخرەتی: لەو دنیا یەکتر دیتنەوە

دێروژوان: بەدرەنگی هاتن

دیواندڕ: ئەو کەسەی دڕ بەدیوانان بدا واتە بڵاویان بکاتەوە

ر

ڕابەزە: هەستە بڕۆ

ڕکێف: ئاوەزەنگی، زەنگوو

ڕستە: گوریسی ڕەشماڵ

ڕمێن: ڕەواج، برەو

ڕوانگە: ئەو جێگای لەوێرا ڕاوکەر سەیری ڕاوگە دەکا

ڕۆقنایی چاو: ڕووناکیی چاو

ڕۆم (ڕۆمی): عوسمانلی

ڕۆهێشتن: شۆڕکردنەوە

ڕووبەند: پێچە، پەچە

ڕواڵ: کوڕ، ڕۆڵە

ڕۆژهەڵکشان: ڕۆژ بەرزبوونەوە

ڕۆنان: دانان

ڕۆنیاساوی: بنی گیایەکە کە بەنی پێ ڕەنگ دەکەن و ڕەنگێکی سووری بەردەوامی هەیە

ڕەپێشکەوتن: پێشکەوتن

ڕەخت: خشڵێکە لە سینگ و نێوچاوانی وڵاغی سواری دەدرێ
ڕەشـەڕاو: ڕاوی ئەو ڕۆژانـەی کـە بەفـری تێدا نابارێ (عارد ڕەشانگە)
ڕەشـیشـە: باڵندەیەکی ڕەشی چکولۆکەیە لە دەم ئاوان دەژی
ڕەشەگوێری: نەخۆشییەکی ڕەشە وڵاغە
ڕەڵم: ڕەمڵ
ڕەفیسکە: قوڵکەی ئەودیوی ئەژنۆ
ڕەگەڵ: لەگەڵ کەوتن
ڕەمانە: جێگەی گەیشتنەوەیەکی سمت و ڕان
ڕەند: جوان
ڕەمـــوزن: جندۆکــــە، ونی، بـەتـێکڕایی مەخلووقاتی سەیر
ڕووساردی: شەرمەزاری
ڕنەک: قاشاویش، شانەی وەڵاغ
ڕیشتە: بەندی مەتاڵ
ڕێی گوزەران: ڕێی ژیان
ڕێژنە: ئاوی باران
ڕێسمە: گرێژەنەی دەرکە
ڕێسمە ماچکردن: دەخالەت پێکردن
ڕێشمە: ڕەشمە
ڕێنووس: ئیملا

ز

زارجوو: ئەوەندە بنێشتەی جارێک لە زار دەهاوێژرێ
زارک: دەرک، کون
زاف: دیق
زاوابەندی: ئەو زاوایەیە کـە لەگـەڵ مـاڵی باوکی بووکدا دەژی (زاوا ڕێوی)
زندۆڵ: قەڵش
زویروزگار: تۆراو، زیز
زۆرهان: پیری پەککەوتە
زەرزا: عەشیرەتێکی کوردە
زەرگ: جۆرێکە لە چەک
زەماوەند: بەزم و شایی
زەمەند: گیای بەرز و پڕ
زەنوێر: سازگار، بەدەرامەت
زێڕکفت: بەزێڕ نەخشاو
زێڕوەشان: زێڕ شاباشکردن
زێڕ و زەمبەر: خشڵ، زێوەر
زێو: زیو

ژ

ژێرلا: لە خوارەوەڕا
ژنانیشو: ژنانیشتان
ژوان: جێ بـەڵێنی یـەکـتـــر دیتنی حـــەز لەیەککردووان

س

ساچاخ: ڕیشوو
ساتۆر: قیمەکێش
سالووس: دووڕوو
ساڵدات: عەسکەر، سەربازی ڕووس
سامی ڕێ نیشت: ترسا، سام گرتی
سان: ڕاگرتنی لەشکر لە حاڵی ئامادەییدا
سانی: سانایی، ئاسانی
ستیزەکار: شەڕانی

سوبات: کاری گەورە
سوحبەت: گاڵتەوگەپ، خۆش ڕابواردن
سولق: سارداو
سۆدرە: فیتنە، گۆبەند
سووریاش: قزڵباش
سوێسن: گیایەکی گوڵدارە بەزۆر لە کوێستانان دەڕوێ گوڵی فرەڕەنگی هەیە
سەبوون: گڕە، بای گەرمی هاوینان
سەرترینجانێ: شەترنج
سەرڕەو: بەغار
سەر دە سوێ نان: سەرلە ئاسۆ نان، چاوەڕوانکردن
سەرفراز: سەربەرز، ئازاد
سەرەوێران: سەرشێواو
سەرینچاوە: سەرچاوە
سەفی: سەر کوێر
سەقر: باڵندەیەکی دڕە
سەلکە ڕێشمە: سەرکەڵەی کە بە سەری وەڵاغەوە دەکرێ و پەتی ڕێشمەی تێ دەخرێ
سەلەلات: سەڵاوات
سەڵماس: شارێکە لە ئازەربایجان
سەودا: مامڵەت
سەوقات: دیاری
سەی: سەگ
سی: مەلێکی ئاوییە وەک قاز
سیپارە: نامیلکە
سیرمە: چەرمی باریک
سیوانکاری: مشتوماڵکردنی چەکی شەڕ
سێ سۆ: سێ سووچ
سێوار: شارێکی تورکیایە

ش

شاتر: تەتەر، پیادەی خۆشڕۆی بیندرێژ
شتاق: چ تاک، هیچ تاک
شالوور: بلبل
شام: شێو، خواردنی شەو
شلکی: نەرمی
شمقاڕ: تەیری ڕاوە
شۆفار: دووزمان
شۆگایی: جسنە مەڕێکە
شەقژن: شەقەی باڵان
شەقی: وێڵ
شەوڕاشکان: درەنگانی شەو
شەیپوور: بۆڕیی مۆسیقا
شەشەکان: شەشەڵان، مانگی پاش ڕەمەزان
شیرمەشک: ئەو مەشکەی شیری تێ دەکرێ
شیری ئاگربار: شیرێکی تیژی جەوهەردار
شیلان: خوان
شینکی قەزوانی: وەڵاغی بۆرەی مەیلەو شین
شیو و کوڵ: خۆ شووشتن و جلوبەرگ شووشتن، کۆڵکانی
شوولوغ: شلۆق

ع

عالەم ئارای عەباسی: کتێبێکی مێژووە که ئەسکەندەر بەگی تورکمان بۆ شا عەباسی سەفەویی داناوە

عەباسی: جۆرە پارەیەک بووە

عەقەی دە زینی: حەقەزین، ئەو تەمەنەی کە وڵاغە بەرزەی تێدا زین دەکرێ

عەمبەڵی: خوتخوتەدار

عوزرشۆر: بالیغەر، ڕەسیو

غ

غازی: خەزاکەر

غوررزەم: گورزە، گورڕەم، پڕ بەباوەش

غوڵامانە: کاکۆڵ

غولغولە: هەراوهۆریا

غولوو: غەڵبەغەڵب

غەبات: خەبات

ف

فرسەق: فرسەخ، مەودایەکی دیاریکراو لە ڕێوبانان

فڕاوێتن: شەڕەجنێو بەشیعر

فیسقە: فندە گولە، مەلێکی زۆر بچووکە

ق

قاپێلک: قەپێلک

قاتوقڕ: نەبوونی و گرانی و نەهاتی

قاجار: زنجیرە پادشایەکی ئێران

قافڵانتو: شوێنێکە نیزیک بەسەقز

قاقم: گیانلەبەرێکە کە کەوڵی بۆ پاڵتۆ دەبێ

قاقەزی مەرجانی: قاقەزی تەنک

قالوبەلا: قیامەت

قاڵنی: جۆرە عارەبانەیەکە

قامک: پەنجە، ئەنگوست

قاوەڵتوون: نانی پێشنیوەڕۆ

قڕان: قڕکردن

قڕان: پارەیەکی کەم نرخە

قزڵباش: عەسکەری سەفەوییەکان

قوتار: ڕزگار

قولینچک: سووچ، چمک، گۆشە

قورینگ: باڵندەیەکی ئاوییە وەک قاز

قوڵەبارگین: بارگینی کلک کورت

قوڵە بژە: یاڵ کورت

قۆڕچی: پاسەوان

قۆشە: قرۆش

قۆشەن: لەشکر

قۆڵچاغ: لوولە ئاسنێکە شەڕکەر لە قۆڵ و باسکی دەکرد لە شەڕدا

قۆڵ کێشان: تەسدیقکردن

قەدارە: قەمەیەکی کورت، جۆرێکە لە تیخ

قەرار و مەدار: بڕیار

قەرەواش: خزمەتکاری ژن

قەللاش: فێڵباز

قەلەندەر: هەژار

قەلێدە: قەڕیتەی ملی تاژی

قەڵپووز: بەشی پێشەوەی زین

قەڵتاغ: خانەی زین، داری زین

قەوغا: پڕ و قەڵەباڵغ

قەننەدار: خزمەتکارێک بوو کە قەننەی بۆ ئاغای تێ دەکرد

ک

کارامە: کار لە دەست هاتوو، شارەزا

کامرەوا: بەئاوات گەیشتوو

کاو: ژان، ئێش

کاو: مراد. کاو و مراد: نیاز، ئارەزوو

کشمیرد: کشمیر

کلتوور: کلدان

کلوور: نیو ملیۆن

کڵ: پایە، پایگەی پرد

کوشتەری: ئامرازێکی دارتاشییە

کۆ بەکۆ: کووچە بە کووچە، کۆڵان بە کۆڵان

کۆنگرە: قوتکەی شوورەی قەڵا

کۆتان: گەوەرێکی سەرئاواڵە کە بەقامیش یا شووڵ دروست کرابێ

کۆڵاو: جوان، شۆخوشەنگ

کۆم: کۆمەڵ

کووچە: کۆڵان

کوێخا دەرک: دەرکەوان

کەپۆ: لووت

کەرەنتوو: دەسکە داسی درێژ

کەرێزکەن: کارێز هەڵکەن

کەرک: کەپەنەک

کەزی: پەلک، ئۆرک، پرچی هۆنراوە

کەسک: سەوز

کەسیرە: لە سەرمان سڕبوون

کەڵەوەکێشی: سەرکێشی

کەمایەسی: کەمایەتی

کەوڵ بەشان: پیاوی بەرێز و خاوەن ڕوتبە

کەوی چوو: بەزیو

کەیخودا: قسەڕۆییو، ڕدێن سپی

کیهە: کام

کێن: کە این (فارسی)، کە ئەم

کێردۆک: کێردی بچووک

کێل گەردن: گەردن بەرز

گ

گاڕان: گاگەلی دێ، گایەل

گازرکار: ئەو کەسەیە جلکان ڕەنگ دەکا، جلک شۆر

گاگەش باوۆمەر: کوێستانێکە و دوو گوندیش بەو نێوە هەن

گاڵتە خەنجەر: شەڕە خەنجەری توند

گاوانی: کۆتاییی ڕیزی شایی کە دژی سەرچۆپییە

گراوی: یار

گرێو: گرەو

گرۆڵ: گاوەڕ

گورچوو: ئەو جێیەی گورچیلەی تێدایە، خاڵیگە

گوریس گەیشتە هێچکان: (گوریس گەیشتە ڕەفیسکان) بەواتای تەنگەتاوبوون

گولە: ڕیوەڵە، کورتە باڵا

گولە: گەند، چکۆلە

گوڵباو: گوڵڕوو، وەک گوڵ

گوڵی دەمێوان: مێو شەمێی هەنگوین،

گوڵەباتوون: کولابتوون (فەرهەنگی مەردۆخ)

گوڵەبارگین: بارگیری خراپ، یابوو

گوستاخ: ڕووهەڵماڵدراو، بێ پەروا
گومبەز: گومەز، گومبەت
گوێ ڕادێران: گوێ هەڵخستن
گۆپاڵ باران: بارانی زۆر توند
گۆپەرک: بەشێکی تیری شەڕ پێکردنە
گۆڕین: ناوبراو، تاین
گۆڕ: تەخت
گۆڕایی: پانایی، تەختایی
گۆل: گۆم
گۆڵمەز: هەرا
گۆنگ: گونجە، ئەوەیە کە وەک لوولە سوور دەکرێتەوە، ئاوی پێدا دەڕوا، پێچ
ئێسکی: قاپەڕەقە
گوێنی: گیایەکی دڕکاوی کوێستانییە کەتیرەی لێ دەگیرێ
گووراو: ڕزکاو
گەپ: یاری و گاڵتە
گەرگەرۆ: گوندێکە لە لاجانێ
گەرم کۆلاوە: باش پوختە بووە
گەلۆ: یارۆ، فلانی
گەف: هەڕەشە
گەڵ: گەلا
گەمی: کەشتی
گەنجخانە: خەزێنە
گەوزلێدان: غلۆرکردنەوە
گیانباز: گیانفیدا

ل

لاپرسەن: بە کەسێکی دەڵێن کە لە خۆڕا بێ هیچ دەسەلاتێک خۆ لە قسان یا کاران هەڵبقوتێنی
لات و لووت: هەژار
لایەزان: (لایزال) عەرەبییە
لانکەژێنی: بێشکە ڕاژاندن
لووزەو: غوردەم، (تیار) شرک
لۆتی و ڕەقاس: چاوەش و سەماکەر
لۆزەندەر: زەلام و ناقولا
لە چاوی منت کەوێ: قەزات لە چاوی من کەوێ
لە ڕووی هەڵنەهات: شەرمی کرد
لە کوێن: ئەم شتە لە گوێنە واتە ئەم شتە ڕێی تێ دەچێ
لەلە: خزمەتکاری مندالان
لیلوپەڕ: جۆرە گوڵێکە
لینگدان: غاردان
لێ ڕاسان: لێ ڕاپەڕین بەهەڕەشە
لێ ڕەبادان: هەڵقورینجاندن، نقورچگرتن
لێ ڕزین: تجاوزکردن
لێک وەبەشین: بەسەردا دابەشکردن

م

ماهووت: قوماشێکی بەنرخە
محەلەقی داوە: بازی داوە
ماڵێو: ماڵی ئێوە
متەق: دەنگ، ورتە
مستەخەسار: دەس بەخەسار، خەسارەتمەند
مل بەکوێن: پەلاسی ڕەشماڵان، مل بەکوێن واتە تازیەدار
موخاریج: خەرج و مەسرەف
مودەبیری: ڕاوێژکەر

مورەسەع: جەوهەربەند

مواجب: ڕەسەت، مووچە، بەرات

موخاریج: خەرجی، مەسرەف

مورسەت: ڕازاوە (مرصع)

مۆری: مووروو

موستەمان: (مستمند) فارسی، هەژار

موغابن: مخابن

موغبەرە: قەبرستان

مولاعەزە: (ملاحظه) مولاحەزە

مۆمن: پیاوچاک

مەتەرێز: سەنگەر

مەجوعمە: سینی

مەجوزات: (معجزات) عەرەبییە

مەجێز: کەیف، زەوق و شەوق

مەزڵ: مەنزڵ

مەواجب: موچە و بەرات

مەحمەڵ: مەخمەڵ

مەزنایەتی: گەورایەتی

مەلێ: مەلا

میرغەزەب: جەللاد

میرئاخور: گەورەی مەیتەران

میسری: شیری میسری

میعراج: میحراب

مندار: مردار

ن

ناتەبایی: ناڕێکی

نادری: نایابی

ناچیزە: هیچوپووچ

ناحەجمێم: ئۆقرە ناگرم

ناسۆر: کۆنە برین

نانبدە: نانده‌ر

نانبێ: نامان بێ

نرخ ڕۆنان: نرخاندن

نزار: نســـرم، نســـار، جـــێگای ڕووەو کوێستان

نفرین: دزێو، پیس

نسحەت: نەسیحەت

نمەک پەروەردە: پەروەردەکراو

نوابەفر: جارێک لە بەفر بارین

نوغرۆ: وێران

نەبەدی: پەنهان

نەجیم: نەجیب

نەرم کێشی: لێ سەلماندن و لێبووردن

نەقارەخانە و نەقارە: مۆسیقاخانە

نەهار: نانی نیوەڕۆ، فراوین

نیگاداشتن: ئاگاداریکردن

نیگاهداشتی: ئاگاداری

نیهاد: دەروون

نێرتک: نێرک

نێرگز دەبان: دەبانی جەوهەردار

نێرەومز: نێرینە

نێڵە: لەفە

نێوک: ناوک

نواڵە: جێگایەک کە گیای زۆر و لەوەڕگەی باشی هەبێ لە کوێستان

و

وردا: لە چاوگی (وردان) وەرگـــیـــراوە بەواتای دامەزران و هێوران

وەتاغ: ژوور
وەزاڵەهاتن: وەگیان هاتن، جاڕسبوون
وەکاز: داردەست
وەکوژاندن: کوژاندنەوە
وەشرین: شاردنەوە
– وەشرم: وەشێرم، بشارمەوە
وەیکوژێ: بیکوژێنێتەوە
وێڕای: دەگەڵ، سەرڕا
وێڕزان: تێڕزان، لێڕزان، تەجاوزکردن

ه

هانا: یارمەتی، فریاکەوتن
هاوێر هاوێر: لێکتر جوداکردنەوەی دایک و بێچوو
هونەرێکو: هونەرێکتان
هۆبەهۆ: بانگەبانگ
هۆک: پەڵپ، مان
هەژیان: هەژان، لەرزین
هەستە: ضربیە
هەشتەرخان: شارێکە لە سۆڤیێت
هەڵاڵە: گیایەکی کوێستانییە و گوڵێکی زەردی بۆنخۆش دەگرێ
هەڵبرین: ڕزگاربوون، تێپەڕین
هەڵداشتن: فڕێدان
هەلوێشکی: لەو وەختەوە
هەڵبڕان: جیابوونەوە
هەڵدێران: لە جێگای بەرزەوە کەوتنە خوار
هەڵکورمان: هەڵتروشکان
هەودا: داو، تاڵ
هەوشار: ناوچەیەکە لە کوردستانی ئێران
هەوێسار: ژنێک هەوێی هەبێ
هیزار: پارچە قوماشێکی جوان و تەنکە و ژن بەمل و سینگی خۆی دادەدات

ی

یەختەخان: تەویلەی یەختە
یاڵ و دوو: یاڵ و بژ
یەکبەر: سەرلەبەر
یەکنوا: ئەو هێندە بەفرەی کە لە یەکجاردا دەبارێ
یەنگی چەری: جۆرێکە لە عەسکەری عوسمانلی